

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск XXIII

Альманах

**Херсон – Івано-Франківськ
2023**

УДК 378.4
ББК 74.580.4

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУ (протокол від 27.11.2023 р. № 8)

Магістерські студії. Альманах. Вип. 23. 2023. – Херсон – Івано-Франківськ. ХДУ, 2023 – 667 с.

ISBN 978-617-7090-77-8

Редакційна колегія:

- Мальчикова Д.С. – докторка географічних наук, професорка, голова редакційної колегії;
- Корнішева Т.Л. – кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри, відповідальна секретарка редакційної колегії (науковий напрям: гуманітарні науки та мистецтво).

Члени редакційної колегії:

- Коваль А.О. – в.о. директорки Наукової бібліотеки ХДУ;
- Черкашина Т.О. – кандидатка соціологічних наук, доцентка (науковий напрям: суспільні науки);
- Васильєва Н.О. – кандидатка біологічних наук, доцентка (науковий напрям: біологія та охорона здоров'я);
- Голяка С.К. – кандидат біологічних наук, доцент (науковий напрям: біологія та охорона здоров'я);
- Котова О.В. – кандидатка фізико-математичних наук, доцентка (науковий напрям: математичні науки та природничі науки, технічні науки);
- Мандич Т.М. – викладачка (науковий напрям: гуманітарні науки та мистецтво, суспільні науки);
- Мельникова К.В. – кандидатка економічних наук, доцентка (науковий напрям: суспільні науки);
- Базилевич Н.В. – кандидатка філологічних наук, доцентка (науковий напрям: гуманітарні науки та мистецтво, суспільні науки);
- Терешенко Н.В. – кандидатка педагогічних наук, доцентка (науковий напрям: гуманітарні науки та мистецтво);
- Бальоха А.С. – кандидатка педагогічних наук, старша викладачка (науковий напрям: суспільні науки);
- Швець Т.М. – кандидатка педагогічних наук, доцентка (науковий напрям: суспільні науки);
- Шкурпат А.В. – кандидатка біологічних наук, доцентка (науковий напрям: біологія та охорона здоров'я).

Автори опублікованих праць несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 378.4
ББК 74.580.4

© ХДУ, 2023

ISBN 978-617-7090-77-8

Адреса: Херсонський державний університет,
Університетська, 27, (вул. 40 років Жовтня, 27), м. Херсон, Україна, 73003

Шевченка 49а, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

<i>Авраменко Любов Іванівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Аділова Заріна Комілівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології; Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Андрієвська Владислава Ігорівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Андрющенко Олександра Павлівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Бабенко Світлана Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Бабінець Іванна Віталіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Баран Вікторія Віталіївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Барладіна Вікторія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Биковець Тимофій Дмитрович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Білий Олександр Миколайович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Білоус Олена Олексіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Біркун Вікторія Володимирівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Божок Юлія Юріївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Болдарєва Людмила Станіславівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Болотських Ірина Вікторівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Бондаренко Раїса Олександрівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Борщаговська Софія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Борщик Анастасія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Бузак Тарас Олександрович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Вазанова Олександра Станіславівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту

<i>Ващенко Владлена Володимирівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Височенко Ганна Андріївна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Гаврилюк Галина Василівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Гаврилюк Людмила Григорівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Гавриченко Василь Сергійович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Головій Микола Андрійович</i>	Магістрант факультету біології, географії та екології
<i>Головко Тетяна Віталіївна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Гольтер Вікторія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Гомен Олег Володимирович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Горб Марина Валентинівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Гринь Владислав Андрійович</i>	Магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Грицюк Богдан Андрійович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Данилицька Єлизавета Ігорівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Данієлян Ліліт Володимирівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Данільченко Наталія Миколаївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Дацюк Іван Михайлович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Дегтярьова Катерина Вячеславівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Демиденко Микола Михайлович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Диріва Іванна Юріївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Домаскін Михайло Дмитрович</i>	Магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Домбровська Тетяна Олегівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики

<i>Дунафт Богдан Юрійович</i>	Магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Єрмоменко Вероніка Сергіївна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Єфременко Марія Андріївна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Жайворонок Дмитро Валерійович</i>	Магістрант факультету біології, географії та екології
<i>Жигало Анастасія Андріївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Жижко Захар Юрійович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Жихаренко Анастасія Іванівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Загорняк Анна Юріївна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Замесов Олександр Володимирович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Запорожець Катерина Олегівна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Зик Олена Ігорівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Зінченко Катерина Андріївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Іванова Олена Миколаївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Ільїна Тетяна Олександрівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Ільницький Костянтин Олександрович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Йорж Марія Валеріївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Казакова Олександра Павлівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Калаус Олена Юріївна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Кандиба Катерина Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Капінус Наталія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Карпенко Ангеліна Віталіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету

<i>Кашевко Володимир Федорович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Клацуняк Тетяна Миколаївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Климовська Аза Борисівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Кобельчук Владислав Вікторович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Ковбель Анастасія Михайлівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Козирь Аліна Олексіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Колеснік Альона Вікторівна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Копиця Валерія Володимирівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Корнієнко Євгеній Віталійович</i>	Магістрант педагогічного факультету
<i>Корно Анастасія Євгеніївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Коршун Юлія Костянтинівна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Кошеля Євгенія Миколаївна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Кривонос Людмила Михайлівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Крупіна Ірина Станіславівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Кулик Валерія Валеріївна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Кулікова Каріна Сергіївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Кушина Андрій Володимирович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Лазарук Валерія Євгенівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Лапишина Маргарита Дмитрівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Ларіна Ольга Романівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Левицький Євгеній Олегович</i>	Магістрант факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Левітан Єлизавета Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Левченко Таїсія Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету

<i>Лис Яніна Віталіївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Лихошерсна Катерина Олегівна</i>	Магістрантка факультету бізнесу і права
<i>Ліпєй Оксана Володимирівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Ліпіліна Тетяна Олександрівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Ліфенцова Олександра Федорівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Ложичев Олександр Вікторович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Лугова Ганна Василівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Магмет Віталій Володимирович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Мазур Наталія Андріївна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Макаренко Наталія Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Макарова Анастасія Леонідівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Макарова Анна Павлівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Макарова Надія Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Мальчикова Вікторія Анатоліївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Малярєнко Марина Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Марценюк Юлія Павлівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Масонов Олексій Ілліч</i>	Магістрант факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Матюшенко Євгеній Миколайович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Матяш Вікторія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Меч Марія Володимирівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Михайлов Денис Віталійович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Мішина Наталя Олександрівна</i>	Магістрантка факультету бізнесу і права
<i>Моренець Антоніна Миколаївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв

<i>Мороз Інна Петрівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Музика Ілля Валентинович</i>	Магістрант факультету біології, географії та екології
<i>Мухортова Марина Віталіївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Настюк Інна Василівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Науменко Анастасія Сергіївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Немцану Анна Миколаївна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Нестерова Регіна Олександрівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Ніколайченко Костянтин Сергійович</i>	Магістрант факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Ніколенко Олена Олегівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Норченко Юлія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Овчарчин Оксана Яремівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Одарченко Данило Олександрович</i>	Магістрант медичного факультету
<i>Онопрієнко Данило Романович</i>	Магістрант факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Осадчук Сергій Васильович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Павліченко Олександра Дмитрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Павлюк Володимир Володимирович</i>	Магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Павлюкова Тетяна Андріївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Паніцина Тетяна Олександрівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Пастух Ігор Олександрович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Перетяченко Микита Олександрович</i>	Магістрант факультету біології, географії та екології
<i>Перязєва Владислава Костянтинівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології

<i>Письмак Аліна Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Питлюк Володимир Богданович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Покотиллюк Наталя Вікторівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Полякова Олена Дмитрівна</i>	Магістрантка факультету бізнесу і права
<i>Пономаренко Вікторія Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Приймак Каріна Сергіївна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Прядко Анастасія Сергіївна</i>	Магістрантка факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Резніченко Карина Ігорівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Рєбікова Альбіна Володимирівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Романенко Катерина Валеріївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Романова Маргарита Олександрівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Росинець Тетяна Анатоліївна</i>	Магістрантка медичного факультету; Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Савченко Тетяна Павлівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Садівніченко Аліна Сергіївна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Салатенко Микола Миколайович</i>	Магістрант факультету біології, географії та екології
<i>Самойлова Юлія Сергіївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Сапонько Ігор Геннадійович</i>	Магістрант факультету культури і мистецтв
<i>Саух Костянтин Олександрович</i>	Магістрант факультету бізнесу і права
<i>Селецька Яна Володимирівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Семенченко Дарія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Сергійчук Вікторія Олегівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету

<i>Сич Євген Андрійович</i>	Магістрант факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Скалозубова Наталія Сергіївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Слісаренко Валентина Олександрівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Смешко Катерина Олександрівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Снігур Поліна Олександрівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Соколова Тетяна Вікторівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Соловей Ігор Євгенович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Стеблецька Катерина Василівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Стельмах Андрій Олегович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Степаненко Олена Олександрівна</i>	Магістрантка факультету психології, історії та соціології
<i>Столецька Олена Олегівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Танська Марина Євгенівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Тимошенко Владислава Юріївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Тимченко Володимир Валерійович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Тимчук Катерина Русланівна</i>	Магістрантка факультету бізнесу і права
<i>Ткач Андрій Володимирович</i>	Магістрант факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Трегуб Ясіна Юріївна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Трусілова Анастасія Сергіївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Урюпіна Ірина Василівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Федорук Меланія Михайлівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Хандусь Аліна Андріївна</i>	Магістрантка факультету бізнесу і права
<i>Чала Катерина Вікторівна</i>	Магістрантка педагогічного факультету

<i>Чепеляк Ксенія Олександрівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Чепеляк Олександра Олександрівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Черниш Ярослав Миколайович</i>	Магістрант факультету комп'ютерних наук, фізики та математики
<i>Чикор Анастасія Анатоліївна</i>	Магістрантка педагогічного факультету
<i>Чумаченко Дмитро Юрійович</i>	Магістрант педагогічного факультету
<i>Чурюканов Данило Сергійович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Шаповал Альона Владиславівна</i>	Магістрантка факультету біології, географії та екології
<i>Шараєва Альона Анатоліївна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Шевченко Алла Олегівна</i>	Магістрантка факультету культури і мистецтв
<i>Шекель Віктор Олександрович</i>	Магістрант факультету фізичного виховання та спорту
<i>Шотько Єлизавета Єгорівна</i>	Магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики
<i>Явеляк Христина Ігорівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту
<i>Ястреб Аліна Романівна</i>	Магістрантка факультету фізичного виховання та спорту

РОЗДІЛ І

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

**ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

АДІЛОВА З.К.

ОНІМИ У СТРУКТУРІ ЗАГОЛОВКІВ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «НУШ»

У статті здійснено аналіз заголовків онлайн-видання освітньої журналістики «НУШ». Визначено й охарактеризовано різновиди онімів (антропоніми, топоніми, бібліоніми, фільмоніми, ергоніми тощо) у структурі медіаназв.

Ключові слова: заголовок, онлайн-видання, онім.

The article provides an analysis of titles of the online edition of educational journalism "NUS". Varieties of onyms (anthroponyms, toponyms, biblionyms, filmonyms, ergonyms, etc.) are defined and characterized in the structure of media names.

Key words: title, online edition, onym.

Низка наукових студій переконливо свідчить про важливість медіаназв. Онлайн-медіа та заголовки в них були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких О. Амзін, А. Градюшко, В. Здоровега, В. Іванов, К. Кіліан, Р. Крейг, Ю. Лазебник, Я. Нільсен, О. Пискач, Б. Потятиник, Дж. Прайс та Л. Прайс, М. Тимошик, І. Хаммеріг і К. Харрісон, В. Шевченко та ін. Дослідження заголовків інтернет-видань є актуальними, що зумовлено такими причинами:

1. **Залучення уваги аудиторії.** Заголовок є першим контактом читача з публікацією. Привабливий та змістовний заголовок привертає увагу користувачів і зацікавлює їх, спонукаючи до подальшого читання.
2. **Конкуренція за увагу.** В інтернеті існує велика кількість видань та новинних порталів, які конкурують між собою за увагу читачів. Ефективні заголовки допомагають виданням виділитися серед конкурентів і залучити більше читачів.
3. **Оптимізація для пошукових систем.** Використання відповідних ключових слів та структур, що приваблюють пошукові системи, поліпшують ранжування статей у пошукових системах і збільшують їх відвідуваність.
4. **Сприйняття інформації.** Чітко сформульовані заголовки допомагають читачам швидко зрозуміти суть публікації. Вони передають ключову інформацію та викликають зацікавленість, спонукаючи читачів до подальшого читання.

Мета нашої розвідки – аналіз онімів у структурі заголовків інтернет-видання освітньої журналістики «НУШ». Вибірка медіаназв здійснена у період російсько-української війни (квітень 2022 р. – квітень 2023 р.).

Власні назви є важливою частиною публіцистичного тексту, виконуючи свою головну функцію індивідуалізації, оніми першочергово привертають

увагу до окремого об'єкта. І Завальнюк справедливо зазначає: «Прочитавши лише заголовок, читач одержує первинне уявлення про надруковане, а далі залежно від того, чи закладена в заголовку інформація відповідає його запитам, знайомиться з нею повністю» [1, с. 191].

У лінгвістичній літературі існують різноманітні класифікації власних назв і термінів на їх позначення. Аналізований матеріал дозволив виділити такі різновиди онімів у заголовках онлайн-видання «НУШ»: 1) антропоніми; 2) топоніми; 3) бібліоніми; 4) фільмоніми; 5) ергоніми; 6) назви свят і визначних дат; 7) найменування сайтів, соціальних мереж, програмних продуктів; 8) назви заходів, конкурсів, проєктів.

Антропоніми (власні імена людей) у структурі заголовка сприяють залученню уваги та зацікавленості аудиторії, наприклад: *Розповідаємо про Оксена Лісового – ймовірного очільника МОН: 10 фактів із життя та влучні характеристики від колег* (20.03.2023); *СБУ повідомила про підозру в держзраді ексміністру освіти Табачнику* (23.11.2022); *Одну зі шкіл Харкова назвуть на честь Дані Дідіка – підлітка, який загинув під час Маршу Єдності-2015* (26.01.2023).

Топоніми (назви місцевості, будь-яких географічних об'єктів) допомагають визначити конкретне місце або регіон, про який йдеться у публікації, наприклад: *Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни* (02.02.2023); *Не можна фотографувати дітей і мати «улюбленців»: що ще заборонено вчителям у Великій Британії* (28.04.2023); *У Мелітополі окупанти викрали начальницю управління освіти – мер міста* (29.03.2022); *Масштаби пошкоджень ЗО на Херсонщині попередньо оцінюють у 80 млн грн* (07.02.2023).

Бібліоніми (власні назви будь-якого писемного твору) уточнюють інформацію журналістського матеріалу, наприклад: *Підручник «Основи здоров'я», який пропагує віктимблеймінг, можуть позбавити грифу МОН* (27.04.2023). До цієї підгрупи відносимо й документоніми (власні назви документів; термін М. Торчинського [2]: *Кабмін ухвалив Концепцію безпеки закладів освіти* (07.04.2023); *Уряд визначив освіту третьою статтею видатків – проєкт Держбюджету на 2023 рік* (14.09.2022).

Фільмоніми (найменування художніх і документальних фільмів) привертають увагу читачів до публікації, наприклад: *«Голос Вікторії: щоденник викраденої вчительки» – документальний фільм про освітянку, яка пережила російський полон* (03.03.2023); *Школярі й викладачі житомирського ліцею зняли короткометражний фільм «Крути»* (02.02.2023).

Ергоніми (власні назви ділових об'єднань людей) у публіцистичних заголовках виконують інформативну функцію, наприклад: *Відновлюють очне навчання після прильоту ракети, долають освітні втрати та готуються до випускного: репортаж із київської гімназії «Либідь»* (15.02.2023); *Проєктне навчання, лофт-зона в укритті та мультипрофіль навіть під час війни – репортаж із київського НВК № 240 «Соціум»* (11.03.2023); *Реорганізація чи ліквідація? Доля «Пласту» в Бучі під питанням* (15.11.2022).

Назви свят та визначних дат використовуються для ідентифікації конкретних подій або святкувань, які відбуваються у певний день або період. Наведемо кілька прикладів: *Безплатний онлайн-марафон для вчителів та батьків до Дня безпечного інтернету* (06.02.2023); *Корисні ресурси для вчителів до Міжнародного дня математики – УЦОЯО* (14.03.2023); *Урок до Дня Героїв Небесної Сотні: які ідеї вкласти та які формати обрати для дітей різного віку* (16.02.2023).

Розповсюдженими у заголовках є **найменування сайтів, соціальних мереж, програмних продуктів** тощо, які слугують засобом привернення уваги користувачів до журналістського матеріалу, наприклад: *Освітняни й школярі можуть взяти участь у конкурсі зі створення статей для Вікіпедії* (27.04.2023); *«Суспільне» шукає виробників відеоконтенту для освітнього проєкту в YouTube та TikTok для школярів* (10.03.2023); *Велике інтерв'ю з ChatGPT: що думає про українську освіту, які розробки уроків пропонує та чому йому не завжди можна вірити* (29.03.2023); *Освітнян запрошують на безплатну навчальну програму від Google* (13.07.2022); *Уряд підтримав упровадження системи «EvalEd» для зовнішнього й самооцінювання освітніх процесів* (29.04.2023).

В інтернет-виданні «НУШ» значна частина заголовків має у своїй структурі **назви заходів, конкурсів, проєктів**, які відображають специфіку освітньої галузі медіа. Наведемо приклади: *Розмальовки для дітей на патріотичну тематику від «Смарт освіти»: друкуйте та користуйтеся* (21.02.2023); *Українські школярі візьмуть участь у Всесвітній гімназії-2022 – МОН* (12.05.2022); *Учителів фізкультури запрошують на семінар-практикум «Активна школа – здорова Україна»* (16.08.2022); *Школярі й учителі можуть долучитися до «Великодньої подорожі Україною» онлайн* (04.04.2023); *Психосоціальна підтримка і цифрова компетенція: учителів запрошують приєднатися до проєкту «Школу вгору»* (31.01.2023).

Отже, ономастична лексика є важливим складником публіцистичного тексту, оскільки вона не лише привертає увагу до окремих об'єктів, але й встановлює їх тотожність у навколишньому світі. З урахуванням швидкої зміни медіа-ландшафту і залучення читачів у світ цифрових медіа, дослідження заголовків інтернет-видань залишається актуальним напрямом досліджень і потребує подальших напрацювань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завальнюк І. Безсполучникові складні речення у ролі заголовків газетних публікацій: нові риси й тенденції. *Лінгвістичне портретування сучасного соціуму*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Вінниця, 26-27 листопада 2015 року. С.191-196.
2. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор Омельчук С.А.

АНДРІЄВСЬКА В.І.

РОЛЬ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

У статті були розглянуті фактори впливу іношомовних казок на рівень освоєння навичок англійської, використовуючи літературні твори, як базу, котра забезпечить розуміння культури носіїв і висвітлить найбільш вживані одиниці мови для запам'ятовування та поповнення словникового запасу. У свою чергу, компетентні вчителі мають допомогти учням адаптувати нові вирази у повсякденне життя та ознайомлювати лише з актуальними матеріалами.

Ключові слова: казка, навички іноземної мови, методики, читання, носій мови.

The article presents the factors of the influence of foreign fairy tales on the level of mastering English language skills, using literary works as a basis that provides an understanding of the culture of the native speakers and highlights the most used language units for memorization and vocabulary replenishment. In this case, competent teachers should help students adapt new expressions for daily use and familiarize students only with relevant materials.

Key words: fairy tales, foreign language skills, methods, reading, native speaker.

Англійська мова повинна вивчатися за допомогою різних аспектів, а саме: читання, аудіювання, слухання, говоріння. Але звичайної шкільної програми буває недостатньо, щоб зацікавити учнів середніх класів. Саме тому для вивчення, формування зацікавленості та допитливості учнів сучасні методики починають залучати англійськомовні казки.

Зазначимо, що твори можуть бути й адаптовані. На першому етапі важливо не змушувати учнів запам'ятовувати всі слова, а одразу після прочитаного створювати та залучати їх до різних заходів, ігор пов'язаних із сюжетом [3]. Наприклад, грати за ролями, перевтілюватися в тих, кого показують, намагатися зімітувати голос героя (як вони його бачать).

Виявляється, що казки є чудовим інструментом для навчання англійської мови в контексті та розвитку пізнавальних та мовленнєвих навичок школярів. Навчання мови за допомогою творів дозволяє використовувати різноманітні стратегії різних мовних методів. Ця комбінація справляє великий вплив на учнів, тому що навчання стало захоплюючим, мотивуючим, таким, що запам'ятовується і є тривалим.

З іншого боку, виявилися й проблеми, оскільки складно знайти одну казку, яка буде цікава всім у класі. Отже, необхідно навчати мови в контексті творів і робити вивчення іноземної мови захоплюючим процесом, що триває все

подальше життя, для учнів середніх класів [4]. Також доведено, що найкращим чином навчання проходить у ігровій формі. Засвоєння нових слів, зворотів відбувається швидше, аніж коли урок базується тільки на підручниках, вправах та декількох питань з теми.

Метод читання казок дуже часто стає головним компонентом уроків. Вивчення досвіду передових учителів дає підстави для висновку, що найбільш вдалою практикою є використання вчителями наступних етапів роботи з казками:

- 1) підготовчий – етап усунення мовних труднощів перед читанням;
- 2) сприйняття казки при першому читанні – розвиток сприймання;
- 3) узагальнений контроль розуміння сюжету;
- 4) формування мовленнєвих та усних навичок учнів;
- 5) повторне читання [2, с. 1176].

З початку процесу вивчення мови таким чином викладачі вважали, що твори будуть просто гарним інструментом, який прийшов на допомогу, але потім здивувалися реакції школярів після прочитаного. Учні були не тільки вмотивованими казкою, вони показали своє розуміння сюжету та знання мови[1, с. 53].

Іншим, не менш важливим аспектом є використання літературних творів з метою вивчення граматики. Наприклад, первинне формування правила з теми ступенів порівняння прикметника можна організувати спочатку простими питаннями та поясненнями, а потім надати практичне засвоєння, зіставляючи або героїв однієї казки, або два зовсім різні твори. За аналогією, вчителі мають змогу переплітати новий матеріал між собою, а саме такий, як речення-вподобайки, тобто: «*Мені подобається.../Like...*».

Цікавим є спостереження, що саме влучно підібрані сюжети казок мають надзвичайний вплив та допомагають викладачам виховувати найважливіші риси характеру в учнів класу. Герої, як правило, справедливі до інших і до себе, толерантні, сміливі, розумні, намагаються виявляти в собі та оточуючих тільки найкраще.

Це впливає на повсякденне життя в школі, оскільки завдяки розвитку фантазії, учні стають більш рішучими і влаштовують не тільки для педагогів, а й для батьків різні позаурочні заходи. Розігруючи сценки з казок, школярі тренують власну вимову, формують звичку до постійної практики в англійській мові, а головне, поступово зникає страх вільного говоріння.

Останній факт – це орієнтація та мотивація учнів на майбутню зацікавленість у предметі, оскільки спочатку всі починають вивчення із заохоченням і великою мотивацією пізнати нове та те, про що вже багато чули й бачили, але ще не розуміли. Завдання педагога полягає в постійному визначенні вікових особливостей та інтересів класу.

Результатом виступає збагачення мовлення учнів через використання порівнянь, епітетів, сленгів та скорочень з діалогів персонажів.

Таким чином, можемо стверджувати, що великий успіх використання казок зумовлений тим, що, по-перше, враховуються вік, уподобання та інтереси учнів, а по-друге, тому що вчителі створюють чіткий план та етапи їх вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Castro, M. (2002). The magic world of storytelling: Some points for reflection. PROFILE, Issues in Teachers' Professional Development, 3, 52-54. URL: <https://revistas.unal.edu.co/index.php/profile/article/view/11315>(дата звернення: 05.09.2023)
2. Charos Akbarovna Sharipova. THE ROLE OF FAIRY TALES IN THE TEACHING OF ENGLISH // Scientific progress. 2021. №2 (6). p. 1175-1179. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-role-of-fairy-tales-in-the-teaching-of-english/viewer>(дата звернення: 05.09.2023)
3. Sofisian D. The importance of reading. URL: <http://ezinearticles.com/?The-Importance-Of-Reading&id=354498>.(дата звернення: 05.09.2023)
4. Teaching English through Stories: A Meaningful and Fun Way for Children to Learn the Language. Universidad Cooperativa de Colombia: 2010. URL: http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1657-07902010000100007 (дата звернення: 05.09.2023)

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Поторій Н.В.

УКД 070.44

БОЛДАРЄВА Л.С.

ПОНЯТТЯ «ЗАГОЛОВОК» ТА ЙОГО ОЗНАКИ

У статті проведено аналіз поняття «заголовок» та його важливих ознак, розглядаються основні функції заголовка, його вплив на сприйняття інформації. Дослідження цього поняття важливе для розуміння механізмів комунікації та ефективною передачі інформації.

Ключові слова: заголовок, структура заголовка, вплив заголовків.

The article analyzes the concept of «headline» and its important features. Also, the article considers the main functions of the title, its influence on the perception of information. The study of this concept is important for understanding the mechanisms of communication and effective transfer of information.

Key words: headline, headline structure, impact of headlines.

Постановка проблеми. Поняття «заголовок» є невід'ємною частиною комунікації і мови, що оточує нас у сучасному інформаційному суспільстві. Від якості та ефективності заголовків залежить здатність інформації досягти своєї цільової аудиторії, сприйматися і зберігатися в її пам'яті.

Заголовок несе на собі важливу наукову та практичну вагу. Вивчення структури та властивостей заголовків може допомогти в розумінні механізмів

сприйняття інформації людиною, у психології комунікації та мовознавстві. Вміння створювати ефективні заголовки стає ключовою навичкою для журналістів, маркетологів та інших фахівців, які працюють у сферах, де залежність від уваги аудиторії велика.

Дослідження поняття «заголовок» та його властивостей має важливе значення як для наукового співтовариства, так і для практиків, які прагнуть оптимізувати процес створення заголовків з метою досягнення більшої ефективності комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти, пов'язані з темою дослідження, висвітлюються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких Н. Ануфрієва [1], Л. Майборода [2], Ю.Кійко [3], D. Dor [4], В. Westley [5] та ін.

Мета статті полягає в розгляді поняття «заголовок» та його основних ознак з точки зору наукових досліджень та практичного застосування.

Виклад основного матеріалу. Заголовок – це один із найважливіших елементів будь-якого тексту, будь то стаття, новина, наукова праця чи звичайний блог. Він виступає своєрідним ключем до змісту, який прихований усередині тексту, і має на меті зацікавити, привернути увагу та передати основну інформацію про матеріал, з яким читач збирається ознайомитися. Правильно підібраний заголовок може стати важливим чинником успіху статті, залучивши аудиторію та збільшивши її зацікавленість.

Зараз існує багато різних визначень поняття «заголовок». Так, на думку вітчизняної дослідниці Л. Майбороди: «Заголовок – це не просто назва твору або його частини, яка розміщується вгорі тексту. Це перше слово, яке автор статті використовує, щоб звернутися до своїх читачів. Заголовок є постійним і незмінним елементом публікації і є свого роду кодифікатором її змісту, що представляє головну думку автора і тему матеріалу. Заголовок розташовується над текстом і може існувати самостійно як самодостатня мовна одиниця» [2].

Згідно з дослідженням Б. Вестлі «Редагування новин», заголовок виконує важливу функцію індексації новин, щоб зекономити час читача при пошуку інформації, яка зацікавить його. Лише заголовок може донести основну новину читачеві [5, с. 114].

На мою думку, заголовок – це короткий текст, який розміщується на початку статті, документа, веб-сторінки або іншого виду матеріалу, щоб ідентифікувати і описати його зміст.

Як зазначає український дослідник Ю. Кійко, формулювання заголовка визначається його функціями та завданнями, які він повинен виконувати. Серед них дослідник виділяє такі [3]:

1. Інформування. Заголовок перш за все повинен передавати основний зміст тексту, як інформаційне ядро. Він має бути коротким і чітким, так щоб читач міг одразу отримати загальне уявлення про те, що він може очікувати від прочитання тексту.

2. Зацікавлення. Іноді заголовок може бути використаний для привернення уваги, зокрема, за допомогою загадковості або неординарності. У

цьому випадку, читач, побачивши заголовок, може відчутти цікавість і бажання дізнатися більше, навіть якщо тема не зовсім зрозуміла з першого погляду.

3. *Структурування.* Заголовки також використовуються для структурування тексту і полегшення сприйняття інформації. Вони можуть розділяти текст на розділи, підрозділи, теми, або виділяти ключові аспекти, що допомагає читачу легше орієнтуватися і швидше знайти необхідну інформацію. Структуруючи текст за допомогою заголовків, автор спрощує сприйняття та навіть навчання матеріалу.

Н. Ануфрієва має своє бачення основних функцій заголовку. Науковиця виділяє такі функції [1, с. 7]:

– *номінативну (називну).* Заголовок називає тему або основну ідею тексту і допомагає читачу зрозуміти, про що саме буде йти мова в публікації. Вона надає заголовку інформаційну базу;

– *графічно-видільну.* Ця функція включає в себе використання різних графічних елементів (шрифту, розміру, кольору тощо) для привернення уваги читача і візуального виділення заголовка від основного тексту;

– *інформативну.* Заголовок має передавати ключову інформацію про актуальну подію або тему, але без розкриття всіх подробиць, спонукати читача до подальшого читання;

– *спонукальну.* Заголовок може містити слова або вирази, що стимулюють читача винести свою позицію з певної теми або вчинити певні дії після прочитання статті;

– *атрактивну.* Заголовок повинен бути цікавим, інтригуючим та здатним привертати увагу, щоб читач бажав прочитати текст;

– *рекламно-маніпулятивну.* Ця функція включає в себе використання заголовка для привернення уваги і маніпуляції читачем з метою впливу на його сприйняття або позицію.

Вчена зазначає, що ідеальний заголовок повинен мати такі характеристики [1, с. 7]: простота, однозначність, максимальна інформативність, лаконічність, об'єктивне відображення тематичного змісту тексту, самобутність і оригінальність, публіцистична гострота й експресивність, виразність почуттів, думок, структурна завершеність, інтонаційна виразність, актуальність і конкретність, відповідність змісту матеріалу, точність термінів.

Відомий зарубіжний дослідник цього питання Д. Дор у своїй статті «Про газетні заголовки як оптимізатори релевантності» відмічає, що заголовок має відповідати таким вимогам [4, с. 697]:

1. *Бути коротким.* Заголовок має бути стислим, щоб читач міг швидко засвоїти основний зміст.

2. *Ясним, однозначним і легким для розуміння.* Заголовок повинен бути зрозумілим та не залишати простору для різних інтерпретацій.

3. *Бути цікавим.* Він повинен привертати увагу читача та спонукати його читати далі.

4. *Містити нову інформацію.* Заголовок має передавати інформацію, яка ще не була відомою читачеві.

5. *Не припускати інформацію, невідому читачеві.* Заголовок не повинен містити таку інформацію, яка є незрозумілою або невідомою для читача

6. *Містити імена та концепції з високим «прес значенням» для читача.* Він повинен включати імена і поняття, які мають вагому цінність для цільової аудиторії.

7. *Не містити імена й поняття з низьким «прес значенням» для читача.* Заголовок не повинен перенасичувати іменами та поняттями, які не цікавлять або не важливі для аудиторії.

8. *«Підключати» історію з раніше відомими фактами й подіями.* Заголовок може посилається на вже відомі факти або події, щоб підкреслити їхню актуальність.

9. *«Підключати історію», що відповідає очікуванім припущенням.* Він може враховувати очікувані припущення читача, спонукати його до докладнішого вивчення матеріалу.

Висновки. Заголовок є ключовим елементом будь-якого засобу масової інформації, такого як газети, журнали, веб-сайти, а також соціальні медіа. Його важливість полягає в тому, що він є першим, що бачить читач або глядач, і від нього зазвичай залежить рішення про те, чи варто подальше ознайомлення з контентом.

Правильно підібраний заголовок може значно підвищити ефективність комунікації та допомогти інформації досягти своєї цільової аудиторії, що робить його важливим складником сучасного інформаційного суспільства.

Подальші наукові дослідження можуть спрямовуватися на аналіз мовної структури заголовків, оскільки вивчення структури заголовків, включаючи вибір слів, синтаксис, довжину та стилістичні аспекти, може допомогти розуміти, яким чином ці елементи впливають на ефективність заголовків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ануфрієва Н.Д. Структурно-семантична специфіка газетних заголовків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2019. № 38. Том 3. С. 7-9. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_3/4.pdf
2. Майборода Л. І. До проблеми способів та засобів вираження газетного заголовка. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1410>
3. Кійко Ю .Є. Фрактальне моделювання інваріантно-варіантної структури медіатекстів у німецькій та українській мовах: дис. ... докт. філол. Наук : 10.02.17, 10.02.21. Чернівці, 2017. 433 с.
4. Dor D. On newspaper headlines as relevance optimizers. *Journal of Pragmatics.* № 35. 2003. P. 695–721.
5. Westley B. *News Editing.* USA : Houghton Mifflin Company, 1953. 433 p.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Мартос С.А.

БОРЩИК А.О.

АНТИУТОПІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВОЇ МОДЕЛІ

У статті розглядається поняття «антиутопії» як літературного жанру. Окреслюються погляди сучасної літературознавчої науки на жанрові особливості антиутопій, досліджуються притаманні їм ознаки.

Ключові слова: антиутопія, дистопія, літературний жанр, роман, утопія.

The article examines the concept of «dystopia» as a literary genre. The views of modern literary science on the genre features of dystopias are outlined, their inherent features are investigated.

Key words: dystopia and antiutopia, literary genre, novel, utopia.

Популярність антиутопій у сучасному світі постійно зростає: на тлі читацької зацікавленості збільшується кількість творів, відбувається модифікація жанрових моделей, письменники шукають нові форми та художні засоби для реалізації своїх ідей. Дослідники такої активний розвиток жанру в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть пояснюють низкою факторів, ключовим із яких називають суголосність світобачення сучасної людини антиутопічним наративам [7, с. 180]. В основі цієї суголосності лежить розчарування в навколишній дійсності, недовіра до соціальних інститутів, прагнення до свободи особистості, переосмислення подій минулого та побоювання стосовно майбутнього розвитку людства.

Метою статті є окреслення терміну антиутопія, її жанрових ознак у контексті засад сучасного літературознавства.

Прийнято вважати, що активний розвиток антиутопії в ХХ столітті започатковано романом «Ми» Є. Замятіна, згодом популярність цього жанру значно зросте завдяки творчості Дж. Оруелла та О. Гакслі. Приблизно в той же час в українській літературі з'являється антиутопія «Сонячна машина» В. Винниченка, однак подібного масштабу поширення, як у світовій літературі, жанр не набуває. Таким чином, початок ХХ століття стає етапним для розвитку цього жанру, оскільки змінює вектор з утопічного на антиутопічний. Хоч утопія й антиутопія можуть розглядатися як явища однієї жанрової природи, та все ж вони зовсім по-різному тлумачать ідеальний світ. При чому друга критикує першу, що дає можливість стверджувати протилежну спрямованість антиутопії як жанру відносно утопії загалом. Пізніше ХХ століття назвуть добою антиутопії або дистопії [4, с. 78].

З-поміж великої кількості фахових праць, предметом яких стало вивчення текстів цього жанру, варто назвати роботи Ф. Боумена, Є. Брандіса, А. Гарднера, Г. Вудкока, Г. Девіса, Г. Кейтеба, Р. Сандерсона, Н. Фрая.

Антиутопії ставали предметом вивчення й українських літературознавців, їх досліджували зокрема О. Білько, Ю. Жаданов, Д. Затонський, М. Іконнікова, О. Лазаренко, О. Ніколенко, Л. Немировська, Л. Скуратовська, В. Шестакова та інші. Зокрема, М. Іконнікова вказує на диференціацію досліджень на сучасному етапі романів-антиутопій за трьома напрямками: 1) розгляд жанру як відбиття дійсності чи ідеології, тобто в позалітературному контексті; 2) аналіз у межах співвідношення з іншими літературними явищами; 3) дослідження, спрямовані на створення теоретичної моделі жанру, яка б пояснювала особливості його функціонування [6].

Згідно з визначенням «Літературознавчої енциклопедії» антиутопія – це «альтернативне фантомному прогресизму зображення в художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних із безвідповідальним, іноді злочинним експериментуванням над людством задля його "поліпшення", застосуванням ілюзорних, зовні принагідних соціальних, педагогічних ідеалів» [5, с. 75].

Уперше ж це поняття було вжито британцем Дж. Ст. Міллем у другій половині XIX століття. Однак саме як термін на позначення літературного жанру його було впроваджено в антології «У пошуках утопії» Г. Неглі та М. Патріком у 1952 році [3, с. 26]. Оскільки утопією називають літературний твір, що описує ідеальну модель суспільства, то в антиутопії на перший план виходить заперечення можливості існування такої моделі в цілому. Часто в антиутопії автори демонструють, що будь-яка ідея, доведена до абсолюту, здатна призвести людство до регресу та деструкції гуманістичних ідеалів.

Однак незважаючи на такий тривалий час розвитку жанру та його активне вивчення, у фаховій літературі помітна деяка термінологічна плутанина, пов'язана з вживанням кількох подібних термінів: «негативна утопія», «роман-попередження», антиутопія та дистопія. Розгляньмо більш детально два останні через найбільшу поширеність, існує декілька підходів до їх сприйняття науковцями: 1) ці поняття є синонімічними; 2) це дві різні жанрові моделі, де «дистопія – це «перемога сил розуму над силами добра», абсолютна антитеза утопії, антиутопія – це заперечення принципу утопії, що презентує більше ступенів свободи» [4, с. 78]. На сучасному етапі розвитку українського та світового літературознавства помітна тенденція до поширення у масовому вжитку терміна антиутопія та сприйняття цих понять як синонімічних.

Більш чітко окресленим та визначеним є питання жанрових ознак поетики. Так, українська дослідниця О. Харлан виділяє такі риси антиутопій, що відрізняють їх від утопічних модифікацій:

- 1) зображуване суспільство далеке від ідеалу та викликає жах;
- 2) утопічний ідеал подано крізь призму тверезого, критичного погляду; присутній мотив застереження;
- 3) тексти побудовані на гострому конфлікті, герої наділені яскравими характерами, а сюжет характеризується напруженістю;
- 4) з метою дискредитації антиутопічного світу автори вдаються до сатири, гротеску, фантастики та парадоксу [8, с. 239].

О. Дашко ж виокремлює також такі риси: 1) розвиток дії в обмеженому, закритому просторі; 2) проблема «людина – суспільство», що розкривається через мотиви боротьби, втрати моральних та духовних орієнтирів тощо; 3) фантастичні елементи, що відіграють допоміжну роль у створенні авторської моделі світу; 4) протиставлення обмеженого міського життя і природи; 5) упізнаваність просторово-часових елементів, що дають змогу ідентифікувати ті чи інші соціально-політичні події, що лягли в основу твору [2]. Подібні ознаки виокремлює також М. Іконнікова, зауважуючи також, що автор проєцює на уявну спільноту ті риси сучасного йому суспільства, які викликають його найбільше неприйняття [6].

До цього переліку варто також додати, що тип головного героя в антиутопії – це герой-бунтар, поведінка якого зазвичай характеризується ексцентричністю. Саме через його сприйняття автор знайомить читача з художнім світом антиутопії, панівними законами та обмеженнями. У момент, коли в героя зароджуються сумніви стосовно правильності наявного світоустрою, формується основний конфлікт твору – протистояння особистості та тоталітарної системи.

Таким чином, антиутопію можна окреслити як літературний твір, що є спробою критичного опису утопічного, тобто ідеалізованого, суспільства та соціальної діагностики векторів майбутнього розвитку. Негативні тенденції сучасності абсолютизуються, створюється альтернативна модель майбутнього, що має слугувати одночасно і доказом неможливості побудови ідеального світоустрою, і попередженням. А створення всеохопної теоретичної моделі жанру антиутопії, яка відзначатиметься чіткими критеріями розмежування та повноцінно пояснюватиме особливості функціонування жанрових модифікацій, залишається актуальним завданням для сучасної літературознавчої науки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гожик О. І. Проза В. К. Винниченка 20-х років ХХ століття: утопічний та антиутопічний дискурси : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. І. Гожик. – К., 2001. – 19 с.
2. Дашко Е. Жанр антиутопии в английской литературе первой половины ХХ в. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36265/54-Dashko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 18.09.2023).
3. Жаданов Ю. А. Антиутопия второй половины ХХ века: творческий поиск новых перспектив жанра / Ю. А. Жаданов // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 102 : Філологія. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2010. – С. 26–31.
4. Жаданов Ю. А. Посторуэлловская дистопия: упадок жанра или его трансформация? URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/postoruellovskaya-distopiya-upadok-zhanra-ili-ego-transfrmatsiya/viewer>
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
6. Іконнікова М.В. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ ст. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1711/1/34.pdf> (дата звернення: 16.09.2023).

7. Федух І.С. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. - 2015. - Вип. 9. - С.180-184. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2015_9_40
8. Харлан О.Д. Дискурс катастрофізму в українській та польській прозі (1918–1939) : Монографія / Ольга Дмитрівна Харлан. – К. : Освіта України, 2008. – 307 с.

Науковий керівник докторка філологічних наук, професорка Ільїнська Н.І.

УКД 821.161.2-2.09

ДОМБРОВСЬКА Т.О.

**ХУДОЖНІ ПОШУКИ УЛАСА САМЧУКА В РОЗКРИТТІ
ДИХОТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ОДНОАКТІВКИ
«СЛУХАЙТЕ! СЛУХАЙТЕ! ГОВОРИТЬ МОСКВА!»**

У статті висвітлюється розкриття дихотомічної структури одноактної п'єси Уласа Самчука «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!». Виокремлено різнобічну сутність негативів радянської ідеології.

Ключові слова: жанр, драма, одноактівка, Улас Самчук.

The article highlights the disclosure of the dichotomous structure of Ulas Samchuk's one-act play "Listen! Listen up! Moscow Says!". The versatile essence of the negative "Soviet" ideology is highlighted.

Key words: genre, drama, one-act play, Ulas Samchuk.

Драматичний світ Уласа Самчука яскраво позначений чіткими ознаками інтелектуалізму, що дає підстави твердити, що дійові особи у його творах мають нераціональні характери, водночас комічно поєднані поміж собою, але протягом сюжету переживають реальний трагізм буття суспільства, який іноді несумісний із тодішнім суспільством. Сучасна драма має бути з дискусією або парадоксом. У драмах Уласа Самчука прослідковується все одразу, а втручання автора в дії п'єс визначається в умовному поясненні реплік, коментарів, подій. Як відомо, «у рецензії на виставу «Кохання верховин» (травень 1943 р.) У. Самчук висловив свої міркування щодо художньої вартості комедії за однойменною повістю А. Демо-Довгопільського. Особливої уваги заслуговує влучний аналіз гри акторів, їхньої сценічної мови. Автор рецензії був категоричним: «Актор, що не чується на сцені, як риба у воді, хай краще відиграє свою життєву роль на звичайній вулиці, а не в театрі» [1, с. 383].

Постановка проблеми. Підробка, обман, шахрайство – усі ці теми цікавили та хвилювали Уласа Самчука, тому що його просто вражав фальш, який вважається однією з найпроблемніших тем сьогодення. А ще митець свідомо розмірковував над тим, як українським п'єсам набути популярності за

кордоном. Для цього він навіть вивчив історію театрального життя України XIX–XX ст., з метою описати життя українського народу в сценічному форматі, поєднавши наші традиції з європейськими.

Актуальність теми. Художня творчість Уласа Самчука зорієнтована на національну свідомість українців і створює бар'єр між патріотизмом і фанатизмом. Про це автор спочатку почав писати у своїх мемуарах, статтях, а вже потім у драматичних творах. П'єси митця приваблювали увагу Ю. Косача, П. Кралюка, І. Нагорної, І. Руснак, Ю. Шереха, але назагал залишаються малодослідженими.

Метою статті є проаналізувати жанрову специфіку одноактної п'єси «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!» Уласа Самчука.

Виклад результатів дослідження. Серед найменших жанрових різновидів п'єс у різні часи були популярними одноактівки. Якщо звернутись до словника української мови, то можна прочитати, що «одноактна п'єса – короткий музично-драматичний твір, призначений для виставляння на сцені» [3, с. 625]. Слід зауважити, що змістове наповнення цього терміну пройшло великий і тернистий шлях багатьох літературних революцій і протягом тривалих років, аж поки набуло назву «мікроп'єса».

Драматургія Уласа Самчука стала відомою насамперед завдяки популярності одноактівки «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!», у якій події «відбуваються наприкінці 1920-х років, конфлікт у ній має ідеологічно-моральний характер, сюжет будується на зіткненні інтересів представників різних ідеологічних світів» [4]. Автор довго думав, як назвати цю п'єску, тому вирішив використати уривок із ранкового радіоефіру, що постійно йому докучав.

У. Самчук у своїй драмі вмів описав реалістичний світ українського суспільства в хронологічних межах. Дихотомічна структура дає індивідуальні шанси читачам швидше зрозуміти сюжет твору та підсвідомо відчувати життя українського народу в першій половині XX ст., ще проаналізувати духовні цінності персонажів, взаємоповагу, стосунки, вчинки. Драматург уніс у звичайну форму так звану «унікальну родзинку» завдяки актуальним проблемам та подіям, тобто один акт у драмі рухається через призму різноманітних образів, що зіставляються або протиставляються.

Після прочитання одноактівки «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!» можна зрозуміти двоякий сенс створення й існування СРСР, адже автор саркастично репрезентує, дотепно висміює політичних діячів, указуючи на їхні недоліки: неосвіченість, сваволю і самодурство. Як відомо, п'єса написана у 1930 році й засвідчує, що Улас Самчук був добре обізнаний із злочинами і правопорушеннями лиходіїв-можновладців країни, які обкрадали звичайний люд, прикриваючись своїм високим становищем у суспільстві.

Світові колізії XX століття висвітлено неймовірними політичними деталями, що зустрічаються протягом тривіальної розмови. У творі чітко прослідковується культурне збагачення, прикрашене радянською пропагандою, наприклад, «видно заголовки газет: «Правда», «Берлінер Тагеблят», «Ле

Матен» і інші. Перед бюрком крісло з поруччям і збитою круглою подушчиною. Під поніжжям ведмедяча шкіра. Коло вікна портрет Толстого, а на протилежній стіні – Маркса. Під Марксом шезлонг, покритий килимом барви шпалерів з перськими орнаментами. Побіч портрету адміністративна мапа Сов. Союзу» [2]. Усі ці ознаки вказують на те, що герой твору Борис Чортомолов є справжнім поціновувачем радянської культури та має міцні зв'язки з чиновниками СРСР. Хоча в нього на столі й лежала газета центрального органу партії більшовиків, він не залишав осторонь закордонну пресу: німецьку та французьку щоденні газети. Це говорить про те, що головний герой є не таким уже й патріотом, як здається його друзям, таким же підлабузникам і скнарам. Суть криється в тому, щоб показати двояке ставлення псевдопатріотів до своєї країни, які ніби й рятують свою Батьківщину, а насправді самі безсоромно обкрадають, продають її ворогам і тягнуть на саме дно.

Символічні деталі можна побачити ще на початку драми, під час розмови Бориса з Ларою. Слід зауважити, що «великий патріот» Борис Чортомолов знаходиться не на своїй рідній землі, а розважається у Парижі, забувши про своє коріння, совість та інші моральні принципи. Хоча п'єса містить всього шість дійових осіб, але звернути найбільшу увагу читачам треба більше на постать Бориса Чортомолова, щоб зрозуміти суть самої назви «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!». Прочитавши твір, можна погодитись із такою думкою, що керівництво повтікало за кордон, бо втомилося від «тяжкої праці», а саме дає накази звичайному люду з метою маніпулятивно спонукати їх працювати якнайбільше й найзавзятіше.

Улас Самчук у своїй одноактній п'єсі наголошує на внутрішньому вияві психологічного навантаження в драмі. Епізод використана у творі на вищому рівні, що дає розгорнуті портретні характеристики або ж відображення інтер'єру в кабінеті Бориса Чортомолова, не забуваючи про актуальну проблему минувшини й сьогодення – повернення «країни Крим» на законне територіально-адміністративне місце. Завдяки всім цим елементам п'єси певною мірою втрачає свою сюжетну єдність, бо стає багатофабульною, а ще нагадує читачеві, що все у цьому світі є взаємопов'язаним.

Різнобічна сутність радянської ідеології не дає спокою дійовим особам і самому авторові, у п'єсі ми бачимо багато різноманітних маніпуляцій. Самосвідомість людини знищується завдяки скнарості, цинізму, озлобленості, аморальності, ненависті. Цей світ «пролетарів» неможливо врятувати, тому що панівна система занедбана та нерегульована. По-перше, політичні заяви та гасла часто не узгоджувалися з реальною дійсністю, а лише заохочували народ знаходити невідповідності в декларованих правах громадян. По-друге, нав'язування «зрівнялівки» між людьми спровокувало низький рівень життя в СРСР. У результаті почалась зневіра в ідеологічному курсі: цензурування вітчизняної та загальносвітової літератури та заборона вільного виїзду з Радянського Союзу.

Інтелектуальні діалоги й авторські ремарки дають можливість читачеві задуматись над нашим майбутнім у часопросторі. Тільки молодь може знищити цю панівну систему зла, скнарості, верховенства сваволі, інтриг, міщанства.

Висновки. Отже, художні пошуки Уласа Самчука на літературній ниві засвідчують, що одноактна п'єса «Слухайте, слухайте! Говорить Москва!» є нищівним словом «совєтської» держави, виявом ненависті СРСР до українського народу. У своєму творі драматург чітко усвідомлював, що більшовицька ідеологія може процвітати не тільки в 1930-х роках і не лише в тогочасному просторовому вимірі, а буде поступово народжуватись і розвиватись у тих країнах, де панує хаос, непорозуміння, маніпуляції, тоталітарна панівна система.

Український прозаїк більше спирається на традиційні ідеали реалістичної драми, проте сповідує ідеал сильної сучасної української особистості. У своїй драматичній спадщині автор був перш за все літописцем подій, а ще творцем яскравих дійових осіб, які прагнуть знайти своє місце у світі, здолати шляхи самовдосконалення на шляху до українського державотворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Самчук У. Кохання верховин. *Документ доби: публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років* /упоряд. А. Жив'юк. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. С. 383.
2. Самчук У. Слухайте! Слухайте! Говорить Москва! *Літературно-науковий вісник*. 1930. Річник XXIX. Т. СІ. Кн. ІІІ. Березень. С. 198-216.
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970. Т. 2. С. 625.
4. Улас Самчук. Драми. [Електронний ресурс] URL: https://online-biblio.tk/bookid_58833784/?ysclid=lbmdj4lng5768253790 (дата звернення 04.09.23).

Науковий керівник кандидат філологічних наук, доцент Немченко І.В.

УКД 821.111(09)

ЙОРЖ М.В.

ДИТИНА І СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРОБЛЕМНА СКЛАДОВА ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА

Стаття присвячена темі дитинства у літературі. У статті розглядається тема дитинства, яку порушував у своїх романах Ч. Діккенс.

Ключові слова: дитинство, Ч. Діккенс, реалізм, дитина, «Олівер Твіст», «Девід Копперфілд».

The article is devoted to the theme of childhood in literature. The article deals with the theme of childhood, which Ch. Dickens touched upon in his novels.

Key words: childhood, Ch. Dickens, realism, child, «Oliver Twist», «David Copperfield».

З 1840-х по 1860-ті роки важливу роль продовжувала відігравати реалістична англійська література. Завдання, яке поставив перед собою автор, – відобразити дійсність і чітко повідомити життєві, соціально-етичні проблеми. Тому в цей період реалізм не втратив свого значення, але паралельно з ним розвивалися інші течії думки, які таким чином зробили свій внесок у літературний ландшафт англійської літератури того часу. Чарльз Діккенс – письменник-реаліст є однією з головних постатей XIX століття.

У літературі та культурі тема дитинства є однією з вічних тем. Літературні твори про дитинство можуть читати як діти, так і дорослі. Ці тексти будуть корисні всім, адже вони допомагають зрозуміти очима, якими дитина дивиться на світ, зрозуміти ставлення дорослих до дітей, показати різні сторони дитинства, позитивні та негативні – невинність, радість, захищеність, невпевненість, незахищеність, страждання та біль.

Дитинство – невід’ємна частина життя і культури кожної людини. Ці спогади залишаються з вами на все життя. Дитинство – це накопичений досвід, який формує наше сприйняття світу. Крім того, дитинство об’єднує людей, які можуть ділитися спогадами, що, у свою чергу, створює спільний наратив для певної групи людей. Суперечності в оцінці світу між дитиною і дорослим можуть бути наслідком того, що дорослий сприймає світ у парадигмі дотримання встановлених владою правил, тоді як дитина ставиться до нього з набагато більшою свободою, живучи моментом, не думаючи про майбутнє [1, с. 6].

На жаль, неухважність і безвідповідальність дорослих можуть призвести до ситуацій, які негативно позначаються на дітях, тому надзвичайно важливі максимально сприятливі умови та середовище в дитинстві [1, с. 6]. Починаючи з XIX століття дитинство вважається етапом, на якому планується подальше життя людини. Став серйознішим підхід до законодавства про охорону дитинства, з’явилися нові концепції, що враховують питання виховання та розвитку дитини. У виробництві товарів для дітей (іграшок, книг, одягу) також відбувся значний прогрес, з’явилося багато нових наукових праць, в яких наголошується на різних аспектах дитинства. Цей період ознаменувався відокремленням світу дитинства від світу дорослих, що призвело до підвищення соціального статусу дітей [1, с. 7]. Темі дитинства присвячував свої твори і Ч. Діккенс – відомий письменник-реаліст.

Літературна постать Чарльза Діккенса багатогранна і суперечлива, заслуговує на увагу. Серед великих англійських письменників він належить до тих, хто непохитно відстоював справу правди, людяності та краси всупереч диким цінностям класу власників, використовуючи для цього всю свою силу та здібності.

Чарльз Діккенс закріпив своє місце в світовій літературі як реаліст із талантом до тонкого психологічного аналізу, вмілої соціальної типізації,

гумору та гострої сатири. Його твори порушували табуйовані теми, які раніше не були досліджені в царині англійської літератури. Він оживляв жахи лондонських вуличок, сиротинців, шкіль для бідних і боргових в'язниць. У своїх творах Діккенс намагався розглядати ці проблеми з морально-етичної точки зору, наповнюючи твори унікальною якістю.

На думку дослідників англійської літератури, жоден англійський письменник не був так широко відомий за життя, як Чарльз Діккенс.

З самого початку перший роман приніс йому славу, яку він зберіг на все життя. Літературна творчість автора користувалася широкою читацькою аудиторією, а ревні прихильники присвоїли йому звання «Незрівнянного». Англійські прогресивні критики приписували популярність його здатності чуйно сприймати зміни в англійському житті і ставати виразником прагнень і мрій незліченної кількості людей. Ці зміни та мрії він зміг втілити у своїх творчих текстах, які мали унікальні теми та структури [3, с. 6].

Творчий доробок Діккенса можна поділити на етапи, причому «Нариси Боза» та «Посмертні записки Піквікського клубу» відзначають перший етап, який тривав до кінця 1840-х років. У цей період він створив кілька видатних робіт, включаючи «Пригоди Олівера Твіста» (1837-1839), «Життя і пригоди Ніколаса Ніклбі» (1838-1839), «Крамниця старовини» (1840-1841), цикл «Різдвяні повісті» (1843-1848).

Роман «Домбі і син» (1846-1848) ознаменував новий якісний рівень і завершив перший етап його творчості. Критики вважають ці твори реалістичними, але також відзначають наявність певних елементів, таких як мелодраматичність, спрощена характеристика героїв, штучні прийоми сюжету, такі як зручна спадщина.

Ноти автобіографії у творах Чарльза Діккенса вирости з особистого досвіду та спостережень самого автора. Діккенс сам пройшов через важкі часи, пов'язані з бідністю та працею в суворих умовах. Ці враження та досвід відобразилися в його творчості через реалістичне зображення життя бідних та беззахисних верств суспільства.

Більше того, автор часто використовував свою власну долю та переживання як основу для персонажів своїх творів. Такі романи, як «Олівер Твіст» чи «Девід Коферфілд», містять елементи автобіографії та відображають певні аспекти життя Чарльза Діккенса.

Роман Чарльза Діккенса «Пригоди Олівера Твіста» є перший «роман-виховання».

Структура цих історій схожа: дитину, яку кинули напризволяще батьки, переслідують родичі, що полюють за спадщиною. Перемога головних героїв над бідністю та подальше успадкування через незвичайний збіг обставин призводить до їх суспільного визнання.

На ранніх етапах своєї кар'єри, про що свідчить «Олівер Твіст», Діккенс дотримувався переконання, що процвітання – місце цінності, яке приносить радість людині – є найвищою винагородою. Зло в «Олівері Твісті» – це певний персонаж, який має намір погубити Олівера. Протягом усього роману характер

молодого хлопця залишається незмінним, роблячи його ідеалізованою постаттю.

У своїх романах Діккенс заглиблюється в тему дитинства, глибше досліджуючи її складність. Він також визнає значення характеру героя у зв'язку з обставинами, в яких вони опинилися. Червоною ниткою майже всіх творів Діккенса є наявність щасливого кінця, відображення віри автора у виховну цінність літератури. Цей оптимістичний висновок запевняє, що людина ніколи не буває справді самотньою [2, с. 11].

Герой роману «Девід Копперфілд», на відміну від Олівера Твіста, проходить довгий шлях духовного розвитку. Його нещасливе дитинство, статус сироти та невтомні пошуки сім'ї змінюють його характер і наповнюють його цінними життєвими знаннями. Протягом усього роману різниця між добром і злом розмита, що ускладнює класифікацію персонажів як позитивних чи негативних.

Значну вагу для автора має збагачення духовного буття героя. У кількох своїх літературних творах Діккенс використовує літературний прийом смерті героя для вирішення конфліктів. Однак у «Девіді Копперфілді» смерть не є розв'язкою, а скоріше стає грізним випробуванням для головного героя. Через це випробування він змушений переоцінити своє життя, свої зв'язки з іншими і, зрештою, отримати глибше розуміння природи справжнього кохання.

Отже, романи автора ввели в англійську літературу раніше заборонені теми. Він безстрашно зображував жахливі умови лондонських дворів, робітничих будинків, сиротинців, шкіл для бідних і боргових в'язниць. Унікальний підхід автора полягав у розгляді цих суспільних проблем через морально-етичну призму. Для його творів характерний критичний тон і водночас відстоювання ідеалу. Серед поширених тем у його творах – конфлікт між добром і злом.

Проблема дитячих страждань наповнює діккенсіанський соціальний коментар унікальною гостротою та важливістю. У своєму романі автор встановлює новий етичний стандарт оцінки цивілізованості суспільства. Письменник стверджує, що моральний прогрес суспільства можна виміряти його ставленням до найуразливіших верств суспільства, однією з яких є діти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андріанова В. А., Рокіна Г. В. «Погана Англія» – зворотна сторона вікторіанської спільноти другої половини 19 століття. *Вісник Марійського державного університету. Серія «Історичні науки. Юридичні науки»*. 2017. Т. 3. № 3 (11). с. 6.
2. Кирилюк А. В. Концепт «дитинство» у парадигмі сучасного педагогічного знання: семантико-когнітивний та лінгвокультурологічний аналізи. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2019. №11. С. 45–56.
3. Сосницька Г. П. Симбіоз-панорама «Діккенс та його персонажі». 2017. с. 6. URL: <http://biblioteka.lviv.ua/> (дата звернення: 09.10.2023).

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Горбонос О.В.

КАНДИБА К.О.

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті обґрунтовано основні методи психологічного впливу на суспільну свідомість через соціальні мережі та проаналізовано роль психологічних явищ у контексті російсько-українського воєнного конфлікту.

Ключові слова: соціальні медіа, інформаційно-психологічний вплив, інформаційна війна, російсько-український воєнний конфлікт

The article substantiates the main methods of psychological influence on public consciousness through social networks and analyzes the role of psychological phenomena in the context of the Russian-Ukrainian military conflict.

Key words: social media, informational and psychological influence, information war, Russian-Ukrainian war

Сучасний інформаційний ландшафт, сформований під впливом стрімкого розвитку інформаційних технологій, характеризується наростаючою залежністю людини від широкого масиву інформації, що нас оточує. Особливо цікавою та водночас болючою і складною постає проблема впливу соціальних мереж на суспільну свідомість через призму російсько-української гібридної війни, яка протягом багатьох років змушує державу-агресора шукати нові шляхи маніпулювання свідомістю аудиторії, використовуючи соціальні платформи як зброю у веденні інформаційного протистояння.

При дослідженні соціальних медіа в контексті інформаційних війн, важливо розглянути психологічні явища, що формують серйозне підґрунтя інформаційно-психологічного впливу на користувачів. Зокрема, доречно згадати про наступні:

- ефект «спіралі мовчання» (термін, запропонований Е. Ноель-Нойманн);
- прояв «стадного інстинкту» у соціальних мережах;
- беззаперечний вплив «лідерів думок»;
- повна довіра до інформації, що публікується в мережі.

Гіпотеза «спіралі мовчання» німецької дослідниці Елізабет Ноель-Нойманн передбачає можливість здійснення впливу мас-медіа на громадську думку шляхом заохочення меншості до висловлення своїх думок і приховування поглядів більшості. Тобто навколишнє середовище та прийняті погляди можуть пригнічувати вираження власної думки, особливо, якщо вона суперечить загальноприйнятій. Аналогічне явище спостерігаємо в соціальних мережах, де повідомлення нерідко створюються представниками меншості. Тим не менше, користувачі, які не бажають триматися осторонь, несвідомо

починають поділяти ідеї, які до цього суперечили їхнім переконанням [3, с. 119]. Безпосередньо пов'язаним із вищезгаданою моделлю є прояв «стадного інстинкту», оскільки дане явище в деякій мірі розтлумачує гіпотезу «спіралі мовчання». Цей принцип пояснює природу людини як колективної, групової істоти, яка, як правило, обирає модель поведінки, притаманну її соціальній групі [4, с. 420]. У соціальних мережах «стадний інстинкт» яскраво виражений у випадку привернення найбільшої уваги до постів, які мають чималу кількість уподобайок і коментарів. Тож аудиторія надає більшого значення саме таким повідомленням, у той час, як інформація з меншою кількістю відгуків залишається майже непоміченою. Таких механізм «зараження» добре спрацьовує у випадку ботів у соціальних мережах. Боти публікують під дописами велику кількість емоційно-насичених коментарів, які, у свою чергу, впливають на психологічний стан читачів, транслюючи конкретні настрої та стимулюючи зміну думок не раціонально, а шляхом збудження «потрібних» емоційних реакцій.

Також цікавим феноменом є абсолютна довіра до усієї інформації, опублікованої в мережі. В основному користувачі не звикли пересвідчуватися щодо правдивості опублікованих даних, особливо, якщо інформація з'явилася на сторінках впливової групи зі значною кількістю підписників.

Нерозривним із вищезгаданим феноменом є явище виникнення «лідерів думок». Грамотно сформований образ «лідера думок» (який може бути представлений окремою особистістю, групою людей або сторінкою на соціальній платформі) викликає безмежну довіру користувачів і зазвичай може сприйматися як достатньо авторитетне джерело інформації, навіть за відсутності фахової освіти з певної галузі знань. За сприяння цих «лідерів думок» державі чи корпорації надається цінна можливість впливати на цільову аудиторію, переконувати в певних ідеях, нав'язуючи своє бачення важливих подій та явищ у різних сферах функціонування держави і суспільства [1, с. 8–9].

За впровадження зазначених психологічних явищ через соціальні мережі відбувається селективний відбір аудиторії, вразливої до дій агресора. У такий спосіб здійснюється формування певної категорії осіб, у бік яких у подальшому будуть проводитися більш інтенсивні дії з метою формування необхідного психологічного стану. Таким чином, за допомогою психологічних явищ агресор сприяє наступним явищам:

- Розповсюдження дезінформації серед населення щодо роботи державних органів і дискредитація структур управління;
- Створення атмосфери морального спустошення, сприяння негативному ставленню до культурної спадщини ворога;
- Вплив на суспільну свідомість різних соціальних груп населення з метою викликати політичну напруженість;
- Підрив політичних відносин між партіями та громадськими об'єднаннями з метою провокування конфліктів, посилення недовіри, загострення

політичних криз та підбурення репресій проти опозиції і навіть розгортання громадянських війн;

- Дискредитація авторитету держави на міжнародній арені;
- Перешкоджання життєво важливим інтересам держави у економічній, політичній, оборонній та інших галузях [2, с. 29].

Отже, сучасні соціальні медіа швидко набирають популярності, охоплюючи різноманітну та широку аудиторію, тому актуальною стає проблема впливу соціальних мереж на суспільну свідомість крізь призму російсько-української гібридної війни, де соціальні платформи стають засобом інформаційного протистояння та маніпулювання аудиторією держави-супротивника.

Під час дослідження соціальних медіа в контексті інформаційних війн виявлено ряд психологічних явищ, що впливають на користувачів. Модель «спіралі мовчання» та прояв «стадного інстинкту» підкреслюють важливість висловлювання власних поглядів і впливу загальної думки на окремого індивіда. «Лідери думок» надають підтримку й підкреслюють авторитетність інформації, а абсолютна довіра до опублікованих в мережі даних може призвести до прийняття, а в подальшому розповсюдження недостовірних фактів.

Наведені психологічні методи впроваджуються з метою маніпулювання аудиторією, сприяючи розповсюдженню дезінформації, впливу на суспільну свідомість, і загостренню напруги в суспільстві. Важливо розуміти й простежувати ці механізми для ефективної боротьби зі зловживанням хибною інформацією та забезпечення інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ірха К.О. Політичний складник феномену «лідер громадської думки»: теоретичний аспект : зб. наук. праць. *Розділ 1. Теорія та історія політичної науки*. Сєвєродонецьк, 2021. Вип. 2. С. 8–9.
2. Кобільник Б.Ю., Гізун А.І. Роль інформаційно-психологічних впливів у інформаційній війні. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 23–25 лист. 2016 р. / Нац. авіац. ун-т. Кропивницький, 2016. С. 29.
3. Штельмашенко А. Д. Спіраль мовчання як фактор впливу на громадську думку : зб. наук. праць. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 119.
4. Ramsey M. Raafat, Nick Chater, Chris Frith. Herding in humans. *Trends in Cognitive Sciences*. University College London, 2009. Vol. 13 No. 10. P. 420. DOI: <https://pure.au.dk/ws/files/45260302/Raafat2009.pdf>

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Співаковська Є.О.

КАПНУС Н.О.

**СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ
У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
В. ШЕКЧУКА «ПРИВИД МЕРТВОГО ДОМУ»**

У статті визначено найпоширеніші синтаксичні засоби, що використовуються для актуалізації емоційного стану персонажів художнього твору.

Ключові слова: актуалізація емоцій, емотивність, окличні речення, риторичні запитання, синтаксичні засоби, синтаксичний рівень, художній твір.

The article highlights the most extensive syntactic features that are used to actualize the emotional state of the characters in the artistic texts.

Key words: artistic work, actualization of emotions, emotionality, exclamatory sentences, rhetorical questions, syntactic level, syntactic means.

Постановка проблеми. Поняття «емотивність» є одним з ключових факторів передачі особливостей конкретного стилю художнього твору, враховуючи що відображення емоцій персонажів впливає на емоційний стан читача безпосередньо. Ідентифікація емоційних засобів художнього твору є суттєвим кроком під час аналізу мовних закономірностей конкретного художнього твору.

Дослідження синтаксичних засобів вираження емоцій персонажів у художньому тексті є досить актуальним в сфері лінгвістики на сьогоднішній день, враховуючи, що характер та динаміка емоцій може бути відображена завдяки такому способу, шляхом якого вони потрапляють зі свідомості автора до читача, тобто завдяки слову. Це зумовлено необхідністю осмислення ідейних особливостей художнього твору та спрямоване на поглиблене вивчення психології особистості загалом.

Враховуючи відсутність наукових доробок стосовно застосування синтаксичних засобів для вираження емоційного стану персонажів твору «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука, тема нашого дослідження є актуальною.

Аналіз досліджень. Проблема способів передачі емоційного стану персонажів художнього твору знайшла своє відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників: Басілі Р. [11], Картероні С. [11], Мошиті А. [11], Страппарава Ц. [9], Чайковської Є.Ю. [7], Шахновської І. [8] тощо. Безпосередньо синтаксичні засоби відтворення емоцій у художньому творі досліджували Мац І. [2], Мілова М. [3], Навчук Г. [4], Парк О. [13], Свідер І. [5], Сидоренко І. [6].

Мета дослідження полягає в окресленні й аналізі найпоширеніших синтаксичних структур передачі емоційного стану персонажів художнього твору на прикладі синтаксичних особливостей роману «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука.

Виклад матеріалу. Дослідження синтаксичних засобів відтворення емоційного стану у художньому тексті вказує на те, що намір того, хто виражає власний емоційний стан, викликає потребу у виборі конкретної стратегії, що є найоптимальнішою у конкретній ситуації.

Шахновська І. зазначає, що окличні речення застосовуються для демонстрації напруженого емоційного стану персонажу художнього твору, що можуть бути як позитивними, так і негативними. Емоційно забарвлені окличні речення часто можуть спонукати до певної дії, справляти враження тощо [8, с. 68].

Емотивною функцією окличних речень в художньому тексті є словесний спосіб вираження емоційного стану персонажу твору та очікування на емоційну реакцію того, до кого спрямоване окличне речення [6, с. 10].

У романі «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука є безліч прикладів вживання окличних речень для демонстрації емоційного піднесення героїв. Розглянемо один з них: *Ах, вже татко прийшов! – і бігла, хуленько збираючись по сходах* [10, с. 81]. Дівчинка виражає радість та щастя від новини про те, що її тато повернувся додому. До того ж, слід зазначити, що аналізоване окличне речення є стверджувальним, тобто твердження набуває особливого емоційного заряду, без спонукання до дії.

Окличні речення ґрунтуються на основі наступних моделей: експресивний синтаксис та видозмінені моделі нейтрального синтаксису [2, с. 13]

Твір «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука наповнений великою кількістю окличних речень, оскільки окличність у цьому творі є ознакою емотивності. Розглянемо види емоцій, які виражаються у творі за допомогою окличних речень:

- антипатії, зневаги: *Ненавиджу бабське кодро!* [10, с. 31];
- докору: *Повинен з нею поговорити!* [10, с. 41];
- захвату: *Чудово!* [10, с. 58];
- здивування: *Що ви таке кажете, тьотю!* [10, с. 39];
- зневаги: *А ти й не знала!* [10, с. 68];
- надії: *Бережіть Станіслава — то наша надія!* [10, с. 45];
- недовіри, підозрілості: *А по-моєму, ви такі, як були!* [10, с. 34];
- співчуття: *Говорять, як уміють!* [10, с. 29].

Отже, окличні речення як синтаксичний засіб відображення емоційного світу персонажів відіграють у художньому тексті важливу роль – транслювати все розмаїття емоційної сфери персонажів. Застосування наведених синтаксичних конструкцій спрямоване на вираження емоційної реакції мовця, ідентифікацію його внутрішнього емоційного стану в усіх його зовнішніх

проявах, вплив на емоційну сферу адресата за допомогою різноманітних граматичних модифікацій окличних речень.

Як зазначає Навчук Г., шляхом застосування окличних речень відбувається вираження будь-якого типу емотивної конотації, адже емоції, що в усному мовленні транслюються за допомогою інтонації, у художньому тексті передаються шляхом використання пунктуаційних знаків – в даному контексті за допомогою знаку оклику, що передає високий ступінь емоційності окличного речення [4, с. 78].

Риторичне питання, як стилістичний засіб відображення емоцій передбачає інший погляд на значення питальної форми речення в граматичному аспекті. На думку Свідер І., такі речення побудовані як запитання, але мають значення твердження. Саме тому риторичні запитання виступають в ролі питання, які не передбачають відповіді [5, с. 68].

Розглянемо приклади вживання риторичного запитання в романі «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука: *А мой паразит шо, вдома?* [10, с. 83]. Жінка ставить запитання, знаючи відповідь на нього, оскільки їй і так зрозуміло, що Іван Касперович вдома. Таким чином вона виражає негативне ставлення до власного чоловіка.

Питальні речення, а саме риторичні запитання, передають різні відтінки емоцій, переважно негативних (гнів, роздратування, обурення тощо). Функції можливих відповідей зводяться до вираження згоди (незгоди) із судженням, що передається за допомогою питальної форми, у випадку експліцитного збігу установок адресанта і адресата [1, с. 37].

Наприклад: *Такого ж костюма і Ленці привіз?* [10, с. 88]. Тітка Ольга беззаперечно знала, що Станіслав привіз їй точно такий костюм, як і іншим членам родини, однак її роздратування спонукало виразити своє ставлення до ситуації, поставивши Станіславу риторичне запитання. *Чого б це я до вас не приїжджав?* – здивувався з її логіки Станіслав [10, с. 88]. У риторичному питанні виражена емоція здивування, оскільки йому було дивно з логіки тітки Ольги, адже Станіслав кожен раз приїздив до будинку.

Висновки. Використання синтаксичних засобів вираження емоцій персонажів художнього твору дає можливість поглибленого аналізу емоційного наповнення художнього тексту, експресивності висловлювань персонажів та розуміння істинного ставлення героїв один до одного. Перспективою подальших досліджень в руслі синтаксичних засобів вираження емотивності художніх творів може бути зіставний аналіз синтаксичних конструкцій, порівняння їх функцій та визначення впливу ступеня емоційного заряду художнього тексту на різноманітність синтаксичних конструкцій твору «Привид мертвого дому» Валерія Шевчука.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гедз С. Риторичні запитання в сучасній англійській мові: комунікативно-функціональний аспект. Актуальні питання іноземної філології. Науковий вісник. 2015. № 3. С.35-41. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10957/1/8.pdf>

2. Мац І.І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир: Вид-во ЖДПУ ім. І. Франка, 2003. Вип. 11. С. 181–183.
3. Мілова М.М. «Експресивність» та «емотивність» у мові та мовленні. Рівні передачі емоцій у художньому англомовному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. Вип. 9. С. 104–107.
4. Навчук Г.В. Функціональні особливості окличних речень та засоби їх вираження в сучасній українській мові. *Південний архів: Зб. наук. праць. Філологічні науки*. – Херсон: Айлант, 2002. Вип. XIV. С. 270–273.
5. Свідер І.А. Основні особливості емотивного тексту. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 275–278.
6. Сидоренко І.І. Повтор як ключовий принцип функціонування стилістичних фігур сучасних англомовних драматичних творах. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Збірник наукових праць Чернівецького нац. унів. ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2017. С. 252–263.
7. Чайковська Є.Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2010. С. 279–287.
8. Шахновська І.І., Кондратьєва О.В. Відтворення англійської емоційно маркованої лексики українською мовою (на матеріалі українських перекладів англомовної драми). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: зб. наук. праць*. Київ: Аграр Медіа Груп, 2015. С. 330–334.
9. Strapparava, C., Mihalcea, R.: Learning to identify emotions in text. In: SAC 2008: Proceedings of the ACM symposium on Applied computing, pp. 1556–1560. ACM, New York (2008).
10. Шевчук В. Привид мертвого дому. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2848>
11. Moschitti, A., Quarteroni, S., Basili, R., Manandhar, S.: Exploiting Syntactic and Shallow Semantic Kernels for Question/Answer Classification. In: Proceedings of ACL 2007 (2007).
12. Das, D., Bandyopadhyay, S.: Identifying emotional expressions, intensities and sentence level emotion tags using a supervised framework. *Emotion* 1, 95–104 (2010)
13. Park O. The Issue of Metaphor in Literary Translation: Focusing on the Analysis of a Short Story Translation. *Journal of Language & Translation*. 2009. № 10. С. 155–175.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Климович С.М.

УКД 82.091

КРУПНА І.С.

ОСКАР ВАЙЛЬД ЯК ПЕРСОНАЛІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ АНГЛІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується творчість Оскара Вайльда та її актуальність у сучасному літературному середовищі. Розглядається вплив його творчості на формування літературного та культурного простору Англії кінця ХІХ – початку ХХ століття. Через призму творчості митця підіймаються важливі

теми сучасності, такі як мораль, ідентичність, іронія, сарказм та своєрідність літератури.

Ключові слова: літературний простір, творчість, казкар, естетичні погляди.

The article examines the work of Oscar Wilde and its relevance in the modern literary environment. His influence on the formation of the literary and cultural space of England in the late XIX - early XX centuries is considered. Through the prism of the artist's work, important topics of our time, such as morality, identity, irony, sarcasm and originality of literature, are considered.

Key words: literary space, creativity, storyteller, aesthetic views.

Оскар Вайльд і його творчість залишаються актуальними, оскільки це допомагає сучасному читачеві, зрозуміти життя Англії того періоду та як талановиті письменники вплинули на формування сучасного літературного та культурного простору. Митець своєю гострою критикою суспільства, естетичними поглядами та винятковими творами, продовжує надихати і стимулювати обговорення важливих питань сучасності, таких як мораль, ідентичність, іронія, сарказм і поглядів на своєрідність літератури.

Творчість талановитого письменника Англії кінця XIX – початку XX століття завжди викликає науковий інтерес в контексті загального розвитку англійської літератури цього періоду. Це зумовлює і мету нашого дослідження.

Картина літературного періоду кінця XIX – початку XX століття багатогранна та розмаїта. Характеризується наявністю різних літературних течій і напрямів. В літературі цього періоду співіснують такі літературні напрями, як реалізм, неоромантизм, натуралізм і інші.

Англійський декаданс дістав своє своєрідне вираження в естетизмі, представники якого відстоювали теорію «мистецтва для мистецтва» [3, с. 154]. Прихильники естетизму, які групувалися в 1890-ті роки навколо Оскара Вайльда, проповідували культ Краси, говорили про самоцінність художньої творчості, її незалежність від політичних і суспільних проблем. Своєрідними гаслами естетів стали судження, висловлені письменником у передмові до роману «Портрет Доріана Грея»: «Немає книг моральних або аморальних. Є книги добре написані або написані погано»; «Будь-яке мистецтво абсолютно марне» [1, с. 4].

У англійській літературі кінця XIX ст. розвиваються течії, що відображають кризу буржуазної культури (натуралізм, декаданс) і течії реалістичні, пов'язані зі зростаючим робітничим рухом і загальною демократичною опозицією.

Тенденції натуралізму проявилися у творчості низки англійських письменників – Джорджа Гіссінга, Арнольда Беннета, Джорджа Мура тощо.

Англійський декаданс набув специфічної форми естетизму і дістав своє вираження в теоретичних висловлюваннях В. Патера, А. Саймонса і О. Вайльда.

Оскар Вайльд був відомим англійським письменником, драматургом і естетом, чий талант та інтелект дорівнювали його особливому образу ексцентричного стилю життя. Його творча спадщина, в рамках якої відзначалися вишуканість і тонкий смак, осягала свою вищу точку у літературних творах, які були насичені витонченими жартами, розкішними описами та виразними діалогами.

Одним із найвідоміших творів митця вважається роман «Портрет Доріана Грея», який був опублікований у 1890 році. Цей літературний шедевр розкриває історію молодого красеня на ім'я Доріан Грей, який переживає закоханість у власний портрет, створений його близьким приятелем та художником Базіль Холлуордом.

Леді Нарборо висловлює свою думку Доріану в XV розділі роману, «Ви не можете бути поганим – це видно по вашому обличчю» [1, с. 216].

З погляду форми роман досить традиційний для літератури XIX століття, зокрема манерою обговорення ідеологічних та етичних питань. Саме в ідеології та етиці закладені ті риси роману, які зробили його настільки популярним серед читачів і критиків XX століття, спонукавши їх досліджувати актуальні питання, такі як моральність, сенс життя, суб'єктність та маргінальність в літературі.

Після аналізу роману всі читачі виявлять у ньому моральні аспекти, які, незалежно від їхнього характеру, відповідають істині, оскільки автор вдався до вкладення різноманітних концепцій у свій твір. Одна з головних ідей полягає в тому, щоб зіставити красу зовнішню і внутрішню, і довести, що неподобство душі неможливо приховати під красивою оболонкою. Друга, більш провокаційна, передумова полягає в тому, щоб показати безкарність людей з вищого суспільства. Критики звинувачували митця за наклеп на еліту вікторіанської Англії, водночас сам письменник запевняв, що кожна людина побачить у його творі лише те, що ближче їй самій.

У англійській літературі кінця XIX – початку XX століття Оскар Вайльд стає відомим і як автор літературних казок: яскравих, виразних, талановитих.

Особливістю його казок є глибокий моральний зміст. Письменник-казкар в алегоричній формі змальовує зіткнення героїв, носіїв високих гуманістичних ідеалів, таких як дружба, кохання, вірність, самовідданість зі світом корисливості. Казкова форма надає письменникові можливість чітко і яскраво відобразити складні філософські питання та приховані конфлікти, які існують у суспільстві та залишаються непоміченими у повсякденному житті.

Головна риса, яка надає його казкам неповторної «вайльдівської» своєрідності, – це роль, яку відіграє в них парадоксальна форма вираження думки. Багато критиків вважають парадоксальність його простою грою слів. В основі багатьох парадоксів лежить скептичне ставлення письменника до цілої низки загальноприйнятих етичних та естетичних норм. Завданням парадоксів автора є те, що називаючи речі своїми іменами, виявляється лицемірство. Він часто використовує у своїх казках прийом контрастного протиставлення [2, с. 25].

У своїх творах письменник надзвичайно майстерно і фахово використовує порівняння, метафори та епітети. Лексичний ряд казок визначений єдиною системою і повторюваними словами. Синтаксис казок та інтонація – прості та виразні. Мова творів характеризується простотою і точністю, однак вона відрізняється високим рівнем лексичної різноманітності. Письменник використовує багатий арсенал лексичних одиниць, що сприяє підвищенню експресивності та насиченості тексту. Також в стилі автора зустрічаються численні ідіоми та вирази, які надають тексту додаткової виразності та оригінальності. Інтонація казок змінюється від м'якого ліризму та іронії до сентиментальності та сарказму.

У казках літератора простежується критика відносно верхівки суспільства та їхнього глибокого занурення в безконтрольне бажання до матеріальних надбань, що виступають у ролі центрального мотиву в їхньому житті. Водночас, літературні шедеври акцентують увагу на важливості благородних вчинків, гуманізму та співчуття до страждених, підкреслюючи прояви душевності, як найвищу цінність у людині.

Відтак, Оскар Вайльд – надзвичайно важлива та цікава постать в літературному просторі Англії кінця XIX – початку XX століття. Він визначив новий естетичний напрямок в літературі і мистецтві, ставши символом естетичної революції того часу. Вайльд був не лише видатним письменником, але й яскравою особистістю, яка привертала увагу громадськості своєю гострою іронією та нестандартними поглядами на життя.

Сьогодні письменник залишається важливою фігурою для вивчення і розуміння літературної історії Англії. Він перетворив літературну сцену свого часу і залишив назавжди свій слід у світовій культурі. Оскар Вайльд – це не лише письменник, але й символ креативності, індивідуалізму та сміливості в мистецтві та житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайльд О. Портрет Доріана Грея: роман. Київ: Шк., 2003. 270с.
2. Мішук В. Своєрідність естетизму Оскара Вайльда. *Відродження*. 2019. №8. С.21–27.
3. Онацький Є. Оскар Вайльд – геній парадоксу. Чикаго: Українсько-америк. вид. спілка, 2019. 300с.
4. Соколянський М. Оскар Уайльд: Нарис творчості. Київ: Либідь, 2015. 319с.
5. Mason, Stuart. Oscar Wilde: Art and Morality - A Defense of "The Picture of Dorian Gray." [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/files/33689/33689-h/33689-h.htm#BIBLIOGRAPHY> (дата звернення: 30.09.2023)

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Горбонос О.В.

ЛАРИНА О.Р.

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЇВ У РАМКАХ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядаються етапи формування граматичної компетентності ліцеїстів у процесі навчання англійської мови із застосуванням когнітивно-комунікативного підходу.

Ключові слова: когнітивно-комунікативний підхід, граматична компетентність.

The article discloses the stages of lyceum students' grammatical competence development while teaching them English using a cognitive and communicative approach.

Key words: cognitive and communicative approach, grammatical competence.

Необхідність підвищення якості навчання англійської мови учнів закладів загальної середньої освіти не викликає сумнівів, адже це продиктовано Європейським вектором розвитку України і розширенням міжнародних контактів. При цьому роль англійської як мови міжнародного спілкування є беззаперечною, саме тому вчителі і методисти шукають шляхи досягнення більш високих результатів у навчанні учнів іноземної мови.

Загальновідомо, що провідним підходом до навчання іноземних мов у сучасній методиці є комунікативний, який ґрунтується на постійному використанні іноземної мови, що вивчається в освітньому процесі; на індивідуальному підході до кожного учня з метою забезпечити його освітні потреби. Навчання має відбуватися з опорою на систему мовленнєвих зразків та моделі ситуацій, які забезпечують іншомовне комунікативне середовище, наближене до реального [2, с. 12].

Когнітивно-комунікативний підхід не суперечить загальним принципам комунікативного підходу, а лише зміщує акценти на створення психологічних передумов для активізації свідомого навчання учнів, при якому в учнів виникає потреба спілкування, а вчитель лише забезпечує їх мовленнєвими зразками, обов'язково допомагає проаналізувати та структурувати матеріалі дібрати такі вправи, які відповідатимуть когнітивним потребам учнів відповідного віку. Погоджуючись із поглядами Н. Марченко, вважаємо за необхідне у рамках когнітивно-комунікативного підходу залучення порівняння граматичних категорій і форм рідної та іноземної мови, що чинить позитивний вплив на процес пізнання. Також необхідно дотримуватися принципів вибору вчителем і учнями оптимальних пізнавальних стратегій навчання, які дозволяють вчителю

підвищити ефективність навчання учнів, а учням – досягти максимальної автономності у навчанні [1].

Когнітивно-комунікативний підхід ґрунтується та таких постулатах:

- у процесі навчання в мозку кожного учня утворюється складна і багаторівнева система уявлень про іноземну мову, яка формує його мовну свідомість і виражається у його мовленні;

- мовотворення учня нерозривно пов'язане з процесом його мислення, і те, як він сприймає оточуючу реальність, відображається у його мовленні.

Очевидно, що планування уроків з урахуванням когнітивно-комунікативного підходу вимагає приділення вчителем уваги як комунікативній, так і когнітивній складовій. Комунікативна спрямованість уроку іноземної мови означає, що завдання мають імітувати реальну комунікативну ситуацію і сприяти розвитку комунікативних навичок, а когнітивна – що вправи спрямовані на активізацію когнітивних процесів і досягнення пізнавальних цілей навчання [4].

Застосовуючи когнітивно-комунікативний підхід у навчанні граматики, можна сказати, що когнітивний аспект превалує на стадії введення граматичного матеріалу, а комунікативний – на фазі закріплення. Планування уроків теж має будуватися з урахуванням обох компонентів. Якщо комунікативна методика передбачає трьохфазну побудову уроку, яка включає введення матеріалу, виконання вправ і власне мовлення, то когнітивно-комунікативний підхід вимагає більш розгалуженого структурування першого етапу, який фактично розподіляється на три окремі фази: введення, усвідомлення та концептуалізація граматичного матеріалу, після чого за комунікативною моделлю передбачено виконання вправ і вихід у мовлення [4].

На етапі введення граматичного матеріалу граматичні зразки пред'являються учням у контексті, причому текст має відповідати загальній темі уроку і лексичному матеріалу, що вивчається. Учитель має впевнитися, що текст не викликає в учнів труднощів сприйняття, з цією метою можна провести коротку бесіду за змістом тексту. Ніщо не має перешкоджати учням концентруватися на нових граматичних формах.

Етап усвідомлення передбачає роботу учнів з інтегрування нових граматичних зразків у свідомість шляхом залучення певних когнітивних стратегій. На цьому етапі важлива взаємодія вчителя з учнями із залученням індивідуального підходу. Цей етап передбачає використання вчителем різноманітної наочності, зокрема карток, залучення когнітивних метафор і зіставлення нових граматичних зразків з українською мовою, що дозволяє посилити інтенсивність когнітивної діяльності учнів. Важливо, що учні не отримують готові правила, а виводять правила самі, спираючись на матеріал, запропонований учителем.

Етап концептуалізації включає узагальнення та систематизацію нового граматичного матеріалу учнями. Учні мають зрозуміти нові граматичні форми як в контексті, так і окремо, усвідомлюючи природу граматичного явища та зв'язуючи його з іншими явищами, які вивчалися раніше. З позиції

комунікативного підходу цей етап уроку входить до введення граматичного матеріалу, тому увага на ньому не концентрується. При когнітивно-комунікативному підході введення граматичного зразка має логічну побудову «доказ→гіпотеза→правило», причому доказ представляє вчитель; гіпотези висувають учні, керуючись наданими учителем схемами, метафорами та порівняннями з рідною мовою; а правило є результатом активної взаємодії вчителя з учнями.

На етапі практики (виконання вправ) відбувається процес розвитку граматичних навичок у вживанні нових граматичних моделей в усному і писемному мовленні. Цей етап має бути найбільш затратним з позиції часу, оскільки розвиток навичок відбувається поступово і багато в чому залежить від кількості виконаних вправ.

На останньому етапі відбувається перехід до побудови власного висловлювання із залученням нових граматичних зразків. Важливо, щоб вчитель був максимально уважним до кожного учня і у разі, якщо учні не демонструють набутих ними граматичних навичок, необхідних для оформлення власного мовленнєвого акту, вчитель має повернутися до попередніх етапів [3, с. 45].

Отже, формування граматичної компетентності учнів ліцеїв у рамках когнітивно-комунікативного підходу вимагає створення умов для активізації їхньої пізнавальної активності та врахування когнітивних потреб. Використовуючи методичні роботи Д. Ньюбі, пропонуємо структурувати урок, виділивши п'ять основних етапів: введення граматичного матеріалу, усвідомлення нового матеріалу, концептуалізація, практика та побудова власного усного або писемного висловлювання з використанням нових граматичних зразків. У рамках описаного підходу вчитель має створити індивідуальну траєкторію навчання іноземної мови для кожного учня. При введенні нового граматичного матеріалу вчитель має активізувати розумову діяльність учнів, стимулюючи їх до власних висновків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марченко Н. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання майбутніх учителів німецької мови на базі англійської. *Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації: укр. наук. журн.* / голов. ред. В. М. Бебик. Київ : Вид-во Університету «Україна». 2011. №2. С. 143-147. URL : https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Osvita_regionu/osvita_regioliv_2_2011.pdf
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб.; за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
3. Fedicheva N. V. Teaching English as a foreign language: educational guidance for students, would-be teachers of English. Lugansk : SE "Taras Shevchenko LNU" publisher, 2011. 240 p.
4. Newby D. The role of theory in pedagogical grammar: A Cognitive + Communicative approach. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*. 2015. 1(2). P. 13–34. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-role-of-theory-in-pedagogical-grammar%3A-A-%2B-Newby/b78161c5ac1fdafba56cb45fcadd2ea45f49f964> (дата звернення 11.09.2023)

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Ольга Зуброва

ЛУГОВА Г.В.

ПРИЧИНИ НАБУТТЯ НОВОЮ ЛЕКСИКОЮ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ КОНОТАЦІЙ

У статті проаналізовано основні причини набуття неологізмами суспільно-політичної сфери позитивних та негативних конотацій, що свідчать про динаміку мови в суспільстві, а також про розуміння контексту в мовній комунікації.

Ключові слова: причини, нова лексика, суспільно-політична сфера, позитивна конотація, негативна конотація.

The article analyzes the main reasons why neologisms in the socio-political sphere acquire positive and negative connotations, which testify to the dynamics of language in society, as well as to the understanding of the context in language communication.

Key words: reasons, new vocabulary, social and political sphere, positive connotation, negative connotation.

У світі мови постійно відбуваються зміни, що відображають розвиток суспільства та змінюють спосіб, яким ми сприймаємо різні явища навколо нас. Однією з цих цікавих тенденцій є набуття словами нових лексичних значень та конотацій – як позитивних, так і негативних. Це надзвичайно важливий процес, що допомагає суспільству виражати свої ідеї та переживання у відповідний спосіб і відображає зміни в культурі, психології та соціальних структурах.

Набуття новою лексикою позитивних або негативних конотацій може мати кілька причин, і це зазвичай пов'язано з еволюцією мови та змінами в суспільстві [2]. Серед можливих причин виділяють такі:

1. Культурні та історичні зміни. Події, що відбуваються в суспільстві, можуть впливати на те, які слова мають позитивні або негативні конотації. Наприклад, певні історичні події або рухи можуть призвести до зміни в лексиці, що нас оточує, та її сприйнятті.

Так, наприклад, слово «фашист» уже протягом багатьох поколінь має негативне значення для мовців. У словнику його визначення звучить так: «прибічник, прихильник фашизму; член фашистської організації». Але окрім цього, лексема «фашист» отримала додатковий негативний відтінок, коли його стали вживати для характеристики людей, які вчиняють звірства, катують та вбивають інших.

Цей додатковий негативний зміст лексеми був поширений пропагандою з метою збільшення міжетнічних або міжсвітоглядових конфліктів. Таким чином, слово «фашист» отримало новий смисл, і тепер його можуть

використовувати для позначення усіх громадян України, які підтримують інтеграцію з Європою. Цей підхід дієвий через загальну категоризацію на «своїх» і «чужих», а також через радянську само ідентифікацію «наші – фашисти». Слово «фашист» успішно поширюється в суспільстві завдяки засобам масової інформації та Інтернету, і потім мовці, виходячи зі своїх самоідентифікацій, сприймають негативний зміст та відповідну оцінку названого об'єкта. Проте варто зауважити, що ця оцінка штучно свідомо формується пропагандистами.

Прикладом неологізмів із позитивними конотаціями є лексеми «кіборги» та «укропи».

Слово «кіборги» виникло від поєднання слів «кібернетичний» і «організм». У науковій фантастиці це слово використовується для опису істот, які поєднують у собі як людські, так і машинні якості. У вересні 2014 року ця лексема стала популярною після того, як один користувач Фейсбуку використав її для опису українських військових, які захищали Донецький аеропорт. Після цього інші люди стали використовувати це слово, щоб узагальнено називати відважних воїнів, які не відчують страху і віддані своїй роботі навіть у найважчих умовах. Наприклад: «Наших «кіборгів», які понад 242 дні, міцно тримаючи зброю, доводили: українці без бою свого не віддадуть, не відступлять і будуть захищати свій дім» [6].

Лексема «укропи» спочатку мала презирливе значення і використовувалося для глузування. Однак у процесі використання ця лексема пройшла еволюцію свого значення. Українські патріоти перетворили її на аббревіатуру «УКРаїнський Опір» і почали використовувати її як позитивну характеристику для себе та інших українців, які виступають за незалежність і суверенітет України. Наприклад: «Усюди *укропи* стоять» – росіянин розповів, як окупантів б'ють біля Донецька» [7].

Таке перетворення лексеми «укропи» спричинило «героїзацію» цього слова, оскільки тепер воно поєднує в собі позитивні конотації та асоціюється з волелюбними патріотами, які відстоюють свої переконання і права. Такий процес зміни значення слова є типовим прикладом того, як мова може еволюціонувати під впливом соціокультурних чинників та ставати більш гнучкою та адаптивною до змін у суспільстві.

Також, поєднання позитивних конотацій використовується в новому словосполученні «кіборг-укроп». Наприклад: «*Кіборг-укроп* українська опора, сепарам страшно від цього слова» [4].

2. Зміни в соціальних цінностях. Зміни в цінностях і переконаннях суспільства можуть призвести до переосмислення слів і виразів. Слова, які раніше мали негативні конотації, можуть стати прийнятними або навпаки [5]. Наприклад, термін «фемінізм» може бути сприйнятий як позитивний чи негативний залежно від суспільного контексту та індивідуальних переконань:

– **позитивний контекст.** Для багатьох людей, особливо тих, хто підтримує гендерну рівність і права жінок, «фемінізм» – це позитивний та необхідний рух, який спрямований на забезпечення рівних можливостей для

жінок та чоловіків і боротьбу з гендерними стереотипами. Наприклад, «Фемінізм – це про рівні права» [8];

– **негативний контекст.** Однак деякі люди можуть сприймати «фемінізм» як негативний та агресивний рух, який вони вважають надмірним або неконструктивним. Це може включати стереотипи про феміністок як агресивних жінок, які виступають проти чоловіків або традиційних цінностей. Наприклад: «Усі феміністки – страшні!?» [1].

3. Медійний вплив. Засоби масової інформації (Інтернет і соціальні мережі, телебачення та радіо) можуть впливати на сприйняття слів та виразів. Нові слова або вирази можуть набути позитивні або негативні конотації через їх використання в медійних контекстах.

Прикладами таких неологізмів є:

– «бавовна» – вибух у росії;

– «дискотека» – бойові дії.

4. Зміни в мовній моді. Мода в мові також може впливати на сприйняття слів. Якщо певні слова або вирази стають популярними в певному соціальному середовищі, то вони можуть набути позитивних конотацій. Наприклад, «орки», «ерефія», «свинособаки», «донатити», «волонтерити».

5. Контекст використання. Контекст, у якому використовується слово чи вираз, може суттєво впливати на його конотації [3]. Однакове слово може мати як позитивну, так і негативну конотацію, залежно від того, як його вживають та яку інформацію воно несе.

Так, наприклад, слово «реформа» може мати як позитивну, так і негативну конотацію залежно від політичного контексту і відповідного погляду. Для одних це може бути позитивним кроком у вдосконаленні суспільства, а для інших – негативним втручанням у вже існуючу систему.

Отже, набуття новою лексикою позитивних чи негативних конотацій у мові є складним процесом, який відображає еволюцію мови та зміни в суспільстві. Основні причини набуття такою лексикою відповідних значень включають культурні та історичні зміни, зміни в соціальних цінностях, медійний вплив, зміни в мовній моді та контекст використання слів і виразів. Усі ці чинники свідчать про динаміку та еволюцію мови в суспільстві, а також про важливість розуміння контексту в мовній комунікації. Розуміння та аналіз нової лексики з різними конотаціями допомагають краще розуміти мовну реальність та її зміни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/usi-feministki-strashni.html> (дата звернення: 19.09.2023).
2. Сльнікова Н. І. Неологізми у медіатекстах періоду військового стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах військового стану* : зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 298–300.

3. Жулінська М. Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 103–110. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-103-110> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Кіборг-укроп. URL: <https://pesni.guru/text/%D0%BA%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%BF-%D0%BA%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%BF> (дата звернення: 18.09.2023).
5. Оверчук О.Б., Михальова Д.Є. Неологізми часів війни з РФ. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : збірник наукових праць МВС України, Харківського національного університету внутрішніх справ, Наукового парку «Наука та безпека». 2022. С. 227–228. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5318f28-94b5-478c-bbed-886a1f5d0459/content> (дата звернення: 06.09.2023).
6. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3656211-prezident-nasi-kiborgi-doveli-so-ukrainci-bez-bou-svogo-ne-viddadut.html> (дата звернення: 18.09.2023).
7. Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/donbas/_usyudi-ukropi-stoyat-rosiyanin-rozpoviv-yak-okupantiv-byut-bilya-donecka/1111763 (дата звернення: 17.09.2023).
8. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/feminizm-ce-pro-rivni-prava-sociologinya-tamara-marsenyuk> (дата звернення: 19.09.2023).

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор Олексенко В.П.

УКД 811.111

МАКАРОВА А.Л.

THE PICTURE OF THE WORLD AS AN OBJECT OF STUDY OF LINGUISTIC AND CULTURAL STUDIES

У статті описано дослідження принципів та аспектів розвитку поняття «картина світу». Зосереджено увагу на формуванні поняття, вивчається його вплив у лінгвістиці та культурології.

Ключові слова: мовна картина світу, концепт, мовний стереотип, лінгвокультурологія.

The article describes the study of the principles and aspects of the development of the concept "world picture". Attention is focused on the formation of the concept and its influence in linguistics and cultural studies.

Key words: language picture of the world, concept, language stereotype, linguocultural science.

The term "picture of the world" was first used at the turn of the 19th and 20th centuries by the physicist V. Hertz. It is understood as a set of internal images of external objects that serve to derive logical judgments about the behaviour of these

objects [1; 3]. Nowadays, "concept" is studied in many spheres of sciences (linguistics, culturology, philosophy, literature, psychology and others). A lot of scientists study this term and the terms connected to it [2, 4; 5; 6; 7-10; 11; 12; 13; 14].

The image of the world, embodied in language, corresponds to the concept of "language picture of the world" (according to the terminology of American cognitivists – "conceptualization of the world contained in language") [15, c. 16].

The beginnings of the thesis about the language picture of the world belong to V. Humboldt, who claimed that in every natural language there is a view of the world that is characteristic only for it. He reflected that every language, marking individual objects, actually creates: it forms a picture of the world for the people who are its bearers [15]. The views of V. Humboldt were accepted and developed by other scholars.

Another source of the idea of a "linguistic picture of the world" is the American ethnolinguistics and its Sapir-Whorf hypothesis of linguistic relativity, according to which not only the type of language depends on the type of culture within which it appeared, but also the type of culture is determined by the type of language in which it has developed [15, c. 16].

Similar physical phenomena make it possible to create a similar picture of the universe only under the conditions of similarity or correlation of linguistic systems. Therefore, the linguistic picture of the world is a way of reflecting reality in the human mind, which consists in perceiving this reality through the prism of linguistic and cultural-national features inherent in a certain language group; interpretation of the surrounding world according to national conceptual and structural canons.

Within the framework of the language picture, it is worth paying attention to the concept of language stereotype. According to Jerzy, the founder of the Polish school of ethnolinguistics, a stereotype combines encyclopedic connotations (resulting from knowledge about the world) and linguistic (belonging to linguistic knowledge). The signs of stereotypes as a subclass of concepts (for example, stereotypes of certain nationalities, residents of certain regions, stereotypes of professions, stereotypes of certain elements of the cosmos, stereotypes of animals, etc.) E. Bartminsky calls their ability to combine descriptive characteristics of the subject with emotional and axiological ones. A stereotypical picture of the world, as he calls it, is a subjective picture connected with the system of norms and assessments in society, with actions and deeds in certain life situations [14].

In linguistic and cultural studies, a distinction is made between the linguistic and the conceptual picture of the world. A conceptual picture of the world is not only a system of concepts about a set of environmental realities, but also a system of meanings embodied in these realities through concept words; the language picture of the world is a system of interconnected language units that reflects the objective state of affairs of the environment and the inner world of a person [15].

In the modern linguistic and cultural approach to the concept, the concept of spiritual value occupies a prominent place: social ideas about good and evil, beautiful and ugly, justice, the meaning of history and the purpose of man, etc. As a result of

the axiological colouring of cultural concepts, M.V.Skab calls "semiotic density" - representation in terms of expression by a number of linguistic synonyms (words and phrases), thematic series and fields, proverbs, sayings, folklore and literary plots and synonymous symbols, which is explained by their significance in human life. Since positive qualities should be the norm in the public mind, negative traits should be emphasized. Concepts in this sense are units of everyday philosophical, mostly ethical, consciousness, they are culturally significant, axiologically coloured and worldview oriented [9].

Thus, within the framework of linguistic and cultural studies, the concept began to be used widely. In the modern sense, the so-called "cultural concepts" are most often considered to be concepts, because the philological research is most directly connected with them. And the two-word term "cultural concept" is often shortened to the term "concept". As for comparison of conceptual and linguistic pictures of the world: the conceptual picture of the world exists in the form of concepts that form the conceptsphere. The linguistic picture of the world exists in the form of the meanings of language signs that form the collective semantic space of the language. The relationship between conceptual and linguistic pictures of the world is most often defined as one in which the conceptual picture is wider than the linguistic one.

BIBLIOGRAPHY:

1. Вакулик І. І., Льченко Г.М. Наукове мислення XVIII – XIX та його вплив на становлення наукової картини світу // *Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія Філологічні науки*. 2012. № 1 (3). С. 181 – 185.
2. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки // *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53 – 64.
3. Герц Г. Три картини світу // *Нові віхи у філософії. Теорія пізнання та точні науки* : зб. 1914. № 11. 154 с.
4. Жаботинская С.А. Концептуальний аналіз: типи фреймов // *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. 1999. Вип. 11. С. 12 – 25.
5. Лебедєва Н., Посиліна К. Норма та її відношення до контексту // *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія Лінгвістика*. 2006. Вип. 3. С. 112 – 115.
6. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура // *Наук. вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Л. Українки. Розд. 3. Теор. засади лінгвістичн. досліджень*. Луцьк, 2015. № 4. С. 214 – 223.
7. Посиліна К. Термін як знак і як слово. Студ. філол. студії початку XXI ст. : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (21-22 квітня 2004 р.). Донецьк : ДООУ, 2004. С. 108 – 111.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
9. Скаб М.В. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові. Дис. ... д-ра наук: 10.02.01. 2009.
10. Французова К. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ: перекладознавчий аспект // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. 2011. Вип. 14. С. 318 – 321.
11. Французова К.С. Корпоративний лексикон як об'єкт перекладу (на матеріалі корпоративних бізнес-тренінгів, слоганів і презентацій). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. / Херсонський державний університет. Херсон. 2011. 20 с.

12. Французова К.С. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у перекладі: методологічний аспект // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. 2016. № 26. С.131 – 136.
13. Французова К.С. Лінгвоконцепт КОРПОРАТИВНІСТЬ-КОРПОРАЦІЯ у перекладі текстів корпоративного дискурсу // *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Філологічні науки / ред. В. Курило*. 2013. № 9 (268). Част. 1. С. 105 – 110.
14. Bartmiński J. Stereotypy językowe // *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. Т. 2. Współczesny język polski / [J. Bartmiński, J. Panasiuk]. red. J. Bartmiński. Wrocław, 1993. S. 363 – 387.
15. Longman Dictionary of Contemporary English. Third edition. Longman, 1995. 1668 p.
16. Metcalf A. Predicting New Words: The Secrets of Their Success. Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. 2002. 320 p.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Французова К.С.

УКД 811.111'37

МАЛЯРЕНКО М.О.

**FUNCTIONAL PECULIARITIES OF ENGLISH PROPER NAMES IN
WORKS OF ART (BASED ON THE MATERIAL OF P. ROTHFUSS'
NOVEL «THE NAME OF THE WIND»)**

Статтю присвячено вивченню функціональних особливостей англійських власних назв у художніх творах. Вивчаються дефініції власних назв (онімів), їх функціональні особливості у художніх текстах. Надається детальна класифікація урбанонімів, наведено приклади на матеріалі роману П. Роульфуса «Ім'я вітру».

Ключові слова: власні назви (оніми), антропоніми, топоніми, ороніми, гідроніми, ойконіми, урбаноніми, идеоніми.

The article deals with the studying the functional peculiarities of English proper names in the artistic works. It studies the definitions of proper names (onyms), their functional peculiarities in literary texts. The article includes a detailed classification of urbanonyms. The examples that are given are based on the material of the novel "The Name of the Wind" by Patrick Rothfuss.

Key words: proper names (onyms), anthroponyms, toponyms, oronyms hydronyms, oikonoms, urbanonyms, ideonyms.

Nowadays, many scientists, both Ukrainian and foreign, are engaged in the study of the functioning and translation of vocabulary in artistic texts [1-5, 6, 7, 8, 9, 10-12]. Proper names occupy a significant place in the vocabulary of any language. They are used to name people and animals, geographical and space objects of different

classes, as well as various objects of material and spiritual culture, and have a vivid national and cultural semantics, since their meaning is directly related to the history, life, tradition, and culture of a particular people.

Onomastics (from Greek language: *onoma* – “name, title”) is a special historical discipline that studies proper names, their functioning in language and society, the patterns of their formation, development, and constant change. It was created as a result of the interaction of historical source research and linguistics. Each entry contains information about the characteristics of the named object, the historical era in which the name was formed, the ethnic group that created it, the language in which it originated, and much more. Proper names appeared many years ago as a result of the language development. These names differ from the common names as they refer to a specific object. Even in ancient philology, there was a division of words into proper and common names.

The importance of studying proper names (onyms) is noticed by linguists and translators who are interested in investigating of their functioning and translating. Literary and artistic onyms are a special kind of lexical units that have gained popularity thanks to famous works of fiction. They are often symbolic, metaphorical, or allegorical names that identify specific literary characters, places, events, images, genres, terms, and other artistic concepts.

Artistic onyms can be created by writers or poets themselves or they can arise in the public and literary community. They are able to give works a special flavour, expand the literary arsenal, create their own world within the text, and contribute to the assimilation of artistic images and plots.

Structural models for creating proper names may include the variable elements, for example: geographical element (names of cities, states or regions); product element (names of products that can be associated with food or drinks); anthemic element (slogans, mottos that are intended to attract attention and be remembered) and fantasy element (names that are not related to reality but have a unique sound or visual effect), etc.

Patrick Rothfuss describes the events of his novel mainly in the city of Tarbean and at the University with its numerous adjacent towns, the *toponymy* of which is very developed. The writer uses a lot of geographical names such as names of some holidays, memorial dates, festivals. Also, the author uses many *anthroponyms*. The anthroponyms are names, surnames, nicknames of characters. The novel includes *oronyms* as well (proper names of elements of the surface of the earth), *hydronyms* (proper names of any water body, natural or man-made), *ideonyms* as proper names of intangible objects and others [4].

Let us consider some examples of the novel “The Name of the Wind” by P. Rothfuss.

In this novel the writer uses *oikonoms* as well. The oikonoms are proper names of any settlement. P. Rothfuss’ oikonoms are proper names of cities: “*Temfalls*” – *Темфолз*, “*Caluptena*” – *Калуптена*, “*Tinusa*” – *Тинуза*, “*Abbott’s Ford*” – *Аббатсфорд*, “*Murella*” – *Мурелла* [4, с. 13]. Here’s an example of a city name: “*We*

were telling stories before *Caluptena* burned. Before there were books to write in. Before there was music to play”[4, с. 13].

The novel by P. Rothfuss includes a large number of *urbanonyms*, as the author pays special attention to the topography of the city and the university. Urbanonyms, which are proper names of any inner-city, topographical object, are presented by the writer in the following subgroups [4]:

a) names of urban districts: “*Waterside*” – *Берег*, “*Tarway*” – *Дігтьове*, “*Middletown*” – *Середнємісто*, “*Tunning*” – *Дубильні*, “*Downings*” – *Низи*, “*Tallows*” – *Сальники*[4, 13];

b) agoronyms – names of city squares and markets: “*House of the Wind*” – *Будинок вітру*, “*Seaward Square*” – *Приморська Площа*, “*Drover’s Lot*” – *Площа Гуртовщиків*[4, с. 13];

c) homonyms or names of city linear objects, including avenues, streets, lines, alleys, driveways, boulevards, embankments: “*Green Street*” – *Зелена вулиця*, “*Seamling Lane*” – *Швейський провулок*, “*Newhall Lane*” – *Новодомна вулиця*, “*Fallow Street*” – *Бура вулиця*[4, с. 13];

d) names of individual premises, such as taverns: “*the White Hart*”, “*Queen’s Crown*”, “*Horse and Four*”[4, с. 13] and others.

So, the novel «The Name of the Wind» by Patrick Rothfuss is an interesting material for the study of proper names. It has a wide range of onymic vocabulary represented by different groups of proper names as for their denotations, namely the geographical names (proper names of any holidays, memorial dates, festivals), anthroponyms (names, surnames, nicknames of characters), oikonoms (proper names of any settlement), oronyms (proper names of the elements of the surface relief of the earth, urbanonyms (proper names of the inner-city, topographical object), ideonyms (proper names which have denotations in the intellectual, artistic or ideological sphere of human activity), hydronyms (proper names of any water body, natural or man-made), etc. This work is urgent to study, it contains many proper names which are interesting for investigating from the perspective of functioning and translation.

BIBLIOGRAPHY:

1. Альошина К.О. Способи перекладу «промовистих» імен у художній літературі (на матеріалі англійського та українського перекладів науково-фантастичних творів І. Єфремова). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(1). С. 33–42.
2. Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв // *Вісник Сумського держ. ун-ту. Серія «Філологія»*. 2007. № 1. Т. 2. С. 62 – 67.
3. Вегаш А.І. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки: метод. посіб. для студентів 5-6 курсів філол. фак-ту. Ужгород. 2021. 67 с.
4. Гасюк Н.В., Пуш О.М. Оними в художньому дискурсі творів фентезі (на прикладі роману Патріка Ротфуса «Ім’я вітру») // *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 21. Том 1. С. 124 – 128.
5. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.16. Київ, 2000. 392 с.

6. Лебедева Н., Посылина Е. Проблема синонимии в художественном дискурсе // *Наук. вісник Херс. держ. університету. Серія Лінгвістика. Вип. 6. 2008. С. 126 – 129.*
7. Лебедева Н., Посиліна К. Норма та її відношення до контексту // *Наук. вісник Херс. держ. університету. Серія Лінгвістика. Вип. 3. 2006. С. 112 – 115.*
8. Посиліна К.С. Стилiстичні функції слів зниженого стилістичного тону. Пед. взаємодія як засіб реалізації особистісно-орієнтованого навч. у школі та вищих навч. закладах. *Кривий Ріг : СП «МІРА», 2002. Вип. 7. С. 67 – 68.*
9. Посылина Е.С. Корпоративная лексика в художественных произведениях: переводческий аспект (на материале романа Джона Гришема «Фирма») // *Світова література на перехресті культур і цивілізацій : збірник наук. праць. Сімферополь : Кримськ. Архів. № 1. 2008. С. 186 – 191.*
10. Французова К.С. Корпоративний лексикон в художньому дискурсі: перекладацький аспект (на матеріалі роману М. П'юзо «Хрещений батько») // *Науков. записки. Філол. науки (мовознавство) : у 4 частинах. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. № 81(4). С. 338 – 343.*
11. Французова К.С. Корпоративний лексикон як об'єкт перекладу (на матеріалі корпоративних бізнес-тренінгів, слоганів і презентацій). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Херсон, 2011. 20 с.
12. Frantsuzova K. Translation Peculiarities of Corporative Lexicon // *Міжкульт. комунікація в науков. і освітньому просторі: матеріали I-ої Міжнародної наук.-практ. конференції. Одеса, 28-29.04.2020 р. / за заг. ред. Т. І. Домброван. 2020. С. 189 – 191.*
13. Rothfuss P. *The Name of the Wind. New York : DAW Books, 2007. 661 p.*

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Французова К.С.

УКД 81'42:371.3

МУХОРТОВА М.В.

**РИТОРИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ
АКТИВІЗАЦІЇ МИСЛЕМОВНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ**

У статті розглянуто специфіку риторичної діяльності, етапи риторичної діяльності, процес активізації мислемовного потенціалу особистості під час кожного етапу риторичної діяльності.

Ключові слова: риторична діяльність, мислемовний потенціал

The article examines the specificity of rhetorical activity, the stages of rhetorical activity, the process for activating the individual thinking and speaking ability during each stage of rhetorical activity.

Key words: rhetorical activity, individual thinking and speaking ability.

Риторична діяльність як універсальний механізм активізації мислемовного потенціалу є основою для розвитку риторичної компетентності особистості. Практика успішної риторичної діяльності залишається

надзвичайно актуальною для процесу формування ефективного конкурентоспроможного спеціаліста, готового до гармонійної риторичної взаємодії з однолітками, членами родини, колективом, різними соціальними інститутами.

Аналіз останніх джерел. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що проблема активізації мислемовного потенціалу особистості засобами риторичної діяльності викликає жвавий інтерес у сучасних науковців, вчених-дидактів, вчителів-практиків. Так, роль риторичного та мовного компонентів у структурі риторичної діяльності досліджують Я.В. Білоусова М.С. Вашуленко, А.В. Воробйова, Н.Б. Голуб, І.А. Зязюн, А.І. Капська, М.І. Пентилюк, С.М. Мартиненко, Л.І. Мацько, Л.П. Ткаченко, Г.М. Сагач та інші.

Зокрема, про важливість і актуальність риторичної діяльності як механізму активізації мислемовного потенціалу особистості пише у дисертаційному дослідженні Г.М. Сагач. Я.В. Білоусова теоретично обґрунтовує та експериментально перевіряє вплив риторичної діяльності на формування риторичної культури у навчально-виховному процесі. Н.Б. Голуб визначає теоретико-методологічні засади та психолого-педагогічні умови сучасної методики розвитку мислемовного потенціалу. У дослідженні Л.П. Ткаченко здійснюється теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка змісту та технології риторичної діяльності в системі професійного навчання.

Питання активізації мислемовного потенціалу особистості засобами риторичної діяльності потребує постійного перегляду з точки зору перманентних змін, що пов'язані з використанням інноваційних технологій у навчальному процесі. **Метою нашої статті** є визначення поняття «риторична діяльність»; виокремлення основних компонентів риторичної діяльності для активізації мислемовного потенціалу особистості.

Риторичну діяльність визначають як процес створення, редагування та виголошення риторичного тексту, що реалізується засобами мови усно або письмово, враховуючи специфіку аудиторії. Риторичну діяльність здійснюють з метою якісного, ефективного, гармонізуючого впливу на адресата (адресатів) у ході спілкування, задоволення комунікативних потреб, а також подальшої рефлексії. Визначаючи сутність поняття «риторична діяльність», Л. Н. Горобець наголошує на її особливій категорії «словесної побудови, яка пов'язана з цілеспрямованим відбором та застосуванням мовних засобів, що базується на критерії інтенційності (від лат *intentio* – намір, прагнення)» [2]. Отже, під час риторичної діяльності промовець проявляє свою індивідуальність, але не висловлює думку імпровізовано, оратор свідомо планує, розробляє текст, який має логічну структуру, викликає певну рефлексивну реакцію слухачів, мінімізує їхню пасивність, регулює інтенсивність емоційного впливу.

Процес формування риторичної діяльності проходить три етапи: усне обговорення, підготовка письмового викладу та безпосереднє виголошення промови. Завдання першого етапу – стимулювати мислемовну діяльність,

гармонізувати атмосферу спілкування, активізувати особистий творчий потенціал. Другий етап зосереджено на редагуванні письмового викладу матеріалу з точки зору логічної впорядкованості, правильності побудови фраз, наявності мовних та мовленнєвих засобів виразності, зв'язності сполучників, використання широкої палітри синонімів. На цьому етапі важливо вміти використовувати логіко-структурні схеми, структурувати дискурс за допомогою систем графічної організації. Останній етап риторичної діяльності – етап публічного виступу – мобілізує вербальні й невербальні здібності промовця, активізує вміння змінювати стратегію та тактики поведінки під час промови. Реакція аудиторії сприяє рефлексії на письмово-мовленнєве оформлення думки, що в подальшому виховує відповідальність за значення кожного слова та знака.

Риторична діяльність може відбуватись на різних рівнях: внутрішній діалог, зовнішній діалог, монолог, полілог, дискусія, конфлікт. Активізація такої мислемовної діяльності навчає володіти алгоритмом поведінки, визначати комунікативну стратегію та тактику, встановлювати симетричність висловлювань у різноманітних видах дискурсу. Практика риторичної діяльності вдосконалює слово, поведінку та корегує імідж майбутнього ратора.

Необхідність досягати раціональної стрункості дискурсу оратора передбачає вдосконалення розумових процесів (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, аналогія, узагальнення), дотримання законів формальної логіки. Риторична діяльність однозначно сприяє отриманню, взаємообміну знаннями, уявленнями, ідеями задля встановлення гармонійних взаємовідносин. Риторична діяльність стає ефективною за умови її інформаційної насиченості, актуальності, проблемності, обговорюваності з метою раціонального пошуку істини.

Таким чином, риторична діяльність є особливим видом мислемовної діяльності особистості, що потребує оволодіння відповідними знаннями, сформованості певних умінь, навичок. Така діяльність реалізує здатність особистості та реальну її готовність свідомо створювати, редагувати та виголошувати риторичні тексти з метою запланованого впливу на опонента та гармонізації спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоусова Я. В. Формування риторичної культури студентів гуманітарних факультетів у навчально-виховному процесі : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2004. 20 с.
2. Горобець Л. Н. Педагогічна риторика в системі професійної підготовки вчителя нефілолога. *Вісті державного педагогічного університету*. 2017. Випуск № 42. С. 132 – 144.
3. Горобець Л. Н. Риторичні жанри педагогічного дискурсу. *Вісті державного педагогічного університету*. 2018. № 62. С. 219 – 225.
4. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів: монографія / За наук. ред. М. С. Вашуленка. Глухів: РВВ ДНПУ ім. О. Довженко, 2012. 312 с.

5. Мартиненко С. М. Бондаренко Г. Л. Особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до мовленнєвориторичної діяльності. *Рідна мова (Квартальник українського вчительського товариства у Польщі)*. 2013. №19. С. 82 – 88.
6. Сагач Г. Вибрані твори: У 5 т. Т.1: Риторика: «Златоуст». Рівне: ПП ДМ, 2006. 288 с.
7. Ткаченко Л.П. Риторика в системі професійного навчання: історія становлення навчальної дисципліни: монографія. Харків. 2016. 428с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Воробйова А.В.

УКД 811.111:81-139

НІКОЛАЙЧЕНКО К.С.

АНАЛІТИЧНЕ ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто ключові аспекти використання аналітичного читання іноземною мовою для роботи з художнім текстом учнями профільних класів. Обґрунтовано актуальність використання методика аналітичного читання на основі автентичної художньої літератури.

Ключові слова: читання, аналітичне читання, методика, засіб пізнання, автентичний текст.

The article examines the key aspects of using analytical reading in a foreign language to work with the artistic text by students of specialized classes. The relevance of using the method of analytical reading based on authentic fiction is substantiated.

Key words: reading, analytical reading, method, means of cognition, authentic text.

Виклад основного матеріалу. У профільній школі змінюється загальна стратегічна установка іншомовного навчання, покликана забезпечити здатність і готовність учнів вивчати мову та культуру в різних цілях та освітніх контекстах. Крім традиційних установок на розвиток умінь аудіювання, говоріння, письма, на пильну увагу заслуговує проблема розвитку вміння читання іноземною мовою, зокрема аналітичного, як засобу пізнання світу та отримання корисної інформації учнями.

Процес читання як вид мовленнєвої діяльності – це отримання інформації із друкованого тексту. При цьому відбувається диференціація цієї діяльності за різними ознаками, що реалізується в різних видах читання. Метою навчання в будь-якому закладі загальної середньої освіти, в тому числі й у профільній школі, є формування вміння синтетичного безперекладного читання про себе з подальшим аналізом прочитаного. Засобом навчання іноземної мови

виступають усі види читання, які готують його функціонування як виду мовленнєвої діяльності. Але особливого значення набуває аналітичне читання як засіб роботи з автентичним тестом іноземною мовою.

Аналітичне читання є особливим видом читання. Це діяльність, при здійсненні якої учні для розуміння тексту активізують свої набуті знання, пов'язують їх із новою інформацією, взаємодіють із текстом, інтерпретують його, обговорюють, аналізують, оцінюють свої відчуття щодо прочитаного.

Як показує практика, засвоєння мови учнями проходить успішніше, якщо вони взаємодіють з усіма аспектами свого оточення й для цього необхідно підключати власні думки, використовувати особистий, соціальний та культурний контексти власної діяльності. Старшокласники охоче читають, обговорюють, аналізують автентичні тексти англійською мовою, інтерпретують слова автора, оцінюють своє сприйняття прочитаного.

Відсутність інтересу до художньої літератури, небажання читати як рідною, так і іноземною мовою, є тенденцією серед молодого покоління нашого часу.

Одним із складним і, можливо, головним завданням навчання іноземної мови в профільних класах стає залучення учнів до процесу читання саме художніх творів. Лише відкривши для себе захоплюючий світ літератури мови, яка вивчається, учні профільних класів можуть почати проявляти справжній інтерес до аналітичної та інтерпретаційної діяльності, виявити здатність до критичного мислення. При цьому аналітичне читання вимагає занурення в текст іноземною мовою і є творчим процесом.

Літературний текст, складний за своєю граматичною структурою і подекуди незрозумілий з культурологічного погляду [3], може містити непотрібні лексичні одиниці, які ускладнюють розуміння [1, с. 62]. Однак, застосовуючи читання художніх творів мовою оригіналу на уроках англійської мови та в позаурочний час у профільній школі, граматична та культурологічна складність художнього тексту є мотивацією до поглибленого вивчення тексту, а, отже, й англійської мови.

Використання художнього тексту для навчання англійської мови в профільних класах під час читання можна пояснити наступними причинами:

1. Лінгвістичними: література – це автентичний матеріал, що є джерелом «незміненої» мови, синтаксичних, лексичних та граматичних зразків, які можна використовувати в навчальних цілях.

2. Когнітивними: література допомагає розвинути навички критичного мислення, стимулюючи учнів профільних класів висловлювати свою думку, відстоювати свою точку зору. Художній твір також допомагає налагодити мовленнєву взаємодію між учнями, коли прочитаний матеріал використовується для подальших дискусій та обговорень [2].

3. Естетичними: читання художнього тексту допомагає побачити красу мови, яка вивчається, в кращому її прояві. Література дає зразки описів подій, місць, характерів, відносин, написаних найкращими авторами [2].

4. Загальноосвітніми/профільними: читання підвищує кругозір і встановлює взаємовідносини з оточуючим світом, а аналітичне читання дозволяє проводити паралелі з уже прочитаним [2].

5. Мотивуючими: літературний текст – це не лише зведення граматичних правил та культурологічних фактів, аналітичне читання викликає інтерес до подальшого вивчення соціокультурних факторів за рамками та в межах навчального процесу [1, с. 4].

6. Психологічними: літературний текст відповідає запитам учнів, робить процес навчання більш творчим та привабливим, підвищує самооцінку старшокласників, поглиблює їх знання з іноземної мови.

Найважливішою умовою досягнення повноти розуміння художнього тексту є пошук, розпізнання та осмислення його структурної цілісності в ході аналізу текстоутворювальних способів та прийомів. До них відносяться насамперед засоби та сигнали всередині текстового зв'язку речень, ключові слова, які відображають предметно-логічний зміст тексту, а також такі композиційні форми текстоутворення, як розповідь (повідомлення), опис та роздуми, за допомогою яких варіюються характеристики тексту.

Щодо інтерпретації художнього тексту учнями, наголосимо, що цей етап аналітичного читання має суто творчий характер. Оскільки будь-якого універсального способу його проведення не існує. Зазвичай з учнями відбувається обговорення вузлових моментів тексту, таких, наприклад, як задум, композиція, конфлікт, герой як суб'єкт конфлікту, образ оповідача та інших.

Типовими прийомами роботи з художнім текстом для аналітичного читання є виконання вправ на розуміння тексту після його прочитання. Наприклад, вправ на відповідність тексту, питальні та пошукові вправи. Потім поетапно обговорюються згадані вище елементи аналізу тексту.

Рутинне використання цього алгоритму роботи призводить до втрати інтересу учнів, тому завданням учителя є підібрати не лише оптимальний текст для аналізу, а й варіювати засоби та прийоми роботи з художнім твором. В окремих випадках доцільно використовувати комунікативний та індивідуалізований підходи, а також прийоми інтерактивного навчання для розвитку вмінь аналітичного читання.

Висновки. Вміння читати іншомовну літературу в оригіналі є однією з ключових навичок, які набувають учні профільних класів у процесі навчання іноземної мови. Крім таких очевидних переваг використання художньої літератури, як автентична та природна мова, вдосконалення мовленнєвих навичок, збагачення та розвиток мови, пам'яті, а також емоційних та психологічних переваг, існує ще одна, безпосередньо пов'язана з академічністю процесу навчання. Аналітичне читання художнього тексту забезпечує загальну грамотність старшокласників та дозволяє розвинути навички критичного мислення, вміння аналізувати, самостійності, які необхідні для формування майбутнього грамотного спеціаліста в будь-якій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Berardo S.A. The Use of Authentic Materials in the Teaching of Reading // *The Reading Matrix*. Vol. 6, №2, September, 2006. Pp. 60-67.
2. Clanfield L. Teaching materials: using literature in the EFL/ESL classroom. URL: <http://www.onestopenglish.com/methodology/methodology/teaching-materials/teaching-materials-using-literature-in-the-efl/-esl-classroom/146508.article>.
3. Tatsuki D. H. Repositioning Literary Texts in Language Teaching: The State of the Art//Kobe City University of Foreign Studies Vol. 90 (2015). URL: https://www.academia.edu/20078842/Repositioning_Literary_Texts_in_Language_Teaching_The_State_of_the_Art.
4. Wallace C. The text, dead or alive: Expanding textual repertoires in the adult ESOL classroom // *Linguistics and Education*, 2006, 17 (1). Pp. 74-90.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Кіщенко Ю.В.

УКД 811.111:81-139

НОРЧЕНКО Ю.О.

РОЛЬ ПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкривається поняття продуктивних граматичних навичок у контексті методики викладання, їх види та особливості формування на уроках іноземної мови у загальноосвітній школі.

Ключові слова: методика викладання, іноземна мова, мовлення, граматики, продуктивна граматична навичка.

The article reveals the concept of productive grammatical skills in the context of teaching methods, their types and peculiarities of formation at foreign language lessons in secondary schools.

Key words: teaching method, foreign language, speech, grammar, productive grammar skill.

На сучасному етапі методика навчання англійської мови фокусується на розгляді процесу формування граматичних навичок як керованої системи, в яку включається контроль, об'єктивно зумовлений логікою процесу управління навчальною діяльністю учнів. У загальноосвітній школі на уроках англійської мови вчителі досить часто приділяють увагу саме граматиці, адже граматичні навички відіграють важливу роль у формуванні мовленнєвої компетенції.

Під час навчання іноземної мови основним завданням навчання граматики є формування в учнів загальноосвітньої школи граматичних навичок у продуктивних видах мовної діяльності, відповідних меж граматичного мінімуму, визначеного програмами навчання. Комунікативна мета в процесі

навчання граматики дозволяє виявити основну вимогу, що висувається до обсягу граматичного матеріалу, який підлягає засвоєнню в загальноосвітній школі. У роботах багатьох учених досить часто досліджується питання щодо формування граматичних навичок. Їх вивчали такі дослідники, як Т.Л. Байдак, О.І. Башмаков, О.Г. Бермус, О.Б. Бігич, Г.Е. Борецька, О.П. Буйницька, Т.М. Винарчук, Л.В. Власенко, О.О. Галочкіна, Я.М. Глинський, С.Ю. Ніколаєва, Л.І. Морська та ін. Зокрема, Л.І. Байдак досліджував особливості навчання граматики іноземної мови студентів нелінгвістичних закладів, Л.І. Морська теоретично обґрунтувала мовленнєві навички в аспекті навчання граматики, а Н.В. Проценко та Л.В. Власенко зауважують, що важливим є саме читання в процесі формування граматичних навичок.

Слід зазначити, що граматична навичка – це один із основних аспектів мовних умінь письма та говоріння. Також, граматична навичка говоріння визначається як правильне комунікативно-мотивоване вживання в мовленні граматичних явищ [5, с. 13]. Граматичні навички, які забезпечують правильне формовживання та формоутворення, можна назвати морфологічними навичками. А інші навички, що відповідають за правильне розташування слів у реченні, називаються синтаксичними мовними навичками [3, с. 55].

Як зауважує С.Ю. Ніколаєва, вивчення граматики іноземної мови – це необхідна складова частина практичної мети навчання іноземних мов, яка формулюється як опанування комунікативною компетентністю на рівні, достатньому для іншого мовлення в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі в типових 16 ситуаціях [6, с. 39]. Автор підкреслює, що людина, яка не навчається грамоти рідної мови, не набуде мовних навичок, а її мова так і залишиться граматично недосконалою.

Мовна граматична навичка – це автоматизоване вживання в рецептивній та продуктивній мовній діяльності граматичного матеріалу. Характерними рисами мовної граматичної навички є: комунікативність, дискретність (перервність), ситуативність [4, с. 21].

Виділяють рецептивні та продуктивні граматичні навички [2, с. 78].

Рецептивна граматична навичка – це здатність розпізнавати граматичні форми і співвідносити ці форми з певним значенням.

Продуктивна граматична навичка – це здатність вибрати модель відповідну мовленнєвому завданню та оформити її за нормами мови.

Формування продуктивних граматичних навичок розглядається сучасною методичною наукою як формування покрокових дій з одиницями мови. Потрібно застосовувати проміжні перевіірочні завдання, що використовуються в певній послідовності та допомагають перевірити процес засвоєння знань та дій, що становлять навичку. Важливо також організувати навчальну діяльність таким чином, щоб оперативно враховувати відомості про якість кожного кроку щодо становлення граматичної навички, тому що, наприклад, ще на початковому етапі вивчення іноземної мови учень потребує системи, адже можливості його пам'яті обмежені, і він не здатний запам'ятати одразу всі явища мови [1, с. 142]. Проте, граMATика як будівельний матеріал мови допомагає

впорядкувати опис граматичних закономірностей, що сприяють подальшому розвитку навичок. Таким чином, граматики сприяє правильній передачі найдрібніших нюансів думки, позбавляючи фразу неточностей та двозначності. Граматичні правила іноземної мови вчать по-новому обробляти інформацію, що подається, по-новому оформлювати свої власні думки. Спочатку цей процес має відбуватися усвідомлено, щоб учень помічав те, що вивчені раніше граматичні явища англійської знаходять своє місце в мові [7, с. 344].

Таким чином, формування граматичних навичок під час навчання англійської мови є одним із найважливіших аспектів, адже саме він відповідає за справжнє оволодіння іноземною мовою, за вміння грамотно та правильно спілкуватися нею.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко Г. С. Розвиток граматичних навичок на уроках з англійської мови у школярів основної школи за допомогою навчальних інтернет-програм // Актуальні питання філології та методики викладання мов : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 90-річчю створення КДПУ та 25-річчю ф-ту інозем. мов, м. Кривий Ріг, 29-30 вересня 2020 р. / редкол. : С. І. Ковпик (голов. ред.), С. М. Амеліна, В.А.Гаманюк, О. Б. Каневська (відп. ред.), О. І. Гамалі, Н. Д. Соловійова. Кривий Ріг, 2020. Вип. 3 (15), ч. 2. С. 142-154.
2. Методика викладання іноземної мови / під заг. ред. Т.П. Леонтьєвої. Мінськ: Вища школа, 2016. 239 с.
3. Мірошник І.В. Методичні рекомендації щодо формування англомовної граматичної компетентності учнів початкової загальноосвітньої школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(26)*, Issue: 50, 2015. С. 55-58.
4. Мірошник І.В. Методика формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Наук. кер. канд. пед. наук, доц. М.Л. Писанко. К., 2013. 439 с.
5. Морська Л.І. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ під загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
7. Diachok N. V., Kuvarova O. K., Prystaiko T. S., Kirkovska I. S., & Semak L. A. Verbal compression as the implementation of universal tendency of compensative processes in the lingual world. *Linguistics and Culture Review*, 2021. 5 (S4). P. 344–357.

Науковий керівник кандидата педагогічних наук, доцентка Кіщенко Ю.В.

ПАВЛІЧЕНКО О.Д.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЛІЦЕЇ

У статті розглянуто складові соціокультурної компетентності, виокремлено базові механізми розвитку соціокультурної компетентності, що залишаються актуальними у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, механізми розвитку соціокультурної компетентності.

The article examines the components of sociocultural competence, highlights the basic mechanisms of the sociocultural competence development, that remain relevant in the process of learning a foreign language in the lyceum

Key words: sociocultural competence, mechanisms of development of sociocultural competence.

Україна, як частина глобального суспільства, відчуває потребу у вихованні молодого покоління, здатного взаємодіяти та адаптуватися до різних соціальних і культурних середовищ. Сучасне суспільство потребує не лише володіння іноземною мовою, але й розуміння культурних особливостей та специфіки ділового спілкування у різних країнах. Розвиток соціокультурної компетенції допомагає у вирішенні такої задачі.

Соціокультурна компетентність є необхідною частиною загальної та професійної культури особистості, оволодіння нею, зокрема під час вивчення іноземної мови, допомагає у розумінні свого місця у світі та формуванні загальнолюдських цінностей [2]. Саме тому, формування соціокультурної компетентності учнів на уроках англійської мови в ліцеї є актуальним завданням сучасної освіти.

Метою статті є висвітлення складових соціокультурної компетентності та розгляд механізмів її формування на уроках англійської мови в ліцеї.

Розвиток соціокультурної компетентності є невід'ємною складовою загальнокультурного розвитку особистості. О. Огієнко визначає соціокультурну компетентність як інтегративну якість особистості, що виявляє її готовність до соціокультурної діяльності. Вчена наголошує на особливій інтегративності поняття, яке поєднує різні аспекти діяльності особистості. На думку О. Огієнко «володіння соціокультурною компетентністю передбачає внутрішню готовність до різних видів діяльності у соціокультурному просторі» [4, с. 368].

Схоже визначення поняття «соціокультурна компетентність» пропонує О. Овчарук. Дослідниця також вважає таку компетентність «інтегративною властивістю особистості, яка визначає готовність до соціокультурної діяльності

та виражається у позитивному ставленні до неї, глибоких знаннях і розумінні, спрямованих на вирішення соціокультурних завдань» [3, с.134].

Л. Голованчук надає більш широкий зміст поняттю «соціокультурна компетентність». Вчена визначає таку компетентність як готовність особи до соціокультурної взаємодії, здатність до діалогової комунікації та адаптації до соціокультурного середовища іншої країни, а також до оволодіння знаннями соціального контексту. Т. Фоменко вбачає в соціокультурній компетентності якісну рису особистості, яку можна «сформувати через засвоєння комплексних знань про особливості соціокультурного життя в інших країнах та ціннісні виміри» [1, с. 17].

У своїх наукових дослідженнях Г. Фольмер визначає соціокультурну компетентність як здатність до міжкультурного розуміння та свідомості, що включає в себе «мовну та міжкультурну спроможність спілкуватися в умовах використання двох або більше мов та культур» [5, с. 150]. Отже, соціокультурна компетентність є здатністю учнів розуміти, сприймати та адаптуватися до різних культурних норм, цінностей, традицій та способів життя.

Зазначений нами раніше інтегративний характер соціокультурної компетентності передбачає розвиток наступних її компонентів:

- мовна компетентність (володіння мовою на рівні достатньому для міжкультурної комунікації);
- культурна компетентність (знання та розуміння культурних особливостей та традицій різних країн);
- соціальна компетентність (здатність вести ефективний міжособистісний діалог та взаємодіяти з представниками інших культур);
- самосвідомість (усвідомлення власної культурної ідентичності та її впливу на сприйняття інших культур);
- глобальна свідомість: (аналіз глобальних проблем і відповідальність за їх розв'язання).

Використання механізмів розвитку соціокультурної компетентності на уроках англійської мови у ліцеї передбачає застосування певних педагогічних стратегій і підходів. Серед них слід назвати наступні.

1. Інтеркультурний підхід. Учителі можуть використовувати інтеркультурні матеріали та завдання, які допомагають учням розуміти культурні відмінності та подібності різних країн.
2. Міжкультурні проєкти та обміни. Викладачі працюють над організацією проєктів та обмінів думками (під час семінарів, круглих столів) з ліцеями інших країн, що дозволяє учням спілкуватись безпосередньо з представниками інших культур.
3. Використання аутентичних ресурсів. Учителі використовують аутентичні матеріали (фільми, музичні твори, записи публічних промов), що допомагає учням оточити себе англійською культурою та розширювати свої знання про неї.
4. Діалог та обговорення. Викладачі проводять спільні обговорення тем, пов'язаних зі специфікою культури різних країн, що допомагає учням

розвивати свою соціокультурну компетентність через висловлення своїх думок та аналіз поглядів інших.

Отже, формування соціокультурної компетентності учнів на уроках англійської мови в ліцеї є актуальним завданням сучасної освіти. Соціокультурна компетентність має інтегрований характер, що включає в себе різні аспекти: від мовного до культурної та соціального. Формування соціокультурної компетентності сприяє розвитку глобальної свідомості та взаєморозуміння. Учителі можуть використовувати інтеркультурні методи, обміни, аутентичні ресурси та діалог, щоб допомогти учням стати культурно компетентними громадянами світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голованчук, Л. П. Система вправ для формування в учнів 9-го класу англомовної культурно-краєзнавчої компетенції. *Іноземні мови*. 2006. С. 17–25.
2. Лисенко Г. В. Формування соціокультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. Вісник психології і педагогіки : збірник наукових праць. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. Київ, 2013. Випуск 13. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5885/1/h_Lysenko_VPP_13_GI.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
3. Овчарук, О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ: К.І.С., 2004. 134 с.
4. Огієнко, О. І. Соціокультурна компетентність у професійній підготовці майбутнього фахівця. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. С. 368 – 375.
5. Фоменко, Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: збірник наукових праць. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. Вип. 42. С. 149 – 156.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Воробйова А.В.

УКД 811.111'42

ПАВЛЮКОВА Т.А.

РОЛЬ МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті було проаналізовано функції мовлення персонажів художнього твору, роль персонажного мовлення у створенні художніх образів та вираженні ідейно-художнього змісту твору на прикладі повісті Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі».

Ключові слова: персонажне мовлення, мовні засоби, засоби комунікації.

The article analyzes the functions of character speech of the art work, the role of character speech in the creation of artistic images and the expression of the

ideological and artistic content of the fiction narrative on the example of C. Dickens' story "A Christmas Carol in Prose".

Key words: character speech, speech tools, means of communication.

Персонажне мовлення є важливим елементом художніх творів, який допомагає розкрити характер та емоційний стан персонажів, створити динаміку та цікавість сюжету, а також створити автентичність та реалістичність твору. Персонажне мовлення може бути представлене як прямим, так і непрямим мовленням, залежно від того, чи говорить персонаж сам за себе, чи про нього мовить автор або інші персонажі.

Крім того, персонажне мовлення може мати великий вплив на читача, оскільки воно дає можливість зрозуміти та почути світ очима персонажа. Це може стати ефективним засобом побудови емпатії між читачем та персонажем, що дозволяє краще зрозуміти та співчувати його долі.

Нами досліджено лінгвостилістичні особливості повісті англійського письменника Чарльза Дікенса «Різдвяна пісня в прозі» Твір є класикою світової літератури, оскільки він висловлює ідею людяності та віри в добро.

Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту дав змогу схарактеризувати використання таких стилістичних засобів, як порівнянь, метафор, риторичних запитань, алюзій, епітетів, ідіом та фразеологізмів, стилістичних повторів [4, с. 252]. Вони допомагають передати настрій та емоції героїв, створити особливу атмосферу Різдва, а також висловити ідею та проблематику твору.

Так, наприклад, Скрудж, головний герой різдвяної повісті, після зустрічі з привидами Марлі задається риторичним питанням: «*Was it a dream or not?*» [1, с. 36]. Використовуючи таку художню фігуру, письменник занурює читача в атмосферу Святого вечора, коли кордони між реальністю та світом фантастики стираються, і власне сам головний герой не впевнений у тому, чи насправді відбувається щось фантастичне.

У повісті епітети зустрічаються у вигляді сталих виразів. Наприклад: «*But she had a large heart!*» [1, с. 100]. «Серце» є метонімією людських якостей: любові, співчуття, доброти. Фразеологізм «*a large heart*» у творі має конотативне значення. Він характеризує одного з персонажів повісті та описує не фізичні властивості, а риси характеру. Ще одним прикладом є мовлення жінки племінника Скруджа, коли вона згадує про останнього: «*I'm sure he's a good soul!*» [1, с. 80]. За своїм семантичним навантаженням слово «*soul*» не відрізняється від слова «*heart*». Воно позначає такі людські якості, як доброта, чуйність, спокій та робить натяк на духовність героя.

За допомогою мовного засобу, такого, як діалог, письменник передає уголовну ідею твору про те, що багатство, гроші згубно впливають на особистість, що головне в житті – це щирість, співчуття, взаємопідтримка. Наприклад, через мовлення привида Марлі автор виражає ідею милосердя та добра:

«*I wear the chain I forged in life*» [1, с. 28]. «*<...> any Christian spirit working*

kindly in its little sphere, whatever <...> will find its mortal life too short for its vast means of usefulness.», «*The common welfare was my business; charity, mercy, forbearance, and benevolence, were, all, my business*» [1, с. 29].

Діалог з джентльменами, які відвідують Скруджа та просять Різдяну пожертву на допомогу знедоленим сиротам, ще раз доводить скупість Скруджа та те, що ніщо в світі не здатне вплинути на нього. Він жалкує навіть невелику кількість грошей напередодні Святого Різдва бідним дітям. «*It's not my business*», – відповідає їм різко Скрудж, маючи з ними коротку розмову. Крім того, в даному епізоді персонажне мовлення має функцію розкриття соціально-історичного контексту. У вікторіанські часи, у ХІХ ст., коли писав Ч. Діккенс, бідних дітей часто відправляли жити в робітні будинки. Умови життя там були неприємні, робота важкою, дисципліна суворою, їжа простою.

На противагу вище згаданого діалогу Скруджа можна привести діалог головного героя з хлопчиком під вікнами його кімнати, якого він попросив піти купити індичку. Цей діалог розкриває протилежний першому образу скупого напівсамітника – образ доброзичливої людини. Привітні, ласкаві звертання, адресовані хлопчику, такі як «*my fine fellow*», «*an intelligent boy*», «*a delightful boy*» символізують про трансформацію самого характеру героя. Тобто як засіб комунікації діалог виконує наступну функцію – передає внутрішній світ персонажу в динаміці [4, с. 252].

У комунікативному просторі повісті простежується використання стилістичних повторів не лише окремих слів, а й цілих речень. Наприклад, Дух Теперішнього Різдва повторює слова самого Скруджа: «*If he be like to die, he had better do it, and decrease the surplus population*» [1, с. 72]. «*Are there no prisons?*», «*Are there no workhouses?*» [1, с. 84]. Вдавання до таких стилістичних засобів має перлокутивний ефект. [3, с. 61-66]. Зокрема власні слова Скруджа з уст іншого персонажу викликали в нього ж самого почуття провини та неприємного здивування, що він сам колись міг висловлюватися так зневажливо до бідних людей та своїх родичів. Таким чином, через реакцію головного персонажу на його ж власні слова читач може прослідкувати позитивні зміни в його характері.

Отже, головною функцією мовних засобів, які використовуються в персонажному мовленні, є передача ідейно-художнього змісту та проблематики твору. Діалог як найбільш поширений лінгвостилістичний засіб створення комунікацій, зокрема в повісті «Різдяна пісня», відіграє наступні функції: розкриття образів та думок персонажів, передачі ідей та соціальних проблем, створення динаміки сюжету та розвитку характерів, передачі емоційної складової сюжету, створення атмосфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. A Christmas carol / Charles Dickens ; with illustrations by A. C. Michael. URL: <https://www.read.gov/books/pageturner/2003bit37729/#page/2/mode/2up> (дата звернення 10.08.2023)
2. Гайденок Ю. О. Синтаксичний повтор як стилістичний засіб вираження авторської мови (на матеріалі роману Шарлотти Бінгем „The White Marriage”). Держава та регіони. Серія

- : Гуманітарні науки. № 3 (50). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 14–19.
3. Малюк К. Художні функції концепту «моральне прозріння» в повісті Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі». Вип. 10. С. 61-66. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/> (дата звернення 01.09.2023)
 4. Яблонська Т.М. (2014) Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навч. пос.к для студ. Одеса. 252 с.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Поторій Н.В.

УКД 81'42:82

ПИСЬМАК А.О.

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛІЗМІВ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті йдеться про процес запозичення іношомовної лексики у сучасну німецьку мову. Розглядаються комунікативно-прагматичні особливості новітніх англійзмів, які функціонують у німецькій мові спорту. Здійснено аналіз дефініцій термінів «запозичення» та «англійзми». Проаналізовано новітні англійзми, які отримані методом суцільної вибірки із текстів газетного дискурсу, розміщених на сайтах німецькомовних інтернет-видань газет «DAV Panorama», «Sport Bild», «Kicker», «11 Freunde». Виявлено найбільш уживані англійзми – іменники, які слугують мовній економії та варіації вираження спортивною мовою.

Ключові слова: іношомовні запозичення, англійзми, спортивний дискурс, прагматична функція.

The article considers the process of borrowing foreign vocabulary into the modern German language. The communicative and pragmatic features of the latest anglicisms that function in the German language of sports are considered. An analysis of the definitions of the terms "borrowing" and "anglicism" was carried out. The latest anglicisms obtained by the method of continuous sampling from the texts of newspaper discourse posted on the websites of the German-language online editions of the newspapers "DAV Panorama", "Sport Bild", "Kicker", "11 Freunde" were analyzed. The most commonly used anglicisms have been identified - nouns that serve linguistic economy and variations of expression in sports language

Key words: foreign loanwords, anglicism, sports discourse, pragmatic function.

Нові явища, а саме запозичення термінології, особливо запозичення англійзмів є ознакою сучасного процесу номіналізації. Проблематика процесів запозичення й словотворення є предметом постійного наукового пошуку.

Наукові розвідки щодо іншомовних запозичень набули актуальності в останні десятиліття. Глобальні перетворення у суспільстві, швидкий технічний прогрес впливають на мовний розвиток європейських країн та цілого світу. Створення єдиного культурного простору призводить до зближення словникового складу європейських мов.

На необхідності досліджень впливу англійзмів на словниковий склад сучасної німецької мови наголошують дослідники Г.Д. Авчіннікова, І.І. Барнич, Н.П. Дундій, В. Карстенсен, Н.В. Ставчук, С. Földes, E. Leisi, W. Viereck та ін. Дослідники звертають увагу на те, що кількість англійзмів, що функціонують у сучасній німецькій мові стабільно зростає. У своїх публікаціях вищезазначені дослідники розглядають причини виникнення, особливості функціонування англійзмів у різних сферах, адаптацію новітніх англійзмів у сучасній німецькій мові.

Мета даної розвідки – дослідити прагматичний аспект запозичень з англійської мови, які функціонують у сучасному німецькомовному спортивному дискурсі. Об'єктом дослідження є новітні англійзми, що функціонують у сучасній німецькій мові. Предмет – прагматичні особливості уживання новітніх англійзмів у німецькомовному спортивному дискурсі.

Спорт як невіддільна частина життя сучасного суспільства отримує своє відображення в мові та комунікативній діяльності людини, що дає підстави для його розгляду як певного типу соціально зумовленого мовлення. Окремі характеристики спортивного дискурсу знаходимо у наукових працях Н.Д. Арутюнової, О.В. Бабенко, О.О. Гаврилюк, В.І. Карасіка, Л.С. Козуб, О.О. Шекери. В контексті парадигми лінгвокультурології спортивний дискурс як будь-який інший має зв'язок з позамовною дійсністю. Будучи текстом, «зануреним у спортивне життя, спортивний дискурс пов'язаний з базовими потребами людини в ігровій діяльності, фізичному вдосконаленні, змагальності» [1, с. 309].

Про причини процесу іншомовного запозичення написано багато. Вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють як зовнішні, так і внутрішні чинники цього процесу. Отже, внутрішні умови змін у словниковому складі мови визначаються системними зв'язками. Зовнішні умови залежать від соціальних детермінантів, а саме: зв'язку і взаємовідносин мови з суспільством, свідомістю людини, природою тощо. Змінюючись, мова виконує своє головне призначення як засобу спілкування й пізнання. Беручи до уваги думки вітчизняних і зарубіжних дослідників, вважаємо запозиченням слово або словосполучення, яке перенесене з однієї мови в іншу через мовні контакти і до певної міри асимільоване у новому мовному середовищі.

Запозичення з англійської мови у німецьку відомі ще з XV століття. І сьогодні англійзми відіграють значну роль у процесі збільшення словникового складу німецької мови.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених питанням запозичень, єдиного підходу до визначення цього поняття немає.

Традиційно запозиченням вважають прийняттям (*Übernahme*), переміщенням (*Versetzung*), перенесенням (*Transfer*). Йдеться про елементи однієї мови, що функціонують у іншій. При визначенні терміну запозичення англійського походження виникають питання насамперед етимологічного характеру, оскільки англійська мова проявляється в багатьох різних регіональних, національних і міжнародних формах, та є поширеною у всьому світі. Тому часто предметом лінгвістичних розвідок стають або американізми, або британізми (В. Engels).

В рамках нашого дослідження питання походження запозичених слів з англійської мови по відношенню до різновидів англійської мови не є визначальним. Для аналізу англомовних запозичень використовуємо нейтральний термін «англізм» (*Anglizismus*) як загальний термін, що охоплює усі варіанти англійської мови (Ch. Götzler, A. Onysko, W. Yang). Йдеться про широкий спектр «мовних одиниць, починаючи з морфем і закінчуючи фразами, які використовуються в німецькій мові та походять з англійської» (P. Eisenberg).

Варто зазначити, що жодна група іншомовних запозичень у сучасній німецькій мові не збільшується так швидко, як англізми. Запозичення з англійської мови функціонують в усіх сферах життя. Тоді як, латинізми і грецизми зустрічаються насамперед у царині освіти та науки.

Матеріалом дослідження мовної специфіки німецького спортивного дискурсу слугували тексти газетного дискурсу, розміщені на сайтах німецькомовних інтернет-видань газет «DAV Panorama», «Sport Bild», «Kicker», «11 Freunde».

Вище зазначені спортивні видання було обрано через те, що вони належать до спортивних журналів з найвищим тиражем, отже, охоплюють широку аудиторію. Так, «Sport Bild» є найвідомішим у Європі спортивним журналом, який читають усі вікові групи. Основа увага приділяється футбольній тематиці, але також повідомляють про інші види спорту, такі як теніс і бокс. У свою чергу «Kicker» вважає себе «номером 1 у футболі», більшість читачів цього журналу – чоловіки.

Як показав проведений аналіз, частота вживання англізмів залежить від теми і подій, про які йдеться у спортивних виданнях. Оскільки всі проаналізовані нами журнали охоплюють схожі предметні теми, можна казати про однакову частку вживання англізмів. Однак є і певні відмінності. Як бульварний журнал «Sport Bild» характеризується простішою мовою та коротшими реченнями, ніж у «Kicker», що означає, що англізми вживаються частіше замість їхніх довших німецьких еквівалентів. Це можна розглядати як причину трохи вищої частки англізмів порівняно з «Kicker», оскільки майже немає відмінностей у використуваних темах і цільовій групі.

З'ясовано, що найбільш уживаними англізмами, що зустрічаються у проаналізованих спортивних виданнях, є іменники (*Trainer/Trainerin, Training, Profi, Sport, Star, Team, Ticket, Torwart*). Англізми слугують мовній економії, помітності та варіації вираження спортивною мовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилюк О.О. Комунікативні стратегії і тактики спортивних коментарів. *Молодий вчений. Філологічні науки.* № 11 (63). 2018. С. 308-314. – Режим доступу: <https://www.molodyvchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3477/3442>

Список ілюстративних джерел:

2. Sport Bild. URL: <https://sportbild.bild.de/>
3. Kicker. URL: <https://www.kicker.de/>
4. 11 Freunde. URL: <https://11freunde.de/startseite>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Гоштанар І.В.

УКД 355.088:81'25-051:81'276.6

РЕЗНІЧЕНКО К.І.

СПЕЦИФІКА ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ ЯК ВИДУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття розглядає залежність перекладацької діяльності від історичних та суспільно-політичних умов, а також різні аспекти ролі перекладачів як в мирний, так і у воєнний час. Вона надає повне визначення поняття «військовий переклад» і виділяє його як специфічний вид міжкультурної комунікації, особливості якого стосуються військово-політичної, військово-технічної та військово-спеціальної сфер діяльності збройних сил. Дослідження також формулює вимоги до військового перекладача, як суб'єкта лінгвістичного-забезпечення війська з урахуванням його професійних компетенцій і моральних якостей. Стаття закликає до звернення уваги на ідеологічну складову перекладу та її роль у гібридних війнах, у яких інформація постає інструментом впливу на громадську думку.

Ключові слова: перекладацька діяльність, теорія військового перекладу, військовий перекладач, вимоги до військового перекладача, ідеологія перекладу

This article explores the dependence of translation activities on historical and socio-political conditions, as well as various aspects of the role of translators in both peacetime and wartime. It provides a comprehensive definition of the concept of "military translation" and distinguishes it as a specific type of intercultural communication, with its characteristics related to military-political, military-technical, and military-specialized areas of armed forces activities. The research also formulates the requirements for a military translator as a subject of linguistic support for the military, taking into account professional competence and moral qualities. The article emphasizes the ideological component of translation and its role in hybrid war, where information becomes a tool of influence on public opinion.

Key words: translation activity, theory of military translation, military translator, requirements for a military translator, ideology of translation.

Постановка проблеми. Сутність поняття «військового перекладу», як базової одиниці понятійно-категоріального апарату теорії військового перекладу, потребує аналізу, систематизації та уточнення через недостатність його наукового обґрунтування й термінологічного визначення. Теорія військового перекладу, як спеціальна теорія перекладознавства, що досліджує зміст і структуру практичної діяльності військового перекладача, розробляє й визначає організаційні, методологічні й лінгвопедагогічні основи й вимоги до формування його професійної компетентності й кваліфікації. Урахування специфіки службової діяльності необхідне для отримання поточних результатів навчання майбутніх фахівців із військового перекладу для подальшого вдосконалення державних стандартів вищої освіти. Набуття останнім особливої актуальності в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України пояснюється насиченістю інформаційного суспільства знаннями, вирішальним чинником управління суспільством, носіями й розповсюджувачами яких є засоби масової інформації, а також змінами політичних стратегій держав.

Аналіз досліджень і публікацій. Стаття спирається на публікації таких українських науковців, як Світлана Терехова [8] й Ілько Корунець [6], які займалися встановленням залежності змісту перекладацької діяльності від певних історичних і суспільно-політичних обставин, Віктор Балабін [2], [3], Максим Білан [4], Богдан Дзісь [5], Павло Матюша [7], Олена Юндіна [10], Сергій Янчук [11], які займалися дослідженням окремих аспектів теорії військового перекладу й теоретичним обґрунтуванням поняття, завдань, функцій і вимог до військового перекладача.

Мета статті. Метою статті є визначення змісту перекладацької діяльності за різних історичних і соціально-політичних обставин, розкриття змісту й ознак поняття «військового перекладу», розкриття поняття, завдань і функцій службової діяльності й формування основних вимог до військового перекладача, ознайомлення з особливостями інформаційної війни в медіапросторі у контексті повномасштабної війни російської федерації проти України.

Виклад основного матеріалу. Існування перекладацької діяльності сягає своїм корінням сивої давнини, кожна історична доба якої характеризується зв'язком теоретичних і методологічних положень перекладацької діяльності зі світоглядними позиціями й методологією певних наук. На цих основоположних засадах виникла теорія перекладу. Функціонування розвиненого громадянського суспільства неможливо уявити без кваліфікованих перекладачів і здійснюваної ними діяльності [8].

Залежність перекладацької діяльності від певних історичних і суспільно-політичних обставин характеризується:

- виконанням перекладачем суто перекладацьких обов'язків у мирні часи, що зводяться до перекладу різножанрової літератури, письмового й усного перекладу документації та публіцистики, синхронного й послідовного

перекладу під час участі у науковій конференції/конгресі/симпозіуму й різнорівневих зустрічах, праці у засобах масової інформації, методичної, наукової й навчальної робіт, організаційної діяльності, виконання завдань у межах державного й міжнародного законодавств, роботи у міжнародних та урядових організаціях [8, с. 63–64];

○ залученням перекладача до військової праці у воєнні часи, що зводиться до перекладу інформаційних листівок, зведення та узагальнення свідчень і зізнань військовополонених і перебіжчиків, щоденного зведення повідомлень іноземних засобів масової інформації щодо проведення військових операцій, постійного перегляду й реферативного перекладу відомостей іноземних інформаційних агенцій про бойові дії, перекладу повідомлень про реакцію світової громадськості на порушення Женевських конвенцій, розшифрування й перекладу таємної ворожої документації, запису й перекладу перехоплених розмов, перекладу умов щодо укладання й підписання мирної угоди [6, с. 46].

Проведене наукове дослідження проблематики військового перекладу уможливило формулювання повного визначення поняття «військового перекладу» відмінного від інших понять висвітленням якісних ознак, повноцінних компонентів цієї складної системи. Військовий переклад є спеціальним видом міжкультурної комунікації, здійснюваної за звичайних і екстремальних умов військової служби, що охоплює військово-політичну, військово-технічну й військово-спеціальну сфери діяльності збройних сил за мовним супроводом військового перекладача. [2, с. 12].

Дослідження проблематики військового перекладу створило засади для обґрунтування нових методологічних підходів підготовки військових перекладачів. За визначенням військовий перекладач є головним суб'єктом лінгвістичного забезпечення війська, офіцером-філологом зі сформованими професійними компетенціями серед яких білінгвальні, міжкультурні, мовленнєво-розумові й психолінгвістичні, задля виконання міжкультурної (комунікативно-посередницької), воєнно-країнознавчої (інформаційно-аналітичної), військово-термінологічної (нормативно-кодифікуючої), лінгвопедагогічної (дидактично-діагностичної), лінгводослідницької (науково-пошукової), навчально-бойової та військово-адміністративної функцій [3, с. 13]. Формування спеціальних вимог до військового перекладача ґрунтується на загальних вимогах до його професійної компетентності, що передбачає володіння культурною, мовною, референційною, технічною, стилістичною й фонетичною компетенціями. [9, с. 232–236]. Узагальнені вимоги до військового перекладача зводяться до наявності високої морально-політичної свідомості й витримки, пильності й непримиренності до ворожої ідеології, безмежної відданості, усвідомлення свого громадянського обов'язку; наявності високої професійної підготовки, глибоких оперативно-тактичних і військово-технічних знань; наявності достатньої психологічної й гарної фізичної підготовки, володіння практичними навичками роботи з технічними засобами зв'язку; досконале знання рідної та іноземної мов, правильна, грамотна й швидка

передача необхідної інформації; володіння військовою термінологією, обізнаність з військовою справою й особливостями організації армії, з її стратегією, оперативним мистецтвом і тактикою, озброєнням і бойовою технікою; опанування всіма видами письмового й усного перекладів.

Сьогочасний швидкий, часом хаотичний темп обміну інформацією спричиняє формування простору для фальсифікацій та маніпуляцій під час трансляції новин засобами масової інформації. Суперечлива роль перекладача пояснюється опрацюванням ідеологічно-забарвлених текстів, протилежних його власним поглядам. Український інформаційний фронт не менш важливий за військовий. Він потребує від перекладача новин обстоювання офіційної позиції своєї держави та об'єктивності й точності передавання інформації. Уважно проаналізувавши й вивчивши ідеологічну складову перекладу, автори, перекладачі й редактори ознайомлюються з певними особливостями соціально-політичного дискурсу. Відійшовши від початкового значення, поняття «ідеологія перекладу» стає невіддільним складником гібридної війни, засобом підкорення не тільки територій, але й умів людей. [1]. Необхідним постає звільнення й убезпечення як земель, так і населення від ворожого панування.

Отже, понятійно-категоріальний апарат теорії військового перекладу неможливо уявити без поняття «військового перекладу», його основоположної одиниці. Розглянуте у статті визначення цього поняття раціонально (оптимально) стисло, представляє військовий переклад складною системою з її суттєвими якісними ознаками. В умовах повномасштабної війни важливим постає відбудування стратегії підготовки майбутніх фахівців з військового перекладу, професійна компетентність яких характеризується синтезом компетентностей офіцера й цивільного перекладача для успішного виконання завдань, передбачених лінгвістичним забезпеченням військ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алімпієв А. М., Певцов Г. В. Особливості гібридної війни РФ проти України. Досвід, що отриманий Повітряними Силами Збройних Сил України // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2017. № 2. С. 19–25.
2. Балабін В. В. Визначення поняття «військовий переклад» // Філологічні трактати. Т. 10, № 3. С. 7–14.
3. Балабін В. В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу // *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10, № 1. С. 7–18.
4. Білан М. Б. Лексико-семантичні проблеми військового перекладу. Київ : Логос, 2010. 244 с.
5. Дзись Б. А. Лексико-стилістичні та граматичні особливості перекладу штабних документів бундесверу українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2012. 18 с.
6. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
7. Матюша П. А. Франкомовні та румуномовні назви військових структур в українському перекладі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 261 с.
8. Терехова С. І. Вступ до перекладознавства. (Сучасні проблеми і теорії. Діяльність перекладача. Основи техніки перекладу) : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 163 с.
9. Чередниченко О. І. *Про мову і переклад*. Київ : Либідь, 2007. 284 с.

10. Юндіна О. В. Теорія та практика військового перекладу в Україні // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченко. Іноземна філологія. Київ, 2007. Вип. 41. С. 42–44.
11. Янчук С. Я. Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи // *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43. С. 328–335.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Хан О.Г.

УКД 37.026.1

САВЧЕНКО Т.П.

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ВМІНЬ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ В ЗЗСО

У статті досліджено ефективність методу проєктів як інноваційного підходу до розвитку монологічного мовлення учнів, зокрема шляхом використання інтерактивних методів і практичних завдань, у тому числі англомовних проєктів, які сприяють вдосконаленню мовних здібностей учнів.

Ключові слова: метод проєктів, монологічне мовлення, інноваційний підхід, англомовні проєкти.

The article investigates the effectiveness of the project method as an innovative approach to the development of students' monologue speech, in particular through the use of interactive methods and practical tasks, including English-language projects that help to improve students' language skills.

Key words: project method, monologue speaking, innovative approach, English-language projects.

Навчання іноземної мови – це процес, спеціально організований для того, щоб допомогти учням набути певного досвіду (іншомовного досвіду, досвіду монологічного мовлення). Для набуття цього досвіду необхідні спеціальні завдання та вправи. Це пов'язано з тим, що різні типи монологічного мовлення вимагають різних навичок.

Монологічне мовлення (ММ) — це коли людина безперервно розмовляє з одним або декількома слухачами або співрозмовниками, а іноді навіть із самим собою.

Монологічна компетенція (МК) – це здатність вести монологічну розмову з урахуванням контексту та комунікативних завдань, які виникають на конкретному етапі навчання мови або в конкретній мовній ситуації. Спікери повинні вміти планувати, реалізовувати та, якщо необхідно, модифікувати свої монологи відповідно до власних комунікативних цілей та комунікативних правил країни чи певної культурної спільноти, в якій мова вивчається [1].

Метод проєктів у навчанні – поняття не нове, вперше його запропонував американський психолог В. Кілпатрік у книзі «Метод проєктів» у 1918 році. Цей метод базується на ідеях американських філософів Д. Дьюї та Е. Торндайка, які вважають, що освіта – це процес, у якому учні активно набувають і переосмислюють власний навчальний та особистий досвід з метою його поглиблення та вдосконалення [3, 4, 5, 6].

Для успішного застосування проєктних методів у навчанні необхідно насамперед визначити конкретні проблеми, які необхідно вирішити за допомогою проєктної роботи. Завдання може бути дослідницьким, інформаційним або практичним.

При організації проєктної діяльності необхідно враховувати такі вимоги:

- проблеми, які розглядаються в рамках проєкту, повинні мати науковий або дослідницький характер і вимагати комплексних знань для вирішення;

- результати проєкту повинні мати теоретичне, практичне, етичне та пізнавальне значення;

- важливо організувати частини проєктної діяльності для демонстрації отриманих результатів;

- для того, щоб проєкт був успішним, важливо постійно використовувати методи дослідження та послідовні дії на практиці.

Проєктну роботу можна виконувати в класі або вдома. Успішна робота над проєктом має бути добре організованою і підготовленою. Учні вчать працювати самостійно та планувати власні проєкти.

У навчанні вибір тем ґрунтується на їх практичному значенні для учнів (люди та їхнє оточення), тому метод проєктів може бути використаний як частина навчального матеріалу практично для будь-якої теми. Головне – сформулювати питання, які учні будуть вирішувати в процесі роботи над темами програми.

Монологічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями, які необхідно враховувати викладачам у процесі навчання цього виду мовленнєвої діяльності [2].

Для того, щоб навчальна діяльність була успішною, важливо ставити чіткі, реалістичні та обмежені в часі цілі. Також необхідно вивчити, які ресурси необхідні для досягнення цих цілей, систематично відстежувати прогрес у досягненні цих цілей і розробляти конкретні плани дій, спрямовані на досягнення результатів.

Готуючись до навчання іноземної мови, важливо, щоб учні ставили перед собою різні типи цілей: навчальні, педагогічні, розвивальні та виховні.

Навчальні цілі пов'язані з практичним вивченням мови і стосуються набуття учнями конкретних мовних навичок.

Педагогічні цілі охоплюють освітній аспект і включають ознайомлення учнів з культурою та історією країни, мову якої вони вивчають. Вони також включають вивчення граматичних особливостей мови (наприклад, вживання артиклів, герундія та апострофа).

Зосередження уваги на проєктній діяльності є ефективним способом для вчителів досягти всіх цих цілей. Основним завданням викладання іноземної мови є розвиток практичної комунікативної компетенції, яка в першу чергу виконує навчальні (практичні) цілі.

Підготовка проєктів з певної тематики вимагає глибокого дослідження великого обсягу інформації та застосування творчого мислення. Цей процес сприяє досягненню освітніх і розвивальних цілей. На завершальному етапі презентації проєкту учні вчаться виступати перед аудиторією, висловлювати свою думку та відстоювати свою точку зору.

Учні також мають можливість розкрити власний потенціал і здібності, побачити своє життя і навколишній світ з нових точок зору, глибше зрозуміти реалії своєї культури та історії.

У цьому контексті на практиці реалізується ще один важливий аспект особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходу. А саме, учні активно залучаються до процесу навчання. При цьому критерії оцінювання передбачаються та узгоджуються заздалегідь у класі. Це забезпечує прозорість оцінювання і розуміння кожним студентом критеріїв, за якими буде оцінюватися його робота. Оцінюючи презентацію доповідача, учні мають можливість розвивати свою здатність раціонально висловлювати свої думки та реагувати на конструктивну критику. Доповідачі також можуть погоджуватися або не погоджуватися з оцінками однокласників. У таких ситуаціях роль вчителя полягає в тому, щоб бути суддею і наставником, спрямовуючи учнів у конструктивне русло.

Отже, метод проєктів є важливим та ефективним інструментом у сучасному навчанні іноземних мов. Результати аналізу літератури та досліджень з використання методу проєктів свідчать про важливість цього методу для розвитку мовленнєвих навичок учнів, особливо монологічного мовлення. Він дозволяє учням використовувати свої мовні навички в практичних ситуаціях через активну участь у виконанні проєктів. Це сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку навичок самостійного пошуку інформації та вдосконаленню комунікативної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бейтсон Дж. С. Мистецтво навчання. К. Основи, 2007. 256 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. Либідь, 1997. 376 с.
3. Донченко Т. К. Формування монологічного мовлення учнів на уроках української мови. Посібник для вчителів і студентів. К.1997. 72 с.
4. Дьюї Дж. Демократія та освіта. К. Основи, 2001. 288 с.
5. Мейо Е. Проєктний метод в освіті. К.: К.І.С., 2008. 256 с.
6. Торндайк Е. Принципи навчання. К. Основи, 2003. 256 с.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Присяннікова Я.М.

САМОЙЛОВА Ю.С.

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В ХУДОЖНІХ ОБРАЗАХ РОМАНУ ЕМІЛІ СЕНТ-ДЖОН МАНДЕЛ «СТАНЦІЯ ОДИНАДЦЯТЬ»

Публікація містить огляд художніх образів роману канадської письменниці Емілі Сент-Джон Мандел «Станція Одинадцять», висвітлює риси художнього напрямку постмодернізму.

Ключові слова: антиутопія, художній образ, постмодернізм, пандемія, сучасна канадська література, постапокаліптична література.

The publication contains a review of the artistic images of the Canadian writer Emily St. John Mandel's novel "Station Eleven", elucidates the features of the artistic trend of postmodernism.

Key words: dystopia, artistic image, postmodernism, pandemic, contemporary Canadian literature, post-apocalyptic literature.

Літературна діяльність молодшої сучасної канадської письменниці Емілі Сент-Джон Мандел привертає увагу образним і виразним стилем її письма, нелінійними наративами та ретельно сконструйованими сюжетами. Вона є автором шести книг, зокрема роману «Станція Одинадцять»(2014), який швидко здобув прихильність читачів і визнання критиків, а у 2015 році отримав дві нагороди: премію Артура Кларка /Arthur C. Clarke Award (британську літературну нагороду за найкращий науково-фантастичний роман) та книжкову премію Торонто/Toronto Book Award.

Актуальність обраної теми: визначається загальним інтересом сучасних філологічних студій до проблеми постмодернізму загалом, так і до вивчення її різних аспектів на матеріалі художніх творів. **Мета статті:** є спроба виявити риси постмодернізму, актуалізовані в художніх образах роману «Станція Одинадцять»

Виклад основного матеріалу. Постмодернізм, як нова тенденція культурного самовизначення суспільства, набув поширення наприкінці 20 століття, характеризується відмовою від попередніх цінностей та ідей. Це зумовлено тим, що сучасний світ докорінно відрізняється від ідеалів минулих культурних епох [6]. Зарубіжні та вітчизняні мовознавці, наприклад, Ф. Джеймсон, Б. Макхейл, Т. Гутнікова, К. Тарасенко, Т. Шадріна та інші досліджували прояви постмодернізму в антиутопічних романах кінця 20-го та початку 21-го століть. На їх думку, постмодернізм у літературі характеризується скептицизмом щодо великих наративів, стиранням межі між реальністю та вигадкою й акцентом на фрагментованих, нелінійних наративах. Антиутопічна література часто відображає ці постмодерні тенденції, представляючи похмурі бачення майбутнього та критикуючи сучасне

суспільство.

Антиутопічний жанр, до якого належить роман «Станція Одинадцять», за своєю природою близький до постмодернізму, тому що найчастіше зображує зневіру у світ, культивує свободу людини, критично обмірковує попередні здобутки людства, мистецтво не містить дидактизму, прямолінійних повчань, пояснення відносності цінностей та істини [7, с. 9].

Більшість дослідників відносять антиутопічність до ознак постмодерної літератури [8, с. 180-181].

Історичним тлом постмодернізму є зміна кордонів, ядерні катастрофи та екологічна криза. Саме такі події переосмислюються, перебудовуються в антиутопічних романах. У постапокаліптичному романі «Станція Одинадцять» показано образ нового світу, який існує після смертельної пандемії [5].

Однією з характерних ознак постмодернізму є руйнування меж між масовою, популярною культурою та «високим» мистецтвом. У романі ця риса відображена в акторській діяльності Артура Леандера. Після великої кількості виконаних ролей у популярних шоу та фільмах, актор бере участь у класичній п'єсі «Король Лір» у театрі. Для Артура гра є покликанням, справою, близькою до душі, він не бачить різниці між сценою театру та знімальним майданчиком.

Ця ж особливість постмодернізму простежується і в постапокаліптичному світі, а саме в діяльності «Мандрівної Симфонії». Згуртування митців збирає аудиторію просто неба, показує вистави, які вважаються продуктами «високого, витонченого» мистецтва у старому, не надто чистому одязі, що зумовлено потребою виживання у новому світі. Адже для «Мандрівної Симфонії» мистецтво є необхідністю

повноцінного існування та подальшого розвитку. Гасло постмодернізму «Усе може називатися мистецтвом» характеризує діяльність митців у постапокаліптичному світі.

Образ Пророка/Тайлера є відображенням занепаду людської особистості. На початку роману ні читачу, ні першорядним персонажам невідоме його справжнє ім'я, але він називає себе Пророком. Його застороги та передбачення певним чином збуваються, що викликає у мешканців міста страх. Надалі стають відомі всі подробиці попереднього життя Пророка та його справжнє ім'я. У створенні цього образу письменницею були застосовані прийоми містифікації та деканонізації, характерні для напряму постмодернізму. Навколо вигаданих ним самим ідей про «загибель грішників під час пандемії» та «порятунок обраних» він зібрав достатньо велику кількість людей, які вірили в його пророцтва. Тайлер встановив свої правила у місті, приміром, заборонив покидати населений пункт без його дозволу. Учасники «Мандрівної Симфонії» порушили це правило, задля власної безпеки митці втекли з міста. Протягом своєї подорожі «Мандрівна Симфонія» оминає міста, де є беззаконня чи певна секта. У цьому полягає їхнє прагнення до власної свободи та безпеки. Таким чином образ мандрівних артистів відображає в собі постмодерністський «культ незалежності особистості».

Образ Кірстен Реймонд у романі частково розкривається за допомогою

прийому журналістського інтерв'ю. Саме під час взаємодії з репортером дівчина показує свої симпатії (наприклад, теплі спогади про Артура Леандера та Джівана Чаудхарі), підсвідомі страхи (наприклад, уникнення відповіді на питання про татуювання у вигляді ножів), дитячі спогади, ставлення до світу, сподівання на краще. Також під час інтерв'ю зі слів Кірстен читач дізнається про події у світі протягом наступних дванадцяти років після Апокаліпсису. У випадку з Кірстен художній світ моделюється з точки зору «сильної героїні» [2].

Постмодерністський напрям у романі «Станція Одинадцять» також проявляється у сучасній гендерній взаємодії. Текст відображає чоловіків та жінок як рівноправних суб'єктів культуротворення. В обох світах – «старому» та «новому» відсутні «жіночі» та «чоловічі» моделі поведінки, також є схожість ментальних та емоційних характеристик чоловічих та жіночих образів. У романі образи персонажів показано здебільшого «зсередини», тобто їхні психоемоційні стани, прояви характерних рис в поведінці, спілкуванні, менша увага приділяється зовнішності. У таких образах важливим є сприйняття навколишньої дійсності, яке є відображенням картини світу. Приміром, недовіра та обережність Джівана до незнайомих під час Апокаліпсису спричинена небезпекою бути вбитим іншими людьми, яким потрібна була їжа. Безперервні вибачення Елізабет Колтон перед Мірандою на ранок після вечірки зумовлені тим, що поведінка Елізабет під час святкування вважається прийнятною в суспільстві.

Світ після пандемії є антиутопічним. Він є небезпечним для людини. Це зумовлено беззаконням, відсутністю регулювання правовідносин між людьми, що зумовлює постійний пошук шляхів виживання. Але на відміну від багатьох попередніх романів, написаних у жанрі антиутопії, «Станція Одинадцять» у «новому світі» змальовує певні надії на краще майбутнє, на відродження цивілізації, насамперед, читач це спостерігає самотійно, коли ознайомлюється із світом під час та наприкінці пандемії, за кілька років потому, дванадцять років потому та п'ятнадцять років потому. Світ стає дедалі безпечнішим.

У романі «Станція Одинадцять» є включеність сюжету одного твору (коміксу, створеного героїнею Мірандою) до сюжету іншого (роману Емілі Сент-Джон Мандел). При цьому наявна спорідненість між двома реальностями. Слова головного персонажа комікса характеризують становище людей після Апокаліпсису, який на момент написання Мірандою цієї репліки ще не настав: «I stood looking over my damaged home and tried to forget the sweetness of life on Earth» [1, с. 214]. Художні світи в обох художніх творах мають прояви фантастичності, антиутопічності, описані як небезпечні, так як у них наявні переслідування, вбивства, замах та постійне розчарування. Таким чином, можна зробити висновок, що роман «Станція Одинадцять» поєднує в собі певною мірою різні жанри.

Лише наприкінці сюжету перед читачем постають всебічно схарактеризовані та цілісні образи багатьох персонажів та постапокаліптичного світу. Це зумовлено тим, що події подані фрагментарно та непослідовно, чим «Станція Одинадцять» також характеризується як постмодерністський твір.

Підсумовуючи, зазначимо, що антиутопічний роман «Станція Одинадцять» вперше був опублікований у 2014 році, здобув прихильність читацької аудиторії та отримав дві нагороди. Відповідно до характерних часових, стильових та сюжетних особливостей, твір належить до літературного напрямку постмодернізму. Під час дослідження образної системи були виявлені найбільш виражені ознаки цього літературного напрямку. Найяскравіше постмодернізм проявляється у змалюванні письменницею образу мистецтва, його цілісності та ролі в апокаліптичному та постапокаліптичному суспільствах. При створенні образу Пророка були застосовані прийоми містифікації та деканонізації. В образі згуртування «Мандрівної Симфонії» утверджується принцип свободи особистості. Для створення одного з першорядних образів-персонажів, Кірстен Реймонд, був застосований прийом журналістського інтерв'ю. Характерним проявом постмодернізму також є рівноправність та рівноцінність чоловіків та жінок як суб'єктів культуротворення. До ознак постмодерного напрямку у романі також належить антиутопічність, фрагментарність, непослідовність, а також тяжіння до різних жанрових категорій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Башкирова О. Гендерні художні моделі сучасної української романістики: дис. ... док. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2019. 464 с. 2. Башкирова О. Художня репрезентація жіночності в сучасній українській романістиці. Слово і Час. 2020. № 6 (714). С. 72-86. 3. Водянова Д. О. Жанрово-стилістичні та культурологічні особливості перекладу романів-антиутопій: автореф. дис. ... канд. док-ра філол. наук: 10.02.16. Харків, 2018. 23 с.
4. Денісова Д. Д. Відображення світогляду постмодерної доби у сучасних англійських літературних текстах. Світогляд – Філософія – Релігія. 2014. № 6. С.173-180.
5. Література постмодернізму. URL://shewhenko.jimdofree.com/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/11-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81/%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83/ (дата звернення: 16.09.2023)
6. Постол А.А. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність. *Гуманітарний вісник ЗДІА. Філософія*. Запоріжжя, 2010. Вип. 42. С. 69-79.
7. Радчук А. О. Риси антиутопії в романі Тараса Антиповича "Помирана": квал. роб.: Національний університет "Кієво-Могилянська академія". Київ, 2018. 45 с.
8. Федух І. С. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницьк, 2015. Вип. 9. С. 180-183

REFERENCES:

1. Emily St. John Mandel. *Station Eleven*. London: by Picador, an imprint of Pan Macmillan , 2015. 339 p.
2. *Station Eleven Study Guide*. URL:<https://www.litcharts.com/lit/station-eleven> (date of application: 16.09.2023)

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Базилевич Н.В.

СНІГУР П.О.

ПРИРОДА МАНІПУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ

Стаття спрямована на встановлення базових характеристик психологічного феномену маніпулювання свідомістю та поведінкою особистості, окремо окреслено його типи та прояви.

Ключові слова: вплив, переконання, навіювання, свідомість, поведінка, комунікація

The article is aimed at establishing the basic characteristics of the psychological phenomenon of manipulating the consciousness and behavior of an individual, and separately its types and manifestations were outlined.

Key words: influence, conviction, suggestion, consciousness, behavior, communication.

Термін «маніпулювання» має латинські корені і від початку означав «керувати» та «допомагати», що вказувало на позитивну конотацію терміну. З плином часом семантика лексичної одиниці «маніпулювання» набула пейоративного забарвлення.

З метою дослідження семантичних змін, проаналізуємо визначення терміну, що надаються у тлумачних словниках. Словник Мерієм-Вебстер надає визначення поняттю «маніпулювання» як контроль/управління у хитрий, нечесний або підступний спосіб, особливо для досягнення власної вигоди (порівн.: *«to control or play upon by artful, unfair, or insidious means especially to one's own advantage»* [5]). Акцент робиться на досягненні вигоди.

У той час як за визначенням Кембріджського словника, маніпулювання має схоже тлумачення та означає здійснення контролю над кимось або чимось заради власної вигоди, часто у несправедливий та нечесний спосіб (порівн. *«controlling someone or something to your own advantage, often unfairly or dishonestly»*) [4], підкреслюється нечесний спосіб досягнення вигоди й особливо, коли об'єкт маніпуляції не знає про це (*«the action of influencing or controlling someone or something to your advantage, often without anyone knowing it»* [там само]). Саме на необізнаності об'єкту впливу наголошується у визначенні поняття «маніпулювання» в Оксфордському словнику (порівн.: *«behaviour that controls or influences somebody/something, often in a dishonest way so that they do not realize it»* [6]).

Виходячи з наведених визначень можна вивести три ознаки явища маніпулювання, до яких відносимо, по-перше, бажання впливати та контролювати когось та/або щось, по-друге, спритність та майстерність того, хто здійснює маніпуляцію, по-третє, маніпуляція покликана на створення

ілюзорної дійсності, де людина, яка є об'єктом впливу, нібито сама приймає рішення або виконує певні дії.

Порівняно нещодавно феномен маніпулювання набув широкого вивчення у колі науковців. Порівняльний аналіз тлумачень поняття «маніпулювання» дослідниками цього феномену, а саме Бессоновим Б.М., Гудіним Р., Робінсоном П., Шиллером Г., Волкогоновим Д.А., Прото Л., Йокоюмою О.Т., Рікером У., Рудіновим Дж., Шостром Е., Сагатовським В.М., дозволив виокремити його інгерентні характеристики.

Відтак, слід до вже вищезазначених ознак додати 1) «родову ознаку психологічного впливу» [2, с. 10]; 2) ставлення маніпулятора до об'єктів впливу як до засобів досягнення своєї мети; 3) прагнення маніпулятора отримати власну вигоду без урахування інтересів та потреб об'єкта маніпулювання; 4) здійснення прихованого впливу на об'єкт маніпулювання, причому прихованим залишається не лише вплив, а й мета цього впливу; 5) використання сили (радіше психологічної) та врахування психологічної вразливості. Отже, визначаємо маніпулювання як зовнішній майстерний психологічний вплив, що спонукає людину до реалізації намірів, які є нав'язаними та не відповідають її власним бажанням.

Маніпулювання, як певний вид психологічного впливу, включає в себе цілу низку гіпонімічних понять, а саме: «інформаційний вплив, інформаційно-технічний вплив, інформаційно-психологічний вплив, сугестія (навіювання), спеціальні інформаційні операції, акції інформаційної агресії, інформаційні війни та інформаційна зброя» [2, с. 15-16].

Для нашого дослідження релевантними є поняття інформаційного впливу з його підтипами та сугестивного ефекту навіювання. Інформаційний вплив слід визначати як вплив, що здійснюється через «цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів та технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості» [2, с. 16], що також включає прогнозовану чи очікувану зміну поведінки та фізичного стану людини. Інформаційний вплив розгалужується на два напрями — інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний.

Інформаційно-технічний вплив спрямований на створення проблем з інформаційно-технічною інфраструктурою та безпосередньо фізичним станом людини. На противагу інформаційно-технічному впливу виокремлюють інформаційно-психологічний вплив, що спрямований на свідомість та підсвідомість як окремої особистості, так і цілого суспільства, з метою коригування їхніх світоглядних позицій та поведінкових шаблонів. Сюди відносять метод переконання, що здійснюється в комунікації через звернення до критичного судження особистості.

Метод переконання передбачає логічно вибудований вплив на індивідуальну чи колективну свідомість через упорядковані факти та висновки, які є доступними для розуміння та емоційно забарвленими [3, с. 328].

Під методом навіювання, ґрунтуючись на визначенні цього поняття у спеціалізованій літературі, слід розуміти здійснюваний вплив на адресата з

метою створення психологічного стану або почуттів, що не відповідають особистим нормам, правилам і судженням особистості. Важливим аспектом навіювання є прихований вплив на особистість, що виключає її власний вольовий контроль та контроль її свідомості над власними почуттями, прагненнями та вчинками. Під час комунікації успішне навіювання здійснюється через власне лінгвальний вплив та з урахуванням позалінгвальних факторів [1, с. 307], до яких належать особистісні характеристики сугестора, психологічні особливості сугеренда, взаємовідносини, що між ними встановлюються [3, с. 268]. Комуніковане повідомлення характеризується високим рівнем аргументованості, комплексом взаємодоповнюючих компонентів, що відносяться до когнітивної та емоційної сфер.

Отже, людина як представник суспільства є об'єктом впливу від повсякденної комунікації у родинному та професійному колі, до професійної, підготовленої та чітко спланованої стратегії маніпулювання індивідуальною чи колективною свідомістю, причому об'єкт впливу залишається несвідомим зовнішнього впливу, який на нього здійснюється, оскільки таргетованими є емоційна сфера та підсвідомість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковалевська Т.Ю., Ковалевська-Славова А.В. Сугестивна лінгвістика: специфіка та базові методи. *Записки з українського мовознавства*. 2022. Вип. 29. С. 303 — 312.
2. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ "ВПОЛ", 2011. 248 с.
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
4. Cambridge Dictionary : веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/manipulation> (дата звернення: 07.09.2023).
5. Merriam-Webster Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/manipulate> (дата звернення: 11.09.2023).
6. Oxford Learner's Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/manipulation> (дата звернення: 11.09.2023).

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Присяжнюк Я.М.

УКД 821.16.09'06

ТИМОШЕНКО В.Ю.

ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНУ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ВЕДИ СВІЙ ПЛУГ ПОНАД КІСТКАМИ МЕРТВИХ»

У статті вивчається проблематика детективного твору «Веди свій плуг понад кістками мертвих» польської письменниці Ольги Токарчук. Аналізуються

морально-етична, соціально-психологічна, екзистенційно-філософська та національно-історична проблеми в романі.

Ключові слова: жіноча проза, екотрилер, детективний роман, проблематика.

The article examines the issues of the detective novel «Drive Your Plow Over the Bones of the Dead» by Polish writer Olga Tokarczuk. The author analyzes moral and ethical, social and psychological, existential and philosophical, and national and historical problems in the novel.

Key words: women's prose, eco-thriller, detective novel, issues.

У сучасному українському літературному процесі відбуваються трансформаційні явища, що пов'язані з формуванням нової художньої образності та різноманітних форм творчості, котрі тяжіють до європейських принципів і засад розвитку літератури. Неоднозначне трактування у вітчизняному літературознавстві такого явища, як «жіноча проза», зумовлене гендерним авторством художнього тексту. Проте жіноча проза вважається окремою своєрідною ланкою літературного простору та характеризується своєю особливою специфікою, а детективні твори авторок – окремим типом зображення кримінальних подій та процесу їх розслідування.

Жіночі детективні тексти були об'єктом вивчення таких науковців, як О. Афанасьєв, Т. Гуляк, Г. Крапівник, М. Крупка, Т. Тебешевська-Качак, Г. Шовкопляс та ін. Роман Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» аналізували О. Мохначова, А. Полторацька, Н. Стахнюк та ін. Проте в полі зору науковців залишилась тільки екологічна проблематика екотрилеру письменниці, тоді як весь спектр проблем, що розглядаються у творі, залишається не вивченим, що й становить актуальність нашого дослідження.

Метою нашої наукової розвідки є аналіз проблематики детективного твору Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». Для досягнення мети визначаємо завдання: вивчити специфіку сучасної жіночої прози в детективному просторі, дослідити морально-етичну, соціально-психологічну, екзистенційно-філософську та національно-історичну проблеми в романі.

На початку третього тисячоліття відбувся процес формування нового типу культури, в основі котрого лягли принципи гендерної рівності. Жіночий соціокультурний досвід посів чинне місце в сучасному літературному процесі. Літературознавиця В. Агеєва зазначає, що жінки-письменниці «часто гостріше відчували застійність літературного процесу й усієї духовної атмосфери (і це можна пояснити, крім всього іншого, ще й могутнішим впливом зужитої традиції на них, більшою залежністю, тіснішими рамками, в які завжди заганяє жінку патріархальне суспільство) – так само, як і необхідність ціннісної переорієнтації. Вони були незрідка сміливіші й радикальніші за метрів-чоловіків, хоча на жінок сильніше тисли патріархальні обмеження й табу» [1, с. 11].

На думку М. Крупки, фемінний дискурс з'явився в українському літературознавстві завдяки таким чинникам: «суцільний патріархат, який

панував у мистецтві (частково винятком є творчість Марка Вовчка, Ганни Барвінок, Олени Пчілки); концепція фалогоцентризму (філософії, заснованої на владі рацію, на чоловічому типі мислення, на традиціоналізмі культури); опозиція: чоловік – жінка; бажання жінки самоствердитися інтелектуально і творчо (подолати явище “маргіналізації жінки”)) [2].

Такі зміни стосуються і детективного жанру, оскільки в кінці ХХ – на початку ХХІ століття на перший план вийшли авторки з особливим підходом до зображення моделей поведінки та реальності. Жіночі детективи стосуються не стільки статті автора, скільки специфіки самого тексту, де пригодницьке та психологічне начала стають визначальними, а також змінюються поетика, стиль, лінгвістичні особливості та ін. Так, А. Титюк відзначає, що розслідування злочинів у жіночих творах відходить на другий план – «воно замінюється довгими розповідями про життя взагалі. Досить часто провідне місце посідає любовна лінія» [6, с. 89]. Також зміни стосуються і традиційних методів розслідування, на зміну котрим приходять нові, а тому підвищується рівень естетики твору. А Х. Бергмен зазначає, що «звичайні чесноти героїні, такі як покірність і пасивність, були замінені рішучістю та самостійністю мислення» [8, с. 89].

Так само і проблематика жіночих детективів відходить від суто кримінального сюжету до широкого кола питань і проблем, пов’язаних із різноплановістю сюжету та актуальних явищ сучасної дійсності.

У центрі екотрилеру О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» лежить екологічна проблематика. Цей роман, за Н. Стахнюк, це – «водночас і екологічна кримінальна історія, і захоплюючий трилер, і гімн природі, і різке протистояння авторки безкарному вбивству тварин» [5, с. 137]. Польська літераторка на перший план виводить проблеми навколишнього середовища і того, як людина до нього ставиться, опосередковано через головну героїню підіймає питання винищення тварин та морального права людини на цей злочин. Інтереси фауни у цій книзі ставляться понад усе. А. Полторацька пише: «Письменниця по-новому показує взаємодію людини з твариною: не просто прирівнює тварину до людини, а зрівнює їх так, що традиційна межа в їхніх відносинах зникає» [4, с. 29].

Головна героїня роману «Веди свій плуг понад кістками мертвих» – це самотня літня жінка Яніна Душейко, яка має сміливість виступити самостійно проти вбивства тварин. Такі її дії спричинені бажанням вберегти весь світ від жорстокості. Пані Душейко пише скарги на мисливців, сама намагається зупинити процес полювання, але зазнає невдачі. Поліція не розуміє її заяв, відповідаючи так: «*Це не справа Поліції, пані. Пес – це пес. Село є село. А чого ви чекали? Собак тримають на ланцюгах у будах*» [7]. Інші люди також не розуміють цієї жінки та її вчинків, тому що мають свої власні інтереси і не виходять поза їх межі, тому що підкорення собі всього живого їм вигідне, а наслідки їх не цікавлять.

Яніна дуже любить природу і ліс. У романі Ольги Токарчук звучить мотив єднання з природою, що переходить у проблему охорони навколишнього

середовища. Через єднання з природою людина знаходить сама себе. О. Палій зазначає, що «відокремлення людини і природи призвело до ситуації, коли існування всієї біосфери, усіх живих істот знаходиться в небезпеці. Літературна творчість, враховуючи силу художнього слова, може сприяти розвитку стосунків людини з природою та виходу з екологічної кризи» [3, с. 361-362].

Боротьба добра і зла є домінантною в детективних творах, що зумовлене злочином, його розслідуванням та карою. Таке протистояння в романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» уособлюється в образах мисливців, які коять зло, та в образі Яніни Душейко, яка бореться з цим злом. О. Токарчук вербалізує «гуманітарне послання, етичні та філософські роздуми про людське життя» [9, с. 141]. Головна героїня закликає до гуманізму, прагне достукатися до здорового глузду всього людства, проте в цьому двобої вона програє на користь зла – зажерливості та жорстокості.

Екзистенційно-філософська проблематика аналізованого твору представлена образом головного персонажа. Яніна Душейко тільки на перший погляд є звичайною і простою селянкою, яка вже вийшла на пенсію, підпрацьовує вчителькою англійської мови в католицькій школі, доглядає за будинками в Плоскогір'ї, майже зовсім не має друзів. Однак ця жінка не є такою простою, як здається на перший погляд. Зокрема, вона придумує людські імена тваринам, а людям навпаки – дає прізвиська, як тваринам, завдяки чому вона намагається зняти межу між безіменним, безособистісним світом фауни та антропологічною індивідуальністю.

Екзистенційно-філософська проблематика детективу «Веди свій плуг понад кістками мертвих» зумовлена Інакшістю Яніни Душейко. Її погляд на світ, на навколишню дійсність абсолютно відрізняється від погляду інших людей: *«Ми вийшли з дому, і нас одразу огорнуло таке добре знайоме холодне й вологе повітря, котре щозими нагадує про те, що світ не був створений для Людини»* [7]. Головна героїня не розділяє світ на людський та тваринний або пташиний, або ще якийсь, тому що це єдине ціле, котре лише бездушні люди хочуть розшарувати.

Ця жінка відноситься до тварин, як до людей, навіть займається похованням решток убитих: *«Голову козулі я поховала наступного дня. <...> На моєму кладовищі вже чимало схожих надгробків»* [7]. А. Полторацька стверджує: *«О.Токарчук заперечує традиційне декартівське розуміння тварин, в основі якого – погляд на не-людину як на бездушну істоту без відчуттів»* [4, с. 31]. Саме тому жорстокість людини до тварини не карається, *«злочин визнано чимось природним, він став узвичаєним»* [7]. Важливими проблемами у творі Ольги Токарчук постають негуманність людства та вивищення над іншими представниками живої природи.

О. Полторацька визначає такі риси екоцентричної філософії у романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих»: «надання природі “голосу”»; заперечення порушення людьми симбіотичної єдності з природою та небажання людей “розуміти” природний світ; прагнення відновити зв'язок із природою,

яка вже не є “священною” для людей; опротестовування статусу вищості людини; розуміння свого виду як однієї зі складових життя на Землі» [4, с. 32].

Як виявилось у кінці твору, Яніна Душейко сама чинила самосуд над мисливцями, вбивцями тварин. Вона мстилася їм і таким чином піднімала питання морального права на вбивство, відповідальності за злочини, за екологію загалом.

Національно-історична проблематика опосередковано розгортається через світогляд головної героїні, яка тлумачить державну політику, що стосується безпеки світу природи і світу людини: «Держава перестала бути кайданами, щоденним тягарем і допомагає людям втілити їхні мрії й сподівання. А Людина не може бути якимсь гвинтиком у системі, виконувати функцію, вона – вільна» [7]. Свобода людини дає їй більше можливостей, тоді як утиски та пригнічення тварин стають рівнем вимірювання гуманізму. Пані Душейко впевнена, що «про країну свідчать її Тварини. Ставлення до Тварин. Якщо люди поводяться по-звірячому із Тваринами, то не допоможе їм жодна демократія й узагалі нічого» [7]. Тобто споживацьке ставлення до світу має відійти на задній план, а в першу чергу людина має керуватися підсвідомістю.

Отже, детективний роман Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» порушує низку проблем, що стосуються екології, збереження тваринного світу, гуманізму, моралі, злочину і карі тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 360 с.
2. Крупка М. Українська жіноча проза: дві епохи, дві версії : монографія. Рівне: Видавець Олег Зень, 2008. 216 с.
3. Палій О. Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана «Водяник»). Компаративні дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (93). С. 356-362.
4. Полторацька А. Екоцентрична парадигма твору О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2020. Вип. 2 (93). С. 26-36.
5. Стахнюк Н. Специфіка ономастикону роману Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимоля*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Том 3. С. 135-141.
6. Титюк А. Жіночий детектив: теоретичні та історико-літературні проблеми вивчення. *Від Бароко до постмодернізму*. 2013. Вип. XVII. Т. 1. С. 87-90.
7. Токарчук О. Веди свій плуг понад кістками мертвих. URL : <http://flibusta.site/b/468003/read>. (дата звернення : 12.08.2023 р.).
8. Bergmann H. Between Obedience and Freedom, Woman's Role in the Mid-Nineteenth Century Industrial Novel. Goteborg : Acta Universitatis Gothoburgensis, 1979. 169 p.
9. Godun C. Od Biegunów do Prowadź swój pług przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9554/7386>. (дата звернення: 11.08.2023 р.).

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Бондаренко Л.Г.

ТКАЧ А.В.

АВТОРСЬКА КАЗКА ЯК ГЕНООДИНИЦЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується авторська казка як особливий жанр, що відіграє роль у формуванні європейського літературного простору. Зокрема, аналізується її специфіка як геноодиниці, вплив на еволюцію літературних традицій, а також взаємодія з іншими жанрами. Акцентується увага на теоретичному розумінні цього жанру, її структурних та семантичних особливостях, що робить її незмінно актуальною в контексті європейської літератури.

Ключові слова: авторська казка, геноодиниця, європейський літературний простір, жанрова специфіка, літературні традиції, теоретичний аналіз, структурні особливості, семантика, еволюція жанрів.

The article analyzes the author's fairy tale as a special genre that plays a role in the formation of the European literary space. In particular, the specifics of the fairy tale as a genetic unit, its influence on the evolution of literary traditions, as well as interaction with other genres are analyzed. Attention is focused on the theoretical understanding of the fairy tale, its structural and semantic features, which makes it always relevant in the context of European literature.

Key words: author's fairy tale, geno-unit, European literary space, genre specificity, literary traditions, theoretical analysis, structural characteristics, semantics, genre evolution.

Твір у жанрі художньої літератури – це результат творчої діяльності письменника, що завжди відображає реальний світ через призму його особистого бачення. При створенні такого твору письменник будує власну поетичну реальність, яка поєднує об'єктивні та суб'єктивні елементи. Важливо відзначити, що це не завжди виключає використання фантастичних образів та умовностей, а також може включати елементи народної казки.

Процес впровадження народних оповідань в художній простір літературного твору характеризується особливою частотністю жанрового переосмислення. З одного боку, народна казка з її особливим образним сприйняттям світу стає однією з ключових джерел для створення різноманітних літературних жанрів, з іншого – вона втілюється в індивідуальній творчості письменника як самостійний літературний текст – переказ в літературному форматі [2, с. 134].

Цей жанр має різновиди: художній переказ, літературна казка за фольклорними мотивами, та власне авторська літературна казка.

Художній переказ – це адаптація вже існуючих фольклорних казок або історій, де автор переосмислює основну сюжетну лінію чи персонажів, вносячи в них свій особистий художній внесок.

Літературна казка за фольклорними мотивами – цей різновид являє собою твори, що базуються на традиційних фольклорних мотивах, але розроблені та адаптовані автором у новому, оригінальному вигляді.

Власне авторська літературна казка – це оригінальні твори, які були створені авторами від початку до кінця, без прямого використання фольклорних мотивів чи існуючих сюжетів. Вона відображає унікальний стиль, ідеї та креативний підхід конкретного автора, пропонуючи читачам новий, незвіданий світ, наповнений вигаданими персонажами, подіями та місцями [3].

Досвід української та західноєвропейської художньої практики показує, що розвиток літературної казки спочатку розпочався з прямого перенесення фольклорного жанру в авторську художню систему. Перші жанрові варіанти літературних казок включали в себе як художні перекази народних казок, так і створення казок за фольклорними мотивами.

Усі дослідники погоджуються з ідеєю, що вищим рівнем розвитку фольклорно-казкового жанру в літературному контексті є власне авторська літературна казка. У цьому жанрі автор будує світ і виражає свою екзистенційно-ціннісну позицію, не використовуючи при цьому фольклорних сюжетів [2, с. 135].

Літературні казки виникають переважно двома основними шляхами: перший – це вільна інтерпретація стандартних сюжетних схем народних казок; другий – це створення оригінальної сюжетної лінії, в яку широко впроваджуються чарівно-фантастичні елементи. За позицією О. Галича, літературна казка – це авторський художній твір, який може бути прозовим або віршованим і базується на фольклорних джерелах або цілком створений автором [1, с. 187]. Ця історія зазвичай є фантастичною і чарівною, розповідає про неймовірні пригоди вигаданих або вже відомих казкових героїв. У деяких випадках вона спрямована на молодших читачів і використовує надприродні чудеса як ключовий сюжетний елемент, що допомагає розкрити характери персонажів. [1, с. 283].

Один з перших відомих представників цього жанру – Шарль Перро, що працював у XVII столітті, зробив вагомий внесок у розвиток цієї літературної течії. Його казки, зокрема «Червона шапочка», «Спляча красуня», «Кіт у чоботах» стали класикою жанру.

У XIX столітті в Німеччині брати Грімм зібрали та опублікували збірник народних казок. Хоча багато з них були народними, їх підхід до адаптації та редагування текстів зробив ці твори особливими і відомими [5, с. 22].

Ще один представник цього жанру — Ганс Крістіан Андерсен. Його твори, такі як «Русалонька», «Снігова королева» чи «Гидке каченя» не просто розважають, але й носять глибокий моральний посил.

З розвитком авторської казки у Європі з'явилося багато авторів, які використовували жанр для коментування соціальних, політичних та

культурних питань свого часу. Авторський фольклор став не просто розважальним матеріалом, але й засобом висловлення думок, ідеалів та критики [9, с. 95].

Літературна казка, на відміну від народної, більше зосереджена на індивідуальних авторських інтерпретаціях, ніж на усталених схемах. Основою структури казки завжди є наявність конфлікту. Він може мати як зовнішній, так і внутрішній характер. До того ж, авторська казка часто має більш складний та розгалужений сюжет порівняно з народною казкою [5, с. 23].

Авторський казковий твір відрізняється наявністю виразного авторського голосу, що проявляється у стилі оповіді, виборі тем, мотивів та символів, а також у поглядах автора на персонажів. Семантичний аналіз такої казки включає розгляд мотивів, які допомагають висловити глибокі ідеї та емоції; символів, що надають змісту багатогранності (дзеркало, як у «Сніговій королеві» може символізувати самопізнання або ілюзію; роза може бути символом краси, але й мінливості життя) та архетипів, давніх образів або символів, спільних для різних культур.

У процесі створення авторської поетичної реальності в літературній казці важливо розглядати проблему взаємодії різних образно-сугестивних рівнів у жанровій матриці цього твору. Особливу увагу слід приділити дискурсу гармонійної художньо-естетичної співдії між індивідуальним і колективним поетичними структурами, де кожний з цих рівнів має свої потенційні можливості в творчості [7, с. 13].

Важливо розуміти, що казкова література включає в себе різні жанрові ресурси, які можуть бути активовані в роботі автора. При цьому необхідно дотримуватися обережності і обмежувати використання цих ресурсів відповідно до жанрових правил. Вказувати на цю обмеженість можна за допомогою сюжетних елементів, наприклад, як у випадку чарівної палички, яка виконує лише обмежену кількість бажань, або черевичка, який перетворює лише одну героїню [4, с. 129].

З урахуванням цих аспектів можна стверджувати, що поетично-образна структура літературної казки представляє собою складну та гнучку систему, де семантичні і образні елементи можуть розвиватися і виявляти свої жанротворчі можливості за певних умов «свободи» і творчого виразу автора. Співіснування і взаємодія цих компонентів у літературних історіях створюють гармонійний синтез, який забезпечує як оригінальність твору, так і його зв'язок із фольклорною традицією жанру, та допомагають підтримувати баланс і гармонію в усьому творі [2].

Авторська казка відіграла роль у формуванні європейської літератури наступних поколінь. Вона дозволила авторам експериментувати з формою та змістом, відходячи від традиційних нарративних структур [10].

Ганс Крістіан Андерсен, наприклад, використовував казку як форму для коментування соціальних та моральних питань свого часу. Його твори, такі як «Русалонька» чи «Снігова королева», є не просто розважальними історіями, а глибокими алегоріями на теми любові, жертви та пізнання світу.

В інших випадках, авторське оповідання служить інструментом для критичного аналізу суспільства. Оскар Вайльд у своїх казках, таких як «Щасливий принц» та «Гранатовий будиночок», піддавав критиці соціальні нерівності та поверховість моралі вікторіанської Англії [9, с. 95].

Отже, цей жанр не лише зберігає культурно-історичну спадщину, але й служить майданчиком для інноваційних літературних експериментів, відображаючи динаміку соціокультурних процесів. Цей жанр відіграє ключову роль у взаємодії міжкультурних діалогів, відкриваючи нові горизонти для творчого самовираження та міжкультурної взаємодії [7, с. 15].

Потенціал літературної казки ще далеко не вичерпано. Перспективи подальших досліджень можуть включати глибше вивчення впливу глобалізації на розвиток цього жанру, аналіз транснаціональних та транскультурних аспектів авторських казок, а також вивчення їх впливу на сучасні літературні тенденції. Також актуальним залишається дослідження механізмів, які роблять ці твори ефективним інструментом соціокультурної комунікації та естетичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: Підручник. Київ: Либідь., 2001. 486 с
2. Горбонос О. Жанр літературної казки як діалектична єдність літературних та фольклорних традицій. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2017. № 263. С. 134–141.
3. Горбонос О. Літературна казка: сучасний теоретичний аспект URL:<https://web.archive.org/web/20180312144146/http://philology.knu.ua/files/library/folklore/38/9.pdf> (дата звернення 20.09.2023)
4. Гарачковська О. Жанр казки в дослідницькому дискурсі. Київська старовина. 2007. № 6. С. 129-137.
5. Грищук В. В. Літературна казка: становлення і розвиток жанру. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. 2013. Вип. 1. С. 22–27.
6. Копистянська Н. Х. Відмінність у хронотопі фольклорної і літературної казки. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів, 2005. С. 87–92.
7. Проценко Ю. В. Літературна казка як елемент мистецької культури. Мова та культура. Вип. 8. Том VI. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. 389 с
8. Українська літературна енциклопедія : У 5 т. Т. 2. К., 1990. С. 374.
9. Ярмиш Ю. У світі казки: Літературно-критичний нарис. К.: Рад. письменник, 1975. 144 с.
10. Літературна казка URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Літературна_казка (дата звернення 20.09.2023)

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Горбонос О. В.

ФЕДУРАК М.М.

**МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ВМІНЬ
АРГУМЕНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ УЧНІВ
СТАРШИХ КЛАСІВ**

У статті розглядається важливість і ефективність використання проєктного підходу в навчанні старшокласників для вдосконалення писемного висловлювання міркувань і розвитку навичок.

Ключові слова: метод проєктів, аргументоване писемне висловлювання.

The article discusses the importance and effectiveness of using the project approach in teaching high school students to improve their written expression of reasoning and skills development.

Key words: project method, argumentative writing.

Освіта завжди була ключовим фактором суспільного розвитку. Протягом останнього століття педагоги та науковці активно працювали над тим, як удосконалити методи навчання та сприяти розвитку учнів. Одним із таких методів є метод проєктів.

Метод проєктів є прогресивним методом розвитку навичок писемного висловлювання учнів у закладах загальної середньої освіти. Цей метод базується на такому підході до навчання, який передбачає безперервну взаємодію між учасниками освітнього процесу та вчителем. Основна ідея полягає в тому, щоб дозволити учням активно використовувати свої знання та вміння у формі проєктів для вирішення практичних завдань.

Метод проєктів був розроблений у США на початку 20 століття, його засновниками були В. Кілпатрік [8], Дж. Дьюї [7] та Г. Спенсер, які вважають, що освіта має бути спрямована на розвиток особистості учнів. Проєктний підхід, який вони пропонують, дає учням можливість самостійно досліджувати певні питання та розвивати свої творчі здібності.

В. Кілпатрік акцентує увагу на необхідності розвитку учня як особистості, тоді як Дж. Дьюї вважає за краще пов'язувати навчання з реальним життям і практикою. Г. Спенсер наголошує на індивідуалізованому підході та акцентує увагу на розвитку особистості учня. Усі ці цілі можуть бути досягнуті за допомогою проєктного підходу.

На сьогодні в Україні метод проєктів активно впроваджується в освіту, особливо в рамках Нової української школи.

В Україні метод проєктів також отримав значний розвиток завдяки науковцям, які досліджували його ефективність в освітньому процесі. Значний внесок у розвиток методу проєктів зробили такі українські науковці: О. Савченко, М. Матвієнко, В. Кравченко, В. Сухомлинський, І. Зверева,

С. Підкасистий, В. Монахов та ін. Ці вчені розробили теоретичні основи методу проєктів та методичну систему його реалізації в освіті, дослідивши ефективність методу та його вплив на розвиток учнів.

Дослідження та застосування методу проєктів підтверджують його важливість та переваги для навчання та розвитку учнів старших класів. Метод проєктів дозволяє учням створювати тексти, в яких вони повинні аргументувати свої ідеї, досліджувати та аналізувати інформацію. Це допомагає покращити їхні навички читання текстів та вміння логічно і послідовно висловлювати свої думки.

Проекти спонукають учнів аналізувати проблеми, розглядати різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення. Це допомагає розвивати критичне мислення, вміння оцінювати інформацію та аргументовано відстоювати свої погляди.

Робота над проєктами стимулює творчі процеси учнів. Це пов'язано з тим, що вони мають можливість самостійно розробляти ідеї, висловлювати їх у письмовій формі та презентувати в інноваційний спосіб. Це сприяє розвитку креативності та самовираженню.

Метод проєктів може бути адаптований до індивідуальних потреб учнів, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами. Такий підхід враховує індивідуальні здібності та потреби учнів і допомагає забезпечити можливості для активного навчання та розвитку навичок.

Метод проєктів із розвитку аргументованого писемного висловлювання в навчальному процесі може бути корисним, оскільки він:

- сприяє інтересу до навчання;
- розвиває дослідницькі навички;
- підвищує критичне мислення;
- розвиває навички письма;
- збільшує навички комунікації;
- стимулює творчість.

Використання цього методу роботи потребує дотримання певного алгоритму дій [1]:

- визначте тему для проєкту: дозвольте учням обрати тему, яка їх цікавить і відповідає навчальній програмі;
- пошук інформації: заохочуйте учнів знаходити і використовувати різні джерела, зокрема книги, журнали, інтернет та інтерв'ю;
- аналіз та оцінювання інформації: заохочуйте учнів аналізувати та критично оцінювати знайдену інформацію;
- створення тексту для обговорення: учні створюють текст, в якому представляють свої ідеї та аргументи на обрану тему;
- презентація проєкту: учні презентують свій проєкт перед класом, вчителем та іншими зацікавленими сторонами;
- обговорення та оцінювання: після презентації можна організувати дискусію, щоб учні могли представити свої ідеї та отримати зворотній зв'язок.

Для розвитку вмінь англійськомовного аргументованого писемного висловлювання через метод проєктів можна запропонувати різноманітні вправи, наприклад:

- *creating a projectorbusinessplan;*
- *debate;*
- *textanalysis;*
- *literaryanalysis;*
- *preparing a speech;*
- *publishing a blogorarticle.*

Таким чином, метод проєктів дозволяє учням активно використовувати власні знання та вміння для вирішення практичних завдань, сприяючи глибшому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку самостійності. Важливо підкреслити, що цей підхід надає широкі можливості для урахування індивідуальних здібностей і потреб кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряк Н.М., Куценко В.В., Омельченко Л.В. Метод проєктів у навчанні. Київ : Вид. центр навчальної літератури. 2022. 216 с.
2. Зверева І. Д. Метод проєктів у сучасній школі. Київ : Освіта. 2000. 128 с.
3. Зуброва О. А., Суміна А. А. Формування комунікативної компетентності на уроках англійської мови з використанням прийому інтерв'ю. *Problems and tasks of modern science and practice. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference.* Bordeaux, France 2021.С. 294-298. URL : <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/11/PROBLEMS-AND-TASKS-OF-MODERN-SCIENCE-AND-PRACTICE.pdf>
4. Матвієнко М. В. Метод проєктів в початковій школі. Київ : Освіта. 2005 128 с.
5. Савченко О. Я. Проєктний метод у початковій школі. Київ : Освіта. 2003. 128 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. письменник. 1974. 608 с.
7. Dewey J. *DemocracyandEducation.* The Pennsylvania State University. 2001. 367 p.
8. Kilpatrick W. *Theprojectmethod.* ColumbiaUniversity / prep. by D. Gillard. 2018.18 p.URL :<https://education-uk.org/documents/kilpatrick1918/index.html> (дата звернення 25.09.2023).

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Зуброва О.А.

УКД 8.81'38-811.161.2

ШАРАЄВА А.А.

ТЕМПОРАЛЬНІ СИНОНІМИ У ПОЕЗІЯХ ЛІНИ КОСТЕНКО

У розвідці презентовано дослідження синонімів, що функціонують у текстах поезій Ліни Костенко. Зокрема детально проаналізовано функціонування синонімічних рядів слів на позначення ознаки за тривалістю існування предмета у часі та з'ясовано семантико-стилістичні особливості їх уживання.

Ключові слова: синонім, темпоральний, час, семантика, прикметник.

The research presents a study of synonyms that function in the texts of Lina Kostenko's poetry. In particular, the functioning of the synonymous series of words used to denote a sign according to the duration of the subject's existence in time was analyzed in detail, and the semantic and stylistic features of their use were clarified.

Key words: synonym, temporal, time, semantics, adjective.

Синоніми у художніх текстах, особливо поетичних, сповна відбивають мовну картину світу митця, формують більш точне, чіткіше розуміння сюжету, психологічного стану героїв, їхньої поведінки та вчинків.

Питання синонімії завжди цікавило знавців мови. Серед відомих лінгвістів варто вказати: П. Дудика [1], С. Єрмоленко [2], Л. Мацько [5] та інших дослідників, хоча в поглядах на це поняття і до сьогодні немає однозначності.

Синоніми та їх вдале вживання завжди вказують на стиль поета. У цьому аспекті твори Ліни Костенко є показними щодо вмілого використання синонімів

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що прикметникова синонімія творів поетки в аспекті використання слів на позначення ознаки за тривалістю існування предмета у часі не була предметом наукового дослідження. Тому вважаємо наразі необхідним проаналізувати функціонування таких синонімів-прикметників у поезіях мисткині.

Предметом статті є аналіз синонімічних рядів темпоральних синонімів-прикметників у віршах Ліни Костенко.

Мета розвідки – проаналізувати прикметникові синоніми у поезіях поетки.

Із визначеної мети статті випливає таке **завдання**: з'ясувати семантико-стилістичні функції темпоральних прикметників-синонімів у досліджуваних творах.

Ми з'ясували, що в досліджених поезіях для опису ознаки за тривалістю існування предмета у часі Ліна Костенко вживає лексему *старий*. У творчості Ліни Костенко цей прикметник поєднується з іменниками, вказуючи на поважний вік людей, давність предметів, явищ дійсності, що ці іменники називають:

*От якось греки їхали під вечір.
Аж гульк – село, чимало щось дворів.
І держать небо на кремезних плечах*

стари Атланти дужих яворів [4].

Синонімом до слова *старий* є прикметник *старовинний*, епітетно-сміслові конотації якого дозволяють отримати більше інформації про предмет, який охарактеризовано цим прикметником:

*Але якби нам гості які трапились,
тут навіть є щось схоже як для трапез.*

Дубовий стіл і старовинна піч [3];

Стояв собор **старовинний** із випаленою душею.
Ми тихо ступили в морок,

що димом ядучим пропах [4].

Окрім того, поетка вживає прикметник *древній*, що є синонімом до лексеми *старий* і набирає епітетної конотації образу такого, що існував або з'явився дуже давно:

*Шар культур і **древня** топонімія
гіпотетично свідчать, що колись –
раніше, ніж прийшли на Апенніни, –
вони у цих краях тут прижились [4];
Бо **древній** грек, хоч віку й молодого,
а знав, що світ складається із див,
що кожен є собою ненадовго, –*

все хтось когось на щось перетворив [4].

До синонімічного ряду із стрижневим словом *старий* відносимо також слова, утворені шляхом приєднання префікса *пра-* до основи прикметників, що вказують на давність походження, тривалий час існування предмета, явища – *старий, давній, вічний*. Поєднуючись із зазначеним префіксом вони дещо змінюють конотацію та набувають інших відтінків семантики: першопочатковий, найбільш древній:

*Хоча, як інші книги погортай,
то перший цар був скіфський Тавгітай.*

*І, як легенда каже **прастара**, –
він син Дажбога і дочки Дніпра [3];*

*А серед сосен капище **прадавнє**.*

Внизу корчі сумні та осока.

*І в Борисфен задумливо впадає
якась незнана грекові ріка [3];*

Вже чути з пущі липу переквітлу.

Нічного неба незглибима твердь.

*Я слухаю вночі **правічний** голос вітру.*

Що стогне у дворі. То ходить моя смерть [3].

Обстеживши поетичні твори поетки та виділивши прикметники на позначення давності, можемо стверджувати, що вони - синоніми, об'єднані в синонімічний ряд зі стрижневим словом *старий*.

Отже, представлені уривки з поезій засвідчують досить часте вживання темпоральних прикметників-синонімів як у прямому, так і в переносному значеннях. Досліджені синоніми функціонують більшою мірою в ролі епітетів на означення образів та образності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудик П.С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія». 2005. 368с.
URL:<http://www.tpal.com.ua/spase/osnnapr/metrob/doc/distnav/stilistika.pdf> (дата звернення: 05.06.2023).

2. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. за ред. С. Я. Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. 223 с. URL: <https://archive.org/details/terminy2001> (дата звернення: 12.06.2023).
3. Костенко Л.В. Берестечко. УкрЛіб бібліотека української літератури: вебсайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13779> (дата звернення: 05.06.2023).
4. Костенко Л.В. Вибране. УкрЛіб бібліотека української літератури: вебсайт. URL: <https://mala.storinka.org/ліна-костенко-збірка-поезій-вибране-1989.html> (дата звернення: 05.06.2023).
5. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько: за ред. Л.І.Мацько. К.: Вища школа, 2003. 462с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Matsko_Liubov/Stylistyka_ukrainskoi_movy/ (дата звернення: 12.06.2023).

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Гайдаєнко І.В.

УКД 373:811.111

ШОТЬКО Є.Є.

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗМІ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ В ЗЗСО

У статті обґрунтовується актуальність використання матеріалів ЗМІ в навчанні англійськомовних фразеологічних одиниць у профільних класах в ЗЗСО. Розглядаються особливості використання матеріалів ЗМІ для формування мовленнєвої компетенції учнів, а також наводяться конкретні приклади використання матеріалів ЗМІ на уроках англійської мови.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ЗМІ, старшокласники, мовленнєва компетенція.

The article substantiates the relevance of using media materials in teaching English phraseological units at the senior stage in general secondary education. The features of using mass media materials for the formation of students' speech competence are considered, and specific examples of using mass media materials in English lessons are given.

Key words: phraseological units, mass media, senior pupils, speech competence.

Фразеологічні одиниці (ФО) є важливою частиною сучасної англійської мови. Вони зазвичай використовуються в розмовній та офіційній мовах, і знання їх є важливим для ефективного спілкування англійською.

Проте викладати ФО досить складно, оскільки фразеологічна одиниця є семантичною одиницею з переносним значенням, розкриття якої вимагає

глибокого розуміння контексту. Крім того, вона часто має кілька значень, які іноді змінюються залежно від контексту. У зв'язку з цим нам потрібно знайти ефективні способи навчання таких одиниць. Одним із таких методів є використання медіа-матеріалу.

Відомі українські дослідники Іванова Л.М., Скрипченко Н.М., Гавриленко О.В. [1, 2] та інші у своїх наукових статтях обговорювали питання використання медіа-матеріалів (мас-медіа) у навчанні одиниць англійської експресії на старшому етапі середньої освіти. Вони описували інноваційні методи та підходи до використання матеріалів ЗМІ в освіті та наводили різноманітні аргументи на користь такого підходу.

Новітня цифрова доба зі своїми можливостями дає змогу існувати людині у відповідності з вимогами сучасності. З цього виходить, що учні старшого віку не мотивують себе до систематичної роботи, якщо вони не взаємодіють з певними видами технологій, програм та інтернет-ресурсів. Учень краще засвоює матеріал коли є активним суб'єктом пізнання. Таким чином, учитель може використовувати матеріали ЗМІ на уроках англійської мови як спосіб заохочення та підвищення мотивації учнів.

Підґрунтям до керування мотиваційними процесами у сучасній методиці навчання іноземних мов у профільних класах є навчальні стратегії та прийоми, які надалі використовуються в практичній діяльності (особливо в груповій) та розвивають процес обміну вміннями та навичками.

Медіа матеріали є доречним та цікавим джерелом для вивчення ФО. Учні можуть бачити ФО в контексті, в якому її вживають носії мови. До того ж, медіа-матеріали допомагають учням розширити свій словниковий запас і поглибити загальне розуміння англійської мови [3].

Під час планування уроку із застосуванням матеріалів ЗМІ слід добирати матеріали у відповідності з віковими та психологічними особливостями, інтересами та уподобаннями учнів, рівню їхніх знань, сформованих умінь та навичок. Важливо знайти спільну тему, яка буде цікава всьому учнівському колективу, спільно для хлопців і дівчат, так як учні профільних класів вже є на етапі формування особистості і відтак мають своє коло зацікавлень або тільки перебувають у процесі пошуку. На цьому етапі вчитель може проаналізувати рівень інтересу учнів до загальної теми заняття й надалі підібрати медіа-матеріали, що будуть якнайкраще доповнювати його. До прикладу, це можуть бути матеріали на психологічні та соціальні теми (навчання, стосунки, дружба, стосунки з батьками), або ті, що пов'язані з творчістю, саморозвитком, наукою та медіа, фінансовою грамотністю, блогінгом, тобто те, що найбільше цікавить сучасних учнів профільних класів.

Використовуючи медіа-матеріали для вивчення ФО, важливо враховувати їхні особливості. Медіаматеріали можуть бути дуже складними для розуміння, тому їх слід підбирати відповідно до рівня володіння англійською мовою учнів [4, 5]. Крім того, важливо забезпечити учнів необхідними лінгвістичними знаннями для розуміння медіаматеріалів.

Структура заняття з використанням медіаматеріалів має відповідати його типу, меті, завданням і цілям й у подальшому проводитись за чітко

побудованою методикою з урахуванням принципів дотримання дидактичних норм. Використання матеріалів ЗМІ формують та розвивають в учнів профільних класів як галузеву соціокультурну так і загальні компетенції.

Варто зазначити, що наразі такі завдання як переказ або переклад статей не є для актуальними для учнів, позаяк вони зацікавлені в інтерактивних парних та / або групових видах діяльності (обговорення, рольові ігри, колективні дискусії, брифінги, мозковий штурм, круглий стіл, презентації тощо) [1, 199 – 200].

Ось кілька прикладів того, як доцільно використовувати медіа-матеріали у процесі навчання англійської мови на уроках у профільних класах.

Сприйняття та засвоєння фразеологічних одиниць може відбуватись під час перегляду відео та/або прослуховування аудіоматеріалу. Учні можуть побачити ФО «в дії» та почути, як її використовують носії мови.

Наприклад, учні мають подивитися новини чи музичні відео та переглянувши їх, зафіксувати та з'ясувати разом з вчителем, що означає ФО і контекст, у якому вони використовуються.

При прочитанні газетних чи журнальних статей, споріднених до учнівських інтересів, учні не лише візуально сприймають текстовий матеріал, де зустрічаються фразеологічні одиниці, а також розширюють свою лінгвокультурну компетенцію. Таким чином, учні сприймають ФО в лінгвістичному контексті, тематично близькому до їх власного життя.

Опрацювання газетних та журнальних статей передбачає спільну роботу вчителя та учнівської аудиторії. Спочатку учні самостійно читають запропоновані матеріали, які були відібрані вчителем відповідно до рівня володіння мовою та тематикою заняття. На наступному етапі учні разом з вчителем встановлюють фразеологічні одиниці, які було використано автором, опрацьовують та аналізують лінгвістичне оточення фразеологічної одиниці, встановлюють роль фразеологічної одиниці у текстотворенні.

Перегляд телешоу та кінофільмів, з одного боку, є більш привабливим та цікавим матеріалом для сприйняття учнів, а з другого боку, вимагає додаткових зусиль від учнів під час зорового та аудіального сприйняття. Алгоритм відпрацювання дуже схожий на роботу з друкованими мас-медійними матеріалами, адже на першому етапі вимагає самостійного опрацювання відеоматеріалу учнем, а на наступному передбачає колективну роботу під керівництвом вчителя.

Отже, використання медіаматеріалів у навчанні англійської мови може зробити предмет цікавішим та ефективнішим. Ці матеріали дозволяють учням побачити фразеологічні одиниці в реальному контексті, а також покращити розуміння англійської мови в цілому. Для успішного використання медіа ресурсів в освітньому процесі, необхідно обирати матеріали, які відповідають конкретним навчальним цілям, а також враховувати методичні рекомендації для ефективного використання на уроках англійської мови.

Використання матеріалів ЗМІ в навчанні ФО є обґрунтованим та корисним, оскільки допомагає організувати цікавий та мотивуючий навчальний процес,

розвиває мовні уміння та сприяє формуванню медіаграмотності учнів. Такий підхід може бути корисним для вчителів англійської мови на профільному етапі навчання та сприяти покращенню якості освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гришкова Р. О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей: навчальний посібник для студентів ВНЗ / Р. О. Гришкова. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.
2. Іванова Л. М. Використання матеріалів ЗМІ в навчанні фразеологічних одиниць англійської мови на старшому етапі навчання. *Острозька академія. Серія. Філологічні науки*. 2012. № 37. с. 5–11 .
3. Скрипченко Н. М. Використання матеріалів ЗМІ в навчанні англійської мови на старшому етапі. *Острозька академія. Серія. Філологічні науки*. 2013. № 39. с. 15–22.
4. Tomlinson B., Ball Ch. *Using Media for Language Learning*. 2009. 224 p.
5. Nunan D. *The Use of Media in Language Learning*. 2003. 182 p.
6. Morgan M. *Media and Language Teaching*. 2012. 220 p.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Просяннікова Я.М.

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ,
ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ**

ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ

В дослідженні з'ясовано особливості купівельної поведінки жінок під час повномасштабного вторгнення. Показано схильність до економії коштів та раціональності, що забезпечує відчуття особистої безпеки, але разом з тим призводить до пригнічення деяких споживацьких потреб.

Ключові слова: купівельна поведінка, споживацька поведінка, раціональність, індивідуальність, потреби.

The study found out the peculiarities of women's buying behavior during a full-scale invasion. Propensity to save money and a rational style of behavior is shown. This provides a sense of personal safety, but at the same time leads to suppression of some consumer needs.

Key words: purchasing behavior, consumer behavior, rationality, individuality, needs.

Постановка проблеми. Споживацька поведінка є буденним, але водночас малодослідженим явищем, що часто керується настроєм та емоціями: реагування на рекламу, прийняття рішень про покупку певних товарів та послуг, переваги конкретних магазинів або брендів, взаємодія з продавцями, тощо. Вивчення цих процесів допоможе скласти більш ґрунтовне уявлення про життєдіяльність сучасної жінки та зрозуміти рушійні сили її поведінки в ролі покупця. Разом з тим, повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на емоційні стани громадян та змінила купівельні звички.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження поведінки споживачів під час кризових суспільних явищ проводили ряд вітчизняних та західних фахівців, серед яких не тільки психологи, але й економісти та соціологи: Н. Косар та співавт. (2022) досліджували зміни, що відбулися під час пандемії COVID-19 [2]. О.Петрунько, О.Біленко(2022) з'ясували особливості споживчої поведінки особистості в умовах обмежених фінансових витрат та психологічні чинники, які на це впливають [4]. М. Кононець(2023) проаналізувала психологічні особливості економічної поведінки громадян України під час війни [1]. Проте це питання потребує подальшого вивчення.

Мета нашого дослідження – з'ясувати особливості купівельної поведінки українських жінок під час повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу.

В дослідженні прийняли участь 45 жінок віком від 28 до 61 року. Середній вік учасниць склав $44,07 \pm 10,98$ років. Серед учасниць майже половина (21 жінка) виїхали за кордон від початку повномасштабного вторгнення, 10 жінок є внутрішньо-перемішеними особами, 14 жінок мешкають вдома або

вже повернулися додому. Онлайн-опитування відбувалося в серпні та вересні 2023 р. Купівельна поведінка жінок визначалася за допомогою авторської анкети, модифікованого опитувальника «Психологічний профіль споживача» [3], методики діагностики споживацької поведінки студентів О.В. Савченко та С.В. Хтей [5]. На початку опитування жінки заповнили коротку анкету, що стосувалася їх життєвої ситуації, фінансового стану та купівельної спроможності.

Важливе питання стосувалося зміни фінансового положення жінок від початку війни. 42,2 % учасниць вказали, що їх дохід суттєво зменшився. Разом з тим, семеро (тобто 15,6 % вибірки) вказали на збільшення доходу.

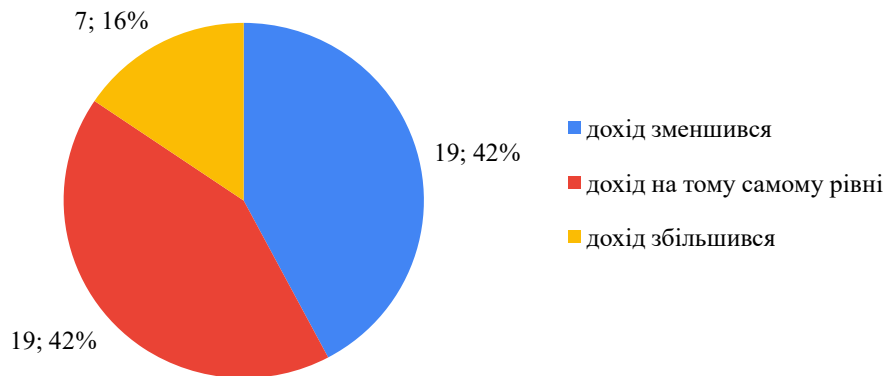

Рис. 1. Співвідношення жінок з різним станом доходів у вибірці

Результати попередніх дослідників частково підтверджують отримані дані. За результатами опитування мешканців України (методологія Міжнародної організації праці) в липні 2022 р. кількість громадян, які втратили роботу зростає до 39%; при цьому до початку повномасштабної війни не мали роботи 12% опитаних [2].

Отже, повномасштабна війна в Україні значно вплинула на рівень доходів її громадян. Відповідно до отриманих даних вибірка була розділена на три групи:

- 1) жінки, що відчують погіршення фінансового стану, 19 осіб
- 2) жінки, що не відчули суттєвих змін фінансового стану, 19 осіб
- 3) жінки, що відчують поліпшення фінансового стану, 7 осіб.

Найбільше нас цікавили відмінності купівельної поведінки жінок в ситуації вимушеного переїзду, втрати роботи та погіршення фінансового положення. На початку опитування жінкам було поставлене питання про їх споживчу поведінку за останнього місяця. Цей досить великий термін, який достатньо повно відображає специфіку споживання і який при цьому можна досить легко пригадати та проаналізувати. Жінки могли обрати будь-яку кількість відповідей із запропонованого списку. Отримана статистика представлена у мал. 2. Ми бачимо, що базовими товарами, незалежно від фінансового становища, є продукти харчування – цю відповідь відзначили 100 % опитаних. Друге місце в рейтингу необхідних та регулярних покупок (а отже потреб людини) займають послуги зв'язку, що цілком логічно в умовах війни, міграції та тривалої розлуки з близькими. Інші потреби, які вважаються

базовими (транспорт, житло, забезпечення здоров'я, необхідний одяг), задовольняються нерегулярно.

Популярними категоріями покупок є ліки та медичні послуги, благодійні внески, одяг, декоративна косметика та послуги з догляду за собою, вітаміни, обслуговування власного автомобіля, громадський транспорт, солодощі. Їх обрали від 35,6 до 55,6 % опитаних.

Слід звернути увагу на останні місця рейтингу. Серед речей, які жінки під час війни купують найменше: прикраси та аксесуари (0 відповідей), книги (2 особи), білизна, товари для дому та побуту (посуд, постіль, меблі, предмети декору, тощо), відвідування культурних та розважальних заходів, подорожі та подарунки (обрали 4-5 осіб). Це відображає потреби, які жінки під час війни свідомо відсувають.

Рис. 2. Частота вибору категорій товару у вибірці (45 осіб)

Серед групи з фінансовими втратами 100 % представниць вимушені суттєво економити на покупках – цей результат не потребує пояснень. Проте більше половини жінок, які не відчули зниження доходів, також проявляють економну поведінку, причому деякі вказують, що економлять буквально «на всьому». У відкритих відповідях жінки вказали, що в умовах війни слід більш раціонально витрачати гроші, мати фінансову подушку, що вони намагаються витрачати кошти лише на необхідне.

Для вивчення купівельної поведінки було використано опитувальник «Психологічний профіль споживача» [3]. Методика зазнала модифікацій. Ми переклали питання українською мовою, переформулювали їх відповідно до

статі опитаних та спрямованості на діагностику саме купівельної поведінки, а також замінили чотирьохбальну шкалу відповідей на п'ятибальну. Інструкція сформульована наступним чином: «Наступні питання стосуються вашої звичної поведінки при купівлі побутових товарів тривалого користування (одягу, взуття, косметики, побутових предметів, тощо). Стосовно кожного пункту оберіть один варіант відповіді, який Вам найбільше підходить. Відповідайте швидко та щиро, тут немає правильних або неправильних відповідей». Виставлені оцінки розподіляються за сімома субшкалами, що відображають стилі споживчої поведінки: інноваційний, модний, індивідуалістичний, традиційний, консервативний, ситуативний та байдужий (від 6 до 8 пунктів стосовно кожної шкали). При обробці розраховувався середній арифметичний бал за кожною субшкалою.

До списку були додані питання з методики діагностики аспектів споживацької поведінки студентів, запропонованої українськими дослідницями О.В. Савченко та С. Хтей[5]. Використані пункти, що складають шкали «Раціональний розподіл коштів», «Орієнтація на думку іншої людини та рекламу», «Купівля як отримання бажаного».

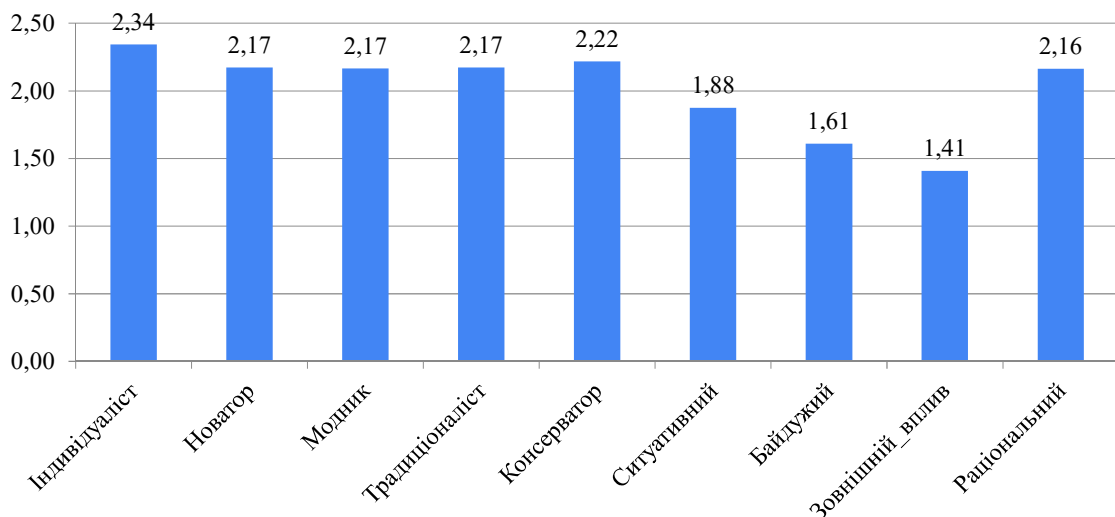

Рис. 3. Середні групові показники за модифікованим опитувальником купівельної та споживчої поведінки жінок.

Груповий профіль на рис. 3. показує, що при купівлі товарів тривалого вжитку серед жінок переважає індивідуалістичний стиль поведінки. Вони намагаються показати свою неповторність, виділятися з натовпу, виглядати несхожими на інших. Вони цінують яскраву індивідуальність, намагаються виробити та підтримувати індивідуальний стиль. Отже, віддають перевагу товарам, які є унікальними, неповторними, незвичайними, яких ні в кого немає, задля того, щоб показати іншим або відчути самій власну самотність, неповторність, оригінальність.

Приблизно на однаковому рівні виражені консервативний та новаторський стиль, традиційний та модний стиль, а також схильність до раціонального контролю покупок та витрат. Частина цих тенденцій протилежні: бажання купувати новинки, які тільки з'явилися на ринку та звичні, перевірені

часом речі, орієнтація на модні новинки або «вічну класику». Це може свідчити як про гнучкість, так і про внутрішню суперечливість купівельної поведінки жінок.

В роботі Н. Косар та співавт. (2022) стверджується, що в умовах погіршення соціально-економічного стану для вітчизняних споживачів характерна високо-раціональна та раціонально-упевнена поведінка. Вони шукають інформацію про технологію виготовлення продукту, опрацьовують якомога більше інформаційних джерел, ретельно зважують наявні можливості вирішення актуальної потреби та комплексно оцінюють ринкові альтернативи. Також споживачі прагнуть отримати максимальну вигоду від покупки, часто обирають потрібні товари, базуючись на своєму попередньому досвіді та сформованій прихильності до певного виробника. На думку дослідників, емоційна поведінка характерна передусім для осіб з високим рівнем доходу, орієнтованих на отримання задоволення від купівлі товару. Такі споживачі проявляють зовнішню пошукову активність, отримуючи від цього позитивні емоції [2]. Наші результати підтверджують значимість раціональної поведінки споживачів.

Висновки. Отримані результати дозволять глибше розглянути механізми формування купівельної поведінки. В умовах воєнного стану найбільш актуальними для українців є потреби безпеки. Споживачі, які в даний час знаходяться в скрутних фінансових умовах, роблять свій вибір більш обдумано та виважено. Зниження доходів в умовах зростання цін на товари та послуги змушує заощаджувати кошти. Зміни купівельної поведінки споживачів зумовлюють зміни їх уподобань: зростає попит на товари для підтримання здоров'я та лікарські засоби, засоби мобільності, одночасно зменшується попит на товари та послуги, користування якими є менш потрібним, наприклад прикраси та предмети розкоші. Наявність заощаджень під час кризової ситуації забезпечує жінкам спокій та емоційний комфорт. *Перспективи подальших досліджень* полягають у з'ясуванні чинників, що впливають на особливості купівельної поведінки українських жінок під час повномасштабного вторгнення, зокрема емоційних станів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононець М. Психологічні особливості економічної поведінки громадян України під час війни: гендерний аспект. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1 (28) С. 37-44. DOI : <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.4>
2. Косар Н., Мамчин М., Баран А. Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-68>
3. Лоленко К. М. Методики для дослідження психологічних чинників споживчої поведінки молоді. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 2-3 (17). С. 90-97. DOI: 10.31108/2.2019.3.17.10
4. Петрунько О., Біленко О. Психологічні особливості споживчої поведінки особистості в умовах обмежених фінансових витрат. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. №3 (67). С. 134-146. DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-134-146

5. Савченко О. В., Хтей С.В. Методика діагностики аспектів споживацької поведінки студентів. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020, Вип. 4(21). С. 96-109. DOI: 10.31108/2.2020.4.21.9

Науковий керівник кандидат психологічних наук, доцент Крупник І.Р.

УКД 94 (477)

БАРЛАДІНА В.О.

АНАЛІЗ ЗАХИСНИХ ОБЛАДУНКІВ ТА НАСТУПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СКІФСЬКОЇ ТА САРМАТСЬКОЇ КУЛЬТУР

У статті проводиться аналіз зброї та захисних обладунків представників скіфської та сарматської археологічних культур, які проживали на території нашої держави.

Ключові слова: скіфи, сармати, Північне Причорномор'я, воїн, поховання, захисні обладунки, наступальна зброя, бойові сокири.

The article analyzes the weapons and protective armor of representatives of the Scythian and Sarmatian archaeological cultures who lived on the territory of our state.

Key words: Scythians, Sarmatians, Northern Black Sea region, warrior, burial, protective armor, offensive weapons, battle axes.

Дослідження захисних обладунків кочових племен, які проживали на території Північного Причорномор'я, дає нам змогу дізнатися рівень їх мілітаризації та розвиток технології виготовлення даних предметів.

Становлення та розвиток військової справи Північного Причорномор'я припали на період Залізного віку, коли поступово вироби з каменю почали змінюватися на вироби з заліза [1, с. 345-346].

Територія нашої держави притягувала до себе представників багатьох культур. Військові конфлікти характерні для кожної археологічної культури, які населяли колись терени нашої країни, тому скіфи та сармати не є виключенням. Північне Причорномор'я здавна було заселене різними спільнотами, які конфліктували між собою. Причини тогочасних воєн були абсолютно різними: території для випасу багатотисячних голів худоби, корисні копалини, родючі землі та звісно – стягнення данини та захоплення полонених, яких використовували в якості рабів.

Для того, щоб постійно воювати, слід мати армію та зброю кращу ніж у супротивника, а також – захисне спорядження. Саме скіфські та сарматські племена першими на території України використовували захисні обладунки. Крім того, дуже потужною силою були кінні війська, тому поховання

вершників знаходять досить часто. Одне з таких було знайдено в Кіровоградській області, біля смт. Вільшанка під час розкопок кургану. Під час подальших пошуків було знайдено не лише воїна та ймовірно його коня, а й зброю, зокрема наконечники стріл та кинджали.

Найбільш цікавими екземплярами в даному кургані були захисні обладунки, а саме – залізний панцир та металеві пластини, які захищали вершника під час бойових зіткнень. Дана знахідка свідчить про високий розвиток тогочасного військового виробництва, адже захисні обладунки підвищують шанс на збереження життя воїну [2, с. 76-79].

Сарматські воїни зробили ще більший внесок у вдосконаленні військової справи ніж скіфи. В своєму війську вони мали не простих вершників, які були досить слабо захищені, а й так звану важку кінноту (катафрактарії), яка відрізнялася від звичайної тим, що була захищена важкою бронєю, до того ж – як вершник, так і його кінь.

Археологічних підтверджень існування катафрактарій в сарматських племенах наразі не досить багато, про їх існування ми знаємо лише за письмовими джерелами, та графічними пам'ятками. Існує думка, до кінноти входила лише верхівка племені. Можна припустити, що так склалося через те, що не кожен простий воїн міг забезпечити себе гарним конем і бронєю, не лише для себе, а й свого скакуна. В якості захисту використовували не лише залізо, а й шкіряні накидки, це досить логічно, адже шкіра була значно дешевша ніж залізо. Також, воїни, які використовували такий матеріал для свого захисту, були значно мобільніші та повороткі, аніж їх колеги в залізних обладунках [3, с. 355-357].

Кавалерія значно підвищує шанси на перемогу, та велику роль також відігравали фортифікаційні споруди і наявність широкого спектру наступальної та оборонної зброї. Бойові сокири широко використовувало скіфське військо, але, на жаль, дослідники, які вивчали дану культуру, чомусь не приділяють багато уваги даному типу зброї. Такі сокири використовували в якості наступальної зброї в ближньому бою. Зокрема, даний тип зброї був знайдений в скіфському могильнику в Каховському районі Херсонської області. Подальші дослідження вказували на те, що даний тип зброї прийшов з території Кавказу [4, с. 27-28].

Розвиток технологій виготовлення зброї не пройшов повз скіфські племена. Якщо порівняти бойові сокири, які були зроблені у різні проміжки часу, то можна дійти висновку, що поступово технологія виготовлення ставала все краще і краще [5, с. 15-16].

Наявність жінок у війську спостерігається досить рідко, знайти такі поховання справжня удача, тому, якщо такі і знаходяться, то до них проявляють високий інтерес. Такі поховання зустрічаються в обох культурах, це свідчить про високий та складний рівень організації війська, коли жінки займались не лише вихованням дітей, а й брали безпосередню участь у військових походах [6, с. 82-83].

У цілому, скіфсько-сарматські відносини не можна назвати дружніми. Сармати витіснили скіфів з території Північного Причорномор'я та в подальшому проводили постійні набіги на скіфські племена.

Отже, захисні обладунки та наступальна зброя відігравали важливу роль у військовій справі скіфської та сарматської археологічних культур. Броня підвищувала шанси на перемогу, а також зберігала життя воїнам. Наявність захисту та якісної зброї свідчить про високий розвиток технологій військової справи, адже для її виготовлення були потрібні висококваліфіковані фахівці. Використання захисних обладунків та наступальної зброї притаманне обом археологічним культурам, що вказує на їх високий рівень мілітаризації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ляшко Ю.Ю. Зброя раннього залізного віку з колекції Кам'янського історичного музею. Археологія і давня історія України, 2019, № 2 с.345-348
2. Могилов О.Д., Н.М. Бокій Поховання скіфського вершника на р.Синюха. Археологія, 2016, № 3 с.76-88
3. Симоненко О.В. До легенди про Сарматських катафрактаріїв.Епоха раннього заліза. – Київ-Полтава, 2009. – 456 с.
4. Іллінська В.А. Скіфські сокири. Археологія. 1961. XII. С. 27–52.
5. Шелехань О.В. Поховання скіфських воїнів із сокирами з Любимівського могильника (за матеріалами Каховської експедиції). Археологія і давня історія України, 2016, вип. 1 с.15-28
6. Фіалко О.Є. Поховання дівчат зі зброєю в скіфському кургані на Херсонщині. Археологія. 2012. № 1.С.82-92

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Михайленко Г.М.

УКД 364-322:005

ВАЩЕНКО В.В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА

Стаття присвячена важливому питанню формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників. У зв'язку з активними реформами у сфері освіти та професійної підготовки соціальних працівників, закріпленими на законодавчому рівні, важливим є розгляд аспектів створення та управління професійним іміджем цієї категорії фахівців. У статті здійснено теоретичний аналіз та експериментальну перевірку системи формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників. Розглянуто професійні вимоги та обов'язки цієї категорії фахівців, їх роль у суспільстві та методи формування іміджу на практиці. На основі отриманих даних розроблено

методичні рекомендації щодо вдосконалення професійного іміджу майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: формування іміджу, професійний імідж, соціальні працівники, освіта, компетентність, професійна освіта, освіта в галузі соціальної роботи.

The article is devoted to the important issue of forming the professional image of future social workers. In connection with active reforms in the field of education and training of social workers, enshrined in legislation, it is important to consider the aspects of creating and managing the professional image of this category of specialists. The article presents a theoretical analysis and experimental verification of the system of forming the professional image of future social workers. The professional requirements and responsibilities of this category of specialists, their role in society and methods of image formation in practice are considered. On the basis of the obtained data, methodological recommendations for improving the professional image of future social workers are developed.

Key words: image formation, professional image, social workers, education, competence, professional education, social work education.

Вступ. Сучасний світ висуває особливі вимоги до професійної підготовки соціальних працівників. Громади та суспільства стикаються з різноманітними викликами та проблемами, які потребують навичок та знань професіоналів, здатних надати ефективну підтримку та допомогу. Питання професійного іміджу соціального працівника набуває все більшої актуальності через необхідність підвищення якості цієї професійної діяльності та взаємовідносин між фахівцями і клієнтами [3, с.329].

Дана стаття присвячена дослідженню професійного іміджу соціального працівника, зокрема його виникненню, значенню та впливу на ефективність роботи. Вивчення цієї теми є надзвичайно важливим, оскільки імідж впливає на сприйняття та довіру, яку суспільство покладає на професіонала. У статті розглядаються теоретичні аспекти формування та управління професійним іміджем соціального працівника, а також практичні аспекти його розвитку.

Основна частина. Професійний імідж соціального працівника виник і розвивався в результаті тривалого еволюційного процесу розвитку соціальної роботи як професії [1, с. 47]. Він формується під впливом різних факторів, таких як освіта, професійний досвід, спеціалізація та індивідуальні особливості фахівців. Професійний імідж може формуватися під впливом сприйняття та вражень громадськості від роботи соціального працівника, його здатності ефективно взаємодіяти з клієнтами та співпрацювати з іншими фахівцями [4, с. 326].

Важливість професійного іміджу полягає у його впливі на стосунки між соціальними працівниками та їхніми клієнтами, а також на ефективність професії в цілому. Імідж може впливати на рішення клієнтів звернутися за допомогою, на їхню відкритість і готовність до співпраці, на їхню взаємодію з іншими фахівцями, а також на їхнє сприйняття в суспільстві [5, с. 164].

Міжнародні та українські науковці, які присвятили свої дослідження та роботи цій темі, сприяють розумінню важливості професійного іміджу соціальних працівників та розробці методів і стратегій його покращення. Серед них можна назвати Джона Дьюї американського філософа і педагога, який зробив значний внесок у розвиток соціальної роботи, який зосереджувався на питаннях етики та професійного розвитку соціальних працівників. Також для нашої роботи важливими були, зокрема, роботи наступних вчених: Белль Гаррісон (США), авторка досліджень професійного іміджу соціальних працівників та впливу цього іміджу на сприйняття клієнтами їхньої роботи. Марія Ковальчук, українська соціологиня та дослідниця, яка вивчала імідж соціальних працівників в українському контексті. Джейн Аддамс – соціальний працівник-першопроходець у США, чия робота допомогла сформувати позитивний імідж соціальних працівників у суспільстві [1, с. 44].

У ході вивчення даної теми було проведено дослідження іміджу професії соціального працівника, для цього було відібрано групу студентів, які вивчають соціальну роботу. Серед них було проведено анкетування з метою з'ясувати, як вони сприймають імідж соціального працівника та як цей імідж впливає на вибір професії. Результати опитування показали, що студенти, які обрали соціальну роботу як напрям підготовки, більш схильні до позитивного сприйняття іміджу соціального працівника. Вони бачать важливість цієї професії та готові покращувати свій імідж задля підвищення якості майбутньої роботи.

Результати нашого дослідження підтверджують важливість професійного іміджу для студентів, які вирішили вивчати соціальну роботу. Вони також вказують на необхідність популяризації та розвитку позитивного іміджу соціальних працівників серед молодого покоління. Рекомендується розвивати цей напрям і надалі: розробити навчальні програми, спрямовані на формування позитивного іміджу та професійний розвиток студентів, які вивчають соціальну роботу. Проводити інформаційні кампанії для підвищення обізнаності про важливість ролі соціальних працівників та їхнього впливу на суспільство. Надавати можливості для професійного розвитку та саморозвитку студентам і майбутнім соціальним працівникам.

Рекомендації, зроблені на основі дослідження, можуть сприяти подальшому покращенню професійного іміджу соціальних працівників та підготовці молодого покоління до їхньої важливої та значущої ролі в соціальній роботі.

Висновок. Усі вищезазначені дослідження та аналізи підтверджують важливість розвитку та управління професійним іміджем соціальних працівників. Знання та вміння розбиратися в питаннях іміджу стає вирішальним для майбутніх фахівців у соціальній сфері, оскільки від цього залежить сприйняття їхньої роботи та готовність громадськості співпрацювати з ними. Результати опитування здобувачів, які вивчають соціальну роботу, показують, що ті з них, які свідомо обрали цю сферу, більш схильні до позитивного

сприйняття іміджу соціального працівника. Це свідчить про наявність у здобувачів внутрішньої мотивації та віри у важливість майбутньої професії.

Дослідження також вказує на необхідність розробки освітніх програм, спрямованих на формування позитивного іміджу та професійний розвиток студентів, які вивчають соціальну роботу. Розвиток цієї сфери та створення позитивного іміджу сприяє підвищенню якості соціальної роботи та полегшенню взаємодії між фахівцями та їхніми клієнтами. Інформаційні кампанії можуть допомогти підвищити обізнаність громадськості про важливість ролі соціальних працівників та їхній вплив на суспільство. Крім того, надання здобувачам – майбутнім соціальним працівникам можливостей для професійного розвитку та саморозвитку сприятиме формуванню кваліфікованих фахівців, готових реагувати на сучасні виклики і проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Девіс М., Гуллі М. Професійний розвиток та формування іміджу соціального працівника. *Соціальна педагогіка*. 2012. Т. 25, № 1. С. 45-58.
2. Дюркгейм Е. Звільнення від емоційності в соціології. *Соціологічний вісник*. 1893. Т. 22, № 2. С. 211-229.
3. Мітчелл Г. Соціальна робота та соціальний імідж. *Соціальна практика*. 1974. Т. 21, № 3. С. 327-340.
4. Сміт Д. Ефективність соціальної роботи та її вплив на сприйняття іміджу професіонала. *Соціологічні дослідження*. 2012. Т. 15, № 4. С. 541-555.
5. Томпсон Н. Сприйняття іміджу соціального працівника серед клієнтів і суспільства. *Журнал соціальної роботи*. 2017. Т. 30, № 2. С. 163-176.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Гуріч В.О.

УКД 364.046.4

ГАВРИЛЮК Г.В.

ДІТИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В КРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей соціальної роботи із дітьми внутрішньо переміщених осіб, вимушених через війну переселенців; окреслено проблеми, на подолання яких спрямовується увага та організація роботи відповідних фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, соціальне середовище, соціальна адаптація.

The article is devoted to the study of the peculiarities of social work with children of internally displaced persons forced to migrate due to the war; problems are outlined, to overcome which the attention and organization of the work of relevant specialists in the social sphere is directed.

Key words: internally displaced person, social environment, social adaptation.

Постановка проблеми. З 2014 року через збройний конфлікт наша держава переживає найбільшу кризу – вимушене переселення населення. Після повномасштабного вторгнення ворога від 24 лютого 2022 року криза поглибилася: кількість переселеного населення в рази збільшилася. Люди вимушено покидали та продовжують покидати власні домівки через небезпеку обстрілів та руйнування житла.

Переселенці вимушені долати велику кількість проблем, пов'язаних з міграцією: втрата особистого житла та майна, проблеми з переїздом та інтеграцією до нових умов проживання та життєдіяльності, проблеми із втратою роботи та пошуком нового місця працевлаштування, проблема відсутності умов для першочергового задоволення необхідних для життя потреб, відсутність фінансового забезпечення, проблеми соціальної адаптації членів родин переселенців до нового соціального середовища, проблеми влаштування дітей до закладів освіти через переповнення, проблеми із втратою або знищенням через обстріли документів та багато інших супутних проблем. Найбільш вразливою категорією виступають діти вимушених переселенців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям роботи з переміщеними особами під час збройного конфлікту в країні присвячено низку наукових розвідок таких вчених, як наукові дослідження Балакіревої О., Бочкор Н., Григоренка І., Гусак Н., Діхтяренко А., Доронюк О., Дубровської Є., Залеської О., Заставецької О., Заставецького Б., Ткач Д., Зверєвої І., Недрі К., Лактіонової Г., Ісаєва Д., Капської А., Коробки І., Надгари І., Трубавіної І., Ольхович О., Оржеховської В., Особової О., Павлюк В., Панка В., Поліщук І., Савельєвої Н., Семигіної Т., Солодько А., Сухині Є., Трухан С., Чередниченко О., Шевченко Т. та інших. На жаль, особливостям роботи із дітьми внутрішньо переміщених мігрантів, які виступали б об'єктом соціальної роботи, в науковій літературі недостатньо широко приділено увагу.

Постановка завдання. Метою даної наукової розвідки виступає дослідження особливостей соціальної роботи саме із дітьми внутрішньо переміщених осіб в період збройного конфлікту в країні.

Виклад основного матеріалу. Майже десять років на території України триває військовий збройний конфлікт, що зумовлює ускладнення як політичної, так і соціально-економічної ситуації. Все це спричиняє занепокоєння соціальним та психологічним станом тієї частини населення, якій довелося та доводиться емігрувати до безпечніших регіонів країни. Через це проблема і науково-теоретичного осмислення, й практичного застосування комплексу соціальної допомоги переселенцям та їх дітям і членам родин стає основоположною в нашому суспільстві.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (стаття 1) визначає внутрішньо переміщену особу як «громадянина України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання у результаті або з метою уникнення

негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [2].

Специфіка надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в країні окреслюється необхідною нормативно-законодавчою базою, що постійно формується та вдосконалюється через реалії тривалого військового конфлікту на території держави. Поява явища міграції – це не лише наслідок збройного конфлікту, це як «лакмусовий папірець» готовності суспільства до кризової ситуації, що постала. Потреба у допомозі внутрішньо переміщеним особам виявила неготовність системи на рівні інституційних механізмів щодо реалізації і прав, і свобод громадян держави, а також повну відсутність ресурсів, необхідних для задоволення різних потреб окресленої категорії населення, зокрема дітей.

У результаті дослідження виокреслено особливості соціальної роботи з дітьми вимушених через війну переселенців:

- допомога в отриманні або відновленні соціального статусу (вирішення проблем, пов'язаних із пошуком житла для родини та роботи для батьків, організація самозайнятості переселенців);
- допомога в реалізації прав дітей переселенців на навчання та виховання (влаштування до закладів освіти дітей вимушених переселенців)
- допомога переселенцям, дітям зокрема, у встановленні нових соціальних зв'язків (відносини із новими сусідами, стосунки із новим соціальним оточенням);
- допомога батькам - вимушеним переселенцям – у забезпеченні елементарних потреб дітей (їжа, одяг, навчальна література, іграшки);
- допомога у відновленні втрачених через переїзд або військові дії документів;
- допомога в процесі інтеграції в нове соціальне середовище;
- допомога дітям впоратися із їх реакцією на досвід війни;
- соціальна психоемоційна допомога;
- допомога у реабілітації постраждалих від обстрілів дітей переселенців (лікування після поранень, протезування, відновлення після лікування);
- допомога у подоланні стресу через вимушений переїзд тощо.

Зрозуміло, що коли люди свідомо обрають виїзд із небезпечних територій, частину проблем вдається вирішити вимушеним переселенцям самостійно, тобто ці люди і морально і фізично готові до цього. Хоча треба наголосити, що це зовсім не означає, що процес адаптації буде успішним. Тому допомагати та сприяти вирішенню поставлених задач будуть соціальні працівники чи фахівці із соціальної роботи. Щоправда, у фахівців точка зору на надання допомоги переселенцям різниться: одні наполягають на допомозі в повному обсязі, тобто в усіх сферах життєдіяльності мігрантів, інші ж поділяють точку зору про допомогу опосередкованого характеру, тобто допомога під час самостійного влаштування та вирішення власних потреб.

«Соціально-педагогічна робота з дітьми, які пережили травмуючі події, носить в першу чергу захисний і профілактичний характер та спрямована на вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням дотримання прав дитини, та на попередження й протидію негативним факторам, які спричиняють або можуть спричинити поглиблення кризового стану» [1].

Під час збройного конфлікту в державі саме загальноосвітні навчальні заклади виступають центральним органом та ланкою населеного пункту, одного з його мікрорайонів та громади зокрема в процесі надання допомоги родинам із дітьми, а відповідно і суб'єктом здійснення соціальної роботи. Саме в таких умовах зростає роль соціального педагога закладу освіти, а надто коли серед здобувачів освіти закладу з'являються діти, які є постраждалими через військовий конфлікт.

«З метою надання допомоги сім'ям вимушених переселенців та їхнім дітям саме у школи є всі можливості, умови й відповідні фахівці для зреалізування таких випробуваних й ефективних технологій надання підтримки як кризове втручання, допомога для самодопомоги та музикотерапія. Концепції зазначених технологій розглядають особистість, сім'ю як об'єкт та суб'єкт роботи в залежності від їх стану та обставин життя. Правові підстави для застосування цих технологій у загальноосвітніх навчальних закладах надають нормативні акти України у галузі соціальної роботи, допомоги сім'ям з дітьми, освіти, захисту прав дітей тощо» [1].

Висновок. Таким чином, дослідження ситуації в Україні, пов'язаної із реалізацією соціальної роботи з дітьми вимушених переселенців, дозволяє наголосити на пріоритетних напрямках роботи з цією категорією населення, як-то: соціальна адаптація дітей до нового соціального середовища та соціальна їх інтеграція завдяки використанню інноваційних технологій та методів соціальної роботи, можливостями їх застосування та професіоналізму фахівців соціальної сфери, детальним науковим розвідкам чого і плануються дослідження в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григоренко І.О., Савельєва Н. М, Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»] / І.О. Григоренко, Н. М. Савельєва. – Полтава : ПНПУ, 2017. – с. 54
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>
3. Недря К., Трубавіна І., Чередниченко О. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні : матеріали Усеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 02 листопада 2022 р.). [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4abac414-24ee-45f7-8a73-c208c50d38eb/content> .
4. Мельник І. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи [Електронний ресурс]. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19304/Melnyk.pdf?sequence=1>

5. Сухиня Є. Особливості роботи з внутрішньо переміщеними особами. 2015 [Електронний ресурс]. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/osoblivosti-roboti-z-vnutrishno-peremishchenimi-osobami>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Швець Т.М.

УКД 159.92

ГАВРИЛЮК Л.Г.

СТРАТЕГІЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті здійснений аналіз теорій, що розробляли стратегії емоційної саморегуляції у юнацькому віці. Автор надає пояснення можливих шляхів емоційної регуляції особистості та виокремлює ефективні з них.

Ключові слова: емоції, регуляція, стратегії поведінки, юнаки

The article analyzes theories that developed strategies for emotional self-regulation in youth. The author provides an explanation of possible ways of emotional regulation of the personality and singles out effective ones.

Key words: emotions, regulation, behavioral strategies, young people

Регуляція емоцій визначається широкому сенсі як здатність керувати власними емоційними реакціями. Сюди входять стратегії збільшення, підтримки чи зменшення інтенсивності, тривалості та траєкторії позитивних та негативних емоцій. Навчитися регулювати емоції – це ключова соціально-емоційна навичка, яка забезпечує гнучкість в емоційних ситуаціях. У юнацькому віці знижується залежність від батьківської підтримки та знижується ефективність адаптивної регуляції внутрішніх емоцій. Коли індивід дорослішає, емоційні переживання дедалі ефективніше управляються з допомогою внутрішніх регуляторних стратегій. Порушення можливості регуляції емоцій у дорослому віці займають центральне місце у психологічних теоріях. Ці теорії припускають, що зниження здатності пригнічувати підвищений негативний афект є загальним як тривоги, так депресії, тоді як зниження здатності регулювати позитивний афект може бути більш специфічним для депресивних розладів [4].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз стратегій емоційної саморегуляції у юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу. У юнацькому віці відбувається значний розвиток здатності контролювати свої емоції. Дослідження показують, що у ранньому юнацькому віці ще є обмеження ефективності використання внутрішньої регуляції, а з віком юнаки віддають перевагу більш адаптивним стратегіям та зменшують використання стратегій, які завдають шкоду [3]. Цей

розвиток співпадає зі змінами у соціальному середовищі та структурі мозку. Юнацький період життя супроводжується різними емоційними викликами, такими як нові навантаження у навчанні або на роботі, важливість відносин з однолітками та у романтичних стосунках, а також зменшення залежності від підтримки сім'ї. Також цей вік характеризується підвищеною емоційною реактивністю, схильністю до ризику та імпульсивною поведінкою [1].

Аналіз наукових джерел доводить, що є необхідність розробки цілісного підходу до розуміння моделі саморегуляції (стратегій адаптації) емоцій у юнацькому віці. Вдалим є підхід запропонований групою науковців (Young K.S., Sandman C.F., Craske M.G.). Згідно нього, найпоширенішою є «модель процесу регуляції емоцій», яка відокремлює стратегії в залежності від часових аспектів (перед виникненням негативної емоційної реакції і під час неї). Головна різниця в цій моделі полягає між: стратегіями, спрямованими на антецеденти, які регулюють виникнення емоційної реакції перед її появою, і стратегіями, спрямованими на реакцію, які активуються під час емоційної реакції [6].

Щодо стратегій, орієнтованих на антецеденти, когнітивна переоцінка є широко використовуваною. Це процес, за допомогою якого юнаки переглядають ситуацію з іншого ракурсу з метою контролювання своєї реакції на нею. Наприклад, вони можуть думати: «Вони зайняті» замість «Мені не подобаються». Переоцінка вважається адаптивною стратегією контролю емоцій. За стратегіями, орієнтованими на реакцію, поширена експресивне придушення, при якій юнаки намагаються зменшити вираз емоцій, такий як вокал або інші вирази емоцій, які вони відчувають у даний момент. Експресивне придушення вважається неадаптивною стратегією регулювання емоцій.

Спочатку стратегії емоційної регуляції замислювався як одновимірний процес, який включав виключно контроль чи усунення негативних емоцій. Згодом перетворилася на багатовимірну конструкцію, в якій враховуються різні когнітивні, концентраційні та поведінкові процеси. Однією з провідних концепцій, що описують процеси регулювання емоцій, є «модель процесу» Гросса. Модель значною мірою розрізняє п'ять груп процесів регулювання, які відносяться до тимчасового виміру: (1) вибір ситуації або здатність впливати на емоції, вибираючи або уникаючи конкретних ситуацій, в яких можуть виникнути емоції; (2) модифікація ситуації або здатність впливати на емоції шляхом зміни зовнішніх, фізичних характеристик ситуації, (3) розгортання уваги або процес направлення увагу певним чином усередині ситуації, щоб вплинути на викликані емоції, специфічні для конкретної ситуації, які можуть набувати різних форм, включаючи фізичне відволікання уваги (наприклад, прикриття очей), внутрішній пере напрямком уваги (наприклад, пере направлення думок) і зовнішній пере направлення уваги (наприклад, хтось вказує на щось), (4) когнітивні зміни або здатність впливати на емоції шляхом переоцінки ситуації, що викликає емоції, і, нарешті, (5) модуляція реакції або здатність впливати на фізіологічні та/або поведінкові реакції, пов'язані з емоцією [2].

Існує також безліч інших стратегій, які впливають на тривалість та інтенсивність негативних емоцій, таких як розв'язання проблем, прийняття (вважається адаптивним) та роздум (неадаптивним). Хоча когнітивні стратегії регулювання позитивних емоцій також досліджуються, більший акцент приділяється їхньому посиленню та послабленню, особливо в контексті міжособистісного взаємодії батьків і дітей. «Посилення» означає батьківську реакцію ентузіазму, підтримки або схвалення, тоді як «послаблення» відноситься до акценту на можливих негативних аспектах ситуації, підняття проблем та зменшення позитивних аспектів [6].

Сучасні дослідження групи науковців щодо контролю емоцій у молодому віці, виявили цікаві результати. Встановлено, що переконання у можливості контролю емоцій впливають як на регуляцію емоцій, так і на психічне здоров'я. Були виявлені стійкі зв'язки між переконаннями у можливості контролю емоцій та симптомами як тривоги, так і депресії, причому переконання в тому, що емоції щодо контрольовані пов'язані з меншою кількістю симптомів тривоги та депресії. Найвні дані свідчать, що віра у можливість контролю емоцій пов'язані з більш адаптивним регулюванням емоцій (наприклад, когнітивної переоцінкою), що, своєю чергою, пов'язані з меншою кількістю симптомів тривоги і депресії [5].

Висновки. Розуміння уявлень про контроль над емоціями має першорядне значення для фундаментальної науки та практики, оскільки воно дозволить психологам покращити розуміння психічного здоров'я молоді та надати потенційні додаткові цілі для управління симптомами тривоги та депресії у молодих людей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лящ О. П. Психологія розвитку емоційного інтелекту юнаків. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції: «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (м. Вінниця, 22 листопада 2019 р.). 2019. С. 145-148.
2. Gross, J. J. The emerging field of emotion regulation: an integrative review. *Rev. Gen. Psychol.* 1998. 2:271.
3. Hofmann S.G., Sawyer A.T., Fang A., Asnaani A. Emotion dysregulation model of mood and anxiety disorders. *Depression Anxiety.* 2012;29:409–416.
4. Werner-Seidler A., Banks R., Dunn B.D., Moulds M.L. An investigation of the relationship between positive affect regulation and depression. *Behav. Res. Therapy.* 2013;51:46–56.
5. Somerville, M.P., MacIntyre, H., Harrison, A. et al. Emotion Controllability Beliefs and Young People's Anxiety and Depression Symptoms: A Systematic Review. *Adolescent Res Rev* (2023). <https://doi.org/10.1007/s40894-023-00213-z>
6. Young K.S., Sandman C.F., Craske M.G. Positive and Negative Emotion Regulation in Adolescence: Links to Anxiety and Depression. *Brain Sci.* 2019 Mar 29;9(4):76.

Науковий керівник кандидат психологічних наук, доцент Крупник І.Р.

ГОЛОВКО Т.В.

ПРАКТИКА ВІЙСЬКОВОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття визначає причини, організаційні форми та практичні прояви військових форм колабораціонізму з німецьким окупаційним режимом на українських землях під час Другої світової війни. Проаналізовано особливості утворення, функціонування та розпуску військових формувань «Роланд» та «Нахтігаль», найвідоміших українських колабораційних військових формувань.

Ключові слова: колабораціонізм, батальйон, окупаційний режим, Друга світова війна, «Нахтігаль», «Роланд».

The article defines the reasons, organizational forms and practical manifestations of military forms of collaborationism with the German occupation regime on Ukrainian lands during the Second World War. The peculiarities of the formation, functioning and dissolution of the military formations "Roland" and "Nakhtigal", the most famous Ukrainian collaborative military formations, are analyzed.

Key words: collaborationism, battalion, occupation regime, World War II, "Nakhtigal", "Roland".

Для сучасного українського суспільства проблема та поняття колабораціонізму носить не лише теоретичний характер. В умовах російсько-української війни це явище неминуче розповсюдилося на окупованих територіях та вимагає переосмислення вже існуючих уявлень, теоретичних напрацювань та розвінчування міфів радянської та російської пропаганди.

Проблема колабораціонізму на окупованих українських територіях під час Другої світової війни неодноразово ставала предметом спеціалізованих наукових досліджень. Комплексний погляд на проблему та розробку базових понять здійснила В.Шайкан [6]. Безпосередньо військові форми колабораціонізму на українських землях досліджували В. Косик [3; 4], А. Боляновський [1], та ін.

Метою нашого дослідження є не лише характеристика військово-політичного колабораціонізму на українських землях часів німецького окупаційного режиму, а й переосмислення глибинної мотивації провідників українського національного руху, причин співпраці з німцями та практичного втілення діяльності українських воєнізованих формувань «Нахтігаль» та «Роланд».

Військовий колабораціонізм з німецьким окупаційним режимом у роки Другої світової війни мав місце не лише на українських землях. Це явище було характерним для багатьох країн Європи, які опинилися під владою окупантів,

але український його варіант мав ряд особливих рис, спричинених передусім особливостями історичного розвитку нашої держави та політичної обстановки напередодні війни.

Перша, і найголовніша, особливість українського військово-політичного колабораціонізму часів Другої світової війни спричинена тим, що українська нація на початок війни так і не спромоглася утворити власну державність. Наші землі знаходилися під владою сусідніх країн, які не зважали на національно-культурні прагнення українців у своїй внутрішній та зовнішній політиці. За таких обставин німецькі окупанти сприймалися з одного боку як визволителі, а з іншого – як можливі союзники у боротьбі за українську державність [7, с. 154].

Крім того, у науковій літературі часто зустрічається думка про те, що перехід на бік німців радянських військовополонених все ж таки мав досить специфічну мотивацію – загальновідомим є факт переслідувань тих, хто побував у німецькому полоні. Політичний тиск радянської влади на своїх громадян призвів до підвищеного рівня схильності до колаборації, при чому це стосується не лише пригноблених націй, таких як українці, а й в цілому рівень довіри до влади був надто низьким. Свідчення цього є діяльність Російської визвольної армії генерала Власова, яка у 1945 році нараховувала у своєму складі близько 200 000 осіб [2].

Колаборація у військовій сфері була досить чисельною якщо говорити про кількість учасників – це були військові формування різних рівнів, поліцейські органи, охорона концтаборів, перекладачі, диверсанти та ін. Загалом на початку Другої світової війни близько 15 тис. українців перебували на службі вермахту [3, с. 114].

Безпосередньо в німецьких військах перебували на військовій службі колаборанти з числа української молоді та навіть підлітків. Зокрема такі підрозділи були зорганізовані у складі Люфтваффе та протиповітряних сил. Підготовку юнаків здійснювали на території Польщі у спеціальних підготовчих таборах. Більш того, такі підлітки мали офіційного наставника – відомого громадського діяча та педагога Т. Білостоцького [1, с. 62].

Також німці набирали дівчат-добровольців до воєнізованого формування «СС-юначки», керувала ними там українська журналістка О. Кузьмович.

Українські добровольці брали участь у багатьох військових операціях на території усієї Європи, у Німеччині, Австрії, Франції та Нідерландах, вони позиціонували себе як «помічників» Вермахту, виконували найрізноманітніші функції – від відкритої участі у бойових діях до забезпечення зв'язку, розвідки, логістики і т.д.

Окрему категорію колаборантів складали колишні військовополонені та дезертири з Червоної армії, яких німці залучали до роботи в тилу, переважно вони добровільно вступали до лав так званої «допоміжної охорони» та виконували роботу водіїв, кухарів, санітарів, конюхів, саперів. За першої потреби їх озброювали. Самі німці називали таких колаборантів «хіві», а вирізняла їх з-поміж інших громадян пов'язка на руці з написом «Im Dienst der

Deutschen Wehrmacht» («На службі німецького вермахту» [6, с. 240]. За деякими підрахунками, чисельність «хіві» у німецькій піхоті у середньому складала 10%.

Характерною рисою німецької окупаційної політики було створення на захоплених територіях військових формувань національного характеру, такі частини були зорганізовані у більшості східних регіонів, та в Україні зокрема.

В. Шайкан характеризує українській військовий колабораціонізм наступним чином: «Особливістю української військової колаборації є також крайня безпринципність, ідейна розгубленість, аморфність та невизначеність тієї частини українського населення, яка погодилася на співпрацю з окупантами» [6, с. 249]. Це означає тільки те, що українські військові формування просто шукали спосіб досягнення своєї основної мети – відновлення незалежності України, та аж ніяк не були послідовниками ідеології нацизму.

Особливу увагу слід приділити таким українським колабораціоністським формуванням як «Нахтігаль» та «Роланд». Ці батальйони були створені у співпраці з нацистською Німеччиною ще до початку німецького нападу на Радянський Союз, склалися вони переважно з українців. Принциповою метою українських націоналістів було зорганізувати достойні збройні сили для виборювання незалежності України. Лідери ОУН вбачали у цій співпраці можливість здобути необхідний українським військовим формуванням вишкіл, досвід, знання та навички передової військової думки Європи. Також вони наполягали, щоб ці формування керувалися Організацією українських націоналістів та присягали на вірність Україні, а не Гітлеру чи Вермахту [5, с. 17]. Врешті, саме ці принципові позиції і стали причиною арештів керівного складу та учасників цих формувань вже у 1942 році.

На практиці діяльність цих формувань мала бути спрямована не лише на участь у бойових діях проти Червоної армії, це були підрозділи спеціального призначення, що мали забезпечити диверсійну діяльність у тилу ворога. Чисельно до складу цих формувань входило близько 700 українських добровольців, керував «Нахтігалем» з українського боку відомий діяч українського визвольного руху – Роман Шухевич.

У червні 1941 року «Нахтігаль» увійшов до Львова та захопив усі принципово стратегічні позиції у місті, серед них – радіостанцію, засобами якої було проголошено Акт відновлення Української державності [4, с. 92]. Фактично з цього часу й почалися переслідування та арешти представників ОУН та «Нахтігалю», адже гітлерівська Німеччина зовсім не планувала такого перебігу подій. «Нахтігаль» та «Роланд» були повністю ліквідовані наприкінці 1942 року, а їх учасники заарештовані та вивезені до концтаборів у Польщі. Ті військовики, яким вдалося втекти та уникнути арешту, подалися до лав Української повстанської армії та змушені були воювати на два боки у підпіллі.

Отже, військовий колабораціонізм українців з німецькими окупантами був спричинений відсутністю власної української державності та пошуком шляхів досягнення своєї політичної мети. Але на жодному етапі війни Німеччина не планувала сприяти незалежності України, тому український

національний рух розірвав відносини з Вермахтом, перейшов у підпілля та був змушений воювати на два фронти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боляновський А. Дивізія «Галичина». Історія. Львів, 2000. 528 с.
2. Дзьобак В. Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни URL: <http://history.org.ua/JournALL/war/11/26.pdf>
3. Косик В. Про «Нахтігаль» та українські поліцейські батальйони 1941 – 1945. *Правда історії. Роки окупації України 1939 – 1944*. К.: Українська видавнича спілка. 2008. С. 99 – 116.
4. Косик В. Український батальйон «Нахтігаль». *Правда історії. Роки окупації України 1939 – 1944*. К.: Українська видавнича спілка. 2008. С. 90 – 99.
5. Меморандум Проводу Українських Націоналістів (ПУН) під проводом Андрія Мельника. 14 квітня 1941 року. *Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів*. Т. 1. Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. С. 17 – 28.
6. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 466 с.
7. Штефан В. Л. Колабораціонізм у роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. *Інтелігенція і влада*. 2010. Випуск 19. С.152-164.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Батенко Г.В.

УКД 94 (477)

ГРИНЬ В.А.

ВПЛИВ АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА НАСЕЛЕННЯ ПОДНІСТРОВ'Я (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПІЗНЬОСКІФСЬКИХ ГОРОДИЩ)

В статті висвітлено історію археологічного дослідження Подністров'я. Визначено категорії античного культурного впливу на населення регіону. Проаналізовано зміни у матеріальній культурі та релігійних віруваннях населення Подністров'я III – II ст. до н.е.

Ключові слова: Подністров'я, Тіра, ольвійський некрополь, Чобручі, селище Глінос, могильник, світильники.

The article covers the history of archaeological research in Transnistria. The categories of ancient cultural influence on the population of the region are defined. Changes in the material culture and religious beliefs of the population of Transnistria in the 3rd - 2nd centuries have been analyzed. B.C.

Key words: Transnistria, Thira, Olviy necropolis, Chobruchy, Glinoe village, burial ground, lamps.

Придністровський регіон, на рівні з Нижнім Подніпров'ям та Кримом, виступає об'єктом інтересу як скіфологів, так і антикознавців. Уже починаючи з середини ХІХ століття цей регіон не оминула хвиля краєзнавчих досліджень, що прокотилась територією всього Північного Причорномор'я. Лише з 1896 по 1911 рр., завдяки діяльності подружжя Стемпковських було розкопано 412 курганів [1, с. 7-8].

Подальші археологічні дослідження продовжились з 1960-х рр. і пов'язані з функціонуванням Західно-Скіфської експедиції, під керівництвом А.І. Мелюкової, та Дунай-Дністровської археологічної експедиції, під керівництвом М.М. Шмаглія та низкою новобудівничих експедицій. Після 1991 року силами Придністровської археологічної експедиції було досліджено 213 скіфських поховань [1, с. 9-12].

Варто зазначити, що регіон Подністров'я є найменш дослідженим ареалом поширення Скіфських пам'яток, у порівнянні з Подніпров'ям та Північно-Західним Кримом. Найбільш дослідженими є поселеннями Чобручі та Красноє, могильник у села Гліноє, на лівому березі Дністра [1, с. 13].

Проблема етнокультурної та хронологічної атрибуції була і залишається предметом значних археологічних дискусій. Зокрема, С.В. Полін у своїх працях відкидав можливість існування скіфських пам'яток ІІІ – ІІ ст. до н.е. в регіоні, однак після 2012 року визнав їх скіфськими пам'ятками ІІІ – ІІ ст. до н.е. Натомість І. В. Бруяко вищезгадані пам'ятки відносить до другої-третьої чверті ІІІ ст. до н.е [1, с. 14].

До питання визначення саме скіфської етнокультурної приналежності пам'яток великих зусиль доклали В.С. Сініка, Н.П. Тельнов, І.А. Четверіков. На основі проведених розкопок могильника у с. Гліноє авторами була опублікована стаття, у якій зазначається про беззаперечно скіфські основи поховального обряду та матеріальної культури населення, яке залишило цей могильник [2].

Зважаючи на географічні особливості розташування пам'яток, а саме – перехрестя декількох етно-культурних регіонів (Добруджа, Карпатський регіон, Північно-Західне Причорномор'я) археологами зафіксована низка культурних впливів на місцеве осіле населення: грецький, фракійський та кельтський. Культурні імпульси в більшій чи меншій мірі зафіксовані у змінах в матеріальній культурі, до прикладу кельтські залишки фіксуються лише поодинокими предметами зброї чи кінського спорядження, натомість фракійські та грецькі елементи зустрічаються набагато частіше та відіграють досить важливу роль [3].

На жаль, не можна досить чітко відслідкувати архітектурну традицію скіфського населення Подністров'я, зокрема на поселенні Чобручі дослідниками знайдено близько десяти залишок споруд, однак жодна з них не може бути чітко ідентифікована як житлова будівля через відсутність чітких меж, решток опалювальних конструкцій. Однак, на існування даного типу будівель можуть вказувати сліди стовбових ям (елемент опорної конструкції) та опалена обмазка зі слідами прутин та жердин [4].

Досить важливим є вплив античної культури на матеріальну культуру населення регіону. Ліпний посуд, на жаль, не може в повній мірі бути ідентифікований із застосуванням класифікації розробленої Н.А. Гаврилук, адже у результаті дослідження майже відсутні знахідки повноцінних профілів посудин, натомість не всі повноцінні форми відповідають типам згаданої класифікації. Широкого поширення набувають античні, або уподібнені до античних, світильники, серії ліпних чашок на високій ніжці, мисках з ручками петлевидної форми, ліпні курильниці на ніжках [1, с. 438-440].

Одним з найбільш популярних культів римського часу був культ Кібели, богині подібної до Реї. На поселені Чобручі статуетка Кібели античного виробництва знайдена в шарах III – II ст. до н.е. Аналогії до цієї статуетки можна знайти у Тірі. Поширення подібних предметів вірогідно може вказувати на вплив грецького релігійного світу на оточуюче їх населення, в тому числі і жителів Подністров'я [4, с. 19].

Спостерігається досить серйозний античний вплив на поховальний обряд, на основі аналізу поховань могильника поряд с. Гліноє. В певних похованнях присутній сирцевий заклад катакомб, що знаходить широкі аналогії на ольвійському некрополі, де подібні заклади з сирцевої цегли поширені у період V – III ст. до н.е. Окрім цього, в одному з поховань знайдено заклад із посудин, для якого було використано світильник, чашку, миску та курильницю. Подібні заклади, проте з амфорної тари, є надзвичайно поширеними на античних могильниках [5, с. 269].

Ще однією рисою античних запозичень у поховальному обряді є вирізання ніш під світильники у стіні катакомб. Подібних поховань досліджено 16, саме на грецькі корені традиції вказує як поширення подібних ніш на античних некрополях, так і самі світильники, що досить часто уподібнювались саме до античних форм [5, с. 270].

Наступною категорією запозичення є підготовка материкового ложе у поховальній камері. Материкове ложе виготовлялось шляхом вирізання на дні камери прямокутного підвищення, на яке поміщалося тіло похованого. Подібні ложе також знаходять аналогії на античних некрополях. Інколи ложе замінювалось лише підсипкою материкової поверхні глиною, однак подібна процедура мала на меті саме імітацію ложе [5, с. 271].

Також цікавою подібністю є підготовка жертвних канавок на материковій поверхні, що розташовані вздовж довгих стін поховальної камери. Канавки є від 1,2 до 2,1 м довжиною, від 8 до 14 см шириною, та від 7 до 15 см глибиною. Подібні канавки є поширеними на грецьких некрополях Північного Причорномор'я, зокрема на ольвійському некрополі, та, скоріш за все, були елементом обряду поховання [5, с. 271].

На могильнику також досліджено могилу, у ритуальному обряді якої використано «оболХарона», монету знайдено серед кісток лицевої частини черепа. Подібний ритуал оплати процедури доставки душі у потойбічний світ є характерним саме для грецької міфології [5, с. 272].

Отже, населення Подністров'я у силу постійних торгових контактів та сусідства з античними полісами у певній мірі зазнали античної культурної експансії. На основі аналізу матеріалів з найбільших пам'яток регіону, зокрема поселень Чобручі, Красное, могильника у с. Гліное, можна зазначити про переймання релігійних культів населенням берегів Дністра, що виражається у знахідках статуєток богині Кібели, широкий вплив на поховальний обряд, як і підготовку поховального місця, так і на процес поховання. Спостерігається вплив на матеріальну культуру, що виражається у наслідуванні форм світильників, чашок, курильниць. Однак, варто зазначити, що даний регіон має великий потенціал для дослідження, адже ті об'єми археологічних робіт та опублікування матеріалів, що є наразі – не здатні забезпечити ґрунтовну джерельну базу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тельнов, Н. П., Четвериков И. А., Синика В. С. Скифский могильник III–II вв. до н. э. у с. Глиное. *Археологические памятники Приднестровья III*. Тирасполь: Stratumplus, 2016. 987 с.
2. Тельнов Н. П., Синика В. С. Скифский могильник III–II вв. до н. э. у с. Глиное на левобережье Нижнего Днестра (Предварительные итоги исследования). *Древности Северного Причерноморья III–II вв. до н.э.*, Тирасполь: Stratumplus, 2012. С. 5-15.
3. Синика, В. С. О латенском влиянии на материальную культуру скифского могильника III–II вв. до н.э. у с. Глиное на левобережье Нижнего Днестра. *Материалы международной научной конференции, посвящ. памяти Э. А. Грантовского и Д. С. Раевского*. Тирасполь, 2011. 305 с.
4. Фидельский, Сергей Анатольевич. Поселение Чобручи на Нижнем Днестре в III–II вв. до н. э. *Древности Северного Причерноморья III–II вв. до н.э.* Тирасполь: Stratumplus, 2012. С. 16-18
5. Синика, В. С. О греческом влиянии на погребальный обряд и материальную культуру скифского могильника III–II вв. до н. э. у с. Глиное на левобережье Нижнего Днестра. *Человек в истории и культуре*. Тирасполь, 2012.С. 264-272.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Михайленко Г.М.

УКД 93/94 (477)

ДАНИЛИЦЬКА Є.І.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В М. ОДЕСА ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У статті розглянуто основні проблеми та результати українізації вищої освіти в м. Одеса в період Української революції 1917-1921 років. Висвітлено протистояння викладацьких кадрів з питань українізації, зокрема в Новоросійському університеті.

Ключові слова: українізація, національна освіта, Новоросійський університет.

The article examines the main problems and results of Ukrainization of higher education in Odessa during the Ukrainian Revolution of 1917-1921. The opposition of teaching staff on issues of Ukrainization, in particular at Novorossiysk University, is highlighted.

Keywords: Ukrainianization, national education, Novorossiysk University.

Дослідження переломних етапів історії України є одним із пріоритетних напрямів сучасної історичної науки. Серед них важливе місце посідає період Української революції 1917-1921 років, коли українська нація консолідувала зусилля і прагнула до організації своєї державності. Національна ж освіта в той час стала об'єднуючим фактором, навколо якого згуртувались не лише політичні сили, але й українське суспільство.

Найважче було виборювати право на українську освіту в тих регіонах, які в роки національно-визвольних змагань постійно перебували під різними владними структурами та політичними режимами. Одним з прикладів такого складного становища було в м. Одеса, яке у буремний революційний період переживало часи нестабільної влади, соціально-економічний занепад, режими диктатури та терору. У статті розкривається проблема становлення національної освіти в цей час, а саме – вищої освіти в м. Одеса, та спроби її відродження після довготривалого гноблення царським урядом (на прикладі Новоросійського університету).

Одеські події революційних часів стали однією з хвиль національного відродження країни. Вже 3 березня 1917 року в Одесі відбулася перша реакція української громади на падіння монархії. Українська студентська спільнота одеського університету щиро вітала створення українського комітету на чолі з Сергієм Шелухіним (член української громадянської організації Просвіта, пізніше стане міністром судових справ УЦР). Також на знак підтримки нової влади відбулися збори студентства міста, на яких було написано звернення студентів-українців університету та курсисток (учениць Вищих жіночих курсів) Одеси з вимогою надання Україні широкої автономії, а також запровадження української мови в державних установах та освітніх закладах.

В лавах одеських патріотів значну роль відігравали члени організації «Українська хата» і відомі громадські діячі – Віталій Боровик, Іван Луценко, Іван Липа, Володимир Чехівський. За участі В. Чехівського наприкінці червня 1917 р. в Одесі відбувся Херсонський український губернський національний з'їзд, під час якого він наголошував на необхідності українізувати навчальний процес, створити мережу закладів освіти всіх рівнів з українською мовою навчання, надрукувати відповідні підручники, відкрити курси українознавства для перекваліфікації вчителів.

22 червня 1917 р. Українське студентське бюро Новоросійського університету втретє звернулося до ради університету з проханням відкрити

українознавчі кафедри, а до навчальних планів включити відповідні дисципліни. Але у відповідь студенти почули: «Звертайтеся до Тимчасового уряду і окремих національних організацій». І це в той же час коли рада історико-філологічного факультету з легкістю погодилася на заснування кафедри румунознавства. Степан Сірополко у своїй книзі «Історія освіти в Україні» описує наступну ситуацію: у липні 1917 р. Генеральний секретар освіти І. Стешенко направив до ректора Новоросійського університету лист з проханням надати інформацію про запровадження кафедр українознавства у закладі, але відповіді так і не отримав, бо як наголошував О. Доброклонський (в. о. ректора), звернення було написане українською мовою, яку він не розумів. Крім того, у наступних листах представники університету пропонували І. Стешенку звертатися державною мовою, тобто російською [3].

За часи правління УЦР істотних змін в університеті так і не відбулося. У вирішенні питання українізації проводились самостійні заходи з полярним поглядом на цю проблему. Наприклад, українознавчі дисципліни (історія української мови та літератури) все ж таки почали викладати, але не володіючи українською, викладачі послуговувалися традиційною, тобто російською мовою. А на з'їзді представників російськомовних вишів (14–17 квітня 1918 р.), свою позицію вони зазначили так: «Съезд выражает, однако, свое глубокое убеждение, что ныне существующие на Украине очаги научной деятельности и высшего научного образования будут сохранены в полной неприкосновенности в интересах культурного развития Украины, и никакие стеснения русского языка в высшей школе не будут допущены. Такие стеснения не могут быть оправданы ни с точки зрения права, ни с точки зрения интересов науки и преподавания» [1].

Як відомо, у квітні 1918 р. УЦР була розпущена представниками німецької армії та відразу сформовано уряд гетьмана Павла Скоропадського. За його правління було утворено Міністерство народної освіти на чолі з Миколою Василенком, який мав на меті продовжувати освітню політику в тому ж напрямку як і попередній український національний уряд. За його розпорядженням відомий вчений Володимир Вернадський очолив комісію для розробки нового статуту державних університетів. В кінці липня 1918 р. російськомовні Харківський, Київський і Новоросійський університети були оголошені державними університетами України, а у їх складі створені кафедри української мови, історії та географії України. На організованій у Новоросійському університеті кафедрі українознавства було введено три посади ординарних професорів (дві на історико-філологічному факультеті та одну на юридичному) та одну посаду екстраординарного професора на історико-філологічному факультеті. Ця кафедра функціонувала до грудня 1919 р. У наступному році університет розформували, а на його базі були сформовані медичний, соціально-гуманітарний та фізико-математичний інститути.

На жаль, Українська революція 1917–1921 років зазнала поразки. Понад 70 років територія України перебувала під радянською владою, яка здійснювала системну русифікаторську політику щодо всіх соціальних складових,

насамперед до освіти, з метою асиміляції української нації. І все ж таки деякі демократичні досягнення Української революції у сфері вищої освіти, зокрема впровадження української мови в освітній процес, відкриття українознавчих кафедр, заснування нових українських університетів, заклали основу створення національної системи освіти в незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левченко В. Українська революція 1917-1921 років – історичний рубіж у долях вчених-істориків Одеси. *Українська біографістика*. 2017. №15. – С. 122-141. [URLfile:///C:/Users/1/Downloads/Ukrainian Revolution of 1917 - 1921 - the historic.pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/Ukrainian%20Revolution%20of%201917%20-%201921%20-%20the%20historic.pdf)
2. Самойлов Ф. Новоросійський університет в березні-жовтні 1917 р. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2002. № 6. – С. 217–222. [URLfile:///C:/Users/1/Downloads/EJ0022521.pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/EJ0022521.pdf)
3. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Львів : Афіша, 2001. 664 с.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Кузовова Н.М.

УКД 172.15:322.17:37.017.4

ДАНІЄЛЯН Л.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються особливості застосування штучного інтелекту в соціальній роботі зі здобувачами вищої освіти, задля того, щоб дослідити явище поширення використання штучного інтелекту під час соціальної роботи в студентському середовищі.

Ключові слова: інтернет, кібернетика, соціальна робота, штучний інтелект.

The article analyzes the features of the use of artificial intelligence in social work with students of higher education, in order to investigate the phenomenon of the spread of the use of artificial intelligence in the student environment.

Key words: Internet, cybernetics, social work, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Для сучасного світу вже досить буденним стало використання Інтернету для задоволення своїх потреб, будь-то робота, навчання або просто спілкування. Молодь не уявляє своє життя без цієї всесвітньої інформаційної мережі. Зі збільшенням наукового процесу в цій галузі, значного розвитку набуло створення та використання штучного інтелекту.

Штучний інтелект – це один з розділів комп'ютерної лінгвістики, який базується на вивченні та програмуванні інтелектуальних машин задля

вирішення завдань, для виконання яких необхідно застосування людського інтелекту, щоб покращити рівень життя та полегшити щоденну рутину.

Штучний інтелект може виконувати прості задачі, такі як: пошук необхідної інформації, вирішення логічних або математичних завдань, розпізнавання зображень або визначення мови. Та також і складні, такі як: конкурування в грі, водіння автомобіля, керування побутовими приладами (прикладом є «розумний дім») та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням штучного інтелекту як явища займалися такі науковці як: Амосов М.М., Вовк О.Б., Гітис В.Б., Глибовець М.М., Гудкова К.Ю., Камінський Р.М., Коцовський В. М., Кустра Н.О., Мороз О., Нікольський Ю.В., Олецький О.В., Павлюк О.М., Пасічник В.В., Поліщук У.В., Ткаченко Р.О., Шаховська Н.Б., Щербина Ю.М. та ін. Хоча багато дослідників характеризували та розглядали розвиток штучного інтелекту як сучасне явище, що прогресує, проте недостатнім є вивчення його у студентському та освітньому середовищі.

Постановка завдання. Метою дослідження виступає обґрунтування необхідності та характеристика особливостей застосування штучного інтелекту в процесі соціальної роботи із здобувачами вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект охоплює всі галузі наукового знання. В Енциклопедії кібернетики присвячено цілий цикл статей, які охоплюють філософські та соціологічні питання кібернетики, а також питання методів її застосування для автоматизації досліджень з лінгвістики, інформаційної роботи, програмованого навчання тощо [2].

У сучасному світі можна стверджувати, що «штучний» інтелект так чи інакше повинен бути наближеним до інтелекту природного і в багатьох випадках має використовуватись замість нього, так-от як наприклад природні нирки замінюються штучними. «Чим більше буде змодельовано ситуацій, які зможе вирішити штучний інтелект, замінюючи людину, тим більш інтелектуальними будуть вважатися ці системи» [1].

На противагу людському, штучний інтелект не обмежений еволюційними процесами та атомами вуглецю. У нього є найважливіша риса – здатність до постійного вдосконалення та навчання. Через певний час саме він допоможе людству у вирішенні ряду важливих питань, включаючи кліматичні та боротьбу з хворобами, які неможливо вилікувати [3].

Частина науковців вважає, що «штучний інтелект виникне лише тоді, коли машина навчиться відчувати та творити, а те, що на разі називають штучним інтелектом – це не інтелект, бо неживий» [4].

Зв'язуючи штучний інтелект зі соціальною роботою, можна вказати, що він може значно покращити її практику. Це виявляється через допомогу професіоналам у визначенні потреб своїх клієнтів та їх пріоритетності. Завдяки своїм алгоритмам, штучний інтелект може ідентифікувати закономірності та тенденції, які вказують на проблемні області та визначають потенційні фактори ризику.

Функції штучного інтелекту в соціальній роботі зі студентами:

- аналіз даних та виявлення ризиків (труднощі з навчанням, психологічні проблеми, необхідність у соціальній підтримці),
- персоналізована допомога (штучний інтелект надає підтримку та рекомендації студентам у залежності від їх потреб та ситуацій),
- покращення комунікацій (налагодження взаємозв'язків між студентом та соціальним працівником, оскільки можна задати питання в будь-який час та одразу отримати на нього відповідь),
- моніторинг стану студентів (штучний інтелект може допомагати відслідковувати стан та поведінку студентів, попереджаючи про можливі проблеми),
- автоматизація адміністративних задач (полегшення навантаження соціальних працівників завдяки автоматизації рутинних задач, таких як заповнення документів та підтримка розкладу),
- підтримка при адаптації (допомога штучного інтелекту при адаптації до нового місця навчання, що виявляється у наданні інформації про заклад освіти та послуги, які він надає),
- навчання навичкам самодопомоги (штучний інтелект може надавати матеріали та поради, які допоможуть студентам розвинути власні навички самодопомоги).

Штучний інтелект може допомогти соціальним працівникам під час аналізу даних та визначенні підходів, що будуть найкориснішими у виконанні тієї чи іншої задачі. Це призведе до більш ефективного використання ресурсів та покращить результати, які очікують клієнти.

Досить корисним способом покращення практики використання штучного інтелекту в соціальній роботі – це оптимізувати процес під'єднання клієнтів до необхідних послуг та ресурсів. Якщо розглядати на прикладі закладів вищої освіти, то можна вказати, що автоматизувавши виконання певних задач, штучний інтелект полегшує життя як соціальним працівникам, так і студентам та вчителям.

Використовуючи штучний інтелект соціальний працівник може без особливих зусиль проводити моніторинг студентів, задля подальшої роботи з ними, виявляти потреби задля того, щоб задовільнити їх та надати вчасно необхідну допомогу.

У студентському середовищі використання штучного інтелекту стало чимось буденним, оскільки на будь-яке питання можна знайти відповідь у декілька кліків. Штучний інтелект допомагає у вивченні матеріалів, пропонує онлайн-курси та навчальні програми, перевіряє завдання та есе, створює графіки та аналізує дані, надає підтримку під час проведення дослідження, працює з іноземними мовами, допомагає організувати час та планування задач, створює презентації та документи.

Висновок. Тож, слід зазначити, що важливо пам'ятати про те, що використання штучного інтелекту в соціальній роботі потребує балансу між автоматизованим та персоналізованим людським підходом. Сутність полягає в тому, що треба щоб рішення штучного інтелекту підтримували та доповнювали

висновки соціальних працівників, а не замінювали їх. Використання штучного інтелекту у соціальній роботі зі студентами, значно пришвидшить отримання результатів та покращить дослідження соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глибовець М. М., Олецький О.В. Штучний інтелект. — Київ : «Києво-Могилянська академія», 2002. — 364 с.
2. «Енциклопедія кібернетики», відповідальний ред. В. Глушков, 2 тт., 1973. (укр.)
3. Життя 3.0.: доба штучного інтелекту. / Макс Тегмарк, 2019. — Київ.
4. Засоби штучного інтелекту: навч. посіб. / Р.О. Ткаченко, Н.О. Кустра, О.М. Павлюк, У.В. Поліщук; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. — 204 с. : іл. — Бібліогр.: с. 200 (11 назв).
5. ШІ в соціальній роботі: розробка інтелектуальних систем для роботи з громадськістю та підтримки [Електронний ресурс] — Режим доступу:<https://ts2.space/uk/%D1%88>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Швець Т.М.

УКД 94 (477)

ДОМАСКІН М.Д.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. С. СОСНОВИМ

Актуальність дослідження визначається необхідністю пояснення та ревізії трагічних подій національної історії ХХ ст., що мають резонанс у сучасному українському суспільстві. У центрі уваги доля людини, котра отримала трагічний досвід життя за двох тоталітарних режимів – Ступана Соснового, котрий відомий передусім, як піонер в дослідженні теми Голодомору 1932-1933 рр. в Україні та на основі відкритих радянських джерел тих часів спробував вирахувати кількість жертв від голоду. Головним мотиватором у дослідженні біографії Соснового першочергово виступав краєзнавчий аспект: Сосновий народився на провів дитинство в невеликому селищі на Херсонщині Сиваське, яке, на сьогоднішній день, як і багато інших населених пунктів на півдні та сході України потерпає від свавілля російської окупації.

Ключові слова: Степан Сосновий, Голодомор, репресії, Друга Світова війна, окупація, карна справа

The relevance of the study is determined by the need to explain and revise the tragic events of the national history of the 20th century, which resonate in modern Ukrainian society. The focus is on the fate of a person who had a tragic life experience under two totalitarian regimes – Stepan Sosnovyi, who is known primarily as a pioneer in the study of the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine and based on open

Soviet sources of those times, tried to calculate the number of victims of hunger. The main motivator in the study of Sosnovy's biography was primarily the local history aspect: Sosnovy was born and spent his childhood in a small village in the Kherson region of Syvaske, which, today, like many other settlements in the south and east of Ukraine, suffers from the arbitrariness of the Russian occupation.

Keywords: Stepan Sosnovyi, Holodomor, repression, World War II, occupation, criminal case

Протягом 1942-1943 рр. у виданні газети «Нова Україна» з'являються напрацювання під авторством Степана Соснового з теми Голодомору. У своїх роботах Сосновий, як досвідчений статистик, спробував здійснити комплексний аналіз процесу економічного привласнення аграрного сектору в УСРР та піддав критиці аграрну політику більшовиків [5].

Степан Сосновий аналізує роль МТС і показує, що створення і нав'язування цих господарських одиниць в Україні фактично призвело до виникнення державної сільськогосподарської монополії і сприяло зубожінню селянства. Зрештою, селяни в колгоспах стали залежними від послуг МТС, а створення МТС позбавило селян механізованих засобів праці. Водночас, на думку Соснового, процес механізації селянських господарств провалився і призвів до значних економічних втрат [3].

Серед газетних публікацій Соснового особливої уваги заслуговує узагальнююча стаття «Правда про голод на Україні в 1932-1933 роках», опублікована в газеті «Нова Україна» 8 листопада 1942 року. У цій статті автор стверджує, що організований більшовиками голод в Україні був штучним. Його метою було бажання Кремля змусити українських селян працювати в колгоспах [4].

Таким чином, за логікою дослідника, концепція голодомору є актом геноциду проти українського селянства: використовуючи формулу складних відсотків на основі радянсько-українського перепису 1926 року та численних відкритих статистичних та економічних збірників 1930-х років, Сосновий підрахував кількість жертв Голодомору. За його даними, внаслідок цієї жахливої події в Україні загинуло 4,8 мільйона людей, що становить приблизно 18,8 відсотка (тобто чверть) населення УСРР на той час. Щоб підкреслити масштаби таких втрат в Україні, він зазначив, що темпи втрат населення від перманентного голоду в Індії в 1769-1800 роках були набагато вищими, ніж темпи втрат населення в Першій світовій війні в 1914-1918 роках та темпи втрат населення за співвідношенням кількості загиблих українців до загальної кількості населення в 1932-1933 роках. Фактично, Степан Сосновий був творцем кліометричного методу в аналізі Голодомору 1932-1933 рр., а його статистичні показники склали науково-теоретичне підґрунтя для з'ясування та спростування загальних втрат населення в наступний період колективізації України [3].

Щоб підкреслити масштаби таких втрат в Україні, він вираховував добову, годинну, хвилинну та секундну динаміку смертності внаслідок жорстокого

голоду. Ці підрахунки не втратили своєї наукової обґрунтованості і сьогодні. Сосновий засуджував тоталітарний режим, вказуючи на те, що влада всіляко приховувала реальність голоду і не робила абсолютно нічого, щоб допомогти вмираючому українському народу.

Порівнюючи дії більшовицьких комуністів та активістів з навалюю монгольських орд, Сосновий є алегорією журналістики. Зміст його статей, опублікованих у газеті «Нова Україна», став формою протесту і помсти радянському режиму, який на початку 1930-х років перервав його наукову кар'єру і переслідував його родичів.

У 1943-1944 роках стаття Соснового «Правда про голод 1932-1933 років на Україні» була передрукована окупаційною пресою. До середини минулого століття історико-демографічне дослідження С. Соснового не було відоме широкому загалу за межами України. У 1953 році статистичний фрагмент був опублікований у книзі «Чорні справи Кремля» – збірнику документів і свідчень про масові вбивства українських селян наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років. Скорочений англійський переклад був опублікований у томі 1 книги «Чорні справи Кремля» – збірки документів і свідчень про масові вбивства українських селян наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років [2].

Визначений Степаном Сосновим чисельний показник жертв Голодомору 1932-1933 років буде використаний його братом Тимофієм. Після еміграції до США Тимофій стане одним із головних дослідників демографічних втрат у СРСР до і після війни [1]. Математичні дані жертв Голодомору, визначені Степаном Сосновим, згодом будуть використані українськими дослідниками та політиками.

Важко сказати, чи був Степан Сосновий автором цих публікацій і чи були використані його власні науково-статистичні дослідження (можливо, матеріали його дисертації, яка не була захищена у 1930-х роках) у процесі написання вищезгаданих статей. Як відомо, під час окупації подібні заходи могли здійснюватися лише з дозволу німецького уряду та спецслужб Третього Рейху. Водночас, відсутність будь-яких згадок про Голодомор на вищезгаданій виставці та в краєзнавчих текстах шкіл Харкова у 1942-1943 роках свідчить про байдуже ставлення німців до цієї жахливої події в минулому України [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dolyna P. (Sosnovy T) *Famine as a Political Weapon* 11 *The Black Deeds of the Kremlin: A White Book*, Vol. II. P. 29-31.
2. Sosnovy, S. *The Truth about the Famine* ed., *The Black Deeds of the Kremlin: A White Book*, Vol. I. P. 222–225.
3. Салтан О. Штрихи біографії Степана Соснового – першого українського дослідника подій Голодомору 1932–1933 рр. *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 159-169.
4. Сосновий С. Правда про голод на Україні в 1932–1933 рр. *Нова Україна*. 1942. № 253. 8 листоп. С. 3;
5. Сосновий С. Що дали большевики українському селянству. Відрізки від садиб і зселення хуторів. *Нова Україна*. 1942. 8 листоп. С. 3.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Кузовова Н.М.

ДУНАФТ Б.Ю.

ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОЛЬВІЇ В ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ ТА РИМСЬКИЙ ПЕРІОД ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ

У статті представлено порівняння періодів економічного піднесення Ольвії в елліністичний та римський періоди. Визначено причини, які передували економічному піднесенню та вплив зовнішніх чинників на процес розвитку полісу.

Ключові слова: Ольвія, монети, поліс, розвиток, емісія.

The article presents a comparison of the economic rise of Olbia in the Hellenistic and Roman periods. The reasons that preceded the economic rise and the influence of external factors on the process of policy development are determined.

Key words: Olvia, coins, policy, development, emission.

Історія Ольвії має два періоди економічного піднесення полісу. Перший період припав на епоху еллінізму. Почався він після облоги міста Зопіріоном – воєначальником Олександра Великого. Другий період припадає на епоху римського панування в Північному Причорномор'ї. Передумовою цього економічного піднесення був прихід в Ольвію римського легіону, що стабілізувало політичну ситуацію на території полісу і стало передумовою для економічного розвитку Ольвії [4, с. 19-22].

Перший період значного економічного піднесення датується кінцем третьої чверті IV ст. до н.е – серединою III ст. до н. е. На економічне піднесення вказують такі фактори, як : збільшення площі міста до 50 – 55 га. [6, с. 161, 169], максимальне збільшення розмірів рядових будинків, добудови у вигляді підвалів чи підвальних приміщень для господарських чи комерційних цілей, та оснащення мало не кожного будинку системами для зберігання питної води у вигляді цистерн. На будинках фіксуються ознаки декоративного оздоблення, окремі будівлі мали елементи мозаїчної кладки [5, с. 31-35].

Поселення на території хори характеризуються великою кількістю надземних житлових будинків з каменю. Землянки, якщо і збереглися, то, ймовірно мали господарське призначення. Загальна площа і кількість будинків поступово збільшувалась до середини III ст. до н. е. в середньому їх площа становила 200 – 250 мІ. Значно збільшилась і кількість поселень на території хори за рахунок звільнених рабів [5, с. 37].

До цього періоду відноситься і чеканка нових монет. Важливо зазначити, що в цей період починається емісія срібних монет з головою Деметри без символіки полісу, але в кінці IV – на початку III ст. до н. е. легенда монети змінюється і її починають чеканити з головою Деметри на аверсі, а на реверсі

з'являються символи ольвійського полісу, орел з розкритими крилами, що знаходиться над дельфіном. Ці монети випускали в усіх металах: в золоті 8.49 г., в сріблі 8.21 – 12.78 г. та в міді 80 – 119 г. Паралельно з цими монетами деякий час відбувались емісії срібних монет з головою Деметри без символів Ольвії, а також продовжувалась чеканка ольвійських асів. [4, с. 26- 28; 1, с. 34- 35].

Сталий рівень розвитку тримався до початку II ст. до н.е. Протягом II ст. до н.е. кількість житлової забудови поступово зменшується, на вільному місці відкривають гончарні майстерні. Припиняють своє існування храми та статуї богів на території теменосів, окремі їх фрагменти використовувались для ремонту захисних мурів [6, с. 161-169; 5, с. 30-38].

З кінця III ст. до н. е. в монетних емісіях спостерігаються в основному перечеканки срібних й золотих монет, мідні монети піддаються перечеканці дуже рідко. Протягом II ст. до н.е. основними монетами, що випускав поліс були мідні аси, на яких чеканили легенду скіфського царя Скілура [2, с. 80-83].

Другий період економічного піднесення припадає на другу половину II – першу чверть III ст. н. е. Після розграбування Ольвії військами гетів у середині I ст. до н.е. життя на території полісу припинилось. Лише на початку I ст. н.е. цю територію починають заселяти люди [4, с. 19- 22].

Повторне заселення відбулось на початку I ст. н. е. Після відновлення поліса, в нумізматичних матеріалах фіксується тісний зв'язок Ольвії і сарматських племен. Зокрема – золоті монети з іменем царя Фарзоя 60 – 80 роках I ст. н.е. та срібні й золоті монети царя Інісмея в останній чверті I с. н. е. Ймовірно мова йде про варварський протекторат над Ольвією. [6, с. 250]

Протягом I ст. н. е. відновлюються житлові квартали на території Ольвії та її хори, але протягом всього періоду житлові будинки не змінюються і представляють собою однотипні однокамерні, рідко двокамерні споруди, збільшується кількість землянок. Частина Ольвії, в порівнянні з догетським періодом лишалась незаселеною, а на місцях житлових кварталів відкривали мануфактурні виробництва. Активно використовувалась лише південна частина міста [6, с. 330-332].

Протягом другої половини I – першої половини II ст. чеканку срібних монет з ініціалами варварських царів витісняють римські монети. До початку II ст. н. е. майже всі срібні монети, які чеканились в Ольвії мали легенду римських монет [1, с. 68- 69]. Цей процес інтеграції Ольвії в економічну систему Римської імперії передував приходу римських легіонерів.

В другій половині II ст. н. е. в Ольвії розквартировується римський регіон. Паралельно з цим фіксуються зміни в самому місті і на території хори.

В даний період в Ольвії відновлюються міські мури, а також будують цитадель. Паралельно з цим змінюється й житлова забудова. Спостерігається ущільнення житлових будинків в межах захисних мурів, що приводить до появи двоповерхових будинків, а також до забудови терас, відновлюються храмові будівлі на територіях теменосів [6, с. 242-244].

Поселення на території хори зазнали значних змін. Малі поселення в значному віддалені від Ольвії було покинуто, або там оселились варвари. Поселення середніх та великих розмірів було укріплено. Фортифікації являли собою або масивну кам'яну стіну, або потужні земляні вали з дерев'яними укріпленнями та ровами. Житлові будинки формувались в квадратні квартали, в укріплених поселеннях прокладались дороги [5, с. 44].

Паралельно з розбудовою міста й сільських поселень римляни починають емісії монет з римською та ольвійською легендами. Випуск срібних монет вагою в 11,11 г. починається в останній чверті I ст. н.е. Вже на початку II ст. римляни чеканять й мідні монети, а до середини II – третьої чверті II ст. н.е. здійснюють емісії золотих монет. Однак, в останній чверті II – на початку III ст. н. е. на монетах починають фіксуватись сліди перечеки, що є передвісником Кризи III ст. [6, с. 70-71; 2, с. 117-120].

Отже – перший період економічного піднесення Ольвії, що припадав на епоху еллінізму, був зумовлений кількома факторами:

1. Ольвія успішно витримала облогу військами Зопіріона. [7, с. 151]
2. Характер облоги: македонські війська не піддавали грабунку сільські поселення, грабунку зазнавали хіба що засіяні поля. Це говорить нам про те, що македонський воєначальник бажав підкорити місто, та використати його потенціал для економічного збагачення імперії Олександра, або для подальшого просування вглиб Великого степу. [6, с. 190, 194]
3. Соціальні зміни в полісі, які сталися під час облоги, зумовили звільнення більшості рабів, що в подальшому привело до демократизації суспільства і переорієнтації з аристократії на більш широкі маси суспільства. [7, с. 162-163]

Успішно витримавши облогу, Ольвія зберегла свою незалежність, однак звільнення рабів призвело до нових викликів після завершення облоги. Кількість вільних громадян значно зросла, що викликало соціальні зміни. Було здійснено перерозподіл землі, і звільнені раби отримали свої наділи. Такі зміни, в свою чергу привели до великої кількості сільських поселень і збільшенню виробництва сировини для торгівлі на зовнішніх ринках.

Другий період економічного піднесення відбувався в умовах тісної співпраці, а в подальшому інтеграції в Римську імперію.

Передумовами цього піднесення було два століття відновлення після гетського погрому Ольвії, який припинив життя в полісі. На початку I ст. н.е. повторне заселення відбувалось фактично з початку й в умовах активізації кочових племен та їх систематичних набігів. Це уповільнювало відновлення полісу і фактично до середини II ст. не спостерігалось ознак економічного піднесення.

Лише з приходом до Ольвії римського гарнізону, який зміг стабілізувати ситуацію на хорі і зменшив кількість набігів з боку варварів, ситуація покращилась. Також при римлянах починається відновлення міста. На території хори зводять укріплені поселення. Враховуючи, що римський легіон зайшов в Ольвію без бою, то імовірно відносини між імперією та Ольвією були

союзницькими, що дозволяє стверджувати про розвиток Ольвії, як окремого політичного гравця, хоч і під протекторатом римлян. Економічний розвиток був заслугою не лише римлян та їх інвестицій у місто, а й заслугою самих ольвіополітів.

У висновку можна зазначити, що елліністичний період був відносно спокійним, з точки зору політичної ситуації в регіоні. Ольвія зайшла в цей період, не перебуваючи в стані економічної та соціальної кризи, а облога міста військами македонців, яку місто витримало, привела лише до соціальних змін та демократизації суспільства, що в подальшому вилилось в період найбільшого економічного розвитку полісу за всю історію.

Другому періоду розвитку передував довгий шлях відновлення після того, як війська гетів розграбували місто. Варто зазначити, що це був період нестабільної ситуації на просторах Великого степу, час переселення народів, а сама Ольвія увійшла в цей період, перебуваючи в стані глибокої економічної кризи, саме місто було наполовину покинутим. В результаті погрому й довгого періоду відновлення ослаблений поліс потрапив під протекторат сарматських царів в середині I ст. н.е. А в кінці I – на початку II ст. н.е. Ольвія все більше інтегрувалась на ринки Римської імперії, що в результаті привело до розквартирування римського легіону в місті. Це привело до стабілізації політичної ситуації навколо міста, дало змогу для розвитку торгівельних зв'язків з іншими полісами та відновлення сільськогосподарських поселень в достатній кількості, аби вести торгівлю зерном.

Так Ольвія увійшла в другий період свого економічного піднесення. Але, політична та економічна залежність від Римської імперії привела Ольвію до чергової економічної кризи, синхронної з кризою III ст. н. е. в Римській імперії. В результаті це привело до остаточного занепаду ольвійського полісу в третій чверті III ст. н.е.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохин В. А. Монеты античных городов северо-западного Причерноморья. Киев: Наукова думка, 1989. 127 с.
2. Каришковский П. О. Монеты Ольвии. Киев: Наукова думка, 1988. 177 с.
3. Кошеленко Г. А., Кругликова И. Т., Долгоруков В. С. Античные государства Северного Причерноморья : монографія. Москва: Наука, 1984. 400 с.
4. Крижицкий С. Д., Крапивина В. В., Лейпунська Н. О.. Економіка Ольвійської держави в V ст. до. н. е. *Археологія*. 1995. № 3. С.16 - 27.
5. Крыжицкий С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э. – IV в. н. э.). Киев: Наукова думка, 1982. 165 с.
6. Ольвия античное государство в северном Причерноморье / С. Д. Крыжицкий, А. С. Русаяева, В. В. Крапивина, Н. А. Лейпунская, М. В. Скржинская, В. А. Анохин. Киев, 1999. 681 с.
7. Ю. Г. Виноградов. Политическая История Ольвийского полиса VII – I вв. до н. э. Москва: Наука, 1989. 285 с.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Михайленко Г.М.

ЄРЬОМЕНКО В.С.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЕРАМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ
ГОРОДИЩА СКЕЛЬКА ІЗ КОМПЛЕКСОМ
ПІЗНЬОСКІФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

У статті досліджується керамічний комплекс городища Скелька (Херсонська область), його функціональне значення та порівняння з пізньоскіфською культурою, їх спільні та відмінні риси в господарському значенні населення.

Ключові слова: історія, археологія, кераміка, Північне Причорномор'я, Скелька, пізньоскіфська культура, городище

The article examines the ceramic complex of the hillfort of Skelka (Kherson Region), its functional significance and comparison with the Late Scythian culture, their common and distinctive features in the economic significance of the population.

Key words: history, archeology, ceramics, Northern Black Sea region, Skelka, Late Scythian culture, hillfort

Пізньоскіфська культура – одна з найбільш дискусійних тем в археологічній науці. Цим терміном називається група пам'яток, населення яких, як припускають деякі дослідники, пов'язане з культурою скіфів-кочівників, що визначило суть терміна. Впливаючи з цього, актуальністю обраної теми є дослідження типів кераміки городища Скелька, їх функціональне значення та порівняння з пізньоскіфською культурою, їх спільні та відмінні риси в господарському значенні населення. Різний тип кераміки в античному суспільстві міг виконувати різноманітні функції: бути сакральним предметом який використовували в релігійних культурах, чи то бути суто побутовою річчю. Тому, об'єктом дослідження виступає матеріальна культура городища Скелька, а саме – кераміка у комплексі з керамікою пізньоскіфської культури. Керамічний комплекс є досить різноманітним: починаючи від різних типів кераміки, закінчуючи різними формами. Предмет дослідження – вся колекція керамічного комплексу як археологічного джерела для простеження рівня культури та розвитку городища.

За результатами нашого дослідження ми знайшли 12 039 фрагментів різнотипної кераміки на городищі Скелька. Для ширшого роз'яснення варто звернутись до таблиці 1 (Керамічний комплекс з городища Скелька) запропонованої автором статті в попередній розвідці [3, с. 49].

За отриманими даними ми маємо 8 типів кераміки – товстостінна, чорнолакова, червонолакова, червоноглиняна, сіроглиняна, ліпна, будівельна та кухонна кружальна. А також ми виділяємо амфори в керамічному комплексі.

Більше всього в керамічному комплексі займають амфори – близько 77% – як основа торгівельних зв'язків. Далі це ліпна(15%) та сіроглиняна(3,4%) кераміки. Червонолакова та червоноглиняна – 1,2% та 1,3% – можемо побачити сакральний характер. Все інше – це менше 1%, і можна зробити висновки що: або дані види кераміки не були такими розповсюдженими і не займали чільного місця в житті населення, або ж вони були досить дорогими і їх закупували з-за кордону. Більшість кераміки знайдено з культурних шарів – приблизно 80% від всієї знайденої та дослідженої кераміки [2, с. 226].

Що ж стосується безпосередньо пізньоскіфської культури, то у 50-60-х роках ХХ ст. починається надзвичайно важливий етап у вивченні пізньоскіфської культури: проводяться розкопки городищ Північно-Західного Криму – Чайки, Беляуса, Попівки. У Південно-Західному Криму з 1960 р. ведуться розкопки Усть-Альмінського городища.

Результатом цього етапу досліджень стала концепція розвитку скіфської культури, озвучена П.М. Шульцем на конференції 1967 р. Основні положення доповіді П.М. Шульца полягали в наступному. По перше, пізньоскіфська культура – це безпосереднє продовження розвитку скіфської культури, починаючи з IV ст. до н.е. та до III ст. н.е. З цього часу, на думку дослідника, у скіфів існувала державність. По-друге, формування пізньоскіфської культури проходило у степовій смузі Скіфії в умовах осідання кочівників на землю, що супроводжувалося виникненням та розвитком на Дніпрі та в Криму пізньоскіфських відкритих та укріплених поселень [1, с. 360]. І, нарешті, по-третє, культура пізніх скіфів нерозривно пов'язана з історією скіфських міських та напівміських центрів, у чому і полягає її головна відмінність від степової культури скіфів ранньої (VII—VI ст.) та середньої (V ст. до н.е.) пори. Говорячи про значну роль античної цивілізації у розвитку пізньоскіфської культури, особливо в Криму, П.М. Шульц розглядав її як культуру археологічну з двома варіантами: Дніпровським та Кримським.

Таким чином, побудована схема розвитку пізньоскіфської культури.

Пізньоскіфські пам'ятники знайдені і на Дністровському лимані, пов'язують із переселенням сюди частини Нижньодніпровського населення після гетського розгрому Ольвії [6, с. 210]. Все це призводить до висновку про те, що пізньоскіфська культура повинна привернути більше уваги, і пам'ятники треба досліджувати на ширших територіях. Аналіз проблем показує необхідність зіставлення в повному обсязі археологічних матеріалів з різних територій, де знаходяться пам'ятники, що відображають варіанти пізньоскіфської культури, тобто «Малих Скіфій», як між собою, так і з пам'ятниками, що розміщуються довкола [4, с.187].

Отже, аналізуючи статистичні дані стосовно керамічного комплексу городища Скелька з наявною інформацією щодо пізньоскіфської культури на території Північного Причорномор'я, можна сказати що в цілому схожості у типах кераміки присутні, а також слід відмітити, що у функціональному значенні також присутні спільні риси. Стосовно використання кераміки в житті – то знайдені нами фрагменти говорять про побутовий характер, а також про

використання кераміки в релігійних аспектах, зокрема це стосується чорнолакової та червонолакової типів кераміки[5, с. 143].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовиченко И.И. Античные расписные вазы в Северном Причерноморье (VII-IV вв. до н.э.). Симферополь: Сонат, 2008. С.352.
2. Глушек И. Чернолаковая керамика из раскопок Никония 2008–2011 гг. *Материалы по археологии Северного Причерноморья: Сб. научн. тр.* 2015. Вып. 13. С. 223-228.
3. Єршоменко В. Загальна характеристика керамічного комплексу городища Скелька. *Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір: матер. VI наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів* (м. Івано-Франківськ, 11 травня 2023 року). Івано-Франківськ, 2023. С. 48-52.
4. Козуб Ю.І. Некрополь Ольвії V–IV ст. до н. е.: монографія; АН УРСР, Ін-т археології. Київ: Наукова думка, 1974. 182 с.
5. Котенко В.В. Поселення херсонеської хори маслини у північного-західній Тавриці: монографія. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 228.
6. Папанова В. Чернолаковая керамика из семейно-родового участка некрополя Ольвии. *Старожитності Степового Причорномор'я і Криму*. Запоріжжя, 2000. Вып. VIII. С. 194-216.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Михайленко Г.М.

УКД 477 (323.2)

ЗАГОРНЯК А.Ю.

СОЦІОЛОГІЧНІ ОПИТУВАННЯ ПРО СТАН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧАСІВ ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Статтю присвячено аналізу результатів соціологічних досліджень як джерела вивчення історичної національної пам'яті українського народу під час російської агресії. Проаналізовані типові риси історичної пам'яті провідних соціальних груп щодо історичних постатей і подій. Наголошено необхідність комплексного і критичного використання результатів різноманітних соціологічних опитувань при викладанні історії в закладах середньої освіти.

Ключові слова: історична пам'ять, національна пам'ять, дані соціологічного опитування.

The article analyses the results of sociological research as a source of studying the historical memory of the Ukrainian people during the Russian aggression (2014-present time). The author analyses the typical features of historical memory of the leading social groups in relation to historical figures and events. The necessity of

comprehensive and critical use of the results of various sociological surveys in teaching history in secondary education is emphasised.

Key words: historical memory, national memory, sociological data.

Останнім часом різко зріс інтерес науковців і широкої громадськості до проблеми історичної пам'яті, оскільки вона стала важливим фактором забезпечення миру і демократичного розвитку. Загальновідомими є як позитивні, так і негативні приклади ролі історичної пам'яті. До позитивних прикладів можна віднести встановлення добросусідських стосунків між Францією і Німеччиною після Другої світової війни попри століття попередньої ворожнечі, причому подолання сприйняття сусіда як ворога сприяло не лише встановленню добрих відносин між країнами та зміцненню безпеки в Європі та світі, але й побудову в обох країнах демократичного громадянського суспільства. Приклад негативної ролі демонструє імперська, шовіністична й антидемократична історична пам'ять Росії, яка стала потужним чинником утвердження злочинного, тоталітарного чекістського режиму та агресивної війни проти України з метою знищення українського народу, держави та історичної пам'яті про українство.

В Україні проблеми формування модерної історичної пам'яті загострились під час повномасштабної російської агресії. Це поставило нові складні завдання перед шкільним курсом історії та учителями. Починати вирішення цієї проблеми потрібно з усвідомлення реального стану сучасної історичної пам'яті українського народу, що дозволить відповідним чином застосовувати навчальні програми.

Вивчення стану сучасної історичної пам'яті передусім вимагає науково коректної джерельної бази. Ознайомлення з відповідною літературою свідчить, що найбільш достовірно відображають стан формування модерної історичної пам'яті українців результати соціологічних досліджень [1, 2]. Наголосимо, що у вітчизняному джерелознавстві розроблено методологію і методику опрацювання соціологічних джерел, які виділяються в окрему групу писемних джерел [3, с. 303-308].

Серед доволі численних соціологічних даних щодо різноманітних складових сучасної історичної пам'яті доцільно звернути увагу на опрацювання матеріалів опитування дорослих жителів України в січні 2023 р. щодо змісту модерної історичної пам'яті [4]. Це наразі перше спеціальне соціологічне опитування було проведене авторитетним серед науковців Київським міжнародним інститутом соціології за рішенням Уряду України заради аналізу сприйняття українцями доленосний подій та видатних діячів. Опитування 2004 чоловік проводилось 19-27 січня 2023 р. телефоном. Вони репрезентували все населення України за статтю, віком, освітою, матеріальним станом, регіоном (Захід, Центр, Південь, Схід) і місцем проживання (місто, село). Інакше кажучи, абсолютна більшість соціально значущих ознак опитування врахувало і тому відповідні відомості можна впевнено розповсюджувати на все наявне населення України. Безумовно, доцільним є залучення до відповідних опитувань і

мільйонів громадян України, які тимчасово знайшли притулок за кордоном. Проте таке дослідження потребує значних коштів, які поки у соціологів відсутні.

Щодо змісту опитування «Історична пам'ять». В першу чергу було з'ясовано інтерес українців до історії України та джерел отримання ними історичної інформації (книги, журнали, електронні мережі, оточення тощо), що має принципове значення для розуміння механізму впливів на історичну пам'ять. Наступний блок питань стосувався ставлення до державної історичної політики, оцінок декомунізації взагалі і декомунізації топоніміки, зокрема.

Принципове значення, з урахуванням персоналізації історії в громадській свідомості, має з'ясування ставлення до різних груп історичних діячів – українських, імперських, радянських і сучасних політиків – визначних київських князів і Гетьманів, будівничих українства й української держави, Андрея Шептицького, Степана Бандери, Петра І, В. Леніна, Й. Сталіна, М. Хрущова, президентів України 1991-2019 років тощо.

Не менш значущим є оцінка громадянами України визначальних подій вітчизняної історії – Переяславської ради, Національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., радянської індустріалізації, колективізації, Голодомору 1932-1933 рр., Другої світової війни, розпаду СРСР, сучасних українських революцій (На граніті, помаранчевої, Євромайдану).

Природно, що аналізу окремих аспектів історичної пам'яті доцільно використовувати інші соціологічні опитування щодо феноменів і тригерів формування історичної пам'яті в грудні 2023 р., зміни в оцінках українців радянської спадщини і функцій різних релігійних конфесій в серпні 2022 р. У грудні 2022 р. соціологи з'ясовували вплив революційних подій 2004 р. і 2013-2014 рр. на еволюцію національної пам'яті. У квітні 2021 р. українці висловились відносно наслідків Другої світової війни тощо.

Підсумовуючи наголосимо, що дані соціологічних опитувань створюють достовірну джерельну базу дослідження процесу формування модерної історичної пам'яті українського народу. При цьому ці матеріали слід використовувати комплексно та обов'язково застосовуючи належні джерелознавчі методики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Україна: нарис історії. *Енциклопедія історії України. Т. Україна – українці*. К.: Наук. думка, 2019. Кн. 2. С. 66-447.
2. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. 2 вид., виправ. і доповнене. Львів: Світ, 1990. 408 с.
3. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посіб. для студ. вузів. К.: Либідь, 2008. 520с.
4. Історична пам'ять: результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Київський міжнародний інститут соціології. Січень 2023 р.
URL:https://Kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI-History2023-rptMA-fin.pdf

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Водотика С.Г.

ЗИК О.І.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ

У статті розглянуто особливості виникнення та прояви посттравматичного розладу у дітей. Визначено вплив посттравматичного стресового розладу на загальний стан життя дитини. З'ясовано можливості та доцільність застосування соціальної реабілітації з метою подолання посттравматичного стресового розладу у осіб дитячого віку.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, соціальне благополуччя, соціальна реабілітація.

The article deals with the peculiarities of the occurrence and manifestation of post-traumatic disorder in children. The influence of post-traumatic stress disorder on the general state of life of a child is determined. The possibilities and expediency of using social rehabilitation in order to overcome post-traumatic stress disorder in children are determined.

Key words: post-traumatic stress disorder, social well-being, social rehabilitation.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день одним із найбільш поширених негативних станів, пов'язаних з психологічними особливостями людини, є посттравматичний стресовий розлад – ПТСР. Причинами даного розладу стають психотравмуючі події, які негативно впливають на психічний стан людини та спричиняють низку негативних реакцій: тривожні та депресивні розлади, підвищена агресивність, емоційна нестійкість, асоціальність тощо. Особливо актуальним ПТСР є для дітей, адже діти є найбільш вразливими до негативних психічних впливів, оскільки їх психічний стан у такому віці є нестабільним. Близько 30% осіб, що пережили психотравмуючу подію, стикаються з ПТСР, і серед них – діти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань посттравматичного стресового розладу у дітей зверталась обмежена кількість вітчизняних дослідників. В. Горбунова [2] у своєму дослідженні розглядала поширеність симптоматики ПТСР серед дітей в Україні, Н. Пророк [3] звертала увагу на особливості прояву та причини виникнення ПТСР у дітей. Однак, дослідники не звертаються до питань реабілітації дітей з посттравматичним стресовим розладом.

Постановка завдання. Враховуючи усе це, необхідно розробляти дієві кроки, спрямовані на усунення посттравматичного стресового розладу серед дітей, актуальність якого стала все більшою в умовах війни. Одним із ефективних методів, на нашу думку, є саме соціальна реабілітація. Таким

чином, дослідження спрямоване на визначення ефективності застосування соціальної реабілітації у контексті посттравматичного стресового розладу у дітей.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю» соціальна реабілітація є видом соціальної роботи, що спрямована на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді. На нашу думку, даний напрямок реабілітації може бути дієвим у контексті ПТСР дітей, оскільки допоможе відновити не лише їх психологічне благополуччя, але й соціальні функції, що є невід'ємною складовою їх розвитку у такому віці [4].

Загалом, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), згідно з Міжнародною класифікацією хвороб 10го перегляду, являє собою тяжкий психічний стан, який виникає в результаті одиничної або повторюваної психотравмуючої події (воєнних дій, природних або техногенних катастроф, серйозних нещасних випадків, спостережень за насильницькою смертю, перебування в ролі жертви знущань, тероризму, сексуального насилля або іншого злочину). В умовах війни ПТСР – особливо актуальний, адже війна – це подія, яка деструктивно впливає на особистість, змушуючи її перебувати у постійному стресі. При цьому у випадку емоційних проявів ПТСР проявляється у якості відсутності мотивації на майбутнє, тривожності, спалахів гніву, постійних спогадів про травматичні події, самотності, безпораддя тощо [5].

Варто зауважити, що ПТСР є характерним для багатьох осіб, незалежно від їх віку. Протягом останніх років, починаючи з 2014 року, враховуючи усі негативні події у нашій країні, діагноз ПТСР почав все частіше ставитись особам молодого віку, насамперед дітям. Згідно з дослідженням, що проводилось під егідою Фонду «Діти та війна», у якому взяли участь 1505 осіб, симптоми ПТСР було виявлено у 28% усіх дітей. На жаль, дане дослідження проводилось лише в одному регіоні, однак його результати є особливо вагомими, адже свідчать про актуальність проблеми посттравматичного стресового розладу серед українських дітей [2].

Також варто зазначити, що прояви посттравматичного стресового розладу можуть ускладнюватись у зв'язку з інтенсивним процесом розвитку дитини, насамперед – головного мозку. У такому випадку діти стають більш вразливими до переживання психологічних травм, внаслідок чого можуть значно більше страждати від їх впливу та наслідків. Окрім цього, травматичні події можуть вплинути на дитину значно більше, ніж на дорослого індивіда, оскільки у такому віці діти ще не здатні осмислювати усе, що з ними відбувається. Також прояви ПТСР у дитячому віці спостерігаються переважно у перші тижні впливу травматичної події, що зумовлює необхідність надання допомоги ще від появи перших симптомів даного стану [3].

Окрім цього, причинами появи посттравматичного розладу у дітей можуть слугувати різні події [3]:

- Безпосередньо війна та події, які її супроводжують – вимушене переселення дитини, життя в окупації, бойові дії, свідками яких стає сама дитина;

- Терористичні атаки, природні або техногенні катастрофи, що призвели до великої кількості жертв;
- Смерть близької людини;
- Сексуальне або фізичне насилля;
- Розлучення батьків та розлучення дитини з батьками тощо.

Враховуючи вищезазначені причини появи посттравматичного розладу, зауважимо, що на даний момент ПТСР є особливо актуальним, оскільки військові дії, що відбуваються у нашій країні, спричиняють низку психічних проблем, які можуть проявлятися і у осіб дитячого віку. Наслідки даного розладу для дитини є особливо негативними [6]:

- Схильність до депресії або наявність депресивного розладу;
- Підвищена тривожність;
- Поява психосоматичних реакцій;
- Агресивність;
- Асоціальність тощо.

Окрім цього, ПТСР негативно впливає на соціальну поведінку дитини: вона стає менш комунікабельною, погіршуються відносини з близькими людьми тощо. Дитина занурюється у себе, сам-на-сам залишаючись з даними переживаннями. У такому випадку дитина потребує допомоги спеціаліста. Важливу роль у подоланні ПТСР відіграють психотерапевт і психолог, роль яких полягає у наданні дитині допомоги у вирішенні саме психічних проявів посттравматичного стресового розладу. Окрім цього, вирішується проблема із супутніми розладами та негативними психічними станами. Проте зазначимо, що зазвичай допомоги даних спеціалістів недостатньо, тому існує потреба у проведенні комплексної реабілітації, одним із напрямків якої є соціальна реабілітація.

Соціальна реабілітація у такому випадку має бути спрямована на відновлення людини від посттравматичного стресового розладу, що полягатиме у відновленні її психічного стану та благополуччя, соціальних функцій, здатності до належної поведінки в оточенні тощо. Соціальна реабілітація дітей, що страждають на ПТСР, дозволить повернути їх у реальне життя, надавши їм можливість навчатись, спілкуватись, а також бути активними членами суспільства [7].

Соціальна реабілітація ПТСР може здійснюватись:

- Працівниками соціальної сфери;
- Соціальними психологами та педагогами;
- Психіатрами;
- Психологами та педагогами загальної практики.

Окрім цього, зазначимо, що, на нашу думку, соціальна реабілітація дітей, що страждають на ПТСР, повинна мати комплексний характер, а, отже, здійснюватися не лише фахівцями однієї сфери, а водночас психологами, психіатрами, педагогами та працівниками соціальної сфери. Саме так існує можливість провести повноцінну соціальну реабілітацію дитини, що страждає на ПТСР.

Соціальна реабілітація дітей з посттравматичним стресовим розладом може відбуватись наступним чином:

- Проведення тренінгів, спрямованих на покращення психологічного та соціального благополуччя дитини за участі фахівців та батьків;
- Проведення індивідуальної соціальної реабілітації, що допоможе усунути наявні прояви посттравматичного стресового розладу;
- Створення спеціалізованих програм соціальної реабілітації дітей, які мають запроваджуватись на базі установ соціальної сфери, закладів освіти, медичних закладів або центрів надання психологічної допомоги.

Програми соціальної реабілітації, на нашу думку, можуть бути найбільш ефективними, оскільки дадуть можливість провести повноцінну соціальну реабілітацію дитини у групі, разом з іншими дітьми, що страждають на ПТСР. Шляхом активної ігрової діяльності, наявності позитивних емоцій та застосування психотерапевтичних методів буде покращено загальний психічний стан дитини, а також проведено роботу з її належної соціальної інтеграції у суспільство після наслідків посттравматичного стресового розладу.

Висновок. Отже, соціальна реабілітація дітей, що страждають на посттравматичний стресовий розлад, у перспективі є одним із ефективних методів подолання ПТСР та його негативних наслідків. Спеціалізовані заходи та програми соціальної реабілітації дозволять покращити психічний стан дітей, відновити її психічне та соціальне благополуччя, а також належним чином адаптувати дитину до соціуму та відновити втрачені соціальні функції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Романчук О. І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії. 2017 [Електронний ресурс]. URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf
2. Климчук В.О., Горбунова В.В. Поширеність симптоматики ПТСР серед дітей в Україні. Сучасні соціокультурні та психолого-педагогічні координати розвитку дитини: Матеріали всеукраїнської конференції (19-20 квітня 2018 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вид-во ТНІУ імені Володимира Гнатюка, 2018. С. 65-68
3. Пророк Н. В. Особливості посткризової психологічної діагностики дітей. Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ, 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г., 2017. С. 157–161.
4. Закон України від 15.01.2009 № 878-VI. Соціальна реабілітація [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM037009>
5. Галич М. Ю., Литвин В. В. Загальна характеристика посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного часу: діагностика та профілактика. Юридична психологія. Випуск №1 (30). 2022. С. 22-28
6. Горбунова В. Посттравматичний стресовий розлад. Центр психічного здоров'я і психотерапії «Простір Надії» [Електронний ресурс]. URL: https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/PROSTIR_NADIY-dr.pdf
7. Спартак О. С. Психосоціальна реабілітація посттравматичних стресових розладів. Psychological Journal. Volume 7 Issue 7 (51). 2021. С. 78-86

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Гуріч В.О.

КЛИМОВСЬКА А.Б.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ПІДХОДІВ У РОБОТІ ЗІ СТРЕСОВИМИ СТАНАМИ

У статті проаналізовано різні підходи до використання арт-терапії у роботі психолога зі стресовими станами людини. Унікальність вказаних методів в межах арт-терапії полягає у формуванні робіт з психологічною травмою. Представлені переваги кожного з методів арт-терапії.

Ключові слова: арт-терапія, індивідуальна арт-терапія, переваги застосування арт-терапії.

The article analyzes various approaches to the use of art therapy in the psychologist's work with stressful human conditions. The uniqueness of these methods within art therapy lies in the formation of works with psychological trauma. The advantages of each of the art therapy methods are presented.

Key words: art therapy, individual art therapy, benefits of using art therapy.

Вперше термін арт-терапія був використаний британським арт-терапевтом, педагогом та художником Андріаном Хіллом у 1938 році, а саме, під час опису його роботи з хворими на туберкульоз. Поступово цей термін отримав широке поширення. Прийоми арт-терапії спиралися на ідею Зигмунда Фройда про те, що внутрішнє «Я» людини проявляється у візуальній формі щоразу, коли вона спонтанно творить, а також, на думку К.Юнга – про персональні та універсальні символи.

У рамках цього підходу розвиваються два напрями. Прибічники одного напрямку (Е.Крамер) – розглядають мистецтво як самодостатній терапевтичний засіб. Прибічники іншого напрямку (М.Наумбург) вважають, що з часом методи арт-терапії будуть як незалежним терапевтичним прийомом, так і допоміжним засобом для традиційних підходів. При цьому обидва напрями розглядають образотворче мистецтво як засіб, що допомагає в інтеграції та розкритті особистості.

Мета статті – здійснити аналіз методів арт-терапевтичного впливу у роботі з клієнтами для подолання стресових станів.

Виклад основного матеріалу. Арт-терапія – це вид психотерапії та психологічної корекції, що заснований на мистецтві та творчості. На сьогоднішній день, арт-терапія, як терапевтичний метод, вважається одним з найефективніших методів. При своїй ефективності, арт-терапія все ж являє собою м'який інструмент, якому надають перевагу у використанні в своїй практиці психологи, психотерапевти та інші фахівці соціальних професій. Саме через мистецтво, арт-терапія дозволяє особистості отримати відповідь від своєї підсвідомості, доторкнутися до свого внутрішнього потенціалу та обережно

трансформувати свої переживання. Завдяки своїй обережності арт-терапія дозволяє займатися з людьми будь якого віку та статі та допомагає нормалізувати стресові стани та прокласти шлях до мрії. Біда О. зазначає, що за допомогою простих засобів Арт-терапії у особистості модернізується її внутрішній потенціал, саме з цього приводу її все ширше застосовують у різних сферах життя [1].

Дану методику застосовують спеціалісти майже з усіх напрямів психотерапії, педагогіки, соціальні робітники й навіть у бізнесі. До того ж, важливим є той факт, що кожна людина, без допомоги фахівця, самостійно може займатися арт-терапією. Це допомагає змінити фокус уваги, зняти напругу та розслабитися.

Арт-терапія застосовується в індивідуальній й груповій психотерапії та під час проведення різних тренінгів. Вона може служити доповненням до інших методів і напрямів психотерапії, освіти і виховання. Для занять арт-терапією не потрібно спеціальної підготовки.

Калька Н. та Ковальчук З. у своєму Практикумі з арт-терапії зазначають, що арт-терапія успішно допомагає людині досягнути само зцілення за рахунок освідомлення своїх почуттів, життєвого сценарію та знайшовши свій внутрішній ресурс [3].

Найбільш розповсюджені види арт-терапії це: ізотерапія, пісочна терапія (гречана, манна крупа); метафора (метафоричні картки, метафоричні ігри, казкотерапія).

Ізотерапія (малювання, використовується гуаш, акварельні краски, акрил, масляні краски, художня пастель, олівці, фломастери, крейда) –цей вид можна назвати фундаментом арт-терапії, адже він є найпоширенішим методом та має на меті творчий акт, який дозволяє людині вільно висловити свої почуття чи відношення до різних стресових ситуацій.

Існує багато діагностичних методик, найпопулярніші серед психологів, так звані, малювальні тести: «Не існуюча тварина», «Будинок, дерево, людина», «Малюнок родини» та інші. Наразі, будь-який малюнок для фахівця є діагностичним. Звертається увага на те, що намальовано, а також – у якому місті листа розташоване, власне, зображення, колір, інтенсивність натиску тощо.

Мандалотерапія – є дуже розповсюдженим на сьогодні методом. Він полягає в тому, що малюється малюнок у колі. Психологічний ефект від зображення мандал відкрив К.Г.Юнг, який стверджував, що мандала – це своєрідна зброя, яка допомагає позбутися відчуття страху, депресії та навіть болю. Дуже зручно мати мандало-розмальовку, яку можна використовувати як заняття для зняття стресу та заспокоєння.

Перевагою і головною метою ізотерапії– є перенесення внутрішніх уявлень та образів на паперовий лист. Бувають випадку, що людина не знає, як описати свій стан, не розуміє, що з ним відбувається та не може підібрати слова для вираження своїх почуттів. У цьому випадку можна запропонувати їй намалювати свій біль, те що турбує, те, що вона відчуває. Взаємодіючи з

людиною через малюнок – терапія стає більш дбайливою, безпечною і, водночас, ефективною.

Пісочна терапія – (найголовнішим обладнанням є – пісочниця стандартного розміру 50*70*8см з блакитного кольору, пісок, фігурки, які зображують: людей, тварин, птахів, транспорт, рослини тощо. Всі ми були маленькими дітьми, пісочниця для нас асоціюється з радістю та з безтурботним життям. Пісочна терапія – це засіб спілкування з миром, зі своїм внутрішнім «Я», засіб вирішення своїх внутрішніх психологічних конфліктів та набуття своєї цілісності. Пісочниця являє собою зменшену модель навколишнього світу, де людина може вільно творити та не турбуватися, що може щось зламати або зіпсувати. При цьому, важливим є той факт, що пісочниця має певні межі, за які неможливо вийти. Це яскраво виражає то, від чого людина огорожується, чого уникає й що їй заважає. Автор даного метода, пісочної терапії, швейцарський юнгіанський аналітик Дора Кальфф (1954р.), який вважає головним принципом «створення вільного та захищеного простору», в якому особистість може досліджувати та висловлювати свій внутрішній світ, перетворюючи свої тривожні, часто незрозумілі переживання у відчутних образах.

Метафора. Розглянемо казкотерапію. Казкотерапія – це психологічний вплив на людину завдяки, власне, казкам. Можна використовувати в роботі з дітьми та дорослими. До казок, у своїй практиці звертались такі психологи як: Е.Фромм, Е.Берн, Е.Гарднер, А.Менегетті та інші. Образи казок одночасно звертаються до рівня свідомості й підсвідомості, що дає особливі можливості при комунікації. Це особливо важливо для корекційної роботи, коли в складній емоційній обстановці необхідно створювати ефективну ситуацію спілкування. Казкотерапія допомагає усунути страхи та внутрішні комплекси. Е. Берн вважав її розкриттям внутрішнього і зовнішнього світу, осмисленням пережитого та моделюванням майбутнього. Казкотерапія може використовуватися різними способами, найпоширеніші з них – це обговорювання казки чи самостійне її створення (таким чином, це допомагає виразити власну проблему через метафору казки) або інсценування. Потрібно сформулювати в процесі занять широкий набір способів вирішення складних ситуацій і розуміння механізмів їх втілення в життя.

Існує ще багато видів арт-терапії, таких як: музикотерапія, бібліотерапія, маскотерапія, робота з глиною, фототерапія, терапія воском та інші.

Привабливість до використання спеціалістами арт-терапії полягає в тому, що вона використовує невербальні способи самовираження та спілкування. Адже дуже часто буває, що людині важко виразити свої почуття та свій стан саме за допомогою слів. В таких випадках ми пропонуємо людині висловити свої почуття та емоції за допомогою малювання, створення подій у пісочниці або вдаватися до інших видів арт-терапії. В процесі цієї роботи, людина, переживаючи образи, знаходить причини своїх турбот і шлях до своєї цілісності.

За висновками Головатюк І.Г., в статті Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції, Арт-терапія на сьогодні також викликає інтерес з боку зарубіжних дослідників. В Європі та США створюються професійні організації арт-терапевтів [2].

Висновки. Арт-терапія може застосовуватися як в індивідуальній й груповій психотерапії, так і під час різних тренінгів. Окрім цього, вона може виступати в якості доповнення до інших методів і напрямів психотерапії, освіти і виховання, що використовуються в практиці кожного з спеціалістів. Проаналізувавши деякі види арт-терапії, ми дійшли до висновку що завдяки цієї методики можна досягти високих результатів у короткостроковій терапії та вона допомагає в створенні позитивної ситуації розвитку для людини, яка потребує подолання стресових станів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біда О. Різні підходи до визначення арт-терапії. *Педагогічний часопис Волині*. №4(11). 2018. С. 14-15
2. Головатюк І.Г. Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції. *Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія: «Педагогіка. Соціально робота»*. 2017. Вип. 2(41). С. 63 – 66.
3. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: Навчально-методичний посібник. Львів 2020. 232 с.

Науковий керівник кандидат психологічних наук, доцент Тавровецька Н. І.

УКД 93/94 (477)

КОШЕЛЯ Є.М.

РАННІЙ КОНСЕРВАТИВНИЙ ОПІР НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

У статті йдеться про розкриття особливостей раннього консервативного руху опору в Німеччині. На основі німецьких джерел проаналізовано діяльність лідерів опору та їхніх поплічників, втілення їхніх ідей в життя та наслідки після них.

Ключові слова: фюрер, Третій Рейх, рух опору, консервативна партія, націонал-соціалізм, НСДАП, опозиція.

The article deals with revealing the features of the early conservative resistance movement in Germany. Based on German sources, the activities of the leaders of the resistance and their henchmen, the implementation of their ideas and the consequences after them are analyzed.

Key words: Führer, Third Reich, resistance movement, conservative party, National Socialism, NSDAP, opposition.

Абсолютно незаперечним є той факт, що найсильніша націонал-консервативна права політична сила Німеччини того часу - Німецька національна народна партія в особі її дружньо налаштованого до нацизму голови Альфреда Гугенберга – відіграла головну роль у призначенні Гітлера на посаду рейхсканцлера 30 січня 1933 року. Гугенберг, а також пов'язані з цією партією особи, такі як колишній рейхсканцлер Франц фон Папен, а також кола з оточення рейхспрезидента фон Гінденбурга, брали активну участь у підготовці першого уряду Гітлера [6].

Але також не можна заперечувати, що з кінця 1920-х років серед німецьких консерваторів були й рішучі противники націонал-соціалізму, які відкололися від НСДАП у 1930 році і заснували нову партію, яка, втім, не мала великого успіху на завершальному етапі існування республіки, Народно-консервативне об'єднання, яке згодом змінило назву на Консервативну народну партію і в якому об'єдналися як політики старшого, так і молодшого покоління [3].

Особливо помітною фігурою цього раннього консервативного опору був Евальд фон Клейст-Шменцін, який як голова "Hauptverein der deutschen Konservativen" (Головного об'єднання німецьких консерваторів) був певною мірою спадкоємцем імперської старої Німецької консервативної партії, і який, хоча до 1933 року все ще належав до НСДАП, був одним із найрішучіших опонентів Гугенберга всередині партії [5, с.273-289]. Ще в 1932 році Клейст опублікував памфлет «Націонал-соціалізм-небезпека» ("Der Nationalsozialismus – eine Gefahr"), який і сьогодні є дуже примітним з точки зору сьогодення, в якому, він рішуче виступив проти гітлерівської ідеології і наполегливо застерігав власну партію від об'єднання зусиль з НСДАП – зрештою, втім, безуспішно [5, с.255-264].

Ця невелика публікація примітна не в останню чергу тим, що вперше фундаментальна дискусія про нацистську ідеологію ведеться консерваторами, тобто аргументи перестають бути суто політичними і тактичними та в ній принципи фюрера були піддані надзвичайно гострій критиці з консервативної точки зору.

Наведемо ще один приклад: гурток юриста і політичного письменника Едгара Юліуса Юнга [1] належав не лише до консервативних критиків, але й до ранніх активних опонентів Веймарської республіки. Однак деяким молодшим членам цього гуртка вдалося сформувати своєрідне таємне консервативне гніздо опору в кабінеті гітлерівського віце-канцлера Франца фон Папена, яке проіснувало до літа 1934 року [2, с.50]. Його перший видимий прояв – політична програмна промова, виголошена Папеном 17 червня 1934 року перед Марбурзькою університетською асоціацією, стала також останньою акцією цього гуртка; співробітники Папена вже мали тисячу примірників тексту, який, по суті, був написаний Едгаром Юнгом, заздалегідь надрукований і відправлений за кордон, щоб від самого початку виключити можливість придушення з боку міністерства пропаганди [1, с.226].

Марбурзька промова Папена, яка насправді пропонувала щось «дивовижне» [1, с.154-174], характеризувалася підсвідомими ілюзіями певного роду, що на той момент хтось ще був здатний протистояти Гітлеру. Вона апелювала до моралі та цінностей німецького суспільства, яким загрожував націонал-соціалізм. Наприклад, у ній з надзвичайною ясністю було сказано, що «віра в те, що можна об'єднати народ... за допомогою терору» повинна розглядатися як «гідна осуду». «Уряд буде протидіяти спробам зробити це, бо знає, що кожен терор є результатом нечистої совісті, яка є найгіршим порадищем, якого тільки може дозволити собі керівництво. Справжнє виховання ... може впливати лише з моральних принципів. Але тільки віра у вищий світовий порядок здатна прищепити справжні моральні принципи. Любов до Батьківщини, готовність до самопожертви і відданість дійсно лише тоді, коли вони вкорінені в людині як божественна заповідь» [1, с.154-174]. Крім того, застерігалось (у відсиланні до відомого націонал-соціалістичного гасла «Ти – ніщо, твій народ – все», яке навряд чи можна було зрозуміти неправильно) не «піддаватися чарам полемічного гасла про людину, яка нічого не значить» [1, с.154-174]. Навпаки, настав час «об'єднатися в братній любові і повазі до народу, не заважати роботі серйозних людей і змусити замовкнути фанатиків-доктринерів», бо ті, хто нині прагнуть «другої хвилі» німецької революції, не повинні приховувати від себе, «що за другою хвилею може послідувати третя, що той, хто погрожує гільйотиною, найімовірніше, сам потрапить під неї» [1 с.170-173].

Цей перший і єдиний публічний маніфест консервативної опозиції в «Третьому Рейху», викликав великий ажіотаж у країні та за кордоном. Гітлер, стривожений цим і подібними сигналами, лише через кілька днів вдався до радикальних дій, щоб придушити будь-яку опозицію, яка стала помітною в зародку, наприкінці червня 1934 року під час масштабної операції вбивств, що отримала назву «Ремський путч» [4, с.507].

Висновок. Обговорюючи те, що консерватори діяли як поплічники Гітлера і від початку виявляли явні симпатії до націонал-соціалізму, важливо також висвітлити й протилежні позиції консерваторів та чітко розмежовувати ці думки від інших. Пам'ять про таких людей, як Евальд фон Клейст-Шменцін та Едгар-Юліус Юнг, принаймні показує, що консервативні противники парламентської демократії також були частиною опору Гітлеру до і після 1933 року, і що деяким з них довелося заплатити за свою позицію життям на ранньому етапі. Тому така чітка класифікація необхідна для того, щоб диференційовано і точно відповісти на загальне звинувачення на адресу консервативного опору. Насправді, позиція німецького консерватизму щодо режиму від самого початку виявилася вкрай суперечливою: безумовне схвалення поряд з обережним сумнівом, навмисна відстороненість, але також ранній і надзвичайно послідовний опір.

Це дослідження було виконано за фінансової підтримки Українсько-німецької історичної комісії (УНІК).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Forschbach, Edmund: Edgar J. Jung. Ein konservativer Revolutionäre 30.Juni 1934, Pfullingen 1984
2. Graß, Karl Martin: Edgar Jung, Papenkreis und Röhmkrise 1933/34, Heidelberg 1966.
3. Jonas, Erasmus: Die Volkskonservativen 1928-1933. Entwicklung, Struktur, Standort und staatspolitische Zielsetzung, Düsseldorf 1965
4. Orth, Rainer: „Der Amtssitz der Opposition“? – Politik und Staatsumbaupläne im Büro des Stellvertreters des Reichskanzlers in den Jahren 1933-1934, Köln – Weimar – Wien 2016.
5. Scheurig, Bodo: Ewald von Kleist-Schmenzin. Ein Konservativer gegen Hitler, Oldenburg 1968.
6. Terhalle, Maximilian: Deutschnational in Weimar. Die politische Biographie des Reichstagsabgeordneten Otto Schmidt (-Hannover) 1888-1971, Köln 2009

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Кузовова Н.М.

УКД 364.4+ 355.292.3

ПАВЛЮК В.В.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті висвітлюються особливості соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни. Підкреслюється, що в умовах війни соціальна робота модифікується організаційно та функціонально, з'являються нові підходи та модернізовані відповідно до ситуації методи роботи. Зроблено висновок про те, що сьогодні перед фахівцями соціальної роботи постає проблема повернення ветеранів російсько-української війни до повноцінного життя в мирному, цивільному середовищі.

Ключові слова: соціальна робота, ветерани, російсько-українська війна, волонтерство, методи, підходи, адаптація, реабілітація.

The article highlights the peculiarities of social work with veterans of the Russian-Ukrainian war. It is emphasized that in the minds of the war of social work, work is being modified organizationally and functionally, new approaches are emerging and work methods are modernized according to the situation. There is a lot of information about those. Today, social workers are faced with the problem of returning veterans of the Russian-Ukrainian war to a full life in a peaceful, civil environment. Key words: social work, veterans, Russian-Ukrainian war, volunteering, methods, approaches, adaptation, rehabilitation.

Key words: social work, veterans, Russian-Ukrainian war, volunteering, methods, approaches, adaptation, rehabilitation.

Вступ. Зважаючи на динамічний розвиток вирішальних у контексті української та світової історії подій, актуальним вбачається дослідження особливостей здійснення соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни. Захисники і захисниці України, котрі пройшли горнило війни, потребують в умовах мирного життя специфічних форм реалізації заходів соціальної роботи. В умовах війни соціальна робота розширює та урізноманітнює напрями роботи, оскільки розширюється діапазон вразливих категорій населення, отже – з'являються нові підходи та більш ефективні методи роботи. Незважаючи на значну кількість досліджень по даній проблемі, все ще наявною є її недостатня розробленість у контексті нових підходів у практиці соціальної роботи, використання яких сприятиме повноцінній соціалізації, адаптації та реабілітації ветеранів російсько-української війни.

Мета дослідження полягає у висвітленні специфічних рис здійснення соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. На всіх етапах історичного розвитку людство намагалося, з різним ступенем успіху, розвивати й удосконалювати практики захисту найбільш незахищених верств населення. Драматичним тлом, на якому суспільство і держава реалізують соціальну політику, простором, у якому відбуваються різномасштабні за гостротою й трагізмом події, в полум'ї яких гинуть люди, міста, країни, народи і культури, на всіх етапах розвитку цивілізації були війни. Війна завжди кардинально змінює нормальне буття суспільства – порушується звичний перебіг подій соціально-політичного, економічного, культурного і духовного життя. «У ХХІ столітті війна прийшла на землю України – абсурдні за формою та антигуманні за змістом претензії російської федерації до України, прояви яких набували з 2014 року драматичних обрисів загрозливої невідворотності, вилилися в повномасштабну російсько-українську війну, коли 24 лютого 2022 року росія почала відкриту збройну агресію проти суверенної України. Агресивні дії російської федерації проти України стали потужним чинником впливу на українську політичну, економічну, культурну, військову та соціальну дійсність: збройний конфлікт не тільки активізував регіональну нестабільність, він провокує та загострює деструктивні чинники в розгортанні геополітичних процесів» [2, с. 103].

Державні структури і інститути громадянського суспільства починають у період воєнного стану працювати в принципово новому режимі, війна вносить корективи і в діяльність організацій, що забезпечують соціальний захист населення. В умовах війни соціальна робота розширює та урізноманітнює напрями роботи, оскільки збільшується спектр вразливих категорій населення, а відтак – з'являються нові підходи та модернізовані відповідно до ситуації більш продуктивні методи роботи.

Українська дослідниця Т. Семигіна визначає конкретні рівні сучасної соціальної роботи: а) макросистема (економічний, правовий, культурний, політичний і соціальний контекст, екологічна сфера тощо); б) мезосистема (взаємодії між елементами); в) соціальні мікросистеми (сім'я, родичі, співробітники, структури в громаді, навчальні колективи тощо); г) індивід (вік,

стать, морфо-фізіологічні особливості, темперамент, стан здоров'я, переживання травми, негативний життєвий досвід, специфічні потреби тощо). За подібного підходу припустимо віднести соціальну роботу в умовах війни до соціальної роботи на макрорівні, що реалізується у вирішенні складних життєвих обставин громадян, які потребують консультування, підтримки, захисту й допомоги [3].

В умовах глибокої системної кризи, зумовленою війною, важливою ознакою соціальної роботи є стихійне поєднання благодійництва пересічних громадян і волонтерства, як морального імперативу та прагнення допомагати людям із професійною діяльністю соціальних працівників. Станом на 2023 рік понад 350 тисяч українців і українок отримали статус учасника / учасниці бойових дій, а відповідно – вони потребують не тільки суспільної уваги і поваги, але й розширеного спектру заходів соціального захисту й підтримки, реабілітації, соціальної адаптації та ресоціалізації. Участь у бойових діях призводить до серйозних порушень життєдіяльності, провокує появу несприятливих змін в індивідуальній психосоматичній сфері, а також негативно впливає на загальний стан здоров'я. Після повернення до мирного життя ветеран / ветеранка російсько-української війни знаходиться в стресовому стані, пов'язаному з бойовим минулим, тривожним сьогоденням і невизначеним майбутнім. У такій ситуації перед фахівцями соціальної роботи постає важлива проблема загальнодержавного значення: як повернути ветеранів російсько-української війни до нових умов життя в мирному, цивільному середовищі.

Серед ключових завдань соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни сучасні вітчизняні дослідники визначають «...формування позитивних реакцій, мотивацій, соціальних установок на життя та професійну діяльність, відтак і оволодіння новими цивільними спеціальностями. При цьому одним із основних чинників вирішення цих завдань стає надання різноманітних освітніх послуг. Результати вивчення практичного досвіду переконують, що освіта та різноманітні освітні послуги у роботі з учасниками війни, дозволяють реалізувати ресурс свободи, поле вибору для кожної людини, сприятимуть забезпеченню її соціальної мобільності» [1, с. 68].

На нашу думку, в основі запровадження нових специфічних форм соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни мають бути покладені такі принципи: гуманності, адекватності соціально-політичним умовам в країні, варіабельності, науковості, системності, послідовності, комплексності, превентивності, перспективності.

Висновки. Отже, проблема впровадження специфічних форм соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни набуває в сучасних умовах надзвичайно важливого значення. Незважаючи на значний корпус досліджень по даній проблемі, все ще зберігається її недостатня розробленість у контексті новітньої соціальної роботи, використання яких слугуватиме повноцінній соціалізації, адаптації та реабілітації ветеранів російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С.П., Бік О.Я. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками антитерорестичної операції, звільненими в запас. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* 2021. №6(344). Ч.1. С.64-77.
2. Костючков С. К. Формування політичного бренду території засобами мас-медіа в умовах російсько-української війни (на прикладі Херсонщини). *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С.101-107.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота, К.: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020, 275 с.

Науковий керівник доктор філософських наук, професор Костючков С.К.

УКД 159.92:316.77.

ПЄРЯЗЄВА В.К.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ В СИТУАЦІЇ ТРИВАЛОГО ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

В статті проаналізовані результати опитування студентів ХДУ, які більше чотирьох років вивчають спеціальність «Психологія» у форматі змішаного або онлайн-навчання. Дослідження виявило дефіцит особистісної функції спілкування, нестачу стійкої внутрішньої мотивації до навчання та порушення працездатності.

Ключові слова: педагогічне спілкування, адаптація, опосередковане комп'ютером спілкування, студенти, викладачі.

The article conducts an analysis of the results of a survey of students of KhSU who have been studying the specialty "Psychology" in the format of mixed or online education for more than four years. The study revealed a deficit in the personal function of communication, a lack of sustainable internal motivation to study, and impairment of work capacity.

Key words: pedagogical communication, adaptation, computer-mediated communication, students, teachers

Студентський вік є періодом найбільш інтенсивного формування особистості: самоствердження, самостійності, соціальної зрілості, розвитку професійного мислення, моральних принципів, світогляду та багатьох інших якостей, що суттєво впливають на всі подальші роки життя. Викладач вищої школи в певному значенні є ключовою фігурою, якій належить провідна стратегічна роль у розвитку особистості студента в процесі професійної підготовки. Він впливає на студентів не лише змістом лекцій, семінарів та інших навчальних занять, але й власною поведінкою: звичками, манерами, ставленням до справи, до науки, до колег і, в першу чергу, - до студентів.

Модель взаємодії, закладена в навчальний процес, стає для юнаків та дівчат прототипом взаємовідносин, що вибудовуються в професійній діяльності. Це питання ґрунтовно досліджене українськими психологами (І.С.Булах, Л.В.Долинська, О. Гончар, О. А. Столярчук, Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко та інші), але масове перенесення навчання в онлайн-простір ставить перед дослідниками нові питання та виклики.

За даними вітчизняних науковців, найбільші переваги онлайн-навчання для студентів полягають у збільшенні академічної та професійної мобільності, покращенні якості та різноманіття навчальних матеріалів, автоматизації контролю знань. Разом з тим вони не бачать у такій формі роботи багато можливостей професійного розвитку та самореалізації. Головною проблемою в процесі онлайн навчання є обмеженість комунікації: дефіцит безпосереднього, особистісно-орієнтованого спілкування між одногрупниками, поглиблення соціальної дистанції, бар'єри комунікації між студентами та викладачами, брак емоційного, неформального контакту [2, с. 5].

Мета дослідження – проаналізувати ставлення студентів до різних аспектів онлайн-навчання та з'ясувати особливості взаємодії викладачів та студентів.

В процесі виконання дипломної роботи магістра було проведено опитування 55 студентів ХДУ – майбутніх психологів, що навчаються на старших курсах та в магістратурі. Через пандемію та повномасштабну війну їх навчання майже повністю відбувалося в онлайн-форматі. Під час дослідження більше третини респондентів перебували у міграції за кордоном, 28 % були внутрішніми переселенцями.

Анкету було складено на основі переліку аспектів та функцій педагогічного спілкування: «Будь ласка, оцініть деякі складові вашого спілкування з викладачами та іншими студентами під час лекцій, семінарів, практичних робіт та інших видів занять. Використовуйте шкалу від 0 до 5: 5 – майже завжди, 4 – часто, 3 – іноді, час від часу, 2 – рідко, 1 – майже ніколи. Як часто під час онлайн-занять ви реалізуєте наступні складові спілкування стосовно викладачів:

- 1) Сприйняття, пізнання і розуміння партнера.
- 2) Передача інформації та обмін індивідуальним досвідом.
- 3) Вироблення спільної стратегії взаємодії та організація сумісної діяльності.
- 4) Прояв взаємних оцінних ставлень один до одного, експресивні реакції, індивідуальні переживання та реагування на емоційну напругу.
- 5) Реалізація соціальних ролей та соціальна самопрезентація.

За отриманими даними були розраховані середні оцінки, що відображають прояв різних аспектів онлайн-спілкування.

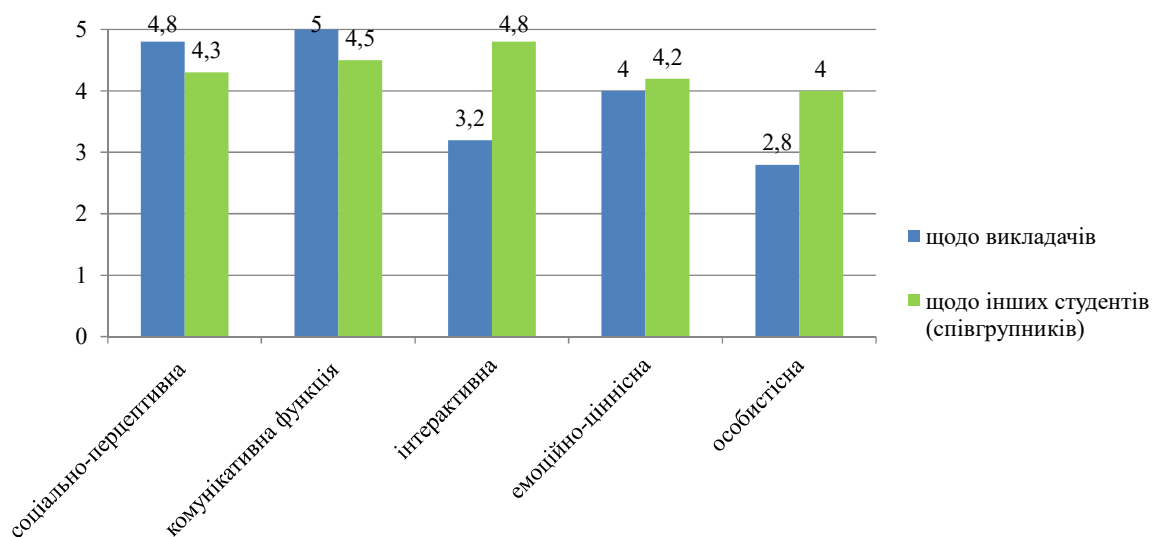

Рис. 1. Середні оцінки п'яти аспектів спілкування в онлайн-навчанні (з боку респондента)

Як видно з гістограми на рис. 1, у взаємодії з іншими студентами опитані учасники реалізують приблизно на одному рівні (часто або дуже часто) всі аспекти спілкування. В той же час відносно викладачів реалізується переважно комунікативна та соціально-перцептивна функція. В найменшій мірі реалізовується особистісна функція, тобто студенти не мають змоги повноцінно реалізувати свою соціальну роль та здійснити соціальну самопрезентацію.

Наступне питання анкети стосувалося задоволеності студентами стосовно основних цілей професійно-педагогічного спілкування.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання про задоволеність студентів реалізацією цілей спілкування в освітньому онлайн-просторі

Цілі педагогічного спілкування	Шкала оцінок та частка відповідей				
	повністю незадоволений	переважно незадоволений	і задоволений, і незадоволений	переважно задоволений	повністю задоволений
інформаційна – взаємний обмін науковою і навчальною інформацією	0,00	0,00	3,64	38,18	58,18
ціннісно-орієнтаційна – трансляція важливих суспільних та професійних цінностей, норм, ідеалів	0,00	0,00	7,27	50,91	41,82
регулятивна – переконання, навіювання та інші засоби впливу у спільній діяльності	0,00	1,82	21,82	50,91	25,45

соціальна – погоджування спільних дій, отримання зворотного зв'язку про характер взаємин	0,00	5,45	18,18	63,64	12,73
спонукальна – мотивація діяльності студента, його психологічна підтримка	0,00	9,09	21,82	58,18	10,91

Як бачимо, у вибірці студенти переважно задоволені реалізованістю цілей педагогічного спілкування. Серед них слід виділити інформаційну, стосовно якої виявлено найбільший ступінь задоволеності. Разом з тим, значна частка студентів та магістрів вказала на відносну незадоволеність реалізацією регулятивної та спонукальної сторін взаємодії. Отримані результати цілком очікувані, адже в умовах комунікації, опосередкованої комп'ютерними технологіями, в першу чергу відчувається дефіцит неформальних (невербальних, емоційних) засобів впливу.

За результатами діагностичного опитувальника «Самооцінка адаптивності студента» (варіант методики С.І. Болтівця, модифікований Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко) [1] у більшості студентів переважає помірний рівень адаптації, високий рівень виявлений лише у незначній частки опитаних – див. табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл відповідей щодо складових адаптації студентів

Цілі педагогічного спілкування	Шкала оцінок та частка відповідей				
	Низький рівень	Рівень нижче середнього	Середній рівень	Рівень вище середнього	Високий рівень
1. розуміння навчального матеріалу.	0,00	0,00	25,45	61,82	12,73
2. використання навчальної допомоги	0,00	32,73	18,18	34,55	14,55
3. використання зразків та засвоєних способів діяльності	0,00	3,64	0,00	29,09	67,27
4. інтерес до навчання	0,00	20,00	10,91	36,36	32,73
5. працездатність у навчанні	16,36	10,91	23,64	30,91	18,18
6. емоційний стан, настрої	9,09	3,64	5,45	36,36	45,45
7. головні болі під час занять	5,45	9,09	9,09	47,27	29,09
8. якість сну	12,73	25,45	20,00	23,64	18,18

Стосовно розуміння навчального матеріалу більше половини відзначили, що можуть викласти вивчене, коли матеріал пов'язаний із тим, що вони вже знають. Разом з тим, 25,4 % відзначили, що розуміють те, що вивчається, але їм важко його викласти. Студенти неявно розраховують на підтримку викладача. З одного боку, вони відчувають полегшення, коли той допомагає їх розпочати

відповідь або підказує якісь поняття. З іншого боку, третина опитаних відзначили, що хоча допомога сприяє більш швидкому та якісному виконанню роботи, навіть без неї вони здатні самостійно виконати завдання. Вони легко і швидко виконують завдання, якщо мають зразок або якщо спосіб виконання подібної роботи їм вже відомий (67,3 % відзначили такий варіант).

Лише третина студентів мають сформовану стійку внутрішню мотивацію до навчання. Значна частка опитаних (20 %) відзначила падіння інтересу до навчання. Іноді студентам цікаво виконувати лише окремі завдання, а розпочавши роботу, вже не хочеться діяти далі. 36,4 % відзначили, що їм цікаво навчатись, якщо викладач підтримує інтерес роз'ясненням, жартами, підбадьоренням тощо. Це підкреслює важливість постійної роботи з підтримки мотивації студентів в онлайн-навчанні.

Багато студентів відзначили більш або менш виражені порушення працездатності. Досить часто, розпочавши навчальну діяльність, вони відчувають втому та втрачають уважність, потребуючи тривалих перерв у роботі. 16 % опитаних вказали на крайній ступінь виснаженості, що можна пояснити як складними життєвими обставинами, так і збільшенням навантаження в період сесії.

У більшості студентів відвідування занять викликає приємні емоції: вони спокійні і врівноважені, розуміють власні цілі та способи їх досягнення, їм приємно навчатись, особливо коли на занятті викладач звертає на них увагу, залучає до спільної роботи. Разом з тим, виявлені студенти, у яких думки про університет викликають занепокоєння і тривогу. Як правило, це супроводжується фізіологічними порушеннями – головними болями та порушеннями сну.

Загалом отримані емпіричні результати відповідають аналогічним даним попередніх дослідників. Вони підтверджують та уточнюють дані інших вчених, які вивчали особливості впливу онлайн освіти на студентів.

Вже в 2020-2021 р. ряд авторів звернули увагу на руйнівні наслідки онлайн-навчання для психічного розвитку та фізичного здоров'я учнів. Після початкового ентузіазму, викликаного нестандартним і, здавалося б, полегшеним навчанням в комфортних умовах, дослідники в різних країнах зіткнулися з численними проблемами як серед учнів, так і серед педагогів. Відзначено падіння інтересу до навчання, апатію, в'ялість, труднощі концентрації уваги, високий рівень нудьги та розчарування. Академічне відставання, збільшення соціальної ізоляції та дистанціювання, перенесення освітнього середовища в коло родини може призводити до збільшення стресу та тривоги. Спеціалісти також пишуть про «втому від Зуму» через різке збільшення екранного часу, що проявляється у нервовому виснаженні та інформаційному перевантаженні. Відзначається, що заняття в Zoom більш виснажливі для викладачів та студентів, ніж безпосереднє спілкування в аудиторії [3].

Попереднє дослідження, проведене спеціалістами ХДУ серед студентів молодших курсів (Krupnyk I. R., Babatina S. I., Krupnyk H. A., 2022) показало

достатньо лояльне ставлення до онлайн-навчання. Серед переваг такого формату більше половини опитаних назвали можливість побути вдома, більше спати, не витратити час і гроші на транспорт, а також частіше бачити друзів. Все безпосередньо не стосується освітнього процесу. Разом з тим, здобувачі висвітлюють негативні чинники, які стосуються саме специфіки процесу навчання: технічні труднощі, важкість розуміння завдань та дефіцит часу на виконання їх на парі [4].

Більшість досліджень, що стосуються досвіду навчання під час пандемії, підкреслюють обмеження взаємодії викладачів та студентів, що постає головним бар'єром в реалізації якісної онлайн-освіти (Рибак, Васильківська, 2022; Tavrovetska & Veldbrekht, 2023) [2, с. 5]. Перебуваючи в компанії однолітків, студенти не тільки разом вчаться, але й дружать, соціалізуються, розвивають вміння співпрацювати, сперечатись, конкурувати, цінні професійні та особистісні якості. Натомість в цифровому середовищі фізична взаємодія між учасниками неможлива. Тут не розгортаються групові дискусії, практично немає особистого спілкування. Все це може спричинити почуття ізоляції, що у свою чергу, негативно впливає на мотивацію та успішність навчання.

Висновки. Масовий перехід до онлайн-навчання та численні негативні соціально-психологічні наслідки цього явища змушують переосмислити професійні обов'язки викладачів та освітні можливості закладів вищої освіти. Проведене дослідження показало, що перенесення занять у віртуальний простір не здатне замінити повноцінне соціальне середовище університету. Перехід до онлайн-навчання має наслідки для всіх учасників, яким потрібно адаптуватися до нового формату навчання. Можна очікувати зниження рівня знань і компетенцій студентів, труднощі професійної ідентифікації, поширення відчуженості, соціальне дистанціювання. Вивчення пролонгованих соціально-психологічних ефектів онлайн-навчання надзвичайно перспективне як в практичному, так і в теоретичному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. К. : Каравела. 2008. 352с.
2. Рибак О. С., Васильківська О. С. Суб'єктивне відчуття самотності студентів під час дистанційного навчання. *Психологічний часопис*, 2022. № 8(5). С. 18–30. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.5.2>
3. Michelle E. Side Effects Of Online Education. *ELearning Industry* [publication from October 9, 2021]. URL: <https://elearningindustry.com/side-effects-of-online-education>
4. Krupnyk, I.R., Babatina, S.I., Krupnyk, H.A. (2022). Features of perception of applicants to higher education distance learning, *Information Technologies and Learning Tools*, 91(5), 98-112. DOI:10.33407/itlt.v91i5.4853
5. Tavrovetska, N. & Veldbrekht, O. (2023). Psychological aspects of online learning implementation at Ukrainian universities. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 9(2), 38-47. DOI: 10.52534/msu-pp2.2023.38

Науковий керівник кандидат психологічних наук, доцент Крупник І.Р.

ПРИЙМАК К.С.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ ІТ-КОМАНДИ

Интерес до психологічного аналізу особистостей і розуміння психологічних характеристик індивідів залишається високим у багатьох галузях. Психологічний портрет – це комплексний інструмент, який дозволяє нам краще розуміти і аналізувати індивідуальну природу та психологічні характеристики особистості. Створення психологічного портрету – це процес вивчення і дослідження внутрішнього світу людини, її особистісних рис, мотивацій, інтересів і здібностей.

Ключові слова: психологічного портрет, методи створення психологічного портрету

Interesting psychological analysis of personalities and understanding of psychological characteristics of individuals remains high in minefields. A psychological portrait is a comprehensive tool that allows us to better understand and analyze the individual nature and psychological characteristics of a person. Creating a psychological portrait is a process of studying and researching the inner world of person, his personal traits, motivations, interests and abilities.

Key words: psychological portrait, methods of creating a psychological portrait

У професійному доборі об'єктом дослідження виступає особистість – індивід, як суб'єкт соціальних відносин і активної трудової діяльності, наділений властивостями, якостями, здібностями, що дозволяють реалізувати себе у соціумі [1]. Основою розвитку особистості є професійна діяльність. З точки зору психології праці спеціаліст – це професійно компетентний працівник, що володіє необхідними для якісного і продуктивного виконання праці знаннями, вміннями, якостями і досвідом [2].

Психологічні портрети застосовуються в різних галузях:

- 1. Особистісний розвиток:** Індивіди все більше цікавляться розумінням власної особистості, їхніх сильних і слабких сторін, мотивацій та цілей. Дослідження психологічного портрету надає можливість працювати над особистісним розвитком та самосприйняттям.
- 2. Кар'єрний розвиток:** У бізнесі і професійній сфері розуміння власних сильних сторін та слабкостей є ключовим для успіху. Дослідження психологічного портрету може допомогти визначити оптимальні кар'єрні шляхи та стратегії.

3. **Психологічна діагностика і лікування:** У сфері психотерапії та лікування психічних розладів, розуміння психологічного портрету пацієнта є важливим елементом для ефективної та індивідуалізованої терапії.
4. **Кримінальна психологія:** У сфері правопорядку та кримінальної психології створення психологічного портрету може допомогти вивчати та передбачати злочинну поведінку.
5. **Маркетинг і реклама:** В бізнесі дослідження психологічного портрету споживачів допомагає розробляти більш ефективні маркетингові кампанії та пропонувати товари та послуги, які краще відповідають їхнім потребам.
6. **Наукові дослідження:** Психологія як наука продовжує досліджувати та розуміти людську природу, і психологічний портрет є важливою складовою цього процесу.
7. **Цифрова ера:** З розвитком технологій і цифрових платформ створення психологічного портрету на основі цифрових слідів стає все більш актуальним і складним завданням.

В цілому, тема продовжує бути актуальною і важливою як у науковому, так і в практичному контексті, допомагаючи розуміти та вивчати людську природу та поведінку в різних сферах життя [3].

У цій статті ми розглянемо методи та підходи до створення психологічного портрету, які дозволять отримати більше інсайтів та інформації про особистість. Ми розглянемо використання психологічних тестів, бесід та інтерв'ю, аналізу документів і спостережень, а також роль психоаналізу і психологічного глибинного аналізу в процесі створення психологічного портрету.

Розуміння та вивчення психологічного портрету може стати важливим інструментом як для професійного росту фахівців, так і для особистого розвитку кожного з нас.

Методи створення психологічного портрету

Психологічний портрет - це образ особистості, створений на основі детального аналізу її психологічних характеристик, рис характеру, інтересів і здібностей. Цей інструмент застосовується в різних сферах, включаючи психологію, психіатрію, рекрутинг, освіту та багато інших. Створення психологічного портрету вимагає використання специфічних методів та інструментів[4]. У цій статті ми розглянемо деякі з них.

1. Психологічні тести

Психологічні тести - це стандартизовані інструменти для вимірювання різних аспектів психіки і особистості. Найпоширеніші з них включають тести на інтелект, особистість, мотивацію, емоційний стан тощо. Ці тести допомагають зібрати об'єктивні дані про особистість та роблять можливим створення досить точного психологічного портрету.

2. Бесіда та інтерв'ю

Бесіди та інтерв'ю з об'єктом вивчення є важливим етапом у створенні психологічного портрету. Під час спілкування можна дізнатися багато про особистість, її досвід, ставлення до різних ситуацій і багато іншого. Важливо

використовувати відкриті запитання та активне слухання, щоб отримати максимум інформації.

3. Аналіз документів і матеріалів

Якщо створюється психологічний портрет на основі діяльності чи творчості особи, важливим джерелом інформації можуть бути різноманітні документи, листи, статті, твори тощо. Аналіз цих матеріалів може розкрити особистісні риси та характеристики об'єкта.

4. Спостереження

Спостереження – це ще один важливий метод для створення психологічного портрету. Воно може бути використане в різних контекстах, від спостереження за дитиною в класі до аналізу поведінки на робочому місці. Спостереження допомагає зрозуміти, як особистість взаємодіє з оточуючим середовищем і як вона реагує на різні ситуації.

5. Психоданаліз

Психоданаліз використовується для дослідження підсвідомих процесів та конфліктів у психіці особистості. Цей метод може розкрити глибокі мотиви і страхи, які впливають на поведінку та рішення.

- *Аналіз психічних процесів:* Психоданаліз спрямований на аналіз психічних процесів, особливо тих, які зазвичай залишаються під поверхнею свідомості. Це дозволяє розуміти особистість на більш глибокому рівні.
- *Розкриття підсвідомих конфліктів:* Психоданалітичний підхід допомагає розкрити підсвідомі конфлікти, мотивації та страхи, які можуть впливати на поведінку та рішення особистості.
- *Вивчення раннього дитинства:* Психоданаліз звертає увагу на ролі досвіду раннього дитинства у формуванні особистості. Це дозволяє врахувати вплив багатьох факторів на психологічний портрет.
- *Сприяння розвитку самосприйняття:* Психоданаліз може допомогти особистості краще розуміти власну психологію, її мотивації та потреби.

6. Анкети та опитування

Створення психологічного портрету також може включати опитування або анкети, заповнені об'єктом вивчення або особами з близькими відносинами. Це може допомогти отримати інформацію про сприйняття і оцінки інших осіб.

Висновки. Створення психологічного портрету - це складний процес, який вимагає використання різних методів та інструментів. Важливо збирати як можна більше об'єктивної інформації та аналізувати її, щоб створити повний і точний образ особистості. Правильно створений психологічний портрет може бути корисним у багатьох сферах, від психологічної діагностики до рекрутингу та освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузікова С.Б. Саморозвиток особистості: суб'єктний підхід. *Психологія особистості*. 2013. № 1, С. 77-86.
2. Коқун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. К.: ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2012. 200 с

3. Лантух І.В. Психологічний портрет суб'єктів підприємницької діяльності. *Fundamental and applied researches in practice of learning scientific schools*. 2019. Vol. 32 (2). P.3-10
4. Тодорюк, С. І. Інноваційні методи управління персоналом. *Economic sciences theoretical and science bases of actual tasks*, 2022185-187.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Тавровецька Н.І.

УКД 159.923.2

СМЕШКО К.О.

ГУМОР ЯК СПОСІБ ПЕРЕЖИВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті теоретично й емпірично аналізується тема гумору як способу переживання людського досвіду. Гумор є можливість вивільнити непроявлені емоції. Також він може стати джерелом для поліпшення настрою, поштовхом до дій або навіть нагадуванням про реальний перебіг подій.

Ключові слова: гумор, сублімація, людський досвід.

The article theoretically and empirically analyzes the topic of humor as a way of experiencing human experience. Humor is an opportunity to release unexpressed emotions. It can also be a source of mood improvement, an impetus for action, or even a reminder of the real course of events.

Key words: humor, sublimation, human experience.

Переживання людиною стресових або навіть травматичних подій на теперішній час є неминучим. Тому з'являється потреба у використанні ефективних методів психологічної допомоги, які можуть полегшити наш емоційний стан під час нелегких життєвих ситуацій.

Таким методом ми можемо назвати гумор. На даний час в Україні він користується великим попитом: у повсякденному житті при перегляді стрічок у соціальних мережах часто зустрічаються авторські жарти чи меми від користувачів, які змальовують їхню буденність; у медійному середовищі не припиняється випуск нових гумористичних шоу на актуальні теми; а в деяких медичних закладах практикують лікарняну клоунаду – один із напрямів психологічної практики.

Серед зарубіжних вчених у області дослідження гумору є відомим Р. Мартін. Його робота «Психологія гумору» містить об'ємний розгляд явища гумору: від загального визначення, функцій до практичного використання у різних сферах. Також він є автором двох методик: «Опитувальник для визначення стилів гумору» (HSQ) і «Шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання» (CHS).

В українській науці на тему гумору звернула увагу О. Шпортун. Авторка відома дослідженням особливостей прояву гумору в нормі й патології. Також вона висунула власну програму терапії за допомогою гумору – регулятивно-рівневої гуморотерапії.

Також серед українських дослідників гумору можна назвати О. Зайву, Е. Носенко, С. Сворцова [1, 2].

Про ставлення до «карантинного» гумору писали О. Черткова із колегами [4]. Використання копінг-стратегій українцями у перші п'ятнадцять днів повномасштабного вторгнення, серед яких є й гумор, досліджувала Т. Храбан [6].

Цілі статті: - теоретично розкрити тему гумору як способу переживання людського досвіду;

- провести емпіричне дослідження гумору як способу переживання людського досвіду.

У попередній роботі ми розкрили тему гумору як засобу стресоподолання. Одним із аспектів було названо його використання є психологічний захист. Створення жартів у цьому випадку було порівняно із процесом творчості як одним із можливих проявів механізму сублімації [3].

З. Фройд вважав, що гумор має властивість економії афекту [5, с. 204]: «Гумор – засіб досягнення задоволення, незважаючи на надокучливі емоції, які заважають; він вступає у такий розвиток афекту, займаючи його місце» [5, с. 198]. Автор також наділив економічною властивістю дотепи, тільки у даному випадку це стосується гальмування [5, с. 204]. Автор писав, що дотепи допомагають обходити перешкоди і отримувати бажане, навіть якщо воно у даний момент часу не є легкодоступним [5, с. 85].

Тобто отримання задоволення від дотепів і гумору пов'язано із нереалізованими емоціями, бажаннями або прагненнями. А вигадуючи жарти, смішні історії, меми, ми, навпаки, вивільняємо стримування.

Про гумор як ресурс стресоподолання висловлювалися Е. Носенко і О. Зайва. У залежності від того, куди спрямоване наше сприйняття – на світ, на інших, на себе – гумор може виражати протест або захист, агресію, самопідтримку й т.д. Автори звернули увагу, що змісти гумористичних проявів відобразатимуть особливості людських уявлень [1].

Схожа думка зустрічається у роботі О. Черткова із співавторами, які встановили, що оцінка мемів (хоча ми б додали ще й жарти) як гумористичних пов'язана із особистісними характеристиками людини (диспозиціями і стилем гумору), які можуть резонувати із проблематикою самих мемів [4].

Про використання гумору як копінг у перші дні повномасштабного вторгнення вказувалося в роботі Т. Храбан [6]. Авторка зазначає, що люди почали жартувати на 11-15 день. З цим було пов'язано бажання відновити емоційний стан і проявити співчуття до себе.

Нами було проведено емпіричне дослідження, участь у якому взяли 78 осіб від 17 до 89 років. Учасникам було запропоновано відповісти на ряд відкритих питань-завдань:

- вигадати жарт;
- вказати джерело натхнення для створення жарту;
- вказати емоції: які виникають безпосередньо як реакція на жарт і які виникають, якщо прибрати частину гумористичного зі змальованої ситуації в жарті;
- зазначити значення вигаданого жарту для самого опитуваного.

При обробці відповідей використовувався метод контент-аналізу.

Найбільш використаною тематикою для імпровізованих жартів стосувалася повсякденного життя: незвичні випадки, друзі, сім'я, навчання і робота, подарунки, транспорт, похід до бару, стереотипи й упередження і т.і.

Друга група жартів – політичний і військовий гумор. При організації дослідження ми очікували, що жартів цієї категорії буде набагато більше. Та обробка отриманих результатів підштовхнула нас до думки: військові події стали частиною буденного життя громадян України. Це не означає, що люди звикли. Війна зараз є тим, що висвічується у новинах, за чим спостерігають і про що можна вести обговорення. І саме тому жартів на дану тематику може бути менше, ніж могло бути у перші дні військового вторгнення росії.

Третя група не така велика за кількістю – фрази-жарти і гра слів.

Джерелом натхнення для більшості жартів став життєвий досвід: спостереження, ситуації, у які потрапляли опитувані, або про які розказували знайомі, робота. Рідко, коли для опитуваних натхненням виступало зовсім інше: жарти і меми, соціальні мережі. Є випадки, коли респонденти не змогли визначитись з відповіддю.

Тобто опитувані у більшості випадків при створенні гумору зверталися до того, що не тільки є для них важливим, а є вже звичним.

На питання, які емоції викликає жарт, більшість респондентів відповіли про наявність приємних і позитивних відчуттів: радість, сміх, веселощі. Зустрічалися також і суміжні: розслаблення, сором і ніяковість, віра на краще, насолода, саркастичні й іронічні настрої, сум і навіть бажання проявляти агресію.

На питання, які емоції виникають, якщо прибрати гумористичну складову з вигаданого жарту, були отримані такі відповіді: сум, нерозуміння, страх, нудьга, обурення і осуд, злість, роздратування, гнів, агресія, спокій, зацікавленість, надія.

Тобто можна стверджувати, що гумор приносить не тільки відчуття задоволення, а й допомагає вивільнити приховані почуття.

Значення вигаданого жарту. Більша частина респондентів висловилися про власну імпровізацію як про спосіб покращити настрій, розрядити обстановку, те чим можна поділитися з друзями. Для когось це є приємним спогадом або відображенням реалій життя. Були випадки, коли опитувані висловлювались про імпровізований гумор як привід задуматися про певні проблеми, або діяти тим чи іншим чином, можливість проявити емоції.

Також є частина респондентів, які не змогли вдало пройти опитування, тобто не змогли вигадати жарт. Дехто висловився, що ніколи не жартує, інші

висловилися про відсутність певних умов, які б дозволили жартувати: відсутність друзів або відповідної ситуації, стрес. Частина нічого не відповіла. Тому ми схилиємося до тої думки, що генерація гумору може залежати від вмінь самої людини (смішити себе та інших є навичкою, яку можна розвивати) або наявності/відсутності деяких умов (відповідна ситуація, настрої).

Отже, гумор це не тільки джерело гарного настрою. Він може стати засобом переживання життєвих ситуацій, який здатний вивільнити приховані емоції й бажання і в деяких моментах спонукати нас до дії або роздумів. Тому використання гумору у психологічній практиці, не тільки в лікарняній клоунаді, на сьогоднішній момент може стати ефективним методом при наданні допомоги. Не варто й забувати про використання гумору як елемент психологічної самопомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Носенко Е. Л., Зайва О. О. Походження, зміст та форми виявлення гумору як ресурсу психологічного подолання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2004. №7. С. 22 – 31.
2. Скворцов С. Ю., Зайва О. О. Методика дослідження стилів гумору (HSQ) та шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання (CHQ): опис, адаптація, застосування. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка та психологія*. 2005. №11. С. 90 – 95.
3. Смешко К. О. гумор як спосіб подолання стресу. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості: збірник наукових праць за матеріалами VII Усеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Соціально-психологічні технології розвитку особистості»* (Херсон, 07 квітня 2023р.) [Електронний ресурс]/ ред.колегія І. Р. Крупник, І. С. Попович, Н. І. Тавровецька, О. М. Танасійчук (відп. За випуск) та ін.. Херсон: Херсон-Івано-Франківськ: ХДУ. 2023. С. 143 – 146.
4. Черткова О., Чолій С., Сенік О. Ставлення молоді до «карантинних» мемів у зв'язку із домінуючим стилем гумору та особистісними диспозиціями. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 12 С. 139-150.
5. Freud S. *Der witz und seine beziehung zum unbewussten*. Franz Deuticke : Die Psychoanalytische hochschule in Berlin, 1905. 207s.
6. Khraban T. E. Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2022, 7, 59–74.

Науковий керівник кандидат психологічних наук, доцент Крупник І.Р.

СТЕПАНЕНКО О.О.

ВПЛИВ СТАНУ РЕСУРСНОСТІ НА РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджено теоретичне підґрунтя аналізу поняття «психологічне благополуччя». Висвітлено поняття «ресурс» та «ресурсність» та їх вплив на рівень психологічного благополуччя особистості.

Ключові слова: психологічне благополуччя, ресурс, ресурсність.

The article investigates the theoretical foundation for the analysis of the concept of «psychological well-being». The concepts of «resource» and «resourcefulness» and their impact on the level of psychological well-being of personality are covered.

Keywords: psychological well-being, resource, resourcefulness.

Поняття психологічного благополуччя особистості є досить цікавим і складним у науці, відноситься воно не лише до психології, а й до інших суміжних наук як то соціологія, філософія, педагогіка, етика або економіка. Проте вивчено воно у науковому просторі ще недостатньо, відсутнє конкретне визначення поняття «психологічне благополуччя», різні науковці дотримуються своїх особистих поглядів щодо визначення його структури та чинників, які забезпечують людині високий рівень відчуття свого психологічного благополуччя.

Теоретичний огляд літератури дозволяє зробити визначення психологічного благополуччя як суцільного показника вираження спрямованості особистості для реалізації головних складових свого позитивного функціонування, а також міру реалізованості складових благополуччя, яка виявляється особистісно у відчутті задоволеності життям та собою, суб'єктивного відчуття людиною щастя, внутрішнього балансу і комфорту та усвідомленні особою цінності свого існування [1, с. 15].

Щодо змісту складових психічного благополуччя, то тут є достатньо відомою шести компонентна модель відомої американської дослідниці К. Ріфф, яка у своїй роботі вивчала аспекти позитивного функціонування особистості та узагальнила погляди таких науковців як Е. Дінер, Е. Еріксон, К. Роджерс, К.Г. Юнг, А. Маслоу та інші. У розробленій нею шкалі психологічного благополуччя («The scales of psychological well-being», С. Ryff, 1989) дослідниця виділила такі компоненти: самосприйняття (позитивне ставлення до себе та свого минулого життя), позитивні відносини з іншими (близьке оточення), компетентність (як здатності справлятися із повсякденним життям), наявність життєвих цілей (сенс життя), особистісне зростання (розвиток та

самореалізація), автономність (здатність дотримуватись власних переконань) [6].

У межах поняття «психологічного благополуччя» питання особистісного психологічного «ресурсу» або «ресурсності» особистості є актуальним оскільки ресурси не лише надають сил пережити людині кризові життєві ситуації, але й відкривають можливості для переживання позитивного функціонування і благополуччя. Рівень психологічного благополуччя залежить, від особистісних ціннісних орієнтацій, життєвих цілей та наявності для цього ресурсів, особистісних зусиль та умов для досягнення бажаного. Тобто внутрішні і зовнішні чинники, і оскільки зовнішні чинники до яких відносяться соціальні, політичні або культурно-історичні, людина не завжди може регулювати та контролювати, то внутрішні такі як підтримуючі емоційні відносини із близьким оточенням, поведінкова активність та ціннісно-сміслові орієнтації, базуються на особистісних ресурсах і мають свої суб'єктивні прояви, корелюючи із життєвими стратегіями кожної окремої особистості [2].

Е. Дінер визначав психологічний ресурс як вагомий фактор благополуччя та якості життя. Відомий представник напрямку позитивної психології С. Хобфол визначав ресурс як те, що є цінним для людини та сприяє її адаптації до будь-яких надзвичайних ситуацій, які можуть привести до стресу.

Дослідниця Н.В. Каргіна, вивчаючи питання самодостатності як ресурсу психологічного благополуччя особистості, довела тісний зв'язок феноменів психологічного благополуччя та ресурсу самодостатності [2, с.80].

Досліджуючи тему психологічних ресурсів суб'єктивного благополуччя батьків, що виховують дітей з особливими потребами Л.М. Кобильнік дійшла висновку, що психологічні ресурси виступають як характеристика особистості, яка забезпечує можливість досягати суб'єктивного благополуччя [3].

Поняття «ресурсність» особистості розглядається у психології як значно ширше за своїм змістом ніж поняття «ресурс». Вітчизняна сучасна дослідниця О. Штепа визначає ресурсність як уміння особи актуалізувати власні психологічні ресурси задля свого саморозвитку та саморозкриття. Важливим авторка вбачала уміння людини не лише накопичувати власний ресурс, але й свідомо оперувати процесами їх оновлення та використання. Психологічна ресурсність може визначати не лише якість, але й об'єм особистісного ресурсу людини. Вивчаючи питання психологічної ресурсності особистості, О. Штепа довела наявність зв'язків між загальним рівнем психологічної ресурсності та усіма компонентами суб'єктивного благополуччя особистості [4, 5].

Складовими поняття «психологічна ресурсність» О. Штепа вбачає такі компоненти як: упевненість у собі; допомогу іншим; доброту до людей; успіх; любов; віру у добро; прагнення до мудрості; творчість; відповідальність; самореалізацію у професії; самовдосконалення; знання своїх психологічних ресурсів; уміння оновлювати свої особистісні ресурси; уміння пристосовувати власні психологічні ресурси. На основі представлених складових психологічної ресурсності науковиця розробила власну методику «Опитувальник психологічної ресурсності особистості» дані якої дозволяють виявити рівень

загального показника психологічної ресурсності особистості. Відповідно отриманих даних вираховується загальний рівень психологічної ресурсності особистості який, в свою чергу, впливає на відчуття психологічного благополуччя особистості [4].

Висновки. Представлений теоретичний аналіз надав нам підстав резюмувати, що психологічні ресурси та стан ресурсності особистості обумовлюють здатність для самореалізації особистості, допомагають досягати індивідуальних ціннісно-сміслових життєвих напрямків, надають змогу накопичувати, зберігати й підтримувати внутрішні сили та комфорт, що і впливає на рівень загального психологічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуляєва О.В. До проблеми структурного аналізу поняття «психологічного благополуччя». *Вісник Харківського національного університету, Серія «Психологія»*. 2016. Вип. 59. С. 15-20.
2. Каргіна Н.В. Патерни рис особистості, схильних до переживання психологічного благополуччя різного ступеня. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №5. С.22-28.
3. Кобильнік Л. М. Психологічні ресурси суб'єктивного благополуччя батьків, що виховують дітей з особливими потребами. *Психологія та соціальна робота*. 2021. Вип. 2 (54). С. 105-119.
4. Штепа О.С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України Кам'янець - Подільський : Аксіома. 2018. Вип. 39. С. 380-399.
5. Штепа О.С. Психологічна ресурсність як критерій індивідуального здоров'я. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України 2016. Вип 32. С. 571-585.
6. Ryff C. The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69, №4. P. 719-727.
7. Hobfoll S.E. Social and psychological resources and adaptation. *Review of General Psychol.* 2002. Vol. 6 (4). P. 307-324.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Тавровецька Н.І.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

БАБЕНКО С.С.

ВИКОРИСТАННЯ ФЛЕШ-КАРТОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розглядаються можливості використання флеш-карток для формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Проаналізовано сутність та структуру природничо-екологічної компетентності. Визначено переваги застосування флеш-карток у навчанні дітей дошкільного віку. Обґрунтовано ефективність використання флеш-карток для ознайомлення дітей з об'єктами природи, формування екологічних уявлень та ціннісного ставлення до природи.

Ключові слова: природничо-екологічна компетентність, флеш-картки, діти дошкільного віку, екологічні уявлення.

The article discusses the possibilities of using flash cards to form the natural and environmental competence of preschool children. The essence and structure of natural and ecological competence are analyzed. The advantages of using flash cards in teaching preschool children are determined. The efficiency of using flash cards to familiarize children with the objects of nature, the formation of ecological representations and value attitude to nature is substantiated.

Key words: natural-ecological competence, flash cards, preschool children, ecological representations.

Одним з пріоритетних завдань дошкільної освіти є формування компетентностей дитини, зокрема природничо-екологічної. Це передбачає оволодіння системою знань про природу, розвиток дослідницьких умінь, екологічно доцільної поведінки, ціннісного ставлення до природи. Пошук ефективних засобів екологічного виховання дітей залишається актуальним завданням сучасної дошкільної освіти. Сучасні діти вивчають інформацію на інтерактивних пристроях та за допомогою візуальних засобів, тому перспективним у цьому контексті є використання флеш-карток, що відповідає їх сприйняттю і може бути більш ефективним для навчання [4].

Відповідно до базового компоненту дошкільної освіти природничо-екологічна компетентність передбачає, що дитина має розвинуту здатність діяти в різних життєвих ситуаціях на основі свого емоційно-ціннісного відношення до природи, розуміння її законів і формування цих навичок через активну участь у пізнавальній, дослідницькій, трудовій та ігровій діяльності [2].

Метод використання флеш-карток –це невеликі за розміром картки, із зображенням та інформацією, суть яких полягає в тому, щоб на спеціальних картка (у вигляді слів, чисел, зображень) навчити дитину впізнавати, називати і

запам'ятовувати певні предмети або явища. Вони є популярним інструментом у навчальних процесах, оскільки допомагають дітям засвоювати новий матеріал легко та цікаво. Нещодавно флеш-картки були популярні переважно для вивчення іноземних мов, особливо словникового запасу. Проте зараз їх успішно використовують для запам'ятовування матеріалу з будь-якої навчальної галузі. Інформація розміщується на обох сторонах карток, наприклад, на одному боці може бути запитання або малюнок, а на іншому – відповідь чи пояснення. Флеш-картки можуть бути «фізичними» (їх можна тримати в руках), або онлайн-картки, які наразі стають більш популярними. Робота з такими картками сприяє візуальному сприйняттю інформації та створенню асоціативних зв'язків. Крім того, використання флеш- карток базується на ігровому підході, що дозволяє зацікавити дітей, та розвиває командні здібності [5].

Застосування їх у роботі з дошкільниками, для формування природничо-екологічної компетентності, має низку переваг:

- цікавість та мотивація, флеш-картки повинні бути цікавими та насиченими, що підвищить мотивацію та бажання до вивчення природи та екології;

- візуальний підхід, зображення сприятимуть кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу, а особливо для маленьких дітей;

- спільне навчання, групове використання флеш- карток сприятиме розвитку соціальних та комунікативних навичок, співпраці та обговоренню питань;

- застосування у різних сферах, можна використовувати не тільки в закладах дошкільної освіти, але і вдома, що дає батькам можливість активно впливати на формування природничо-екологічної свідомості своєї дитини.

Використання флеш- карток є доцільним для формування у дітей уявлень про рослини і тварин, природні явища, екосистеми, взаємозв'язки у природі. Картки дозволяють візуалізувати природні об'єкти, полегшують їх розпізнавання та знання назв. Використання флеш- карток сприяє збагаченню та конкретизації уявлень дітей про навколишній світ.

Застосування флеш- карток також є ефективним для формування екологічно доцільної поведінки – картки можуть містити правила взаємодії з природою, послідовність дій у конкретних ситуаціях. Це сприятиме усвідомленню дітьми екологічних норм поведінки та формуванню навичок їх дотримання [1].

Щоб забезпечити ефективне використання флеш- карток, важливо дотримуватися кількох основних правил:

- Кожна картка повинна мати лише одне зображення.
- Вимовляти назву предмета чи явища вголос.
- Вивчати картки з обох сторін, а саме розглядати і запам'ятовувати візуальну інформацію та назву предмета.
- Змінювати послідовність карток для навчання.
- Регулярно повторювати матеріал, флеш-картки можна поєднати з методикою «розділеного повторення». Це означає, що матеріал не лише

вивчається через картки, але й періодично перевіряється кілька разів для підтримання якості запам'ятовування. Цей підхід суттєво поліпшує процес вивчення, дозволяє виділити проблемні пункти і сконцентруватися на їх вирішенні.

Для підвищення ефективності флеш-карток запропонуйте дитині самостійно створювати їх. Це сприятиме кращому засвоєнню інформації ще на етапі підготовки матеріалів. Варто пам'ятати, що будь-яку інформацію треба дозувати, не слід вивчати одразу все. Проте не забувайте про регулярність – нагадуйте дітям переглядати їх щодня у вільний час. Докладайте зусиль, щоб матеріал на флеш-картах був цікавим. Заохочуйте дітей використовувати яскраві асоціації [3].

Отже, використання флеш-карток у роботі з дітьми дошкільного віку є ефективним засобом формування природничо-екологічної компетентності. Застосування карток сприяє розширенню уявлень дітей про об'єкти природи, розвитку пізнавального інтересу, формуванню екологічно доцільної поведінки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних рекомендацій щодо використання флеш-карток для екологічного виховання дітей у закладах дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко, А. А., Саска, Г. В. (2020). Флеш-картки у системі засобів особистісно орієнтованого навчання біології учнів.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021р. №33.
3. Васько, О. О., Бутенко, В. Г., Шаповалова, О. В. (2020). Дистанційне навчання: досвід використання, проблеми, перспективи.
4. Ошуркевич, Н. О. (2018). Сучасні педагогічні технології для формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний процес: теорія і практика*, (1-2), 65-72.
5. Петах, В. І., Томашевська, М. О. (2021). Особливості використання інтерактивних технологій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. *EDITORIAL BOARD*, 88.

Науковий керівник докторка філософії Бальоха А. С.

УКД 376.37

БАБІНЕЦЬ І.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСПРАКСІЄЮ

Стаття присвячена вивченню диспраксії та її вплив на розвиток дітей. У статті розглядається причини виникнення диспраксії та проблеми, з якими може зіштовхнутись дитина на шляху подолання порушення.

Ключові слова: диспраксія, артикуляційна диспраксія, моторика, звуковимова, м'язовий тонус;

The article is devoted to the study of dyspraxia and its impact on the development of children. The article discusses the causes of dyspraxia and the problems that a child may face on the way to overcoming the disorder.

Key words: dyspraxia, articulatory dyspraxia, motor skills, sound pronunciation, muscle tone.

Актуальність теми. Проблематика психомоторного дитячого розвитку належить до дуже значущих у загальній та спеціальній дошкільній педагогіці та дитячій психології сучасності. Це закономірно, адже для первинної стадії онтогенезу дитини яскравою особливістю є нерозривність психічних та моторних процесів (А. Валлон, Л. Виготський, О. Запорожець, М. Кольцова, О. Леонтьєв, Р. Фьюелл, М. Щелованов та інші) [4].

У дослідженнях Л. Виготського, М. Лісіної, М. Хватцева, П. Дворкіної, І. Горської, М. Фомічової та інших [3] встановлена наявність тісної взаємодії психомоторного та мовленнєвого розвитку, а саме – чітко прослідковується залежність мовленнєвого розвитку від рухової активності дитини. На недостатню сформованість моторної сфери, зокрема наявність диспраксії, у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення підкреслюють Р. Левіна, Р. Лалаєва, Н. Серебрякова, Л. Лопатіна, М. Іпполітова, О. Мастюкова та інші науковці [4].

Поняття «диспраксія» відомо з середини ХХ століття, коли Collier першим описав його як «congenital maladroitness». Надалі вивченням цього терміну займалися також такі зарубіжені науковці як J. Ayres, S. Gubbaу, С. Gillberg та інші [5].

Диспраксія (dyspraxia) (від грец. dis – приставка, яка описує часткове порушення або ускладненість, praxia – рух, діяльність) – це порушення, яке пов'язане з руховими функціями та координацією рухів у дитини з нормальним тонутом м'язів артикуляційного апарату. Термін використовується, аби позначити порушення планування будь-яких моторних дій, яке пов'язане з певними проблемами розвитку в онтогенезі. J. Ayres вважає, що диспраксія є порушенням організації планування, необхідного для здійснення цілеспрямованих послідовних рухів. Термін «диспраксія» інколи використовується для позначення порушення координації рухів у дітей, а також станів, які характеризуються розсіяною увагою, порушення управління рухами та недоліками сприйняття (DAMP – Deficits in Attention, Motor control and Perception), і це підкреслює, що у цій категорії порушень можуть бути спільні та загальні прояви.

ВООЗ відносить диспраксію до специфічних порушень розвитку моторних функцій, синонім – «синдром незграбності» (МКХ-10, F 82, МКХ-11, 6A04), яке з'являється через затримку розвитку пірамідних, мозочкових систем, що відповідають за координаційну функцію та плавність рухів. Рекомендації МКХ10 визначають такі діагностичні критерії диспраксії:

а) критерій за певними стандартами завданням на координаційну моторику, мінімально на два стандартних відхилення може бути нижче рівня, відповідного для віку дитини;

б) моторно-рухове порушення вагомо стає перешкодою на шляху навчання або навіть може створювати дискомфорт в повсякденному житті;

в) не може чітко діагностуватись та мати діагноз стосовно неврологічного розладу.

Можна побачити, що діагностичні критерії універсальні і дозволяють об'єднати в цю групу широкий спектр рухових розладів. Крім того, диспраксію недостатньо відокремлюють від порушень рухової координації. Якщо координацію розуміти як здатність точно керувати силовими, просторовими і часовими параметрами рухів і забезпечувати узгоджену перебудову рухів і дій відповідно до вимог мінливих умов, то у дітей дошкільного віку ця здатність розвинена ще слабо. Проте в основі моторних проблем дитини може бути недостатня координація внаслідок зниження пропріоцептивної чутливості та/або дефектів зорово-просторових уявлень. У той же час зниження пропріоцептивної чутливості або дефекти зорово-просторових уявлень самі по собі можуть лежати в основі різних форм диспраксії.

Станом на сьогодні причини виникнення диспраксії недостатньо вивчені. Це порушення може виникати та бути: первинним (причини диспраксії не пов'язують з неврологіями та анатомічними порушеннями, однак їх важко визначати без використання спеціальних методик); вторинним (коли безпосередньо диспраксія вже є причиною та наслідком черепно-мозкових травм, ДЦП або інших патологічних станів нервової системи; також може бути при аутизмі, синдрому Вільямса та синдромі Дауна тощо). Найчастіше етіологічні чинники диспраксії пов'язані певним чином з генетикою та навколишнім середовищем.

Диспраксічні явища, які спостерігаються під час роботи артикуляційних органів, отримали назву артикуляційної диспраксії. Артикуляційна диспраксія пов'язана із порушенням вищих психічних функцій і виникає внаслідок затримки дозрівання мозкових структур, відповідальних за реалізацію процесів управління планування рухів з однієї сторони, а з іншої – є проявами системного та структурованого межпівкульного багаторівневого дизнейроонтогенеза, якій бере початок з рівня неспецифічних систем мозку. Нерідко прояви диспраксії пов'язують з порушенням тім'яної частки мозку [4].

Відсутність вчасної діагностики диспраксії може негативно впливати на комфорт та якість життя дитини. Труднощі діагностики пов'язані із тим, що симптоми диспраксії можуть бути неоднаковими на різних вікових етапах онтогенезу.

Наприклад, у ранньому віці проявами диспраксії можуть бути порушення вроджених рефлексів у немовля: порушення або відсутність смоктального рефлексу, розсіяний погляд дитини, складнощі з тим аби захопити предмет рукою, завалювання під час ходіння тощо [1].

Багато вчених вважають, що саме для дошкільного віку найяскравішими проявами диспраксії можуть бути гіперактивність, незграбність у рухах; необережне ходіння, часті падіння; неможливість автоматизувати свою діяльність, наявність вербальної (мовленнєвої, оральної) диспраксії; негативне відношення дитини до будь-яких спортивних дій, її низька активність; довге та складне формування навички самостійного харчування; складнощі оволодіння дрібною моторикою (защепити гудзик, зібрати дрібні предмети пінцетом, одягати шкарпетки, малювати олівцем), труднощі латералізації; сутула постава; швидке згасання уваги; складнощі з переказом подій з життя та розумінням конструкцій речень. Дітям важко навчитися ловити м'яча двома та однією рукою, стрибати на двох ногах, стояти на одній нозі, тримати рівновагу під час їзди на самокаті, виконувати одночасно декілька дій. У дітей можуть виникати різні психоемоційні та поведінкові комплекси: такі діти швидко стають пасивними, втрачають інтерес до виконання різних завдань; відмовляються від моторних ігор, руханок, їм складно шукати собі друзів через знижену самооцінку [3].

Для дітей молодшого шкільного віку із проявами диспраксії характерними може бути труднощі у формуванні навичок читання, письма та малювання; незграбна ходьба по прямій смужці; складність у пошуку відповіді на питання, яке дитина знає; низький рівень сформованості довготривалої пам'яті (дитина не запам'ятовує матеріал вивчений на минулому занятті); неможливість запам'ятати і виконувати складні моторні та інтелектуальні інструкції; складність у вивченні правої та лівої сторони; порушення сну; підвищена збудженість нервової системи до дотиків; затримка фізичного розвитку. Вони часто розчаровані, впertі та сором'язливі, і втомлюються більше, ніж їхні однолітки, тому що вони докладають набагато більше зусиль для виконання простих повсякденних дій. Це дає підстави виділити три основні категорії розладів при диспраксії [2]:

- 1) складнощі у формуванні навичок малювання і письма, повільна швидкість письма, вони довше, ніж однолітки, засвоюють вивчення простих рухів, правильне тримання ручки тощо;
- 2) складнощі при виконанні рухових дій, дитина складно і з великими зусиллями тримає рівновагу і ледь відтворює запропоновану легку моторну програму;
- 3) складнощі у рухливих, спортивних іграх, дитина погано або зовсім не стрибає, не може спіймати, кинути або пнути м'яч.

Отже, можемо зробити висновок, що диспраксія – це складне порушення розвитку дитини, яке вимагає якісно організованого корекційного процесу, який потребуватиме від батьків та логопеда системного і структурованого впливу, налаштованого за принципом «від простішого до складнішого», з врахуванням ведучого виду діяльності дітей дошкільного віку (ігрові методики з використанням наочності) і включеність у роботу суміжних спеціалістів, з якими взаємодіятиме дитина (реабілітолог, сенсорний терапевт тощо). Ми впевнені, що від такої взаємодії різних спеціалістів і батьків і комплексного

підходу у подоланні диспраксії залежить успішне закріплення та автоматизація набутих мовленнєвих навичок у побутовому житті дитини, а також міцність ефекту корекції та подальша динаміка розвитку її мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. *Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць*. К. : УДПУ імені М. П. Драгоманова, 1997. С. 112-117.
2. Лазарева І. А., Поволоцька О. О. Особливості проявів артикуляторної диспраксії у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2018. № 3 (137), квітень. С. 42-48. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7328/1/8.pdf>
3. Логопедія : підручник / [за ред. М. К. Шеремет]. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.
4. Мартиненко І. В. Диспраксія в структурі мовленнєвого дизонтогенезу дітей. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Випуск 40. С. 65-70. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34959?show=full>*
5. Portwood M. *Understanding Developmental Dyspraxia : a Textbook for Students and Professionals*. London: David Fulton Publishers, 2000. 178 p.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.

УДК [1 59.942.5:373.3-053.5]:159.9.07

БІЛОУС О.О.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовується необхідність діагностики тривожності у молодших школярів, доводиться ефективність використання проєктивних методик у діагностиці тривожності молодших школярів.

Ключові слова: тривога, тривожність, діагностика тривожності, проєктивні методики.

The article substantiates the necessity of diagnosing anxiety in younger schoolchildren, proves the effectiveness of using projective methods in diagnosing anxiety in younger schoolchildren.

Key words: anxiety, anxiety, diagnosis of anxiety, projective methods

Ефективність освітнього процесу значною мірою визначається урахуванням вікових та індивідуальних особливостей розвитку школярів. Знання педагогом специфіки розвитку дозволить об'єктивно оцінити потенціал кожного учня, уникнути або подолати проблеми, які перешкоджають

повноцінному розвитку дитини. Особливо актуально це на початку навчання дитини в школі, коли відбувається народження соціального «Я». Цей період супроводжується психологічними труднощами, емоційною нестабільністю. Часто в основі таких проблем лежать тривога, тривожність школяра. Ці проблеми, труднощі значно посилюються в умовах війни. Зміна місця проживання або життя в окупації, переживання за близьких, часто неможливість повноцінного освітнього процесу, дистанційне навчання, до чого додаються звичайні вікові та шкільні проблеми. Безумовно, в таких умовах у більшості школярів спостерігаються емоційна неврівноваженість, тривога, тривожність, на які і в звичайному житті часто не звертають увагу ні педагоги, ні батьки. Проблема полягає в тому, що дитина з ознаками тривоги, із сформованою тривожністю не демонструє свої негаразди, намагається їх приховати. Як правило, така дитина слухняна, виконує всі доручення дорослих, намагається не привертати до себе уваги, не порушує дисципліну. Можна сказати, що такі діти навіть зручні для педагогів, батьків. В той же час, дорослі повинні знати, що такі слухняність, дисциплінованість є формою психологічного захисту [1, с. 4]. Сучасність, в якій опинилась українська дитина, ще більше посилює перелічені ознаки.

Проблема тривожності у дітей є актуальною, оскільки знижує показники якості життя людини і особливо дитини. Наслідком тривожності можуть бути порушення поведінки, сформованість неусвідомлених допінг-стратегій, невротичні розлади. Саме тому важливим є раннє виявлення проявів тривоги і тривожності.

Тривогу визначають як «індивідуально-психологічну особливість, що проявляється у підвищеній схильності людини, дитини до частих переживань занепокоєння, хвилювання, напруження, тривоги» [5, с. 8]. Тривога ж є емоційним станом, який проявляється в передчутті небезпеки, в очікуванні неприємних подій [1, с. 4].

Слід підкреслити, що переживання тривоги можуть проявлятися як на свідомому, так і неусвідомленому рівнях психіки. Тривога проявляється, як правило, не несвідомому рівні у вигляді неприємних, нестійких, епізодичних переживань. Якщо такі переживання є постійними, стійкими, визначають поведінку та діяльність дитини, то мова іде про особистісну рису, яка в дитинстві негативно впливає на формування особистості, руйнує її діяльність. Найяскравіше цей руйнівний вплив тривожності проявляється в навчальній діяльності молодших школярів.

Тривожність, яка локалізується в навчальній сфері позначають терміном «шкільна тривожність». Саме шкільна тривожність є найбільш поширеною серед молодших школярів.

Шкільну тривожність визначають як емоційне неблагополуччя учня, яке проявляється у навчальних ситуаціях у вигляді занепокоєння, хвилювання, в очікуванні поганих оцінок, поганого ставлення до себе [6, с. 6]. Тривожний молодший школяр постійно побоюється зробити щось не так, не може

відповісти добре вивчене завдання, впадає у сором при виклику до дошки, не може виконати контрольну роботу [1, с. 6].

Своєчасно проведена діагностика тривожності у молодших школярів дозволить з'ясувати причини її виникнення, що дозволить впровадити відповідний корекційний вплив на дитину.

Для діагностики тривожності у дітей молодшого шкільного віку використовують різноманітний психодіагностичний інструментарій, найбільш поширеною методикою є тест шкільної тривожності за Філіпсом. Однак цей тест має оцінний характер, що знижує його діагностичні можливості. Тому доцільніше використовувати його в комплексі з методиками, які не нагадують шкільні завдання. Серед таких особливо актуальними є проєктивні методики дослідження тривожності.

Карпенко Н.В. для виявлення детермінант виникнення тривожності використовує розфарбовування психодіагностичних діаграм. Дана методика дає можливість визначити зміст соціального оточення дитини, причини дитячої тривожності, а також наявність психологічного дискомфорту та дезадаптованості. Дитині пропонують діаграму, яка представляє собою вміщені один в одному різного розміру кола, де найменший означає родину, трохи більший – школу, ще більший – місто, наступний – країна, найбільше коло – світ. Дітям дається завдання зафарбувати за кожним колом кількість добра і зла. Зло треба фарбувати чорним кольором, добро – червоним. Як зауважує авторка, ця методика дозволяє виявити неочікувані реалії життя дитини. Після розфарбовування, дитину запитують, що саме вона відобразила чорним кольором, а що червоним [2, с. 100-106].

Актуальною для діагностики тривожності є проєктивна методика «Малюнок людини», автор Ф. Гуденаф. Окрім когнітивних властивостей, методика дає можливість оцінити особливості особистісно-емоційної сфери. Дитині пропонують намалювати людину. Завдання не нагадує шкільну роботу, тому проблем залучення дитини до процедури не виникає. В контексті виявлення тривожних ознак, необхідно звертати увагу на самовиправлення, особливо безглузді виправлення, якість намальованих ліній, наявність штрихування всього малюнку або окремих його частин, збільшення розмірів малюнка. На такі ж показники звертають увагу при аналізі малюнка родини. Методика «Малюнок родини» також дає можливість з'ясувати особливості сімейних стосунків у сприйнятті дитини, що є важливим, оскільки часто саме сім'я є джерелом дитячої тривожності. Додатковими ознаками тривожності є відсутність когось із членів родини, порядок малювання членів родини, відсутність автора на малюнку [3, с. 242, 245-246].

Проєктивна малюнкова методика «Зачарована родина» автора В. Крузе також спрямована на виявлення особистісних проблем дитини, в тому числі і схильності до тривоги. Дитині створюють ситуацію зустрічі із чарівником, який зачарував усю сім'ю і пропонують намалювати на кого вони перетворились. Аналізуються наявність-відсутність членів родини, їх розміри, розташування на

аркуші, деталі зображених зачарованих персонажів, загальна тональність малюнку [4, с. 25-27].

Метод прихованої діагностики «Чотири етапи малювання страху». Дитині поетапно пропонують намалювати: 1. Свій страх. 2. Себе поряд із своїм страхом. 3. Себе як переможця свого страху. 4. Свій страх у жартівливому вигляді. Процедура розтягнута у часі. Кожний наступне завдання виконується через декілька днів, що дає можливість дитині сприймати свої страхи, тривогу як буденність. Останній етап можна вважати як психотерапевтичний, який розвінчує і робить смішним страх дитини. Інформативними є колір, розмір, розміщення на аркуші, а також вербалізація процесу малювання [2, с. 106-107].

Тест «Тривожність» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) не є класичним тестом, а передбачає взаємодію із невизначеним матеріалом, як в проєктивній діагностиці. Дитині пропонують розглянути 14 сюжетних малюнків з типовими для дитини життєвими ситуаціями. На малюнках відсутні обличчя, дитині пропонують вибрати варіант відповідного до ситуації обличчя (сумного або радісного). Методика дає можливість визначити рівень тривожності, а також локалізацію її в певній сфері життєдіяльності [3, с. 106-117].

Отже, тривожність як передчуття небезпеки, в молодшому шкільному віці найчастіше локалізується в шкільній сфері, проявляється в необґрунтованому хвилюванні, занепокоєнні. Тривожність супроводжується переживанням емоційного дискомфорту, що знижує можливості та якість життєдіяльності молодшого школяра, який не може самостійно впоратись із своїми переживаннями. Тому актуальною є кваліфікована допомога дитині. Важливим компонентом цієї допомоги є діагностика, яка дозволить з'ясувати причини і зміст тривожності дитини. Найбільш доцільним є використовувати методики, які за змістом і процедурою проведення не нагадують навчальні завдання. Такими є проєктивні методики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Казаннікова О.В. Діагностика та корекція тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Методичні рекомендації. Херсон: Айлант, 2006. 24с.
2. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку в роботі педагога (вчителя, вихователя): навч. посібник. К.: Каравелла, 2008. 192с.
3. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: метд. посібник. К.: Літера ЛТД, 2014. 416с.
4. Мартиненко О.А. Корекція дезадаптованої поведінки молодших школярів. Х.: Ранок, 2011. 176с.
5. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. К.: Шкільний світ, 2011. 112с.
6. Хом'як А.О. Соціально-психологічні чинники шкільної тривожності молодших школярів //Андрогогічний вісник. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І.Франка, 2019. вип.10. 170с. URL http://library.zu.edu.ua/androgogchyi_visnuk.html.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Казаннікова О.В.

БОЛОТСЬКИХ І.В

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена аналізу особливостей спілкування та соціальної взаємодії молодших школярів. Аналізується специфіка спілкування молодшого школяра з батьками, вчителем та однолітками.

Ключові слова: молодший шкільний вік, спілкування, взаємини, вчитель, однолітки.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of communication and social interaction of younger schoolchildren. The specifics of the younger schoolboy's communication with his parents, teacher and peers are analyzed.

Key words: primary school age, communication, relationships, teacher, peers.

Молодший шкільний вік вважають періодом народження соціального «Я». У дитини кардинально змінюється положення у соціальному середовищі, вона набуває статус школяра. Рушійною силою розвитку молодшого школяра є суперечність – між власними прагненнями, бажаннями і правилами, які є обов'язковими для шкільного життя. Розв'язання цієї суперечності сприяє формуванню у молодшого школяра почуття соціальної компетентності, а саме: поведінка школяра регламентується соціально схвалених орієнтирів, дитина емоційно реагує на оцінку її поведінки, діяльності, актуальним стає бажання бути рівноправним партнером для інших людей [1, с. 97].

В молодшому шкільному віці соціальні стосунки розширюються та диференціюються. Всі різноманітні стосунки, контакти реалізуються через спілкування. Спілкування дітей молодшого шкільного віку має свої особливості обумовлені своєрідністю віку. Однак, слід зауважити, що навички міжособистісної взаємодії, спілкування у молодших школярів розвинуті недостатньо.

З початком навчання в школі життя дитини змінюється докорінно. Навчальна діяльність як провідна в молодшому шкільному віці ставить школяра-початківця в нову соціальну позицію стосовно дорослих і однолітків [2, с. 166]. Перш за все змінюється соціальне середовище за межами родини. Особливо це стосується дітей, які не відвідували дошкільний заклад, оскільки вони вперше стають членами дитячого колективу. Навіть у тому випадку, коли діти вступають до школи з дитячого садка, їх статус в дитячому середовищі суттєво змінюється. В сім'ї у дитини також змінюється статус, вона вперше починає виконувати обов'язкову діяльність, з певними привілеями, але з великою кількістю правил, обов'язків і обмежень. Усвідомлюючи це, дитина вимагає щоб близькі дорослі з повагою ставились до здійснення нею цієї

діяльності. Взаємодія та спілкування з батьками, їх оцінка поведінки дитини, зразки їх поведінки залишаються важливими для дитини.

Але найбільші зміни в соціальній сфері молодших школярів пов'язані саме зі школою. В першому класі самою авторитетною фігурою для дитини стає учитель. Позиція вчителя відносно школяра відрізняється від позиції батьків у ставленні до дитини. Взаємодія і спілкування школярів із учителем опосередковуються навчальними завданнями, регламентуються організацією освітнього процесу, тому є більш стриманими і діловими.

Для молодших школярів, особливо першого і другого класів, властива велика сприйнятливості до слів та дій педагога. Можна спостерігати конкуренцію дітей за увагу до себе вчителя. За умови позитивного, фасилітуючого ставлення першого вчителя до дітей, у них встановлюється баланс між власною слухняністю і незалежністю, а ділові стосунку набувають довірливості [3, с. 149-150]. З часом особистість вчителя стає менш значущою для школяра, проте більш тісними стають контакти з однолітками.

У спілкуванні молодшого школяра з однолітками здійснюється пізнавальна предметна діяльність, формуються важливі навички міжособистісного спілкування та соціально схваленої поведінки. Стосунки з однокласниками переважно регулюються показниками дорослої моралі, а саме успіхами у навчанні, дотриманням правил шкільного життя, демонстрацією соціально схваленої поведінки [1, с. 97].

Слід відзначити, що у спілкуванні молодших школярів переважають комунікативна та інтерактивна функції, діти в процесі спілкування обмінюються інформацією, здійснюють спільну діяльність. Перцептивна функція спілкування ще не сформована, залежна від оцінок вчителя. У взаємодії з однолітками молодші школярі, як правило, краще усвідомлюють вчинки і мотиви поведінки інших дітей, ніж свої [4, с. 260].

На початку навчання дитина захоплена самим освітнім процесом, спілкування з однокласниками має формальний характер, здійснюється переважно в процесі виконання навчальних завдань або під впливом зовнішніх обставин. В молодшому шкільному віці в процесі спільної діяльності та спілкуванні вперше проявляється соціально-психологічний феномен дружби як показник індивідуально-вибіркових міжособистісних дитячих стосунків, що характеризуються взаємною прихильністю, симпатією, прийняттям один одного. Поширеною в молодшому шкільному віці є групова дружба, яка дозволяє реалізувати максимально потребу у спілкуванні. Однак, дружба в цьому віці обумовлена зовнішніми факторами та випадковими інтересами (поряд проживають, сидять за одною партою, товаришують батьки тощо). Неформальні взаємостосунки між однокласниками виникають при підтримці педагога, який схвалює приклади поведінки окремих дітей чи, навпаки, акцентує увагу на порушеннях поведінки інших учнів. Наслідком таких дій вчителя є той факт, що більшість школярів-початківців ставиться до своїх однокласників орієнтуючись на оцінку вчителя.

В процесі отримання досвіду взаємодії, спілкування з однокласниками у молодших школярів починає формуватися суспільна думка стосовно інших дітей, з'являються спроби незалежного оцінювання вчинків, особистісних характеристик однокласників. В подальшому критерієм оцінювання однокласників стає успішність у навчанні, до якої додаються особистісні властивості школярів (Піс., с.97, Савч, с.168, Серг, с.151).

В цьому віці виникають і проблеми у спілкуванні молодших школярів. Уникають у спілкуванні дітей з порушенням соціальних контактів, конфліктних, з надмірною агресивністю і надмірною сором'язливістю.

Таким чином, молодший шкільний вік є періодом народження соціального «Я» і характеризується зміною положення у соціальному середовищі. вона набуває статус школяра. В молодшому шкільному віці соціальні стосунки розширюються та диференціюються. Спілкування молодших школярів має свої особливості. У спілкуванні молодших школярів переважають комунікативна та інтерактивна функції. Перцептивна функція спілкування не самостійна, залежна від оцінок вчителя. У взаємодії з однолітками молодші школярі, як правило, краще усвідомлюють вчинки і мотиви поведінки інших дітей, ніж свої.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пісоцький В.П., Горянська А.М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навчальний посібник. К.КНТ, 2019. 144с.
2. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 360с.
3. Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376с.
4. Сідун М.М. Особливості процесу спілкування молодших школярів у шкільному колективі /науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2017. Вип. 1 (40). <http://medbib.in.ua>

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Казаннікова О.В.

УКД 373.2.015.31:37.091.64

БОНДАРЕНКО Р.О.

КАМІНЦІ МАРБЛС ЯК СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ

У статті представлено можливості використання дидактичного матеріалу Камінці Марблс в роботі з дітьми дошкільного віку. Ця технологія допомагає зробити навчання цікавим, інтерактивним та ефективним, сприяючи розвитку різних аспектів дитячої особистості.

Ключові слова: камінці Марблс, інтерактивне навчання, активна взаємодія.

The article presents possibilities of Marbles didactic material usage with preschool children. This technology helps to make learning interesting, interactive and effective, contributing to various aspects of the child's personality development.

Key words: marbles, interactive learning, active interaction.

Впровадження інноваційних методів навчання завжди було актуальним завданням для педагогів. У сучасному світі, де інформація надзвичайно швидко трансформується, необхідно знаходити нові підходи до передачі знань дітям дошкільного віку, адаптувати їх до нових умов та освітніх ситуацій [2, с. 32].

Одним із таких засобів є використання камінців Марблс в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Історія камінців Марблс налічує багато століть. Походження цього дидактичного та ігрового матеріалу відстежується до індійської цивілізації, що існувала на території сучасного Пакистану. Перші згадки про використання різнокольорових каменців зустрічаються в стародавніх літературних творах Риму та Єгипту. Важливою особливістю є їх матеріал виготовлення, головним чином мармур, що, спричинило їх назву – «marbles» англійською мовою означає «мармур».

Камінці Марблс – це набір кольорових камінців, які можна використовувати для дитячого розвитку.

Їх основними перевагами є наступні аспекти:

1. Візуальне навчання: камінці Марблс можуть бути використані для створення малюнків, схем, ілюстрацій та інших візуальних матеріалів, що допомагають визначати та розуміти різні поняття та взаємозв'язки.

2. Розвиток мислення: використання камінців Марблс сприяє розвитку логічного мислення, абстрактного мислення та креативності дошкільників. Діти отримують можливість створювати різні моделі, досліджувати різні сценарії та розв'язувати завдання.

3. Робота в групах: камінці Марблс сприяють організації колективної діяльності, розвивають комунікативні навички та співпрацю між дітьми. Дошкільники під час застосування цього дидактичного матеріалу обмінюються ідеями та активно взаємодіють, досягають творчих результатів.

4. Психомоторний розвиток: використання камінців Марблс включає фізичну діяльність, що сприяє розвитку моторики та координації рухів.

5. Мультидисциплінарний підхід: камінці Марблс можуть бути використані на різних заняттях: з формування елементарних математичних уявлень, з ознайомлення з навколишнім світом, з образотворчого мистецтва, з вивчення рідної мови тощо. Це сприяє інтеграції знань і формує у дошкільників більш глибоке розуміння предметів, понять та явищ [1].

Одна із основних переваг використання камінців Марблс полягає у їх здатності створювати візуальні та сенсорні стимули для дітей. Кожен камінець має унікальні властивості та може бути використаний для вивчення різних тем, таких як числа, кольори, форми та багато інших. Діти можуть розміщати їх у різних комбінаціях та спостерігати за результатами своєї діяльності, що сприяє розвитку їхньої уяви та логічного мислення.

Крім того, використання камінців Марблс допомагає педагогам створити індивідуальні програми навчання для кожного дитини, враховуючи їхні потреби та особливості.

Наприклад, у грі «Влучи у ціль» учасники створюють коло на піску, розміщують у ньому камінці і намагаються вибити з кола камінці інших гравців. Гра «Дістань камінець» включає в себе завдання вибити камінці із спеціальних заглиблень у землі. Сучасні технології також привнесли віртуальні версії гри Марблс, де всі дії відбуваються у віртуальному середовищі.

Нові технології виготовлення камінців Марблс відкривають безмежні можливості у створенні різноманітної кольорової палітри та досягненні ефектного забарвлення. Ці кульки перетворюються на справжні мистецькі шедеври. Їх витончена естетика приваблює як дітей, так і дорослих, які прагнуть відчувати їх красу, узяти їх у руки та насолодитися грою.

Естетичний аспект камінців Марблс значно підвищує інтерес дітей до цієї гри, особливо в порівнянні з сучасними високотехнологічними іграшками. На відміну від безжиттєвих електронних пристроїв, ці камінці заволодівають дитячою увагою та торкаються емоційних почуттів.

Ігри з камінцями Марблс сприяють стимуляції дрібних м'язів рук та пальців, що активізує роботу центрів головного мозку. Кінестетичні відчуття, отримані під час гри, сприяють покращенню координації дій та розвитку фізичних навичок у дітей. Це сприяє загальному розвитку дошкільників і підготовці їх до навчання, до різних видів діяльності, під час яких креативність, критичне мислення та співпраця стають все важливішими навичками [3].

Педагогам слід обирати завдання та вправи з камінцями Марблс, враховуючи вікові характеристики дітей, їх рівень розвитку та індивідуальні особливості. Заняття, проведені з використанням цих предметів, сприяють розвитку сенсорної координації та формуванню нових навичок та вмінь. Важливо, щоб педагоги пропонували різноманітні завдання, поступово ускладнюючи їх структуру та тривалість відповідно до потреб та можливостей дітей.

Впровадження інноваційних методів навчання є важливим кроком у покращенні освіти для дітей дошкільного віку. Отже, використання камінців Марблс в освітньому процесі закладу дошкільної освіти є сучасним інструментом, який допомагає педагогам зробити навчання більш інтерактивним та ефективним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Використання камінців Марблс у розвитку та корекції дітей з особливими освітніми потребами. <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-kaminciv-marbls-u-rozvitku-ta-korekcii-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-272707.html>
2. Коваленко О.В. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: поради до освітньої лінії. Дошкільне виховання, 2012. № 9. С. 32-35.
3. Знайомтеся: чарівні камінчики Марблс. <https://vseosvita.ua/library/znajomtesa-carivni-kaminciki-marbls-278168.html>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Анісімова О.Е.

ДАНІЛЬЧЕНКО Н.В.

ЕЛЕМЕНТИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття розглядає актуальну тему використання театральних методів і педагогічних підходів у навчанні в сучасній початковій школі. В ній досліджується роль театральної педагогіки у формуванні освітніх процесів та розвитку дітей на ранньому етапі навчання. В статті проаналізована теоретичні основи та практичний досвід використання театральних елементів у шкільному навчанні.

Ключові слова: театральна педагогіка, освітній процес, початкова школа, театралізація навчання, розвиток особистості.

This article examines the current topic of using theatrical methods and pedagogical approaches in education in modern primary school. It examines the role of theater pedagogy in the formation of educational processes and development of children at the early stage of education. The article analyzes the theoretical foundations and practical experience of using theatrical elements in school education.

Key words: theater pedagogy, educational process, primary school, theatricalization of learning, personality development.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі, де акцент робиться на формуванні всебічно розвиненої особистості, виникає актуальне питання використання нових педагогічних підходів і методів, спрямованих на покращення якості навчання та розвитку учнів. Однією із перспективних галузей є театральна педагогіка, яка відкриває широкі можливості для створення позитивного освітнього середовища та розвитку ключових компетенцій. Використання театральних методів у шкільній педагогіці відкриває перед дітьми унікальну можливість сприйняття та засвоєння навчального матеріалу через активну участь у театральних діях, рольових іграх та створенні театральних постановок. Цей підхід сприяє розвитку креативності, розширенню комунікативних навичок та формуванню емоційного інтелекту.

Застосування театральних елементів у навчальному процесі не лише стимулює інтелектуальний розвиток, але й збільшує мотивацію учнів до навчання. Діти стають більш зацікавленими і активними на уроках, вони оточені атмосферою творчості та можуть відчути себе частиною спільної командної історії.

Останні дослідження та публікації. Питання виховання молодого покоління за допомогою театального мистецтва та використання театралізованої діяльності у якості важливої складової освітнього процесу

активно вивчали та досліджували науковці та педагоги В. Гаріщук, Г. Калініченко, О. Комаровська, С. Коляда, Т. Лазорівська, О. Лисенко, В. Міхневич, О. Петренко, І. Шиян та інші.

Мета дослідження **полягає** у висвітленні проблеми використання елементів театральної педагогіки в сучасній початковій школі і визначенні їхнього потенціалу для удосконалення освітнього процесу та розвитку учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Театральна педагогіка в освітньому процесі»– це напрямок діяльності, який використовує театральні методи та прийоми у навчальних програмах і процесах навчання для досягнення цілей освіти. Цей підхід розглядає навчання, як творчий процес, в якому учні активно залучаються до вивчення навчального матеріалу через театральні дії, рольові ігри, імпровізацію та інші театральні елементи.

Головною метою театральної педагогіки в освітньому процесі, на думку Гаріщука В.В., є не лише передача знань, але й розвиток особистості учнів. Вона сприяє формуванню креативності, комунікативних навичок, емоційного інтелекту, а також розвитку впевненості в собі та спроможності працювати в команді. Використання театральних елементів у навчанні може підвищити мотивацію учнів до навчання, оскільки вони більше цікавляться та активніше залучаються до уроків, коли можуть відчувати себе акторами та учасниками навчальних сценаріїв [2, с. 109].

Театральна педагогіка в освітньому процесі стає все більш популярною, оскільки вона сприяє комплексному розвитку особистості, розширенню можливостей навчання та підвищенню якості освіти. Шкільна театральна педагогіка, на думку Кривошеєвої Т., є окремою складовою загального поняття «театральна педагогіка». Вона володіє власними унікальними цілями і завданнями, які не обов'язково пов'язані із професійною підготовкою акторів або режисерів. Основною метою шкільної театральної педагогіки є формування особистості учня через застосування театрального мистецтва. Шкільний театр, у цьому контексті, виступає, як форма художньо-естетичної діяльності, яка відтворює реальний світ та сприяє розвитку особистості дитини [4, с. 156].

Використання театрального мистецтва в процесі освіти та виховання може відзначитися значним потенціалом для формування особистості учнів. Цей метод сприяє розвитку різних аспектів особистості, таких як: культура почуттів, навички спілкування, пластичність рухів і формування смакових вподобань. Театрально-естетична діяльність виступає у ролі універсального інструмента для розвитку особистості та її здібностей, і вона належить до важливих компонентів освітнього процесу.

Лупін І., вважає, що у рамках театральної педагогіки, шкільна театральна педагогіка має свої власні, унікальні цілі та завдання, які відрізняються від підготовки професійних акторів і режисерів. Головною метою шкільної театральної педагогіки є виховання особистості учня шляхом використання театрального мистецтва. У цьому контексті, шкільний театр розглядається, як форма художньо-естетичної діяльності, яка спрямована на відтворення реального життя та сприяє процесу формування особистості дитини [5, с. 93].

Буров Л., зазначає, що у шкільному середовищі, музично-виховні заходи, свята та концерти розглядаються, як інтегральна частина виховної роботи, що проводиться в навчальних закладах. Ці події є засобом об'єднання різних видів мистецтва, таких як: музика, образотворче мистецтво, хореографія, та література. Вони сприяють розвитку та формуванню нових ідейно-художніх якостей у сценічному мистецтві та активно сприяють розкриттю творчого потенціалу учнів [1, с. 55].

Проте, слід враховувати, що в сучасних школах часто відсутні професійні фахівці у галузі драматичних видів мистецтва. Таким чином, вчителі виступають у ролі ключових акторів у використанні театральних методів та педагогічних інструментів. Це ставить перед ними важливе завдання – впровадження інноваційних підходів до навчання та виховання через театральну діяльність.

Досвід передової практики підтверджує, що саме на початковому етапі навчання в школі, використовуючи вроджену зацікавленість дітей у мистецтві, можна засіяти в них загальний інтерес до сценічного мистецтва. Спочатку, можливо, лише яскраві вистави привертають увагу дітей, але з плином часу багато з них формують свідомий інтерес до театрального мистецтва і театр стає невід'ємною частиною їхнього життя, приносячи радість і захоплюючи миті. Театр дарує дітям можливість переживати глибокі емоції та ставати активними учасниками боротьби за добро, красу і справедливість [1, с. 56].

Аналіз наукових досліджень, що стосуються використання театральних ігрових методів у навчанні, свідчить про те, що використання театралізованої діяльності розглядається, як ефективний спосіб впливу на розвиток особистості дитини і ця концепція є актуальною як у минулому, так і в сучасному педагогічному контексті. Театральне мистецтво, впроваджене в шкільну практику, надає дітям можливість розкрити свій сценічний потенціал і сприяє розвитку їхнього естетичного смаку та творчих здібностей.

Основною характеристикою театралізованої діяльності за Даніліною В., є те, що діти можуть самостійно керувати своїми діями, втілювати ролі та перетворювати отриману інформацію через власну активність. Театрально-ігрова діяльність відкриває широкі можливості для творчого самовираження дітей. Використання образного і живописного сприйняття соціальної реальності та природних явищ допомагає дітям краще розуміти навколишній світ у всьому його різноманітті. Крім того, завдання, які ставляться перед дітьми в ході гри, заохочують їх аналізувати складні ситуації, робити висновки і узагальнення. Це сприяє підвищенню їхніх інтелектуальних здібностей [3, с. 82].

Сидоренко Т. вважає, що розвиток мовлення має надзвичайно важливе значення в контексті театральної діяльності. Під час роботи над виразністю мови персонажів і виконання їх музичних партитур допомагають збагатити словниковий запас дітей, розвивають їх голос, вимову та інші мовні навички. Створення нових ролей, особливо діалогів між персонажами, вимагає від дітей

чіткого та зрозумілого висловлення. Це сприяє поліпшенню їхнього мовлення, граматичної коректності та розширенню словникового запасу [6, с. 148].

Результати аналізу історичних форм та методів театральної педагогіки, а також сучасного педагогічного досвіду, розробленого для вчителів, вказують на різноманітні форми та методи роботи з учнями, які можуть бути застосовані в сучасній педагогічній практиці. А саме: екскурсії до театру, знайомство з працівниками театру, зустрічі з творчими працівниками театру, диспути та глядацькі конференції, майстер-класи з написання театральних рецензій, свята, присвячені театральній справі та акторському мистецтву, театральні ігри, які використовуються під час уроків у школі та під час занять у театрі, уроки театру в школі, де матеріал вистави або предмету вивчається за допомогою театральних методик, конкурси і вікторини на знання репертуару театру та ін.

Використання театральної методики сприяє подоланню страхів та негативних емоцій у дітей і активізує їхні творчі можливості під час набуття досвіду. Для вчителя важливо вміти «відчувати» ситуацію, розуміти психологічний стан учня та адаптувати свій вплив відповідно до цього. Ця методика ґрунтується на взаємодії трьох ключових складових педагогічного процесу: «вчитель», «учень» та «методика», які взаємодоповнюють один одного. Створення захопливого сюжету для уроку дозволяє вчителю ефективно досягати поставленої мети та тактики заняття, враховуючи потенціал та індивідуальні особливості дитини.

Висновки. В результаті аналізу зазначених вище аспектів театральної педагогіки в освітньому процесі сучасної початкової школи, можна зробити такі важливі висновки:

- Театральна педагогіка є потужним інструментом для розвитку особистості учнів, сприяючи розкриттю їхнього творчого потенціалу, формуванню комунікативних навичок, розвитку емоційного інтелекту, виробленню впевненості в собі та навичкам роботи в команді;
- Використання театральних елементів у навчальному процесі підвищує мотивацію учнів до навчання, спонукаючи їх більше цікавитися та активно залучатися до уроків. Крім того, театральна діяльність сприяє розвитку мовлення, естетичного смаку, творчого мислення та аналітичних здібностей учнів.

Важливою складовою успішної реалізації театральної педагогіки є вміння вчителів створювати захопливий та відповідний потребам учнів сценарій навчального процесу, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня. Такий підхід дозволяє досягати кращих результатів у формуванні особистості та здібностей дітей. Тож перед кожним вчителем постає завдання відкрити перед дітьми унікальну можливість сприйняття та засвоєння навчального матеріалу через активну участь у театральних діях, рольових іграх та створенні театральних постановок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буров Л. Роль театральних занять у розвитку дітей молодшого шкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості учителя і учня. 2019. №2. С.54-61.

2. Гаріщук В.В. Театральна педагогіка як інноваційний метод навчання. Наукові записки. Серія «Педагогіка». 2017. №153. С. 108-112.
3. Даніліна В. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів засобами театральної педагогіки. Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VIII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 24-25 листопада 2020 року / ред. кол.: Л. С. Бровчак, Л. В. Старовойт; рец.: Т. П. Зузяк, Т. І. Сідлецька; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю. 2020. С. 79-85.
4. Кривошеєва Т. Вплив театральної педагогіки на формування емоційного інтелекту учнів початкової школи. Проблеми сучасної педагогічної освіти. 2018. №58. С. 154-159.
5. Лупан І. Використання театральних технік у навчальному процесі початкової школи. Шлях освіти. 2017. № 6. С. 89-96.
6. Сидоренко Т. Використання театральної педагогіки для розвитку мовленнєвої компетентності учнів початкової школи. Педагогічний процес: теорія і практика. 2019. №28. С. 147-154.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Горлова А.В.

УКД 004.78:[373.3.016:003-028.31]

ДИРІВА І.Ю.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті уточнено особливості формування грамотності в учнів початкової школи на основі новітніх комп'ютерних засобів, проаналізовано різновиди інтернет-сервісів доповненої реальності, придатних для використання у формуванні навичок читання та письма молодших школярів. Розроблено критерії, показники формування грамотності серед учнівської молоді: сприйняття художніх творів різноманітних жанрів, читабельність, вміння будувати і висловлювати думку, а також мотивація до читання. На основі певних критеріїв і показників були охарактеризовані рівні формування грамотності в учнів.

Ключові слова: доповнена реальність; компетентність; ІКТ; грамотність молодших школярів

The article defines the peculiarities of the formation of reading competence of elementary school students based on the latest computer tools, analyzes the types of augmented reality Internet services that should be used in the process of forming the reading competence of younger schoolchildren. Criteria, indicators of the formation of reading competence of younger schoolchildren have been developed: perception of artistic works of various genres, reading ability, ability to construct and express one's opinion, motivation to read. On the basis of the defined criteria and indicators, the level of formation of students' reading competence was characterized.

Key words: augmented reality; competence; ICT; reading competence of younger schoolchildren

Постановка проблеми. В роботі з інтернет-ресурсами є як переваги (швидкий доступ до інформації, зацікавлений підхід до дітей, можливість наново демонструвати навчальні матеріали, доступ до рідкісних навчальних матеріалів), так є і недоліки (видовищність, інформаційний «шум», некоректна інформація, недотримання вимог до роботи з комп'ютером, відсутність «живого» спілкування). Завдання педагога – мінімізувати незручності і максимально ефективно використовувати переваги.

Останні дослідження та публікації. Питанню інформатизації та використанню інтернет-сервісів в освіті присвячені дослідження В. Бикова, О. Глазунової, Р. Гуревича, А. Гуржія, А. Манако, Н. Морзе, Л. Панченко, О. Спіріна, Л. Карташової, В. Кременя, В. Олійника, С. Семерікова.

Мета. Короткий огляд можливих інтернет-сервісів та особливості їх використання для організації навчального процесу у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Використання інтернет-сервісів відкриває нові можливості для навчання в будь-який час як для вчителів, так і для учнів початкової школи, сприяє створенню інтерактивних стосунків між вчителем та учнем, урізноманітнює навчальний процес, дозволяє індивідуально планувати навчання. шляхи розвитку та поширення власних освітніх продуктів, поширення досвіду та сприяння рефлексії, що забезпечує високу професійну діяльність учителя початкової школи [1, с 37-44].

Аби досягти мети, можна лише додержуватися наступних правил:

- Правила користування телефонами. Кожен учитель повинен визначити, чи можуть діти використовувати гаджети на уроках. Якщо ви хочете, щоб ваші діти не відволікалися на смартфони, заздалегідь обговоріть це з дітьми і попросіть батьківської підтримки.
- Ретельно вибирайте ресурси. Дітям заборонено використовувати неприйнятний вміст. Тому варто перевіряти не тільки вміст сторінки, але і розміщені на ній посилання і рекламні блоки.
- Розробити процедуру прийому учнів онлайн. Це можуть бути: пароль; посилання, надіслані поштою; Запрошення від організатора.
- Обговоріть поведінкові ризики та онлайн-культуру. Також рекомендується обговорити це питання заздалегідь і домовитися з батьками учнів.
- Створюйте стислі завдання, які не потребують додаткових пояснень. Прозорість у поданні завдань та інструкцій має вирішальне значення. Якщо вони будуть важкими, діти будуть робити помилки, а ви втратите час. Тому завдання повинні бути максимально короткими, простими і послідовними.
- Враховуйте вікові особливості учнів. Сайти, з якими працюють молодші школярі, повинні бути простими і зручними у використанні.
- Дозуйте роботу онлайн. Учні початкової школи мають працювати в інтернеті не більше 10-15 хвилин за урок.

Діти з особливим ентузіазмом ставляться до всіх новинок технологічних розробок. Тому дуже важливо використовувати цікавість та пізнавальну активність учнів для їх цілеспрямованого розвитку особистості. На уроках під керівництвом вчителя учні можуть навчитися використовувати інформаційні технології в цілях освіти, засвоїти способи отримання знань для вирішення навчальних завдань, а пізніше і більш широкі; набути навички, що дають можливість продовжувати навчання протягом усього життя [3, с 4-11].

Усі онлайн-ресурси можна розділити на категорії для зручного користування в роботі. Сервіси тестування, вікторини, опитування, дослідницькі ігри, ресурси для збору і систематизації інформації, оцінки результатів, зворотного зв'язку учнів та батьків, а також багато іншого [4, с. 6-14].

Інтерактивні дошки – це корисні онлайн-ресурси для співпраці, редагування документів у режимі реального часу, обміну файлами, конспектування, введення мозкового штурму та аналіз навчальних проєктів. Існує багато різних типів інтерактивних дошок, і це добре, оскільки ви можете легко вибрати варіант, який вам підходить. Так, для малювання підійдуть Drawonte, FlockDraw, Scribblar, CoSketch. Створення плакатів – Wikiwall, Glogster. До співпраці – Realtimeboard, Twiddla, Popplet, Rizzoma, Padlet, Lino it, Educations. Для конспектування - Conceptboard, Scrumblr [2, с. 53-60].

Висновки. Тому використання освітніх інформаційних технологій в якості онлайн-сервісу для навчання молодших школярів є більш ефективним методом навчання, оскільки засвоєння і запам'ятовування навчальних матеріалів відбувається ефективніше, молодші школярі зацікавлені у вивченні навчальних матеріалів. Урок, збагачений інтерактивними інформаційними технологіями, як правило, збільшує пізнавальні здібності учнів: гра заворожує, викликає бажання взяти в ній участь, а заодно знімає психологічну напругу, пов'язану з більш-менш довільним навчальним процесом. Крім того, ресурс можна використовувати в якості домашнього завдання або позаштатної роботи, що значною мірою розширює умови навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк М. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися. 2020, с. 37-44
2. Гевко, І. В. (2018). Використання сучасних інформаційних технологій – основа професійного зростання педагога. Педагогічні науки. С. 53-60
3. Глиницька Л. В. Формування грамотності молодших школярів. Початкова школа. 2012. №8. С 4-11
4. Нежива Л.Л., Паламар С.П. Методична модель застосування доповненої реальності на уроках читання в початковій школі. Педагогічний процес: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. N 34 (2). 2020. С. 6-14

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Горлова А.В.

ЖИГАЛО А.А.

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема наступності фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; форми та засоби фізичного виховання у закладах дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: наступність, фізичне виховання, дитина дошкільного віку, учень молодшого шкільного віку, заклади дошкільної та початкової освіти.

The article examines the problem of continuity of physical education of children of preschool and primary school age; forms and means of physical education in preschool and primary education institutions.

Key words: succession, physical education, preschool child, primary school student, preschool and primary education institutions.

Забезпечити логічний та найбільш оптимальний перехід від однієї освітньої ланки до іншої можливо лише за умови дотримання наступності змісту освіти між Базовим компонентом дошкільної освіти та концептуальними вимогами Нової української школи [2].

Реалізація принципу наступності між закладами дошкільної та початкової освіти багатоаспектно досліджувалась у наукових та педагогічних працях А. Богуш, З. Борисової, О. Вашуленко, Н. Візгалової, Т. Єрохіної, О. Калмикової, Н. Лубенець, Г. Назаренко, І. Перережко, Т. Поніманської, О. Савченко, В. Сухомлинського, М. Федорової та інших.

На думку багатьох учених (А. Богуш, О. Вашуленко, В. Галузьяк, В. Кузь) фундаментом здійснення наступності є двосторонній зв'язок між дошкільною та початковою ланками освіти, що передбачає врахування закладом дошкільної освіти вимог, що висуваються до майбутнього першокласника, а початковою школою – надбань дошкільного дитинства.

Як зазначає С. Петренко, серед причин, що викликають відокремленість дошкільної освітньої ланки від початкової є невідповідність сучасних шляхів реалізації наступності науковим уявленням про самоцінність кожного вікового періоду розвитку дитини; відсутність опори освітнього процесу на вікові можливості та особливості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [4].

Одними з ключових компетентностей дітей дошкільного віку, згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти виступають здоров'язбережувальна та рухова, що формуються в різних видах діяльності, зокрема під час занять фізичними вправами [1]. Продовження у початковій школі відбувається через освітні галузі.

Віковий період шести-семи років є найбільш сприятливим для загального розвитку та формування особистісних якостей дитини, фундаментом для надбання життєво необхідних знань, умінь та навичок.

До важливих складових повноцінного гармонійного розвитку зростаючої особистості на всіх вікових етапах належить фізичне виховання. Особливу увагу щодо фізичної підготовки необхідно приділяти в період дошкільного та молодшого шкільного віку, коли відбувається активне формування дитячого організму [3].

Цінність фізичного виховання для зазначеного вікового періоду, полягає у тому, що воно вирішує цілу низьку загальновиховних завдань. Серед яких: формування морально-вольових якостей (витримка, відповідальність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість та ін.), розвиток органів чуття, виховують уміння керувати своєю поведінкою та тілом, координації рухів, встановлення взаємодії з членами колективу та уміння працювати в команді [4, с. 229].

Важливе значення також має систематичність виконання фізичних вправ, оскільки саме систематичний вплив на дитячий організм є запорукою формування фізичних якостей та рухових навичок. Тому сьогодні особливу увагу щодо фізичного виховання дитини слід зацентрувати на етапі переходу з закладу дошкільної освіти до початкової школи.

Проблему наступності фізичного виховання дітей дошкільного та учнів молодшого шкільного віку досліджували такі вчені та педагоги як Є. Вільчковський, С. Гавришко, М. Єфименко, Ф. Мороз, Л. Печки, С. Петренко, Д. Чайка та інші.

Реалізація наступності фізичного виховання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку має відповідати положенням та вимогам нормативно-правових документів: Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Базового компонента дошкільної освіти, Державного стандарту початкової освіти, концепції Нової української школи.

Фізичне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку має здійснюватись засобами, що покликані забезпечити активний вплив на фізичний розвиток організму дитини (гігієнічна гімнастика, загартовуючі процедури, спеціальні фізичні вправи), а також спрямованими на охорону здоров'я (гігієнічні умови життя та праці, раціональне харчування, сон, перебування на свіжому повітрі) [4, с. 232].

У закладі дошкільної освіти забезпеченню рухової активності дітей приділяється чимало уваги. Відтак, активно проводять ранкову гімнастику, заняття з фізичної культури, рухливі ігри, спортивні свята і розваги. Значну кількість часу діти дошкільного віку проводять на свіжому повітрі.

З приходом до школи, ситуація дещо змінюється. Спостерігається не систематичність проведення ранкової гімнастики; навчальна діяльність учня витісняє час, який раніше було відведено на прогулянки, а урок фізичної культури взагалі часто вважають другорядним, і нерідко замінюють іншими шкільними предметами, що впливає на зниження активності учнів першого

класу [5]. Саме тому дуже важливим є дотримання наступності у системі фізичного виховання, головним завданням якої є саме забезпечення умов для послідовного та логічного продовження фізичної підготовки та розвитку дитини від закладу дошкільної до закладу початкової освіти.

Отже, забезпечити поступовий перехід, у плані фізичного виховання від однієї освітньої ланки до іншої, допоможуть такі форми роботи, як: систематичне проведення ранкової гімнастики, активних фізкультурних хвилинок та перерв між уроками, спортивних свят та змагань, рухливих ігор, по можливості відводити більше часу на прогулянки, екскурсії, проведення уроків на свіжому повітрі [5].

Реалізації наступності фізичного виховання між закладами дошкільної та початкової освіти сприяють такі форми співпраці як: взаємне ознайомлення вихователів та вчителів з навчальними програмами щодо фізичного виховання дітей; взаємовідвідування між вихователем і вчителем відкритих занять та уроків; взаємообмін педагогічним досвідом; участь у конференціях та «круглих столах» з проблем актуальних проблем у системі фізичного виховання закладів дошкільної та початкової освіти; аналіз результатів спільної діяльності з метою пошуку раціональних шляхів забезпечення плавного та логічно вибудованого процесу наступності між ланками дошкільної та початкової освіти.

Таким чином, задля повноцінного фізичного розвитку зростаючої особистості необхідно забезпечити достатній рівень рухової активності під час усіх форм організації фізичного виховання (ранкової гімнастики, занять фізичною культурою, фізкультурних хвилинок, проведення Днів здоров'я, рухливих ігор, спортивних свят і розваг), який має систематично, а найголовніше поступово реалізовуватись на етапі переходу від дошкільної до початкової освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Наступність між дошкільною та початковою освітою. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu>
3. Мороз Ф., Гавришко С. Стан та розвиток фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Витоки педагогічної майстерності. 2016. Випуск 18. С. 228-234. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1603/1/Moroz%20....pdf>
4. Петренко С. Наступність у системі фізичного виховання дошкільного навчального закладу і школи. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-05/08psauss.pdf>
5. Федорова М. Реалізація принципу наступності у вихованні дітей 6-7-го років життя (в умовах навчально-виховних комплексів «школа-дитячий садок»). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/22568/1/%D0%9E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B3.PDF>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук Вінник Т.О.

ЖИХАРЕНКО А.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГІПЕРАКТИВНОГО СИНДРОМУ У ДІТЕЙ

У статті досліджується питання особливостей прояву гіперактивного синдрому у дітей. Розглянуто протиріччя між значимістю психокорекційної роботи та психодіагностичної роботи з дітьми, які страждають на гіперактивний синдром. Аналізується питання психолого-педагогічного супроводу дітей з гіперактивним синдромом.

Ключові слова: гіперактивний синдром, корекція гіперактивності, рання діагностика, методи діагностики.

The article examines the issue of the peculiarities of the manifestation of hyperactive syndrome. The contradiction between the importance of psychocorrective work and psychodiagnostic work with children suffering from hyperactive syndrome is considered. The issue of psychological and pedagogical support of children with hyperactive syndrome is analyzed.

Key words: hyperactive syndrome, correction of hyperactivity, early diagnosis, diagnostic methods.

Гіперактивний синдром, відомий як розлад дефіциту уваги та гіперактивності, є неврологічним порушенням, яке часто виявляється у дитинстві і може супроводжувати людину протягом всього дорослого життя. Основними ознаками гіперактивного синдрому є непостійність уваги, гіперактивність та імпульсивність [2, с. 45].

Діти з гіперактивним синдромом можуть мати труднощі у збереженні уваги, контролі імпульсів та управлінні власною енергією. Це впливає на формування навчальної діяльності, становлення соціальних відносин та утруднює загальне повсякденне функціонування. Дослідження щодо гіперактивного синдрому включають вивчення таких факторів, як генетика, середовище, харчування та можливі методи лікування. Особливого значення на сьогодні в корекції синдрому гіперактивності та дефіциту уваги надається психотерапії, сенсорній терапії та фармакотерапії.

Методологічною основою дослідження феномену гіперактивного синдрому у дітей стали праці таких вчених: М.І. Буянов, В.І. Гарбузов, В.П. Кащенко, Н.І. Озерецький, В.М. Трошин, О.В. Халецька та інших. Не дивлячись на значну зацікавленість широкого кола спеціалістів зазначеною проблемою, на сьогодні залишається багато нез'ясованих і спірних питань.

Враховуючи, що основою розробки корекційного впливу є всебічне, глибоке і детальне вивчення конкретного відхилення у розвитку дитини, метою нашої статті стала спроба проаналізувати особливості прояву гіперактивного

синдрому у дітей для подальшого визначення методів психолого-педагогічної роботи із зазначеною категорією дітей.

Гіперактивний розлад є відносно давнім явищем, і дослідження у цьому напрямку тривають десятиліттями. Спочатку цей розлад був описаний як «дефіцит уваги з гіперактивністю» і вперше висвітлений в літературі в 1798 р. доктором Олександром Крайтоном.

Георг Фредерік Стілл відіграв важливу роль у визначенні і описі симптомів, що в подальшому стали відомі як синдром гіперактивності. У 1902 році він опублікував статтю, в якій описав дітей з ознаками непостійності, імпульсивності та зниженого вміння контролювати свою поведінку. Його спостереження виявилися досить точними, і багато з цих характеристик залишаються актуальними і сьогодні [3, с. 53]. Розглянемо деякі ключові аспекти, які він відзначив:

1. *Стать та гіперактивний розлад.* Виявлено, що гіперактивний розлад частіше діагностується у хлопчиків, і ця тенденція залишається помітною дотепер.

2. *Шкільний вік.* Максимальні прояви порушень спостерігаються зазвичай у роки шкільного навчання, коли зростає вимога до уваги та самоконтролю.

3. *Спадковість.* Г.Ф. Стілл правильно визначив роль спадковості у розвитку гіперактивного розладу. Генетичні фактори грають важливу роль у схильності до цього розладу.

4. *Порушення ЦНС.* Спостереження науковця відносно того, що стан центральної нервової системи може впливати на розвиток гіперактивного розладу, знаходить підтвердження у сучасних наукових дослідженнях.

5. *Сімейне середовище.* Вказано, що сімейні фактори, такі як правопорушення, алкоголізм та депресія серед родичів, можуть впливати на ризик виникнення гіперактивного розладу у дітей.

Не дивлячись на те, що гіперактивний синдром є розладом, пов'язаним із поведінкою, важливо розуміти, що це не просто виявлення непосидючості у дітей. Цей синдром є неврологічним розладом, пов'язаним із порушенням роботи мозку та нервової системи в цілому, що проявляється у непостійності уваги, гіперактивності та імпульсивності.

Зазвичай симптоми виявляються в дитинстві, але гіперактивний синдром може залишатися протягом усього життя. Цей розлад може впливати на багато сфер життя, включаючи навчання, роботу, взаємини та самопочуття людини. Збільшення в останні роки кількості випадків діагностування гіперактивного синдрому у дітей може бути результатом різноманітних факторів, які активно вивчаються науковцями для з'ясування його причин та розробки методів корекційної допомоги.

Особливе місце серед різноманітних методів подолання означеного синдрому має психотерапія. Психологічна підтримка для дітей із синдромом гіперактивності насправді може мати значущий вплив на їхнє життя. Робота психотерапевта з такою дитиною та її батьками може стати суттєвим фактором

у створенні невимушеного, довірливого середовища для розвитку дітей і, як результат, оздоровити в цілому домашньої атмосфери в родині. Дорослі навчаються розуміти потреби та індивідуальні особливості власної дитини, що сприятиме її самовизначенню та підтримці, близькі взаємини з батьками допоможуть дітям розвиватися не лише соціально, але й емоційно. [1, с. 89].

Одночасно психотерапія позитивно впливатиме і на дитину. Якщо виникають проблеми в освоєнні соціальних навичок чи взаємодії, психолог може впроваджувати різноманітні методи та стратегії, спрямовані на поліпшення комунікативних навичок та адаптації до соціального оточення. Ключовими для успішної психологічної підтримки та розвитку дитини є розуміння її проблем та прийняття її такою, якою вона є. Це створює позитивне середовище, де дитина відчуває впевненість у собі та здатність розвиватися, навіть у зоні власних труднощів.

Прагнення допомагати та розуміти дитину з гіперактивним синдромом виявляється у виборі індивідуальних підходів, методів та стратегій, спрямованих на її конкретні потреби. Це може включати в себе розвиток індивідуальних навичок, підтримку в навчанні та розвитку соціальних вмінь.

Корекційні заняття з подолання гіперактивності у дітей можуть бути різноманітними і спрямованими на розвиток конкретних навичок та стратегій для керування енергією та увагою. Проаналізуємо деякі можливі аспекти занять:

1. *Когнітивна поведінкова терапія.* Розвивається усвідомлення власної поведінки та розуміння зв'язку між думками, почуттями та діями. Дитина вчиться визначати та змінювати негативні думки, які можуть впливати на її поведінку.

2. *Техніки управління стресом та емоціями.* Навчання дітей способам виявлення та реагування на стресові ситуації, включаючи дихання та релаксацію.

3. *Ігри для розвитку уваги.* Використання ігор та завдань, спрямованих на поліпшення концентрації та уваги. Це може включати різні ігри на розвиток уваги, логічні головоломки та завдання на підвищення уваги.

4. *Фізична активність.* Заняття спортом чи фізичні вправи можуть допомагати вивільнювати надлишок енергії та сприяти концентрації.

5. *Індивідуальні навчальні підходи.* Призначення завдань та вправ, які враховують індивідуальні особливості дитини та створюють умови для її успіху.

6. *Вивчення стратегій самоконтролю.* Навчання дитини методам самоконтролю та виявлення ефективних стратегій для управління власною енергією та увагою [4, с. 64].

Зазначені підходи можуть варіюватися в залежності від конкретних потреб дитини та методів, які вважаються найбільш ефективними в конкретних випадках.

Рання діагностика та корекція гіперактивності та розладу дефіциту уваги важливі, оскільки в дошкільний вік можна ефективніше впливати на

формування нервової системи та розвиток дитини, ніж у наступні періоди її онтогенезу. Компенсаторні можливості мозку дітей на ранніх етапах великі, і розвиток стратегій управління та корекції може бути більш ефективним.

Цікавим різновидом роботи з дітьми, що мають синдром гіперактивності, є музична терапія, яка може мати позитивний вплив на корекцію поведінки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Результати такої терапії можуть включати:

1. *Зниження рівня стресу.* Музика впливає на емоційний стан та допомагає дітям релаксувати, тим самим знижуючи рівень стресу та тривоги.

2. *Покращення саморегуляції.* Залучення до музичних активностей допомагає дітям вчитися саморегуляції, контролювати свої емоції та виражати їх позитивно.

3. *Розвиток соціальних навичок.* Групові музичні заняття сприяють взаємодії з іншими дітьми, розвивають навички спілкування та співпраці.

4. *Покращення уваги та її концентрації.* Музика стимулює розвиток уваги та концентрації природнім, невимушеним чином, що може бути надзвичайно корисним для дітей з гіперактивністю та проблемами уваги.

5. *Стимулювання когнітивного розвитку.* Активна участь у музичних вправах покращує когнітивні функції, такі як мовлення, пам'ять тощо.

6. *Сприяння тілесному розвитку.* Рух під музику допомагає розвивати моторику та координацію рухів [2, с. 48].

Музикотерапія дозволяє вирішувати різноманітні завдання, які варіюють залежно від контексту, програми та індивідуальних реакцій дитини. Можливість врахування індивідуальних потреб та особливостей кожної дитини під час використання музикотерапії робить її ефективним інструментом корекції синдрому гіперактивності.

Висновки. Отже, гіперактивний синдром є складним неврологічним розладом, який впливає на різні аспекти життя дітей. Він є результатом взаємодії генетичних, середовищних та нейрофізіологічних факторів. Цей розлад може мати різні причини виникнення у кожної дитини. Прояви гіперактивності включають непосидючість, надмірну рухливість, важкість у зосередженні та контролі імпульсів. Ці прояви можуть виявлятися в різних ситуаціях, таких як домашнє оточення, школа та громадські місця. Гіперактивний синдром може впливати на соціальну адаптацію дітей, спричиняючи труднощі у взаємодії з однолітками та оточуючими. Це може викликати відчуття відчуження та невпевненості.

Лікування та підтримка гіперактивних дітей вимагають індивідуального підходу, який враховує їхні унікальні потреби та можливості. З раннього виявлення та інтервенції можливо розвивати стратегії корекції, такі як музична терапія, когнітивно-поведінкова терапія та інші методи, що полегшують симптоми та підтримують розвиток. Важливо пам'ятати, що гіперактивний синдром – це не просто погана поведінка, а медичний розлад, який вимагає відповідної уваги та підтримки для досягнення позитивних результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дегтяренко Т. М. Карта корекційно-реабілітаційного супроводу осіб з особливими потребами. Логопедія.К.2012.152 с.
2. Ілляшенко Т. Затримка психічного розвитку дітей: причини виникнення та корекція. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний посібник К.: Контекст, 2000.58 с
3. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ.Х. : Ранок, 2014. 176 с.
4. Манько Н. В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. К. : КНТ, 2008 .256 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.

УКД 376.37

КАЗАКОВА О.П.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЇКАННЯ

В статті аналізуються патогенетичні механізми заїкання, процес їхнього впливу на формування заїкання. В зв'язку з модифікацією навчальних програм та популяризацію корекції мовленнєвих порушень, виникла потреба в додатковому аналізі та вивченні механізмів утворення та корекції заїкання.

Ключові слова: заїкання, мовленнєві порушення, логопед, корекційна робота.

The article analyzes the pathogenetic mechanisms of stuttering and their influence on the formation of stuttering. Due to modifications in educational programs and the popularization of speech disorder correction, there is a need for additional analysis and study of the mechanisms of stuttering formation and correction.

Key words: stuttering, speech disorders, speech therapist, correction work.

Важко переоцінити роль мовлення в психічному та соціальному розвитку кожної людини. Мовлення впливає на формування особистості, вольових якостей, характеру, переконань, впливає на взаємодію людини з соціальним оточенням. Не дивлячись на стрімкий розвиток сучасних технологій, акселерацію молодих поколінь, вчені спостерігають збільшення розладів мовлення в суспільстві.

Заїкання визнається одним із складних мовних порушень, яке включає в себе низку питань, що стосуються різних сфер розвитку дитини. Історично, ця проблема досліджувалася багатьма вченими, такими як В.К. Котирло, О. Калюжна, О.М. Волгіна, Т.В. П'ятниця, О.М. Вержиховська, І.В. Мартиненко та іншими. Вивчення механізмів утворення заїкання та

факторів впливу продовжує бути актуальною темою і багато аспектів цього розладу залишаються нерозкритими.

Оскільки тема заїкання була актуальною досить давно, то і розглядали та описували її в своїх роботах багато вчених та педагогів різних століть.

Заїкання – це «порушення темпу, ритму та плавності усного мовлення, обумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату» [2, с. 76].

Як стверджує А.І. Кравченко, заїкання є одним із найбільш складних та тривалих порушень мовлення. Наразі не існує єдиного підходу до пояснення природи заїкання через його різноманітні причини, клінічні особливості, способи прояву та реакцію особистості на це захворювання. Тому важливо враховувати всі аспекти цього порушення [1].

Також детально описували механізми утворення заїкання та його подолання такі науковці, як В. Кондратенко, С. Конопляста, О. Кравцова, Р. Брова та інші.

Враховуючи актуальність проблеми, метою нашої статті є розкриття сутності поняття «заїкання», особливостей утворення заїкання, механізмів впливу заїкання на інші сфери розвитку дитини та загального становлення особистості.

Мовлення має основну функцію – сприяти спілкуванню між людьми, вираженню їхніх думок, емоцій, почуттів та обміну інформацією. Це складний процес психіки, який виникає завдяки координації різних частин мозку та мовленнєвого апарату.

Заїкання – «поліморфний розлад мовлення, порушення комунікації у вигляді дискоординації плавності, ритму, виникнення окремих запинань, повторів ряду звуків і складів унаслідок мовл. судом через перенапруження чи стреси та більше проявляється в самостійному, значно менше – у відображеному та спряженому мовленні» [3, с. 20].

Часто спостерігається, що діти, які страждають на заїкання, мають низьку самооцінку, відчуття сорому або неповноцінності через дефект мовлення. В школі та інших соціальних ситуаціях заїкання може впливати на можливість успішно виконувати поставлені завдання. Заїкання може спричинити стрес та тривогу, що може впливати на емоційний стан дитини. Як відомо, тривалий стрес може впливати на стан нервової системи та загальний стан здоров'я дитини.

Деякі діти можуть уникати ситуацій, де потрібно публічно говорити, через страх та сором, що може обмежити їх можливості для розвитку та засвоєння нових навичок.

Отже, можна сказати, що заїкання має значний вплив на різні аспекти життя дитини, і важливо надавати підтримку та допомогу для подолання цього дефекту і спричинених ним же наслідків.

Зазвичай, появі заїкання передують характерні особливості в характері та психологічному стані, такі як: висока сприйнятливність, тривожність, боязкість, образливість, різкі коливання настрою, дратівливість, схильність до сльозливості та нетерпеливості [5].

Прийнято виділяти дві форми заїкування: невротичну та неврозоподібну.

Характеристика невротичної форми заїкання. Таки тип заїкання у дітей, зазвичай розвивається після переляку або довготривалої психічної травматизації, часто це трапляється у віці 2-6 років. Відповідні дані свідчать, що у дітей з цією формою дефекту зазвичай відсутні ознаки патології внутрішньоутробного розвитку та пологів. Психофізичний розвиток, як правило, відповідає віковим рамкам.

Мовленнєвий розвиток у цих дітей має свої характерні особливості. Розвиток мовлення відбувається швидко: перші слова з'являються до 10 місяців, фразове мовлення формується до 16-18 місяців. Діти швидко починають вживати розгорнуті фрази, їх словник росте швидко, а граматична структура речень стає більш складною [4].

Зазвичай відмічається прискорений темп мовлення, іноді діти схоже захлинаються словами, не закінчують слова та речення, пропускають деякі слова та прийменники, роблять граматичні помилки. Часто можна відзначити незв'язність вимови звуків у мовленні.

Перед появою заїкання у дітей можна відзначити характерні особливості поведінки, такі як підвищена сприйнятливність, тривожність, боязкість, образливість, коливання настрою, дратівливість, схильність до сльозливості та нетерпеливості. Деякі з них можуть стати впертими, капризними та порушувати дисципліну. У деяких дітей, коли вони заїкаються, спостерігається короткочасний етап, коли вони при усному мовленні прикривають рот рукою, боячись появи запинок, або обмежують свою комунікацію [5].

Цікавим фактом залишається те, що незважаючи на ремісію, при вступі в школу у дітей може відбуватися рецидив. Виникає це внаслідок збільшення як фізичного, так і емоційного навантаження.

Особливості неврозоподібної форми заїкання. За спостереженням фахівців, ця форма заїкання виникає у дітей у віці 3-4 роки, поступово і без видимих зовнішніх причин. У відомостях про анамнез часто зазначаються тяжкі випадки токсикозу під час вагітності з загрозою викидня та асфіксія при пологах.

В період першого року життя, такі діти бувають неспокійними, крикливими та мають проблеми зі сном. Їх фізичний розвиток може відстати від встановлених норм. .

Діти з цією формою заїкання відрізняються низькою координацією рухів, часто погано переносять спеку та духоту, а також важко переносять подорожі транспортом [4].

Діти з неврозоподібною формою заїкання можуть швидко стомлюватися під час фізичних та інтелектуальних навантажень. Не можуть довго утримувати увагу на окремому предметі, важко сфокусуватись, можуть порушувати правила поведінки тощо. Психоневрологічний стан таких дітей оцінюється як церебрастенічний синдром.

Перші слова можуть з'являтися приблизно в 1,5 роки, базове фразове мовлення розвивається до 3 років, а розгорнуті фрази з'являються лише до 3,5

років. Також може бути порушена правильність вимови деяких звуків, і словниковий запас зростає повільно, а граматичні структури засвоюються пізніше. Поява заїкання співпадає з періодом розвитку фразового мовлення, близько 3-4 роки [4]. Без логопедичної допомоги спостерігається погіршення мовленнєвого розвитку.

Для цієї форми заїкання характерні відносно сталий і монотонний прояв мовленнєвого дефекту. Судомні зупинки підсилюються при фізичній та емоційній втомі дітей, а також при наявності соматичних захворювань, причетність до зовнішніх ситуаційних факторів дуже мала.

Серед причин, які можуть сприяти виникненню заїкання, варто відзначити такі:

1. Невротична обумовленість батьків (нервові, інфекційні та соматичні захворювання, що можуть впливати на функції нервової системи);

2. Невропатичні особливості дитини (нічні страхи, енурез та емоційна напруженість);

3. Захворювання вегетативної нервової системи, підвищена збудливість ВНД та її чутливість до психічних травм;

4. Спадкова обумовленість, де заїкання може розвиватися на основі спадкової слабкості мовленнєвого апарату когось з постійного оточення дитини;

5. Травми головного мозку, внутрішньоутробні та пологові травми, асфіксія, інфекційні чи травмуючі впливи при дитячих захворюваннях [2].

Ці причини можуть призвести до затримки розвитку мовлення та мовленнєвих розладів, які, в свою чергу, сприяють виникненню заїкання.

Отже, можна зробити висновок, що тема вивчення механізмів виникнення заїкання та роботи з ним, є актуальною на сьогодні.

Як було неодноразово зазначено, заїкання – системне порушення мовлення, яке може виникати внаслідок багатьох факторів. Діти, що страждають на заїкання, можуть мати такі особливості, як швидка втомлюваність, труднощі в концентрації уваги, підвищена збудливість нервової діяльності при швидкій або уповільненій розвитку мовлення, в залежності від типу заїкання. Оскільки заїкання має вагомий вплив на інші сфери життя дитини (соціалізацію, комунікацію, навчання тощо), батькам рекомендується якомога швидше звертатися до логопеда.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравченко А. І. Корекція заїкання засобами комплексної фізичної реабілітації: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко, Н. М. Скачедуб. - перероб. і доп. - Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. - 178 с.
2. Кравченко А. І. 3 історії питання клініко-фізіологічної характеристики заїкання / А. І. Кравченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014. - No 9 (43).
3. Рібцун Ю. В. Понятійно-термінологічний словник. Логопедія. Логопсихологія: довідкове видання. – К.: ІСПП, 2022.
4. Abdulaziz Almudhi. Evolution in technology and changes in the perspective of stuttering therapy: A review study. Saudi Journal of Biological Sciences. 2021. No 28. P. 623-627

5. Falk S., Müller T. Sensorimotor synchronization in stuttering children and adolescents. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. No 126. P. 206-207

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.

УКД 376

КАРПЕНКО А. В.

**РОЛЬ УЯВИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ
МОВЛЕННЄВИМ РОЗВИТКОМ**

Стаття присвячена вивченню особливостей становлення уяви у дітей та її роль у формуванні творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовленнєвим розвитком

Ключові слова: творчі здібності, уява, порушення мовленнєвого розвитку, мислення.

The article is devoted to the study of peculiarities of imagination formation in children and its role in the formation of creative abilities of senior preschool children with impaired speech development

Keywords: creative abilities, imagination, speech development disorders, thinking.

Формування творчої особистості у підростаючого покоління – одне з найважливіх завдань педагогічної теорії і практики на сучасному етапі розвитку суспільства. Творчий розвиток сприяє різнобічному розвитку особистості дитини, сприяє поглибленню уявлень про навколишній світ, вирішує багато завдань мовленнєвого розвитку дітей, таких як: формування правильної вимови, збагачення лексичного запасу, удосконалення граматичної правильності мовлення, розвитку зв'язного мовлення тощо.

Поняття творчості в цілому і дитячої, в тому числі, завжди привертало до себе увагу багатьох спеціалістів: психологів, педагогів, філософів, мистецтвознавців. Не втратило це поняття свого значення і в сучасному світі, дозволяючи знаходити нові шляхи для його розвитку і формування.

В умовах сьогодення спостерігається велика кількість дітей із різноманітними мовленнєвими порушеннями. Перед логопедами, психологами, педагогами, батьками гостро постає питання не тільки щодо корекції мовленнєвого порушення та пов'язаних з ним різноманітних відхилень у психофізіологічній сфері, але і пошуку оптимальних психолого-педагогічних умов, які дозволяють всебічно впливати на порушений онтогенез дитини.

Багато дослідників займалися вивченням когнітивного розвитку дітей з мовленнєвою патологією. Н.А. Чевелева, К.С. Цветкова, О.М. Мاستюкова, Г.С. Сергєєва у своїх працях досліджували різні види сприйняття; Г.С. Гуменна вивчала особливості пам'яті дітей змовленнєвими порушеннями, О.М. Усанова, Т.А. Фотекова досліджували різні види уваги дітей зазначеної категорії, В.П. Глухів, Л.О. Зайцева, В.О. Ковшиків вивчали особливості різних форм мислення та уяви дітей. Однак, враховуючи наявні проблеми в дослідженні та розвитку творчих здібностей можна стверджувати, що існуюча наукова інформація не володіє необхідною повнотою і потребує покращення корекційно-педагогічних методів.

В цілому науковці зазначають, що для дітей з мовленнєвим недорозвиненням характерні:

- недостатня стійкість уваги, обмежені можливості його розподілу, порушення уваги стосуються не тільки сприйняття словесного матеріалу, а часто носять генералізований характер;

- недостатній обсяг інформації про навколишній світ;

- відставання в розвитку словесно-логічного типу мислення;

- загальна психофізична розгальмованість;

- недорозвинення загальної та дрібної моторики тощо.

Найбільш сприятливим періодом розвитку творчих здібностей, як і зв'язного мовлення, виступає старший дошкільний вік.

Вивчення особливостей творчої уяви дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) показало, що зазначена патологія веде за собою і затримку розвитку уяви, так як у дітей із ЗНМ мовленнєвий досвід обмежений і розмовне мовлення бідне.

Уява – «особлива форма людської психіки, що стоїть окремо від інших психічних процесів, але, разом з тим, займає проміжне положення між сприйняттям, мисленням і пам'яттю» [4, с. 37]. Активну участь у становленні уявлення має значення мовлення.

Уява міцно пов'язана з наочно-образним мисленням, яке передбачає реконструювання образу певної ситуації. На відміну від мислення, яке завжди спрямоване на встановлення реально існуючих, але ще невизначених зв'язків, уява створює нові образи, події, бажання, яких насправді немає, а інколи й не може бути взагалі. Одним із проявів взаємного зв'язку між уявою та мисленням є втрата здатності мислення до створення нових структур, якщо його позбавити творчого компоненту. З іншого боку, від'єднана від мислення уява виявляється безсилою. Мислення прискорює уяву, яка створює модель перетворення знань для подальшої перевірки і висвітлення мисленням.

Л.С. Виготський та Д.Б. Кабалевський вказують уяву в якості основного критерію творчості людини. Л.С. Виготський стверджує, що творча діяльність виникає неспішно й поступово, формуючись з простих форм у складні, й у кожному періоді дитинства має свою форму й в подальшому залежить від інших форм діяльності.

Перші прояви уяви можуть бути зафіксовані у два роки. У даний період уява дитини мимовільна, її прояви визначаються конкретними обставинами та наявними перспективами. З віком наслідування дитини стають більш складнішими у зв'язку зміною характеру ігрової діяльності: дитина активно включається в сюжетно-рольові ігри, в яких вона зобов'язана все більшою мірою задовольнятися альтернативами, використовуючи можливості уяви [1, с. 79].

У періодизації психічного розвитку Л.С.Виготського, уява являється центральним психічним новоутворенням дошкільного віку. Формування уяви відбувається за допомогою ігрової діяльності, котра є провідною у цьому віці. Саме у ігровій діяльності уява дитини дошкільного віку проявляється в яскравих формах. Дитина яка грає з машинкою, уявляє, що їде за кермом, дівчинка, яка, граючи з лялькою, уявляє себе мамою, – це приклади творчості.

Порив до самостійної творчості зафіксується у віці 5 – 6 років. В цей період за допомогою досягнутих зразків поведінки і діяльності дитина може легко оперувати ними, відходячи від штампів, комбінуючи їх при створенні продуктів уяви.

Вчений С. Рубінштейн визначає уяву як «відліт від попереднього досвіду, це переробка даного і породження на цій основі нових образів, які є і продуктами творчої діяльності людини, і прообразами для неї» [2, с. 239].

Уява орієнтується у імовірнісному передбачуваному середовищі, за допомогою якого вона завжди прагне вийти за рамки власного досвіду і даного моменту часу. За допомогою цього дитина знаходить не один, а декілька варіантів вирішення певної ситуації.

Окрім зазначеного уява виконує такі функції:

1) Функція регулювання емоційних станів. Людина за допомогою розвинутої уяви може повністю або частково знімати напруження чи контролювати свої емоції.

2) Функція програмування і планування діяльності. Сутність функції в упорядкуванні таких програм та оцінювання їх вірності.

3) Функція формування внутрішнього плану дій, за допомогою якого відбувається втілення його в життя.

4) Функція довільної регуляції пізнавальних процесів. Завдяки образам людина звертає увагу на події, що дає можливість керувати спогадами та сприйняттям.

5) Функція уяви дійсності полягає у встановленні образів та вмінню використовувати її вирішуючи певні задачі.

Зазначені функції можуть здійснюватися через активну і пасивну уяву. Активна уява поділяється на відтворюючу, або репродуктивну, та творчу. Репродуктивна уява – це створення образів, які відповідають опису. При цьому об'єктивно образ створений іншим, а суб'єктивно людина його вважає новим. Образ будується за допомогою словесного опису об'єктів, які сприймаються у вигляді карт, таблиць, схем тощо.

Широта, глибина знань, установки людини впливають на яскравість, повноту та точність уяви. Спотворенні уявлення спостерігаються при недосконалості знань. Тобто, повнота, точність, яскравість відтворюючої уяви залежить від характеру, форми та якості матеріалу, що викликає суб'єктивні образи об'єктивного світу [2, с. 240].

Функціонує репродуктивна уява завжди, коли людині доводиться малювати в своїй уяві те, чого насправді в реальному житті не існує або недоступне безпосередньому сприйняттю.

Самостійне створення нових неіснуючих образів називають творчою уявою. Творча уява пов'язана з мисленням, особливо з такими процесами – аналіз, узагальнення, порівняння, синтез. Творча уява починає виникати тоді, коли з'являється проблемна ситуація, і для її вирішення необхідно вигадати щось нове. Протікання творчої уяви відбувається за допомогою розкладання та з'єднання накопичених знань. При цьому образи уяви формуються як абсолютно нових комбінаціях і поєднаннях.

Пасивна уява – це позбавлене дієвості психічний процес, якому характерно створення образів і планів, які втілюються у життя. Вона виникає довільно або мимовільно. Довільно – образи, які створені навмисно, однак без мети втілити їх у життя, а мимовільні ж виникають в умовах бездіяльності свідомості, в стані афекту, галюцинацій і т. д.

Початок створення образів уяви відбувається поетапно, перший етап – формування, характеризується аналізом одержаних від реальності думок або раніше сформованих уявлень в результаті життєвого досвіду. Під час такого аналізу відбувається абстрагування предмету, що ізолює від інших предметів в нашій уяві [3, с. 152].

Абстраговані образи становлять суть синтезуючої діяльності уяви – це другий етап формування образів уяви. Синтезуючи діяльність уяви заснована на здатності помічати, виділяти в предметах та явищах їх специфічні чи неявні ознаки, властивості та переносити їх на інші предмети.

Уява відіграє важливу роль у навчанні, за її допомогою у процесі шкільного навчання учень змушений використовувати творчу та репродуктивну, або відтворюючу, уяву. Здатність до творчого перетворення, комбінування смислового значення компонентів навчального процесу, яке пов'язане із функціонуванням творчої уяви, – все це впливає на успішність засвоєння знань дитиною. Створення нових образів необхідне при прочитанні та засвоєнні змісту оповідання, при розумінні історичних подій та природних явищ, також при вирішенні математичних задач та рівнянь.

Уява являється необхідним елементом творчості людини, яке виражається в побудові уявленні продуктів праці, також вона забезпечує формування програми поведінки в ситуації, коли проблемний випадок створюється невизначеністю. Уява може характеризуватися як засіб створення образів, що замінюють активну діяльність, а не програмують її.

Разом у своїй єдності уява та творче мислення є основою для становлення творчого зв'язного мовлення у дітей, зокрема і у дітей з порушеним мовленнєвим розвитком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп.к.: Академвидав, 2007. 616с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с
3. Логопсихологія: Навчальний посібник / За ред. Коноплястої С. Ю. К. : Академія, 2010. 293 с.
4. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 176 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.

УКД 377-056.37:159.622.71

КОВБЕЛЬ А.М.

СТАН ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкривається зміст особливостей зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Вказані причини порушення мовлення даної категорії дітей, процес розвитку мовлення та психолого-педагогічні характеристики цих дітей.

Ключові слова: мовлення, діти дошкільного віку, затримка психічного розвитку.

The article reveals the replacement of the peculiarities of coherent thinking in preschoolers with the delay in mental development. The reasons for the disruption of mentality of this category of children, the process of development of mentality and the psychological and pedagogical characteristics of these children are indicated.

Key words: mentality, preschool children, delays in mental development.

У сучасних умовах зросло значення зв'язного мовлення у комунікативних навичках дітей. Причиною є те, що в основних потоках інформації у суспільстві істотне значення мають різні змісти висловлювання, що є цілісними та розгорнутими. Після того як з'явився мобільний зв'язок та інші сучасні канали комунікації за допомогою мовленнєвого спілкування, значимість зв'язного мовлення ще більше збільшилася [1].

Для розуміння сутності мовлення, що є зв'язним, необхідно насамперед виявити зміст цього поняття з погляду психологічної науки, і визначити методи, які використовуються для дослідження вказаного мовлення. Зв'язане мовлення, з погляду методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку, розглядається у

вигляді сукупності поєднаних у логічному відношенні виразів висловлювання. Воно є розгорнутим і смисловим, яке реалізується відповідно до критеріїв точності, послідовності, образності та відповідності граматичним правилам. Під час зв'язного мовлення у нормі розгорнуто викладається зміст, забезпечується взаєморозуміння, спілкування. Поняття зв'язного мовлення використовують у методиці в різних аспектах. В першу чергу зв'язне мовлення є діяльністю і має процесуальний характер. Також воно співвідноситься з найменуванням здійснюваної в межах дошкільної педагогіки діяльності, спрямованої на те, щоб розвивати мовлення [2].

Діти, які мають недостатність ЦНС (функціональна чи органічна), вираженість яких є слабкою, слід вживати поняття затримки психічного розвитку (ЗПР). Дані діти не належать до категорії розумово відсталих, характеризуються порушеннями мовлення, які є тяжкими, мають специфічні порушення опорно-рухового апарату, зору, слуху. При цьому переважна більшість даних дітей характеризується розладами енцефалопатичного характеру, недостатньою зрілістю форм поведінки. Також відмічається складність, порушенням працездатності, висока виснаженість та утрудненість здійснення цілеспрямованої діяльності [1].

Причини, що зумовлюють затримку розвитку, можуть бути різноманітними. Це є хронічні соматичні захворювання, захворювання інфекційного походження, ураження ЦНС у період внутрішньоутробного розвитку, що не є грубим. Крім того, такими факторами, як близнюковість, недоношеність, родові травми, є важкими. Існують не лише біологічні, а й негативні фактори соціального характеру, що зумовлюють ЗПР. Це, насамперед, представлено тривалими ситуаціями, що травмують психіку та соціальною депривацією. Протягом періоду дошкільного дитинства діти із ЗПР демонструють відставання у розвитку моторики, насамперед тонкої. Недостатньо розвиненими в основному є якості, що є руховими, у вигляді координації, швидкості та ін. Спостерігається недостатній розвиток техніки рухів. Навички у таких видах діяльності, як конструювання, образотворча діяльність, аплікація, ліплення, сформовані слабо [1, 3].

Також недостатньо сформованими є і навички, пов'язані з самообслуговування. У значній кількості дітей виникають складності при використанні ножиць. Вони не в змозі правильно тримати кисть, олівець, змінювати належним чином силу, з якою здійснюється тиск. У дітей аналізованої категорії відсутні рухові розлади, є грубими. Водночас моторний, фізичний розвиток знаходиться на нижчому рівні в порівнянні з однолітками. Графомоторні навички формуються із утрудненнями [2, 3].

Подібні діти характеризуються відсутністю здатності до переключення уваги у разі зміни діяльності, утримання уваги протягом тривалого періоду. Вони часто відволікаються, особливо на подразники, які є словесними. Діти демонструють швидке виснаження, втому, високий показник відволікання. Дії відбуваються імпульсивно. Цілеспрямованість діяльності недостатня. Можлива і інертність, коли перемикання дитини з одного завдання інше утруднено.

Дошкільники аналізованої категорії характеризуються недостатньою сформованістю вміння довільно регулювати поведінку та діяльність. У зв'язку з цим вони відчують значні складності при виконанні пов'язаних із навчанням завдань. Розвиток у сенсорному відношенні також характеризується наявністю специфіки. Спостерігається збереження слуху, зору. При цьому сприйняття (тактильно-рухове, слухове, зорове) характеризується низькою точністю. Обсяг сприйняття звужений, темп його є низьким. Розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого дошкільного віку, має затримку психічного розвитку, виділяється деякою специфікою. В даний час дослідниками показані певні дані про мовленнєву діяльність дошкільнят із затримкою психічного розвитку [3].

Труднощі при засвоєнні мовлення обумовлені тим, що інтелектуальні особливості, психічні функції у дошкільнят аналізованої категорії є незрілими. Для того, щоб засвоювати мовлення, потрібна абстрагування від ясного, відомого сенсу висловлювань слів, взаємодія між руховим, слуховим, зоровим аналізаторами. Необхідна здатність розглядати слова, вирази у граматичних ракурсах, які є незвичайними, здійснювати аналіз, синтез, узагальнення та класифікацію. Труднощі в засвоєнні зв'язного мовлення обумовлюються тим, що психічні функції є недостатньо сформованими. У разі, якщо сформовано здатність засвоювати мовленнєвий матеріал, це сприяє виробленню функцій, що ще не сформувалися у дитини та підвищує інтенсивність формування даних функцій. Молодші дошкільники, які мають ЗПР, значно більш пізно в порівнянні з однолітками, мовлення яких відповідає нормі, вступають у період словотворчості. Зазначений період триває у дітей аналізованої категорії до восьмирічного віку. Процеси словотворення загалом є зниженими [1, 3].

Новий ступінь у розвитку дітей, у яких є ЗПР, у мовленнєвому контексті відносно пов'язаний з переходом до контекстного мовлення від ситуативного. При цьому подібний перехід відбиває і пізнавальний розвиток, вироблення навичок виходу межі безпосередньої ситуації. Дошкільнята знайомі з предметним змістом запропонованих завдань. В зв'язку з цим мовлення дошкільнят, які мають ЗПР, переважно є ситуативним. Проявами подібної ситуативності є часте використання підсилюючих повторень, займенників, що є вказівними, особистими, невербальними засобами [2].

Отже, розвиток зв'язного мовлення дошкільнят із затримкою психічного розвитку полягає в освоєнні наступних знань, умінь та навичок: системи мовлення як засобу спілкування; лексико-граматичних можливостей діалогу; логічної організації діалогічного спілкування; встановлення соціальних контактів один з одним та дорослими; встановлення інтерактивної взаємодії; закріплення практичних навичок комунікативної діяльності.

Дуже важливою є гра у виправленні та розвитку комунікативної та пізнавальної сфери в дітей віком, які мають труднощі у навчанні. Також для розвитку зв'язного мовлення застосовуються методичні прийоми, які зазвичай поділяються на три основні групи: словесні, наочні та ігрові.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Глухів В.П. Основи психолінгвістики: навч. посібник. К, 2016. - 358 с.

2. Шеремет М.К. Логопедія: Підручник. П'яте видання. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 856 с.
3. Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.М., Сак Т.В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. К., 2017. С. 128.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук Дрозд Л.В.

УКД 373.2.017:172.15

КОЗИРЬ А.О.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті представлено специфіку формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Сутність виховання патріотичних почуттів у старших дошкільників полягає у комплексному процесі, що базується на загальному розвитку особистості дитини, включаючи розвиток самосвідомості, самооцінки та емоційно-почуттєвої сфери.

Ключові слова: патріотичні почуття, національно-патріотичне виховання, діти старшого дошкільного віку.

The article presents the specifics of patriotic feelings formation in older preschool children. The essence of patriotism cultivation in older preschool children is a complex process based on the general child's personality development, including self-awareness, self-esteem, emotional and sensory sphere expansion.

Key words: patriotic feelings, national-patriotic education, older preschool children.

Питання виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку є актуальним і важливим завданням сучасного суспільства. Формування патріотизму відіграє ключову роль у зміцненні національної ідентичності та розвитку громадянської свідомості. Розглянемо особливий підхід до формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, враховуючи психологічні, педагогічні та соціокультурні аспекти цього процесу.

Громадянська складова національно-патріотичної компетентності старших дошкільників включає в себе широкий спектр знань та уявлень, пов'язаних з національною ідентичністю та загальнолюдськими цінностями. У цьому віці дитина вже має певне розуміння понять, пов'язаних зі своєю країною та іншими народами.

Теоретичний аспект формування патріотичних почуттів у дітей пов'язаний із процесом, який включає в себе розуміння та прийняття історії,

культури та цінностей власної країни. Згідно з психологічними дослідженнями, дитячі роки є найбільш сприятливим періодом для формування патріотичних уявлень та почуттів. Діти старшого дошкільного віку активно вивчають світ навколо себе і сприймають інформацію про свою країну.

Старший дошкільник має відомості про свою державу, включаючи знання про її символи та історію. Він усвідомлює, що народ і національні особливості українців є частиною його життя. Дитина також має знати про національних героїв та виявляти повагу до них, а також вшановувати національні святині.

Дитина у віці 5-6 років розуміє, що рідна країна має певну територію, на якій живуть українці, і вони мають свою унікальну культуру, звичаї та мову. Він може розрізнити поняття «людство», «народ» і «нація», що допомагає йому розуміти світ навколо себе. Крім того, важливим аспектом є повага до звичаїв інших народів, що сприяє формуванню толерантного та відкритого ставлення до різноманітності культур [1, с. 15].

Один із основних принципів особливого підходу до формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку – це ігровий метод навчання. Гра є невід'ємною частиною дитячого світу та сприяє активному засвоєнню знань і цінностей. Рольові ігри, під час яких діти втілюють образи національних героїв або виконують символічні дії, допомагають дітям зрозуміти важливість патріотизму та національного самосприйняття.

Важливо створювати для дітей старшого дошкільного віку сприятливе соціокультурне середовище, де вони мають можливість вивчати історію, мистецтво, традиції та культурні цінності своєї країни. Екскурсії до музеїв, участь у святкуваннях національних свят та фестивалях сприяють усвідомленню важливості родинного, регіонального та національного спадку.

У період старшого дошкільного віку виникають значущі психологічні зміни. Дитина цього віку виявляє більше прагнень до самостійності, здатності висловити власну думку, прийняти рішення та зберегти ідентичність у групі однолітків. Існує також здатність до виконання простих обов'язків та виконання доручень дорослих. У цьому віці, який припадає на 6-7 років, психологічні риси виражаються в емоційності та чутливості, а також в стабільності співпереживань.

Серед інших аспектів, характерних для цього віку, є значуща наслідуваність. Це властивість дитячої психіки, коли діти наслідують дорослих у діях, стилі поведінки та способах взаємодії, як позитивних, так і негативних. Вони є досить вразливими перед зовнішніми впливами, і тому створення сприятливого соціального оточення має важливе значення для формування загальнолюдських цінностей.

Педагоги та батьки відіграють важливу роль у формуванні патріотичних почуттів дітей. Вони повинні бути прикладом патріотизму та заохочувати дітей вивчати і розуміти свою культуру та історію. Спільна робота вихователів та родини націлена на створення сприятливого середовища для розвитку патріотичних почуттів.

Враховуючи культурно-історичний аспект у процесі навчання та виховання дітей, важливо прагнути до більш активного та емоційного підходу. Це допомагає не лише збагатити знання, але й надати їм особистого значення та важливості. Працюючи над формуванням патріотичних почуттів у дітей, ми сприяємо розвитку національної свідомості та глибокому розумінню культурних та історичних цінностей України [3].

Розглядаючи вищеозначене виховне завдання, треба звернути увагу на зростаючий негативний вплив, який сучасне суспільство отримує від телебачення, інтернету та інших медійних ресурсів. Вони значно перевищили вплив, який здійснюють сім'я, школа та інші соціальні інститути. Зараз людині, чи то молодій, чи дорослій, дуже складно розрізнити власні переконання, думки та бажання від тих, що на неї нав'язуються ззовні. Одним з від'ємних аспектів виховання дітей і молоді є відсутність чітких життєвих орієнтирів, деградація життєвих принципів та моральних цінностей. Саме тому питання патріотичного виховання дітей стає особливо актуальним.

Патріотичні почуття відносяться до вищих духовно-моральних утворень, вони складаються зі ставлень до різних видів довкілля (природного, соціального), до себе, до інших людей. Складовими патріотичних почуттів є: любов до рідної природи; шанування рідної мови; почуття приналежності до свого народу та держави; гордість за героїчні подвиги минулого та сьогодення; повага до історії свого народу, його традицій, менталітету, вірувань тощо.

Ознайомлення з національними традиціями допомагає дошкільникам розширити своє емоційне сприйняття та знання про довкілля, родину та Батьківщину.

Необхідно пам'ятати, що наша країна – це не лише матеріальне середовище, але й наша спільнота. У цей час важливо об'єднатися та подолати виклики. Спільне бажання бачити Україну міцною, мирною та процвітаючою допоможе здолати будь-які труднощі [2, с. 12].

Формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням виховання. Особливий підхід до цього процесу, який враховує психологічні особливості дітей та використовує ігровий метод навчання, сприяє поглибленню розуміння та внутрішнього прийняття національних цінностей та ідентичності. Роль педагогів та родини в цьому процесі надзвичайно важлива, і їх спільна робота сприяє створенню патріотичного середовища для дітей старшого дошкільного віку, яке сприяє їхньому гармонійному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байер О. Оцінюємо соціально-громадянську компетентність дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2022. № 11. С. 15.
2. Гавриш Н.В. Виховуємо патріотів змалечку. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2022. № 5. С. 12.
3. Українське народознавство: навч. посібн. За ред.. С.П. Павлюка. 2-ге вид. К.: Знання, 2004. 570 с.

КОРНІЄНКО Є. В.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ
УЯВЛЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ**

У статті розглядається психологічні передумови формування математичних уявлень у молодших школярів з порушеннями інтелекту, а саме розкриваються особливості сприймання геометричного матеріалу, просторових та кількісних уявлень.

Ключові слова: математичні уявлення; порушення інтелекту, діти молодшого шкільного віку, пізнавальна діяльність, просторові та кількісні уявлення.

The article deals with the psychological prerequisites for the formation of mathematical representations in primary school children with intellectual disabilities, namely, the peculiarities of perception of geometric material, spatial and quantitative representations.

Key words: mathematical representations; intellectual disability, primary school children, cognitive activity, spatial and quantitative representations.

Формування математичних уявлень неможливе без розвитку моторних функцій дитини та розвитку сенсорної сфери, орієнтування в навколишньому предметному просторі, вербальних навичок, соціального досвіду. Як правило, зазначені функції та здібності грубо порушені у дітей з ураженням центральної нервової системи. У період від одного до трьох років у дітей з порушеннями інтелекту спостерігається дуже низька пізнавальна, рухова та соціальна активність. Діти мають серйозні порушення зорово-рухової координації рухів. Це безпосередньо відбивається у формуванні предметної та ігрової видів діяльності. Розвиток координації рухів впливає на рухові можливості, необхідні для формування математичних уявлень, насамперед уявлень про простір, форму, величину, кількість.

Розвиток математичних уявлень молодших школярів з порушеннями інтелекту залежить від створення якісних корекційно-розвивальних педагогічних умов. Тим не менш, у сучасних дослідженнях доведено, що молодший школяр з легким ступенем інтелектуальних порушень здатен опанувати елементарні математичні уявлення за наявності своєчасної та повноцінної корекційно-розвивальної допомоги.

В учнів початкових класів відбувається становлення та розвиток наочно-практичних дій, які здійснюються не лише у зовнішньому, практичному, а й у внутрішньому, розумовому плані. Діти молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту мають сенсорні порушення, які виражаються у

елементарній предметно-практичній діяльності де вони враховують просторові властивості предметів, найчастіше діють силою, без урахування ознак предметів, не вміють користуватися результативними пробами, не відкидаючи помилковий результат.

Помітний внесок у розвиток методики навчання математики дітей з порушеннями інтелекту внесла Л.Б. Баряєва, проаналізувавши поняття «математичного розвитку» та виділивши етапи становлення формування математичних уявлень. Науковець представила можливі варіанти обстеження математичного розвитку дітей із порушеннями інтелекту, показавши напрями формування цих уявлень у дітей з порушеннями інтелекту з використанням корекційного середовища, різноманітних ігор та ігрових вправ.

У спеціальній літературі питання про математичні уявлення молодших школярів з порушенням інтелекту мало висвітлено. Проте, важливість зазначеної проблеми для практики освіти досліджуваної категорії дітей та відсутність методичної розробки визначає актуальність дослідження.

Вчені, які займалися проблемою розвитку математичних уявлень та вмінь їх застосування у повсякденному житті в учнів з порушеннями інтелекту: Л.Б. Баряєва, Е.С. Бейн, В.І. Лубовський, А.Н. Перова, Б.П. Пузанов, Т.Б. Єпіфанцева. Дослідження Л.Б. Баряєвої, О.П. Гаврилушкіної, Є.А. Катаєвої, Л.А. Пепик, Н.Д. Соколової показують, що планомірне формування математичних знань сприяє корекції всіх сторін психічного розвитку, розвитку чуттєвого сприйняття та мислення, що є основою всієї пізнавальної діяльності у молодшому шкільному віці. У роботах Л.Б. Баряєвої, Л.А. Венгер, та інших зазначається, що молодші школярі з порушеннями інтелекту можуть диференціювати конструктивно прості об'ємні та площинні форми, здійснювати вибір за кольором і за величиною (великий, середній, маленький) відповідно до зразка, що говорить про певне сприйняття властивостей предметів та їх ознак. Так, актуальність теми полягає у формуванні математичних уявлень у молодших школярів з інтелектуальними вадами розвитку у спеціально організованих умовах.

У молодших школярів з порушеннями інтелекту спостерігається відставання як у розвитку загальної, так і у дрібної та артикуляційної моторики. Це виявляється у моторній незручності, поганій координації рухів, уповільненості переключення з одного руху на інше, настільки необхідні формування предметних дій у ході майбутньої взаємодії з математичним матеріалом. У дітей молодшого шкільного віку формуються серії рухів, необхідні для формування рухових навичок, які впливають просторові орієнтування (орієнтування в предметному навколишньому просторі, у схемі власного тіла, на площині аркуша паперу). Серйозно страждає узгоджена координація рухів обох рук, зорово-рухова координація. Це гальмує нормальний руховий, мовленнєвий та інтелектуальний розвиток, у тому числі і процес формування математичних уявлень.

Процес формування та розвитку сприйняття молодших школярів з порушеннями інтелекту характеризується сповільненістю та фрагментарністю.

Істотне недорозвинення зачіпає функціонування як окремих аналізаторів організму (слухового, зорового, тактильного), а й, головне, їх взаємозалежну роботу, що становить найбільш значуще формування математичних уявлень сенсорно-перцептивної основи [11, с. 54].

Зорові форми орієнтування завдання в молодшому шкільному віці без корекційного навчання у дітей з порушеннями інтелекту практично відсутні. Це негативно впливає на характер основних дій з предметами, предметно-ігрових діях, які в більшості випадків замінюються на неспецифічне маніпулювання предметами. Не сформованість зорового сприйняття негативно впливає на оволодіння математичними уявленнями.

Діти молодшого шкільного віку мають серйозні труднощі в оволодінні кількісними уявленнями. Вони демонструють дуже низький рівень їх сформованості, що виражаються у неусвідомленому і часто механічному рахунку в прямому порядку, відсутності або обмеженості зворотного рахунку. Діти молодшого шкільного віку виявляють значну залежність лічильної діяльності від якостей предметів (величина, колір) та просторового розташування предметів щодо один одного. У дітей молодшого шкільного віку відзначається несформованість узагальнених уявлень та труднощі у засвоєнні основних правил перерахунку однорідних та різнорідних предметів, присутній «безпідсумковий» рахунок. Серйозні проблеми спостерігаються у виконанні арифметичних процесів складання та віднімання. Діти молодшого шкільного віку не переносять наявні знання на нові ситуаційні умови [14, с. 34].

Молодші школярі з порушеннями інтелекту виявляють виражену своєрідність емоційного та соціально-особистісного розвитку. Причини біосоціального характеру впливають на недорозвинення емоційної та комунікативної сфери молодших школярів з порушеннями інтелекту. Ті ж причини викликають недорозвинення предметних дій, пізнавальних функцій. Ці особливості розвитку найчастіше стають на заваді у процесі формування математичних уявлень [15, с. 45].

Щоб весь педагогічний процес був ефективнішим, необхідне правильне комплектування освітніх організацій. Тому виникає необхідність у максимально точній диференціальній діагностиці. Проте, перед тим, як розв'язувати поставлені завдання, важливо знати, які школярів відносяться до категорії дітей з порушеннями інтелекту, у чому своєрідність їхньої пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та поведінки. Наукові нароби (Л.С. Виготський, К.С. Лебединська, В.І. Лубовський, О.Р. Лурія, М.С. Певзнер, Г.Є. Сухарева та ін) дають підстави відносити до цієї групи тільки ті стани, у яких відзначається стійке, незворотне порушення переважно пізнавальної процесів, викликане органічним ушкодженням кори головного мозку. Саме ці ознаки (стійкість, незворотність дефекту та його органічне походження) повинні насамперед враховуватись при діагностиці інтелектуальних порушень.

Отже, учням з порушеннями інтелекту властиві: недорозвинення другої сигнальної системи, слабкість та інертність процесів гальмування та збудження,

схильність до частого охоронного гальмування. Формування нових навичок у школярів даної категорії, відбувається вкрай повільно. І навіть якщо якісь навички засвоєні, їх складно змінити. Саме тому важливо не допускати засвоєння неправильних навичок [3, с. 49]. Так, для учнів властива низька пізнавальна активність.

Недостатній розвиток пізнавальних інтересів учнів із порушенням інтелекту пов'язують із інтелектуальним відставанням, незрілістю емоційної сфери та особистості загалом. О.Р. Лурія звертає увагу, що труднощі зумовлені як недоліками пізнавальної діяльності, а також не сформованістю й незрілістю емоційної сфери, особистісних якостей, а також труднощами у спілкуванні [22, с. 32]. У школярів з порушеннями інтелекту у формуванні всіх видів мислення і особливо словесно-логічного, спостерігається помітне відставання. Відзначається значне розходження між рівнем інтуїтивно-практичного та словесно-логічного мислення, що часто не можуть обґрунтувати свої дії.

Недоліки розвитку моторики у школярів з порушеннями інтелекту виявляються на різних рівнях нервової та нервово-психічної організації. Органічний зв'язок між психікою та моторикою відзначений давно. У них погано розвинене орієнтування в ситуації спілкування. Це знаходить свій відбиток у недостатньому осмисленні, усвідомленні ситуації спілкування, що призводить до невдачі у взаємодії.

У школярів з порушеннями інтелекту часто мають специфічні прояви в емоційній сфері, їм властиві порушення процесів гальмування та збудження, самоконтролю. У таких учнів уповільнено формуються розумові операції, такі, наприклад, як порівняння та узагальнення, їм важко виділити будь-які предмети серед інших, або навпаки узагальнити їх [21, с. 43]. Н. В. Бабкіна звертає увагу на те, що найчастіше у школярів з інтелектуальними порушеннями інтелекту спостерігається уповільнений темп мовленнєвого розвитку, порівняно з однолітками. У них спостерігається обмеженість словникового запасу, страждає вимовна частина мовлення, так само у таких учнів часто зустрічаються порушення дрібної моторики, що проявляється у загальній незручності, незграбності внаслідок чого вони не люблять ліпити і малювати [19, с. 12].

Таким чином, порушення інтелекту представлені вираженням, незворотним системним порушенням пізнавальної діяльності, що виникає внаслідок дифузного органічного ушкодження кори головного мозку. Школярі з порушеннями інтелекту характеризуються значним відставанням у розвитку всіх пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфері, рухової, графомоторної функції, соціальному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрова Ю.О. Забезпечення наступності в процесі професійно-трудової соціалізації осіб з порушеннями інтелектуального розвитку: монографія. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2012. 331 с.
2. Блеч Г.О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних

- зкладах» (програма ознайомлення з навколишнім, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К.: 2012. 96 с.
3. Бондар В.І., Синьов В.М. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними порушеннями в Європі та Україні // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. № 19, 2012, С. 7-11
 4. Гаврилов О. В., Ляшенко О. М.. Спеціальна методика математики. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс. 2014.
 5. Гаврилов О.В. Особливості розвитку психічних процесів (увага, пам'ять, моторика, емоційно-вольова сфера) дітей з помірною інтелектуальними порушеннями : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. Вип. XVII (част. 2). С. 32.
 6. Галецька Ю.В. Формування соціально-побутових навичок у дітей з помірною та важкою інтелектуальними порушеннями: дис. канд. психол. наук: 13.00.03 : Кам'янець-Подільський, 2015. 246 с.
 7. Геращенко С.І., Тарасевич С.І. Організаційні аспекти роботи логопеда з батьками, які виховують розумово відсталу дитину : Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 26. С. 43-47.
 8. Дидактичні основи навчання дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Укл. Л. О. Порядко, О. О. Фурман. Методичний посібник. Суми: РВВ СОШПО. 2015. 114 с.
 9. Дитина: освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол. Г. В. Беленка, О. Л. Богініч [та ін.]. Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка В.В. Меліхова

УКД 159.96

КРИВОНОС Л.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СВІДОМОГО РЕАГУВАННЯ НА СИТУАЦІЮ ЗАГРОЗИ

У статті аналізуються особливості формування у дітей дошкільного віку свідомого реагування на загрозу. Дошкільний вік є важливим періодом у розвитку дитини, коли вона починає розуміти світ навколо себе та навчається важливим навичкам безпеки. Висновки та рекомендації, подані у статті, можуть бути корисними для батьків, педагогів, психологів і всіх, хто працює з дітьми дошкільного віку та цікавиться їхньою безпекою та розвитком.

Ключові слова: дошкільний вік, ситуація загрози, стрес, ігрова діяльність.

The article analyzes the peculiarities of the formation of a conscious response to a threat in preschool children. Preschool age is an important period in a child's development, when he begins to understand the world around him and learns

important safety skills. The conclusions and recommendations presented in the article can be useful for parents, teachers, psychologists and anyone who works with preschool children and is interested in their safety and development.

Key words: preschool age, threat situation, stress, game activity.

Постановка проблеми. Зростаюче число природних катастроф, техногенних аварій і загроз, пов'язаних із суспільством, такими як тероризм і насильство, ставить перед дітьми і їхніми батьками важливе завдання забезпечення безпеки. Дослідження у цьому напрямку сприяє виявленню ефективних методів підготовки дітей до можливих загроз. Вміння реагувати на ситуації загрози може покращити соціальну адаптацію дітей, сприяти розвитку їхньої впевненості і самостійності. Навички безпеки та здатність до свідомого реагування можуть впливати на фізичне і психічне здоров'я дітей.

Поточна ситуація в Україні призводить до різноманітних небажаних ситуацій для різних груп населення. Особливо вразливими до цих негативних впливів є діти, які перебувають у ситуаціях підвищеного психологічного напруження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дошкільний період є особливим етапом в житті людини, оскільки він визначає подальший розвиток дитини та є фундаментом для здобуття знань, навичок та умінь, а також оволодіння новими видами діяльності. В цей час формуються психічні властивості, які мають важливе значення не лише на даному віковому етапі, а й для повноцінного розвитку дитини в подальшому. Нові навички та якості, які формуються в дошкільному віці, є критично важливими для формування особистості дитини. [4, с. 4].

Р. Найда досліджує різні аспекти формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку, включаючи соціальний, психологічний та педагогічний підходи [5]. В сучасних умовах діти дошкільного віку піддаються стресовим ситуаціям під впливом різних зовнішніх чинників.

У 1980-х роках минулого століття Всесвітня організація охорони здоров'я визначила стрес як неспецифічну реакцію організму на будь-які поставлені перед ним вимоги, яка виникає при впливі різних подразників.

Стрес – це реакція на загрозу, яка може бути реальною або уявною [6, с. 158]. Це екстремальний стан людини, який включає психічні та фізіологічні аспекти та виникає відповідно до різних екстремальних впливів. Г. Сельє ввів це наукове поняття в 30-х роках ХХ століття, описуючи стрес як сукупність неспецифічних змін, що виникають в організмі під впливом будь-яких сильних подразників (стресорів) та супроводжуються перебудовою захисних сил організму [2, с. 112].

Механізм регулювання емоцій, що стосуються безпечної поведінки дітей, виявляється через різні види діяльності, зокрема гру, спілкування та практичну діяльність. Важливою складовою умовою педагогічного впливу на формування компетентності у безпечній поведінці дитини є відбір матеріалу та структури навчального матеріалу. Основними поняттями у знаннях про безпечну

поведінку дитини є такі: типи небезпечних ситуацій, категорії потенційно небезпечних об'єктів, правила поведінки у небезпечних ситуаціях і взаємодії з потенційно небезпечними об'єктами. Небезпечні ситуації можуть включати різні аспекти, такі як домашні, природні, транспортні, міжособистісні з конфліктними особами, ігрові ситуації, ситуації із підвищеним ризиком травмування та ситуації в Інтернеті [1]

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу нами сформовано такі **цілі**: Ось деякі можливі цілі для такої статті:

1. **Вивчити фактори ризику**, які впливають на дітей дошкільного віку, і які можуть призводити до ситуацій загрози.

2. **Проаналізувати педагогічні підходи**, які допомагають формувати навички свідомого реагування на ситуації загрози у дошкільників.

3. **Розробити рекомендації для батьків та вихователів**, практичні поради для батьків, вихователів і педагогів щодо того, як підготувати та навчити дітей дошкільного віку свідомо реагувати на ситуації загрози.

Виклад основного матеріалу. До основних потенційно небезпечних предметів включають технічні установки з гарячими поверхнями, електричні пристрої та предмети з гострими кромками і подібне. Варіанти навчальних завдань, які сприяють формуванню компетентності у безпечній поведінці дітей дошкільного віку, включають завдання щодо усвідомлення основних небезпечних ситуацій в оточенні та правил безпечної поведінки, а також завдання, спрямовані на розвиток навичок обходження з потенційно небезпечними об'єктами, які зазвичай зустрічаються в побуті [3].

На основі діяльності дітей дошкільного віку будуть розвиватися їхні уявлення про основні джерела небезпек у щоденному житті та ризику, пов'язані з грою. Діти навчатимуться визначати потенційно небезпечні предмети, розуміти, що невідповідність правилам безпечної поведінки може призвести до небезпечних наслідків, і формувати навички прийняття рішень у ситуаціях, які можуть бути небезпечними. Основними аспектами є правила безпечної поведінки вдома та правила обережного ставлення до різучих, колючих предметів, електрики, газових плит, хімічних засобів для побуту, а також правила безпечного користування ліфтом та іншими сучасними технічними засобами [3].

Вихователям важливо створювати у дітей уявлення про правила поведінки у ситуаціях, які можуть загрожувати їхньому здоров'ю та життю, навчати їх діяти відповідно до певних алгоритмів у таких небезпечних ситуаціях і спонукати до активного інтересу до питань безпеки.

Отже, на нашу думку, навчити дітей дошкільного віку свідомо реагувати на ситуацію загрози важливо для їхньої безпеки та самостійності. Ми вважаємо, що найдоцільше буде:

1. **Розвивати навички спостереження**: Важливо навчити дітей уважно спостерігати навколишній світ. Поясніть їм, як розпізнавати потенційні небезпеки, такі як гарячі предмети, різкі кути, швидка їзда автомобілів тощо.

2. **Вчіть імена та номери телефонів:** Навчіть дітей називати своє ім'я та прізвище, а також номери телефонів батьків або інших близьких дорослих. Це може допомогти в разі, якщо вони загубляться чи потребуватимуть допомоги.

3. **Роль графінг:** Зіграйте разом із дітьми рольгри, щоб показати, як правильно реагувати на різні ситуації загрози, наприклад, як вести себе на вулиці, якщо вони побачать незнайомця.

4. **Навчання "Правила 112" (або аналогічні правила в інших країнах):** Вчіть дітей набирати номер екстреної допомоги (911 у багатьох країнах) і розповідати операторові про свою ситуацію, ім'я та адресу, якщо потрібно викликати допомогу.

5. **Завжди бути близько:** Наголошуйте, що дорослі завжди поруч, щоб допомогти, і діти можуть звернутися за допомогою у випадку небезпеки.

6. **Екскурсії та навчання на природі:** Під час екскурсій та прогулянок навчайте дітей розпізнавати небезпеки в природному середовищі, такі як отруйні рослини чи незнайомі тварини.

7. **Використання педагогічних ігор:** Використовуйте ігри та вправи, що допомагають дітям розуміти концепцію безпеки та правильно реагувати на ситуації загрози.

8. **Спілкування:** Постійно спілкуйтесь з дітьми про їхні почуття, страхи та питання стосовно безпеки. Важливо створити відкриту атмосферу, в якій вони можуть ділитися своїми думками та питаннями.

9. **Екстрені випробування:** Час від часу проводьте ситуаційно-випробування, щоб перевірити, як діти реагують на них і чи знають вони, що робити у випадку небезпеки.

10. **Приклад для наслідування:** Дорослі повинні бути прикладом для дітей у плані свідомого реагування на ситуації загрози. Ваша безпека і уважність також навчать їх цінувати безпеку.

Висновки. Отже, треба пам'ятати, що цей процес вимагає часу, терпіння та повторення. Навчання дітей свідомо реагувати на ситуації загрози є важливою складовою їхньої освіти та безпеки. Дослідження з даної теми має велике значення для суспільства, адже сприяє формуванню здатностей дітей дошкільного віку адекватно реагувати на різні ситуації загрози та забезпечувати їх безпеку та психологічне благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуревич Р.С., Козяр М.М., Кадемія М.Ю., Опушко Н.Р. Діти та Інтернет: деякі проблеми і шляхи їх вирішення. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2019. Вип. 54. С. 5–9
2. Забродський М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. Тернопіль: НК Богдан, 2009. 309с.
3. Іванчук А.В., Савлук В.М., Свята М.В. До питання про моделювання соціально-політичних небезпек. Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми. 2019. Вип. 3. С. 96–99.
4. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). К.: Нора-принт, 1996. 108с.

5. Найда Р.Г. До проблеми формування життєвої компетентності дитини в дошкільному закладі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2016. Вип. 2. С. 86–90
6. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим. Курс лекцій. Навчальний посібник. К.: Наукова думка, 2000. 192с.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Казаннікова О.В.

УКД 159.953.4:373.3.015.31

ЛАЗАРУК В.Є.

ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЕФЕКТИВНОГО ПІДВИЩЕННЯ ЗНАТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються освітні можливості та сутність мнемотехніки, її значення для забезпечення легкого запам'ятовування навчальної інформації молодшими школярами.

Ключові слова: мнемотехніка, мнемоніка, здобувачі початкової освіти, початкова школа.

The article examines education aloportunities and thees sence of mnemonics, it simport an ceforens uringeasy memorization of educationalin for mation by younger school children.

Key words: mnemonics, moemonik, students of primary education, primaryschool.

Сучасний освітній процес передбачає вирішення багатьох питань, ключовим, серед яких, є проблема запам'ятовування значного обсягу навчальної інформації здобувачами. Застосування спеціальних освітніх технологій забезпечує ефективно запам'ятовування нових слів, чисел, дат, правил тощо, а також використання їх протягом життя. Однією з таких технологій легкого та швидкого запам'ятовування інформації, який містить різноманітні способи і методи, сприяє розвитку різних типів мислення та пам'яті, є *мнемотехніка*. Дана методика здатна не тільки оптимізувати навчання, розвинути навички запам'ятовування, а й сприяти підвищенню зацікавленості у подальшому навчанні.

Аналіз наукових доробків та досліджень, слід зазначити, що *мнемотехніка* існує близько двох тисяч років. Вже тоді, представники наукової спільноти вивчали різноманітні способи, що полегшують запам'ятовування. Серед них можемо згадати Цицерона, якому відводять першість у створенні праці щодо згадуваної проблеми. Джордано Бруно займався вивченням, розробкою та викладанням визначеного питання. Аристотель також цікавився

цією темою і навчав цього мистецтва свого учня Олександра Македонського. За допомогою мнемотехніки Юлій Цезар і Наполеон Бонапарт володіли феноменальною пам'яттю [2]. Однак, поширенню технології запам'ятовування в Україні, сприяла перша друкована праця присвячена мнемотехніці, яку видав Олександр Деллен, професор, директор Гімназії №1 у м.Київ у 1859р. [1].

Серед науковців, які пов'язані з активним розвитком та популяризацією мистецтва запам'ятовування слід зазначити П. Блонського, К. Гуревича, Ю. Науменка, Л. Терлецьку, Г. Чепурного та ін. На території України працюють сучасні науковці-мнемоністи, серед яких: В. Артихович, Е. Грединарова, Є. Антошукта ін. [3].

Сьогодні генерація інформації настільки швидка та об'ємна, що проаналізувати, опрацювати й запам'ятати її складно як дітям, так і дорослим. Ще однією перешкодою на шляху успішного результату навчання для сучасної молоді є розвиток кліпового мислення, яке також стало предметом вивчення науковцями.

Задля вирішення зазначеної проблеми, науковці пропонують впроваджувати в освітній процес спеціальні методи і способи для більш легкого запам'ятовування інформації, тим самим перетворювати навчання в цікаву діяльність.

Мнемотехнікою називають мистецтво запам'ятовування (з грецької мови), алгоритми, створені для того, щоб легше і швидше виділяти, структурувати, запам'ятовувати й відтворювати складну інформацію за допомогою асоціацій. Вона полегшує не тільки запам'ятовування, а й збільшує обсяг пам'яті [4].

Мнемотехніка сприяє перетворенню інформації в образи (зорові, слухові, графічні) і асоціації, це забезпечує розвиток пам'яті, уважності та інтелекту у дітей молодшого шкільного віку [5].

У сучасному освітньому просторі, на думку Г. Чепурного, «...класифікують класичну і педагогічну мнемотехніки. У свою чергу класична базується на принципах образного (візуального) мислення через штучні асоціативні зв'язки, виведенні у процесі запам'ятовування інформації. А педагогічна – зосереджена на мовленнєвому мисленні: складанні речень по буквам, розчленуванню інформації на частини, пошуку закономірностей, складанні структурних схем та систематизації інформації, яку треба запам'ятати» [6].

В наукових доробках, вченими виокремлено значну кількість мнемотехнічних методів і прийомів, виділимо найбільш розповсюджені з них:

- «утворення асоціації» (встановлення зв'язку або асоціації між новою інформацією та вже засвоєними знаннями або власним досвідом);
- «систематизація» (перетворення інформації в логічні та структуровані системи, наприклад, групування за темами, категоріями, або хронологією);
- «римування» (використання римованих слів або віршів для запам'ятовування необхідного контенту);

- «ланцюжок» (використання ланцюжків асоціацій для з'єднання інформаційного матеріалу);
- «вішак» (доєднання нових даних на вже знайомі образи або місця);
- «символізація» (перетворення отриманої інформації в легко запам'ятовуванні символи або образи);
- «кодування по співзвучності» (асоціативне запам'ятовування за звуками або співзвучністю);
- «утворення слова зі складів» (поділ складних термінів на більш прості складові, які можна легше запам'ятати);
- «Метод Цицерона» (використання пам'ятних позицій або місць, просторово-візуальних зв'язків для запам'ятовування інформації);
- «скорочення» (застосування аббревіатур та формул для збереження об'ємних даних у пам'яті);
- «сюжет» (вигадування історій, сюжетів, які включають елементи інформації, яку треба запам'ятати).

Данні прийоми та методи дозволяють створювати асоціативні зв'язки, допомагають розвивати образне мислення, вміння знаходити аналогії між різними елементами системи. Здобувачі початкової освіти під час освітнього процесу можуть опинитись перед проблемою невміння поєднувати стару та нову інформацію, а *мнемотехніка* допомагає знайти зв'язки між ними.

Слід зазначити, що *мнемотехніка* є протилежністю так званому «зазубрюванню», коли здобувач механічно, не розуміючи матеріал заучує його, а через деякий час навіть не може згадати що вчив [1].

В основі застосування *мнемотехніки* лежить наступний принцип: здобувач освіти отримує знання, які потрібно запам'ятати, мозок перетворює їх у образи за допомогою асоціацій. Коли необхідно згадати один із образів, спрацьовує асоціативний ланцюжок і відновлює всю інформацію. Важливим є використання *мнемотехніки* у початковій школі, щоб навчити молодших школярів легкому і швидкому запам'ятовуванню інформації, навіть якщо вона складна й об'ємна. Адже це забезпечить і вирішення інших освітніх та психологічних завдань: розвитку роботи обох півкуль головного мозку; покращенню уважності, пам'яті, логічному й образному мисленню; розширенню словникового запасу; вмінню послідовно висловлювати думки; різнобічному сприйняттю дітьми картини світу; збагаченню інтелектуального потенціалу корисними навичками [6].

Пропонуємо для прикладу вивчення порядку відмінків іменників (навчальний предмет: українська мова) у 4 класі за допомогою методу «сюжет». Складаємо міні-історію з використанням перших літер слів, які треба запам'ятати. Чим кумедніше буде звучати речення, тим легше буде здобувачам запам'ятати відмінки:

<i>Вигадана фраза</i>	<i>Оригінал</i>
Наздогнала Рись Дитину, Зайчик Обігнав Машину, Кінець.	Називний, Родовий, Давальний, Знахідний, Орудний, Місцевий, Кличний.

Під час опанування іноземної мови: при вивченні лексичних одиниць з теми «Clothes» («Одяг») можна запропонувати асоціативне запам'ятовування по співзвучності вивчених раніше слів:

<i>Нова лексична одиниця</i>	<i>Співзвучна лексична одиниця</i>	<i>Зв'язок</i>	<i>Візуальне закріплення асоціації</i>
«wig»-перука	«pig»-свиня	«pigin a wig» - свиня в перуці	
«cap» - кепка	«cat» - кіт	«catinthecap» - кіт в кепці	
tie	tiger	«Tieon a tiger» - Краватка на тигрі	
«bag» - сумка	«big» - великий	«bigbag» - велика сумка	

Для більш ефективного та довготривалого результату краще залучати усі види запам'ятовування (візуальне, аудіальне, емоційне, кінестетичне, асоціативне) з акустично-вербальним базисом (римою та ритмом) та моторною опорою.

Отже, *мнемотехніка* – ефективний спосіб оптимізації навчання здобувачів початкової освіти, що сприяє розвитку асоціативного та образного мислення, збільшенню об'ємів пам'яті, формує і розвиває навички легкого сприйняття та запам'ятовування навчальної інформації; створює впевненість у собі та у власних можливостях. Використання *мнемотехніки* під час реалізації освітніх галузей в початковій школі підсилює результат, передбачений програмою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agnieszka Murdoch. How to use mnemonics to learn vocabulary in any language. URL: <https://www.5minutelanguage.com/how-to-use-mnemonics-to-learnvocabulary-in-any-language/> (Дата звернення: 27.04.2022).
2. Лялька Л. Я. Практичне застосування методів мнемотехніки. Матеріали Форуму педагогічних ідей «Урок». URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/44485/ (дата звернення: 05.09.2020).
3. Пашко Л. (2022). Мотивація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів при вивченні розділу «Фонетика» засобами мнемотехніки. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, 1(17), С. 122–134. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259981>
4. Тизьо А. (2015). Проблеми формування основ мнемотехніки у сучасній початковій школі. Магістерський науковий вісник, 23, 151–156.

5. Титаренко Л. Мнемотехніка на уроках математики в початковій школі / Л. Титаренко // Новий Колегіум. Харків : ХНУРЕ, 2019. № 1. С. 43-47.
6. Чепурний Г. А. (2017). Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець.

Науковий керівник докторка філософії Бальоха А. С.

УДК37.011.3-051:37.091.33-027.22"364"

ЛЕВІТАН Є.С.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

У статті аналізується реалізація підготовки майбутніх педагогів в умовах військового стану. Процес підготовки вчителів є тривалим процесом, який включає себе як теоретичне навантаження, так і надання можливості проявити себе здобувачам під час педагогічної практики в умовах військового стану.

Ключові слова: педагог, педагогічна практика, освіта, військовий стан.

The article discusses the implementation of the preparation of future teachers in military conditions. The process of teacher training is a lengthy process that includes both theoretical training and the opportunity to demonstrate themselves to trainees during pedagogical practice in military conditions.

Keywords: teacher, practice, education, military state.

Мета. Метою публікації є аналіз проведення педагогічної практики в умовах воєнного стану в контексті її місця в системі підготовки майбутніх педагогів а також висвітлення основних типів педагогічних практик, які застосовуються в процесі процедури підготовки фахівців-педагогів.

Актуальність досліджень і публікацій. Повномасштабне вторгнення окупаційних військ росії на території України спричинило низку незворотніх процесів у різноманітних галузях діяльності держави, в тому числі і в системі освіти. Адаптація навчального процесу під сучасні умови включають себе не тільки пошук шляхів до вирішення завдань, щодо оптимального варіанту викладення методичного матеріалу учням у школах, але і процес підготовки майбутніх вчителів у сучасних реаліях. Наукову проблематику првведення педагогічної практики в умовах воєного стану займаються вітчизняні вчені в галузі педагогіки, такі як: Сидоренко В., Кулішов В., Торба Н., Попадич О. та інші. Важливість врегулювання процедури проведення практики здобувачів-педагогів відображають актуальність публікації в повній мірі.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна практика являє собою процес підготовки здобувача педагогічної спеціальності до професійної діяльності за фахом. Вказаний аспект навчального процесу передбачає низку специфічних умов і вимог як до здобувача так і бази практики. Про особливості вказаного процесу. Підгурська В. зазначала: «Як педагогічна категорія, практика є складовою навчально-виховного процесу. Вона покликана навчити студентів застосовувати науково-теоретичні знання з педагогіки, психології, фахових методик та спеціальних дисциплін у педагогічній діяльності, а також удосконалювати відповідні практичні навички. Мета практики – оволодіння студентами сучасними методами, формами організації в усіх аспектах їхньої майбутньої професійної діяльності; формування у них на ґрунті здобутих у ВНЗ знань, професійних умінь і навичок приймати самостійні рішення у процесі роботи в реальних ринкових і виробничих умовах; виховання потреби систематично поновлювати свої знання й творчо їх застосовувати в практичній діяльності. Педагогічна практика розглядається як компонент загального змісту освіти, орієнтований на сучасні вимоги до педагогічної професії. Проблемам організації і проведення педагогічної практики присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців. Вони по-різному дають їй визначення. Так, за педагогічним словником, «це спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів, мета якої – виробити у них уміння і навички, необхідні в майбутній професійній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх на педагогічній практиці» [5, с. 4-5].

На нашу думку зазначена позиція в повній мірі розкриває сутність педагогічної практики в аспекті її особливості та основної мети проведення.

Розглянувши мету дослідження ми не можемо оминати і завдання педагогічної практики як частини навчального процесу здобувачів-педагогів. Зазначення мети без сумніву сприяє визначенню основного вектору проведення практики, і разом з тим, доречно окремо окреслювати основні етапи її проведення, якими і виступають завдання практики. Таким чином Уйсімбаєвою Н. пропонується наступний перелік завдань, які передбачає педагогічна практика: «- вироблення комплексу вмінь та навичок, необхідних для здійснення всіх видів навчально-виховної роботи в школі; - оволодіння майбутніми педагогами формами, засобами, технологіями навчально-виховної роботи в різних типах загальноосвітніх навчальних закладів; - розвиток у студентів умінь застосовувати в практичній діяльності знання з основ теорії педагогіки, психології та методики навчання історії, усвідомлення ними професійної значущості цих знань, виховання у студентів потреби постійного удосконалення професійних знань, умінь, навичок та їх педагогічної майстерності; - розвиток творчої ініціативи, реалізація особистісного творчого потенціалу кожного студента; – подальший розвиток дослідницьких умінь у конкретній професійній діяльності» [7, с. 226].

Як бачимо із викладеного, педагогічна практика є повноцінним елементом підготовки фахівця, відповідно до своєї спеціалізації, яке полягає у наданні можливості самостійно здійснювати завдання спираючись на

теоретичні знання та здобуті навички під час навчання в умовах військового стану. Вона передбачає основну мету і завдання призначення яких – навчити майбутніх педагогів застосовувати теоретичні знання і опанувати сучасну методологію викладання методичного матеріалу на уроках в школі.

Проведення педагогічної практики не є одноманітним видом діяльності, оскільки як і в роботі педагога передбачається система прийомів і засобів викладення навчального матеріалу. У контексті проведення педагогічної практики вказана думка є доречною в силу необхідності якісної підготовки майбутніх педагогів. На сьогоднішній момент ми можемо виділити такі типи:

1. Психодіагностична практика – характеризується проведенням практичної роботи здобувача із здобуттям спеціальної навички, які потрібні для виховної, корекційної та експертної діяльності;

2. Виробнича практика – Безпосереднє ознайомлення і залучення здобувача до навчального процесу, проведення занять. Практиканту надана можливість ознайомлюватись із реальною ситуацією, з якою зустрічається фахівець-педагог щоденно.

3. Переддиплома практика – завершувальний етап підготовки здобувача, яка проводиться перед виконанням кваліфікаційної роботи

4. Наукова-педагогічна практика – практика направлення на підготовку фахівців, які здобувають науковий ступінь.

Як вбачається із зазначеного, ми маємо певні типи педагогічних практик, які закріплюють за собою певну категорію знань та навичок, що надає можливість здобувачам ознайомитись з особливостями роботи педагога в умовах певного виду педагогічної практики [6, с. 3-4].

Сучасні умови воєнного стану внесли певні корективи у вказані педагогічні практики. Через унеможливлення використання традиційних методик навчання внаслідок повномасштабного вторгнення російських окупаційних сил, вчені-педагоги розглядали шляхи вирішення поставленої проблеми. Описуючи педагогічну практику як складову процесу навчання майбутніх педагогів маємо зазначити на особистому досвіді проходження вказаної практики із характеристикою і порівнянням практик «до» і «після» повномасштабного вторгнення.

У довоєнний час всі типи практик здійснювалися очно. Здобувачі приходили до баз практики, де могли безпосередньо взаємодіяти з дітьми, надавати їм методичний матеріал в межах завдань з практики і виконувати вказані завдання згідно з програмою проходження і водночас надаючи практикантам можливість зануритися повноцінно у освітній простір.

Після 24.02.2022 року процедура проходження практики кардинально змінилася. Миттєвий наступ росії на території України спричинило виникнення екстренної ситуації, що унеможливило стабілізацію продовження навчального процесу, зокрема регулювання проходження практики. Неготовність до виникнутих обставин тимчасово спричинило призупинення усього освітнього процесу до подальшої стабілізації ситуації протягом перших місяців війни, яка триває і сьогодні. Окремо слід зазначити проблему

перебування здобувачів на території, яка потрапила в тимчасову окупацію російських військ, оскільки здобувачі на окупованих територіях не мають доступу до якісного зв'язку і мають постійний ризик стати жертвою злочинів окупантів, які неодноразово висвітлювалися у засобах масової інформації.

З першого погляду про подальшу процедуру навчання, а також проходження практики неможливо, і разом з тим необхідність продовження підготовки фахівців був прямим обов'язком держави і кожного причетеного до системи освіти в Україні.

Таким чином на сьогоднішній день було запроваджено низку заходів щодо проходження практики у дистанційному та асинхронному режимі, які забезпечують проходження практики без перебування практиканта на базі практики із можливістю виконати завдання і в той самий час перебуваючи у безпечному для власного життя та здоров'я місці.

На разі в якості бази практики практикант може обрати сам вищий навчальний заклад, в якому здобуває освіту, або інша установа, яка погодилася прийняти до себе практиканта. Формально процедура проходження практики не змінилася як завжди передбачає: проведення настановчої зустрічі, інструктажі, та безпосереднє виконання завдань із зазначенням результатів у щоденнику практики. Головною відмінністю стало використання технологій які забезпечують зв'язок здобувачів-практикантів із базою практики та методистами, проводяться розгорнуті консультації-зустрічі з керівниками практики та базою практики, здобувачі мають можливість детальніше обумовити із представниками бази практики систему методів викладання, програму за якою проводиться навчання а також ознайомлюються за якими онлайн-ресурсами проводиться навчання.

Певною мірою ми можемо помітити певні нововведення у процедуру підготовки фахівців-педагогів під час практики, що на нашу думку сприяє розробці нових методик та відхід від традиційних. Практиканти мають можливість використовувати безліч онлайн-ресурсів для створення дидактичних ігор та вправ, а також використовувати вже готові матеріали. Наприклад сайт «Всеосвіта» пропонує викладачам використовувати онлайн майстреню для створення завдань для уроку необхідної тематики, а також пропонує різноманітні матеріалів для використання [2].

Варто звернути увагу на думку Ільницької. К. та Миколайко В.: «Особливого значення у цей період набув процес адаптації завдань практик, виконання яких здобувачами освіти є визначальними для формування їх ключових педагогічних компетентностей. Згідно із зазначеним Положенням практичну підготовку студентів в умовах дистанційного навчання здійснюють в Університеті за окремо затвердженою програмою. Науково-методичне забезпечення дистанційного навчання охоплює: методичні (теоретичні та практичні) рекомендації для розроблення та використання педагогічно-психологічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання; критерії, засоби і системи контролю якості результатів дистанційного навчання; змістовне, дидактичне та методичне наповнення веб-

ресурсів(дистанційних курсів) навчального плану/освітньої програми спеціальності. Зокрема, на факультеті фізики, математики та інформатики були розроблені відповідні програми практик, у які включені адаптовані завдання, що враховують можливість їх виконання здобувачами освіти в умовах запровадження воєнного стану» [3, с. 96-97].

Враховуючи викладену позицію вважаємо, що методика дистанційного викладання в умовах воєнного стану є оптимальним варіантом. В силу вказаної позиції можемо зазначити про можливість проведення уроків на базі різноманітних інтернет-платформ, які забезпечують дистанційний зв'язок учнів з педагогом.

Зауважимо, що для підготовки майбутніх фахівців в умовах військового стану вченими, зокрема пропонується використання методик рекомендованих Міністерством освіти і науки України запроваджених під час епідемії COVID-19: «Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти».

Розглядаючи вказану проблему, О. Коржук також виявила не менш важливий, психологічний аспект підготовки майбутнього педагога під час відповідної практики: «Однією з важливих умов і засобом професійної підготовки та формування професійної компетентності психолого-педагогічною наукою традиційно розглядається педагогічна практика студентів. Оволодіння педагогічною діяльністю та формування готовності до неї можливі лише за умови взаємопроникнення теоретичної та практичної підготовки, адже жоден з компонентів готовності не можна сформувані лише в умовах навчально-виховного процесу в аудиторіях вищого навчального закладу. Педагогічна практика розв'язує наступні завдання: забезпечує фундаментальний науковий всебічний розвиток особистості; впливає на психолого-педагогічну підготовку; сприяє виробленню умінь та навичок професійної діяльності; формує розуміння необхідності володіти навичками неперервної освіти; розвиває здібності спілкуватися з дітьми, колегами, батьками» [4, с. 79].

Отже, як можемо помітити, практична складова навчання у формі педагогічної практики передбачає не тільки закріплення теоретичних знань, а також і морально-психологічна підготовка здобувачів до відповідної форми діяльності.

Важливим питанням щодо важливості проведення педагогічної практики полягають у принципах, які закладені в неї. Принципами є відповідні ідеї, на яких орієнтується подальша організація проведення педагогічної практики.

У даному питанні ми погодилися із пропозицією О.Бреславської. Вчена окреслила наступні принципи: «–особистісно орієнтований характер підготовки студента; – неперервність, систематичність педагогічних практик, що проводяться протягом всього періоду навчання студентів за наскрізною програмою, з поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів її проведення від курсу до курсу; – зв'язок практики з вивченням теоретичних дисциплін, єдність науково-теоретичного і психолого-педагогічного

обґрунтування практики і реалій навчально-виховної діяльності школи; – творчий характер практики; залучення студентів до пошуково-дослідницької діяльності, до вирішення конкретних педагогічних проблем і ситуацій, що виникають під час практики; – змістовий зв'язок практики з елементами лабораторних завдань, практичних робіт, курсових і дипломних робіт; – комплексний характер практики, що передбачає здійснення міжпредметних зв'язків психолого-педагогічних і фахових дисциплін, співвідношення різних видів діяльності студентів у школі; – інтеграція ВНЗ і освітніх установ, де здійснюється практика; – диференціація й індивідуалізація змісту і організації педагогічної практики з урахуванням специфіки факультету, особливостей студентів, конкретних умов роботи університету і школи; – інноваційний підхід та впровадження педагогічних технологій у практичну підготовку студентів» [1, с. 55].

Вказані принципи повною мірою висвітлюють сутність і принцип проведення педагогічної практики. Вказані принципи знову акцентують увагу на зв'язку теорії та практики, а отже відповідають сутності і завданням проведенню педагогічної практики.

Висновки. Отже, педагогічна практика є важливим етапом підготовки майбутніх фахівців вказаної спеціальності, який дозволяє поєднати теоретичні знання, із практичними навичками та знаннями, здобутими не тільки під час навчання, але і безпосередньої роботи здобувача у якості фахівця. Поєднання теорії і практики є важливим аспектом навчання майбутніх педагогів, а педагогічна практика, на нашу думку є важливим елементом навчання майбутніх фахівців в умовах військового стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бреславська О., Макаревич І. Сучасні підходи до створення організаційно-педагогічних умов педагогічної практики студентів внз. *Збірник наукових праць*: зб. наук. Праць. № 1. 2014.С. 54-55 URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/197512> (дата звернення: 21.08.2023 року).
2. Всеосвіта: *веб-портал*. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 04.10.2023 року)
3. Ільницька К, Миколайко В. Особливості практичної підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей в умовах запровадження воєнного стану. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи*. зб. наук. тез доповідей III міжнар. Наук.практ. конф. 26-27 травня 2022 року. С. 95-98 URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25732/1/26_Ilnitska_Mykolayko.pdf (дата звернення: 03.08.2023 року)
4. Коржук О. Педагогічна практика як складова професійної підготовки компетентного вихователя. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*: зб. наук. праць. № 29, 2013. С. 77-82. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19227/Korzjuk.pdf?sequence=3> (дата звернення: 21.08.2023 року).
5. Підгурська В.Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода. *Вісник житомирського державного університету Сер. педагогічні науки*: зб. наук. праць. № 68. 2013. С 3-7. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/9444/1/1.pdf> (дата звернення: 22.08.2023 року).
6. Сидоренко В., Кулішов В., Торба Н. Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Вісник Національної академії наук*

Україна заг. наук. журнал. № 5, 2023. С 1-15. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/349> (дата звернення: 28.09.2023 року)

7. Уйсімбаєва Н. В. Вплив педагогічної практики на формування професійної компетентності майбутнього педагога. *Наукові записки кафедри педагогіки*: зб. наук. праць. № 28. 2012. С. 223-228. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/download/3637/3203> (дата звернення: 03.08.2023 року).

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Петухова Л.Є.

УКД 373.2.015.311:[159.922.76-056.34:616.89-008.434]

ЛЕВЧЕНКО Т.С.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Метою статті є розкрити особливості розвитку пізнавальних здібностей у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: пізнавальні здібності, діти дошкільного віку, тяжкі порушення мовлення.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the development of cognitive abilities in children with severe speech disorders.

Key words: cognitive abilities, preschool children, severe speech disorders

Постановка проблеми. У дітей з мовленнєвими порушеннями спостерігається зниження не тільки рівня мовленнєвого розвитку, але і зниження рівня пізнавальної сфери, оскільки пізнавальна сфера складова мовленнєвої діяльності. Пізнавальні психічні процеси дозволяють дитині отримувати знання про навколишній світ та про себе, засвоювати нову інформацію, запам'ятовувати, розв'язувати конкретні завдання (відчуття і сприймання, пам'ять, мислення, уява).

Пошук ефективних шляхів розвитку пізнавальних здібностей дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення має особливе значення, бо саме ці здібності впливають на формування всього психічного життя дитини.

Аналіз педагогічних досліджень і публікацій. У різних галузях наук представлено широке коло досліджень, присвячених проблемі пізнавального розвитку дітей з нормотиповим та порушеним онтогенезом. Так, у роботах О. Мастюкової, Т. Пірцхалайшвілі, Г. Сергєєвої, Л. Цветкової, Н. Чевельової представлено дані про розвиток вищих психічних функцій у дошкільників з порушеннями мовлення. Різні види сприйняття та особливості пам'яті досліджували Ю. Гаркуша, О. Усанова, Т. Фотекова; про особливості уваги та своєрідність різних форм мислення дітей із тяжкими порушеннями ми

мовлення вказували І. Власенко, Г. Гуровец, Л. Давидович, Л. Зайцева, В. Ковшиков, О. Усанова. Пізнавальна активність та особливості формування мотивації у зазначеній категорії дошкільників представлені у дослідженнях С. Коноплястої, І. Мартиненко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін..

Наукові дослідження Є. Алмазової, Р. Белової-Давід, Н. Гаврилової, С. Коноплястої, Р. Левіної, Е. Мастюкової, О. Правдіної, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Токаревої, Г. Чиркіної, А. Чорнопольської та ін. засвідчують, що у дітей з такими мовленнєвими порушеннями такими, як ринолалія, дизартрія, моторна алалія, крім мовленнєвих порушень може спостерігатися недорозвинення окремих психічних процесів: пропріоцептивна чутливість, фонематичні процеси, просторовий гнозис, обсяг оперативної пам'яті, аналітико-синтетична діяльність, встановлення часових та причинно-наслідкових зв'язків, симультанно-сукцесивний синтез.

Проблема мовленнєвого недорозвитку висвітлена в сучасних наукових дослідженнях О. Гопіченко, Н. Голуб, Р. Левіної, І. Мартиненко, Є. Соботович, В. Тищенко, Т. Туманової, Т. Філічевої, Г. Чиркіної, М. Шеремет, С. Шаховської.

Виклад основного матеріалу. Поняття «тяжкі порушення мовлення» (ТПМ) визначає мовленнєві порушення первинного характеру без відхилень у слухові та інтелекті. Щодо тяжких форм порушення мовлення, незважаючи на різне походження та структуру мовленнєвого дизонтогенезу, виявлені прояви системного порушення всіх компонентів мовлення.

Науковці розглядають пізнавальні здібності як діяльність, як властивість особистості, що характеризується прагненням до пізнання, проявляє спрямованість та стійкість пізнавальних інтересів, прагне ефективно оволодівати знаннями та засобами діяльності, мобілізує вольові зусилля, щоб досягти навчально-пізнавальної мети (А. Богуш [2], С. Ладивір [5], В. Лозова [6], Г. Соколова [10] та ін.)

Так, на думку А. Богуш, пізнавальні здібності - це внутрішня готовність дитини бути залученою до спеціально організованої розумової та практичної роботи та під час оволодіння відповідними компетенціями проявляти самостійність і креативність у вирішенні навчальних завдань [2]. В. Лозова виокремила показники пізнавальної активності дитини: ініціативність, енергійність, інтерес, допитливість, самостійність, здатність до творчості [7]. Спеціальна дошкільна освіта спрямована на розвиток дитини з ТПМ як особистості, яка бачить себе як цінність, неповторність, що є важливою основою залучення засобів мистецтва у формуванні дитячої індивідуальності.

На думку С. Ладивір, «індивідуальність - це неповторна своєрідність психіки, поведінки, творчих здібностей, інтересів дитини, які вирізняють її з-поміж інших» [6]. Розвиток пізнавальних здібностей та індивідуальності дітей дошкільного віку з ТПМ є найактуальнішою проблемою спеціальної психології та педагогіки, оскільки це необхідна умова, щоб сформувати у них розумові якості, їх самостійність та загального розвитку [9].

Своєрідного розвитку отримують психічні процеси. Для сприймання характерні вузькість, інактивність, фрагментарність, уповільненість. Для пам'яті- низька продуктивність запам'ятовування, особливо слухового. Для уваги характерна нестійкість, виникають проблеми з її концентрацією. Рівень інтелекту в нормі, або наближений до норми, проте сповільнюється темп мисленневих процесів, відбувається відставання в розвитку словесно-логічного мислення. Діти з ТПМ мають погану уяву, через нечіткі уявлення про образи предметів, творчі завдання у них викликають труднощі [1].

Неповноцінне мовлення має вплив на формування у дітей сенсорної, інтелектуальної та афективно-вольової сфери: при відносно збереженій смисловій, логічній пам'яті діти мають знижену вербальну пам'ять, проблеми з продуктивністю запам'ятовування, вони не можуть запам'ятати складні інструкції, елементи і послідовність завдань, що робить складним повноцінне спілкування і подальше навчання дітей з мовною патологією.

Розвиток пізнавальних здібностей у дітей з ТПМ залежить від стану дрібної моторики. Систематичний цілеспрямований розвиток дрібної моторики сприяє у подоланні різних недоліків і відхилень в психофізичній сфері дитини. Відставання у розвитку дрібної моторики затримує і мовленнєвий розвиток. Тренування дрібної моторики рук стимулює розвиток мовлення, психічні процеси, пізнавальну діяльність. Вправи, фізкультхвилинки, ігри з розвитку дрібної моторики сприяють збільшенню обсягу пам'яті, покращується концентрація, увага, розвивається уява, зменшується гіперзбудливість, покращується моторика пальців рук. Розвитку дрібної моторики пальців рук допомагає пальчикова гімнастика. Вправи підбираються відповідно віковим особливостям. Так, молодші діти можуть катати пальчиками дерев'яні кульки різного діаметру, до руху залучаються всі пальчики. Вправу проводять систематично 3-5 хвилин.

Разом з розвитком дрібної моторики у дітей з ТПМ збагачується і їх словниковий запас, покращується граматичне мовлення та зв'язне мовлення.

Дослідники в галузі педагогіки та психології впевнені, що процес організації пізнавальної діяльності дошкільнят має спиратися на розвиток образного сприйняття дитиною навколишнього середовища. Технології і арт-терапії сприяють розвитку мовлення, підвищують пізнавальну активність дітей з ТПМ. Арт-терапія – напрямок в психотерапії та психологічній корекції, що коректує та розвиває психічні процеси через образотворчу діяльність та мистецтво [3].

Ізотерапія – психокорекція засобами зображувальної діяльності (малювання, ліплення тощо), один з різновидів арт-терапії (Г. Бурковський, А. Захаров, З. Ленів, Р. Хайкін). Вчені довели, що використовуючи засоби зображувальної діяльності, підвищується пізнавальна та мовленнєва активність дітей, розвиваються пізнавальні інтереси [4].

Використання в роботі з дітьми з ТПМ різного зображувального матеріалу сприяє їх сенсорному розвитку. Робота з різноманітними матеріалами, в новому, незвичному для дитини форматі (створити відбитки

долонею, пальчиками, різними природними матеріалами) розвиває пізнавальні потреби дитини, пробуджує інтерес до цілеспрямованої діяльності. Дошкільня намагається повторювати дії дорослого, бути активним учасником творчого процесу. Використання ізотерапевтичних технік розвиває наочно-образне та словесно-логічне мислення, активізує комунікативну діяльність дитини [4].

Нетрадиційні техніки ізотерапії позитивно впливають на емоційно-вольову сферу дітей з ТПМ, під час занять створюється відкрита, невимушена атмосфера, діти не бояться допускати помилок, не намагаються орієнтуватися на певний зразок, для них створена ситуації успіху. Діти проявляють свою самостійність, ініціативність, така діяльність доступна всім. Формується емоційно-позитивне ставлення до образотворчого мистецтва. Це важлива умова пізнавального розвитку дошкільнят.

Різноманітний навколишній світ (фарби, запахи, температура, розміри предметів) діти пізнають за допомогою органів чуття. Вони у вигляді відчуттів допомагають організму дитини отримати інформацію про стан внутрішнього і зовнішнього середовища. Органи чуття сприяють орієнтації у навколишньому світі, спілкуванню з іншими, уникненню небезпеки, отриманню інформації про оточуючий світ.

Розвиваючи відчуття розвиваємо мовлення. Завдяки умінню називати ту чи іншу властивість предмета дитина відрізняє її від інших ознак, знаходить в них спільне, здійснює узагальнення.

Діти з порушенням мовлення не мають грубих відхилень від норми; частота порушень на рівні зору, слуху майже така сама, які в нормі.

Діти з ТПМ мають добре розвинену чутливість розрізняти кольори. Вони знають основні кольори, але фіолетовий, помаранчевий, блакитний кольори у мовленні не застосовують. У дітей з дизартрією порушені смакові, тактильні, нюхові відчуття.

Корекцію відчуттів та сприймання у дітей з ТПМ здійснюється формуючи поняття кольору, форми, величини, розміщення предметів у просторі.

Формування уявлень про колір здійснюється так:

- підбираються предмети конкретного кольору за наочним зразком, словесною інструкцією;
- підбираються предмети такого самого кольору як і фон;
- складаються групи предметів однакових за кольором;
- конструюються та виконується аплікація з урахуванням кольору;
- викладаються узори, орнаменти з мозаїки [5].

Вивчати форму предметів починають з аналізу та узагальнення конкретної форми. Спочатку її поділяють на складові, серед яких вибирають головні, суттєві ознаки, відмінність від інших форм. Порівнюючи форми, встановлюються відмінні і спільні властивості, наприклад: квадрат - прямокутник, квадрат - трикутник, коло - овал, квадрат - коло тощо.

Провівши детальний аналіз кожної форми, діти відтворюють її: будують з паличок, малюють в повітрі, на папері, вирізають, ліплять з глини чи пластиліну. Знаходять подібні форми серед оточуючих предметів, на малюнках.

Це сприяє розвитку вмінь аналізу, порівняння, абстрагування форми від конкретного предмета. Щоб закріпити знання про форму діти перетворюють фігури, наприклад: з однієї чи декількох геометричних фігур будують нові завдяки реконструкції або поєднанню; домальовують незавершені контури фігур або предметів, які містять вивчені форми.

В процесі цих видів діяльності дітям необхідно розказувати про те, що вони роблять, називати кожен форму.

Конструювання – це ефективна корекція просторового сприймання дітей з ТПМ. Складаючи предмети діти мають встановити зв'язок між цілим і частинами, усвідомити можливість поділу його на частини, а потім знову створити єдине ціле, що є важливим для корекційного розвитку просторового аналізу та синтезу.

Діти ефективніше засвоюють інформацію про величину під час їх залучення до різних видів конструювання: за зразком, планом, довільне конструювання тощо. Складаючи розрізані картинки, фігури із паличок, геометричну мозаїку, конструкції з будівельного матеріалу, діти виконують аналіз форми елементів, порівнюють їх між собою та зразком, співвідносять частини, величини, накладаючи і прикладаючи їх, використовують умовні позначення.

В корекційній роботі важливо сформуванню уявлення про напрямки простору, зокрема, вміння орієнтації на місцевості, площині, розуміння розміщення предметів у просторі.

Необхідно виробити вміння орієнтування в аспектах предмета, що знаходиться перед дитиною: визначення орієнтирів на аркуші паперу, дошці, в зошиті; вміння визначати верх і низ, правий і лівий боки тощо.

Важливо сформуванню просторові поняття – розвинути уявлення про розташування предметів один відносно одного, опанувати вміннями визначення просторових зв'язків між предметами, розуміти складні логіко-граматичні конструкції з прийменниками та прислівниками і вміти застосовувати їх у мові; розуміти просторові зв'язки між предметами, відображених відмінковими формами слів.

Ці вміння діти отримують працюючи з предметами та їх зображеннями у грі, складаючи орнаменти з мозаїки за словесною інструкцією тощо. Формуючи уявлення і поняття, розвивається мовлення дітей, поповнюється їх активний словник.

Отже, добре розвинене мовлення є найважливішою умовою всебічного розвитку дитини. Розвинене мовлення впливає пізнання дитиною навколишньої дійсності, розвитку вербальних форм мислення, встановленню повноцінних взаємин з однолітками та дорослими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова О. Б. Особливості розвитку когнітивних процесів та емоційно-вольової сфери у молодших школярів з помірною розумовою відсталістю. Актуальні питання корекційної освіти. 2012. Вип. 3. С. 297- 305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_38 (дата звернення: 15.09.2023).

2. Богуш А. М. Пізнавальна діяльність, її сутність та види. Професійна творчість: проблеми і пошуки. Випуск 16 (І частина). Зб. наук. пр. Київ-Запоріжжя, 1999. С. 8–13.
3. Дичок Т., Глеваська С. Розвиток комунікативної сфери дітей із загальним недорозвитком мовлення за допомогою пісочної анімації. Вісник Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. Вип. 8. Кам'янець- Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. С.30-34.
4. Конопляста С. Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб.; за ред. М.К.Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
5. Ладивір С. Індивідуалізація виховання дитини в дитячому садку. Дошкільне виховання. 2012. № 1. С. 14–15.
6. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків: Освіта, 1990. 89 с.
7. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ: ДІА, 2016. 304 с.
8. Пахомова Н.Г. Спеціальна психологія. Полтава : АСМІ, 2015. 389 с
9. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально- виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.- метод. посіб. К., 2014. 238 с.
10. Соколова Г. Б. Дослідження пізнавальної активності дітей дошкільного віку із системними порушеннями мовлення. Психологія та соціальна робота. Вип. 1(53). Одеса, 2021. С.161–171.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Кабельнікова Н.В.

УКД 004.9:[373.3.018.43:502/504]

ЛІПІЛІНА Т.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ

У статті розкриваються особливості та досвід використання технології доповненої реальності в початковій школі під час реалізації природничої освітньої галузі і формування природознавчої компетентності здобувачів зокрема. Запропоновано та обґрунтовано найбільш доступні та ефективні застосунки доповненої реальності, які доцільно використовувати під час опанування окремих тем інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: доповнена реальність, природознавча компетентність здобувача, початкова школа, освітній процес.

The article reveals the features and experience of using augmented reality technology in primary school during the implementation of the science education field and the formation of natural science competence of students in particular. The most accessible and effective applications of augmented reality,

which are advisable to use when learning certain topics of the integrated course "I explore the world", are proposed and substantiated.

Keywords: augmented reality, natural science competence of the acquirer, primary school, educational process.

Сучасні реформи та суспільні виклики активізували увагу до освітніх е-технологій, які стрімко впроваджують в освітній процес у поєднанні та розширенні можливостей традиційних технологій. Перехід на дистанційну форму навчання, сприяв активному впровадженню освітніми закладами технологій електронного навчання з метою забезпечити якість освіти та повноцінну реалізацію вимог освіти, зокрема і початкової. Особливого поширення набувають технології доповненої реальності (далі AR-технології) як один із компонентів освітньо-інформаційного середовища [5].

Використання AR-технологій в підготовці здобувачів та фахівців різних галузей розглядалося багатьма науковцями та педагогами, зокрема В. Бузько, Т. Грунтовой, С. Зелінською, Т. Селівановою, В. Соловйовим, Т. Старовою, І. Тополовою. Наше дослідження ґрунтується і на досвіді науковців, наукові доробки яких розкривають проблему реалізації AR-технологій у дослідницькій діяльності молодших школярів, зокрема В. Шаповалова, А. Атамась, Ж. Білик, І. Мозульта інші.

Однак варто зазначити, що швидкість еволюції даних технологій розширює поле наукових досліджень, дає передумови для різноманітності тем та проблем, які пов'язані з цим. Початкова освіта не є виключенням. Це зумовлено не лише з технічним контентом та змістом, але й з віковими, педагогічними обмеженнями. Ще одним фактором сьогодні є глобальний перехід освіти на дистанційну форму навчання, що і зумовило проблематику нашого наукового дослідження.

Доповнена реальність («Augmented Reality») передбачає тематичну візуалізацію контенту на основі інтеграції реальних та віртуальних об'єктів чи предметів за допомогою мобільних пристроїв чи гаджетів [1].

Вона є результатом встановлення у заданій площині чітких сенсорних даних з подальшим розширенням інформації про оточення і покращенням її сприйняття. Так, поглянувши на певний об'єкт через камеру будь-якого гаджета, можна побачити відповідні віртуальні об'ємні образи, персонажі, явища чи процеси, які попередньо запрограмовані. Під час зміни положення камери смартфона ракурс віртуального зображення також змінюється [1].

Застосунки AR-технологій працюють з тривимірними об'єктами, текстами, зображеннями, відео і анімацією, поєднують їх і застосовують одночасно, що дає можливість здобувачам вільно взаємодіяти з подіями, інформацією або об'єктами на певному уроці.

З метою дослідження питання ефективності формування природознавчої компетентності молодших школярів в сучасних реаліях, нами були вивчені та проаналізовані освітні застосунки доповненої реальності, які доцільно використовувати в освітньому процесі початкової школи.

Серед основних, контент яких пов'язаний з тематикою природничої освітньої галузі НУШ, нами були виокремлені наступні: «Just a Line», «AR Solar System», «Arloopa», «Asthi AR», «3D Artist», «Освіта 4D», «AR Book».

Нами було визначено, що AR-технології в сучасних умовах слугують новим способом трансляції інформації, мають високий рівень інтерактивності: наочності, деталізації, залученості учасників освітнього процесу, фокусування та безпеки [2].

Багатьма авторами підручників вже передбачено та закладено в теми інтегрованого курсу «Я досліджую світ» завдання з використанням технології доповненої реальності. При розпізнаванні маркера в підручнику системою доповненої реальності на екрані пристрою із програмним засобом для підтримки доповненої реальності на зображення розпізнаного маркера накладається відповідна йому 3D-модель [3, 4].

Однак, аналіз змісту підручників та кількості запропонованих авторами завдань, дали нам підстави стверджувати, що цей потенціал не використано в повній мірі. Тем для ефективного використання технологій доповненої реальності має значно ширший перелік.

Перевага використання об'єктів доповненої реальності полягає в тому, що вони дозволяють сучасному вчителю легко та доступно пояснити достатній об'єм навчального матеріалу та підвищити якість знань здобувачів.

Сьогодні більшість науковців дійшли висновку, що AR-технології є досить важливим інструментом для супроводу багатьох навчальних предметів, початкової школи зокрема. Особливо питання стосується вивчення природничих (відсутність безпосереднього сприйняття) понять (молекула, ланцюг живлення, галактика, Сонячна система тощо).

Проаналізувавши змісту природничої освітньої галузу в початковій школі щодо можливостей використання AR-технологій для ефективного його засвоєння, нами була виокремлена змістова лінія «Природа», яка розглядається в 4 класі відповідно до типової освітньої програми під керівництвом О. Савченко [6].

В контенті змістової лінії передбачено вивчення знань про Всесвіт та Сонячну систему, небесні тіла та їх назви, формування здатності пояснювати зв'язок між рухом нашої планети та явищами у неживій та живій природі. Одним з передових завдань передбачених програмою та зорієнтованого на практичні навички здобувачів є моделювання Сонячної системи та обертання Землі, що передбачено темою «Моделювання Сонячної системи». Саме в цій темі використання сервісу «AR Solar System» дозволить розширити уявлення дітей про предмет дослідження та урізноманітнить дослідницькі завдання на уроці.

Даний застосунок можна використати як карту, прослідкувати швидкість кожної з планет Сонячної системи, прискорити чи зменшити швидкість обертання об'єктів, порівняти планети, вирішити ряд інтегрованих завдань, які доповнять навчальний зміст теми.

Застосування AR-технологій в умовах дистанційного освітнього процесу початкової школи мають ряд переваг:

обмеженість засобів наочності;

відсутність потреби в спеціалізованих приміщеннях;

розширення практичних завдань на уроці.

Використання «AR Solar System» дозволяє виконати додаткові завдання, які не визначені змістом підручників курсу «Я досліджую світ»:

спостереження за будовою Сонячної системи;

порівняння Сонця по відношенню до інших планет;

порівняння планет, визначення їх назв, послідовність та відстань від Сонця;

визначення найдовшої на найкоротшої орбіти, визначити та поспостерігати за супутниками;

визначення швидкості обертання планет навколо Сонця, порівняти її тощо.

Застосовуючи такі завдання, нами було проведено наукове спостереження за здобувачами 4 класу (34 здобувача) щодо ефективності формування їх природознавчої компетентності з використанням доповненої реальності. Дослідження проводилось за попередньо визначеними критеріями: мотиваційним, когнітивним та діяльнісним.

За результатами формувального етапу дослідження нами встановлено, що мотиваційний критерій природознавчої компетентності здобувачів початкових класів на цьому етапі підвищився: високий рівень – на 8%; середній рівень – 6 %; низький рівень зменшився на 14 %.

Когнітивний критерій: високий рівень не змінився; середній рівень підвищився на 8 %; низький рівень зменшився на 8 %.

За діяльнісним критерієм не зафіксовано значних змін, але є позитивна динаміка: високий рівень – на 3 %; середній рівень – 5 %; відповідно низький рівень зменшився на 8 %.

Отже, використання AR-технологій в освітньому процесі має беззаперечну перевагу: надає нові можливості та розширює горизонти навчальних досліджень дітей та їх мотивації до пізнання нового. Дана проблема має наукові обґрунтування та не вичерпує усіх аспектів подальших наукових досліджень, що зумовлено розвитком цифрових інструментів та освітніми реформами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. AR Core-GoogleDeveloper. Accessed 25 Oct. (2018). URL: <https://developers.google.com/ar>
2. Бальоха А.С. Використання освітніх застосунків у процесі реалізації природничої галузі в початковій школі // Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи в контексті євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 19-20 травня 2022 р.) / Упор. Т. Качак. Івано-Франківськ, 2022. С. 267-270. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=1xiGdz4AAAAJ&citation_for_view=1xiGdz4AAAAJ:isC4tDSrTZIC

3. Воронцова Т.В. Я досліджую світ : підручник для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) : Ч.1 / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко, І.В. Лаврентьєва, О.Л. Хомич, Н.В. Андрук, К.С. Василенко. Київ :Видавництво «Алатон», 2021. 152 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/4klas>
4. Воронцова Т.В. Я досліджую світ : підручник для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) : Ч.2 / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко, І.В. Лаврентьєва, О.Л. Хомич, Н.В. Андрук, К.С. Василенко. Київ :Видавництво «Алатон», 2021. 152 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/4klas>
5. Доповнена реальність як спосіб урізноманітнення освітнього процесу. URL: <https://vseosvita.ua/news/dopovnena-realnist-ia-k-sposib-uriznomanitnennia-osvitnoho-protsesu-29405.html>
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Науковий керівник докторка філософії Бальоха А.С.

УКД 373.3.091.33:811.11'373

МАКАРЕНКО Н.С.

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СФОРМОВАНІСТЮ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розкрито методика роботи над сформованістю англійських лексичних навичок учнів початкових класів. Визначено роль застосування сучасних новітніх підходів на уроках англійської мови в умовах НУШ.

Ключові слова: лексика, лексичний матеріал, сформованість лексичних навичок, дистанційна освіта, молодші школярі.

The article considers the methodology for working on the formation of English lexical skills in primary school students. The author of the article defines the role of using the latest modern approaches in English language lessons in the conditions of the NUS.

Key words: vocabulary, lexical material, formation of lexical skills, distance education, junior schoolchildren.

Формування лексичних навичок англійської мови є дійсно актуальною проблемою, оскільки особистість не може висловлювати свої думки та розуміти інших людей, якщо вона не знає достатньо лексичних одиниць та не вміє їх застосовувати в життєвих ситуаціях. Саме тому, важливим етапом в навчанні англійської мови молодших школярів є формування та покращення лексичних навичок, що є частиною розвитку англійської комунікативної компетентності.

Великий внесок у дослідження проблем навчання лексики англійської мови учнів початкових класів був зроблений численними вітчизняними та

зарубіжними науковцями, серед яких О. Башкір, В. Ващук, Т. Кравчина, Н. Vidovson, А. Wilkins, G. Motteram та інші. Багато дослідників звертали і продовжують звертати увагу на те, що впевненість учня в спілкуванні іноземною мовою залежить від кількох факторів, таких як: поетапне засвоєння лексичних одиниць, постійне поповнення словникового запасу, вільне розуміння та використання лексичних навичок в своєму мовленні [1, с. 72].

Варто зазначити, виділяють етапи формування лексичних навичок, які відрізняються між собою завданнями та способами навчання, але разом складають цілісну систему навчання лексики. Згідно з інтерпретацією С. Ніколаєвої, формування лексичних навичок можна поділити на два етапи: введення (презентацію) нових лексичних одиниць та їх активізацію, а саме «умінь використовувати слова і словосполучення для побудови висловлювань, при сприйнятті повідомлень, використання лексики в мовленнєвому спілкуванні» [2, с. 142]. Перший етап можна вважати найважливішим, оскільки успішне проходження ознайомчого етапу є ключовим для ефективного засвоєння лексики.

Основна методика роботи над сформованістю лексичних навичок виглядає наступним чином: спочатку вчитель повинен ознайомити школярів з новими лексичними одиницями, тобто семантизувати ЛО, продемонструвати звукову, графічну і граматичну форму нових ЛО. Після ознайомлення з новою лексикою, дуже важливо фонетично опрацювати нову лексику, опрацювати транскрипцію, особливості вживання у множині. На наступному етапі, а саме автоматизації дій учнів з новими ЛО на рівні фрази, головним завданням є навчити школярів вживати нові слова на рівні речення. Для цього необхідно, щоб учні виконували рецептивно-репродуктивні умовно-мовленнєві вправивідповідно до зразка мовлення, здійснення заміни зразка мовлення, перетворення зразка мовлення та розширення зразка мовлення [1].

На третьому етапі ставиться завдання автоматизувати дії учнів, щодо використання нових лексичних одиниць на рівні високої здатності до їх поєднання в складні фразові конструкції. Метою цього етапу є навчити школярів вживати нові лексичні одиниці в коротких висловлюваннях монологічного і діалогічного характеру. Під час закріплення нового лексичного матеріалу необхідно перевіряти різноманітними способами розуміння молодшими школярами значення нових лексичних одиниць, а також вміння використовувати у мовленнєвих ситуаціях. Ці етапи є взаємопов'язаними та спрямовані на розвиток мовної компетенції дітей та формування лексичних навичок, які є одними з ключових у навчанні англійської мови.

Зауважимо, у наш час дистанційне навчання є дуже актуальним. Пандемія COVID-19 у 2020 році та воєнний стан в Україні з 24 лютого 2022 року призвели до того, що дистанційна освіта стала одним із основних варіантів для навчання, в тому числі для учнів початкової школи. За визначенням В. Рибалки, дистанційна освіта важлива тим, що це специфічна організація навчально-виховного процесу на основі використання дистанційних, інформаційних і телекомунікаційних технологій [4].

В умовах дистанційного навчання молодших школярів уроки з англійської мови вчитель може проводити як в асинхронному, так і в синхронному режимі, при цьому використовувати електронні освітні форми. Варто зазначити, що навчання лексики англійської мови у дистанційних умовах може бути складним процесом, оскільки молодші школярі потребують більшої уваги та підтримки в навчальному процесі. Однак, враховуючи сучасні технології та інтерактивність ресурсів, можна забезпечити ефективне навчання.

Таким чином, для досягнення максимальної ефективності у навчанні лексики необхідно використовувати різноманітні інтерактивні методики та дидактичні інструменти, які стимулюють інтерес учнів до вивчення англійської мови та допомагають їм засвоювати нові слова та вирази.

Виділимо наступні технології, які допомагають покращити процес вивчення лексики іноземної мови в початковій школі:

1) Інтерактивні підручники та ігри. Інтерактивні підручники з лексикою та граматику іноземної мови можуть зробити процес навчання ефективнішим. Ці підручники є функціональними, адже дозволяють учням виконувати цікаві вправи, отримувати зворотний зв'язок і мати доступ до додаткових ресурсів, таких як аудіо- та відеоматеріали.

2) Мультимедійні матеріали. Мультимедійні матеріали – відео, аудіо матеріали можуть допомогти учням більш ефективно запам'ятовувати нову лексику під час вивчення конкретних тематичних тем. Зорове та слухове сприйняття дозволяє швидко запам'ятовувати нові лексичні одиниці та вцілому реагувати на нову інформацію.

3) Використання потужних інтерактивних інструментів для навчання. Інтерактивні інструменти для навчання, наприклад, такі як Kahoot, Quizlet, Wordwall, Learning Apps, Duolingo, Memrise, можуть допомогти учням вивчати нову лексику, розвивати граматичні складності та практикувати мовні відповіді. Дані онлайн-інструменти дозволяють закріплювати отримані знання, забезпечують контроль та оцінку рівня засвоєння лексичного матеріалу молодшими школярами, тому можна стверджувати, що вони є незамінним помічником педагога. Загалом, існує багато подібних додатків, які дозволяють вчителям створювати різноманітні інтерактивні активності для введення та засвоєння лексичного матеріалу на уроках англійської мови в початковій школі. Ці активності можуть включати тести, веб-квести, ігрові вікторини, пазли, головоломки, кросворди, заповнення пропусків, флеш-карти, анаграми та багато іншого.

4) Використання мультимедійних презентацій PowerPoint. Під час навчання лексики молодших школярів, презентації доцільно використовувати під час будь-якого етапу уроку, наприклад, коли вчитель вводить блок лексичних одиниць до певної тематики чи мовленнєвої (реальної життєвої) ситуації, або ж для активізації та закріплення лексичних знань та вмінь.

5) Один з найпоширеніших та ефективних сучасних підходів – це гейміфікація, яка дозволяє зацікавити учнів та зробити навчання більш динамічним і цікавим. За допомогою ігор та ігрових елементів на уроках

англійської може бути введений або закріплений лексичний матеріал. Використовуючи гейміфікацію, вчителі можуть зробити уроки набагато захоплюючими для дітей.

Для досягнення максимальної ефективності навчання лексики, а також високого рівня сформованості англомовних лексичних навичок учнів, педагоги повинні дотримуватися кількох ключових принципів. Один з них – це використання візуальних засобів, які допомагають дітям запам'ятати значення слів і їх вживання в мовленні. Другий принцип – використання прикладів, які пов'язані з повсякденним життям, щоб допомогти дітям збагнути і застосовувати нові слова у контексті, який вони знають. Третій принцип передбачає постійне повторення лексичних одиниць для забезпечення ефективного засвоєння лексичного матеріалу, оскільки молодші школярі часто потребують більше часу та можливостей для запам'ятовування та застосування нових слів.

Отже, результати навчання та рівень сформованості лексичних навичок у молодших школярів безпосередньо залежать від ефективності методів та прийомів, які вибирає вчитель. Використання сучасних новітніх підходів при вивченні лексичного матеріалу на уроках англійської мови в початковій школі може покращити ефективність навчання та сприяти більш глибокому засвоєнню лексичного матеріалу. Особливо важливу роль тут мають новітні методики які спрямовані на досягнення різноманітних освітніх цілей та задоволення особистісних потреб учнів в умовах Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горішина Н.О. Формування лексичних навичок на уроках англійської мови в початковій школі // *Наукові записки*. – 2018. – Т. 26. – С. 70-77.
2. Котенко О. В., Соломаха А. В. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: *Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: Київ, 2013. – 356 с.
3. Петрик Л. В. Особливості використання медіазасобів у викладанні іноземних мов. *Збірник статей четвертої міжнародної науково-методичної конференції "Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи"* – Київ, 2016. – С. 284–289.
4. Штихно Л. В. Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*. – 2016. № 6. – С. 489-492

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Валуєва І.В

МАКАРОВА А.П.

МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми оволодіння старшими дошкільниками всіма компонентами рідної мови, організації мовленнєвих ігор, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики та логопедичної практики.

Ключові слова: розвиток мовлення, мовленнєво-ігрова діяльність, мовленнєвотворча діяльність, діти дошкільного віку.

The article contains theoretical and methodological substantiation of the problem of mastering all components of the mother tongue by senior preschoolers, organisation of speech games, highlighting its theoretical aspects, outlining the scope of its practical application in the field of modern preschool linguistic didactics and speech therapy practice.

Key words: speech development, speech and game activity, speech and creative activity, preschool children.

На сучасному етапі розвитку суспільства значно зросли вимоги до мовленнєвого розвитку дитини старшого дошкільного віку. Актуальність цього питання зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», які покликані модернізувати дошкільну та спеціальну освіту, оновлювати її зміст, вдосконалювати форми, методи і технології навчання дітей.

Мовленнєве спілкування – один із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі, слугує універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства.

Формування правильного мовлення є одним з основних завдань розвитку дитини. Важливим аспектом мовленнєвого розвитку є формування зв'язного мовлення.

Зв'язне мовлення-вища форма мовленнєво-мисленнєвої діяльності, яка визначає рівень мовленнєвого та розумового розвитку дитини, що підтверджують праці багатьох вчених, зокрема Л. Виготського, О. Лурія, М. Певзнер, О. Леонтєва та інших.

На теоретико-методологічному рівні проблема оволодіння всіма компонентами рідної мови знайшла своє висвітлення в працях таких

вітчизняних та зарубіжних вчених як В. Акименко, Н. Амосова, О. Бот, Т. Волковська, О. Качуровська, І. Мартиненко, М. Шеремет, Г. Юсупова та ін.

Наукові праці І. Зимньої, Л. Калмикової, І. Синиці, Т. Ушакової детально розкривають структуру мовленнєвої діяльності, її специфіку у дітей дошкільного віку, а також численні психофізіологічні механізми породження мовлення з метою забезпечення вироблення його необхідних якостей, зокрема продуктивності.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом встановлення контакту із навколишнім світом, завдяки якому відбувається процес соціалізації дитини. А. Богуш та Н. Луцан визначають мовленнєву компетенцію як одну з провідних базових характеристик особистості серед сформованих на етапі дошкільного дитинства.

Особливе місце в системі засобів розвитку мовленнєвої функції у дітей дошкільного віку відводиться грі, що і зумовило вибір теми нашої статті і її мету: дослідити вплив мовленнєво-ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників, зокрема тих, що мають порушення мовлення.

Щороку зростає кількість дітей з порушеннями мовлення, серед них особливе місце займають діти з загальним недорозвиненням мовлення.

Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – термін з психолого-педагогічної класифікації, що був запроваджений, Р. Левіною, і може бути застосований лише по відношенню до дітей з нормальним слухом та інтелектом і характеризує порушення усіх компонентів мовлення: лексики, фонетики, граматики. Мовленнєвий недорозвиток може бути виражений у різному ступені: від повної відсутності сформованих мовленнєвих засобів спілкування, до наявного розгорнутого мовлення з окремими елементами лексико-граматичного та фонетичного недорозвинення.

Діти, що мають порушення мовлення зазначеної категорії демонструють відставання у розвитку словесно-логічного мислення. Такий стан характеризується: низькою продуктивністю запам'ятовування, труднощами вербалізації, аналізу і синтезу отриманої інформації, слова втрачають «фокус» поєднання лексичного і граматичного значень, часте плутання значень слів через їх звукову та морфологічну схожість, що тягне за собою недоречне їх використання та аграматизми, бідність словникового запасу, в активному словнику переважають іменники та дієслова.

Основне завдання корекційної роботи спрямоване на необхідність навчити їх зв'язно і послідовно, фонетично і граматично правильно формулювати власні думки, описувати події навколишньої дійсності, що можливе лише за систематичності та послідовності в навчанні.

Варто зауважити, що величезне значення під час логопедичної корекції має ігрова діяльність, що за сумісництвом є провідною у дошкільному дитинстві. Систематичне використання ігор на логопедичних заняттях з дітьми-логопатами допомагає в значно коротші терміни подолати мовленнєву неповноцінність, адже мають ряд переваг:

1. Сприяють співдружності педагога і дитини;

2. Активізують інтерес дитини до виконання вправ та настанов логопеда;
3. Впливають на реформування старих та появи нових мовленнєвих навичок;
4. Заохочують застосовувати набуті навички у повсякденному житті.

Вплив гри на виховний та корекційний процеси процес було розкрито у працях багатьох педагогів (А. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), психологів (О. Аркін, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін.), педагогів сучасності (Л. Артемова, А. Бондаренко, Р. Жуковська, Д. Менджерлицька, О. Сорокіна, О. Усова, Г. Швайко, К. Щербакова та ін.) та логопедів (О. Козинець, І. Рабченко, М. Чопик та ін.).

Завдяки стрімкому розвитку спілкування і пізнання у процесі навчально-виховної діяльності, їх постійній тісній взаємодії і синтезі в різноманітних формах, на їх основі виникає «синтетична» форма діяльності, що має назву ігрова (Б. Ананьєв).

Ігрова діяльність несе у собі важливу функцію - пізнання культури свого народу, його традицій, обрядів, звичаю, малих фольклорних жанрів, що знаходить своє виявлення у процесі творення дитячої гри і становить сутність мовленнєво-ігрової діяльності.

Мовленнєво-ігрова діяльність – особливий вид діяльності дітей, що потребує використання набутих раніше мовленнєвих знань, умінь і навичок у нових ситуаціях, на основі сформованого уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітних ігрових дій і несе в собі реалізацію функції мовленнєвого спрямування.

Мовленнєво-ігрові дії, спонукають учасників користуватися як монологічним, так і діалогічним мовленням. Саме в ігровій діяльності дитина має змогу вправлятися в образності і виразності мовлення, поєднанні мовленнєвих і немовленнєвих засобів виразності, що одночасно слугують засобом «творчого мовленнєвого самовираження».

Використовуючи мовлення у грі дитина проявляє активність, відчуває свободу розвитку сюжету, бере на себе відповідальність та вчиться уявляти наслідки своєї ініціативи. М. Лісіна зазначає, що мовчазної гри не буває, а це вказує на процес спілкування, як другий провідний вид діяльності дошкільників.

У мовленнєвих іграх світ розглядається крізь призму слова, а тому в край важливо навчити малечу висловлювати свої думки і почуття. Мовленнєві ігри створюють вимушене середовище, в якому дітям доводиться максимально активізуватись: роз'яснювати, доводити, розмірковувати, переконувати, тощо.

У публікаціях В. Аванесової, А. Бондаренко, Р. Жуковської було визначено зміст, види, структуру та методику організації дидактичних ігор у різних вікових групах. Зазначені автори підкреслювали окрему роль дидактичних ігор в стимулюванні пізнавального та мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Окремої уваги заслуговує положення Є. Тихеєвої, щодо поліпшення мовлення засобом емоційно насиченого супроводу будь-якого виду діяльності, що найкраще знаходить своє виявлення у використанні дидактичних ігор.

У методичній літературі існує чимало підходів до класифікації дидактичних ігор. У своїй статті ми спираємося на класифікацію А.М. Богуш та Н.І. Луцан. Вчені поділяють народні ігри на 6 основних груп, кожна з яких має свої специфічні особливості:

1. Ігри з елементами драматизації – мають казковий сюжет і виразний, яскравий, насичений мовленнєвий супровід («Ходить гарбуз по городу», «Коза», «Ой, Панас, товаришу», тощо).

2. «Ігри із закритими очима», що розвивають вміння зосереджуватися на звуці, орієнтуватися у просторі, впізнавати голоси оточуючих.

3. Ігри з атрибутами, що покликані вдосконалювати рухові уміння, стимулювати дитину до аналізу власних дій у порівнянні із товаришами («Рибалка і рибки», «Кольорові автомобілі», «Горщики» і т.д.).

Спортивні ігри, що в свою чергу поділяються на ігри з елементами спортивних дій («Вовк і вівці», «Струмочок», і т.д.) та напівспортивні ігри («Серединка», «Блоха»), що мають на меті розвиток рухових якостей, ліпше засвоєння і удосконалення основних рухів, розвиток вольових якостей.

Автори приділяють велику увагу народним словесним іграм, поділяючи їх на три підгрупи:

1. Ігри на розвиток слухової уваги («Впіймай звук», «Заборонене слівце»), що слугують покращенню довільної уваги та логічного мислення.

2. Ігри для покращення фонематичного слуху («Чув де дзвін?», «У садочку на горбочку»), що покликані розвивати фонематичний слух, довільну увагу, емоційну виразність та мовленнєве дихання.

3. Ігри «смішинки і мовчанки» («Сміх», «Зіпсований телефон»), що сприяють створенню піднесеного настрою, виховують витримку та самовладання.

4. Ігри-забави («Кицька», «Два півника»), що стимулюють активність, ініціативність, кмітливість, творчість, сприяють розвитку просодичної сторони мовлення.

Впровадження мовленнєвих ігор на корекційних заняттях також дозволяє створити: дружню атмосферу в дитячому колективі, дати можливість відпрацювати здобуті навички, висловити власну точку зору та творчість.

Отже, запропонована діяльність має значний потенціал у використанні з різними категоріями дітей, в тому числі із порушеним мовленнєвим розвитком і потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
2. Горбунова, Н. В. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників .*Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. ,Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2012 .Вип. 31. С. 44–56

3. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М.П. Черкасов, 2005. 319 с.
4. Полевикова О.Б. Специфіка реалізації комунікативних потреб мовленнєвої особистості дитини-дошкільника в контексті педагогіки В.О. Сухомлинського. *Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст* : збірник матеріалів міжн. наук.- практ. конф., м. Дрогобич, 26 – 27 жовтня 2017 р. / за заг. ред. Марії Чепіль. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. С. 216-219.
5. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : монографія, канд. пед. наук. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012. 467 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. голов. ред. В.І.Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 742 с.
7. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків. : Прапор, 2005. 640 с.
8. Швець Т.А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: наук.-метод. посіб. Херсон: Айлант, 2016. 124с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.

УКД [37.015.31:7]:159.922.76-056.34

МАКАРОВА Н.С.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ця стаття є теоретичним обґрунтуванням ролі естетичного виховання розвитку дітей із затримкою психічного розвитку. Описано специфіку впливу мистецтва на всебічний розвиток дитини.

Ключові слова: естетичне виховання, затримка психічного розвитку, мистецтво, естетичне сприймання, діти молодшого шкільного віку.

This article is a theoretical justification for the role of aesthetic education in the development of children with mental retardation. Describes the specifics of the influence of art on the comprehensive development of the child.

Key words: aesthetic education, mental retardation, art, aesthetic perception, primary school children.

Розвинене почуття прекрасного досягло високого ступеня розвитку, вміння відрізнити гарне від неестетичного багато в чому визначає поведінку людини і в школі, і на роботі, під час відпочинку, і в сім'ї. Естетичне виховання сприймається як розвиток і поліпшення у людині здатність до правильного розуміння, оцінки та створення прекрасного у житті й мистецтві, активну участь у творчості, творення за законами краси.

При чому воно є лише певною стороною всіх інших форм виховної діяльності, тому що у нього немає свого особливого предмета, адже естетичні

цінності не утворюють якоїсь локальної предметної сфери, але виникають у ході освоєння людиною всього чуттєвого світу, що сприймається. Разом з тим жодна форма виховної діяльності не є повноцінною, не досягає великого результату, якщо вона не включає компонент останнього. У результаті розвитку світової естетичної думки явно виявляються прямі контакти естетичного виховання з педагогікою [5, с.12].

Важливу роль мистецтва у вихованні та навчанні дітей з особливими освітніми потребами підкреслювали як зарубіжні представники спеціальної педагогіки Е. Сеген, Ж. Демор, О. Декролі, так і вітчизняні психологи та лікарі Л.С. Виготський, А.І. Граборов, В.П. Кащенко.

Мистецтво має великий потенціал для розвитку особистості дітей із затримкою психічного розвитку. Глибина естетичних почуттів, вміння знаходити красу в навколишній дійсності та мистецтві відіграють ключову роль в збагаченні духовного життя дитини. Важливо, щоб учні знаходили, розуміли, розпізнавали людську красу в собі, милувалися власною прекрасною і людською природою.[1, с. 507].

Слід зазначити, що для учнів із зазначеної категорією характерне зниження пізнавальної сфери. Пізнавальна активність розглядається в науково-методичній літературі як одна з найважливіших причин труднощів навчання. Діти не вміють орієнтуватися та аналізувати умови проблемних фактичних завдань. Тому, досягти своєї мети, вони повторюють одні й ті ж помилки, не відкидаючи неправильні варіанти. Намагаючись при спробах досягти мети не відкидають помилкові варіанти, а повторюють одні й самі помилки.

Головне завдання вчителя під час уроку – це забезпечення своєї діяльності учнів. Для цього вчитель повинен створювати умови для активного включення учнів у пізнавальний процес та забезпечувати їх емоційною підтримкою.

У дітей із порушенням нормального темпу психічного розвитку недостатньо сформована здатність до естетичного сприйняття навколишнього світу. Це обумовлено недоліками уваги, сприйняття, мислення та емоційного розвитку. Через недостатню інтегрованість мозкової діяльності учні не можуть розпізнавати пред'явлені об'єкти (перевернуті або недомальовані зображення, схематичні та контурні малюнки) і мають труднощі з об'єднанням окремих деталей малюнка в єдиний смисловий образ. Цей специфічний розлад сприйняття у дітей із затримкою розвитку характеризує обмежене та фрагментарне розуміння навколишнього світу [2, с. 268].

Основою естетичного виховання є певний рівень художньо-естетичної вихованості особистості та здатність естетично осмислювати дійсність. Цей рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, вподобань, потреб та ідеалів), так і у формуванні умінь і навичок позитивної перетворювальної діяльності в мистецтві, праці, повсякденному житті та стосунках.

Серед цих завдань – забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних бажань і почуттів, формування мовленнєвої культури,

оволодіння українською мовою та виховання кращих якостей духовності, таких як працелюбність, глибокий зв'язок з природою, толерантність і любов до Батьківщини [4, с. 268].

Смисловими орієнтирами естетичного виховання молодшого шкільного віку з затримкою психічного розвитку є наступні:

- розуміння прекрасного в навколишній дійсності, природі та трудовій діяльності, як у школі, так і поза нею;

- елементарна інтерпретація змісту творів мистецтва; емоційне сприйняття різноманітних вистав, фільмів, спектаклів, концертів, архітектурних і культурних споруд; ставлення до них з повагою і любов'ю;

- розвиток художньої творчості (самовираження, читання, малювання, ліплення, аплікація), творчої уяви та гумору;

- прихильність до елементів культури поведінки, дбайливого ставлення, художнього оформлення класу;

- уявлення потворної поведінки, відсутність опору, прийняття безладу та неохайного догляду [3, с. 250].

Основними напрямками та засобами художнього виховання в початковій школі є навчальна та позакласна діяльність, природа, праця, мистецтво, естетична праця в довірлі, поведінка, фізкультура і спорт. Вивчаючи різні за змістом і характером твори, вчителі використовують метод порівняння і протиставлення, щоб допомогти дітям цієї категорії розрізнити прекрасне і потворне, змістовне і безглузде, виховувати високий художній смак, любов до друзів, ненависть до ворогів, повагу до старших, доброту, чуйність і співчуття до чужої біди.

З метою розвитку морально-естетичних якостей школярів початкового віку, що мають подібні відхилення, необхідно зробити все можливе, щоб не тільки викликати позитивні емоції при сприйнятті виховного змісту твору, але й забезпечити, щоб учні керувалися високими емоціями у своєму житті. Успішне вирішення цього важливого морального завдання вимагає від учителів початкових класів пильної уваги до розвитку естетичних знань.

Дитячі враження зберігаються в пам'яті й наповнюють душу трепетною гостротою, ніжною теплотою, світлою добротою та щирою любов'ю до життя. Що більше дитина бачить прекрасного, то більш значущим стає її життя [4, с. 268].

Таким чином, естетичне виховання – це невід'ємна частина всебічного виховання, яке ґрунтується на досвіді, який набуває дитина, і надає цьому нове звучання з позиції чудового. Цілеспрямоване заняття з художнього, музичного, образотворчого мистецтва є одним з найважливішим інструментом виховання. Вона є невід'ємною частиною загального розвитку дітей і позитивно впливає на здібності дітей з даними порушеннями, дозволяючи їм краще курувати своєю емоційною та інтелектуальною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виготський Л.С. Психологія розвитку М.: Ексмо, 2015. 507 с.

2. Бовкуш К. П. Основні засади формування інклюзивної компетентності педагога . 2014. 130с.
3. Демянчук О.Н. Естетичний інтерес як педагогічна проблема /Психологія і педагогіка. 1995.с 250
4. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир. І. Франка, 2012. – 268с

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Меліхова В.В.

УКД 373.2.015.311:796

МАРЦЕНЮК Ю.П.

ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються фактори впливу ігрової діяльності на розвиток особистості дітей дошкільного віку. Окреслено переваги ігрової діяльності, зокрема коли дитина стає організатором ігор, вступає у активну взаємодію, то у майбутньому потенціал накопиченого досвіду дозволить дитині реалізуватися у навчальній діяльності.

Ключові слова: здобувач дошкільної освіти, гра, ігрова діяльність.

The article examines the factors of the influence of game activities on the personality development of preschool children. The advantages of game activities are outlined, in particular, when the child becomes an organizer of games, enters into active interaction, then in the future the potential of the accumulated experience will allow the child to be realized in educational activities.

Key words: preschooler, game, game activity.

Теорія ігрової діяльності на сучасному етапі розвитку включає в себе погляди різних вчених, «які розробили культурно-історичний підхід до походження гри, розуміння її соціальної сутності та психологічного механізму системно-діяльнісного підходу» [3, с. 13]. Вітчизняний вчений і педагог В. Зенківський утверджував неоцінний досвід ігрової діяльності в дитини. Особлива увага дослідника була спрямована на формування соціального досвіду, етичних, моральних ставлень малюків. Кожному вихователю зрозуміло, що «гра як діяльність акумулює власну активність дитини, активізує психічні процеси, інтелектуалізує всі види діяльності дитини» [3].

Однак, вчені констатують зниження у дітей бажання гратись. У зону ризику входять рольові ігри, хоча на думку фахівців, даний вид ігор суттєво впливає на соціалізацію дитини. «Як відомо, сюжетно-рольова гра є провідною діяльністю в житті дитини 4го-5го років життя. Досягаючи найвищого розвитку саме у цей період, гра нерозривно пов'язана із становленням форм спілкування

малюків з дорослими та однолітками» [2, с. 4]. Л. Франчук резюмує у своїй статті: «в останні роки науковці та практики звертають увагу на те, що з життя дітей дошкільного віку зникає ігрова діяльність. Тематика та кількість ігор зменшилися, зміст збіднів, скоротилася їхня тривалість. Виникла суперечність між теоретичним значенням гри для розвитку дитини та практичною реалізацією, заміщення ігрової діяльності методиками раннього розвитку, занурення в масив додаткових занять з підготовки до навчання в школі» [4]. На нашу думку, сучасна ситуація значно гальмує можливість комунікувати з однолітками, зокрема це стосується Херсонського регіону, де практично відсутні заняття в синхронному форматі.

Окреслимо для загального розуміння два основних поняття «гра», «ігрова діяльність».

Як стверджує М. Замелюк, «гра може виконувати кілька важливих функцій як засіб мінімізації (наслідки своїх дій та навчання); можливість спробувати комбінації своєї поведінки; ризикувати, не боятись невдач; досліджувати й експериментувати; можливість для творчих результатів; зона проксимального розвитку» [1]. Можна уявити яке значення має гра для розвитку дитини. Спробуємо скомпонувати аспекти впливу гри на становлення особистості дитини дошкільного віку (Рис.1)

Рисунок 1. Фактори впливу гри на розвиток особистості дітей дошкільного віку

Слід додати ще один важливий фактор впливу – творчість. Ми погоджуємось з Т. Пироженко, що «під час ігрової діяльності у дитини активізуються потенційні сили та реальні можливості творчих перевтілень, оскільки гра має творчий характер і розвивається за внутрішніми законами

особистісного характеру особистості (логікою сюжету, диктатом ігрових правил). Результатом є почуття задоволеності від програвання сюжету» [2].

Аналіз літератури за темою дослідження дозволяє визначити ігрову діяльність як « динамічну систему взаємодії дитини з навколишнім світом, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості» [3]. Як відомо ігрова діяльність є керованою. Роль дорослого в різних іграх носить провідний характер, десь вимагає повного втручання, десь тільки опосередкованої участі, десь спостереження. Вихователі спеціально створюють відповідне середовище задля самореалізації кожної дитини в ігровій діяльності. Педагог слідкує за вибором темі, створення сюжету, процесу драматизації для сюжетно-рольових ігор. Як стверджує Н. Кудикіна, «сучасна методика керівництва ігровою діяльністю має системну організацію бінарного характеру. Один її блок репрезентує діяльність дітей, інший – діяльність педагога» [3, с. 23]. Також слід зауважити, вихователі мають звертати увагу на індивідуальні особливості дітей, створювати відповідний емоційний фон для мотивування на ігрову діяльність. Педагог повинен «забезпечити право кожній дитині самостійно приймати рішення і брати на себе відповідальність за них, що є головним показником інтелектуального та психічного розвитку» [4].

Безумовно, на сьогодні виникає низка проблем, які заважають повною мірою організувати ігрову діяльність, однак, як показав досвід спілкування з малюками, вони із задоволенням включаються в ігри, які їм зрозумілі, цікаві й майже викликають складнощі в конкретній ігровій діяльності. Від професіоналізму вихователя по організації ігрової діяльності залежить активність малюків в грі і таким чином якісного розвитку особистості кожної дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Замелюк М. І. (2021). Від гри до творчого розвитку дитини. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2(3), С.31-38. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.5>
2. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).
3. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник/ За ред. Г.С.Тарасенко. – К.:Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.
4. Франчук Л.М. Сучасні концепції управління ігровою діяльністю дітей четвертого року життя. «Молодий вчений». № 9 (73), 2019 р. С. 109-113

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор Андрієвський Б.М.

МОРОЗ І.П.

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті представлено теоретико-методологічний аналіз питання формування діалогічного мовлення як мотиваційної складової навчання англійської мови у молодшій школі, проаналізовано використання ігрових технологій з метою навчання діалогічного мовлення, висвітлено шляхи вдосконалення діалогічної мови шляхом використання спеціально розробленого комплексу вправ. На основі дослідженої літератури подано чітке визначення поняття «діалогічне мовлення». Виокремлено три етапи навчання діалогічного мовлення та подано їх характеристику.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, комунікативний аспект.

The article presents a theoretical and methodological analysis of the formation of dialogic speech as a motivational component of English language learning in junior high school, analyzes the use of game technologies for the purpose of teaching dialogic speech, highlights ways of improving dialogic speech through the use of a specially developed set of exercises. Based on the researched literature, a clear definition of the concept of "dialogic speech" is given. Three stages of learning dialogic speech are distinguished and their characteristics are given.

Key words: dialogue, dialogical speech, communicative aspect.

В наш час вимоги суспільства постійно оновлюються і з кожним днем зростає необхідність вивчення іноземних мов. На перший план висувається проблема формування діалогічних умінь учнів, починаючи з початкової школи. У зв'язку з цим з'являється потреба в оновленні форм, прийомів, засобів та методів навчання вчителем у формуванні діалогічної компетентності молодших школярів.

Проблема навчання діалогічного мовлення турбувала вчених багатьох поколінь, як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед вітчизняних вчених можна виокремити таких: Є.Н. Приступа, О.В. Петренко, В.В. Дмитрієв, Т.В. Марушко, І.А. Ромашевський, О.С. Абакумов, О.В. Селищева, а серед зарубіжних – Р.П. Мільруд, С.П. Майфат, К. Снайдер, А.А. Алхазішвілі, S. Thornbury, N. Bilbrough, J. Anderson та інші.

Теоретичні основи діалогічного мовлення розкрито в наукових працях О. Миролубова, Г. Короненка, О. Вишневського.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей формування діалогічних умінь та навичок молодших школярів під час навчання англійської мови у початковій школі шляхом використання ситуативно-ігрового підходу та застосуванням комплексу вправ. Реалізація поставленої мети передбачає:

виявити та розкрити особливості діалогічного мовлення учнів початкової школи на уроках англійської мови.

Мовлення визначається як форма мовленнєвої діяльності, що включає вміння розуміти мову на слух і чітко вимовляти слова в звуковому (мовному) вигляді [1, с. 3].

Мовлення – це вид мовленнєвої діяльності, який значною мірою залежить від мови як засобу спілкування. Мова дозволяє спілкуватися один з одним, оскільки хто говорить, той розуміє людину, яка передає інформацію за допомогою кодування воно слів, обраних для цієї мети, а також особі, яка приймає інформацію шляхом її декодування, тобто шляхом декодування цих значень і зміною їх на поведінку на основі цієї інформації.

Усне мовлення має ряд значних ознак: воно завжди обгрунтоване, адже особа зазвичай говорить тому, що має внутрішню причину та мотив; говоріння є процесом активним, адже в ньому проявляється відношення тих, хто висловлюється; мовлення зазвичай носить цілеспрямований характер, оскільки будь-яка репліка має поставлену мету; наявність ситуативності говоріння, яка в свою чергу подається у поєднанні мовленнєвих одиниць з головними компонентами процесу говоріння; відбувається постійна зміна евристичності мовної ситуації, її варіанти дуже численні, той, хто говорить, має бути готовий змінювати діяльність, підлаштовуючись під створені мінливі умови; вияв самостійності, адже самостійність проявляється в усному мовленні без переймання думок, без опори на нотатки, ілюстрації, без удавання до рідимої мови [6, с. 14].

Одним із головних засобів розвитку та формування навичок говоріння під час вивчення іноземних мов є діалог. Діалог – це особлива форма мовленнєвої поведінки, яка характеризується обміном репліками між його співрозмовниками. Вміння складати та реплікувати в діалозі є базою для подальшого опанування діалогічним мовленням як основним засобом спілкування в іноземній мові [2, с. 3].

Діалогічне мовлення є однією з форм мови, за якої здійснюється безпосередня комунікація та обмін інформацією між співбесідниками. Формування навичок діалогічного мовлення допомагає дітям у виробленні вміння слухати та чути співбесідника, навчитися своєчасно підтримувати діалог [9, с. 15].

Педагог, навчаючи школярів діалогічному мовленню повинен навчити школярів взаємодіяти один з одним, покращуючи рівень усного спілкування. Це потрібно для того, щоб учні вчилися вільно формулювати та виражати власні думки англійською мовою. Для цього необхідно будувати освітній процес, враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів початкової ланки, результативність засобів, форм, прийомів та методів навчання та точний їх підбір до кожного навчального заняття іноземної мови [7, с. 14].

Навчання діалогічному мовленню включає в себе три основні етапи. I етап характерний тим, що учні засвоюють знання та вміння поєднання зразків мовлення рівня фрази в єдину понад фразову єдність. II етап передбачає

навчити учнів будувати власні висловлювання на понад фразовому рівні з використанням опор: комбінованих, вербальних або зображальних. III етап є етапом, на якому учні самостійно створюють монологічні та діалогічні висловлювання на текстовому рівні з можливістю застосування різноманітних функціонально-сміслових типів мовлення [6].

В сучасному світі існує безліч засобів, що спрямованні на формування діалогічних умінь та навичок, починаючи з молодшого шкільного віку. Найпоширенішими з них є ситуативно-ігровий прийом, комунікативний метод, використання вправ, спрямованих на засвоєння та опанування діалогічного мовлення.

Провідною діяльністю в молодшій школі залишається гра, тому при навчанні діалогічного мовлення педагоги застосовують ситуативно-ігровий підхід. Освітній процес з елементами гри передбачає органічну взаємодію вчителя та учнів і сприяє розвитку фізіологічних процесів, таких як, пам'ять, увага, мислення, уява, мовлення і безпосередньо розвитку психологічних процесів головного мозку дитини [5].

Використання ситуативно-ігрового підходу передбачає утворення комунікативної ситуації спілкування, під час якої молодші школярі проявляють свої вміння та навички діалогічного мовлення в ігровій формі.

Таким чином, ситуативність як складова уроку буде визначати такі положення: ситуацію спілкування на уроці можна створити лише за умови, якщо воно базується на стосунках співрозмовників (учня і вчителя). Кожне речення в класі має бути ситуативним, тобто пов'язаним із взаємовідносинами співрозмовників. Ситуація є необхідною умовою не тільки для розвитку мовних навичок, а й під час тренування навичок, тобто в підготовчих вправах (граматичних та лексичних) [3, с. 11].

Для опанування діалогічним мовленням вчені виділили чотири основні групи вправ: вправи на засвоєння діалогічних єдностей, вправи для формування навичок утворювати мікродіалоги, вправи для засвоєння методу «реплікування», вправи на формування умінь створювати та застосовувати у мовленні діалоги різноманітних функціональних видів.

Використання даних методів, засобів, форм та прийомів навчання вчителем на уроках англійської мови в початкових класах сприяє розвитку готовності до безпосереднього спілкування іноземною мовою, подальшому розвитку комунікативних здібностей сприяє підвищенню освітніх і виховних можливостей іноземної мови.

Комунікативний метод спрямований на організацію освітнього процесу та процесу реального спілкування, а саме:

мовленнєвий процес спілкування, який передається за допомогою комунікативної поведінки педагога, як учасника діалогу й навчання, та активній поведінці здобувача освіти як суб'єкта навчання та спілкування;

ситуації спілкування, в яких розкриваються найтипівіші видозміни відносин школярів між собою;

засоби мовлення, що гарантують процес навчання та комунікації в даних ситуаціях [10, с. 22-23].

Діалогічне мовлення виступає основою при використанні комунікативного методу навчання на уроках англійської мови в молодшій школі. Найголовнішою особливістю при вивченні діалогічного мовлення є його ситуативність. Під час освітнього процесу вчитель має використовувати не лише ситуації буденної дійсності, а тільки такі, що спонукають до діалогічного мовлення.

Провідною при опануванні діалогічним мовленням на уроках англійської мови в початковій школі є комунікативна функція. Згідно з нею методисти виділяють основні чотири типи діалогу: діалог-обговорення, діалог-обмін, діалог-розпитування, діалог-домовленість [6, с. 167-169].

Кожен з вищезазначених типів має свої особливості: діалог-обговорення спонукає співрозмовників до вирішення спільної проблеми; діалог-обмін допомагає співбесідникам обмінятися певною інформацією та висловити власну думку щодо неї; діалог-розпитування має на меті дозволити співрозмовникам проявляти власну ініціативність; діалог-домовленість допомагає співбесідникам вирішувати певні питання, пропонуючи власні ідеї для їх вирішення.

Для створення навчальної комунікативної ситуації вчитель на уроці застосовує різноманітні вербальні та невербальні аудіовізуальні засоби. Вони сприяють стимулюванню навчальної мотивації та пробуджують в учнів зацікавленість до участі у комунікації.

Спеціалістами з дослідження питання навчання діалогічному мовленню виділено основні спеціальні уміння, де головними показниками є такі:

1. здатність ініціювати діалог, використовуючи відповідні ініціативи у відповідь (повідомлення, заохочення, запитання);
2. здатність стрімко реагувати на репліку співбесідника, застосовуючи репліки, що мають на меті різноманітні комунікативні функції;
3. здатність підтримувати бесіду, збільшуючи свою ініціативну репліку у відповідь до репліки-реакції;
4. здатність спонукати співбесідника до розмови, показуючи власний інтерес, використовуючи репліки оціночного характеру;
5. здатність використовувати діалогічні єдності різних видів у власному спілкуванні [4, с. 4-5].

Діалогічний дискурс має двосторонній характер. При спілкуванні співрозмовник виконує роль оратора або слухача, який повинен реагувати на відповідь партнера. Іншими словами, обмін сигналами не може відбуватися без взаєморозуміння через слухання. Тому оволодіння розмовним мовленням включає в себе оволодіння говорінням і аудіюванням, що вимагає двосторонньої мовленнєвої діяльності та ініціативи тих, хто бере участь у спілкуванні.

Отже, діалогічне мовлення – ключовий компонент комунікації в початковій школі на уроках англійської мови. Головна роль при навчанні

діалогічному мовленню відводиться педагогу, адже саме його правильно організована робота сприяє формуванню комунікативних навичок молодших школярів. Одним із провідних засобів навчання діалогічному мовленню залишається гра, яка дозволяє учням краще опанувати комунікативний аспект, ввійшовши в роль мовця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буренко В. Основні аспекти формування ключових компетентностей здібностей учнів на уроках англійської мови. Іноземна мова в школі України. 2019. – № 2. – с. 3–13.
2. Гальскова Н. Д. Сучасна методика навчання іноземних мов (посібник для вчителів) - М.: Аркті-Глосса, 2000. - С. 129-141.
3. Гапонова С.В. Дискусія як право для навчання вільного спілкування іноземною мовою //Іноземні мови. - 1999. - № 4. - С. 3-11.
4. Коледяжна В.В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою. // Англійська мова та література. 2004. №5. С. 4-10.
5. Лобанова В. Розвиток комунікативних навичок на уроках англійської мови. // Рідна школа. – 2009. - №6.
6. Міжнародний форум “Мовна освіта: шлях до Євроінтеграції”, тези доповідей / За ред. С. Ю. Ніколаєвої, К. І. Онищенко. – К.: Ленвіт, 2005. – 290с.
7. Мирошніченко А. Л. Навчання усного мовлення / А. Л. Мирошніченко // Українська мова та література. – 2006. – № 27. – С. 9–14.
8. Радченко Л. В. Доцільність використання комунікативно-когнітивних методик при вивченні іноземних мов. // Джерело педагогічної майстерності: Науково-методичний бюлетень. Випуск № 3(23). – 2008.
9. Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні / Валентина Василівна Черниш // Іноземні мови. – 2011. – № 3. – С. 15 – 22.
10. Якушев М.В. Науковообґрунтовані критерії аналізу та оцінки підручника іноземної мови // Іноземні мови у шкільництві. 2000. № 1. С. 16-23.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Валусєва І.В.

УКД 373.3.091.2:613.955

ПОНОМАРЕНКО В.С.

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті окреслено поняття «здоров'язберігаючі технології», обґрунтовано актуальність їх використання в освітньому процесі початкової школи; наведено приклади фізкультхвилинок, ігор, дихальних вправ, що мають здоров'язберігаючий характер, для уроків англійської мови

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, освітній процес, початкова школа.

The article outlines the concept of "health-preserving technologies", substantiates the relevance of their use in the educational process of primary school; examples of physical exercises, games, and breathing exercises for English lessons that are health-preserving are given.

Key words: health-preserving technologies, educational process, primary school.

Модернізація сучасної освіти вимагає пошуку ефективних шляхів активізації процесу навчання іноземної мови. У зв'язку з цим виникає потреба у розвитку методики використання сучасних технологій навчання іноземної мови, які підвищують її ефективність. Разом з тим, важливим є уважне ставлення до збереження здоров'я школярів, оскільки саме у стінах школи діти проводять більшу частину свого часу. Процес навчання є значним навантаженням для дітей, особливо це стосується складних предметів, таких як іноземні мови, де доводиться багато думати, говорити, писати, запам'ятовувати, через що учні перевтомлюються. Тому, для створення сприятливого середовища для учнів та збереження їх здоров'я, в освітній процес стали впроваджуватися здоров'язберігаючі технології, що робить їх всебічне вивчення та методичне обґрунтування напрочуд актуальним.

Значна частина українських вчених-педагогів займається вивченням цього питання: на сьогодні існують як фундаментальні праці з цієї проблеми (колективна монографія «Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі» за редакцією Л. Рибалко), так і короткі розвідки про можливості впровадження здоров'язберігаючих технологій в освітній процес (праці В. Єфімової, С. Дудко, Н. Корольової). Окремі дослідники зосереджували увагу безпосередньо на використанні здоров'язберігаючих технологій на уроках англійської мови в умовах сучасних освітніх змін, зокрема вчена Н. Розновська. Проте використання здоров'язберігаючих технологій на уроках англійської мови саме в початковій школі є малодослідженим.

Термін «здоров'язберігаючі технології» почав активно використовуватися на початку 90-х років минулого століття, коли перед системою освіти було поставлено завдання зміцнення та збереження здоров'я учнів. Однак попри доволі тривалий період з моменту свого виникнення термін не отримав ще вичерпного наукового обґрунтування та наповнення.

В. Лозинський під здоров'язберігаючою технологією розуміє «систему, що створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення і розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистого і фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти (учнів, студентів, педагогів і ін.)»[4, с. 67].

М. Рибалко, використовуючи термін «здоров'язбережувальні технології», вважає їх «системним методом програмування цілей, конструювання змісту, прийомів, засобів навчання й виховання, спрямованих на підвищення рівня індивідуального здоров'я, формування здоров'язбережувальної та здоров'язрозвивальної компетентностей та створення здоров'язбережувального

освітнього середовища в навчальному закладі за умов здійснення моніторингу стану здоров'я суб'єктів освітнього процесу» [3, с. 18].

О. Ващенко під «здоров'язберігаючими технологіями» розуміє систему цілеспрямованої алгоритмізованої взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я [2, с. 3].

Проаналізувавши існуючі дефініції, можемо стверджувати, що вони, в цілому, не суперечать одна одній, спільним для них є розуміння «здоров'язберігаючих технологій» як цілісної системи дій суб'єктів освітнього процесу, впровадження яких із високим рівнем гарантії приведе до досягнення поставлених цілей, а саме: зміцнення і розвитку здоров'я учнів.

Наголосимо, що англійська мова є одним із найскладніших шкільних предметів. На уроках діти багато пишуть, читають, розмовляють, сприймають іншу мову на слух за допомогою аудіозапису або зі слів вчителя. Під час цього в учнів спостерігається значне напруження вищої нервової діяльності, отже, активізується пам'ять, логіка, мислення. Учням, особливо початкових класів, такий обсяг навантаження складно витримати і дуже важливо, приділяти час невеликим за часом розважальним, але водночас корисним паузам. Тобто в межах уроків англійської мови у початковій школі здоров'язберігаючі технології навчання варто розуміти як систему методів, прийомів та вправ, спрямованих на психологічне розвантаження школярів, зняття фізичної напруги, що використовуються протягом уроку короткими часовими проміжками.

Класичним прикладом використання елементів здоров'язберігаючої технології є включення в урок *фізкультхвилинок*, що є одним із головних складових уроку в початковій школі. Проведення фізкультхвилинок допомагає запобігти стомлюваності та відновити працездатність дітей. Для цього можна використати наступну фізкультхвилинку:

Head and shoulders, knees and toes, knees and toes,
Head and shoulders, knees and toes, knees and toes.
And eyes, and ears, and mouth, and nose,
Head and shoulders, knees and toes,
Knees and toes [1].

Головним завданням вчителя має стати забезпечення максимально комфортної та сприятливої обстановки та створення позитиву учнів під час навчального процесу. Позитивні емоції часто викликає релаксація. Мета релаксації – зняти розумову напругу, дати дітям невеликий відпочинок, що сприяє покращенню засвоєння матеріалу. У процесі навчання англійської мови велике значення має *гра як одна з форм релаксації*, що призводить до швидкого відновлення працездатності, що супроводжується позитивними емоціями. Доречно використовувати на уроках рухливі ігри, їх включення в освітній процес створює сприятливий ґрунт для розвитку дитячої рухової активності, зміцнення здоров'я, сприяє вирішенню певних навчально-виховних завдань. Прикладом такої гри є «*Balloons up in the sky!*», що використовується для запам'ятовування кольорів. Мінімальна кількість гравців – шість осіб. Потрібно

багато надутих різнокольорових повітряних кульок. Ведучий підкидає кульку за кулькою. Діти повинні якомога довше утримати кульки у повітрі. Коли вони підбивають кульку, щоб та не впала, називають її колір. Інший приклад – гра-пантоміма «In the shop». Ситуація: у магазині Лондона ти хочеш купити якусь річ, недостатньо добре володіючи англійською мовою, ти намагаєшся порозумітися з продавцем жестами, мімікою. Подібні ігри використовуються як спосіб розвитку координації рук і ніг, інших частин тіла, просторово-часових орієнтувань, викликають позитивні емоції під час уроків. Велику допомогу у зниженні втоми дітей надають пальчикові ігри, які теж варто включати в уроки англійської мови в початковій школі.

Наявність емоційних розрядок (приказки, веселі чотиривірші, гумористична чи повчальна картинка) також потрібна для зняття розумової напруги та втоми. Використати для цього можна й пісню, що є одним із найбільш ефективних способів впливу на почуття та емоції учнів. Через пісню завивається лексика, практикуються граматичні структури, відпрацьовується фонетика мови та. На прикладі наступної пісні можна не лише на короткий проміжок часу розвантажити дітей, а й виконати кілька навчальних завдань: показати відмінювання дієслова «to have», провести активізацію лексики за темами: «Сім'я», «Тварини».

I have a father, I have a mother, Look at the boy- he has a toy.

I have a sister, I have a brother Look at the girl- she has a doll

Father, mother, sister, brother- Look at the cat- it has a hat,

Hand in hand with one another. Look at the pig- it is very big[1].

Незвичайним подразником, що викликає мимовільну реакцію учнів і сприяє зняттю напруги, є сміх. Для цього доречно розповідати жартівливі історії (англійською мовою), використовуючи кумедні іграшки та картинки.

Дихальні вправи сприяють поглибленню дихання, допомагають підвищити збудливість кори великих півкуль, активізувати дітей під час проведення уроку. Прикладом такої роботи є вправа «Balloons!»: дітям пропонується уявити, що вони повітряні кульки («You are balloons!»). На рахунок 1,2,3,4 – діти роблять 4 глибоких вдихи («Breath in!») та затримують дихання. Потім на рахунок 1-8 повільно видихають («Breath out!»).

Висновок: таким чином, ми можемо стверджувати, що здоров'язберігаючі технології є найважливішими елементами освітнього процесу на сьогоднішній день. Їх використання допомагає запобігти безлічі факторів, які негативно позначаються на здоров'ї учнів, також дає можливість знайти правильні шляхи та методи вирішення проблеми збереження та зміцнення не тільки фізичного, а й психічного здоров'я дітей. У межах уроків англійської мови у початковій школі здоров'язберігаючі технології навчання варто розуміти як систему методів, прийомів та вправ, спрямованих на психологічне розвантаження школярів, зняття фізичної напруги, що використовуються протягом уроку короткими часовими проміжками. До таких варто віднести фізкультхвилинки, рухливі ігри, дихальні вправи, емоційні розрядки – дидактичні пісні, казки, чотиривірші тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барда І. М. Римівки та пісні на уроках англійської мови в НУШ : методичний збірник. Стара Виживка, 2022. 75 с. URL: naurok.com.ua/metodichniy-zbirnik-rimivki-ta-pisni-na-urokakh-angliysko-movi-v-nush-323250.html (дата звернення: 10.09.2023).
2. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі. Здоров'я та фізична культура, 2006. № 8. С. 1-6.
3. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія [за заг. ред. Л. М. Рибалко]. Тернопіль : Осадца В. М., 2019. 400 с.
4. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. Київ : Главник, 2008. 160 с.

Науковий керівник кандидатка філологічних наук, доцентка Валусєва І.В.

УКД [159.955:373.3-057.874]:37.012

РОМАНЕНКО К.В.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовується актуальність проблеми розвитку логічного мислення у дітей початкових класів в умовах дистанційного навчання.

Автором приводяться результати експериментального дослідження рівня розвитку логічного мислення молодших школярів, які підтверджують необхідність цілеспрямованого розвитку даного виду мислення. Особливу увагу приділяється пошуку ефективних способів розв'язання цього питання.

Ключові слова: молодші школярі, логічне мислення, експериментальне дослідження

The article substantiates the relevance of the problem of the development of logical thinking in primary school children in the conditions of distance learning.

The author presents the results of an experimental study of the level of development of logical thinking of younger schoolchildren, which confirm the need for purposeful development of this type of thinking. Special attention is paid to finding effective ways to solve this issue.

Key words: younger students, logical thinking, experimental research

Як підкреслювала видатний педагог-дидакт О. Савченко «Мислення – це загальне й проміжне сприйняття людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях» [7, с. 324].

Розвиток і формування логічного мислення учнів є одним із найважливіших завдань початкової школи. Недостатній розвиток логічної сфери в перші роки навчання призводить до великих труднощів у дітей

шкільного віку, які не зменшуються з переходом до наступних класів. Експериментальні дослідження доводять, що якісно змінити тип інтелекту, сформований у 7-8 класах, практично неможливо. Інтелектуальні здібності, які не досягли певного рівня розвитку в цьому віці, не будуть спонтанно вдосконалюватися в майбутньому в міру дорослішання учня. У підлітковому та ранньому дорослому віці в системі мисленнєвої діяльності людини не відбувається принципово нових інтелектуальних операцій. Тому завдання розвитку логічного мислення учнів необхідно вирішувати ще в початковій школі [4, с. 17].

Освітній процес у початковій школі за умови його правильної організації містить значні можливості для розвитку логічного мислення. Спеціально-педагогічна робота в цьому напрямку дає позитивний результат, підвищуючи рівень навчальних умінь і навичок в цілому. Це підтверджують дослідження Н. Істоміної, В. Курбатова [1, с. 164], [3, с. 110].

У свою чергу дослідження Кагальняка показують, що розвиток порівнянь у дітей молодшого шкільного віку залежить значною мірою від того, як часто учням ставляться завдання порівняти різні об'єкти, їх групи та класи, як ставляться орієнтири для порівняння об'єктів, підкреслюються їх важливі ознаки подібності та відмінності. Молодші школярі можуть навчитися порівнювати. Уміння розвивати навички порівняння підіймають на вищий рівень їх аналітичну та синтетичну діяльність [2, с. 16-18].

Дослідження А. Румянцева вказують на індивідуальні відмінності в кількості ознак, за якими порівнюються об'єкти, але в цілому вони збільшуються з віком учнів. Кількість ознак, якими першокласники порівнюють предмети, збільшується в кінці навчального року в 1,8 разів порівняно з кількістю на початку навчального року [6, с. 24-32].

На нашу думку, у сучасному світі, де особлива роль відводиться дистанційному навчанню, початкова освіта спрямована на створення середовища, в якому вчитель розуміє можливості кожного учня і в якому розвиток дітей шкільного віку буде індивідуальним. Будь-яка форма людського мислення нерозривно пов'язана з мовою та мовленням. Те, що вона існує у фізичній словесній оболонці, є однією з фундаментальних відмінностей між людським розумом і розумом тварин. Кожна думка твориться і розвивається одним словом, а вдало підібране слово покращує і прояснює думку. Предмети та явища реального світу мають властивості, які сприймаються за допомогою таких центральних психічних процесів, як відчуття та сприйняття. Вони також мають властивості та зв'язки, які можна зрозуміти лише опосередковано, тобто через мислення.

Зважаючи на усе вищезазначене, саме дослідження рівня розвитку логічного мислення школярів і стало предметом нашого дослідження.

Метою проведеного експерименту було визначення та діагностика рівня розвитку логічного мислення, за допомогою методик «виключення поняття», «визначення поняття» та «порівняння понять».

У експерименті взяли участь 20 учнів, з них 12 дівчаток і 8 хлопчиків.

Дослідження проводилося в груповому форматі під час дистанційного навчання у присутності класного керівника.

Дослідження проводилося у два етапи. Контрольну групу склали 12 учнів (6 дівчат і 6 хлопців) з того ж класу. Результати експериментального дослідження відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати діагностичного дослідження (контрольна група)

Назва діагностики/ Рівень виконання – кількість дітей %	«Виключення понять»		«Визначення понять»		«Порівняння понять»	
	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчики	Дівчатка
Високий	11,50%	42,65%	11,50%	25,00%	0,00%	50,00%
Середній	36,50%	42,65%	25,00%	57,30%	63,50%	50,00%
Низький	50,00%	15,70%	63,50%	15,70%	38,50%	0,00%

Як видно з узагальнених результатів діагностики, дівчата мають вищий загальний рівень виконання завдань, ніж хлопці. Найкращі результати були досягнуті при виконанні методики «виключення понять»: 11,5% хлопців та 42,65% дівчат показали високий рівень виконання цього діагностичного завдання, 36,5% хлопців та 42,65% дівчат - середній рівень, 50% хлопців - низький рівень та 15,7% дівчат - низький рівень. Найбільше труднощів діти відчували при виконанні завдань методики "Визначення понять" та при виконанні завдань, пов'язаних з розвитком процесу аналізу та інтеграції явищ. Так, лише 11,5% хлопчиків і 25% дівчаток показали високий рівень, тоді як 63,5% хлопчиків і 15,7% дівчаток показали низький рівень.

Слід зазначити, що це завдання викликало труднощі переважно у хлопців. Це пов'язано з тим, що, хоча хлопчики можуть виконувати завдання інтуїтивно та правильно, їм часто важко пояснити свій вибір і довести свою думку. Таким чином, в експерименті приділялася увага не тільки розвитку логічних процесів дітей, а й їхньому мовному розвитку.

Метою другого етапу експерименту було сформулювати такі риси логічного мислення, як абстрагування, категоризація та узагальнення. На цьому етапі вирішувалися наступні завдання:

- 1) активізація творчої діяльності учнів;
- 2) навчити виділяти, порівнювати і зіставляти головне (виділяти загальне і часткове).

Формувальний експеримент проводився у формі корекційно-розвивальних занять протягом одного місяця, спрямованих на розвиток логічного мислення молодших школярів засобами гри. Заняття проходили у формі додаткової групової роботи з усіма дітьми, а частина завдань виконувалася дітьми на основному уроці математики або як домашнє завдання. Найефективнішими засобами вирішення поставлених завдань були

наступні: створення програми розвивального навчання, яка враховує вікові особливості дітей молодшого шкільного віку і включає логічні ігри, вправи, задачі та загадки. Усі запропоновані завдання були спрямовані на розвиток кількох мисленневих операцій.

Під час цього етапу експерименту були помітні відмінності в поведінці учасників контрольної та експериментальної груп. Робота контрольної групи відрізнялася тим, що діти повністю оволоділи всіма логічними прийомами.

Узагальнені результати контрольного дослідження наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Узагальнені результати контрольного дослідження

Назва діагностики/ Рівень виконання – кількість дітей %	«Виключення понять»		«Визначення понять»		«Порівняння понять»	
	Хлопчики	Дівчатка	Хлопчик и	Дівчатка	Хлопчик и	Дівчатка
високий	32,35%	50,00%	0,00%	17,65%	17,65%	0,00%
середній	32,35%	50,00%	66,65%	67,70%	32,35%	82,35%
низький	32,35%	0,00%	33,35%	17,65%	50,00%	17,65%

Таким чином, результати дослідження показали недостатньо високий рівень розвитку мислення в учнів 2 класу і підтвердили необхідність його цілеспрямованого розвитку в процесі навчання. Саме така мета ставиться перед педагогами при вивченні всіх навчальних предметів, але особливу увагу вчителі та методисти приділяють розвитку логічного мислення в процесі вивчення математики. Більшість із них відмічають значну кількість логічних помилок, які допускають учні при засвоєнні змісту шкільного курсу математики, де потребуються більш високі вимоги до логічної організації матеріалу порівняно з іншими шкільними предметами. В той же час грамотно складені математичні задачі та вправи пробуджують в дитини інтерес, і активну мисленнєву діяльність, відкриваючи значні потенціальні можливості для розвитку логічного мислення учнів.

Тому ми вважаємо необхідним використання на уроках математики комплексу спеціальних завдань. Їх розв'язання буде сприяти розвитку у молодших школярів логічних операцій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення, і логічного мислення в цілому. Забезпечення освітніх умов, необхідних для прояву, є одним з головних завдань сучасної школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Істоміна Н.Б. Активізація учнів на уроках математики в початкових класах: довідник для вчителя /Н.Б Істоміна- М.: 1985 – с.164
2. Кагальняк Г.І. Розвиток у дітей умінь порівнювати предмети і явища. – 1958. – №1. - с.16-18.
3. Курбатов В.І. Як розвивати своє логічне мислення /В.І. Курбатов. Фенікс. 1997. – с. 110

4. Левітес В.В. Розвиток логічного мислення молодших школярів на основі використання спеціальної системи завдань: канд.пед.наук//В.В. Левітес – 2006 – с.17.
5. Ліпіна І.А. Розвиток логічного мислення на уроках математики/ І.А. Ліпіна// Поч.шк. – 1999. - №8 – с.53-58
6. Румянцева Л.І. Особливості процесу порівняння у молодшого школяра// Типові особливості розумової діяльності молодших школярів. / Просвітництво. Під ред. С.Ф. Жуйкова. – 1968. с.24-32
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. — К.: Генеза, 1999. –с. 324

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Воропай Н.А.

УКД [159.923.35+316.61]:37.018.1-053.4

СЕРГІЙЧУК В.О.

РОЛЬ РОДИНИ В ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКІВ І ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто роль родини в формуванні емоційного інтелекту дітей дошкільного віку та їх соціалізації. Автор визначив функції сімейних відносин, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту у дітей. Висвітлено важливість формування емоційного інтелекту в дошкільному віці та сформульовано практичні поради батькам для підтримки цього процесу в родинному оточенні через активне слухання, емоційне моделювання, розвиток емпатії та емоційного словника.

Ключові слова: родина, емоційний інтелект, дошкільний вік, соціалізація, взаємовідносини.

The article discusses the role of the family in shaping the emotional intelligence of preschool children and their socialization. The author has identified the functions of family relationships aimed at developing the emotional intelligence of children. The article highlights the importance of cultivating emotional intelligence at an early age and provides practical advice for parents to support this process within the family environment through active listening, emotional modeling, fostering empathy, and building an emotional vocabulary.

Key words: family, emotional intelligence, preschool age, socialization, relationships.

Проблема формування емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку та їх соціалізації є актуальною і важливою для психології, педагогіки та сімейних відносин. Дошкільний вік визначає перші кроки дитини в освоєнні навколишнього світу та розвитку власної особистості. У цьому процесі родина відіграє ключову роль, створюючи умови для розвитку інтелектуальних та емоційних компетенцій дитини.

Дослідженню різних аспектів щодо ролі родини у соціалізації та формуванні емоційного інтелекту дітей присвячено низку праць науковців, педагогів та психологів, зокрема: Г. Брігман, М. Діркс, С. Кемпбелл, А. Леві, Л. Срауф, В. Фареста інші. Їх дослідження підкреслюють важливість емоційного інтелекту для подальшого життєвого успіху та адаптації особистості до суспільства.

Вагомий внесок у дослідження впливу родинних відносин на формування емоційного інтелекту дітей зробили вітчизняні дослідники, зокрема В.І. Березан, В.Г. Бутенко, Н.В. Гавриш, В.В. Коваленко, О.Л. Кононко, К.Л. Крутій, Л.М. Кулакова, Т.О. Піроженко, М.М. Шпак та інші. Їх дослідження вказують на тісний зв'язок між родиною та формуванням емоційного інтелекту дитини. Родина виступає як першоджерело навчання емоційному інтелекту, створюючи модель взаємодії та спілкування, яку дитина сприймає та наслідує.

В даному дослідженні проаналізовано роль родини у формуванні емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Визначено вплив сімейних відносин та родинного середовища на розвиток емоційного інтелекту. Розглянуто стратегії та методи, які батьки можуть використовувати для підтримки розвитку емоційного інтелекту у своїх дітей.

Кожній дитині необхідно дати можливість цілковито реалізувати власний потенціал, для чого варто забезпечити: максимальний ступінь психічного та фізичного здоров'я, безпеку та захист від заподіяння шкоди, змогу отримати якісну освіту, позитивні емоційні переживання, відчуття, що її цінують та люблять, розвиток навичок догляду за собою й вирішення щоденних проблем, позитивне уявлення про себе саму, формування самоідентичності, розвиток вмінь міжособистісного спілкування і впевненості у різноманітних ситуаціях суспільної взаємодії [1].

Вплив на дитину батьків відбувається, не зважаючи на те, стихійний він чи усвідомлений. Батьківство можна окреслити як комплекс, який містить систему ціннісних орієнтацій, почуттів, позицій та відношень, стиля сімейного виховання й відповідальності, заснованих на правилах сімейного права.

Для дітей дошкільного віку родина є першим і найважливішим соціальним середовищем. Сімейні відносини, спілкування з батьками, братами та сестрами створюють основу для формування емоційного інтелекту. Родина є своєрідним наставником для будь-якого дошкільника та підтримуючим фундаментом, який визначатиме у майбутньому ставлення до себе та інших.

На сучасному етапі науковці все частіше стали переконуватися, що успішність кожної дитини здебільшого залежить від її емоційного інтелекту. Сім'я, де панують взаєморозуміння, підтримка та відкритість у вираженні емоцій, сприяє позитивному розвитку емоційного інтелекту. Відсутність конфліктів та насильства в родині створює сприятливе середовище для формування адекватних способів вираження та керування емоціями.

Чернявська А. характеризує емоційний інтелект як «динамічне інтегральне психологічне утворення, що спонукає до успішної міжособистісної

взаємодії, адекватної самооцінки, позитивного мислення, а також лідерських здібностей, що ґрунтуються на усвідомленні значущості емоцій та вмінні керувати ними» [3, с. 137].

Кучеренко Ж. визначає емоційний інтелект як поєднання інтелекту та емоцій, за яких особистість здатна якомога точніше усвідомлювати, розуміти, оцінювати та регулювати свої й чужі почуття; рахуватися з поглядами оточення й будувати з ним взаємини на основі довіри та співпереживання [2, с. 55].

У цьому контексті родинні відносини виконують наступні функції:

1. Підтримка емоційного розвитку. Родина надає дитині можливість виражати свої емоції, навчає розпізнавати їх у собі та інших. Батьки, які виявляють розуміння і ласку, допомагають дитині розвивати свій емоційний словник.

2. Моделювання емоційної поведінки. Діти навчаються емоційній реакції від батьків та інших членів сім'ї. Родина створює приклад ефективного керування емоціями.

3. Сприяння взаєморозумінню. У родині діти вчаться спілкуватися, висловлювати свої почуття та потреби. Це допомагає їм розвивати навички соціальної адаптації та встановлення стосунків з однолітками.

4. Формування емпатії. Родина навчає дітей співчувати та розуміти почуття інших. Батьки можуть активно сприяти розвитку емпатії, обговорюючи ситуації та почуття разом з дітьми.

5. Створення безпечного середовища. Родина створює умови, в яких дитина може відчувати себе безпечною та захищеною, що сприяє розвитку впевненості та емоційної стійкості [4, с. 199].

Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку вимагає комплексного та виваженого підходу з боку батьків.

По-перше, активне слухання. Систематичне та глибоке слухання дитини є основним кроком у розвитку її емоційного інтелекту. Батьки повинні бути готові відводити час для уважного слухання дитини, висловлюючи зацікавленість її почуттями та думками.

По-друге, емоційне моделювання. Батьки є першими вчителями для дітей у сфері керування емоціями. Їх здатність ефективно виражати та регулювати власні емоції відіграє ключову роль. Надавати приклад висловлювання своїх почуттів словами, а не через агресію чи ізоляцію, є важливою частиною цієї стратегії.

По-третє, емоційний словник. Вчені вважають, що діти повинні навчитися розпізнавати та називати свої емоції. Батьки можуть допомогти у створенні «емоційного словника», в якому дитина може визначити свої почуття та їх прояви. Це допомагає розширити емоційний словник та зрозуміти, що емоції є нормальною частиною життя.

По-четверте, розвиток емпатії. Батьки можуть активно сприяти розвитку емпатії у своїх дітей, навчаючи їх співчувати та розуміти почуття інших людей. Це може бути досягнуто через обговорення ситуацій, читання книг та перегляд фільмів, які стимулюють сприйняття світу через призму інших осіб [1].

Загалом застосування цих стратегій сприяє не лише розвитку емоційного інтелекту дитини, але й формує її здатність до побудови здорових міжособистісних відносин та успішної соціалізації.

Отже, сім'я для дитини – це перший і основний компонент середовища, у якому відбувається безпосередньо її соціальний, фізичний, емоційний, психічний та інтелектуальний розвиток. Родина має вирішальний вплив на формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку та їх соціалізацію. Емоційний інтелект надає дітям інструменти для успішного взаємодії з навколишнім світом, розвиває їхні соціальні навички. Батьки та родина загалом є важливими партнерами у цьому процесі, створюючи умови для емоційного розвитку та соціальної адаптації дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голота А.С. Розвиток емоційного інтелекту дошкільників: практичні рекомендації. Психолог дошкілля. К., 2019. С. 18-23. URL: <https://ispp.org.ua/2021/02/22/rozvitok-emosijnogo-intelektu-doshkilnikiv-praktichni-rekomendaci%D1%97-golota-a-s/>
2. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 7. С. 54-59.
3. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. Молодь і ринок. 2012. №12(95). С. 136-139.
4. Шпак М.М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія. 2016. Вип. 4. С. 196-205.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Анісімова О.Е.

УКД 378.018.43:378.091.321

СЛІСАРЕНКО В.О.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті порушено питання про оновлення підходів щодо організації занять в умовах дистанційної освіти. Автором звертається увага на особливості проведення занять обґрунтовуються умови активізації діяльності здобувачів.

Ключові слова: освітній процес, умови активізації діяльності здобувачів та викладачів вищої освіти.

The article raises the issue of updating approaches to the organization of classes in the conditions of distance education. The author draws attention to the peculiarities of conducting classes and substantiates the conditions for activating the activities of the students.

Key words: educational process, conditions for activation of higher education students and teachers.

Сучасна освітня політика націлює на корені зміни змісту, форм, системи керування у закладах вищої освіти. У першу чергу, це оновлення освітнього процесу відповідно до викликів суспільства. Часи пандемії, військовий стан внесли свої корективи в освіту, багато чому навчили педагогічних працівників. Зокрема, умови синхронного і асинхронного навчання змусили педагогів активізувати в собі здібності як творчі, комунікативні, так й шліфувати уміння працювати з новими комп'ютерними програмами. Важливим аспектом діяльності викладачів стає оволодіння методами активізації здобувачів вищої освіти до навчальної, практико орієнтованої діяльності.

Як ми бачимо в Законі України «Про вищу освіту», освітній процес – це «інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [3].

Сьогодні говориться про формування конкурентоспроможної особистості, яка може протистояти негараздам життєвого середовища, поводитися мобільно за умов його змін, особистості, що може комунікувати, уникати конфліктів, особистість спрямована на неперервне професійне зростання тощо. Тому, метою освітнього процесу є «реалізація особистісного потенціалу людини, розвитку її творчих (креативних) здібностей, задоволення потреб особи і суспільства у підготовці компетентних фахівців, конкурентоздатних на національному та міжнародному ринках праці» [3].

Реалізувати дану мету можна через низку спеціально створених психолого-педагогічних, соціальних умов. Враховуючи те, що характерним для якості освітнього процесу є організація паритетних стосунків с системі «здобувач-викладач», висока вмотивованість на формування компетентностей, комплекс педагогічно-доцільних засобів навчання, орієнтація на самостійну роботу, високий рівень самооцінки, викладачі мають вміти чітко планувати діяльність здобувачів на заняттях, зокрема підбирати такі методи і прийоми, які найбільш ефективно вплинуть на розвиток особистості, зокрема запрограмують просування кожного здобувача вищої освіти на шляху професійного становлення. Таким чином, діяльність педагога має бути спрямована на інноваційність, а діяльність здобувачів має носити активний пізнавальний характер. Ілюстрацією цього може слугувати рисунок 1, де показано взаємодію викладача і здобувача в процесі викладання і учіння.

Діяльність викладача (навчання, викладання)					
Визначення мети і завдань навчальної діяльності	Мотивація на діяльність	Визначення змісту навчальної діяльності	Механізм організації навчально-пізнавальної діяльності	Вибір педагогічно-доцільних стимулів, контроль	Оцінювання результатів

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія (партнерство, дія в команді)					
Усвідомлення цілей навчально-пізнавальної діяльності	Розвиток потреб і мотивів навчально-пізнавальної діяльності	Процес перетворення інформації у знання	Прояв позитивно-емоційного відношення і вольових зусиль	Рефлексія	Самоконтроль
Навчально-пізнавальна діяльність здобувачів (учіння)					

Рисунок 1. Взаємодія викладача і здобувача на занятті

У чому ж виражається новизна організації освітнього процесу на рівні різних форм їх організації. Перше, на що слід звернути увагу, то на специфіку психологічного, дидактичного, емоційного характеру освітнього середовища на організованих заняттях. По-друге, слід усвідомити, що «сьогодні необхідна психологізація міжособистісних взаємин, що пред'являє підвищені вимоги до викладача в рамках «суб'єкт-об'єкт-суб'єктної» взаємодії. Взаємодіючи з викладачем, студент є водночас і суб'єктом (повноправною особистістю), і об'єктом, на який спрямовано педагогічний вплив [4, с. 313].

Далі можна виокремити інноваційний стиль викладання, що характеризує готовність до інноваційної педагогічної діяльності як «особливого особистісного стану, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії» [1, с.124]. Це є підставою стверджувати: сучасний викладач має бути творчим, спрямованим на інноватику, що в свою чергу дозволить йому підбирати зміст, форму проведення, методи і прийоми, засоби навчання відповідно до індивідуальних особливостей кожного.

Робота в режимі синхронного і асинхронного навчання значно вплинула на оновлення як змістовної складової організації освітнього процесу, так і технологічної. Викладач, готуючись до занять має скомпонувати інформацію в її логічній послідовності, визначити більш складні або легкі до сприйняття частини. За умов проведення практичних, семінарських занять дуже виважено дозувати активну пошукову, дослідницьку, комунікативну роботу. «Засоби спілкування (синхронні й асинхронні) на дистанційних курсах дозволяють студентам відчувати свій зв'язок з викладачем та групою в оперативному режимі, розглядати проблеми й питання, що виникають» [2]. Вкрай важлива організація індивідуальної роботи, зокрема, під час асинхронного навчання. Викладачами пропонуються різні види таких завдань, серед яких мультимедійні презентації, завдання творчого, пошукового змісту, есе, реферати, тези виступів на круглих столах тощо). Така робота розширює можливості для самореалізації на заняттях, дозволяє більш повно засвоювати теоретичний матеріал, обґрунтовувати свою думку, критично мислити, розвивають комунікаційну компетентність.

Висновок. Модернізація освітнього простору вищої школи вимагає від суспільства конкретних рішень, зокрема реорганізації освітнього процесу, яка

відбудеться за умов залучення викладачів інноваційного типу, що буде сприяти вибору адекватних меті, завдань, форм і методів організації розвитку особистості майбутніх фахівців, орієнтації навчання здобувачів в режимі високої самостійності та вмотивованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015. 161с. https://library.vspu.edu.ua/polki/akredit/kaf_4/voloshina2.pdf
2. Кухаренко В.М. та ін. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: Навчальний посібник. 3-є вид. / За ред. В.М. Кухаренка. Харків: НТУ "ХПІ", "Торсінг", 2002. 320 с.
3. Освітній процес Стаття 47 ЗУ Про вищу освіту зі змінами 2023 рік №1556-VII від 01.07.2014, редакція від 01.01.2022 Детальніше: https://urst.com.ua/pro_vyshchu_osvitu/st-47
4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. К.: Вища шк., 2004. 335 с.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор Андрієвський Б.М.

УКД 373.2.064.1:316.47

ТРУСІЛОВА А.С.

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї: ВАЖЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті розглянуто важливість партнерства між закладом дошкільної освіти та сім'єю в соціально-педагогічному контексті. Заклади дошкільної освіти мають завдання не тільки надавати якісну освіту, але й сприяти соціальному розвитку дитини, формувати її моральні та соціальні цінності, розвивати навички співпраці та самоорганізації. Важливою складовою цього процесу є співпраця з батьками дітей.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, соціально-педагогічне партнерство, родини вихованців дошкільних закладів.

The article considers the importance of socio-pedagogical partnership between the preschool education institution and the family in the context of socio-pedagogical partnership. Preschool education institutions have the task not only to provide quality education, but also to promote the child's social development, to form moral and social values, to develop cooperation and self-organisational skills. A cooperation with the children's parents is an important component of this process.

Key words: preschool education institution, socio-pedagogical partnership, families of pupils of preschool institutions.

Сучасне суспільство ставить перед системою освіти нові завдання та вимоги, спрямовані на підготовку молодого покоління до життя в умовах глобалізації, інформаційної революції та соціокультурної різноманітності.

Забезпечення якісного та гармонійного розвитку дитини є завданням першочергового значення в сучасному суспільстві. Основною ланкою у цьому процесі є взаємодія між закладом дошкільної освіти та сім'єю. Соціально-педагогічне партнерство, яке формується між цими двома суб'єктами, відіграє важливу роль у підготовці дітей дошкільного до їх подальшого життя.

Заклади дошкільної освіти є першими інституціями, з якими дитина знає контакту поза сім'єю. Вони мають не лише забезпечувати навчання та розвиток, але й створювати комфортну та безпечну атмосферу для дітей. Також створюють сприятливе середовище для соціалізації дітей, де дошкільники вчаться взаємодіяти з однолітками та вихователями. Ще однією важливою функцією дошкільного закладу є формування цінностей, моральних норм та навичок, які є загальноприйнятими у нашому суспільстві.

Сім'я є основним соціальним середовищем для дитини. Вона оточує дитину з перших днів її життя і має вирішальний вплив на її розвиток.

Батьки відповідають за фізичне, емоційне та соціальне благополуччя дитини. Вони вчать її цінностям, навичкам і підтримують її в пошуках власного місця в суспільстві. Позитивні родинні стосунки створюють атмосферу довіри та підтримки, яка необхідна для психічного і емоційного розвитку дитини. Крім того, вони відіграють важливу роль у формуванні особистості дитини, виховуючи її відповідальність, самостійність і вміння приймати рішення.

«Соціально-громадянська компетентність – це здатність дитини виявляти особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на поліпшення спільного життя» [3].

Сучасна освіта, спираючись на філософію дитиноцентризму, розглядає дитину та її індивідуальність як основний фокус педагогічної діяльності. Засвідчується унікальність кожної дитини та акцентується увага на важливості врахування її особистих потреб та внутрішнього світу. Це означає розуміння її емоційного стану, індивідуальних мотивацій, цінностей та особистих переконань. Забезпечення психологічного комфорту та підтримка емоційного розвитку стають не менш важливими завданнями для педагогів, ніж сам процес навчання.

Соціально-педагогічне партнерство визначається як конкретна форма взаємодії освітнього закладу з фізичними або юридичними особами, і ґрунтується на принципах активної участі навчального закладу в реалізації його особистісно-розвивальних функцій. Це взаємодія, яка об'єднує сім'ю, педагогів та адміністрацію дошкільного закладу в спільному зусиллі для досягнення певних цілей.

У рамках соціально-педагогічного партнерства освітній заклад виступає учасником, що відіграє ключову роль у втіленні виховних і розвивальних завдань. Взаємодія включає в себе різноманітні аспекти, такі як спільне

планування, реалізація освітніх програм, вирішення питань, пов'язаних з розвитком особистості дитини.

Сім'я, педагогічний колектив та адміністрація ЗДО вступають в партнерські відносини з метою створення оптимального середовища для навчання та виховання дітей. Це партнерство ґрунтується на взаємному розумінні, повазі до кожного учасника, спільній відповідальності за успіхи та досягнення дітей в процесі їх розвитку [1].

Співпраця дошкільного закладу і сім'ї має на меті сприяти оптимальному розвитку кожної дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та особливості. Педагоги повинні інформувати батьків про динаміку розвитку дітей та їх досягнення, а також спільно обговорювати проблеми та шляхи їх вирішення. Соціально-педагогічне партнерство сприяє підвищенню рівня освіти сімей та підтримці вразливих категорій.

Важливою рисою партнерства є рівноправність усіх сторін, активна співпраця та взаєморозуміння. Це сприяє зростанню впевненості дошкільника в собі, розвиває його соціальну компетентність.

Взаємодія між педагогами та батьками є важливим елементом успішного виховання дитини в сучасному світі. Ця взаємодія ґрунтується на принципах взаємодопомоги, взаємоповаги та взаємодовіри. Педагоги повинні бути ознайомлені з умовами сімейного виховання кожної дитини і брати це до уваги при взаємодії з нею в дошкільному закладі.

Сучасні дослідження підкреслюють, що партнерство між педагогами та батьками є обов'язковою складовою успішного виховання дітей. Батьки не можуть вирішити всі аспекти виховання без активної участі педагогів, і навпаки.

Ця взаємодія передбачає створення позитивних установок для визначення спільних цілей, планування, організацію виховного процесу та аналіз його результатів. Важливо відзначити, що в процесі взаємодії створюється сприятливе середовище для продуктивного спілкування всіх учасників освітнього процесу. Ця взаємодія включає в себе обмін думками, почуттями та ідеями, що допомагає краще розуміти потреби та інтереси дитини, а також забезпечує більш ефективну роботу над її вихованням [2, с. 22].

Обов'язковою має бути відповідальність обох сторін за успіх дитини. Батьки стають більш активними учасниками освітнього процесу, а педагоги отримують можливість краще розуміти потреби кожної дитини. Це сприяє підвищенню якості освіти та формуванню гармонійно розвинутої особистості.

Отже, соціально-педагогічне партнерство між закладом дошкільної освіти і сім'єю є ключовим чинником в розвитку дитини. Обидві сторони відіграють важливу роль у формуванні особистості дитини, їх спільні зусилля сприяють її гармонійному розвитку. Важливо постійно підтримувати і розвивати партнерство, оскільки воно має далекосяжний вплив на майбутнє суспільства, формуючи громадян, які здатні приймати обґрунтовані рішення і сприяти соціальному процвітанню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердніченко Т.О. Соціально-педагогічне партнерство як умова успішного розвитку дитини. <https://vseosvita.ua/library/dopovid-socialno-pedagogicne-partnerstvo-ak-umova-uspisnogo-rozvitku-ditini-200509.html>
2. Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні самостійності дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник. укл.: О. В. Лісовець. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 99 с.
3. Косенчук О., Куземко Л. Виховуємо соціально компетентного громадянина у грі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021, № 6.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Горлова А.В.

УКД 159.94

УРЮПНА І.В.

ПОРУШЕННЯ ПОВЕДІНКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті проаналізовано фактори, які можуть спричиняти порушення поведінки у дошкільників, включаючи психологічні, сімейні, інтеракційні та середовищеві аспекти. Стаття також висвітлює практичні поради для батьків, вихователів та педагогів щодо виявлення та попередження порушень поведінки у дошкільників. Висновки цієї статті підкреслюють важливість розуміння та підтримки дітей у цьому віковому періоді для їхнього оптимального розвитку та соціальної адаптації.

Ключові слова: дошкільний вік, соціалізація, адаптація, негативізм.

The article analyzes the factors that can cause behavioral disorders in preschoolers, including psychological, family, interactional, and environmental aspects. The article also highlights practical advice for parents, educators and teachers on identifying and preventing behavioral disorders in preschoolers. The findings of this article emphasize the importance of understanding and supporting children in this age period for their optimal development and social adaptation.

Key words: preschool age, socialization, adaptation, negativism.

Постановка проблеми. Дошкільний вік – це період, коли дитина вперше вступає в соціальний світ поза родинним оточенням. Порушення поведінки у цьому віці можуть впливати на соціальну адаптацію та відносини з однолітками та дорослими. Певні порушення поведінки можуть створювати загрозу для фізичного та психічного здоров'я дитини, а також для інших дітей навколо неї. Для вихователів і педагогів важливо розуміти, як ефективно реагувати на порушення поведінки, які стратегії використовувати для виховання та навчання дітей. Розуміння порушень поведінки у дошкільників є важливим для психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють з дітьми. Вони можуть

надавати необхідну допомогу та спрямовувати належний розвиток. Отже, тема «Порушення поведінки у дошкільників» залишається дуже актуальною і потребує подальшого дослідження, відслідковування та розробки стратегій для впорядкування поведінки у дітей цього вікового періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Д. Ельконін, О. Кононко та Т. Поніманська розглядали концепцію нормативності як основу для характеристики поведінки дітей дошкільного віку. В контексті педагогічного аспекту виховання дошкільників, які проявляють негативну поведінку, цю проблему досліджували В. Оржеховська та Т. Федорченко. У своїх працях, Л. Божович, Л. Виготський, М. Дубінін, Б. Ломов, Л. Славіна, С. Рубінштейн, В. Крижок, Є. Павлютенков аналізували загальні аспекти поведінки особистості.

В сучасному тлумачному психологічному словнику знаходимо твердження: «що дошкільний вік є періодом інтенсивної соціалізації особистості, коли захисні механізми психіки дитини лише починають формуватися. Тому від того, які події відбуваються протягом цього життєвого етапу, залежить, якими стануть психічні механізми у майбутньому: чи вони будуть продуктивними і сприяють процесу розвитку та саморегуляції особистості, чи, навпаки, непродуктивними, що може призвести до деформації поведінки дитини. Науковці називають ці деформації "негативізмами"» [4, с. 167].

Діти з негативною поведінкою, за визначенням Т. Федорченко, це такі, в котрих під «впливом несприятливих соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів для їхнього розвитку відбувається порушення ставлень до норм поведінки» [4, с.168]

Науковець Турбавіна вказує на те, що серед найбільш поширених вад і проблем у дітей з негативною поведінкою включають лінощі, неуспішність, розсіяність і надзвичайну сором'язливість, яка часто може призводити до повної замкнутості [5, с. 46].

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу нами було сформовано наступні **цілі**:

1. Дослідити основні причини і фактори, які призводять до порушень поведінки у дошкільників, включаючи психологічні, сімейні, соціальні та середовищеві аспекти.

2. Розглянути методи діагностики та оцінки порушень поведінки у дошкільників, включаючи інструменти для виявлення та вимірювання поведінкових проблем.

3. Розглянути ефективні педагогічні та психологічні стратегії для втручання та корекції порушень поведінки у дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Поняття «негативні прояви у поведінці» взаємодіє із поняттями «відхилення у поведінці» та «девіантна поведінка», оскільки вони можуть становити початковий етап у розвитку девіантної поведінки [3]. За словами Ю. Клейберга, «девіантна поведінка» представляє

собою систему вчинків особистості, які відхиляються від загальноприйнятих норм (норм психічного здоров'я, права, культури, моралі тощо)» [1, с. 11].

Негативні прояви у поведінці беруть свій початок у ранньому дитинстві. При несприятливій соціальній ситуації негативні прояви у поведінці накопичуються та переходять у якісні утворення – симптомокомплекси, що проявляються спочатку в поведінці дитини дошкільного віку, не зачіпаючи її особистості (дошкільне дитинство), а з часом поширюються на особистісну сферу [2, с. 28].

Подолання порушень поведінки у дошкільників вимагає терпіння, розуміння та систематичного підходу. Ми вважаємо, що сформовані нами принципи спілкування та налагодження комунікації з дітьми дошкільного віку, мають ефективність в роботі вихователя та в повсякденному житті. Ось декілька кроків, які можуть бути корисними:

1. Розуміння причин порушень: Спробуйте з'ясувати, що може бути викликом для порушень поведінки. Чи є якісь конкретні ситуації, стресори або фактори, які спонукають дитину до такої поведінки? Розуміння причин може допомогти розробити ефективнішу стратегію втручання.

2. Комунікація і розмова: Говоріть з дитиною відкрито і спокійно. Постарайтеся з'ясувати, як вона себе почуває і чому вона веде себе певним чином. Покажіть, що ви її слухаєте і розумієте.

3. Встановлення правил і очікувань: Розробіть ясні правила поведінки вдома і в дошкільному закладі. Важливо, щоб дитина зрозуміла, як вона повинна себе вести і які наслідки можуть бути, якщо вона порушує правила.

4. Моделювання поведінки: Дорослі є важливими моделями для дітей. Покажіть добрі приклади, як слід вести себе в різних ситуаціях.

5. Пошук підтримки і консультації: Якщо порушення поведінки дитини стають серйозними та тривалими, зверніться до педагога-психолога або іншого фахівця, який може надати консультації та допомогу.

6. Терпіння і послідовність: Пам'ятайте, що зміни в поведінці можуть вимагати часу. Будьте терплячими і послідовними в своїх зусиллях.

7. Достатньо сну та здорове харчування: Важливо забезпечувати дитину здоровим режимом, включаючи достатньо сну та правильне харчування, оскільки це може впливати на її поведінку.

Оскільки під час розвитку і навчання діти можуть мати фази порушень поведінки. Важливо підтримувати їх, надавати позитивну реакцію на досягнення та навчати адекватним способам виразу емоцій та вирішення конфліктів.

Висновки. Порушення поведінки у дошкільників є актуальною і важливою темою, оскільки вона може впливати на розвиток дитини, її соціальну адаптацію і взаємовідносини з іншими дітьми та дорослими.

Розуміння причин порушень поведінки є ключовим фактором для їх подолання. Фактори, такі як стрес, сімейна ситуація, психологічні особливості і середовище, можуть впливати на поведінку дитини. Співпраця з педагогами, сім'єю та фахівцями може бути корисною для подолання порушень поведінки.

Всі сторони повинні спільно працювати для покращення поведінки дитини. Системні зміни в режимі дитини, включаючи правильний сон та харчування, можуть впливати на її поведінку. Забезпечення здорового способу життя може допомогти вирішити деякі порушення поведінки. Терпіння і послідовність є важливими якостями для батьків та педагогів. Подолання порушень поведінки може вимагати часу і стійких зусиль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ: Освіта, 1998. 225 с.
2. Педагогічний словник для молодих батьків. Київ: ДЦССМ, 2002. 348 с.
3. Пихтіна Н. Профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 367 с.
4. Сучасний тлумачний психологічний словник / за ред. В. Б. Шапар. Харків: Прапор, 2007. 240 с.
5. Трубавіна І. Концепція соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Теорія та практика підготовки соціальних педагогів та психологів у ВНЗ: досвід, проблеми та перспективи: Всеукраїнська науково-практична конференція (Запоріжжя, 17–19 травня 2007 р.): матеріали конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. С. 91–94.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Казаннікова О.В.

УКД 373.3.016-052:364-787.522"364"

ЧАЛА К.В.

АДАПТАЦІЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізується проблема адаптації учнів 1-4 класів до умов воєнного стану, а також заходи щодо забезпечення їх безпеки та ефективності навчального процесу. Виокремлюються поради вчителям для полегшеної успішної адаптації до навчання учнів початкової школи в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: навчання, учні початкової школи, воєнний стан, освіта, адаптація до нових реалій.

The article analyzes the problem of adaptation of students of grades 1-4 to the conditions of martial law, as well as measures to ensure their safety and the effectiveness of the educational process. Tips for teachers to facilitate successful adaptation to education of primary school students in conditions of armed conflict are highlighted.

Key words: education, primary school students, martial law, education, adaptation to new realities.

Мета. Метою написання статті є характеристика (виокремлення) умов полегшеної адаптації дітей та педагогів до навчання в умовах військового конфлікту, виокремлення ефективних порад вчителям. Виходячи з мети статті, нами були поставлені наступні завдання: виділити чинники ефективної адаптації школярів до освітнього процесу; розроблення рекомендацій педагогам для полегшеної адаптації до нових реалій.

Актуальність теми. Війна – тяжке випробуванням для суспільства та людства в цілому. Вона приносить невимовну кількість страждань, руйнування та втрат, а також залишає довготривалий слід у культурі та історії країн, що брали в ній участь. Раніше багато педагогів займалися дослідженням навчання дітей під час війни, оскільки це є важливою сферою освітньої практики. Жан Піаже – швейцарський психолог та педагог, досліджував розвиток дитячого мислення та навчання в різні періоди життя, включаючи військові конфлікти. Анна Фрейд – австрійська психоаналітик та педагог, зосереджувала увагу на психологічних аспектах навчання та психічного здоров'я дітей. Василь Сухомлинський – український педагог, який працював під час Другої світової війни, активно вивчав питання навчання та виховання дітей в умовах військових дій. Дані освітяни внесли значний внесок у розуміння та покращення умов навчання дітей під час війни, а їхні дослідження та педагогічні методи використовуються дотепер.

Сучасний світ, як епоха геополітичних змін та глобальних конфліктів, нерідко стикається з непередбачуваними ситуаціями, включаючи воєнні конфлікти та військовий стан. Війна змінює цінності та можливості людей, має відображення на їхньому психологічному стані. Умови військового стану становлять серйозні виклики в усіх сферах суспільства, в тому числі і в системі освіти. Тому в наш час, коли загроза військових конфліктів не є абстрактною ідеєю, а стає реальною для багатьох країн, важливо мати чіткий план навчання дітей у військових умовах й знати механізм його впровадження. Навчальні заклади залишаються не тільки місцем виробництва знань, а й центрами адаптації до непередбачуваних ситуацій, збереження психологічного стану та фізичного здоров'я дітей, в нашому випадку – учнів початкової школи. Сучасні літературні джерела є не досить багаточисельними щоб їх вивчати, аналізувати в дійсності, адже часи змінились й війна в наші дні вимагає дещо іншого підходу до навчального процесу та взаємодії з людьми в цілому. Так як ці речі ніхто не дослідив в повному обсязі, вони є тими, які треба вивчати. У даного питання яскраво виражена актуальність.

Виклад основного матеріалу. Адаптація до нових реалій є невід'ємним етапом у житті кожної особи, а останні навколишні умови постійно змінюються. Цей процес може включати в себе адаптацію до нового місця проживання, навчання, роботи, соціокультурного середовища або навіть до нових життєвих умов. Формування сприятливого для адаптації дитини середовища, систематичного навчання та розвитку особистості забезпечуватиме їй подальше успішне навчання та виховання [2].

Проаналізувавши літературу з даного аспекту, можна виділити наступні чинники, котрі значно полегшують адаптацію учасників освітнього процесу:

1. Розуміння воєнного стану та його вплив на освіту.

Воєнний стан являє собою особливий правовий режим, котрий вводиться в усій країні або лише в окремих її місцевостях у зв'язку зі збройною агресією чи загрозою нападу, небезпекою державної незалежності, територіальної цілісності [3].

Військовий стан може супроводжуватися обмеженнями у вільному русі, евакуацією населення та загрозою безпеки в навколишньому середовищі. Перш за все, важливо розуміти, що в умовах війни шкільне середовище зазнає суттєвих змін. Небезпека та стрес можуть вплинути на психоемоційний стан учнів та вчителів, а також на загальну атмосферу в навчальному закладі. У таких умовах педагоги, учні та їх родини зазнають впливу стресу і емоційного дискомфорту. Педагогічними працівниками мають розроблятися програми та заходи, спрямовані на адаптацію дітей до нових умов, покращення їхнього психологічного стану та загального самопочуття. Вчителям слід бути готовими до можливості непередбачуваних ситуацій і адаптуватися до них. Вони повинні розглядати можливість гнучкої організації навчального процесу, з урахуванням можливих перешкод у вигляді евакуації, обмеження на переміщення тощо.

Відбулися зміни у формах навчання. Відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту» освітній процес може відбуватися за наступними формами: інституційною, заочною, індивідуальною. Важливо підібрати найбільш оптимальну форму навчання, при цьому бажано не призупиняти навчальний процес для учнів 1-4 класів [5].

2. Психологічна підготовка учнів та вчителів до військових умов.

Проблеми психічного здоров'я дітей порівняно з дорослими мають більш прямий зв'язок з оточенням, особливо з ситуацією у сім'ї, з тими психічними станами, у яких вони там перебувають. Залежно від ставлення учнів до школи, шкільне життя може виступати масовим психотравмувальним або психозахисним чинником в залежності від учнівського психічного стану задоволеності або незадоволеності умовами та змістом навчального процесу [7, с. 224].

Неможливо мирному населенню бути абсолютно готовими до війни. Більшість населення України воєнний конфлікт у 2022 році застав зненацька. Педагоги мають вміти урівноважити свій емоційний стан та бути готовими надати психологічну допомогу дітям, які можуть пережити стресовий стан через військові дії. Зараз завданням освітян є допомога дітям відчувати хоч невеликий, але безпечний простір. Велика кількість учнів досі перебувають у шоківому стані. Батьки та педагоги не можуть передбачити, що саме стане тригером для травматичних реакцій. Варто випромінювати уважність, емпатійність, почуття такту та відчуття опори, котрі необхідні дітям в такі важкі для всіх часи [4].

Велика цікавість дитячих практичних психологів до психологічного стану дітей шкільного віку, використання адаптованих психологічних

технологій і методів психотерапії дає можливість ефективніше вирішувати завдання, котрі освітяни ставлять перед психологічною наукою – якісний психологічний супровід становлення гармонійної особистості учня початкової школи [8, с. 191].

У період військового конфлікту звичними речами є те, що діти можуть відчувати стрес, невпевненість та страх. Для забезпечення адекватної адаптації важливо організувати сесії психологічної підготовки для дітей (як групові, так і індивідуальні), під час яких їм надається інформація про поточний час та вони мають можливість обговорити свої почуття та страхи. Також корисно надати дітям практичні навички методів релаксації та розслаблення. Наприклад, якщо поруч з вами учень який трясеться, у нього великий викид адреналіну, то у такій ситуації нема сенсу говорити «Розслабся», «Не панікуй», «Тримай себе в руках», а треба запропонувати якийсь рух сказавши їй: «Випий води», «Закутайся», «Порахуй кількість однокласників». Створення позитивного психологічного клімату можуть допомогти учням пережити стресовий період. Важливо зберігати емоційне благополуччя школярів.

3. Формування умінь самозахисту та безпеки.

У військових умовах безпека дітей стає пріоритетною задачею. Для цього необхідно ввести наступні заходи:

- Організація безпеки в навчальному закладі. Забезпечення безпеки в навчальному закладі включає перевірку себе та зміцнення будівельної конструкції, створення запасних виходів, перевірку надійних засобів комунікації та можливості швидкого повідомлення батькам про стан дітей, а також організацію системи тренувань на випадок надзвичайних ситуацій.
- Освітні заходи щодо безпеки. Учні повинні бути навчені базовим принципам безпеки в умовах військового стану, включаючи правила евакуації, захисту від обстрілів та першої медичної допомоги. Для проведення даних інструктажів доцільно запрошувати медиків, військових, поліцейських, адже дані люди – професіонали своєї справи і зможуть надати ефективні поради, котрі використовуються на практиці та є дієвими.

Також важливо дбати про фізичне здоров'я учнів, не дарма метою фізкультурної освітньої галузі є формування у дітей шкільного віку стійкої мотивації до занять фізичною культурою і спортом, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок [1].

Освітнє середовище для учнів початкової школи має бути безпечним місцем, в котрому діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці [2].

4. Використання інформаційних технологій та дистанційного навчання

Умови військового конфлікту призвели до обмеження у доступі до ресурсів та змін у розкладі навчання. Учителі повинні бути готові до гнучкої організації навчального процесу, використання альтернативних методів навчання та оцінювання. Важливо також надати учням можливість розвивати творчі навички та самостійність. Військовий стан призвів до обмеження

можливостей традиційного навчання в аудиторії. Пряма комунікація можлива не у всіх закладах освіти. Використання онлайн-ресурсів та дистанційних технологій стає ефективним способом продовжувати навчання.

Серед українських педагогів та школярів користуються найбільшою популярністю наступний інструментарій: 1. Google Classroom– платформа, розроблена Google, котра дозволяє вчителям створювати класи, надавати завдання, спілкуватися з учнями та відстежувати їх прогрес. 2. Microsoft Teams– платформа для комунікації та співпраці, що включає в себе можливості відеоконференцій, чату, спільного доступу до документів і завдань. 3. Zoom являє собою сервіс для відеоконференцій, який можна використовувати для віддалених уроків, дистанційних зустрічей і онлайн-комунікацій. 4. Kahoot!– інтерактивний ігровий інструмент, який може бути використаний для організації веселих і навчальних вікторин та грифінгів. 5. Padlet– віртуальна дошка, яку можна використовувати для спільної роботи над проектами, обміну ідеями та відображення інформації. 6. Scratch– програмоване середовище для дітей, допомагає вивчати основи програмування через створення анімацій та ігор.

5. Взаємодія з батьками та спільнотою

Співпраця з батьками та громадськістю набуває особливого значення в умовах військового стану. Батьки виявились теж не готовими до нових військових реалій, з ними має проводитися окрема робота педагога і психолога. Корисними є спільні заходи за підтримки сімей та забезпечення комунікації між школою та спільнотою. Ефективними способами залучення батьків будуть запропоновані вчителем родинні челенджі («Як ми проводимо свій вільний час», «Батьки – частина школи»), флешмоби, ярмарки, спільні екскурсії та подорожі, залучення батьків до виготовлення різних робіт для класу, школи.

Важливо створити сприятливе соціальне середовище для учнів. Регулярні спілкування з педагогами, психологами та іншими дітьми можуть допомогти зберегти психічне здоров'я та підвищити рівень самоповаги. Під час адаптаційного процесу для учнів початкової школи важлива підтримка і авторитет «ведення і наслідування», бо дитина є чутливою та уважною до тих, хто стає для неї опорою [6].

Навіть під час воєнного стану варто завжди пам'ятати, що метою початкової ланки освіти є всебічний розвиток дитини та її талантів, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості, розвиток компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб. Вчитель має розпізнавати, підтримувати та розвивати здібності дитини [1].

Нами були проведені бесіди з вчителями, котрі працюють з дітьми початкової школи в умовах воєнного стану. Вони підтвердили ефективність застосування на практиці виділених нами порад педагогам для полегшеної адаптації до нових реалій, а саме:

1. Турбота про себе – важливий аспект, намагайтесь не починати роботу без ресурсу. Турбота про свій стан проявляється в багатьох речах, таких як:

похвала себе за всі досягнення протягом дня, відпочинок від соцмереж, практика позитивних афірмацій («Мені достатньо бути таким, яким я є зараз», «Я талановитий педагог», «Сьогоднішній навчальний день буде незвичним та продуктивним», тощо). Прикладом даної роботи педагогами було виділено ранкове коло, під час якого відбувається налаштування на навчальний процес та спілкування учасників освітнього процесу з метою налагодження емоційного стану. В школах педагоги часто наголошують, що турбота про себе – це не егоїзм, а необхідність!

2. Намагайтеся створювати для учнів безпечний простір, у якому б дитина відчувала близькість – «я з тобою». Даний простір має містити в собі чітко структуровані правила та межі контакту. Вчителі застосовують це через бесіди з учнями про цінності та правила класу.

3. Співпраця з психологом – наша нова реальність, не цурайтесь її. Варто налагодити роботу з емоційним реагуванням на почуття та емоції. В освітньому просторі невід’ємним компонентом є фаза стабілізації – зміцнення та відчуття безпеки. Прикладом даної роботи, котра відбувається в дійсності, було названо відвідування психологом навчальних занять з метою корекції поведінки та налагодження психологічного стану дітей.

4. Під час ігрової діяльності намагайтеся не травмувати учнів метафорами про літаки або якусь військову техніку, бо це може викликати травмуючі спогади у дітей, котрі перебували під обстрілами. В роботі намагайтеся уникати деталей, котрі руйнуватимуться, бо це може нагадувати дітям зруйнований будинок. Вчителі намагаються не підіймати тему війни з дітьми, коли це не стосується теми уроку.

5. В навчальному процесі робити акцент на стабільність у теперішній реальності, відволікати дітей і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями, поринати разом з ними у світ науки, досліджувати його незлічені виміри. Інформація про війну, танки, вибухи й так є в їх оточенні учнів, бо вони чують про це від батьків, рідних і близьких та бачать у новинах [4].

Висновки. Отже, навчання учнів початкової школи в умовах військового стану є складною, але надзвичайно важливою задачею. Вона вимагає комплексного системного підходу та співпраці всіх учасників освітнього процесу: вчителів, адміністраторів, батьків та учнів. Педагоги повинні бути готовими до непередбачуваних обставин та мати стратегії, які дозволять забезпечити нормальний розвиток та навчання дітей навіть в умовах військового конфлікту. Надійна організація, психологічна підтримка та успішний підхід до навчання становлять основу успішної методики в цих умовах. Важливо пам’ятати, що діти – це найвразливіша частина суспільства, тому їх безпека та психологічне благополуччя повинні бути в центрі уваги в умовах військового конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 24.07.2019 року № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.09.2023 року).

2. Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу: Наказ МОН України від 20.08.2018 № 925 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/1-klas-nysh/nmo-923-dodatok.pdf> (дата звернення: 25.09.2023 року).
3. Воєнний стан: Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD (дата звернення: 23.09.2023 року).
4. Коротка пам'ятка для вчителів, які працюють з дітьми під час війни. 9 правил: Нова Українська Школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/kоротка-pam-yatka-dlya-vchyteliv-yaki-pratsyuuyut-iz-ditmy-pid-chas-vijny-9-pravyl/> (дата звернення: 24.09.2023 року).
5. Освіта українських дітей за кордоном: сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/osvita-ukrayinskih-ditej-za-kordonom> (дата звернення: 25.09.2023 року).
6. Поради дитячого психолога Світлани Ройз: сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/poradi-psihologa/poradi-dityachogo-psihologa-svitlani-rojz> (дата звернення: 25.09.2023 року).
7. Юрченко В., Гришук М., Свердова Т. Системний психолого-педагогічний підхід до гуманізації вітчизняної шкільної освіти: практичний аспект. *Габітус. наук. журнал.* 2020. № 12 (1). С. 222-228. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/41.pdf (дата звернення: 25.09.2023 року).
8. Юрченко В., Гришук М., Мороз О. Системна сімейна психотерапія як практичний засіб роботи психологів системи освіти України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал.* 2020. № 11. С. 190–195. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/download/2989/2749> (дата звернення: 23.09.2023 року).

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Петухова Л.Є.

УКД 314.151.3-054.73:37.064.1/.2

ЧИКОР А.А.

РОБОТА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА З СІМ'ЯМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ

У статті аналізується робота з батьками в умовах воєнного стану. Виховання дітей є складним і тривалим процесом, який потребує підготовки батьків. Робота класного керівника з сім'ями внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим аспектом педагогічної діяльності, оскільки такі сім'ї можуть стикатися зі значними труднощами та стресом, пов'язаними з переселенням.

Ключові слова: педагог, виховання, вимушено переселена сім'я, освіта, військовий стан, виховний потенціал.

The article analyzes work with parents under martial law. Raising children is a complex and long process that requires the preparation of parents. The classroom

teacher's work with families of internally displaced persons is an important aspect of pedagogical activity, as such families may face significant difficulties and stress related to resettlement.

Key words: teacher, education, forcibly resettled family, education, military status, educational potential.

Актуальність теми.Сім'ї які опинилися в умовах війни відрізняються від звичайних сімей тим, що вони дедалі більше знаходяться в умовах психологічного стресу, стикаються з більшою кількістю напружених ситуацій, відмовляються від традиційних цінностей на користь нових, іноді непередбачуваних і непостійних. Стрес та травми через постійний страх, небезпеку, розлучення з близькими та інший тяжкий досвід.В умовах війни відбувається переосмислення цінностей та пріоритетів. Безпека та виживання стають найважливішими. Члени сім'ї розлучаються через війну, що створює додаткові труднощі та небезпеку. Втрати впливають на психологічний стан родин. Стрес та обмеження ресурсів призведе до напружених відносин і конфліктів. Це може включати конфлікти щодо доступу до ресурсів, рішень про безпеку тощо.В умовах війни люди вимушені швидко адаптуватися до непередбачуваних змін в середовищі. Це може включати швидкі переїзди, зміну умов проживання, роботи та навчання дітей.Потреба додаткової підтримки та допомоги, які можуть бути надані через гуманітарні організації, спеціалізовані служби або людей, які опинилися в подібній ситуації.Родина вчиться новим навичкам, пов'язаним з виживанням та адаптацією до складних умов. Всі ці чинники негативно впливають на внутрішню динаміку взаємодії між батьками та дітьми в сім'ї.

З одного боку, вимушено переселена сім'я – це сім'я, яка була вимушена залишити своє стале місце проживання і переселитися в інший регіон або країну через надзвичайні обставини, такі як війна, конфлікт, природні катастрофи, політичне переслідування або інші загрози для їхньої безпеки або життя, які не мають достатніх знань про особливості виховання дітей, їхніх вікових та індивідуальних особливостей, нерегульовано та інтуїтивно здійснюють процес виховання у сім'ї. Вони не завжди готові самостійно вирішувати суперечності між перехідними цінностями і правилами конкретного історичного контексту, і, отже, не можуть забезпечити своїх дітей від агресивного впливу інформації та прийняття невірних ідеалів.

Актуальність дослідження. Урахування сучасних тенденцій у розвитку сімей піднімає проблему надання педагогічної підтримки сім'ям, зокрема, у розробці методів привертання батьків і вчителів до співпраці на засадах партнерства. Особливо гостро це питання стосується сімей, які були вимушено переміщені, оскільки їхнє соціальне функціонування може бути ускладнене або порушене з різних об'єктивних і суб'єктивних причин.

Мета статті полягає у реалізації інформаційної спрямованості щодо соціально-педагогічної роботи з батьками, яка необхідна для підвищення виховного потенціалу батьків, що є членами сімей вимушених переселенців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні дослідження та літературні джерела ретельно проаналізовані в даному контексті. Зміст роботи соціального педагога з вимушеними переселенцями і їхніми сім'ями широко подано у працях таких авторів як Н. Бочкор, Є. Дубровська, О. Залеська, О. Калашник, Л. Ковальчук, В. Бондаровська, О. Возіянова, О. Григоренко, Т. Гуцаленко, І. Савенець, О. Куриленко, Н. Максимова, Т. Алексеєнко, Д. Бирик, Ю. Жданович, Т. Куниця, Р. Малиношевського. Методика підвищення виховного потенціалу таких батьків з сім'ями вимушених переселенців включає такі головні напрями:

- Інформаційна орієнтованість: Забезпечення батьків можливістю отримати необхідну інформацію про сутність виховного потенціалу сім'ї та його важливу роль у вихованні дитини. Ця інформація повинна включати достатні знання про виховання дітей, особливості розвитку особистості на різних етапах дитинства, а також можливість обміну досвідом та проблемами в їхніх взаємодіях з дітьми та оточуючими.

- Терапевтична спрямованість: Надання психологічної підтримки батькам у вирішенні їхніх проблем у відносинах з дітьми та оточенням, сприяння розвитку їхньої рефлексивної позиції та навичок відповідального батьківства. Все це спрямовується на загальний особистісний розвиток кожного батька.

- Активно-творча спрямованість: Поширення активності, самостійності і взаємної відповідальності батьків у вирішенні наявних проблем, пов'язаних із вихованням дітей. Ця робота може стати відомчою та сприяти створенню груп взаємодопомоги.

Для роботи з батьками потрібна розробка теоретичного підґрунтя для формування змісту, вибору методів і форм технології що є методологічними принципами. Вони включають:

- Принцип гуманізації: Врахування інтересів і потреб всіх учасників взаємодії, таких як батьки, учителі, психологи та соціальні педагоги. Визнання батьків як партнерів та союзників учителів і прийняття їхнього досвіду та проблем у вихованні дітей.

- Принцип особистісної орієнтованості: Підкреслення важливості поваги до кожної особистості, розвитку її позитивних якостей та гідності. Створення умов для особистісного розвитку і самопізнання учасників, включаючи визначення власних можливостей і цілей.

- Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії: Підтримка у розумінні дитини як головного суб'єкта виховання та спрямованість на створення рівноправних відносин між учасниками виховного процесу, такими як вчитель, батьки і діти.

- Принцип цілеспрямованості та цілісності: Орієнтація на досягнення чітко визначених метоїнізації виховної роботи та врахування комплексності педагогічних впливів на учасників взаємодії.

- Принцип співробітництва і партнерства: Визнання активної ролі батьків як учасників, а не об'єктів педагогічної системи. Врахування знань і

особистих якостей батьків для формування оптимальних відносин з ними та заохочення їхнього внеску у виховну діяльність школи.

- Принцип превентивності: Запобігання негативним проявам у поведінці дорослих і дітей, вироблення у них поведінкових табу та готовності вирішувати конфлікти мирним способом.

Для підвищення виховного потенціалу батьків з сімей вимушених переселенців, які не були готові до масштабних змін в своєму житті, під час роботи у Вінницькому приватному науковому ліцеї «Синкглобал» мною була проведена індивідуальна робота з батьками 2 класу яка включає такі компоненти:

- Ціннісно-гуманний, який охоплює психологічний клімат в сім'ї, її ціннісну єдність, сприйняття дитини, а також аспекти любові і довіри у взаєминах.

- Комунікативно-емоційний аспект, який враховує характер спілкування та стиль виховання в сім'ї.

- Компетентнісний компонент, що охоплює рівень знань, почуттів та дій батьків у сфері виховання дітей.

- Організаційно-діяльнісний аспект, який включає в себе організацію сімейного дозвілля, самоорганізацію та спільну діяльність членів сім'ї.

Аналізуючи літературу спрямовану на роботу вчителів з батьками вимушених переселенців дієвими в практичному застосуванні виділили наступні форми взаємодії з батьками: регулярні інформаційні бюлетені щотижня (де міститься інформація про всі події та заходи, в яких беруть участь діти); зустрічі з групами батьків (для планування волонтерських заходів для класу чи школи); обмін книгами між батьками та вчителями, які стосуються цікавих підходів до навчання та виховання дітей.

Тетяна Алексеєнко, Любов Гончар, Тетяна Куниця вважають найбільш вдалим методом співпраці з сім'ями вимушених переселенців є ті, що ґрунтуються на діалозі, є рефлексивними та емоційно насиченими. Наприклад педагог пояснює сім'ям мету та правила гри. Вони об'єднуються за круглим столом або на килимі. Кожен учасник отримує аркуш паперу та фарби або олівці. Їм пропонується намалювати або написати представлення свого «ідеального світу». Діти і дорослі можуть поділитися своїми мріями, бажаннями та цінностями через малюнки або слова. Після того як кожен закінчив свій «ідеальний світ», учасники обговорюють свої творіння. Вони можуть задавати одне одному питання про те, що представлено на малюнках або написано, і виразити свої думки та почуття. Педагог запитує учасників, як вони відчуються після гри, які емоції вони відчували, і чи змінило це їхнє сприйняття одне одного. Передусім, це спілкування, яке має ігрову складову та включає різноманітний контент інформації, відповідно до визначених цілей. Для досягнення цих цілей використовуються різні технології спілкування, такі як практичні методи вирішення сімейних виховних проблем, обговорення, метод «фокус-груп», аверсивна терапія, метод вікарного навчання та інші.

Хочеться зауважити що окрім неготовності батьків, педагоги, соціальні робітники не були готові до цієї роботи.

Орім традиційних методів, таких як міні-лекції та бесіди, для роботи з батьками з сімей вимушених переселенців з метою покращення їхнього виховного потенціалу на практиці нами були використані підходи, такі як профілактичні розмови, обговорення конкретних ситуацій, практичні вправи, психологічні сценарії, різні види дискусій, творчі завдання, ігрові активності, розгляд проблемних ситуацій, інтерактивні лекції, обговорення інформаційних питань, взаємне спілкування через електронну пошту, які показали помітне покращення роботи батьків у вихованні. Батьки підвищили рівень знань у виховній роботі з дітьми.

Створення умов для рефлексії в групі, тобто створення середовища, в якому особистість може самостійно досліджувати і коригувати свою поведінку, сприяючи індивідуальній і груповій рефлексії, нами було впроваджений рефлексивний тренінг, спрямований на підвищення виховного потенціалу батьків (законних представників) шляхом надання навичок у встановленні конструктивних взаємин з дітьми на основі гуманізму та взаємодопомоги.

Під час проведення рефлексивного тренінгу для батьків дітей молодшого шкільного віку нами було використано такі підходи, як: діалогічні взаємодії, використання інформаційних технологій, різноманітні активні та ігрові вправи, методи для контролю негативних емоцій (наприклад, «активне слухання дитини», метод «Я повідомлення»), групові дискусії. Також застосовувалися методи розв'язання проблемних ситуацій, заміни негативних установок на позитивні і конструктивний підхід для вирішення конфліктних ситуацій.

Висновок. Методи роботи з батьками є важливим доповненням у встановленні контактної взаємодії, оскільки педагоги розширюють свій досвід роботи з батьками, використовуючи нові та різноманітні методи діагностики та способи передачі інформації. Під час розробки соціально-педагогічного супроводу для підвищення виховного потенціалу батьків із сімей вимушених переселенців враховувалася складність залучення батьків до взаємодії і необхідність розвитку їхньої мотивації для підвищення рівня педагогічної культури.

Неготовність батьків, педагогів і соціальних працівників до роботи в умовах війни може бути зумовлена різними факторами і мати серйозні наслідки для всіх учасників освітнього та виховного процесу, а саме погіршення якості надання послуг та психологічного благополуччя дітей і сімей. Тому важливо розуміти ці причини та шукати способи підтримки та навчання для працівників, щоб краще впоратися з викликами, пов'язаними з війною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Особистість народжується в сім'ї. Початкова школа. 1994. № 2. С. 8–10
2. Закон України „Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” [Електронний ресурс] : Верховна Рада України ; Закон від 20.10.2014 № 1706-VII. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show /1706-18>

3. Капська А. Й. Соціальна робота : [навчальний посібник] / А. Й. Капська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
4. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. / А. Й. Капська, І. В. Пеша. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 232 с.
5. Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психологічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // Право і безпека. – 2012. - Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л. С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.
6. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні : [метод. рек.] / авт. кол.: В.Л. Андреєнкова, Т.В. Войцях, Л.Г. Ковальчук та ін. ; [упор.: В.Л. Андреєнкова, Н. В. Лунченко]. – К. : Агентство «Україна», 2014. – 48 с. (наклад – 6 тис. примірників).
7. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с
8. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К.: Основа – Принт, 2007. – 128 с.
9. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 263 с.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Петухова Л.Є.

УКД 37.042:[159.922.76-056.34:616.89-008.434]

ЧУМАЧЕНКО Д.Ю.

ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Стаття присвячена проблемі історичного та сучасного стану дослідження проблеми організації навчання учнів з особливими освітніми потребами з акцентом на поняття корекційної спрямованості.

Ключові слова: історія освіти, сучасні підходи, інклюзивна освіта, учні з особливими потребами

The article is devoted to the problem that examines the historical and current state of research on the problem of organizing the education of students with special educational needs, with an emphasis on the concept of collection orientation.

Key words: history of education, modern approaches, inclusive education, students with special needs

Ставлення суспільства до людей з психофізичними порушеннями є вирішальним фактором у наданні соціальних та освітніх послуг. Таке ставлення варіюється від агресії до захисту та врахування індивідуальних особливостей.

Зміна тенденцій в оцінці розвитку людей у суспільстві спричиняє зміни в їхній освіті.

У спеціальній педагогіці виділяють етапи зміни державного і суспільного ставлення до людей з порушеннями розвитку та їх освіти в Західній Європі (М.М. Малофєєв):

Перший період – 9-8 ст. до н.е. - 12 ст. н.е. - від агресії та нетерпимості до визнання необхідності допомоги.

Другий період – 12 ст. н.е. - 18 ст. 70-80-ті роки: Визнання того, що сліпі та глухі діти можуть навчатися, від притулків з індивідуальним навчанням до перших спеціальних навчальних закладів.

Третій період – з 70-х років 18 століття до початку 20 століття - від усвідомлення можливості навчання дітей з сенсорними порушеннями до визнання освітніх потреб та освітніх прав аномальних дітей.

Формування системи спеціальної освіти.

Четвертий період – початок 20 століття - 70-ті роки 20 століття - від визнання необхідності спеціальної освіти для окремих категорій аномальних дітей до усвідомлення необхідності спеціальної освіти для всіх, хто потребує спеціальної освіти. Розвиток і диференціація спеціальної освіти.

П'ятий період – 70-ті роки 20 століття - сьогодення - від рівності прав до рівності можливостей, від ізоляції до інтеграції [1, с. 6].

Тривалий час ставлення до людей з психофізичними порушеннями ґрунтувалося на медичних моделях, згідно з якими люди з порушеннями розвитку вважалися хворими і потребували допомоги та догляду. Тому дітей з психофізичними порушеннями відправляли до спеціальних закладів, де вони отримували спеціальну допомогу, догляд та освіту. У 20 столітті допомога людям з психічними та фізичними порушеннями була організована під гаслом «рівних прав для всіх», але в більшості випадків це залишалось лише на папері. На практиці навіть діти з легкими порушеннями розвитку були змушені навчатися в окремих закладах.

Тимчасовий режим управління медичної моделі позначився і на понятійно-категоріальному апараті. Зокрема, використовувалися такі терміни, як «аномальні», «неповноцінні», «глухонімі» та «діти з фізичними вадами».

У 70-х роках 20 століття в Європі з'явилася модель оцінки психофізичної інвалідності, яка сприяла зміщенню акценту з інвалідності (біологічні чинники) на цілісну особистість і цінності людини (соціальні чинники). В основі цього лежало вчення Л.С. Виготського про особливості комплексної природи психофізичних порушень та його акцент на соціальних аспектах розвитку дитини. У своїх працях Виготський стверджував, що спеціальні школи створюють для дітей закритий світ, в якому все пристосоване до їхніх недоліків. Штучна сегрегація і відрив від сім'ї та здорових однолітків призводить до формування людини, яка не впевнена в собі, своїх здібностях і навичках і не готова до життя в суспільстві. Прихильники соціальної моделі наголошують, що не можна судити про людей через призму інвалідності. Її девіз – «рівні можливості для всіх».

Ця соціальна модель лягла в основу Декларації про права людей з інвалідністю, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 року. У цьому документі інвалідність визнається не медичною, а соціальною і правозахисною проблемою.

В.І. Бондар, В.В. Засенко, В.В. Золотовлев, Л.К. Одинченко, В.М. Синьов, М.О. Супрун, О.М. Таранченко, С.В. Федоренко та інші показують, що кожна країна має власний досвід аналізу теорії та практики спеціальної освіти. Вони з'ясували, що в Україні існують історичні передумови тенденції до інтеграції та інклюзії та етапи еволюції державного і суспільного ставлення до людей з особливими освітніми потребами. За часів Київської Русі держава не виявляла відкритої агресії до людей з психофізичними порушеннями. «Кормча книга» застерігала від образи людей з інвалідністю, погрожуючи їм відлученням від церкви; в 11 столітті Перші притулки для таких людей були побудовані в печерних монастирях Києва. Пізніше саме Церква виділяла кошти на опіку над людьми з інвалідністю [1, с. 6].

У нашій країні надавалася підтримка дітям з особливими потребами, але активне просування інтегрованої та інклюзивної освіти почалося пізніше, ніж в Європі. Для європейських країн п'ятий етап розпочався в 1970-х роках з прийняттям Декларації ООН про права людей з інвалідністю та низки інших документів, які закріпили в суспільній свідомості соціальну модель, що цінує психічні та фізичні порушення. В Україні цей етап розпочався у 1990-х роках, після здобуття країною незалежності та ратифікації низки міжнародних документів, що визначають захист прав людини загалом і права на освіту зокрема.

Саламанкська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийняті в червні 1994 року учасниками Всесвітньої конференції з освіти осіб з особливими потребами, організованої за підтримки ЮНЕСКО в Саламанці (Іспанія), мали велике значення не тільки для України, але й для інших країн. У документі підкреслюється актуальність проблеми для всього світу і недоцільність вирішення питання освіти в ізоляції. У ньому підкреслюється, що інклюзивна освіта має бути частиною підготовки вчителів і нової соціальної та економічної політики.

Актуальність інклюзивної освіти також залежить від кількох факторів. Одним з них є вдосконалення системи охорони здоров'я, в тому числі при народженні, для дітей з групи ризику (наприклад, недоношених дітей), що є однією з причин збільшення кількості дітей з особливими психофізичними розладами та незначними відхиленнями від типового розвитку в цілому. Водночас батьки хочуть, щоб їхні діти з особливими потребами навчалися в інклюзивному середовищі та разом з іншими дітьми такого ж віку.

Аналізуючи національні тенденції, В.М. Синьов вказує на явища з 1990-х років і до сьогодні, які сприяють впровадженню міжнародних стандартів у сфері соціалізації. Це, зокрема, розширення мережі соціально-реабілітаційних центрів, посилення наукових досліджень з питань інтегрованої освіти, створення державних інституцій, що опікуються проблемами людей з

інтелектуальними та фізичними порушеннями, розробка нових концепцій спеціальної освіти для людей з інтелектуальними та фізичними порушеннями, створення систем раннього корекційного супроводу та державної підтримки [1, с. 7].

Як освітня парадигма, інклюзивна освіта ґрунтується на ідеологічному керівному принципі соціальної інклюзії (участі всіх членів суспільства в соціальному середовищі) і є частиною стратегії розвитку демократичних суспільств, оскільки рівність, доступність і забезпечення якості освіти є наріжними каменями її функціонування. Інклюзивна освіта, за визначенням глобальних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін.), має гарантувати право на якісну освіту шляхом задоволення базових освітніх потреб усіх дітей. Особливу увагу слід приділяти дітям, які через свої психофізіологічні, етнічні, релігійні, мовні чи інші особливості піддаються найбільшому ризику маргіналізації.

Основна ідея інклюзивної освіти полягає в переході від інтеграції в навчальні заклади до інтеграції в суспільство [2, с. 7].

Тенденція до інклюзивної освіти сформувалася на тлі інтеграційних процесів, особливо щодо дітей з психофізичними порушеннями та дітей з інвалідністю, які історично були позбавлені можливості навчатися разом з однолітками, навчатися в інтернатних закладах освіти та проводити час зі своєю сім'єю. Подолання соціальної (та освітньої) ізоляції дітей з особливими потребами, особливо дітей з інвалідністю, є етапом процесу, який триває вже майже два тисячоліття. На ранніх етапах розвитку суспільних відносин - повне виключення (ексклюзія), на більш пізніх - сегрегація в організованих освітніх центрах, процес інтеграції в суспільство та освіту (лат. *integratio*) та включення в суспільство та освіту (лат. *inclusion*).

Інтеграція та інклюзія як освітні явища передбачають участь дітей з порушеннями психофізичного розвитку або інвалідністю в загальноосвітньому середовищі за умов дотримання всіх вимог цього середовища. Учні, які беруть участь у загальноосвітньому процесі, повинні адаптуватися до умов навчального закладу в цілому, незалежно від їхніх здібностей чи індивідуальних потреб. Інтегровані освітні процеси, зумовлені зовнішніми змінами в суспільно-соціальній системі (Т. Лорман,), стосуються освіти дітей з порушеннями розвитку, в тому числі з інвалідністю, і не призводять до «внутрішніх» (А. Колупаєва) змін в освітньому процесі.

На відміну від інтеграції, інклюзія враховує розмаїття всієї учнівської спільноти, визначає особливі потреби, а не порушення розвитку і охоплює не лише учнів з психофізичними порушеннями, а й учнів зі специфічними відмінностями, зумовленими культурним походженням, етнічною приналежністю, мовою, релігією, соціально-економічними причинами, рівнем навчальних здібностей та іншими чинниками. Вона базується на задоволенні особливих освітніх потреб усіх дітей. Інклюзія як освітній феномен вимагає систематичних змін на всіх рівнях освіти і в усіх освітніх структурах, виходячи з особливих потреб виявлених дітей.

Інтеграція відрізняється від мейнстримінгу тим, що передбачає асиміляцію дітей, особливо з порушеннями психофізичного розвитку, в загальноосвітнє середовище без трансформаційних системних змін [2, с. 8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Миронова С.П., Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.
2. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / укл. А.А.Колупасєва, О.М.Таранченко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Кабельнікова Н.В.

ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

БАРАН В.В.

ІНТЕРНЕТ-ЗМІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті аналізується діяльність сучасних інтернет-ЗМІ та їх роль у функціонуванні глобального інформаційного простору. Засоби масової інформації сьогодні виступають головним інструментом пізнання сучасного світу, отримання оперативної інформації, засобом спілкування і можливістю забезпечення професійної освіти й виховання.

Ключові слова: засоби масової інформації, інтернет-ЗМІ, новини.

The article analyzes the activity of modern Internet mass media and their role in the functioning of the global information space. Today, the mass media are the main tool for learning about the modern world, obtaining operational information, a means of communication and an opportunity to provide professional education and training.

Keywords: mass media, internet media, news.

Прогресивний розвиток комп'ютерних технологій та інтернету зумовив динамічні зміни в системі засобів масової інформації. Їх невід'ємною інформаційно-комунікативною структурою стали саме інтернет-ЗМІ, бурхливий розвиток яких припав на останні десятиліття.

Питання розвитку сучасних засобів масової інформації, а саме інтернет-ЗМІ знаходиться в колі інтересів науковців М. Чабаненко, О. Гарматій, К. Василенко, І. Тонкіх, О. Каплій, Л. Соломенко та інших.

Інтернет-ЗМІ як соціокультурний феномен сучасності вирізняють яскраво виражені та інформаційно насичені матеріали на актуальну тематику в будь-якій сфері, в культурній також. Вони виступають найбільш ефективним засобом формування суспільної думки та побудови моральних пріоритетів, які б відповідали проблемам сьогодення.

А. Рижанова у своєму науковому доробку визначає засоби масової інформації як «...соціальний інститут, що забезпечує зміцнення доцентрових, інтеграційних процесів, формування та розвиток менталітету соціуму шляхом поширення інформації (зокрема, соціальних цінностей, знань, норм поведінки) в масовому масштабі; виникає на певному ступені філогенезу, коли реалізація соціальних зв'язків лише через безпосереднє міжособистісне спілкування гальмує динаміку культури суспільства» [8].

І. Литовченко наголошує, що «...сьогодні засоби масової інформації характеризуються широким розповсюдженням, доступністю і здатністю задовольняти різноманітні інформаційні потреби членів суспільства, що значно розширює сферу їх впливу. Важлива роль засобів масової інформації полягає у

їх здатності до швидкого реагування на актуальні явища та процеси, що відбуваються в суспільстві, а також трансляції в суспільстві ідей, норм та цінностей. Основними елементами інституту засобів масової інформації є преса, видавництва, телебачення, кінематограф, радіо, інформаційні агентства, служби зв'язку з громадськістю і пресою, рекламні агентства, глобальна мережа Інтернет тощо. Всім цим елементам притаманні певні якості, що їх об'єднують, а саме: звернення до масової аудиторії; доступність багатьом; корпоративний зміст виробництва; розповсюдження інформації та інші» [6].

С. Яременко та Д. Бабій у своєму науковому доробку наголошують, що розвиток засобів масової комунікації в мережі Інтернет спричинив зміни в способі мислення людей. На думку дослідників, «...вплив мережі Інтернет на громадськість зумовлюється такими функціональними завданнями:

1) відображення, фіксація, моделювання дійсності, тобто подій, фактів, соціальних відносин, а остаточною продукцією є інформація про цю дійсність;

2) зміна соціальної реальності й управління нею, утвердження, підтримання і трансляція ціннісних, нормативних орієнтирів суспільства, контроль за реалізацією управлінських рішень, регулювання соціальних відносин» [11].

М. Чабаненко у своїй науковій праці визначає інтернет-видання «...як розміщений в інтернеті засіб масової інформації та комунікації, що є в основі тотожним за своєю внутрішньою структурою й організацією функціонування періодичному друкованому виданню електронним (комп'ютерним) виданням, у якому може застосовуватись мультимедійність, гіпертекстові посилання й інтерактивні форми роботи з аудиторією і на сторінках якого з певною регулярністю розміщуються розраховані на масову аудиторію суспільно значущі медіаповідомлення, підготовлені відповідно до стандартів журналістики» [10].

О. Гарматій виділяє важливі характеристики інтернет-ЗМІ, серед яких: універсальність, оперативність, вимірюваність, економічність і архівування матеріалів [2].

К. Василенко наголошує, що інтернет-видання є принципово новим видом засобів масової комунікації і характеризуються такими ознаками як комунікативність, інтерактивність та мобільність [1].

У травні 2023 року ГО «Інститут масової інформації» (ІМІ) провів моніторинг розділів «Новини» популярних онлайн-медіа України. Результати моніторингу свідчать, що в українському сегменті інтернету побільшало новин, що відповідають професійним стандартам, порівняно із ситуацією в березні 2023 року [7].

У межах моніторингу п'яти популярних херсонських онлайн-медіа, який з 10 до 14 квітня 2023 року проводив ІМІ було визначено, що більш ніж 98% новин у херсонських медіа є достовірними та в понад 99% новин факти відокремлені від коментарів. Такі дані були отримані після аналізу 543 новини у виданнях «ХЕРСОН Онлайн», «Суспільне Херсон», «Типовий Херсон», «Вгору» та «Кавун.City» [4].

18 вересня 2023 року ГО «Інститут масової інформації» та громадська організація «Детектор медіа» презентували інтерактивну мапу рекомендованих медіа та оприлюднили перелік якісних журналістських проєктів з усіх регіонів України. Загалом аналітиками було проаналізовано понад 200 українських медіа. З Херсонської області до цього списку потрапили медіаплатформа «Вгору», «Суспільне Херсон» та «МОСТ» [3].

Проаналізувавши дописи, дотичні до сфери культури, найбільших інтернет-видань Херсонщини за серпень-вересень 2023 року можна дійти висновку, що після повномасштабного вторгнення і окупації м. Херсон більш інтенсивно стали виявлятися патріотичні настрої і пов'язані з ними культурні події.

Незмінним лишається акцент на вже традиційних подіях регіону, як от висвітлення подій Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» [9]. Низка медіа платформ презентували матеріали про незаконно вивезені під час окупації м. Херсон картини з Херсонського обласного художнього музею ім. О.О. Шовкуненка [5]. Очевидно, що воєнні події накладають свій відбиток, часто визначають тематику культурних заходів, але завжди вони носять характер прояву національної ідентичності українців.

Культурні акції, які відбуваються поза Херсонщиною і навіть за кордоном є важливим елементом інформування світового суспільства про події в Україні, згуртування небайдужих людей з метою підтримки українського суспільства та формування міжнародної коаліції.

Але попри воєнні дії, окупацію частини Херсонської області, культура в регіоні продовжує розвиватися, пристосовуючись до реалій сьогодення. Інтернет-видання Херсонщини актуально висвітлюють матеріали про те, що мистецька спільнота Херсонщини єднається і презентує себе як в Україні, так й інших країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василенко К.М. Інтернет-видання України як засіб соціальної комунікації : автореф. дис. ... канд. н. із соц. комун. : 27.00.01 К., 2020. С. 9-10.
2. Гарматій О. Особливості діяльності інтернет-ЗМІ на медіаринку України. Проблеми журналістики: вчора, сьогодні, завтра. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 35-41.
3. До списку рекомендованих медіа в Херсонській області потрапило видання «Вгору». URL: <https://vgoru.org/novini/do-spisku-rekomendovanih-media-v-hersonskij-oblasti-potrapilo-vidannya-vgoru>
4. Звіт з дотримання професійних журналістських стандартів в онлайн-медіа. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/zvit-z-dotrymannya-profesijnyh-zhurnalistskyh-standartiv-v-onlajn-media-i49868>
5. Ідентифікували вже 60 викрадених росіянами картин із Херсонського художнього музею. URL: <https://vgoru.org/novini/identifikuvali-vzhe-60-vikradenih-rosiyanami-kartin-iz-hersonskogo-hudozhnogo-muzeyu>
6. Литовченко І.В. Особливості сучасних засобів масової інформації як соціального інституту інформаційного суспільства. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2014. № 1 (19). С. 37-40.

7. Новини під час війни. Аналіз контенту провідних онлайн-медіа – травень 2023 року. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/novyny-pid-chas-vijny-analiz-kontentu-providnyh-onlajn-media-traven-2023-roku-i53779>
8. Рижанова А.О. Засоби масової інформації та актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 33 (86). С. 353-358.
9. Фестиваль «Мельпомена Таврії» повертається до деокупованого Херсону. URL: <http://www.t.ks.ua/festival-melpomena-tavriyi-povertaietsya-do-deokupovanogo-hersonu>
10. Чабаненко М.В. Місце та роль інтернет-подій у новинах інтернет-видань. Наукові записки інституту журналістики. Том 52. 2013. С. 247-249.
11. Яременко С.А., Бабій Д.В. Становлення засобів масової комунікації в сучасному інформаційному середовищі на прикладі блогосфери. Економіка. Менеджмент. Бізнес. № 3(37). 2021. С. 71-75.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Лимаренко Л.І.

УКД 793.3

БИКОВЕЦЬ Т.Д.

УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ПЕРШООСНОВА ГЕРОЇКО-РОМАНТИЧНОГО РЕПЕРТУАРУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАЛЕТУ

У статті розглядаються відомі героїко-романтичні балети, засновані на джерелах української художньої літератури, їх вплив на зростання національної самосвідомості.

Ключові слова: національний репертуар, героїко-романтичний балет, самоідентифікація українського етносу, національна самосвідомість.

The article examines well-known heroic-romantic ballets based on the sources of Ukrainian fiction, their influence on the growth of national self-awareness.

Key words: national repertoire, heroic-romantic ballet, self-identification of the Ukrainian ethnic group, national self-awareness.

Суттєве місце в національному репертуарі українського театру посідають балети, в основу яких покладені сюжети, запозичені з народних пісень та дум, в яких змальовується визвольна боротьба українського народу проти загарбників та поневолювачів. Так, в основі сюжету першої національної балетної вистави «Пан Каньовський» М. Вериківського, яка була презентована публіці у 1931 році у Харкові та Києві, лежить українська народна пісня «Дума про Бондарівну», в якій органічно поєднуються теми кохання та визвольної боротьби, що розкриваються на тлі гайдамацьких повстань [4, с. 262]. Її сюжет знайомить глядачів із трагічною долею красуні Любини Бондарівни, яка

відмовила настирливим залицанням польського шляхтича Потоцького, не скорилася йому, викликавши своєю смертю яскравий спалах народного гніву та обурення.

Близьким за сюжетом до «Пана Каньовського» є один із найкращих зразків національного репертуару, героїко-романтичний балет «Лілея» К. Данькевича. Вистава «Лілея» К. Данькевича побачила світ у далекому 1940 році на сцені Київського театру та є однією із зразків українського національного балетного мистецтва [1, с. 19]. Ю. Станішевський зазначив, що «Лілея» створювалася в той період, коли «у балетному театрі особливого значення почали надавати драматургії», бо саме завдяки їй прискорився процес національної самоідентифікації українського етносу, спостерігалось «народження нових танцювальних форм, що були необхідні для втілення національних тем і образів» у мистецтві [2, с. 52]. Це сприяло тому, що балет «Лілея» презентував успішне поєднання, своєрідний симбіоз класичного та українського народного танців і тенденцію світового балетного мистецтва, а саме – симфонізацію хореографічної мови.

Автор лібрето В. Чаговець використав у якості літературного матеріалу твори Тараса Шевченка: «Лілея», «Сліпий», «Утоплена», «Русалка», «Княжна», «Марина», «Відьма». Основний конфлікт вистави полягає у протиставленні поглядів на життя, високих моральних якостей української дівчини та розбещеного польського магната на тлі боротьби народних мас за свободу [3].

Трагічна доля українського народу розкривається в історичній драмі «Маруся Богуславка» А. Свечникова (Київ 1951 р., Львів 1953 р.). В основу сценарію балету покладено літературне першоджерело – відома народна дума про Марусю Богуславку. Молода дівчина, подібно Роксолані, перебуваючи на чужині, допомагає козакам-невільникам втекти з полону, в якому вони перебували понад тридцять років. Маруся Богуславка – це своєрідний символ тієї частини спільноти, що, покидаючи Батьківщину, все одно відчуває сильний нерозривний зв'язок із рідною землею, намагаючись всіма силами допомогти власному народові у боротьбі за свободу та незалежність [2, с. 220].

Надзвичайно цікавою та колоритною є балетна вистава «Хустка Довбуша» А. Кос-Анатольського (Львів 1951-1953 рр.), яка присвячена життю і героїчним вчинкам карпатського Робіна Гуда, опришка Олекси Довбуша, захисника скривджених та знедолених, славетного героя народних пісень та переказів. Події розгортаються у двох часових площинах: у першій та останній картинах – на карпатській полонині та у рідному селі Довбуша. У інших частинах – дійство відбувається у наш час у родині онука великого опришка, який успадкував червону хустку свого відомого пращура, яку тому, свого часу, подарувала кохана жінка Дзвінка. Саме на спогадах діда Косована про славетне минуле ґрунтується оповідання про далекі та героїчні часи українського народу.

Пригоди славних українських козаків змальовуються у балетній виставі «По синьому морю» Ю. Русинова (Одеса 1955 р.). У центрі сюжету – братерська дружба запорізьких козаків-побратимів Кузьми Стожара та Яреми Московіта.

Лібрето балету ґрунтується на старій пісні запорізьких козаків «Закувала та сива зозуля» [5, с. 154].

Тема боротьби народних мас проти мороку, феодального гніту, жорстокості та насильства розкривається у відомому балеті «Свіччине весілля» Ю. Знатокова (Одеса 1974 р.). В основі лібрето драма Івана Кочерги про трагічне кохання київського зброяра Івана Свічки та його нареченої Меланки, яка у весільну ніч проносить запалену свічку через негоду, дощ та вітер, щоб врятувати життя свого коханого. Страта Івана Свічки стає тригером для народних мас, які підіймаються на бунт проти безчинства та жорстокості можновладців.

Отже, слід зазначити, що героїчна українська національна балетна вистава майже завжди ґрунтується на певному літературному першоджерелі. Балетмейстери-постановники ретельно опрацьовують сюжет, що стає первинним у національній балетній виставі та є характерною рисою українського балетного мистецтва. Знову і знову митці звертаються до скарбниці української літератури – творів Т. Шевченка, М. Гоголя, О. Гончара, М. Коцюбинського, Лесі Українки, І. Франка та інших. У їхніх творах вони черпають натхнення та цікаві ідеї, що втілюються ними на вітчизняних балетних сценах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко Є.І. Балет «Лілея» К.Данькевича як взірець хореографічної інтерпретації Шевченкової творчості // *Культурологічна думка: щорічник наук. праць*. К.: Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2014. № 7. 192 с. С.19-26.
2. Станішевський Ю. Балетний театр України: 225 років історії: монографія. Київ: Муз. Україна, 2003. 438 с.
3. Туркевич В.Д. Про балет «Лілея» Костянтина Данькевича [Ел. ресурс]. Режим доступу: http://www.opera.com.ua/files/38/Lileya_statia.pdf.
4. Чепалов О. Танець як знакова система (проблеми семіотичного аналізу хореографічних текстів) // *Художня культура. Актуальні проблеми: наук. вісн.* Київ, 2004. Вип. 1. С. 260-270.
5. Шумило Н. Під знаком національної самобутності: Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – початку ХХ ст. К.: Задруга, 2003. 354 с.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор Левченко М.Г.

БІЛИЙ О.М.

ІДЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ КАРМЕН ЗАСОБАМИ БАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

Стаття присвячена вивченню теми «Ідеалізація образу Кармен засобами бальної хореографії». У цьому дослідженні розглядається використання елементів бальної хореографії для створення ідеалізованого образу Кармен.

Ключові слова: сучасний балет, творчість П. Меріме, образно-інтонаційна характеристика Кармен, бальний танець.

The article is devoted to the study of the topic "Idealization of Carmen's image with the help of ballroom choreography." This study examines the use of elements of ballroom choreography to create an idealized image of Carmen.

Key words: modern ballet, work of P. Merime, image and intonation characteristics of Carmen, ballroom dance.

Проблематика цієї теми полягає в тому що на сьогоднішній день бальний танець становиться все більш популярним і розвиненим. Велика кількість бальних хореографів все більше почали звертатися безпосередньо до драматургії літературних творів. Багато з них акцентують свою увагу на популярній темі такі як «Кармен», «Вій», «Спляча Красуня» та інші.

Науковці які досліджували теоретику театру та які активно розробляли ці теми, можна назвати Б. Брехта, К. Станіславського, В. Мейєрхольда; знамениті праці належать англійському режисеру П. Бруку та польському режисеру Є. Гротовському. Теорію та історію бального танцю досліджували такі науковці як Філіп Стракош, Річард Герд, Терешенко Наталія. Серед тих хто писали про теорію та методику бального танцю Онищенко Л.Г. (Історія розвитку бального танцю) та Станішевський Ю. Бальний (Танець від джерел до сьогодення).

Мета нашої роботи полягає у розкритті ідеалізованого образу Кармен за допомогою бальної хореографії.

Термін «ідеальний образ» може вживатись в різних контекстах і мати різний сенс. Однак, я спробую пояснити кілька можливих значень терміну ідеального образу в різних контекстах.

Ідеалізований образ у хореографії – це напрямок, який використовує абстрактні, ідеалізовані рухи, що не мають прямого відношення до повсякденного життя. В цьому стилі фокус зазвичай знаходиться на формі, симетрії та гармонії між танцювальними рухами.

Ідеалізований образ може бути втілений у багатьох формах хореографії, таких як класичний балет, сучасна хореографія, народні танці та бальна хореографія. Наприклад, в класичному балеті ідеалізований образ може бути виражений через плавні, граціозні рухи та симетричні форми, які символізують

елегантність та ідеалізовану красу. У сучасній хореографії, ідеалізований образ може виражатися через абстрактні форми, що відображають ідеї та концепції, а не конкретні сценарії або історії.

Ідеалізований образ у хореографії може застосовуватись для створення атмосфери та настрою, а також для передачі певних емоцій. Він може бути використаний як самостійна хореографічна техніка або в поєднанні з іншими стилями танцю.

Пропер Меріме – французький письменник і перекладач, один з перших у Франції майстрів новели, історик, етнограф і археолог.

На літературній ниві Меріме дебютував, коли йому було всього 20 років. Першим його досвідом була історична драма «Кромвель». Вона заслужила гарячу похвалу Стендаля, як сміливий відступ від класичних правил єдності часу та дії. Незважаючи на схвалення гуртка друзів, Меріме залишився незадоволений своїм першим твором, і він не потрапив до друку. Згодом він написав кілька драматичних п'єс і надрукував їх під назвою «Театр Клари Гасуль», заявивши у передмові, що автором п'єс є невідома іспанська актриса мандрівного театру. Друга публікація Меріме, його знамениті «Гуслі» (Guzla), збірка народних пісень, також була дуже вдалою містифікацією.

Творчість Меріме збігається з періодом взаємодії в літературі романтизму та реалізму. З одного боку, письменник залишається в колі ідей, тем та образів романтизму, з іншого – дивиться на них з відстані та підриває романтичний світогляд зсередини. Його образ Кармен дуже популярний в хореографічному мистецтві є багато балетів на музику Бізе наприклад: Р. Паклитару, Р. Щедрін та інші. Цей образ беруть багато хореографів бо він є дуже популярним в хореографії, особливо в оперних балетах. Проте, цей образ може бути використаний і в бальному танці.

Персонаж Кармен був створений французьким письменником та поетом Проспером Меріме в його однойменній новелі 1845 року. Але якщо йдеться про оперну версію, то першим хто виконав роль Кармен на сцені опери була видатна співачка меццо-сопрано Селестін Галь, яка співала у прем'єрному виставі опери «Кармен» французького композитора Жоржа Бізе, що відбулася в Парижі в 1875 році.

Кармен – це героїня однойменної французької опери Жоржа Бізе. Вона відома своєю пристрасною та спокусливою натурою, і її історія надихнула багато художніх інтерпретацій. Бальна хореографія може бути використана для ідеалізації образу Кармен, передавши її чуттєвість і драматизм її історії. Образ Кармен, полум'яної та спокусливої жінки з однойменної опери, можна відобразити засобами бальної хореографії таким чином, щоб передати її сутність та особистість для цього необхідно врахувати декілька важливих аспектів.

Один із аспектів опису сюжету полягає в тому, щоб створити композицію яка розповідає історію любовних пригод Кармен і трагічних наслідків, які з цього випливають використовуючи саме лексику бальних танців. Танець може початися зі спокусливого танго, яке передавало б запальний і привабливий

характер Кармен. танцю хореографія може включати елементи танців ча-ча-ча або румба, які б виражали чуттєвість і пристрасність любовних пригод Кармен. Саме це можна відобразити пристрасними та драматичними рухами бальної хореографії. Цього можна досягти за допомогою різких та інтенсивних рухів, таких як драматичні жести руками та різкі повороти. Звісно включаючи плавні та чуттєві рухи: Кармен також відома своєю чуттєвою та спокусливою натурою. Щоб зафіксувати це, хореографія також має містити елегантні та таючі рухи, такі як ізоляція стегон і тіла, а також повороти та граціозні рухи тіла, а також.

До образу можна додати віяло або троянду: в опері Кармен бачать із віялом або трояндою, які можна включити в хореографію. Віяло можна використовувати для підкреслення різких і драматичних рухів, а троянду можна використовувати для створення чуттєвих і плавних рухів. Кульмінацією п'єси може стати драматичний пасодобль, який символізував би протистояння між Кармен та її коханим Доном Хосе. Цей танець стане сповнений напруги і драматизму, з різкими рухами і динамічними позами. Хореографія також може включати елементи танцю фламенко, які б підкреслювали іспанську спадщину героїні та насиченість її емоцій, культурою, тому використання стилю танцю, натхненного танго чи фламенко, може додати до хореографії автентичний і культурний елемент.

Таким чином, бальну хореографію можна використати для ідеалізації образу Кармен, передавши її чуттєвість і драматизм її історії. Хореографії має передати її пристрасну, полум'яну та чуттєву особистість, а також включити культурні елементи та візуальні репліки з опери. Використовуючи інтенсивні та потужні рухи, плавні та чуттєві рухи, червону сукню, кастаньети чи віяло, а також бальні танці такі як румба, пасадобль та ча-ча-ча образ Кармен буде довершеним та закінченим. Хоча образ Кармен не є традиційним для бальної хореографії, його можна використати в різних танцях, додавши до них свою неповторну екзотичну атмосферу. Емоційно та технічно виконана танцювальна композиція може оживити персонаж та надихнути глядачів силою її пристрасності та трагедії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безклубенко С.Д. Теорія культури. – К.: КНУКіМ, 2002. – 323с.
2. Дені Г. Всі танці / [скорочений пер. з фр. Г. Богдановой, В. Івченко] / Гі Дені, Люк Дассвіль. - К.: Музична Україна, 1987. - 336с.
3. Дункан А. Танець майбутнього. - К.: 1994.- 89с.
4. Онищенко Л. Г. Історія розвитку бального танцю (від XV до кінця XIX століття) : методичні рекомендації / Онищенко Л. Г. – Вінниця : Нова Книга, 2017.- 32с.
5. Павлюк Т.С. Генезис бальної хореографії, його вплив на процеси формування художньої культури суспільства. - К.: -61-64с.
6. Станішевський Ю. Бальний танець від джерел до сьогодення. Київ, 2002. - 218 с.
7. Терешенко Н.В. Історія та методика бального танцю: навч. Посіб. Для студентів. – Херсон, 2015.-220с.
8. Терешенко, Н.В. Історія розвитку бальної хореографії в Україні. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: збірник наукових праць Луганського національного університету

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Терешенко Н.В

БОЖОК Ю.Ю.

НЕВЕРБАЛЬНА МОВА ЖИТТЯ ЧАРЛІ ЧАПЛІНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ МОВИ

У статті узагальнено погляди відомих балетмейстерів, дослідників сучасної хореографії щодо розвитку хореографії; розкрито жанр «кінотанець» із витоків хореографічного мистецтва та кіно; виявлено взаємозв'язок хореографії і кінематографічного мистецтва.

Ключові слова: сучасна хореографія, хореографія, кіно, кінотанець, мистецтво, рух, жести, міміка.

The article summarizes the views of famous ballet masters, researchers of modern choreography regarding the development of choreography; the genre "film dance" from the origins of choreographic art and cinema is revealed; the relationship between choreography and cinematographic art is revealed.

Key words: modern choreography, choreography, film, film dance, art, movement, gestures, facial expressions.

Кожний вид мистецтва має свої різноманітні форми і види, стилі танцю, специфічні закони відображення життя, свій матеріал і виразні методи.

Хореографічне мистецтво – це мистецтво створення танцю, яке пройшло складний шлях свого розвитку і має велике значення у гармонійному розвитку особистості.

Варто зазначити, що хореографічне мистецтво починало свій розвиток ще у 17-18 ст. Воно постійно здійснювало активний пошук в улагодженні й систематизації танцю; в затвердженні методики позицій (П. Бошан); у виробленні нової театральнотанцювальної мови (Р. Фейе); в експериментах, які здійснював Ж.Ж. Новерру сфері дієвої хореографії [4].

Основним завданням сучасної хореографії є донесення до глядачів почуттів людини, які вони виражають в танці. Адже за її основу виступає – вдосконалений, вільний танець, який не має обмежень. Напрями сучасної хореографії завжди доповнюють один одного.

У дослідженнях Д. Шарикова «особливість сучасної хореографії виступає імпровізаційно-синтезованою структурою, втіленою як:

- імпровізація в танцювальних формах (вільна пластика, класичний, народний, бальний танець – позиції та положення корпусу, рук, ніг, голови, нахили, скручування та перегинання тулуба, кроки, стрибки, біг, оберти);

- синтез балетної традиції кінця ХІХ ст. (створення балету: libretto, музичне оформлення, хореографія та постановка – pasdetrois, divertissements, dansed'action, класичний, характерний танець, танцювальна пантоміма, художнє оформлення – сценографія та костюми, професійне навчання на основі

класичної системи танцю – *dansed'ecole*) з танцювальними інноваціями першої половини ХХ ст. (модерн-танець, джаз-танець, хіп-хоп танець, імпровізація з тканиною, відтворення миттєвості, показ потворного, еротизація, символізація та асоціативний образ, перфоманс);

- новітні форми взаємодії хореографії з іншими мистецтвами, серед яких – синтез, симбіоз, концентрація, трансляційне сполучення;

- синтез всіх видів хореографії: народної – російського, українського, іспанського, польського, італійського, угорського, давньоруського, давньоєгипетського, східного, індійського танцю тощо; класичної – академічних балетних зразків, *pasdedeux* (*entrèe, adagio, variations, coda*); бальної – європейського стандартного танцю (повільний вальс, танго, віденський вальс, фокстрот, квікстеп; латиноамериканського танцю (самба, ча-ча-ча, румба, пасадобль, джайв);

- синтез інших видів мистецтва: образотворчого (живопис, скульптура, дизайн), музики (опера, церковна, рок, популярна, романс), театру (ляльковий, оперета, пантоміма, театр тіней, інтерактивний), принципів поетики кіно (стоп-кадр, зворотній рух дії), відео-арт» [9].

Різноманітні рухи, жести, що пов'язувалися з трудовими процесами, спостереженнями людини над природою, враженнями від навколишнього світу були першими джерелами танцю. Слід зазначити, що хореографічне мистецтво тісно пов'язане з кінематографом, а саме з невербальною формою спілкування – жестами.

Невербальне спілкування та хореографія виступають близькими невербальними мовними системами, які мають свої особливі засоби виразності та поєднують мистецтво пластики тіла та рухів. Разом з тим, їх засоби художньої виразності мають спільну основу, якою постає характер розгортання хореографічного образу, динамічність, часова модальність, і яка дозволяє двом невербальним мовам «співіснувати» в хореографічному образі і посилювати, збагачувати його художній ефект.

Одним із представників поєднання «невербального спілкування у формі жестів і танцювального мистецтва є Чарлі Чаплін. Саме Чаплін і інші актори німого кіно були родоначальниками невербальної комунікації, для них це було єдиним засобом спілкування на екрані. Кожен актор класифікувався як хороший або поганий, судячи з того, як він міг використати жести і інші рухи тіла для комунікації. Навіть після того, як німе кіно відійшло на другий план, а зображення на екранах стало кольоровим, образ бродяги, у якому Чарлі Чаплін постав перед глядачами, вважають класикою світового кінематографа» [3].

У виступах Чарлі Чапліна «хореографічна мова вражає виконавською театральною технікою як на рівні жестів, міміки, так і окремого погляду. Рухи, образи, пластичні жести сприймаються як своєрідні, втілені в танці, а перебіг енергії відчувається від максимального напруження до розрядки і навпаки. В його танцювальних сценах активно використовуються анімаційні прийоми, ефекти кіномонтажу, концепція трансформера тощо, що розширюють художні можливості хореографії у створенні сценічного образу. Самобутні комічні ідеї

Чапліна позначені асоціативністю, глибокою символічністю і, водночас, виключною контекстністю, яка при високому ступені узагальнення і абстрактності образів надає абсолютне розуміння того, що ви дивитесь» [5].

Використання хореографії в кіно, а саме «вплетення танцювальних фрагментів в сюжети фільмів досить поширене. Тут сполучаються всі переваги обох видів мистецтв, при збереженні специфіки танцювальних форм, які, будучи «цитатами», не порушують ходу фільму, а швидше його збагачують» [1].

Як виконання, так і порушення пов'язаних з цим очікувань створює можливість численних художніх значень в кіномистецтві з вкрапленням хореографічних номерів [1]. Тому таким яскравим прикладом є саме Чарлі Чаплін.

У Чапліна є певний набір комічних рухів тіла. «Ось він, врятовуючись від погоні, різко гальмує і в замішанні балансує на одній нозі, залишивши іншу майже перпендикулярно. Ось вибрикує ногами назад і в сторону – знак безтурботності і ейфорії. Намагається недбало спиратися на палицю і трохи не пастиме. Ікає. Почухується. Підтягає штани... І всі ці побутові, нерідко навіть фізіологічно забарвлені рухи невловимо перетворюються в па якогось чудового балету. Надмірна скутість породжує надмірну розмашистість рухів, раптові стрибки, кульбіт, падіння. Але майже в кожному фільмі наступає такий момент, коли його незграбні і несумірні рухи, сполучаючись між собою, раптом невимушено виливаються в танець, химерний і легкий, безглуздий і натхненний» [1].

Ось і наше життя подібне танцю. Все це тому, що наш характер тісно переплітається з мовою тіла. Як і в танцях, так і в житті з'являються нові ідеї, плани, а також щось нове, що хочеться реалізувати в житті. Саме танцююча людина вкладає всю свою душу і емоції в рух. Від наших емоцій залежить те, як ми передамо іншим те, що відчуваємо. Як сказав Жак д'Амбуаз, «танець – це твій пульс, биття твого серця, твоє дихання; це ритм твого життя; це вираження в часі і русі, в щасті, радості, смутку і заздрості...» [2].

Багато людей вважає, що саме танець це щось неймовірне і душевне. Адже танець – один з найпрекрасніших видів мистецтва, одна з найдавніших мов, оволодіти якою при бажанні може кожен з нас. Він є вираженням емоцій, почуттів, розповіддю про події колишнього і майбутнього за допомогою музики, пластики, жестів. Це мистецтво, яке передає глядачам всю пристрасть виконавця твору, його автора, і навіть внутрішній світ.

Підсумовуючи зазначимо, що:

1. «Феномен руху в хореографії виступає як інтегральний компонент мистецтва кіно і мистецтва танцю. Рух є основою формування образного ладу твору кіно і хореографії» [1].

2. На екрані «хореографічне мистецтво, втрачаючи свою початкову елітарність, робиться більш демократичним, зрозумілим глядачу» [1].

3. «Фільми, в яких хореографія є основою для втілення задуму автора, головна умова – кіно і танець не повинні існувати окремо» [1].

3. «Режисер може використати танець і для фіксації якої-небудь ситуації або обмежитися певною кількістю хореографічних номерів» [1].

5. Розширення культурної пропозиції, висока технічна якість, зберігання і відтворення художньої інформації, робить вельми актуальною проблему позиціонування нового жанру – кінотанцю» [1].

6. Імплементация (впровадження) хореографічних образів в кіномистецтві.

Отже, хореографія, скориставшись величезними можливостями кіно, здатна показати танець яскравішим, зробити його більш виразним і динамічним» [1].

Всі особливості хореографічної драматургії, тобто танцювальної мови допомагає донести до глядача саме кінематограф. З його допомогою можна знайти зовсім несподівані ракурси, що підкреслюють танець або інший танцювальний рух, що виражає його головний сенс.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дослідження становлення нового жанру в мистецтві – кінотанцю. Імплементация хореографічних образів в кіновидавництві. Проблема позиціонування кінотанцю у виконавських мистецтвах. Розташування музичних кінофільмів на картах сприйняття. http://4ua.co.ua/culture/yb3ac69a4d43a89521316c27_0.html.
2. Жак Д'Амбуаз цитати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.citatu.net/avtory/zhak-dambuaz/>.
3. Невербальна комунікація як складова процесу спілкування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.library.nmu.com/bitstream/pdf>.
4. Повалій Т. Історія хореографічного мистецтва. Навчально-методичний посібник для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. Суми: СПДФО Повалій К. В., 2014. 120 с.
5. Позиціонування жанру кіно танцю на ринку культурних продуктів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://4ua.co.ua/culture/yb3ac69a4d43a89521316c27_0.html.
6. Сидор-Гібелінда О. Українці на венеційській бієнале: сто років присутності. К.: Наш час, 2008. 306 с.
7. Хангельдієва І. Взаємодія і синтез мистецтв. Москва: Знання, 1982, 62 с.
8. Чепалов О. І. Мистецтву танцю – широкі наукові обрії. Культура України. Вип. 42. 2013. С.62-70.
9. Шариков Д. І. Теорія, історія та практика сучасної хореографії: Монографія / Шариков Д. І. – К.: КиМУ, 2010., 208 с.
10. Шариков Д.І.Класифікація сучасної хореографії. К: Видавець Карпенко В.М., Київ – 2008, 168 с.
11. Шариков Д.І. Розвиток сучасної хореографії. Кінознавство, культурологія, мистецтвознавство (соціально-комунікаційний аспект) : колективна монографія [наук. рек.: О. В.Безручко та О. М. Холод]. – К.: Київський міжнародний університет, 2013. С. 109–139.
12. Яніна-Ледовська Є. Ф. Класифікація стилів та напрямків сучасного хореографічного мистецтва. Культурологія та соціальні комунікації:інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 8–9груд. 2011 р.). Харків, 2011. С. 45-47.

Науковий керівник кандидат філологічних наук Кузнєцов С.В.

БОРЩАГОВСЬКА С.О.

СПЕЦИФІКА ТЕАТРАЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується діяльність вітчизняних театральних колективів для дітей з особливими потребами. Такі діти потребують фізичної, функціональної та соціальної інтеграції, що передбачає міжособистісні контакти між здоровими дітьми і дітьми з особливими потребами, а також пошук підходів до процесу їх соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві. Одним із шляхів досягнення цього є організація дозвілля особливих дітей, а саме через театральну діяльність.

Ключові слова: дитина з особливими потребами, колектив, інклюзивний театр.

The article analyzes the activities of domestic theater groups for children with special needs. Such children need physical, functional and social integration, which involves interpersonal contacts between healthy children and children with special needs, as well as the search for approaches to the process of their socialization and adaptation in modern society. One of the ways to achieve this is the organization of leisure time for special children, namely through theatrical activities.

Key words: child with special needs, team, inclusive theater.

Сьогодні українське суспільство усвідомлює необхідність визнання та утвердження права осіб з особливими потребами на повноцінну їх участь у громадському житті країни, а також забезпечення якісних умов для реалізації цього права.

Створення культурних, соціальних та організаційних умов, забезпечення сприятливого соціально-культурного середовища для всебічного особистісного розвитку дітей з особливими потребами та їх повноцінної інтеграції у систему суспільних відносин є важливим завданням нашої держави.

Питання специфіки діяльності театрального колективу, в тому числі для дітей з особливими потребами, знаходиться в колі інтересів науковців Т. Борисової, А. Колупаєвої, О. Керик, Л. Лимаренко, І. Матяш, К. Зелінської та інших.

О. Сорока наголошує, що «термін «діти з особливими потребами» відповідає міжнародному терміну «children with special needs». Його використовують для позначення дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі дітей з інвалідністю» [9]. Ці діти потребують особливих підходів до процесу їх соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві. Одним із таких шляхів є організація дозвілля особливих дітей, а саме, через театральну діяльність.

Організація культурної діяльності та дозвілля є особливо важливим ресурсом оптимізації соціальної активності дитини з особливими потребами, що сприяє актуалізації та соціалізації особистості дитини. Одним із важливих засобів корекційного впливу у розвитку і вихованні дітей з особливими потребами є їх залучення до різноманітних творчих колективів.

Засоби мистецтва є унікальним джерелом соціалізації дитини з особливими потребами, оскільки проживаючи, наприклад, на сцені, разом із казковими персонажами різні життєві ситуації, така дитина переносить в реальне життя пережиті емоції, набути навички, нові форми спілкування [6].

У своєму науковому доробку професорка Л. Лимаренко наголошує: «Театр може виявити й підкреслити індивідуальність, неповторність, єдність людської особистості незалежно від того, де ця особистість знаходиться – на сцені чи у залі. Театр дозволяє опановувати світ, поєднуючи в єдине ціле майбутнє, колишнє й теперішнє, чим саме і зумовлює постійне набуття естетичного досвіду людини» [7].

Дитячий театральний колектив є невеликою групою осіб, але зі своїм особливим морально-емоційним кліматом. У ньому дуже важливу роль відіграє вміння співпрацювати в колективі, взаємна довіра, повага, відкритість, налагодження добрих людських стосунків, система успішного вирішення завдань, здатність до творчості, можливості особистісного розвитку для кожної дитини [7].

К. Зелінська виділяє такі важливі аспекти у творчій роботі з дітьми з особливими потребами. По-перше, це розвиток інтересу у дітей до мистецької діяльності і створення атмосфери взаємної зацікавленості у творчих досягненнях кожного члена дитячого колективу; забезпечення правильної організації розвитку активності дітей, їх театральних навичок, формування мотивації подолання фізичної та психічної неповноцінності з орієнтацією на самовиховання. По-друге, постійне створення «ситуації успіху». Оскільки радість і відчуття задоволення від досягнутих результатів є дуже важливими для дітей з особливими потребами, а даються вони їм набагато більшими зусиллями, то і підтримати їх може лише відчуття радості й задоволення. По-третє, індивідуальний підхід до кожної дитини з особливими потребами, який є найважливішим аспектом в організації театральної діяльності з такими дітьми [3].

Г. Гончаровська наголошує, що у роботі з дітьми з особливими потребами визначальними є принцип гуманізації та системності, які забезпечують орієнтацію на особистість кожної дитини, та ціннісне ставлення до всіх сфер її життя [1].

З 2020 року в м. Харків діє інклюзивна театральна студія підліткового хабу «Халабуда», в якій займаються театральною творчістю підлітки, віком від 12 до 20 років. Більшість з них мають різні форми інвалідності (розлади аутистичного спектру, синдром Дауна, дитячий церебральний параліч). Особливістю занять у цьому інклюзивному театрі є використання орф-інструментів, які надають широкі можливості для імпровізації та композиції, без довготривалого та

кропіткого навчання, що дуже імпонує в роботі з дітьми з особливими потребами [8].

В м. Дніпро з 2018 року діє єдиний в області інклюзивний театр «Незабудки». За п'ять років діяльності театру актори підготували п'ять вистав на різну соціальну тематику. Інклюзивний театр «Незабудки» є лауреатом фестивалів в Одесі, Дніпрі, Харкові, Києві [10].

З вересня 2019 року у м. Вінниця існує інклюзивна театральна студія для дітей та підлітків із проблемами аутизму, синдромом Дауна та ДЦП «Особливий Театр».

На початковому етапі роботи вирішальним у налагодженні спілкування з майбутніми особливими акторами стала музика і виконання разом з дітьми нескладної руханки під неї. Так діти краще розкриваються і самовиражаються, також на заняттях вони вчать скоромовки, вірші, роблять артикуляційні вправи, розвивають пам'ять і увагу.

Інклюзивний театр практикує інтегровані спільні заняття юних акторів з театру-студії «Птаха» і «Особливого театру». Це своєрідні уроки людяності і толерантності: діти без порушення розвитку вчаться сприймати дітей з інвалідністю як рівних, діяти з ними в партнерстві. У 2021 році вихованці театральної студії стали лауреатами першої премії Всеукраїнського конкурсу «Кращі інклюзивні практики України – 2021» (м. Скадовськ) [11].

Дитячий інклюзивний театр «Perfecoін Kilaba» (м. Вишгород) перший в Україні інклюзивний театр, який у 2019 році отримав грант від Українського культурного фонду та реалізував проєкт «Вистава» постановкою «Колискова для Дракона» на замовлення Міністерства культури України. Театр упроваджує у свою діяльність методикау «Театральна проінклюзія», розроблену у колаборації з педагогом-психологом театру та менторами за суміжними з театром напрямками вокалу, хореографії, перкусії [2].

В м. Херсон на базі комунального закладу «Херсонська обласна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара» Херсонської обласної ради, до повномасштабного вторгнення в Україну, активно діяли інклюзивний ляльковий театр та інклюзивний театр при бібліотеці «Звичайна роль – особливий актор». Також в місті працювала інклюзивна театральна студія «Світло в тобі» при громадській організації «Сонячні діти Херсонщини» [5].

Особливістю роботи інклюзивного лялькового театру було поєднання інклюзії, арт-терапії та екологічного виховання, адже усі ляльки учасники театру виконували власноруч у техніці «апсайклінг» – творчої переробки непотрібних речей.

Інклюзивний театр «Звичайна роль – особливий актор» був постійним учасником і лауреатом Міжнародного театального фестивалю «Мельпомена Таврії». За роки діяльності цей унікальний проєкт отримав заслужені нагороди на всеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях, вражав глядачів своїми цікавими постановками, ефектними костюмами, акторською грою особливих дітей, для яких театр став центром їх соціалізації, креативного розвитку та комунікації.

До лютого 2022 року інклюзивна театральна студія «Світло в тобі» мала активну творчу діяльність. Її особливістю було те, що діти із синдромом Дауна виявляли себе на різних вітчизняних і міжнародних фестивалях, конкурсах не лише як актори, але й як танцівники, й отримували заслужені нагороди [4].

Насьогодні студія продовжує свою творчу діяльність, дистанційно бере участь у різних творчих проєктах і таким чином розкриває потенціал дітей з особливими потребами, допомагає їх соціально адаптувати, інтегрувати, створюючи сприятливі умови для емоційного, інтелектуального розвитку та особистісного становлення дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаровська Г.Ф. Ігрова терапія як засіб оптимізації дитячо-батьківських стосунків дітей з особливими потребами. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 5. Том 2. 2017. С. 15.
2. Дитячий інклюзивний театр Perfecoin Kilaba. <https://www.facebook.com/PerfecoinKilaba/>
3. Зелінська К.О., Кравченко А.І. Арттерапія для дітей з особливими потребами. Корекційна педагогіка і спеціальна психологія. Вип. 15. 2010. С. 50.
4. Інклюзивна театральна студія «Світло в тобі». URL: <https://corr.ks.ua/svitlo.htm>
5. Інклюзивні проєкти. URL: <https://lib.kherson.ua/inklyuziya.htm>
6. Керик О.Є. Використання ігрових та арттерапевтичних засобів у педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами. Імідж сучасного педагога. №5 (154). 2015. С. 50.
7. Лимаренко Л.І. Студентський театр у системі професійної підготовки майбутніх педагогів : монографія. Херсон, 2015. 491 с.
8. Піаніно для інклюзивної театральної студії. URL: <https://mycity.one/projects/panno-dlya-tvorchih-zanyaty-pdltkv-z-vadami-rozvitku>
9. Сорока О. Можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки». Вип. 45. С. 165.
10. Реабілітація сценою для дітей з синдромом Дауна: як у Дніпрі працює інклюзивний театр. URL: <https://rubryka.com/article/inclusive-theater-nezabudki/>
11. Як вижити «Особливому театру» під час пандемії? URL: <https://vn.20minut.ua/blogs/yak-vizhiti-osoblivomu-teatru-pid-chas-pandemiyi.html>

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Лимаренко Л.І.

УКД 172.15:322.17:37.017.4

ГОМЕН О.В.

ВПЛИВ ЕТНІЧНОГО ПОЄДНАННЯ НАРОДІВ МЕКСИКИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТАНЦЮ

У статті розглядається походження танців Мексики. Танцювальна культура Мексики має індіанські, європейські, африканські коріння. Народні танці Мексики є важливим елементом національної ідентичності та сприяють зміцненню національного єднання країни. Вони відображають

багату історію та культуру Мексики, а також сприяють збереженню традицій та культурних цінностей народу.

Ключові слова: народні танці Мексики, поєднання різних народів, «чарро», «сомбреро»

The article examines the origin of the dances of Mexico. Mexico's dance culture has Indian, European, and African roots. Mexican folk dances are an important element of national identity and contribute to the strengthening of national unity in the country. They reflect the rich history and culture of Mexico, and also contribute to the preservation of the traditions and cultural values of the people.

Key words: folk dances of Mexico, combination of different peoples, "charro", "sombbrero"

Етнічне поєднання народів завжди було важливою частиною формування культурних традицій різних країн. Мексика не є винятком, і національний танець країни є добрим прикладом того, як різноманітні культури приєднуються, щоб сформувати щось унікальне [3, с. 16]. У своїй історії Мексика пережила період колонізації, впливу європейської культури та змішування із місцевими індіанськими народами. Це все знайшло відображення у національному танці Мексики.

Фольклор – це сукупність танців, музики, одягу та інших виконавських мистецтв, які мають корені в історії та культурі народу. У Мексиці фольклор складається з понад 60 різних стилів танців, кожен з яких має свої унікальні ритми та кроки. Фольклор відображає культурні традиції різних народів, які проживають в Мексиці, і утворює основу національного танцю країни.

В ході розробки нашої кваліфікаційної роботи, за темою «Вплив історикосоціальних процесів Мексики на еволюцію історико-соціальних процесів Мексики» ми прийшли до вивчення даної теми. Дослідження етнічного змішування народів в ході формування національного танцю Мексики показує, що фольклор має корені в індіанських та іспанських традиціях [2, с. 11]. У своїй історії Мексика пережила період колонізації, впливу європейської культури та змішування із місцевими індіанськими народами. У XVI столітті, під час завоювання Іспанією Мексики, іспанці поєднали свої традиції з місцевими індіанськими обрядами та танцями. Ця змішана культура сприяла створенню нового стилю танцю, який відображав культуру іспанських колонізаторів та місцевих індіанських племен. Вони були адаптовані до іспанської культури та танцювалися в християнських обрядах. Згодом, під впливом африканської культури, танці стали більш ритмічними та енергійними [5, с. 27].

У XX столітті національний танець Мексики був додатково збагачений елементами традицій африканських та інших національностей, які також живуть в Мексиці. Ці елементи стали важливою частиною фольклору та придали йому більшу різноманітність та екзотичність.

Одним з найбільш відомих стилів танцю в мексиканському фольклорі є «жонглювання сомбреро». Цей танець включає в себе традиційний іспанський сомбреро, який використовується як реквізит під час виконання складних ритмів танцю [6, с. 18]. Цей танець є синтезом іспанської та індіанської культур, який ілюструє процес етнічного поєднання народів в ході формування національного танцю Мексики.

Інший відомий стиль танцю в мексиканському фольклорі – «чарро». Цей танець включає в себе традиційний одяг та інструменти мексиканських ковбоїв [2, с. 45]. «Чарро» є синтезом культур іспанців та індіанців, а також включає в себе елементи традицій африканських та інших національностей.

Африканські традиції яскраво просліджуються в мексиканському танці «ла бамба». Він був інтегрований в мексиканську культуру в ході работоргівлі з Африки в XVI – XVII століттях. «Ла бамба» є танцем з використанням ритмічного плеску та виконується з барабанами та іншими ударними інструментами [8, с. 34]. Танець виконується у парах, або групою людей, які утворюють коло. Основний рух полягає у тому, що кожна людина по черзі підходить до середини кола, де виконує певний рух тілом, а решта людей співає та танцює навколо неї.

У національному танці Мексики використовуються різноманітні костюми та маски, які відображають етнічні особливості. Наприклад, у танці «Данза де лос Вьехитос» використовуються костюми старих чоловіків, що символізують життєвий досвід та мудрість. Вони зображують старих людей з великими бородами, випуклими очима та широкими посмішками [10, с. 33]. Виконавці танцюють під музику, виконуючи складні рухи, що включають багато поворотів та перескоків. Хореографія танцю створена, щоб наочно відобразити життя та роботу старих людей в мексиканських селах.

У танці «Ла Данса де лос Тахінкуе» використовуються маски, що зображують диких тварин, таких як тигри, пантери та леопарди, а також використовуються різні ритуальні прикраси, такі як пір'я та кольорові стрічки. Учасники танцюють під музику, виконуючи складні рухи та вражаючі стрибки, що відображають боротьбу між людьми та дикими тваринами [4, с. 17].

Отже, стаття «Вплив етнічного поєднання народів Мексики на формування національного танцю» звертає увагу на значущість різноманітних культурних впливів на формування мексиканської національної танцювальної традиції. Стаття наголошує на тому, що етнічне розмаїття Мексики, яка була колонією Іспанії протягом багатьох століть, вплинуло на формування національної танцювальної традиції, що містить елементи іспанської, індіанської, та африканської культур.

Ми вказуємо на те, що національний танець Мексики має свої корені в традиціях індіанських народів Мексики, але з часом він розвинувся і поглинув в себе елементи іспанської культури, що були внесені під час колонізації. Також можна відзначити вплив африканської культури на мексиканський танець, зокрема на танець «Ла Данса де лос Тахінкуе» та «Данза де лос Вьехитос».

Окрім того, стаття розкриває різноманітність мексиканської танцювальної традиції, вказуючи на різні стилі танців, такі як «ла бамба», «чарро» та «жонглювання сомбреро». Кожен стиль має свої унікальні особливості та походження, що свідчить про багатство та різноманітність мексиканської культури.

Тож нам зрозуміло, що мексиканський національний танець є важливим елементом мексиканської культури та ідентичності. Він є результатом взаємодії та поєднання різноманітних культурних впливів, що відбувалися протягом довгого часу. Мексиканський танець є свідченням багатства та різноманітності світу, а також підтвердженням того, що різноманітність є ключовим елементом культурного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jackson, R. D. (1970). Ethnic Mix and Folklore in Mexico. *Western Folklore*.
2. Jones, B. T. (1986). Mexican Folk Dancing: An Overview. *The Journal of Popular Culture*.
3. Kuntz, J. P. (1992). The History and Development of Mexican Folklorico Dance. *Dance Chronicle*.
4. López-Burton, N. (1989). A History of Mexican Folk Dance. *American Music Teacher*.
5. Mc Cracken, E. (1998). Dancing the Past: The Construction of Tradition in Mexican Folk Dance. *Latin American Research Review*.
6. Ochoa, A. M. (2003). The Influence of African Culture on Mexican Dance. *African Studies Review*.
7. Payne, L. A. & Haynes, N. (2006). Mexican National Identity and Folkloric Ballet. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*.
8. Pilcher, J. M. (1992). Mexican Nationalism and Folklore: The Dance of the Old Men in Tlaxcala. *Ethnomusicology*.
9. Sheehy, D. (1989). The Mexican Son and Its Transformations: From Dance to Musical Genre. *Latin American Music Review*.
10. Sosenski, S. (2001). La Danza de los Voladores: Ritual and Tradition in Mexico. *Latin American Music Review*.

Науковий керівник доцентка Рехліцька А.Є.

УКД 793.3

ГРИЦЮК Б.А.

БАЛЕТИ ГЕРОЇЧНОЇ ТЕМАТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ

Стаття розкриває дослідження, полягає в тому, що досліджується феномен балетів героїчної тематики в українському мистецькому просторі. Це тема, яка ще не була повністю досліджена, і тому відкриває широкі можливості для наукового дослідження. До того ж, балетні постановки героїчної тематики мають важливе значення в українській культурі, оскільки

вони відображають певні історичні та соціальні реалії, важливі для формування національної свідомості та ідентичності. Тому дослідження цієї теми може мати значущий внесок у розвиток української культурної спадщини.

Ключові слова: Українська культурна спадщина, Балети героїчної тематики, театр.

The article reveals the fact that the phenomenon of heroic ballets in the Ukrainian artistic space is investigated. This is a topic that has not yet been fully explored, and therefore opens up wide opportunities for scientific research. In addition, ballet productions of heroic themes are important in Ukrainian culture, as they reflect certain historical and social realities important for the formation of national consciousness and identity. Therefore, research on this topic can make a significant contribution to the development of Ukrainian cultural heritage

Key words: Ukrainian cultural heritage, Ballets of heroic themes, theatre.

Це історичний аналіз, який дозволяє відстежити зміни та еволюцію балетної культури в Україні від початку ХХ століття до сьогодення.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що досліджується феномен балетів героїчної тематики в українському мистецькому просторі. Це тема, яка ще не була повністю досліджена, і тому відкриває широкі можливості для наукового дослідження. До того ж, балетні постановки героїчної тематики мають важливе значення в українській культурі, оскільки вони відображають певні історичні та соціальні реалії, важливі для формування національної свідомості та ідентичності. Тому дослідження цієї теми може мати значущий внесок у розвиток української культурної спадщини.

Актуальність теми дослідження. Тема дослідження «Балети героїчної тематики в українському мистецькому просторі» має високу актуальність у сучасному контексті.

По-перше, балет є одним з найважливіших видів мистецтва, яке поєднує в собі музику, танець та драматургію. В українському мистецькому просторі балет займає важливе місце, а балетні постановки героїчної тематики зокрема мають значний історичний та культурний потенціал

По-друге, в контексті сучасної політичної ситуації в Україні, дослідження балетів героїчної тематики може мати значення для формування та підтримки національної ідентичності та патріотизму. Балетні постановки героїчної тематики можуть стати важливим інструментом у вихованні молодого покоління, наданні зразків героїзму та патріотизму.

По-третє, дослідження балетів героїчної тематики може бути важливим для збереження та популяризації української культурної спадщини, оскільки балет входить до складу національної культурної спадщини. Дослідження може сприяти розвитку та просуванню української культури як в Україні, так і за її межами.

Балет – це вид мистецтва, що виник у Італії в XVI столітті. Протягом століть балет еволюціонував і став одним з найбільш шанованих і визнаних видів мистецтва в усьому світі. Український балет має довгу і багату історію, яка починається з легендарного балерина Сергія Дягілева.

Українські балетні театри відомі своїми унікальними постановками, які часто базуються на українській культурі та історії. Балети героїчної тематики не стали винятком.

Один з найбільш відомих балетів героїчної тематики в українському мистецькому просторі – це «Герої майдану». Ця постановка була створена на основі подій Революції Гідності, яка відбулася в Україні в 2014 році. «Герої майдану» – це танцювальна опера, яка розповідає історію людей, що боролися за свободу та незалежність України.

Інший балет героїчної тематики – це «Героїка». Це величний танець, який зображує боротьбу за свободу та демократію. «Героїка» відзначає війну і турбулентний період в історії України, і відображає мужність і героїзм українського народу.

«Тарас Бульба» – це історичний балет, який базується на романі М.В. Гоголя. Ця постановка розповідає історію українського козацтва та їх боротьби з польськими загарбниками. Це танцювальне шоу, яке відображає мужність та героїзм українського народу, який захищає свою землю і свободу.

«Легенда про кохання та золото» – це також балет героїчної тематики, який був створений на основі української казки. Це романтична історія про кохання, яка розгортається на тлі боротьби за золото. Цей балет демонструє мужність та героїзм українських воїнів, які воюють за свою землю та свободу.

Одним з найбільш відомих балетів героїчної тематики в Україні є «Іван Сірко». Це балет, який базується на легендарному козацькому герої. Іван Сірко був відомий своїми воєнними подвигами, і його ім'я стало символом героїзму та мужності українського народу. Цей балет демонструє військову техніку, бойові мистецтва та мужність українських воїнів.

Українські балетні театри постійно створюють нові постановки, які базуються на українській культурі та історії. Балети героїчної тематики стають дедалі популярнішими в Україні та за її межами. Вони демонструють мужність, героїзм та самопожертвування українського народу.

«Мавка» – це балет, який був створений на основі однойменної п'єси Леся Курбаса. Це танцювальне шоу, яке демонструє міфологію та фольклор України. Головна героїня Мавка – це дух лісу, яка закохується в молодого козака. Ця постановка розкриває тему міжнародної любові та протистояння між двома світами – світом людей та світом природи.

«Лісова пісня» – це балет, який був створений на основі твору Миколи Лисенка. Це історія про дівчину, яка зустрічається з вогнем у лісі. Ця постановка розповідає про її пригоди та проблеми, з якими вона стикається, в той час як вона шукає своє місце у світі.

«Соловейко» – це балет, який базується на українській народній казці про Соловейка. Це історія про магічного птаха, який може звільнити заручників та

надавати різні послуги своїм друзям. Цей балет розповідає про мужність та самопожертвування Соловейка, який допомагає людям у складних життєвих ситуаціях.

Отже, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що балети героїчної тематики в українському мистецькому просторі є важливим елементом національної культурної спадщини. Дослідження показало, що такі балетні постановки мають значний історичний, культурний та патріотичний потенціал, та можуть бути важливим інструментом у формуванні та підтримці національної ідентичності

Також, дослідження виявило особливості стилістичної та хореографічної обробки героїчних тем в українському балеті, зокрема в роботах балетних майстрів Шестопалова, Завальнюка, Богдана. Вивчення таких особливостей може стати важливим для розвитку української хореографії та створення нових балетних постановок.

Отже, вивчення та дослідження балетів героїчної тематики в українському мистецькому просторі має великий імпакт на національну культуру та може мати значення для збереження та популяризації української культурної спадщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богдан, М. (1989). Героїчний та бойовий балет: становлення жанру та його розвиток в Україні. Київ: Мистецтво.
2. Завальнюк, О. (2008). Український балет: історія, теорія, практика. Київ: Фенікс.
3. Максимова, І. (2015). Український національний балет у контексті культурної спадщини. *Культура України*, 14, 34-39.
4. Шестопалов, М. (1967). Спогади хореографа. Київ: Мистецтво.
5. Павлова, Н. (2012). Балет «Гетьманщина» Віталія Канівця: історія створення та сучасність. *Мистецтвознавчі записки*, 25, 232-238.
6. Мистецька енциклопедія. (2020). Балети героїчної тематики. Електронний ресурс: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=38492

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Форостян А.Ф.

УКД 793.3

ДЕГТЯРЬОВА К.В.

ХАНС ВАН МАНЕН – АПОЛОГЕТ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАЛЕТУ

У статті розглядаються особливості індивідуального стилю голландського хореографа Ханса ван Манена, його внесок у розвиток сучасного балетного мистецтва, огляд творчого доробку балетмейстера.

Ключові слова: Ханс ван Манен, сучасна хореографія, безсюжетний балет, геометрія танцю.

The article examines the peculiarities of the individual style of the Dutch choreographer Hans van Manen, his contribution to the development of modern ballet art, an overview of the choreographer's creative output.

Key words: Hans van Manen, modern choreography, plotless ballet, dance geometry.

Ханс ван Манен – видатний голландський хореограф, балетмейстер, визнаний метр сучасної хореографії. Один із небагатьох митців, кому вдалося популяризувати сучасний танець як синтез класичного балету, модерну та інших напрямів у техніці руху. Автор більш ніж 120 творів, які виконуються у всьому світі. Основою творчості Ханса ван Манена є безсюжетна вистава. Він завжди визначав себе як великого шанувальника творчості Джорджа Баланчіна і вважав, що краса руху та емоційність виконання є головною складовою будь-якої балетної постановки [3].

Багато його робіт носять експериментальний характер, наприклад, «Соло для першого голосу» (1986) та «Мутації» на музику К. Штокхаузена (1970). Основою майже всіх балетів видатного голландця є людські відносини, які забарвлені еротичною взаємодією тяжіння та відштовхування. Серед його лірико-романтичних робіт можна відзначити наступні: «Адажіо Хаммерклавір» (1973) на музику Л. ван Бетховена, «Чотири п'єси Шумана» (1975), «Велике тріо» (1978), «Фортеп'янні варіації III» (1982) тощо. До найбільш відомих експериментальних балетних постановок можна віднести балет «Сутінки» на музику Дж. Кейджа та відеобалет «Життя» на музику Ф. Ліста (1979).

Деякі аспекти хореографії ван Манена продовжують залишатися маркою його власного стилю: чистота і простота виконання, поєднана з високою віртуозністю та технічною досконалістю виконавців, математична виваженість танцювальних композицій, що визначає пристрасть балетмейстера до мистецтва художньої фотографії тощо. Прикладом такої роботи можна вважати мініатюру Ханса ван Манена «Дежавю» – виставу, в основу якої покладено тотальну симетрію у різних її видах та проекціях. Поставлена вистава на музику «Fratres» А. Пярта. Графічно-експресивна мова Ханса ван Манена ніби створена для геометричного прочитання музики відомого композитора [1].

Сам балетмейстер так говорить про свої балети: «Глибинні ідеї? Ну це я залишаю глядачам. Вони досить освічені, щоб самостійно витлумачити побачене. Я ж ніколи не маю на увазі більше, ніж ви реально бачите» [3].

Безумовно, багато балетів Ханса ван Манена є своєрідним наслідуванням творчого пошуку Баланчіна. У більшості його вистав основною темою залишається проблема взаємовідносин та взаєморозуміння жінки та чоловіка. У кожній із них презентується власне бачення цих відносин самим балетмейстером і зумовлюється це як віком митця (у залежності коли він ставив свою виставу), так і особистим життєвим досвідом.

Балети Ханса ван Манена танцювало багато світових зірок, а саме: Е. Доуелл, М. Хайде, Н. Макарова, Р. Нурієв, Л. Лежніна та інші. Понад сорок балетних компаній світу включають твори ван Манена у свій репертуар, і насамперед – Національний балет Нідерландів і Штутгартський балет [2].

Основою творчості ван Манена є музика. За своє життя балетмейстер ставив балети на музику Бріттена, Баха, Моцарта, Стравінського, Бетховена, П'яцолли. І жодного разу хореограф не ставив балети, засновані на літературному першоджерелі. «Я не люблю переповідати казки та анекдоти, мені важливе тіло танцівника і сам балет. Усередині кожного мого балету є напруга, відносини між чоловіком та жінкою. І це для мене найголовніше», – говорить ван Манен [3]. Саме таким був стиль роботи Джорджа Баланчіна, який повністю розчинявся у музиці та втілював її у своїх танцівниках.

Наповнений аргентинською пристрасною балет Ханса ван Манена «П'ять танго» на музику П'яцолли вже 30 років ставлять у різних країнах. Остання робота балетмейстера «Варіація для двох пар» також принесла йому успіх та визнання. Минулого року за цю постановку хореограф отримав приз на престижному фестивалі Venoisdeladanse як найкращий балетмейстер. Глядачі та критики достойно оцінили найскладнішу геометрію танцю, створеного видатним голландським хореографом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аргмакова Н.В. Математичні структури та принципи симетрії в музиці Арво Пярта та їх хореографічні проєкції // PHIL HARMONICA. International Music Journal. 2019. № 5. С. 1-13. DOI: 10.7256/2453-613X.2019.5.30841 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30841.
2. Danceopen/ Міжнародний фестиваль балету. URL: <http://www.danceopen.com/2015/choreographers/939-hans-van-manen-2015/>
3. Ханс ван Манен: свій серед чужих. URL: <http://maskbook/letter.php?id=398>.
4. Шепотенко Ю. Створення сценографічного образу в хореографії ХХ –поч. ХХІ століття. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64799/42-Shepotenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.08.2022).

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор. Левченко М.Г.

УКД 793.33

ДЕМІДЕНКО М.М.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТАНЦЮ ТАНГО

В статті розглядається історія виникнення танцю Танго. Термін танцю танго. Також розглядаються деякі особливості Аргентинського та європейського бального танго.

Ключові слова: танець, танго, Аргентинське танго, бальний танець.

The article examines the history of Tango dance. Tango dance term. Some features of Argentine and European ballroom tango are also considered.

Key words: dance, tango, Argentine tango, ballroom dance.

Танго є танцювально-музичною формою, що з'явилася наприкінці ХІХ століття на прибережжі Ріо-де-ла-Плата, ріки, що служить природнім кордоном між Уругваєм та Аргентиною. Прототипи цього танцю й музики виникли в урбанізованих районах Монтевідео та Буенос-Айреса. Тому неправильно атрибуєвати танго виключно Аргентині, оскільки його корені розташовані в обох державах. Проте, з плином часу, завдяки інтенсивному розвитку музичної та танцювальної культури, зокрема в Буенос-Айресі, танго почало асоціюватися з Аргентиною, що відбулося під впливом кількох чинників, таких як розмір та демографічний склад столиць і масова еміграція з Європи. Варто зауважити, що слово «танго» існувало до появи даного танцю, і є декілька теорій щодо його етимологічного походження [2, с. 57].

Термін «танго» може мати різне походження:

Латинське корінне слово «tangere» може слугувати походженням, оскільки перекладається як «торкатися» або «грати на музичному інструменті» [1].

Іспанське «tambor», що означає «барабан», може вказувати на ритмічний аспект танцю.

Також існує версія, що назва походить від африканського діалектного слова, яке асоціюється з танцем під барабанний ритм в замкнутому просторі.

Африканський вплив на розвиток танго є незаперечним. З урахуванням історії рабства в Уругваї та Аргентині, де було привезено багато рабів із Західної Африки, африканська культурна спадщина відіграла важливу роль. У Буенос-Айресі африканські танцювальні традиції зберігалися в специфічних місцях, як-от негритянські таверни поруч із старим портом. Тут місцева спільнота адаптувала африканські танці, створюючи основу для того, що ми зараз знаємо як танго [3].

Особливо важливо відзначити вплив танцю Кандомбе, що має африкано-уругвайське походження. Хоча первинний звук африканських барабанів цього танцю з часом було замінено на звучання гітари та бандонеону, основний ритм танго залишив свої корені в африканських традиціях.

Конкурсне бальне танго включає 27 офіційно визнаних фігур, що дозволяють танцівникам формувати свої унікальні хореографії. З часом цей вид танцю пройшов через ряд змін:

Техніка та хореографія стали більш складними.

Були внесені нові ритмічні акценти, які підкреслюють динаміку тіл танцівників.

Ритмічна структура танцю стала більш виразною.

Хоча конкурсне танго і вважається частиною європейської програми бального танцю, воно також узяло деякі елементи з аргентинського танго, особливо стосовно ритмічних виділень рухів ногами.

В контексті конкурсних виступів важливі стандартні критерії, що дозволяють суддям оцінювати виконання танцівників. В цьому форматі акцент робиться на техніці, музичності та емоційній взаємодії з аудиторією.

Однак, коли розглядається бальне танго як шоу, обмежень немає, і тут відкривається ширший простір для творчості хореографа. Це дозволяє створювати постановки, в яких синтезуються традиції європейського та аргентинського танго. Таке поєднання розширює хореографічний вокабуляр, пропонує нові технічні рішення та підсилює емоційний заряд виконання [2, с. 61].

Аргентинське сценічне танго — це справжнє мистецтво, яке поєднує в собі театр, музику та танець. Воно пірнає глядача в атмосферу емоцій, пристрасті та інтриги, так характерні для танго.

Багатий музичний контекст. Музика танго завжди була емоційно заворожуючою зі своїми ритмами, мелодіями та варіаціями. Це створює надзвичайно глибокий фон для театральних постановок, надаючи їм динаміку та напруженість.

Глибока хореографія. Хореографія танго має багатий вокабуляр рухів, дозволяючи виразити різні сторони людських відносин – від ніжності та кохання до агресії та конфлікту.

Емоційна глибина. Танго – це не просто танець, це відображення стосунків між партнерами, взаємодія двох душ, що взаємодіють на танцполі. Ця емоційна глибина забезпечує глибокий контакт з глядачем, викликаючи у нього сильні почуття [2, с. 67].

Універсальна мова. Через свою унікальну спроможність комунікувати на різних рівнях, танго стало популярним елементом в кіно, театрі та інших видах мистецтва. Його можна використовувати для вираження любові, пристрасті, задрості, конфлікту або будь-якої іншої емоції.

Саме завдяки цим особливостям аргентинське сценічне танго здатне залучити глядача, незалежно від його культурного та етнічного походження. Це є свідченням універсальної сили та краси цього танцю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Танго. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BE>
2. Терешенко Н.В. Історія та методика бального танцю: навч. посіб. для студентів. Херсон, 2015. 220с.
3. Терешенко Н.В. Історія розвитку бальної хореографії в Україні. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: збірник наукових праць Луганського національного університету ім. Т.Шевченка

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Терешенко Н.В.

ЗІНЧЕНКО К.А.

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА- МУЗИКАНТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкривається проблема формування вокальної культури педагога-музиканта у процесі його фахової підготовки. Розглядаються організаційно-педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності розвитку вокальної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: вокальна культура, педагог-музикант, фахова підготовка, організаційно-педагогічні умови.

The article reveals the problem of forming the vocal culture of a teacher-musician in the process of his professional training. Organizational and pedagogical conditions are considered, which contribute to increasing the effectiveness of the development of vocal culture of future specialists.

Key words: vocal culture, teacher-musician, professional training, organizational and pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутнього викладача музичних дисциплін знаходиться у руслі проблем, що вирішує сучасна педагогічна наука. Оновлення змісту вищої мистецької освіти, програмних вимог та організаційних форм, пошук нових шляхів удосконалення якості викладання фахових дисциплін повною мірою відображаються й на вокальній підготовці здобувачів музично-педагогічної освіти. Важливою складовою фахової компетентності педагога-музиканта є його вокальна культура, яка полягає не лише в умінні ефективно вирішувати багатоаспектні завдання музично-естетичного виховання підростаючого покоління через їх вокально-виконавську творчість, а й у спроможності бути провідником найкращих зразків вокального мистецтва у конкретних умовах професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення наукових праць щодо проблеми вокального розвитку майбутнього педагога-музиканта свідчить про те, що з даної проблематики накопичений значний досвід, про який свідчать численні науково-методичні розробки та авторські методики В. Антонюк, Л. Бурміцької, Л. Василенко, Н. Гребенюк, В. Доронюк, О. Єрошенко, М. Жишкович, Г. Китайгородської, Р. Лоцман, Ю. Мережко, Н. Овчаренко, О. Соболевої, О. Стахевича, Р. Шаповалової, Є. Шуневич, Ю. Юцевича та ін. Автори наголошують на особливому характері вокальної культури у діяльності педагога-музиканта, що проявляється у складному, інтеграційному процесі, де музичні, художні, артистичні здібності допомагають здійснювати педагогічну творчість. Це підтверджує необхідність постійного удосконалення системи вокальної підготовки здобувачів-музикантів й більш глибокого вивчення

проблеми формування вокальної культури майбутнього викладача музичного мистецтва у закладі вищої освіти.

Мета нашої статті – розглянути основні педагогічні аспекти формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта у контексті його фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Як доводять дослідження багатьох педагогів-музикантів минулого і сучасності (А. Антонюк, Д. Аспелунд, В. Багадуров, Л. Дмитрієв, М. Жишкович, Р. Лоцман, О. Маруфенко, М. Микиша, Д. Огороднов, М. Печенюк, К. Судаков, І. Швець та ін.) спів у системі музично-естетичного виховання дитини відіграє особливу роль: впливає на її емоційну сферу, формує свідомість, мислення, почуття, розвиває художній смак тощо. Однак сьогодні серед проблем виховання підростаючого покоління найгострішою можна визначити зниження рівня художньо-естетичних потреб, які головним чином зорієнтовані на зразки масової молодіжної музики низької якості, яка не відповідає критеріям високохудожнього мистецтва. Сучасні дослідження також свідчать про недостатній рівень обізнаності дітей і молоді у народній вокальній музиці. Причину означеної ситуації ми вбачаємо перш за все у низькому рівні впливу навчальних закладів загальної та спеціальної музичної освіти на формування музично-естетичного смаку дітей. Керівництво й педагогічний персонал у прагненні отримати швидких творчих досягнень у доборі навчального репертуару не завжди обирають твори видатних композиторів та народні пісні, які сприяють формуванню музично-естетичної культури учнів. Разом з тим безконтрольна концертна співоча діяльність дітей у непридатних умовах (неприспособлених приміщеннях, на відкритих майданчиках тощо) приводять до захворювань голосового апарату, а деколи до втрати кращих якостей дитячого голосу.

Саме тому особлива увага у музично-освітніх закладах має приділятися підготовці фахівців, які здатні протистояти низькопробній поп-культурі, вміють створити, зберегти, примножити найкращі традиції музичного мистецтва. У цьому контексті особливого характеру набуває вокальна культура у діяльності педагога-музиканта, де вона виявляється у інтеграції його виконавських і педагогічних компетентностей, формування яких і є одним із найважливіших завдань вищої професійної музичної освіти, що закладено у «Стандартах вищої освіти України» за спеціальністю 025 Музичне мистецтво [3, с. 4].

Отже, відповідно вимогам сучасної музичної освіти вокальному вихованню приділяється значна увага в структурі професійної підготовки педагога-музиканта, яке містять знання й уміння щодо постановки голосу, знання об'єктивних закономірностей співочого голосоутворення й основ вокальної методики, фізіологічних особливостей розвитку дитячих голосів та принципів їх охорони і, головне, володіння культурою вокального виконання [5, с. 338]. Водночас, це передбачає оволодіння навичками і уміннями проведення вокально-виконавської іміджевої самопрезентації. Тому важливою складовою фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта є розвиток

навички професійного володіння власним голосом, набуття необхідного для подальшої концертно-виконавської практики вокального репертуару [6, с. 174].

При цьому науковці наголошують на обов'язковій педагогічній спрямованості вокально-виконавської діяльності педагога-музиканта, яка передбачає: орієнтацію на дитячу аудиторію; прагнення захопити дітей музикою на основі власного музикування; залучення учнів до спільної співочої діяльності; пробудження у них уяви, асоціативного мислення й творчих здібностей.

Практичний досвід багатьох мистецьких навчальних закладів показує, що вокальна підготовка майбутніх педагогів-музикантів в основному спрямована на розвиток комплексу вузько-специфічних професійних умінь і навичок. Викладачі вокалу основну увагу приділяють формуванню технічно-виконавських якостей співочого голосу, натомість мало використовують педагогічний потенціал навчальних дисциплін вокально-виконавського циклу щодо виховання особистості здобувача-музиканта, формування його вокальної культури.

Ми впевнені у тому, що зацікавити учнів вокальною творчістю, зможе лише той педагог, який поряд з вірно поставленим співочим голосом, володіє науково-методичними й історико-педагогічними знаннями. Адже формування вокальної культури особистості майбутнього педагога-музиканта неможливе без залучення вокально-виконавських традицій, з яких переважно складалася музична культура минулих часів і, які дісталися нам у спадщину як морально-естетичний й художній досвід.

Загально відомо, що вокальна творчість, як один з видів мистецтва, підпорядковується його законам і відображає навколишній світ за допомогою комплексу вокально-виконавських засобів. Отже, маючи свої особливості, вона здатна виконувати виховну, естетичну й інші функції мистецтва як феномену культури. Разом з тим зазначимо, що формування вокальної культури педагога-музиканта пов'язане не лише з набуттям фахових знань, умінь і навичок та накопиченням виконавського репертуару, але й з індивідуальними особливостями особистості здобувача-музиканта, які складаються з його професійних й загальнокультурних пріоритетів.

Отже, задля пробудження у дітей інтересу до музичного мистецтва, сприяння розвитку музичних і творчих здібностей учнів педагог-музикант має володіти необхідними професійними особистісними якостями, а саме:

- музичністю, що містить художнє втілення, чисте інтонування, естетичні смаки;
- сукупністю вокально-виконавських знань, умінь і навичок, які сприяють досягненню єдності інтонаційно-образного сприйняття та інтерпретації вокального твору відповідно його характеру, стилю і жанру [2];
- артистизмом, який передбачає образне мислення, уміння володіти своїм тілом, вокально-мовленнєву виразність;

- рефлексією як професійним мисленням й самосвідомістю, умінням оцінити якість власного виконання твору на основі своїх уявлень про красу звучання голосу;
- емпатійністю – вмінням у співі адекватно відтворити емоційний зміст твору, що виконується;
- особистісною професійною позицією, яка передбачає обґрунтоване ставлення до вокально-виконавської і педагогічної діяльності [1, с. 179].

Професійне становлення педагога-музиканта відбувається безпосередньо у навчально-виховному процесі та під час виконавської та виробничої (педагогічної) практики. Отже, успішність й ефективність формування вокальної культури здобувачів-музикантів уможливується впровадженням у навчально-виховний процес ЗВО наступних організаційно-педагогічних умов:

- Дидактичне забезпечення вокально-педагогічної підготовки здобувачів-музикантів на дисциплінах психолого-педагогічного та музично-методичного спрямування: «Психологія та педагогіка: загальна і мистецька», «Музична педагогіка», «Методика викладання музичних дисциплін», «Методика викладання фахових дисциплін ЗВО», «Основи вокальної методики», «Методика викладання фаху», «Керування камерними колективами», які надають можливість різнобічно розглянути процес вокального навчання як напрямок власного вокального удосконалення, так і співацький розвиток учнів різних вікових категорій;
- Методичний супровід вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів на вокально-виконавських дисциплінах («Вокальне мистецтво», «Виконавська майстерність», «Вокальний ансамбль», «Виконавський практикум (хоровий клас)», «Аранжування», «Вокально-ансамблева творчість», тощо), який містить комплекс практичних завдань, методичні рекомендації щодо самостійної роботи здобувачів, критерії оцінювання якості їх вокальної підготовки;
- Системне впровадження у навчально-виховний процес підготовки педагогів-музикантів дисциплін музично-теоретичного циклу: «Теорія музики і сольфеджіо», «Гармонія», «Поліфонія», «Аналіз музичних творів», «Історія української музики», «Історія всесвітньої музики», «Історія вокально-виконавських стилів», які містять у собі необхідний теоретичний матеріал й розкривають історію становлення українських та світових співочих традицій, отже, мають великий педагогічний потенціал задля формування вокальної культури здобувачів-музикантів;
- Активне залучення у навчально-виховний процес дисциплін, що спонукають до ефективного використання інформаційних технологій у сфері музичного мистецтва: «Сучасні інформаційні технології у професійній діяльності», «Інноваційні технології в музиці», «Основи звукозапису», «практикум роботи в студії» та інші, які озброюють майбутнього педагога-музиканта знаннями, уміннями і навичками роботи зі звуком і мультимедіа, здійснення різних операцій з обробки звуку, розвивають здатність критично

ставитися до поширюваної у ЗМІ інформації, що, у свою чергу, сприяють модернізації вокальної культури здобувачів-музикантів;

- Оптимальне поєднання аудиторного й позааудиторного самостійного навчання, нормативної практичної (навчальна ансамблева практика, виробнича музично-педагогічна практика, виробнича виконавсько-творча практика) та самостійної концертно-практичної діяльності здобувачів (участь у фестивалях, конкурсах, студентських олімпіадах з вокального мистецтва, мистецьких просвітницьких заходах; створення концертних програм тощо), що спрямована на формування професійної вокально-виконавської компетентності майбутнього фахівця та розвитку його вокальної культури.

Вважаємо, що визначені організаційно-педагогічні умови мають продуктивно взаємодіяти між собою у освітньому процесі ЗВО задля підвищення ефективності формування вокальної культури майбутніх педагогів-музикантів.

Отже, специфіка формування вокальної культури майбутнього педагога-музиканта нерозривно пов'язана з розвитком його фахових компетентностей (педагогічної й методичної) та ефективністю співочої діяльності (професійне володіння власним голосом). Адже саме вокальна культура відображає якість підготовки здобувача-музиканта, надає можливість комплексно використовувати набуті знання, вміння та навички у подальшій професійній діяльності: навчально-виховній, методичній, культурно-мистецькій.

На основі аналізу науково-педагогічної та спеціальної музично-методичної літератури ми дійшли висновку, що вирішенню проблеми формування вокальної культури здобувачів-музикантів сприятиме впровадження у навчально-виховний процес закладів вищої освіти організаційно-педагогічних умов, які спрямовані на гармонійне поєднання педагогічної і вокально-виконавської підготовки та розвиток творчого потенціалу майбутніх педагогів музикантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / за загальною редакцією І.А. Зязюна. К.: Наукова думка, 2003. 262 с..
2. Гунько Н., Чехуніна А. Творчий розвиток майбутнього педагога-музиканта у процесі художньої інтерпретації вокальних творів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип.70. 2020. С.191-195. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_1/38.pdf
3. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 02 Мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України від 24.05.2019 № 727). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/025-Muz.mystetstvo-bakalavr.28.07.pdf>
4. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського рівня вищої освіти (наказ МОН від 04.03.2020р. №368). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/025-myzychne-mystectvo-M.pdf>

5. Швець І.Б. Формування вокально-виконавської культури майбутнього педагога-музиканта як педагогічна проблема / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. Випуск 46. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. 375 с. С. 337-341.
6. ЯньІнши. Формування вокально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як складова підготовки фахівців нового формату / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Випуск 28, 2022. С. 173 – 181.

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства, доцентка Чехуніна А.О.

УКД 008:002

ІВАНОВА О.М.

РОЛЬ АМАТОРСЬКИХ ТЕАТРІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті аналізується особливості функціонування аматорських театрів в Україні. Деталізовано функції та роль аматорських театрів як для глядачів так і для акторів. Особливого значення набувають теоретичні та практичні знання використання театрального мистецтва як психологічного так і комунікативного засобу при соціальних потрясіннях.

Ключові слова: театральне мистецтво, аматорські театри, функції театрального мистецтва.

The article analyzes the peculiarities of the functioning of amateur theaters in Ukraine. The functions and role of amateur theaters for both audiences and actors are detailed. Theoretical and practical knowledge of the use of theater art as a psychological and communicative tool during social upheavals is of particular importance.

Key words: theatrical art, amateur theaters, functions of theatrical art.

Постановка проблеми. Розвиток театрального мистецтва в сучасних умовах війни заслуговує виокремлення та деталізації діяльності театрів та театральних колективів. Саме діяльність театрів дає можливість говорити, що народ не скорено, народ протидіє, народ вистоїть, коли під загрозою ракетних ударів проходять театральні вистави. Адже для багатьох саме театр став тим засобом релаксації та зняття нервового напруження. І якщо, ми заглянемо в історичну площину, то побачимо, що саме з аматорського театру розпочав свій шлях професійний український театр. Саме на сьогоднішній день аматорський театр має значну кількість соціальних функцій які і задовольняє у повній мірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останній час з'являється чимала кількість періодичної літератури та наукових джерел які висвітлюють діяльність театрів та театральних колективів. Особливе місце займають дослідження культурологічного, мистецтвознавчого, філософського, соціологічного тощо характеру. Так, виділяються дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, присвячені феномену творчості у різні історичні періоди В. Бехтерев, Д. Богоявленська, Г. Гегель, Дж. Гілфорд, В. Роменець, Г. Сковорода, І. Франко та інші. Цікавими нинішнім поглядом є праці діячів театрального мистецтва, в яких висвітлюються різноманітні підходи та здатність до формування творчої особистості засобами театру, це і Б. Брехт, П. Брук, Є. Вахтангов, Р. Єсипенко, Б. Захава, Г. Крісті, Л. Курбас, В. Мейєрхольд, Н. Корнієнко, К. Станіславський тощо.

Особливого значення набувають роботи вітчизняних науковців в яких розглядаються особливості діяльності українських аматорських театрів у різні історичні періоди, це і І. Бонь, Л. Дорогих, З. Попова тощо. Поряд з цим, виділяються праці Г. Абрашкевичус, Я. Горбань, Л. Дорогих, Т. Кремешна, М. Малихіна та інші, в яких деталізуються культуротворчі та соціальні ролі аматорського театру у процесі ідентифікації та формування особистості його учасників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати особливості функціонування аматорських театрів в Україні. Деталізувати функції та роль аматорських театрів як для глядачів, так і для акторів. на основі теоретичних та практичних знань визначити особливості застосування театрального мистецтва як психологічного та комунікативного засобу при соціальних потрясіннях.

Виклад основного матеріалу. В історичному минулому нашої держави саме аматорський театр відіграв важливу роль у становленні та розвитку професійного театру. Так, «Театр корифеїв», який був знаний у всій країні, свою діяльність починав як аматорський театр.

Якщо деталізувати це поняття, то можемо зазначити, що «Аматорський театр – тип самодіяльного народного театру, у якому виконавцями є непрофесійні актори», а у повсякденному житті це представники різних професій. При цьому потрібно зауважити, що зібрались ці люди в єдиний колектив керуючись різними мотивами та бажаннями.

Враховуючи, що основною функцією театру була розважальна площина, а інші мотиви відходять на другий план, а саме: виховна, просвітницька, пропагандистка, психологічна, гносеологічна та інші функції. Тож, можемо констатувати, що театр як синтетичне явище, яке поєднує драматургію, творчість актора, режисера, музику, живопис, архітектуру, танці, спів спрямований на задоволення природної потреби людини у видовищах.

В той же час, театральна практика – це популярний спосіб саморозвитку, а також корисний та активний відпочинок і приємне проведення вільного часу. А зважаючи на наукові дослідження, можемо зазначити, що акторська практика плідно впливає на людину, розвиваючи її естетичні почуття, почуття

внутрішньої свободи, почуття ритму і володіння тілом, особисту ефективність, уміння співпереживати і ставити себе на місце іншої людини, вміння грамотно викладати і доносити свою думку, а також висловлювати її без допомоги слів, уміння розбиратися в людях і життєвих ситуаціях, любов до літератури і здатність до осмисленого корисного читання тощо.

Сьогодні, під впливом зовнішньої агресії, зазнав досить бурхливого розвитку і аматорський театр. Звичайно, його функції змінилися, на це вплинуло поява значної кількості професійних театрів, кіно, Інтернету. А потреба в аматорському театральному мистецтві зменшилася. Але все одно потрібно звертати увагу на існування аматорського мистецтва, адже саме такі студії дають можливість багатьом людям займатися театром як своєрідним хобі у вільний від роботи час, або навіть лікуватися від комплексів чи інших моральних проблем продиктованих війною.

Начебто таке соціальне потрясіння, як війна, повинно було відштовхнути людей від аматорського мистецтва, а натомість відбувається навпаки. Саме завдяки колективній мистецькій діяльності людям краще переносити усі тяготи війни та окупації. Створюються нові вистави, пропонуються нові форми взаємодії актора та глядача тощо.

Зважаючи на жорсткі потрясіння, науковці висловлюють думку, щодо використання театралізації як психотерапевтичного засобу зняття психологічної напруги як у глядачів так і у акторів. Так, терапевтичний вплив через залучення індивідів до театральних дійств визначає І. Лопаткова, пояснюючи це, зокрема, тим, що «драматургічний матеріал можна розглядати як сукупність життєвих умов та обставин» [2, с. 12].

Поряд з цим, на думку режисера М. Євреїнова, «звуження поля реалізації театральності призводить до багатьох поведінкових девіацій, нудьги» [5, с. 48]. Дане твердження яскраво розширює і деталізує Якоб Морено, спираючись на погляди Станіславського, він створює психодраму, як протидію наслідкам Першої світової війни.

Отже, варто зазначити, що терапевтично-корекційні можливості властиві всім театральним дійствам, а їх використання, основних ідей та елементів, у роботі з глядачем який пережив тяготи війни.

Висновки. Отже, аматорські театри, в історії розвитку нашої держави, стали базисом для становлення та зародження професійних театральних установ. Однак, в процесі трансформації вони не втратили свого призначення. Люди інших професій могли долучатись до акторської майстерності та приносити задоволення глядацькій аудиторії.

В той же час, аматорські театри стали базисом для вивільнення психологічних переживань для людей в умовах війни. Особливо це стосується тих регіонів які пережили окупацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єскіна Г. О. Роль аматорського театру у реалізації художньо-творчого потенціалу молоді. *Сучасні проблеми прикладної культурології: зб. наук. праць / За ред. О. М. Гончарової.* - К.: КНУКіМ, 2003. - Кн.1. - С. 9.

2. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. - 2005. - № 6. - С. 4-5.
3. Черепковська Н. І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина*. - 2006. - № 1. - С. 18-21.
4. Абрамов Л.К., Азарова Т.В. Центр місцевої активності для розвитку громад. - Кіровоград: ІСКМ, 2012. - 144 с.
5. Самойленко Г. В. Театри і актори Північного Лівобережжя України. - Ніжин, 2010. - 128с.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Форостян А.Ф.

УКД 008:316.33/35

ІЛЬІНА Т.О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ТЕМИ НА ХУДОЖНІХ БІЕНАЛЕ

У статті розглянуто використання інноваційних технологій на сучасних мистецьких бієнале. Окреслено роль медіа-технологій у презентації тем.

Ключові слова: інноваційні технології, художні бієнале, інтерактивність, медіа-технології.

The article discusses the use of innovative technologies at the Biennale of Contemporary Art. The role of media technologies in the presentation of topics is outlined.

Key words: innovative technologies, art biennials, interactivity, media technologies.

Сучасний світ перебуває на етапі проникнення інноваційних технологій в кожен сферу людської діяльності, зокрема й у мистецтво. Цей процес, почавшись у другій половині ХХ століття, на сьогодні здобув широкого розповсюдження, своїх прихильників та критиків. Культурна трансформація, поява нових матеріалів, переважаюча імерсивності та інтерактивності є нічим іншим, окрім як результатом розвитку суспільства, а разом з тим технологій і мистецтва.

Сучасність диктує нові правила створення та презентації творів мистецтва, ставлячи на перший план емоційність, виразність, видовищність та залучення глядача до художнього процесу. Візуальне мистецтво, яке історично було спрямоване на віддзеркалення різних епох та відображення змін, що відбувались в суспільстві, сьогодні набуває нових форм та змісту.

Актуальне мистецтво стає платформою для експериментів, воно дозволяє змінити спосіб створення, сприйняття та інтерпретації мистецьких ідей та концепцій. Як зазначає Юрій Лех Поланські, куратор виставки першої Української бієнале цифрового та медіа мистецтва, «...медіа та цифрові

технології змінюють світ. Поява «людини цифрової» несе свободу і небезпеку, тому сьогодні саме діджитал і медіахудожники можуть як ніхто інший досліджувати рівні свободи у новій системі координат. Мистецтво – це дух епохи, відбиток конкретного часу» [3].

Художні бієнале, як платформа для презентації досягнень у мистецтві, найбільше відображають ці зміни в художньому процесі. Почавшись у 1895 році в італійському місті Венеція, перша мистецька бієнале постала як художня виставка, в якій було представлено національні павільйони різних країн. З того року бієнале пережила суттєві зміни, в решті решт здобувши міжнародний авторитет та статус.

Сьогодні мистецькі бієнале це майданчики для висловлення ідей, емоцій та концепцій. Порівняно з минулим, коли експозиція обмежувалась скульптурами та полотнами, сучасні бієнале стали лабораторіями, де мистецтво поєднується з новітніми технологіями.

Імерсивність, залучення глядача до взаємодії, популяризація мистецтва через видовищність, міжкультурний діалог – все це синоніми до сучасних бієнале. «В умовах доміанти візуальної культури особливої актуальності набуває тілесно-етичне вираження соціокультурних смислів з орієнтацією на видовищність, підвищену емоційність та дієву двосторонню комунікацію. Видовище, мистецько-видовищна форма – це найяскравіший і безпрограшний варіант, яким скористався постмодерн для задоволення потреб сучасної людини у театралізації та грі, причому з обох боків – і як глядача, і як учасника», – наголошує науковиця К. Станіславська [4, с. 88].

Венеційська бієнале, безперечно, є однією з найвпливовіших та найважливіших мистецьких подій у сучасному світі, які відображають орієнтацію мистецтва на видовищність. Її направленість на конкретну тематику дозволяє митцям розмірковувати над глобальними питаннями, рефлексувати над темами ідентичності, реагувати на соціальні та політичні події.

Головними критеріями для вибору теми Венеційської бієнале є тенденції у мистецтві, культурі, суспільстві, а також світові події та проблеми людства. Вибір теми бієнале залежить від кураторів Венеційської бієнале, яких обирають організатори, але учасники національних павільйонів вільні самостійно інтерпретувати теми. Саме завдяки інноваційним технологіям відбувається входження відвідувача – пересічної людини – до системи «питання-мистець-твір».

Мистецтво стає дозвіллям, доступним для кожної людини, воно має на меті зацікавити глядача і зробити його співучасником дійства. Цифрові технології, а разом з тим і імерсивність та інтерактивність, стали одним з провідних видів творчих робіт, представлених національними павільйонами на бієнале.

З урахуванням лідерства медіа-технологій в презентації сучасного мистецтва, велика кількість країн використовує мультимедійні інсталяції, відеоарт, віртуальну та розширену реальність, проектори тощо. Розширення меж мистецтва стало можливим лише за допомогою цифрових технологій –

віртуальна реальність дозволила відвідувачам проникнути у нові світи; імерсивність – стати учасником мистецького процесу; мультимедійні технології – не лише візуально відчувати мистецтво, а й тактильно, акустично, кінестетично та інтуїтивно. Словом, залучитись до мистецтва, перетворившись з пасивного глядача на активного учасника художнього процесу.

Дослідниця Н. Авер'янова вказує на те, що «...сучасне мистецтво надзвичайно різноманітне й різнопланове, воно у великій мірі (значно більше, ніж мистецтво минулого) залежить від презентацій. Воно, насамперед, пов'язане з домінуючим у суспільстві візуальним і екранним типом культури, під впливом яких проходять подальші зміни традиційних видів мистецтва (музики, літератури, театру, хореографії, образотворчого мистецтва, архітектури)» [1, с. 57]. Поєднання медіа-технологій з мистецтвом дозволило розмірковувати над темами бієнале не тільки кураторам та учасникам, а й всім охочим, створюючи власний, індивідуальний досвід.

Зі збільшенням кількості видів та форм мистецтва стало можливим всебічно оглянути проблемні питання, дати на них відповідь, яку неможливо було б дати ще років двадцять тому. Президент Венеційської бієнале П. Баррата під час відкриття 58-ої Міжнародної виставки мистецтв висловився наступним чином: «Ми хочемо запропонувати їм [відвідувачам] відкритий простір, де вони можуть відчувати себе причетними до зустрічей з творами і художниками, до безпосереднього відкриття «іншого», яке пропонує твір мистецтва. Для нас важливо, щоб, потрапляючи на виставку, «публіка» ставала «відвідувачами», які потім стають «глядачами» творів. Спочатку необхідна дезорієнтація, потім залучення, за яким слідує відкриття; це майже фехтувальна справа» [2].

Темою 58-ої Венеційської бієнале було «Щоб ви жили в цікаві часи!», яку обрав куратор Ральф Ругофф. За його словами, ця тема найповніше відображає нестабільні аспекти існування у сьогоденні – це і загрози традиціям, інституціям, і відношенням «післявоєнного порядку». Це не конкретна тема бієнале, але вона здатна показати загальний підхід до створення мистецтва, погляд на його соціальну функцію. Головними творами на бієнале є ті твори, які кидають виклик існуючим звичкам мислення і відкривають наше розуміння об'єктів та зображень. Вони поміщають в наше розуміння дві протилежні альтернативи розуміння світу. Художники та митці пропонують нам незнайомі до сих пір точки зору, а також розуміння того, як «порядок» перетворився в одночасну присутність різних порядків [2].

Про зростаючу роль медіа-технологій може свідчити організація першої Української бієнале цифрового та медіа-мистецтва, що відбувалась у жовтні 2021 року в Києві. Базою для проведення бієнале стала сучасна медіа-галерея ARTAREA, а участь взяли представники 15 країн світу. Для України це – прогресивна подія, яка показала зацікавленість мистецької спільноти у використанні інновацій, а також у залученні українців до сучасного мистецтва.

Роботи, які були представлені на бієнале, об'єднувала одна тема – «30 років Свободи». Митці рефлексували над питаннями свободи особистої, емоційної, державної – кожен з проєктів був націлений на глядачів та пошук їх

власної свободи. Як зазначив куратор виставки В. Коршунов, «...ця тема покликана осмислити стан незалежності українців та феномен свободи людини в еру постковіду через сучасні діджитальні форми мистецтва. Ми прагнемо презентувати погляд на ці питання зсередини (з України) та ззовні (в Україну) через залучення прогресивних іноземних митців, співкуратора з Європи, створення інтернаціональної програми та серії лекцій із міжнародними спікерами» [5].

Саме через використання інноваційних технологій, таких як мультимедійні інсталяції, відео-арт, VR та NFT, а також імерсивні та інтерактивні експонати, стало можливим представити тему «30 років Свободи», залучивши до неї якомога більше учасників. Кожен з відвідувачів відчув власну свободу, спостерігав за наслідками відбирання свободи, рефлексував на важливі питання. Для кожного ця тема – біль і підтримка, іронія та серйозність, які можна було відчутти лише під час залучення до мистецьких проєктів.

Результати проведеного нами дослідження показали, що інноваційні технології стають необхідним інструментом для сучасних художників і кураторів на художніх бієнале. Вони надають можливість сформувати унікальний мистецький досвід, створити смислово насичені мистецькі проєкти та презентувати складні теми та концепції. Такі технології, як віртуальна та доповнена реальність, мультимедійність, інтерактивність, дозволяють включити глядача в творчий процес, зробити мистецтво більш привабливим та доступним, а також спонукають до діалогу.

Незважаючи на активне залучення медіа-технологій, важливо зазначити, що вони є інструментом для вираження ідей та створення індивідуального або колективного мистецького досвіду. Технології не замінюють мистецтво, вони є лише способом його репрезентації. У цьому контексті, інноваційні технології розширюють горизонти мистецтва і відкривають нові можливості для презентації тем та концепцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янова Н. Сучасне українське образотворче мистецтво: входження в європейський художній простір. *Українознавчий альманах*. 2015. Вип. 18. С. 56-58.
2. Biennale Arte 2019: May you live in interesting times. URL:<https://www.labiennale.org/en/news/biennale-arte-2019-may-you-live-interesting-times>(дата звернення: 07.09.2023)
3. Про медіа-арт та першу українську бієнале. URL: <https://mitec.ua/pro-media-art-ta-pershu-ukrayinsku-biyenale/> (дата звернення: 06.09.2023)
4. Станіславська К. Видовищні форми у сучасній культурі. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. К., 2021. № 29. С. 85-90.
5. У Києві відкрилась перша Українська бієнале цифрового та медіа мистецтва. URL: <https://suspilne.media/172579-u-kievi-vidkrilasa-persa-ukrainska-bienale-cifrovogo-ta-media-mistectva/>(дата звернення: 07.09.2023)

Науковий керівник доцент Чуприна Б.В.

ІЛЬНИЦЬКИЙ К.О.

**ОБРАЗ РОМАНУ В.ГЮГО «СОБОР ПАРИЗЬКОЇ БОГОМАТЕРІ»
ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Стаття присвячена питанню розглядання образу В. Гюго Собор Паризької Богоматері засобами хореографічного мистецтва

Ключові слова: балет Р. Петі,, балет Есмеральда, хореографія в балеті Собор Паризької Богоматері, перший балет Собор Паризької Богоматері в Україні, мюзикл Собор Паризької Богоматері, українські виконавці.

The article is devoted to the issue of examining the image of V. Hugo's Cathedral of Paris by means of choreographic art

Key words: ballet R. Petit, ballet Esmeralda, choreography in the ballet Notre Dame de Paris, the first Notre Dame de Paris, ballet in Ukraine, musical Notre Dame de Paris, Ukrainian performers.

Одним із перших хто зробив хореографічну постанову на роман В. Гюго Собор Паризької Богоматері це Ролан Петі. Його запросив директор Паризької опери Жорж Орік, та надав право вибору теми на постановку балету. Петі взяв саме роман Собор Паризької Богоматері,, адже він великий майстер сюжетного балету, багато його вистав створено з урахуванням значних літературних творів. Проте балет «Собор Паризької Богоматері» посідає серед них одне із центральних місць. Відомо, що у ХІХ столітті вже було створено відомий романтичний балет «Есмеральда» балетмейстера Жюля Перро, який також спирався на роман Гюго. Петі свідомо повернувся до оригінальної назви, щоб затвердити своє прочитання роману, наситивши балет сучасними проблемами та аж ніяк не романтичними поглядами. Він хотів , щоб було забуте середньовіччя і для глядачів прояснився трагічний сенс твору Віктора Гюго. Зміна звичної назви означало і те, що в центрі вистави вже не була красуня-циганка. Відкинувши непотрібних йому П'єра Гренгуара і наречену Феба, хореограф висвічує, крім Есмеральди, чітко і прямолінійно партії Квазімодо, Клода Фролло і Феба.

Петі був не тільки балетмейстером, але й першим виконавцем партії Квазімодо. Він наважився не використовувати штучного горба та інших бутафорських прикмет потворності. Було знайдено переконливий пластичний образ героя: спотворена координація рухів, скособочені пози, загорнута за поперек рука. Вже перша поява Квазімодо вражає, голова висунута вперед, брови викреслені однією темною смугою, праве плеча підняте, рука бовтається, ноги згорнуті ступнями всередину.

У балеті переконливо показано його переродження — від собачої відданості своєму «хазяїнові» та прагненню виконати будь-який його наказ до

героїчної спроби врятувати невинну Есмеральду та до відплати за її смерть. Саме у долі потворного дзвонаря найбільш відчутна привабливість особистості Есмеральди. Достатньо її жалості та співчуття, як бідний каліка починає змінюватися внутрішньо і навіть зовні. На час дуету в соборі Квазімодо розпрямляється і постає чудовим партнером, гідним кращої життєвої долі.

Есмеральда також не надто схожа на безневинну циганку-ворожку з романтичного балету. Вважається, що Петі спеціально вибрав на цю роль знамениту балерину Клер Мотт, яка вирізнялася графічною чіткістю досконалого, але не надто емоційного танцю. Перший вихід героїні «Собору» навіть порівнювали з появою спокусливої Сирени з «Блудного сина». Есмеральда заворожувала натовп своїми дражливими позами, її тремтячі руки хвилювали і розбурхували. Романтичні почуття Есмеральди воскресають у знаменитому дуеті з Квазімодо у соборі. Тут вона не тільки сповнена подяки, але готова побачити в дзвонарю нещасну людину, яка страждає, готова навіть співчувати їй. Здається, хореограф свідомо спростив і огрубив центральний жіночий образ балету, щоб затвердити в центрі вистави образ Квазімодо.

Красень Феб з'являється перед Есмеральдою в блакитному плащі, що розвівається, накинутому на білий мундир, перетягнутий шкіряною портупеєю. Його супроводжують аж ніяк не зірки, а грубі солдати у біло-чорних трико з червоними вставками. Кохання Есмеральди виглядає карикатурою. Його супутниці в таверні гранично не пристойні, та й його роман з героїнею, що почався з грубуватого поцілунку при першому знайомстві, триває вельми недвозначно, поки кинджал Фролло не припиняє гарне і безтурботне життя красеня-офіцера. Безжальний балетмейстер і до Клода, ніяка божевільна пристрасть до Есмеральди що зводить його з розуму не пом'якшує цей непростий образ. У балеті – це фанатик не стільки віри, стільки догми, дво особливий ошуканець, який безжально переслідує героїню. Його чорне вбрання з муаровим хрестом доповнено чорним хрестом на обличчі, проведеному носом і бровами. Він уміє підкоряти собі натовп, розпалюючи в ньому найнижчі пристрасті.

У балеті «Собор Паризької Богоматері» досконала краса класичного танцю відтінюється гострим гротеском, насиченим сучасною пластикою. У цьому монументальному трагічному спектаклі також химерно поєднується сувора реальність та похмура фантазія. Так, у картині, де Есмеральда тікає від Квазімодо, на її шляху з'являються привиди – своєрідні двійники переслідувача. Поступово ці криваво-червоні двійники заповнюють всю сцену, звиваючись у моторошні клубки. Сам Квазімодо з жахом стежить за цим скорботним хором чи близьких йому за духом калік, чи фантомом його враженої душі. Похмурим виглядає і сцена в соборі, де Есмеральді здаються двійники Клода в чорних шатах, які котять перед собою тіло мертвого Феба. Втім, і реальність часом лякає не менше, коли натовп жадає видовища страти невинної Есмеральди. Так само як в оригінальній «Есмеральді» в дев'ятнадцятому столітті був обов'язковий щасливий кінець, так у виставі суворого ХХ століття в живих залишається лише самотній і нещасний каліка Квазімодо.

Також балет Собор Паризької Богоматері був поставлений і в Україні в Харкові. Хореографія балету «Собор Паризької Богоматері» на харківській сцені неодноразово змінювалася. Її варіанти представили тут Василь Литвиненко в 1948, Наталя Данилова в 1952, Віктор Шкільков 1985. А нинішня прем'єра відбудеться у хореографічній версії народної артистки України Євгенії Хасянової, також на основі балетної класики. Проте суть сюжету, розказаного Віктором Гюго, за ці десятиліття і навіть століття майже не змінилася. Тож глядачі, як і раніше, радітимуть зустрічі з перекладеною на танець історією кохання, яка виявилася міцнішою за кам'яні мури Собору Паризької Богоматері.

Інна Дорофєєва, художній керівник балету Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. Лисенка, народна артистка України: Незважаючи на те, що балет Ц. Пуні має назву «Есмеральда», у нашій постановці ми повертаємо цій історії первинну назву, що належить літературному першоджерелу балету – «Собор Паризької Богоматері». Це рішення багато в чому обумовлене прекрасною музикою, яку створив великий італійський композитор: вона танцювальна, ритмічна, і створена для того, щоб передати основні сюжетні лінії та одну з головних ідей геніального роману В. Гюго – любов і смерть йдуть поруч, але справжня любов завжди сильніше за смерть. У порівнянні з класичними постановками зазнає змін лібрето балету, яке стане ближчим до літературного оригіналу, а також хореографічні партії, які будуть значно ускладнені. У цьому балеті чотири яскраві сольні партії – це образи чистої Есмеральди, нещасного Квазімодо, зловісного Клода Фролло та легковажного Феба Шатопера

Згодом був поставлений и мюзикл “Notre Dame de Paris”. Люк Пламондон також вирішив присвятити мюзикл цієї трагічної історії. У 1993 році Пламондон склав зразкове лібрето на 30 пісень і показав його Коччанте, з яким уже мав досвід спільної роботи (L'amoureuxisteencore, яку виконує). У композитора вже було підготовлено кілька мелодій: Belle, Le tempsdescathédrales і Dansemon Esmeralda. Над мюзиклом автори працювали 5 років. За 8 місяців до офіційної прем'єри вийшов диск зі студійними записами 16 пісень театральної постановки, виконані артистами мюзиклу, за винятком партій Есмеральди. Цей альбом ракетаю злетів на вершини хіт-парадів, і виконавці пісень стали зірками в одну мить. Композиція «Belle» була написана найпершою і стала найвідомішою піснею мюзиклу.

Хореографія до мюзиклу була різноманітна, використовували різні техніки та елементи, щоб передати сюжет, емоції та відтворити образи героїв. Перш за все, хореографія в “Notre Dame de Paris” використовується для передачі побачень, рухів та танців масовок. Багато з сцен у мюзиклі відбувається під час святкування та балів, де масовка займає важливу роль. Хореографія в таких сценах допомагає створити атмосферу веселощів та радості.

Окрім цього, хореографія в мюзиклі також використовується для відтворення важливих бойових та драматичних сцен. Наприклад, у сцені, коли Квазімодо виходить на сцену, його рухи можуть бути виразними та незвичайними, щоб показати його фізичну деформацію. Також у мюзиклі

використовуються народні та етнічні танці, які часто допомагають передати культурний контекст та національну спадщину героїв. Наприклад, у сцені, де Есмеральда танцює, можуть використовувалися елементи традиційного іспанського фламенко або французької народної хореографії.

В Україні також був мюзикл "Notre Dame de Paris" який виконувався українською мовою. Його виконували Ольга Жмурина — Есмеральда, Арсен Мірзоян, Зиновій Карач — Квазимодо, Антон Копитин — Фролло, Михайло Димов — Гренгуар Аркадій Войтюк — Феб де Шатопер, Вікторія Вассалатий — Флёр-де-Лис, Віктор Романченко — Клопен.

Хореографія може відтворити враження, які викликає Собор Паризької Богоматері. Це можуть бути почуття розкоші, містичності, надійності, світлості або енергії, які пов'язується з цим місцем. Хореографічне мистецтво має потужний потенціал у передачі цих емоцій та вражень, роблячи Собор Паризької Богоматері джерелом натхнення для артистів та глядачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія балету <https://allll.net/wiki/>
2. Балет/ Есмеральда <https://uk.perish.info/1076-ts-puni-ballet-esmeralda-content-video-interesting-fa.html>
3. Балет Нотер Дам Де Парі <https://kh.vgorode.ua/event/teatry/2073342-balet-sobor-paryzhskoi-bohomateru>
4. Хореографія/ балету <https://gigafox.ru/uk/complications-of-pregnancy/sobor-notr-dam-de-pari-sobor-parizhskoi-bogomateri---legenda/>
5. Використання/ хореографії <https://gigafox./uk/complications-of-pregnancy/sobor-notr-dam-de-pari-sobor-parizhskoi-bogomateri---legenda/>
6. Балет/в /Україні <https://gigafox.ru/uk/complications-of-pregnancy/sobor-notr-dam-de-pari-sobor-parizhskoi-bogomateri---legenda/>
7. Виникнення/ мюзиклу <https://gigafox.ru/uk/complications-of-pregnancy/sobor-notr-dam-de-pari-sobor-parizhskoi-bogomateri---legenda/>
8. Хореографія/ мюзиклу <https://gigafox.ru/uk/complications-of-pregnancy/sobor-notr-dam-de-pari-sobor-parizhskoi-bogomateri---legenda/>
9. Мюзикл/ України <https://kh.vgorode.ua/event/teatry/2073342-balet-sobor-paryzhskoi-bohomateru>

Науковий керівник доцентка Рехліцька А.Є.

УКД 172.15:322.17:37.017.4

КЛАЩУНЯК Т.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНО- ФОЛЬКЛОРНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ В ДИТЯЧІЙ ХОРЕОГРАФІЇ

Стаття розглядає особливості етнічних та фольклорних традицій Гуцульщини та їх використання в дитячій хореографії. Зокрема, акцентується

увага на характерних рухах, музичному супроводі та культурних особливостях гуцульського танцю. Стаття також пропонує методику адаптації цих елементів для дітей, враховуючи їх фізіологічні та психологічні особливості. Мета дослідження – зробити гуцульський танець доступним та цікавим для молодшого покоління, зберігаючи при цьому автентичність і глибину культурної спадщини.

Ключові слова: Гуцульщина, фольклор, етнічні традиції, дитяча хореографія, адаптація, гуцульський танець, музичний супровід, культурна спадщина.

The article examines the peculiarities of ethnic and folklore traditions of the Hutsul region and their use in children's choreography. In particular, attention is focused on characteristic movements, musical accompaniment and cultural features of Hutsul dance. The article also offers a method of adapting these elements for children, taking into account their physiological and psychological characteristics. The goal of the research is to make Hutsul dance accessible and interesting for the younger generation, while preserving the authenticity and depth of the cultural heritage.

Key words: Hutsul region, folklore, ethnic traditions, children's choreography, adaptation, Hutsul dance, musical accompaniment, cultural heritage.

Етнічно-фольклорні традиції Гуцульщини є багатим джерелом культурної спадщини України. Однак їх інтеграція у дитячу хореографію потребує глибокого розуміння сутності традицій та методів їх сучасної адаптації. Вивчення та впровадження цих традицій може збагатити дитячу хореографічну культуру, підняти її на новий якісний рівень.

Низка дослідників, вже звертали увагу на етнічні особливості Гуцульщини. Втім, специфіка їх адаптації в дитячій хореографії лишається недостатньо дослідженою. Особливо це стосується механізмів передачі автентичної культури через танцювальні форми.

Так, фольклор та культові звичаї гірських жителів України представляють собою важливу частину української етнічної творчості, яка гармонійно співіснує з національними традиціями. Книга Аделі Григоруку «Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість» присвячена дослідженню цього унікального явища. У контексті швидкої глобалізації та змін у сучасному світі актуальність цього видання полягає у потребі людей дізнатися більше про глибоку культуру своєї нації, формувати позитивне бачення своєї національної ідентичності та навчитися гармонійно взаємодіяти зі світовою культурною спадщиною, зберігаючи при цьому свої автентичні традиції та цінності [1].

Мета даної статті – вивчити особливості етнічно-фольклорних традицій Гуцульщини та розробити методику їх втілення в дитячій хореографії.

Варто виділити історичний контекст та особливості гуцульського фольклору.

Так, гуцули – це етнографічна група українців, яка традиційно проживає в горах Карпат, особливо в областях Івано-Франківськ, Закарпаття та Чернівці. Їх історія налічує сотні років, і впродовж цього часу гуцули зберегли свої унікальні традиції, ремесла, обряди та, звісно, фольклор.

Гуцульська музика відрізняється особливими мелодіями, ритмами та інструментами. Найбільш відомий інструмент – цимбали, а також флейта, скрипка, та бубон. Музика часто супроводжує обряди, свята або просто буденне життя гуцулів [2].

Відзначимо, що гуцульські танці відзначаються енергійністю, виразністю та складністю. Вони є відображенням горянського життя: вони можуть імітувати роботу, таку як обробка поля, або зображувати кохання, заручини чи інші соціальні аспекти життя.

Гуцульський календар налічує безліч обрядових свят, які відзначаються специфічними ритуалами, піснями та танцями. До них відносяться, наприклад, свята Коляди, Великодні обряди, Івана Купала та інші.

В усіх цих аспектах фольклору відображається дух гуцульського народу, його взаємодія з природою, його віра та світогляд. Глибоке занурення в цю культуру дозволяє краще розуміти її цінності та особливості, які можуть бути адаптовані для дитячої хореографії.

Танець завжди відображав дух народу, його емоції, переживання та віру. Гуцульський танець – це виразна маніфестація культури Гуцульщини, що неповторно ілюструє ідентичність цього етносу.

Звернемо увагу на ключові елементи цього танцю: рухи, темп та музичний супровід.

1. Рухи: Гуцульський танець відзначається швидкими, енергійними рухами.

Ноги: Стрибки, швидкі підскоки, ковзання, шпарки. Ноги дуже активні, роблячи складні комбінації рухів.

Руки: Руки часто згорнуті в «кулачки» або розкинуті вбік. Вони можуть акцентувати рухи ніг або виконувати власні хвилювання та обертання.

Торс: Гуцулі виконують рухи тіла з великою гордістю та впевненістю, і танцюристи часто тримають тіло прямо, під час гри на музичних інструментах або під час виконання партнерських елементів.

2. Темп: Швидкість: Гуцульські танці, як правило, швидкі, що відображає енергетичний і веселий характер народу.

Ритм: Складність ритмів в гуцульському танці відображає багатство і глибину культурної спадщини.

3. Музичний супровід: Інструменти: Гуцульська музика супроводжується такими інструментами, як цимбали, флейта, скрипка та трембіта.

Мелодії часто грають на високих тонах, створюючи гострий, пронизливий звук, який акцентує емоції танцю. Ритм гуцульської музики є досить складним, і він часто має паузи та наголоси, які допомагають створити динамічний, виразний танець [3].

Отже, гуцульський танець – це не просто комбінація рухів під музику. Це духовне відображення історії, культури та традицій Гуцульщини, що пройшло кризь віки і продовжує жити у серцях та душах гуцулів.

Однак, для більш широкого розкриття і використання гуцульського танцю необхідно сформувавши методику адаптації цих елементів для дитячої хореографії, з урахуванням фізіологічних та психологічних особливостей дітей. Визначимо наступні особливості, які нам допоможуть адаптувати дітей до гуцульського танцю:

1. Підготовчий етап можна визначити як вивчення фізіології дитини: Розуміння того, що дитячі м'язи ще розвиваються, допомагає створити безпечну методику. Потрібно уникати складних стрибків та обертів. Врахування психологічних особливостей: Діти відрізняються коротким часом концентрації, тому заняття мають бути динамічними та веселими.

2. Підбір рухів або спрощення рухів – це наступний етап: Так, необхідно використовувати спрощені версії основних рухів, щоб діти могли легко їх вивчити. Наприклад, замість складних підскоків можна використовувати прості стрибки на місці. Залучення імітаційних рухів: Діти люблять наслідувати дорослих. Пропонуйте їм імітувати рухи тварин або природних явищ (наприклад, рухи птахів або течії річки) для розуміння основних елементів танцю.

3. Музичний супровід розпочинаємо з вибору автентичних мелодій: Для дітей краще вибирати яскраві, веселі мелодії з простим ритмом. Це допоможе їм легше відчувати музику і рухатися під неї. Ритмічні вправи: Залучайте дітей до ритмічних ігор, де вони можуть відчувати ритм за допомогою тупотіння ногами, плескання в долоні або використання музичних інструментів.

4. Інтеграцію в дитячу хореографію здійснюємо через використання реквізиту: Щоб зробити заняття більш цікавими, можна використовувати різний реквізит, такий як стрічки, хустки або м'ячі. Групові вправи: Діти люблять взаємодію. Запропонуйте їм прості групові танці, де вони можуть допомагати один одному, виконуючи рухи.

5. І насамкінець необхідно використовувати повторення у танці: На кінець заняття проводьте коротке повторення всього вивченого матеріалу. Відгук: Запитуйте дітей, які рухи або мелодії їм сподобалися найбільше, і враховуйте це у наступних заняттях. Використовуючи цю методику, можна успішно адаптувати елементи гуцульського танцю для дитячої хореографії, роблячи заняття веселими, цікавими та корисними для розвитку дитини.

Отже, етнічно-фольклорні традиції Гуцульщини представляють величезний потенціал для розширення горизонтів дитячої хореографії. Їх адаптація дозволяє не лише зберегти автентичну культурну спадщину, але й стимулювати творчий розвиток молодого покоління. У майбутньому може бути корисним звернення до інших регіональних традицій України для дальшого збагачення дитячої хореографічної практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аделя Григорук. Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість. Львів. Видавництво „Растр-7”. 2020. 252 с.
2. Затварська Р. Василина Чуперук : перлина гуцульського танцю. Івано Франківськ : Нова Зоря, 2002. 136 с.
3. Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули / за ред. С. Павлюка. Харків: Фоліо, 2020. 384 с.

Науковий керівник доцент **Васяк В.А.**

УКД 342

КОБЕЛЬЧУК В.В.

ВИДИ НАСИЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена питанню розглядання видів насильства в суспільстві.

Ключові слова: насильство, булінг, війна, емоційне і вербальне насилля, емоційне і словесне насилля, сексуальне насилля, фізичне насилля в сім'ї, психологічне насильство в сім'ї, економічне насилля в сім'ї.

The article is devoted to the issue of considering the types of violence in society.

Key words: violence, bullying, war, emotional and verbal violence, emotional and verbal violence, sexual violence, physical violence in the family, psychological violence in the family, economic violence in the family.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогоднішній день термін «насилля» можна розглядати, як в локальному сенсі, так і в глобальній проекції. До локального насилля відноситься проблематика взаємовідносин у колі родини, а до глобального – це війна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблематики. Американський дослідник проблем соціальної психології Д. Майерс вважає агресією «фізична або вербальна поведінка, спрямована на заподіяння кому-небудь шкоди (виділено авторами. - С. В., Г. М.)» [2]. Крім того, він також поділяє агресію на ворожу, орієнтовану на заподіяння шкоди, та інструментальну, що є засобом досягнення мети [3].

Вчені Кембриджського університету інтерпретують насильство як:

1) застосування сили, щоб нанести тілесні ушкодження, викликати смерть або руйнування (фізичне насильство);

2) заподіяння сильної емоційної шкоди або шкоди психіці (наприклад, сильне приниження, позбавлення чого-небудь, промивка мізків), наруга, осквернення або відкрита неповага, тобто «вчинення насильства» над чимось коштовним, священним [9].

Формування цілей статті. Розглянути види насилля в суспільстві, як актуальну соціальну проблему.

Виклад основного матеріалу. Існують такі види насильства:

Емоційне та вербальне насилля часто виражаються словами та інтонацією мовлення, і воно є невід'ємною частиною будь-яких насильницьких, примусових стосунків. Навіть фізичне насилля може бути результатом емоційного спалаху.

Критика, що спрямована на родину, сім'ю, народ чи групу, може стати формою емоційного насилля. Наприклад, заяви про те, що «у твоїй сім'ї всі не такі!», роблять особистість об'єктом осуду, немов би залишаючи невиправдані звинувачення, на які неможливо відповісти ні дорослою, ні дитячою реакцією.

Переслідування та домагання – це сексуальна поведінка, яка здійснюється примусово за сприятливих умов, і благополуччя жертви залежить від її відмови. Наприклад, зґвалтування на побаченні є жахливим випадком такої поведінки, особливо коли жінки стають об'єктами цього насильства, і це для них неприйнятно.

Фізичне насилля в сім'ї означає нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї умисних тілесних ушкоджень, які можуть призвести до смерті постраждалого, порушення фізичного та психічного здоров'я, а також шкоду його честі і гідності.

Психологічне насилля включає в себе вплив особи або групи осіб на дитину через словесні образи, погрози, переслідування, критику, маніпуляції тощо, що може викликати депресію або хронічну тривогу у дитини і сповільнювати її психологічний, емоційний, когнітивний, соціальний та фізичний розвиток.

У нашій публікації ми розглянемо три аспекти соціального насильства: насильство в сім'ї, булінг у школі та наслідки війни.

Особливо тривожною є проблема насильства над дітьми, оскільки стан, який вони переживають, стосується кожного громадянина суспільства.

Дослідження на заході України вказують на фатальну тенденцію: більшість дітей з бідних сімей стикаються з асоціальним ставленням, навіть з боку батьків та інституцій, які призначені для їхньої підтримки. Це є серйозною проблемою, яка потребує невідкладної уваги.

Згідно зі статтею 126-1 Кримінального кодексу України, відповідальність передбачена за вчинення «домашнього насильства», яке може включати фізичне, психологічне чи економічне насильство щодо подружжя, колишнього подружжя чи інших осіб, з якими винний перебуває (перебував) у сімейних чи близьких відносинах. Це насильство може призводити до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя жертви.

Проблема тлумачення поняття «системність», передбаченого статтею 126-1 КК України, вимагає правового врегулювання. Це можна здійснити шляхом додавання цієї норми окремої пояснювальної записки, яка роз'яснить значення «системності» домашнього насильства. Це допоможе уникнути розбіжностей в кваліфікації кримінальних правопорушень та створить

стабільність у судовій практиці щодо застосування ст.126-1 КК. Також важливо взяти до уваги колективне насильство, яке є широко поширеною формою насильства серед шкільних груп і відоме як «булінг».

Шкільне насильство – це проблема, з якою стикаються багато людей у всьому світі. Знущання, образи, онлайн-загрози та вимагання грошей чи інших речей можуть масштабно впливати на студентів, негативно впливаючи на їх психічне та моральне здоров'я.

Війна, як соціальний феномен, розглядається з різних точок зору. Аналізуючи його як соціальне явище, філософські науки вивчають не лише взаємини між соціальними суб'єктами, але й фактори, що викликають конфлікти та супутні процеси, такі як ескалація конфлікту, зневажання, ігнорування один одного. У сучасних умовах, війна набуває нових форм, таких як культурна, ідеологічна чи економічна війна, «холодна» війна та гонка ядерних озброєнь. Ці зміни перетворюють визначення насильства як якісної характеристики сучасної людини.

Мета нашої статті – зрозуміти особливості соціального явища війни в залежності від форм насильства у контексті соціальних трансформацій. Дослідження насильства як соціального явища та його проявів проводиться в межах різних наукових галузей, включаючи філософію.

Спроби аналізувати його на міждисциплінарному рівні здійснюються у колективних монографіях та міжнародних довідниках. Українські вчені також вивчають цю проблему у своїх дослідженнях, спрямованих на розкриття ролі насильства в різних історичних контекстах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Никифорець В. Насильство: причини, жертви, як йому протистояти. URL:[Насильство: причини, жертви, як йому протистояти - Загальні теми - Студентський Форум \(university.com\)](#)
2. Проблема насилля в Україні. URL:[Проблема насилля в Україні – Освіта.UA \(osvita.ua\)](#)
3. ЛЕКЦІЯ 1. НАСИЛЬСТВО ЯК ФЕНОМЕН ТА СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ. URL:[ps_dopomoha_ditiam_nasylstva_text_lekc.pdf \(dkpp.com.ua\)](#)
4. Заходи у сфері запобігання протидії домашньому насильству. URL:[Заходи у сфері запобігання протидії домашньому насильству \(lutskadm.gov.ua\)](#)
5. Марта Змисла. URL: [Систематичність при домашньому насильстві: проблеми практики - Jurfem](#)
6. Погоріла Я.В. URL:[БУЛІНГ У ШКОЛІ: причини, наслідки, запобігання та відповідальність \(bhrr.gov.ua\)](#)
7. Жила А. С. URL: [Стаття "Протидія булінгу в школі" • Виховна робота \(vsimosvita.com\)](#)
8. Солдаткін О.В URL: [Есе на тему "Булінг у школі, як вирішувати проблему" | Стаття. Позашкільнаосвіта \(vseosvita.ua\)](#)
9. Хомишена Е.Я. URL: [Стаття на тему "Проблема булінгу у сучасній школі". Проблема сучасної школи в тому, що ми не вміємо спілкуватися і не несемо відповідальності за свої слова. | Стаття. Виховна робота \(vseosvita.ua\)](#)
10. Слюсар В. URL: [Sljusar.pdf \(zu.edu.ua\)](#)

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор. Левченко М.Г.

КОРНО А.Є.

**«БАЯДЕРКА» – ЗНАКОВИЙ БАЛЕТ У ТВОРЧОСТІ
РУДОЛЬФА НУРЕЄВА**

У статті розглядаються історія прем'єрного показу балету «Баядерка» на європейській балетній сцені, індивідуальне прочитання відомого балету у постановці Рудольфа Нурєєва, вклад балетмейстера в скарбницю світового балетного мистецтва.

Ключові слова: Рудольф Нурєєв, «Баядерка», Моріс Петіпа, Опера Гарн'є.

The article examines the history of the premiere of the ballet "Bayadere" on the European ballet stage, an individual reading of the famous ballet staged by Rudolf Nureyev, the choreographer's contribution to the treasury of world ballet art.

Key words: Rudolf Nureyev, The Bayaderka, Maurice Petipa, Opera Garnier.

Його називали «Чингісханом балету», «шаленим татариним» і найбагатшим танцівником планети. За славою та популярністю він посів місце у плеяді найяскравіших зірок ХХ століття і зрівнявся у популярності та майстерності виконання із самим «Богом танцю» Вацлавом Ніжинським [1, с. 31]. Мова ведеться про визначного танцівника, неоднозначну особистість та неординарну людину – Рудольфа Нурєєва. Головна і найбільш знакова партія у творчій спадщині Нурєєва – це Солоріз балету «Баядерка». Саме із цього балету почалася його міжнародна слава та світове визнання.

Європейська публіка ще не знала балету «Баядерка», коли у 1961 році трупа Ленінградського Кіровського театру вперше презентувала сцену «Царство Тіней» у Опера Гарн'є, у якій перед вишуканою паризькою публікою представ 23-річний Рудольф Нурєєв. Відтоді, під час європейських турне балетних труп, на сценах театрів представлялася лише картина Тіней із третьої дії «Баядерки». У 1963 році Нурєєв поставив «Царство Тіней» для Лондонського королівського балету, а у 1974, на прохання Рольфа Лібермана, для паризького глядача [3, с. 22]. При цьому видатний танцівник завжди мріяв повернутися до постановки балету у першій редакції Моріса Петіпа на музику Людвіга Мінкуса. Його мрія знайшла своє втілення у постановці балету «Баядерка» у трьох діях на сцені Паризької Гранд-Опера у 1992 році.

Прем'єрний показ «Баядерки» відбувся 8 жовтня та представив собою колегіальну роботу визнаних майстрів балетного мистецтва. До створення балету Нурєєв залучив колишню партнерку по Кіровському театру, балерину Нінель Кургапкіну, балетмейстера Патріса Барта, Патріцію Рюан і Алета Франсіюна. У головних партіях сяяли світові зірки: Елізабет Платель, Ізабель Герен, Лоран Ілер та інші.

У своїй версії постановки відомого балету Рудольф Нуреев використав партитуру і оркестровку Мінкуса, до якої Джон Ленчбері доєднав кілька сполучних тактів [1, с. 44].

За технічними причинами, а також за станом здоров'я, Рудольфу Нурееву не вдалося поставити четверту дію балету, а саме: руйнування храму, гнів богів за смерть баядерки, оскільки музична партитура цієї частини та хореографія Петіпа були втрачені ще у 1919 році. Його балет закінчується картиною Тіней (повністю за Петіпа, за винятком виходу та варіації Солора) [2, с. 27].

«Баядерка» стала «лебединою піснею» видатного артиста – останньою в його житті постановкою, яку він створив за три місяці до своєї смерті. Проводив репетиції Нуреев абсолютно хворим, рухатися практично не міг, тож зауваження артистам робив, лежачи на дивані за кулісами.

Постановка «Баядерки» Нуреевим являється результатом переосмислення балету Петіпа та кропіткої роботи цілої команди хореографів та танцівників. Як завжди, Нурееву вдалося «затаврувати власним тавром» кілька сцен, які у балеті Петіпа носили пантомімічний характер та не мали значного змістовного навантаження [2, с. 32]. Серед них: сцена, у якій Солор курить наргіле, що готує героя до «бачення» Тіней у третій дії (соло у плащі); танці друзів Солора (у першій дії Раджі) тощо.

Оваціями зворушена публіка висловила повагу не лише чудовій виставі, а й долі людини, яка завершила життєве коло, сансару: вона з'явилася на цій сцені в травні 1961 року у «Тінях» і попрощалася із ними на власній постановці трьох дій «Баядерки», заповідаючи її балету Паризької Опери. Коли завісу опустили, на сцені у тісному колі із танцівниками, міністр культури Франції Жак Ланг нагородив Рудольфа Нуреева орденом Командора Мистецтв та Літератури (Президент Мітеранще у 1988 році нагородив хореографа орденом Почесного Легіону).

У «Баядерці», яку балетмейстер відновив для Opéra de Paris, і яка знову йде на її сцені, спадщина Нуреева, як і раніше, передається від одного покоління хореографів до іншого [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аріан Дольфюс. Рудольф Нуреев. Шалений геній. М.: Ріпол Класик, 2014. 121 с.
2. Зозуліна Н.Н. «Баядерка» М. Петіпа: до питання про четвертий акт балету. *Вісник*. 2018. №5 (58). С. 26-39.
3. Ілларіонов Б.А. «Баядерка»: структура в доля. *Academia: танець, музика, театр, освіта*. 2019. № 1(47). С. 21-23.
4. Видеозапис танцювальної вистави «Баядерка – храмова танцівниця» канадської компанії Manohar Performing Arts of Canada 2002 года. Хореограф-постановник Usha Sharma URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=UgFAiTNWqT8&list=PLXrkhdkWxShlXBYORNPwEDg9TrBThJc2M&index=19&t=3666s> (дата звернення: 02.09.2023).
5. Klaus Geitel. Rudolf Nurejew. Rembrandt Verlag, 1967. 231 p.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор Левченко М.Г.

КУЛІКОВА К.С.

СЕТ РІГГС ЯК ТВОРЕЦЬ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ «SPEECHLEVELSINGING»

У статті розглянуті окремі аспекти використання вокальної методики співу в мовній позиції американського педагога Сета Ріггса..

Ключові слова: методика, Сет Ріггс, вокальна техніка, естрадний спів, спів у мовній позиції.

The article deals with the method of The purpose of the article is to highlight issues related to the peculiarities of the vocal technique of singing in the language position according to the methodology of the American teacher Seth Riggs

Key words: methodology, Seth Riggs, vocal technique, pop singing, speech level singing

Еволюція популярного вокального мистецтва вимагає збагачення вітчизняної вокальної педагогіки через ознайомлення й вивчення провідного зарубіжного досвіду. У результаті синтезу національних співацьких традицій та сучасних вокальних технік відбудеться значний динамічний підйом у естрадно-вокальному виконавстві сьогодення.

Аналіз наукових досліджень щодо розв'язання проблеми з питань вокального мистецтва характеризується значною кількістю різних методик, поєднанням різноманітних підходів у працях Бочкарьової Л., Бриля І., Карпось В., Кліппа О., Ріггса С., та інших. Цікавим є поняття «школа естрадного вокалу». Це цілеспрямована, методично-організована система підготовки поколінь естрадних співаків для конкретної концертної, виконавської, педагогічної діяльності, що історично змінюється і залежить від конкретних регіональних умов її існування та традицій [2, с. 12]. Варто зазначити, що при впровадженні новітніх методик формування універсальних навичків співу у майбутніх виконавців існує низка спільних вимог, що можна поділити на вокально-технічні та музично-естетичні. До вокальної техніки відносяться: правильне вокальне дихання, активне використання резонаторів у співі, плавний перехід від одного регістру до іншого. До музично-естетичних компонентів можна віднести: бездоганне знання музичного матеріалу, дотримання інтонаційної точності, розвинений слух, точність у дотриманні метро-ритму.

Метою статті є висвітлення окремих аспектів вокальної техніки співу у мовній позиції за методикою американського педагога Сета Ріггса.

Сучасні естрадні вокалісти використовують у своїй діяльності різноманітні технічні прийоми володіння голосом, що висвітлюються у навчально-методичних посібниках видатних майстрів вокального мистецтва, на

просторі соціальних мереж існує багато сайтів, де навчають різним технікам вокалу. Створюються мистецькі проекти, що здатні виконати функцію зразка, блискучого підсумку тривалого процесу підготовки та освоєння техніки вокального мистецтва в єдності з природним талантом, смаком, розвиненим музичним слухом та почуттям ритму. Це все слугує для майбутніх естрадних виконавців своєрідним джерелом натхнення і орієнтиром для педагогів, які працюють з вокалістами. Завдяки таким проектам, вони не зупиняються на досягнутих успіхах, шукають нові знання, методи, технології щодо удосконалення своєї професійної майстерності.

Можна констатувати і той факт, що в даний час існує немало сумнівних рекомендацій, що можуть призвести до серйозних помилок молодих виконавців, а іноді і до втрати голосу. Деякі молоді педагоги, переконані, що не можна перейти з академічної манери виконання на естрадну. Зазвичай, такі викладачі не мають системної вокальної освіти, зокрема академічної. Немало з них мають досвід «екстремального вокалу», і викладають за тими методиками, за якими навчалися самі.

Саме методика Сета Ріггса є однією з сучасних та найефективніших під час навчання естрадному співу. За допомогою цієї техніки виконавець має можливість навчитися співати гарно та виразно як самостійно, при цьому почувати себе легко та невимушено, так і під наглядом викладача в класі естрадного вокалу. Методичний посібник Сета Ріггса «Як стати зіркою» є яскравим прикладом формування інноваційного вокального мистецтва. Методикою видатного американського музиканта користуються світові зірки естради. Будь який викладач вокалу або естрадного співу може підтвердити те, що найважче, чому можна навчитись або навчити – це правильно дихати під час співу. У методиці Сета Ріггса цьому присвячено дуже багато моментів. Педагог вказує на те, що завжди можуть бути виключення із правил, і над цим треба працювати не тільки з фахівцем, а й самостійно. Якщо враховувати дані багатьох на перших етапах і сучасні тенденції розвитку естрадного вокального мистецтва, то без допомоги фахівця тут не обійтись [4, с. 29]. Техніка видатного майстра є широко використаною через секрет у прийомі звуковидобування. Вона полягає в тому, що горло знаходиться в такому ж положенні, як і під час промови. Це дозволяє при співі користуватися голосом так само легко та комфортно, як у процесі розмови. Незалежно від регістру та гучності, рот і горло поводяться однаково. А тембр голосу і слова, що співають (артикуляція) природні.

Техніка Сета Ріггса називається співом у мовній позиції. Суть цієї техніки полягає в тому, що незалежно від того, як вокаліст співає – голосно або тихо, високо або низько, потрібно здійснювати це легко і комфортно, без напруги, так само, як це буває при звичайній розмові. Під час співу в мовній позиції голос виконавця керується автоматично. Діафрагма та інші м'язи дихальної системи подають на голосові зв'язки необхідну для їх нормальної роботи кількість повітря. Щоб мати чистий голос, що має хорошу динаміку, не потрібно напружуватися або намагатися керувати м'язами обличчя або дихальної

системи. При співі у мовній позиції голос автоматично збалансований за високими, середніми та низькими гармонійними складовими. Немає ніякої необхідності витягувати низькі утробні або пискляві верхні звуки. При співі у мовній позиції голос із роками стає лише кращим. Він не втрачає ні як, ні в діапазоні, ні в силі. Але для того, щоб навчитися такій техніці, необхідно детально та уважно позайматися. Для цього потрібно буде виконати спеціальні вправи під час нагляду педагога [4, с. 53]. На просторах YouTube каналів знаходиться канал з розспівками за методикою Сета Ріггса, що допомагає сучасному виконавцю спочатку в умовах пандемії, а потім в умовах воєнного стану продовжувати вдосконалювати навички естрадного співу за методикою мовного співу. Також існують багато додатків для смартфона. В них вказана інформація про те, що якщо користуватися ними, то вони: «обов'язково підтягнуть ваш фальцет, навчать потрапляти у ноти і допоможуть розігріти голосові зв'язки перед найгарячішою караоке-вечіркою».

Таким чином, сучасне естрадно-вокальне мистецтво вимагає від вокаліста володіння різними співочими манерами та техніками, вмінням знаходити власний індивідуальний стиль, виконавську індивідуальність. Саме авторська методика Сета Ріггса, що базується на співі в мовній позиції, дозволяє удосконалити вокальну техніку та досягти гарних результатів у професійному звучанні естрадних виконавців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочкарьова Л. С. Що повинен знати той, хто навчається сольному співу. Київ: Наука, 2007.
2. Карпось В. Методичні рекомендації з постановки голосу. Луцьк: ВДУ РВВ «Вежа», 1999. 22 с.
3. Кліп О.Я. Навчання естрадного співу на музичних факультетах педагогічних вузів. Полтава, 2003. 120 с.
4. Ріггс С. Як стати зіркою .К.: Guntar College, 2000. 104 с.
5. Соболева О. Д. Інноваційні тенденції у формуванні співацької культури майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей. Наукові записки кафедри педагогіки. 2017. Вип. 40. С. 167
6. Шпортько О. В. Естрадний вокал у контексті синтезу мистецтв. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2018. № 2. С. 85–90.

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства Тетяна КОРНІШЕВА

ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНІЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ В ХОРЕОГРАФІЇ

В статті розглядається проблема дослідження фольклору України в контексті відродження національної культури суспільства. Та розкриття цієї теми в хореографічному мистецтві.

Ключові слова: національна культура, хореографічний фольклор, український народний танець, танцювальна спадщина, Український фольклор.

The article examines the problem of studying the folklore of Ukraine in the context of the revival of the national culture of society. And the disclosure of this topic in choreographic art.

Key words: national culture, choreographic folklore, Ukrainian folk dance, dance heritage, Ukrainian folklore.

Соціальні перетворення в Україні ХІ століття стали причиною глибокого культурного розриву. У сучасних реаліях питання про значимість культури стає надзвичайно актуальним. Головною причиною духовної кризи в Україні є втрата національної ідентичності та розрив зі своїми коренями, що підкреслює необхідність глибокого аналізу цієї проблеми. У критичні моменти нашої історії, коли суспільство стикалося з глибокими духовними розломами, фольклор залишався оплотом національного духу, допомагаючи зберегти хоч якийсь контур духовності.

Інтерес до фольклору змінювався залежно від соціально-політичного контексту. Найбільший резонанс він набував під час великих соціальних мін, коли люди зверталися до своїх коренів у пошуках опори та натхнення. Хореографічний фольклор є не лише віддзеркаленням життя, але й естетичним виявом, вбудованим у культурні та духовні основи суспільства. Сьогодні, на порозі ХХІ століття, фольклор як різноманітний культурний шар продовжує існувати, відіграючи ключову роль у збереженні культурної спадщини України.

Довгий час український танцювальний фольклор не отримував належної уваги. Проте важливо, що є велика кількість дослідників, які замислюються про вплив історії, звичаїв і традицій народу на формування національної культури, залишають фольклорні зразки для передачі досвіду майбутнім поколінням. У науковій літературі є багато досліджень, присвячених різним аспектам фольклористики українських народних танців. Зокрема порушену проблему вивчали: К. Василенко [11, с. 2; 3], В. Верховинець [11, с. 4], П. Вірський [11, с. 8], А. Гуменюк [11, с. 7; 8], Є. Зайцев [11, с. 9], А. Кривохижа [11, с. 11], та ін. Необхідність дослідження народної хореографічної культури і фольклору є очевидною для дослідників і в повній мірі програмною та визначальною.

Науковці наголошують на необхідності не лише документувати фольклорний матеріал, а й вивчати його, щоб зрозуміти всю силу танцювальної творчості українського народу. Проте бракує досліджень, як використати могутній потенціал української народної хореографії в контексті відродження духовних цінностей і національної культури.

Метою даної статті є дослідження українського танцювального фольклору як засобу відродження національної культури суспільства. Метод дослідження ґрунтується на застосуванні історико-культурологічного, мистецтвознавчого та біографічного методів, а також на поєднанні аналітичних, синтетичних та узагальнюючих методів, що дає змогу аналізувати українську народно-танцювальну спадщину в її контексті. Відродження соціальної та національної культури. Об'єктом дослідження є український танцювальний фольклор. Тема дослідження – виховний потенціал та жанрове розмаїття танцювального фольклору, який зберігає глибоке генетичне та національне коріння.

Значне місце в сталій системі формування та виховання національної свідомості українського народу поряд з різними традиціями, народною піснею посідає й український обрядовий танець.

В 1919 році в підручнику «Теорія українського народного танцю» визначний дослідник танцювального фольклору Василь Костів (Верховинець) зазначав: «Пісня і танець – це рідні брат і сестра!» [6, с. 14].

Танцювальна творчість займає важливе місце у фольклорі українського суспільства. У ньому відображено його історію, життя і творчість. Видів українського танцювального мистецтва так багато, що необхідно класифікувати їх за жанрами. Кожен танцювальний жанр поєднує різні за формою і змістом танці. Для сучасного етапу дослідження звернемося до класифікації, запропонованої видатним дослідником українського танцю А. Гуменюком [7; 8]. Він поділяв народний танець на обрядовий, сімейний і сюжетний. Обряди пов'язані з календарними обрядовими подіями, звідси і хоровод. Сім'я – веселоці і розваги в побуті, а також танці з варіаціями певного сюжету і, отже, з епізодичними танцями. Тому класифікація українських народних танців у підсумку набула таких форм: хороводи, родинні танці та сюжетні танці. Хоровод – народне мистецтво, яке поєднує в собі поезію, вокальну музику і танець. Основну тематику хороводів складала праця, побут і елементи язичницьких вірувань.

«Останні тепер у народі не побутують. Залишилися ті, у яких знайшли свій вияв трудові процеси, родинно-побутові стосунки, оспівування рідної природи, патріотичних почуттів тощо» [8, с. 6-13].

В цілому, А. Гуменюк поділяє хороводи на чотири категорії: обрядові (такі як весняні, купальські, осінні та інші); тематичні (зокрема про працю, природу, патріотизм, родину); пантомімічні (де основний акцент на жестах, міміці); та орнаментальні (що базуються на графічному зображенні). З іншого боку, К. Василенко, відомий дослідник танцю, виокремлює три типи: хороводи-пісні, ігрові хороводи та танцювальні хороводи. Автор пропонує поділити

останню категорію на дві: танцювальні хороводи з вокалом та інструментальним супроводом, а також хороводи, що виконуються лише під інструментальну музику. Таким чином, з урахуванням хореографічних та стилістичних особливостей, можна виділити наступні типи: класичний хоровод-пісня, який поєднує слово, музику та танець; ігровий хоровод; танцювальний хоровод із співом та музичним супроводом; і танцювальний хоровод лише під музику. Як зауважує дослідник, хороводи часто мають просту лексику та структуру, так як вони виконуються на відкритому повітрі, де текст і мелодія слугують для вираження емоцій та передачі художніх образів.

Основною рисою будь-якої етнічної групи є її національний дух. Ця унікальність формується під дією безлічі обставин. Така ідентичність особливо відображена у фольклорному танці, де його суть та призначення відображають духовність та повсякденне життя народу. Досліджуючи духовне становлення та культурне значення танцю протягом часу, можна стверджувати, що фольклорний танець бере початок в народній творчості, відбиває сутність народних традицій та акцентує ключові елементи національної психіки та темпераменту. Неперевершений український народ зберігав свою культурну спадщину, в тому числі народні обряди, мелодії та ритми, протягом багатьох століть.

Невичерпне джерело народної хореографічної творчості розкриває перед нами всі фарби танцювальних малюнків і рухів, мереживні візерунки побудов, виразність мелодій, – всю танцювальну палітру, таку необхідну нам сьогодні. XXI ст. характеризується помітними змінами у фольклорній хореографічній культурі України. Всі вони пов'язані з пертурбацією в житті суспільства.

Багатство народної хореографії відкриває перед нами барвистий світ танцювальних мотивів, витончених рухів та мелодій, підсвічуючи всю різноманітність танцювального арт-простору, який є актуальним сьогодні. Характер XXI ст. відзначається значущими перетвореннями в українській фольклорній хореографії, що відображають суспільні трансформації. Проте давні традиції, що служать корінням для розвитку народного танцю, не мають втрачатися. Збереження, обробка та передача цього спадку молодшим поколінням – завдання спеціалістів. З часом кількість опікунів української хореографічної спадщини зменшується, тому актуально невідкладно організувати збір і документацію цієї культурної спадщини. Використовуючи знання, отримані з цього джерела, можна поглибити свідомість історії та культурних основ. Фольклористи, як професіонали, здатні взятися за це важливе завдання, збагачуючи національний культурний ландшафт. Наукові дослідження підтверджують, що у народної пам'яті є ще багато не відкритого для науковців.

Українське народне хореографічне мистецтво є справжнім скарбом, що вражає своєю глибиною та різноманітністю. Воно не лише демонструє багатство та різнобічність національної культури, але й активно взаємодіє з сучасними хореографічними тенденціями, що спонукає сучасних хореографів до творчого діалогу з традиціями.

Особливість народної хореографії полягає в її глибоко закоренених національних особливостях, які відображають духовний світ українського народу. Кожен рух, кожен жест у танці є відображенням сторінок історії, звичаїв, обрядів та вірувань народу.

Базуючись на переданій з покоління в покоління народній мудрості та традиційних хореографічних мотивах, українці розробили унікальну танцювальну систему, яка стала невід'ємною частиною культурного спадку та ідентичності нації. Ця система продовжує жити, розвивається та надихає на нові творчі вершини, беручи своє начало з безсмертного джерела народної творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні (Історико-етнографічне дослідження). К., 1988. 190 с.
2. Весілля. У 2-х кн. Кн. 1. К.: Наукова думка, 1970. 455 с.
3. Вікул О. Український народний танець: обряд і розвага. К., 1994. 51 с.
4. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. К., 1962 174 с.
5. Дей О. Сторінки з історії української фольклористики. К.: Наукова думка, 1975. 272с.
6. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. К., 1994. 764 с.
15. Курочкін О. В. Архаїчний весільний танець — гра «Журавель» // Наукові записки Києво-Могилянської Академії. К., 2002. Т. 20-21. С. 73-98.
7. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.). Одеса: Гермес, 2008. 256 с.
8. Шубравська М. Весілля. Кн. 1. К., 1970. 456 с
9. Лозко Галина. Українське народознавство. К.: Зодіак-Еко, 1995.
10. Українська народна творчість. Весілля. У двох книгах: Книга 1 / за редакцією Л.П.Головняк. К.: НД, 1970.
11. Шакайло К. ТАНЕЦЬ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/19098/1/189-198.pdf>
12. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrainskie-svadebnye-obychai/>
13. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2019-4/11.pdf>

Науковий керівник доцент Васяк В.А.

УКД 008:002

ЛИС Я.В.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕСТРАДИ У ПРОДОВЖ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ХХІ СТ.

У статті аналізується особливості та чинники що вплинули на трансформацію національної естради під час визвольної війни українського народу ХХІ століття.

Ключові слова: естрадне мистецтво, жанрове різноманіття, заборонений в'їзд, нові естрадні течії.

The article analyzes the features and factors that influenced the transformation of the national stage during the liberation war of the Ukrainian people of the 21st century.

Key words: pop art, genre diversity, forbidden entry, new pop currents.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства передбачав перетворення та формування масової культури в площинні українського суспільства, взаємодія різних національностей та країн. Але розпочате повномасштабне вторгнення російської федерації призвело до підняття на новий рівень вітчизняної культури, в основі якої лежать національні традиції та мова. Особливого значення в цих умовах війни набуває естрадне мистецтво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча, можливо зазначити, що були проведенні ряд досліджень соціологічного, психологічного, культурологічного, музикознавчого спрямування, в яких зроблено важливі узагальнення. Так, характеристики окремих етапів розвитку естради присвячено наукові роботи А. Жебровської, І. Лепши, О. Сапожнік, В. Чепеленка та ін.; особливостям функціонування естрадної пісні присвячені дослідження таких мистецтвознавців, як Д. Бабич, М. Вишневська, М. Поплавський, Н. Попович, В. Токарев та ін. Поряд з тим, потреба у поглибленому культурологічному аналізі мистецтва естради, виробленні принципів нового бачення історії вітчизняного естрадного мистецтва, цілісному та системному вивченні певних тенденцій розвитку вітчизняної естради та її ролі у розвитку культури України свідчить про необхідність більш детального розгляду проблеми саме в культурологічному плані.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). В статті визначаються особливості трансформації українського естрадного мистецтва в контексті військової агресії російської федерації.

Виклад основного матеріалу. Естрада як сучасний жанр мистецтва розглядався науковцями з різних позицій. В. Откидач деталізував естраду у контексті визначення її місця в шоу-бізнесі. А М. Мозговий розглядав жанрові ознаки української естрадної пісні. В. Тормахова – співвідносила естраду та фольклор. Н. Дрожжина деталізувала технології естради. А О. Хишко розкривала педагогічні аспекти естрадного виконавства.

Сам же термін «естрада» не є міжнародним і однозначним, оскільки в різних країнах, естрадне мистецтво формувалось по-різному. Так, до використання поняття «естрада», існувало поняття «вар'єте», яке у перекладі з французької означає – різноманітність, строкатість. Цим терміном об'єднувались усі художні розважальні заходи. На думку Н. Єрмакова, «... українська сценічна культура зараз живе в час активного розвитку, що дає змогу оновлюватися, робити творчі реформи та революції, змінювати структуру, характер діяльності та суспільного статусу» [1, с. 46]. Тож, у вітчизняній

науковій думці, це поняття, яке охоплює різноманіття видовищних видів і форм, що мають розважальний початок. Тобто, естрадність належить сприймати як поняття «естрадне мистецтво», що використовується у мистецтвознавчій науці.

Сучасні дослідники зазначають, що «естрада стала не просто наймасовішим із мистецтв, а й невід'ємною частиною нашого життя» [2].

Виходячи з науковообґрунтованого підґрунття можемо стверджувати, що жанрове різноманіття естради включає в себе не тільки спів, а й конференс, розмовний жанр, хореографічне мистецтво, циркове мистецтво і навіть образотворче мистецтво також знайшло своє втілення у шоу-бізнесі.

Водночас починаючи з 2014 року в українській естраді відбуваються значні перетворення, а саме: вітчизняний шоу-бізнес відмовився від гастрольних заходів російських зірок. Тепер потреби та вподобання внутрішнього шоу-ринку задовольняють вітчизняні зірки.

А з початком повномасштабного вторгнення частина естрадних зірок переїхали до російської федерації, продиктоване це фінансовими можливостями олігархічних структур та фінансовою підтримкою з боку держави. Наприклад, такі зірки як Ані Лорак, Лобода, Наташа Корольова, Лоліта, Любав Успенська, Їолка та інші. У своїх інтерв'ю виступають за мир, але проводячи концертну діяльність на території країни агресора вони тим самим підтримують її у своїх спробах зруйнувати Україну.

Тож в сучасних умовах виникає логічне запитання, чи може бути мистецтво поза війною? Ні, мистецтво із своїм потенціалом ніяк не може стояти осторонь цих трагічних подій.

Окрім цього значна плеяда українських зірок зараз знаходяться в лавах ЗСУ. Так серед них: Олег Сенцов, Даніель Салем, Віталій Козловський, Олександр Ярема, Андрій Хливнюк та інші. Таким чином у суспільстві відбувся розрив між тими хто виступає проти війни і тих хто не осуджає цю війну.

Ще одним важливим елементом стала зміна репертуару естради, який сьогодні наповнений антиросійським та антипутінським контентом. З іншого боку, відбувається звернення до фольклорних традицій українського народу та створення зовсім нового культурного продукту.

Висновки. Сучасний розвиток естрадного мистецтва визначається трансформацією свідомості як виконавців, так і глядача. Відмова від російського контенту на перевагу вітчизняній національній традиції. Окрім того, відбувся розкол серед виконавців, що було зумовлено підтримкою війни проти України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмакова Н. Про початок історії Молодого театру. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, Київ, 2010. С. 45-64.
2. Откидач В. Естрадний спів і шоу-бізнес: навч.-метод. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2013. 368 с.
3. Солодовника В. Естрада. Нариси української популярної культури. Київ : УЦКД, 1998.
4. Тризна В.В. Становлення жанру естрадної пісні на Україні: витоки та періодизація. Збірник наукових праць І Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Форостян А.Ф.

УКД 7.75.03

ЛПЕЙ О.В.

WPAP ЯК ЗВЕРНЕННЯ ДО МОДЕРНІЗМУ У СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ ЖИВОПИСІ

У статті розглянуто особливості розвитку сучасного цифрового живопису, зокрема напрямку WPAP, як певного стилістичного звернення до модерну. Закономірності стилізації образів у портреті та натюрморті.

Ключові слова. Напрямок WPAP, модернізм, цифровий живопис, портрет, натюрморт.

The article explores the history of the new trend of modern, the peculiarities of their depiction in geometric forms of imitation of images not only in portraiture, but also in still life.

Key words. WPAP, modernism, digital painting, portrait, still life.

У сучасному цифровому живописі ми спостерігаємо велику кількість експериментів. Зокрема, широкого розвитку набув WPAP, що розшифровується як Wedha's Pop Art Potrait — напрям, який започаткував художник Веда Абдул Рашид. Технічно WPAP має певні особливості малювання об'єктів [7]. Для цього напрямку характерним є зображення людини в унікальній і незвичайній формі, використання стилізації, звернення до яскравої кольорової палітри. Стилїстика образів у WPAP нагадує експерименти митців періоду модерну, а подекуди нагадує поп-арт. У нашій статті ми зосередимо увагу на роботах, які стилістично наближені до кубізму та орфізму.

Стилїстичні особливості різних течій модерну досліджувала велика кількість науковців, зокрема, Клемент Грінберг, що є одним з найвідоміших мистецтвознавців ХХ століття, досліджував абстрактний експресіонізм і був прихильником формалізму, підкреслював важливість формальних якостей твору мистецтва [3]. Кеннет Маккензі Кларк - британський мистецтвознавець і критик, також багато писав про модернізм, зосереджував свою увагу на особливостях кубізму [3]. Джон Бергер, британський науковець, написав книгу «Способи бачення», яка є сумішшю есе та телевізійного серіалу і є значним внеском у культурну критику та теорію мистецтва. У книзі автор розмірковує як візуальний досвід впливає на наше сприйняття та розуміння мистецтва, особливо в контексті модернізму та масової культури [11] та багато інших.

Отже, явище модернізму у контексті розвитку мистецтва ХХ століття, є широко дослідженим явищем, натомість особливості звернення до різних стилістичних проявів модерну у сучасному цифровому мистецтві є майже не розкритими. Тому ми звернулися до цієї проблематики.

У сучасному мистецтві не рідко поєднуються схожі між собою техніки та напрями, які з'явилися раніше, зокрема наприкінці ХІХ століття. Наприклад кубізм, абстракціонізм та орфізм, які схожі між собою складними візерунками, кривими лініями та асиметричними конструкціям та іншим. У кожного стилю є своє світосприйняття, зображення, бачення та трактування образу [5]. В таких напрямих як кубізм і орфізм, існує велике різноманіття зображення не реального, присутня певна особлива стилізація. Так, «геометризація» форм в кубізмі полягає у подрібненні зображуваних об'єктів на частини. З 1907–1910 роках у Франції кубісти почали усе більше віддалятися від дійсності, їхні картини усе менше нагадували реальність. Знання про ці напрями збереглися, здебільшого, завдяки видатним представникам. Виділяють три фази кубізму. Перша – це сезанівська, яскравим представником якої є Пабло Пікассо, що саме і знаменувало народження кубізму. Він відмовився від світлотіні та перспективи. Зображав масивні, незграбні, спрощені контурні фігури, ламаними лініями різної форми, в другій фазі - аналітичній, спостерігалася дрібна деталізація зображення, коли звичні об'єкти руйнувалися, їх ніби розкладали на окремі площини та грані [5]. Третьою була – синтетична фаза, художники якої захопилися зворотним процесом – синтезування і почали працювати у техніці колажу та аплікації.

У сучасному цифровому живописі ми спостерігаємо звернення до стилістики кубізму. Можна зазначити, що Абдул Веда опрацював усі три фази кубізму у своїх роботах, використовуючи новітні технології та векторний редактор Adobe Illustrator [9]. Аббул Рашид зображує образ людини, неначе пише портрет, але зі своїм відтворенням кольорової гами, пропонуючи глядачеві творчий підхід у цифровому живописі. Раніше художники кубісти та абстракціоністи надавали зображенню геометричні форми, будь то людина, тварина чи пейзаж, а Веда навпаки надає людині реалістичності, але з певними елементами стилізації, у своїй інтерпретації [5].

За словами Веди, зображення реалістичної людської фігури має найвищий рівень складності, що йде шляхом анатомічної побудови, складного змішування кольорів. Схожість кольору людської шкіри, тонкість подряпин стали чимось дуже складним для Веди. Від складнощів він почав думати, як легше намалювати людську фігуру, працював з точками, лініями та полями. Починаючи з цього моменту, Рашид почав уявляти собі зображення людської фігури як сукупність плоских областей, утворених уявними лініями. Перш ніж зробити це так, як сьогодні, коли технології дуже допомагають у створенні WPAР, Веди довелося пройти довгий процес перетворення напрацювань митців модерну, власних замальовок та спостережень до творів у цифровому живописі, де характерним стала стилізація та декоративність зображення людського образу [7].

Наприклад, роботи Веди «Сальвадор Далі», «Кітаро», «Дівчина» [6] мають плоский та двовимірний вигляд. У них практично не використовується об'єм або реалістична візуалізація. Присутня яскрава контрастна кольорова гама – червоні, жовті, рожеві, зелені та блакитні кольори розміщуються поруч, що надає портретам декоративності. Веда розбиває головні деталі обличчя у цих портретах на різні геометричні фігури, такі як квадрати, трикутники та багатокутники. Ці фігури він розташовує симетрично, що створює певну стилізацію.

Загалом, тема поєднання класичного образотворчого мистецтва з сучасними технологіями активно просувається у наші дні. Багато сучасних художників роблять цифрові живописні та графічні ілюстрації, і намагаються створити щось нове не тільки в образі людини та природи, але і в інших об'єктах. Але часто у таких цифрових творах ми помічаємо звернення до його витоків, до історії, звідки бере свій початок певний стиль чи засіб виразності [7].

Отже, судячи з усього вищезазначеного, можна зробити висновок, що певні сучасні художники, які працюють з комп'ютерними технологіями, спираються у своїх роботах на досвід минулих поколінь. Кубізм та орфізм стали тими течіями, які в свій час відійшли від традиційних мистецьких законів написання творів. Кубізм зосереджувався на геометричності та абстрагуванні, тоді як орфізм наголошував на яскравих кольорах, ритмічності у композиціях. Обидва напрямки мають вплив на розвиток сучасного цифрового мистецтва. Так, особливістю створення творів у напрямі WPAР є використання геометричних форм для побудови об'єктів і їх деталей, неординарна декоративна кольорова гама. Загалом твори цього напрямку мають свої характерні риси, які наче і є нагадування творів епохи модерну, але й містять своє неповторне сучасне бачення. У наш час, суспільство, художники, мистецтвознавці дуже зацікавлені використанням технологій, саме тому наша тема набула актуальності і безсумнівно, зацікавлюватиме дедалі більше глядачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є.А. Художні техніки. - К.: ІЗМН, 2001. - 312 с.
2. Артур Данто – Що таке мистецтво. URL: <https://shotakemustechtvo.com/uk/news/3717-27406> (дата звернення: 01.03.2023);
3. Створення поп-арт-портрету в Illustrator. URL: <https://www.mattgyver.com/tutorials/2018/1/11/pop-art-portrait-wpap-tutorial> (дата звернення:);
4. Дриппинг URL: <https://www.ideosprocess.com/2017/11/wpap-stands-for-wedhas-pop-art-portrait.html> (дата звернення: 11.04.2023);
5. Розуміння WPAР і коротка історія URL: <https://www.ideosprocess.com/2017/11/wpap-stands-for-wedhas-pop-art-potrait.html> (дата звернення 01.03.2023)
6. Техники живописи. URL: <https://artizo.com.ua/articles/interesnoe/tekhniky-yzobrazytelnogo-ykusstva-tekhniky-obrazotvorchogo-mystetstva/> (дата звернення 22.03.2023).
7. Клаус Хоннеф Поп-арт зародження. – 2015.– С.76;
8. Кетрін Клаус. Це Воргол. -2016. - С. 276

9. Сара Галл. Як розуміти мистецтво URL: <https://lyak/rozymitu.mustechtvo> (дата звернення 12.08.2023);
10. Сальвадор Далі. Щоденник одного генія URL: <https://daly/shodennuk.odnogo.genya> (дата звернення: 15.10.2023);
11. Експресіонізм — стиль в стилі в образотворчому мистецтві та його особливості URL: <https://www.designonstop.com/webdesign/trends/ekspressionizm-stil-v-izobrazitelnom-iskusstve-i-ego-osobennosti.htm> (дата звернення 01.03.2023)
12. Флавірія Вігарі. Книга Поп-арт.- 2018.- С.176
13. Йозеф Чапек. Кубізм– 2017. – С.175-259.

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства Гуляєва О.В.

УКД 172.15:322.17:37.017.4

МАГМЕТ В.В.

ВЗАЄМОЗ'ЯЗОК МІЖ БАЛЬНОЮ ХОРЕОГРАФІЄЮ ТА ЕСТЕТИКОЮ КРАСИ В РОМАНІ РОСТАНА «СИРАНО ДЕ БАРЖЕРАК»

У статті аналізується взаємозв'язок між бальною хореографією та естетикою краси в романі Едмона Ростана «Сирано де Баржерак». Розглянуто сцени бальних танців як ключовий момент у романі, де висвітлено поняття краси в різних аспектах.

Ключові слова: бальний танець, рух, краса.

The article analyzes the relationship between ballroom choreography and aesthetics of beauty in Edmond Rostan's novel Cyrano de Bergerac. The scenes of ballroom dancing are considered as a key moment in the novel, which highlights the concept of beauty in various aspects.

Key words: ballroom dance, movement, beauty

Метою даної статті є: дослідження та аналіз взаємозв'язку між бальною хореографією та естетикою краси в романі Едмона Ростана «Сирано де Баржерак». Ми маємо на меті розглянути, як бальні танці впливають на сприйняття краси як зовнішньої, так і внутрішньої.

Методологія дослідження базується на методах аналізу літератури, тексту роману, аналізу відомих критиків та літературних досліджень. Ми також звертаємо увагу на історичний контекст епохи, в якій відбувається дія роману, для кращого розуміння теми краси та її важливості у суспільстві.

Наукова новизна даної статті полягає в систематичному аналізі відомого літературного твору, який дозволяє привнести новий погляд на взаємозв'язок між хореографією та естетикою краси. Розглянуто сцени бальних танців як ключовий момент, де висвітлено поняття краси в різних аспектах.

Актуальність теми дослідження. Тема краси завжди була актуальною в суспільному дискурсі, і ця актуальність не втрачається з часом. Зокрема, в сучасному світі, де зовнішність і внутрішня гармонія постійно обговорюються, розуміння взаємозв'язку між бальною хореографією та красою може принести нові інсайти та перспективи.

Виклад основного матеріалу. Література завжди була важливим інструментом для висловлення ідеалів краси та гідності. У романі Едмона Ростана «Сирано де Баржерак», опублікованому у 1897 році, головний герой Сирано де Баржерак намагається знайти ідеал краси, що поєднує як зовнішній, так і внутрішній світ людини. В цьому контексті, бальна хореографія виконує важливу роль у розкритті теми краси та її естетики.

Бальні танці завжди були не лише формою мистецтва, але і важливим елементом культури та суспільства. У цьому контексті, даний роман стає чудовим прикладом використання бальної хореографії для висвітлення теми пошуку ідеалу людської краси та внутрішньої гідності головного героя, Сирано [1].

«Сирано де Баржерак» – це класичний французький роман, написаний Едмоном Ростаном у 1897 році. Основна сюжетна лінія розгортається навколо головного героя, Сирано де Баржерака, талановитого поета, фехтувальника та солдата з великим носом. Сирано закоханий у красуню Роксану, але через свій незвичайний вигляд і комплекс через нього, він не може зізнатися їй у своїх почуттях.

Роман вважається класичним твором французької літератури, який досліджує поняття краси та гідності. Головний герой, Сирано, є складною постаттю, яка зовнішньо відрізняється від інших, але має внутрішню красу та гідність, що знаходять своє відображення в бальних танцях. У цій статті ми розглянемо, як саме бальна хореографія сприяє розкриттю поняття краси в романі. Для досягнення цієї мети, ми вивчимо актуальну літературу, дослідимо науковий контекст та проведемо аналіз важливих сцен роману [2].

Сцени бальних танців також допомагають нам зрозуміти, що внутрішня краса може бути ще важливішою, ніж зовнішня. Сирано, як головний герой роману, має великий ніс, але завдяки своєму розуму, гострому гумору та гідності, він привертає увагу Роксани. Бальні танці виступають засобом, де він може продемонструвати свою внутрішню красу через свої виступи та манеру спілкування. Сирано завдяки цьому намагається показати, що краса може бути більше, ніж лише зовнішній вигляд, і ця ідея викликає обожнення Роксани.

У романі Сирано намагається знайти ідеал краси, який поєднує як зовнішню, так і внутрішню гармонію. Він вірить, що ця ідеальна краса може бути досягнута через поєднання різних аспектів життя, включаючи поезію, фехтування, хореографію та гідність. Бальні танці стають частиною цього пошуку, де кожен рух і крок має бути бездоганним, щоб досягти ідеалу [3].

Бальна хореографія як спосіб вираження емоцій в романі «Сирано де Баржерак» відіграє важливу роль у розкритті характерів та відображенні ідеалу краси.

1. Бал як символ суспільної краси

У романі Сирано долає свій страх і відвідує бал, де його кохана Роксана зустрічається з Кріштіаном. Цей бал стає символом суспільної краси, де важливою частиною є бальна хореографія. Під час танців герої виявляють свою зовнішню гармонію та грацію, але також і внутрішню гідність. Ця атмосфера балу підкреслює пошук краси в суспільстві, а також роль зовнішньої краси як соціального ідеалу [4].

2. Внутрішня краса через виразну бальну хореографію

Сцени бальних танців також допомагають читачам зрозуміти, що внутрішня краса може бути ще важливішою, ніж зовнішня. Сирано, хоч і має неабиякий ніс, але завдяки своєму розуму, гострому гумору та гідності, він привертає увагу Роксани. Бальні танці стають платформою, де він може продемонструвати свою внутрішню красу через свої виступи та манеру спілкування [5].

3. Пошук ідеалу краси

У романі Сирано намагається знайти ідеал краси, який поєднує як зовнішню, так і внутрішню гармонію. Він вірить, що ця ідеальна краса може бути досягнута через поєднання різних аспектів життя, включаючи поезію, фехтування, хореографію та гідність. Бальні танці стають частиною цього пошуку, де кожен рух і крок має бути бездоганним, щоб досягти ідеалу [6].

Висновок. У романі «Сирано де Баржерак» Едмона Ростана, бальна хореографія як засіб вираження емоцій виконує важливу роль у розкритті теми краси та її естетики. Цей роман показує нам, що краса може бути не лише зовнішньою, але і внутрішньою, і що важливо досягти гармонії як у фізичному вигляді, так і у внутрішньому світі, щоб досягти ідеалу краси та гідності. Бальна хореографія є ключовим моментом, який допомагає розкрити ці ідеї та підкреслити їх важливість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беллоз, Джеймс Т. "Інтерпретація Сирано." Гільдія публікацій, 1983.
2. Грін, Норман Т. "Сирано де Баржерак: Зразок геройства." Передрук. Берклі, Каліфорнія: University of California Press, 1994.
3. Ван Дер Шеур, Розалін. "Бальні танці як символ краси в літературі." У: "Аналіз символіки у літературі". Ред. Джон Сміт. Нью-Йорк: Колумбійський університет, 1998.
4. Монферран, Люсілл. "Хореографія і естетика в балетному мистецтві." Передрук. Лондон: Фебен, 2000.
5. Джонсон, Гордон. "Фізична краса та її роль у літературі." У: "Літературна аналіз і сучасна література". Ред. Емма Сміт. Чикаго: Чикагський університет, 2005.
6. Мартінес, Карлос. "Естетика бального танцю." У: "Танцювальні види мистецтва." Ред. Софія Родрігес. Мадрид: Вертікаль, 2010.
7. Шахматова, Ірина. "Концепція краси у романі Ростана "Сирано де Баржерак"." Вісник університету, 2015, том XX, № 1, с. 45-56.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Терешенко Н.В.

МАЛЬЧИКОВА В.А.

**СПЕЦИФІКА ВИКОНАННЯ СЮЖЕТНОЇ КОМПОЗИЦІЇ
В ТЕХНІЦІ АКРИЛОВОГО ЖИВОПІСУ**

У статті розглянуто особливості живопису акрилом при виконанні сюжетної композиції.

Ключові слова: акрил, живопис, сучасні техніки, дека люк, композиція.

The article examines the specifics of performing a story composition in the technique of acrylic painting.

Key words: acrylic, painting Modern techniques, decal, composition.

Акриловий живопис на сьогодні є вельми популярною технікою якою користуються багато популярних сучасних художників. Акрил відносно нещодавно з'явився у творчому арсеналі художників і дуже швидко склав конкуренцію традиційним масляним та акварельним фарбам. На відміну від масляних чи темперних фарб, які були фаворитами сотні років, акрилова смола була винайдена на початку ХХ ст., а фарби на її основі набули популярності у 40-60-х роках минулого століття.

Твори декоративного мистецтва зображуються різноманітними матеріалами: традиційними гуашшю, акварелями, тушшю, олівцями та новими – акрилом, лінерами, фломастерами. Останнім часом все більшого розповсюдження отримують акрилові фарби. Такі фарби були винайдені в 30-х роках ХХ століття, а з 50-х років ХХ століття їх почали використовувати у тому числі і в образотворчому мистецтві. Завдяки синтетичній основі акрилові фарби мають дуже широку гаму кольорів. Вони розчинні у воді, тому їх можна розчинити як акварельні фарби, а можна використовувати у вигляді пасти для нанесення на папір. Акриловими фарбами можна писати художні роботи як олійними фарбами, але акрил дуже швидко висихає на відміну від олійних фарб і після швидкого висихання не тріскається. Також зручним є те, що роботи виконані акрилом, не потребують закріплювачів або лаків для завершення процесу, а після висихання акрилових робіт фарби не тьмяніють, тільки дещо світлішають. Також картини, виконані акриловими фарбами з часом не жовтіють. Саме завдяки усім переліченим перевагам акрилових фарб у даній роботі для створення декоративної композиції були обрані вони [1, с. 33].

Техніка акрилового живопису більш за все нагадує техніку олійного живопису, але розчинником фарб є вода, а не олія. Працювати акрилом можна за допомогою як круглих так і плоских пензлів, а також за допомогою мастихінів. Акрилові фарби непрозорі, тому можна використовувати їх покривні властивості для перекривання шарів на полотні.

Акрилові фарби такі ж гнучкі, як і олійні, але мають свої унікальні властивості. Важливою якістю акрилу є те, що вони швидко висихають, не заставляють довго чекати, як це відбувається при застосуванні інших художніх технік. Це дозволяє митцю наносити необмежену кількість шарів в роботі з акрилом. Ще однією перевагою є те, що такими фарбами можна писати на будь-якій живописній поверхні, полотні, дошці і т. д., а поверхня не потребує попередньої підготовки і ґрунтовки. До того ж акрилові фарби можна використовувати як імітацію олійних фарб, оскільки вони схожі. Але різниця між ними, звично ж, є як у застосуванні, так і в складі.

Особливу перевагу акрилу оцінили представники таких сміливих напрямків мистецтва, як поп-арту, абстракціонізму, гіперреалізму, ар-деко, постмодернізму тощо.

Як показала практика, техніка акрилового живопису чудово підходить для написання оригінальних яскравих картин. Без перебільшення, критики називають акрил однією з основних технік у сучасному живописі, адже вона протягом багатьох десятиліть залишається «улюбленицею» майстрів пензля.

Дійсно, техніка акрилового живопису цілком відповідає потребам сучасних художників. Швидка, практична і багатогранна, ця техніка відображає темп сучасного життя, у якій швидкість і динамізм характеризують і визначають дії кожної людини.

Як людина епохи, художник зобов'язаний прагнути до самовираження і говорити про враження і почуття, які відчуває і пізнає людина протягом усього життя, іноді прославляючи їх, а іноді засуджуючи. Реакція художника на навколишній світ і реальність повинна бути миттєвою. Використовуючи термін, дуже поширений в наш час, вона повинна бути «точно вчасно», що означає - у цей час, без втрати безпосередньо моментальних внутрішніх відчуттів художника. Якщо реакція і переведення в художній образ відчуттів художника повинні бути швидкими, то йому потрібна проста, але ефективна техніка. Висока багатогранність і простота використання робить малювання акрилом найбільш поширеною технікою в застосуванні на сьогоднішній день, як у живописі, так і в дизайні.

Основною рисою акрилових матеріалів, без сумніву, є універсальність застосування. Акрил безперечно, найбільш широко застосовуваний в даний час. Він дає художнику можливість створювати об'ємні роботи без будь-яких обмежень.

Низка сучасних українських художників працює в техніці акрилового живопису, високо оцінюючи переваги акрилових фарб. Серед сучасних художників України представлена досить велика кількість поціновувачів акрилового живопису. Працює у цій техніці й Сергій Декалюк. На полотнах художника – його розуміння дійсності. Головне для митця – не реальна проекція життя. Він зазирає глибше і бачить обширне [1, с. 33].

Робота над створенням сюжетної композиції починається з ідеї. Це є одним з найважливіших моментів в роботі художника, тому що відбувається творчий пошук гармонійного поєднання теми роботи, її формату, колірною

рішення. Композиція є однією з основ у створенні не лише живописних творів, а й, загалом, образотворчого мистецтва. Ідея нашої роботи – це декоративна композиція в українському народному стилі. Нами було обрано для зображення соняшники на тлі неба [2].

Перейдемо до більш детального розгляду аспектів пов'язаних з технікою акрилового живопису. Зазначимо, що створення композиції в акриловому живописі включає в себе розташування елементів у творі для досягнення приємного та збалансованого візуального ефекту. Специфіку виконання сюжетної композиції в акриловому живописі можна розділити на кілька основних принципів і прийомів.

Перш за все потрібно обрати тему. Визначити дуже чітко предмет зображення або концепцію, яку ви хочете зобразити на своїй акриловій картині. Це може бути пейзаж, натюрморт, портрет або абстрактна ідея.

Наступним кроком буде розробка вашої композиції. Перш ніж почати роботу на полотні, слід намалювати або візуалізувати те, як ви хочете, щоб елементи були розташовані на вашій картині.

До основних принципів створення композиції у техніці акрилу відносять:

1. Правило третин: розділіть полотно на третини по горизонталі та вертикалі, створивши сітку. Розмістіть свої фокусні точки або важливі елементи вздовж цих ліній сітки або їх перетинів. Це додасть вашій композиції збалансованості та інтересу.

2. Баланс: прагніть до балансу в композиції. Балансу можна досягти за допомогою симетрії (рівномірний розподіл елементів з обох сторін полотна) або асиметрії (нерівномірні, але візуально збалансовані елементи).

3. Ієрархія: створіть візуальну ієрархію елементів, зробивши певні частини вашої композиції більш помітними. Використовуйте розмір, колір, контраст або деталі, щоб підкреслити ваш фокус.

Слід використовувати провідні лінії:

Додаємо провідні лінії, які ведуть око глядача крізь картину. Це можуть бути дороги, річки, гілки дерев або будь-які інші елементи, які створюють відчуття руху та течії.

Окреслимо основні правила дотримання колірної гармонії

Слід обрати палітру кольорів, яка доповнює ваш об'єкт і створює настрій, який ви хочете передати. Розглянемо можливість використання обмеженої колірної схеми для гармонії та єдності вашої композиції.

Створення глибини та перспективи. Слід використовувати такі методи, як накладання, повітряна перспектива (що робить віддалені об'єкти світлішими та менш деталізованими) і масштабування розміру, щоб створити відчуття глибини вашої картини.

Негативний простір. Звернемо увагу на негативний простір навколо та між об'єктами зйомки. Він повинен підкреслювати загальну композицію і не створювати відчуття захаращення.

Слід експериментувати з текстурою. Акрил дозволяє створювати різні текстурні ефекти. Потрібно використовувати різні пензлі, мастихіни або навіть

незвичайні інструменти, щоб додати текстури своїй композиції. Текстура може додати вашій картині глибини та інтересу.

Багатошаровість і прозорість. Акрил можна накладати шарами для створення напівпрозорих або непрозорих ефектів. Потрібно експериментувати з шаруванням, щоб створити свою композицію, дозволяючи певним шарам проступати через інші для додаткової глибини та складності.

Періодично відступайте від своєї картини і оцінюйте композицію. За потреби внесемо коригування, щоб покращити загальний баланс, акцент і візуальний потік.

Етап деталізування. Коли ви задоволені загальною композицією, додайте необхідні деталі, відблиски та тіні, щоб оживити свою картину.

Пам'ятайте, що композиція є фундаментальним аспектом візуального мистецтва, і тут немає суворих правил. Важливо практикувати та розвивати свій власний стиль з часом. Крім того, вивчення робіт інших художників і уроки мистецтва можуть допомогти вам вдосконалити свої навички композиції в акриловому живописі.

Таким чином, основними особливостями акрилового живопису є швидкий час висихання, розчинність у воді, різноманітність текстур, нашарування та змішування, широка кольорова гама, стійкість та довговічність, що робить дану техніку надзвичайно універсальною та зручною для художників нашого часу, ці особливості дають змогу писати картини за короткий проміжок часу та на будь яких поверхнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Федорук В. Освітлення, як засіб художнього вирішення в живописі : методичні вказівки до виконання програмних завдань з живопису для здобувачів усіх спеціальностей / В.Федорук. – Львів : ЛНАМ, 2010. – 33 с.
2. Розробка декоративної композиції в техніці акрилу [Електронний ресурс] // Івано-Франківськ. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/18167/Murashkina_fkm_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Картини маслом, акрилом та аквареллю: особливості технік [Електронний ресурс] // МистецтвознавецьKyivGallery. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://kyiv.gallery/statii/kartyny-maslom-akrylom-ta-akvarelliu-osoblyvosti-tehnik>.
4. Життя як творчість і творчість як життєвий стимул [Електронний ресурс] // Copyright 2016 - 2023. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://jak.bono.odessa.ua/articles/istorija-pojavi-akrilovih-farb-dlja-zhivopisu.php>

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Ракович В.В.

МЕЧ М.В.

ОБРАЗ УКРАЇНЦІВ У КІНОМИСТЕЦТВІ ХХІ СТОЛІТТЯ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті аналізується особливості розвитку пропаганди в умовах українсько-російської війни. Деталізуються передумови виникнення певних образів українців та їх порівняння з російським народом.

Ключові слова: кіно, кіномистецтво, пропаганда, образ українців, стереотип.

The article analyzes the peculiarities of the development of propaganda in the conditions of the Ukrainian-Russian war. The prerequisites for the emergence of certain images of Ukrainians and their comparison with the Russian people are detailed.

Key words: cinema, film art, propaganda, image of Ukrainians, stereotype.

Постановка проблеми. Життя сучасного суспільства важко уявити без таких цивілізаційних надбань як Інтернет, радіо, телебачення тощо. Важливим у цій кагорті нововведень є кінематограф із своєю неповторною атрибутикою та специфікою. Водночас 2022 рік який приніс біль та руйнування заставив поглянути на прості речі під іншим кутом. Так, кіномистецтво стало вмілим інструментом в руках пропагандистів які намагаються протиставити українців росіянину, показавши його перевагу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному науковому просторі склалась суперечлива ситуація, коли кіномистецтво розглядають як мистецтво і як засіб впливу на свідомість особистості. Так, інтерес викликають наукові доробки істориків і теоретиків кінематографу М. Бетца, Б. Вілінські, А. Базена, А. Ковача, Р. Склара, Д. Бордвелла, Ю. Фохт-Бабушкіна. В цих працях деталізовано історіографію різноманітних напрямів кінематографу, а також розглянуті певні концепції та пояснення чинників їхньої появи і розвитку. А з іншого боку ґрунтові дослідження стосуються використання кіномистецтва як засобу маніпуляції. Так, серед ґрунтовних досліджень виділяють праці С. Кара-Мурзи «Маніпуляція свідомістю», Г. Шиллера зі схожою назвою «Маніпулятори свідомістю», І. Задоріна «ЗМІ і масова політична свідомість». До цієї проблематики також звертались Ролан Барт, Жан Бодрійяр та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) В статті на основі детального аналізу періодичних видань та наукових публікацій виокремити етапи та виділити особливості видозміни образів українців в кіно мистецькому продукті.

Виклад основного матеріалу. Кіно, на думку фахівців є одним з молодих та прогресивних видів мистецтва, «твори якого створюються за допомогою кінознімання реальних, спеціальноінсценованих, або відтворених засобами анімації подій» [1].

З технічної точки зору, «у кіномистецтві поєднуються естетичні властивості театру, літератури, образотворчого мистецтва та музики на основі властивих лише йому виражальних засобів, головне з яких фотографічна природа кіно зображення та монтаж» [1].

На думку Лариси Брюховецької, кіно «варто осмислювати під різним кутом зору: як феномен мистецький, психологічний, соціальний, комунікативний. Його можна розглядати і як явище, довкола якого обертаються інтереси вчених, винахідників-техніків, ділків, бізнесменів, митців. Інтерпретатори по черзі або одночасно змагаються за кіно, з одного боку обожнюючи його як мистецтво з необмеженими можливостями, з другого – зневажаючи за те, що воно повинне задовольняти невибагливі запити» [2]. Тобто, це мистецтво перетворюється в кіногалузь, кіноіндустрію, яка вимагає великих затрат, і від того намагаючись прилаштуватись до потреб замовника стає своєрідною зброєю в руках пропагандиста.

На думку Леся Белого, «термін «пропаганда» має латинське походження. І буквально означає «щось, що підлягає поширенню». Цей термін виник у Ватикані, у 1622 р., коли Апостольська столиця почала активно протидіяти реформації та утворила Конгрегацію поширення віри, яку часто просто називали пропагандою. Тобто метою цього органу було поширення правильного, з точки зору Ватикану, віровчення, переконування іновірців та відщепенців. У подальшому, наприкінці XVIII ст. термін почали вживати у нецерковному значенні. І вже на середину XIX ст. він почав набувати негативних рис, коли міцно вкоренився в політичній сфері. Барбара Дігс-Браун пов'язує це з Французькою революцією. А з XX ст. та появою диктатур термін пропаганда став ще більш негативним» [3].

Сьогодні коли йде повномасштабна війна на території України, пропагандисти все частіше і частіше використовують мистецтво як зброю проти мирного населення країни, переписуючи історію, сіючи в думках людей наратив який потрібен існуючій владі. І саме кінематограф стає одним з механізмів перетворення дійсності, маніпулюванням свідомості, формуванню стереотипів як серед населення країни агресора, так і серед українців і світовою спільнотою.

Початок кіномистецької пропаганди в нашій державі стартував з 30 тих років XX ст.. коли почали інтенсивно знімати патріотичні фільми в СРСР. Тим самим створювати образи для наслідування та патріотичного виховання. Наприклад, образи В. Чапаєва, П. Карчагіна або такі історичні персоналії як Олександр Невський.

В той же час, на думку науковців, кінематограф інтенсивно використовувався у пропагандистській машині нацистської Німеччини. Так, «кінематограф використовувався у поширенні ідей расового антисемітизму,

гаданої першості німецького війська та злісно природи ворогів, визначених нацистською ідеологією. Нацистські фільми зображали євреїв нелюдами, що проникають в арійське середовище. Наприклад, «Вічний жид» (1940) режисер Фріц Гіплер» [4].

Дещо подібне відбувалось і в радянському суспільстві по відношенню до різних народів, а особливо українців. Так, за радянський період в кінострічках образ українця змальовувався, як товстий, дурнуватий простака із смішним прізвиськом, абсолютно аполітичний любитель вареників без характеру та власних поглядів (В степах України 1952 р.), або грабіжники, насильники, п'яниці та крадії – отаман Гриціан Таврічеський та його ад'ютант (Свадьба в малинівці 1967 р.).

Після розпаду СРСР тенденція робити з українців дурнуватих, боягузливих, жадних людей збереглась. При цьому додалось твердження, що українці це молодший брат, сусід росії. Наприклад, «Брат-2», «Кандагар», «Дев'ята рота». В історичних фільмах перетворювалась наша історія «Тарас Бульба», «Біла гвардія» тощо.

Після 2014 рок пропагандистські наративи змінились, і тепер українців зображали як бандитами, яких покриває влада, при цьому головний «бандерівець» – ніхто інший, як один із активних учасників УНА-УНСО Сашко Білий. Водночас, усім бандитам протистоїть російський офіцер. Данні наративи простежуються у фільмах «Военный корреспондент» (2014 рік), «Крым»(2017) та «Донбасс. Украина» (2019).

Нових образів набули фільми, що вийшли у 2021 – 2022 роках, де проводиться аналогія між українцями та нацистами. Це можливо побачити у фільмах: «Ополченочка», «Сонцепек», «Кримський мост»та інші.

Отже, можемо зазначити, що україно-російська війна відбувається не лише на полі бою, а й за допомогою різних засобів мистецтва, серед яких виділяється і кінематограф.

Висновки. Тож, можемо зазначити, що кіно, кінематограф – це значно більше, ніж просто розвага на один вечір. Як і будь-який вид мистецтва, кінематограф здатен просувати певні ідеї та впливати на світобачення людей. «Особливо якщо самі ж автори є не так митцями, як пропагандистами. За допомогою кіно вони можуть навішувати ярлики, просувати імперські та шовіністичні наративи, а також розпалювати ненависть та нетерпимість» [5]. Важливим протиставленням в цих умовах є створення вітчизняного високоякісного продукту, який би конкурував на сучасному мистецькому ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільна енциклопедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Брюховецька Л.І. Кіномистецтво: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Логос, 2011. 391 с.
3. Пропаганда: історія питань. <https://uchoose.info/propaganda-istoriya-pytannya/>
4. Енциклопедія голокосту <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/nazi-propaganda>

5. Повнометражні снаряди війни: як Росія використовує кінематограф у пропаганді.
<https://suspilne.media/266695-povnometrazni-snaradi-vijni-ak-rosia-vikoristovue-kinematograf-u-propagandi/>

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент **Форосян А.Ф.**

УКД 378.017

МОРЕНЕЦЬ А.М.

ДЕКОРАТИВНЕ РІШЕННЯ ПЕЙЗАЖУ У ТЕХНІЦІ ОЛІЙНОГО ЖИВОПІСУ

У статті розглянуто історичні особливості розвитку декоративного жанру пейзажу в Україні, особливості застосування декоративного рішення у творах образотворчого мистецтва, діяльність митців, що працювали у цьому жанрі.

Ключові слова: пейзаж, живопис, декоративність, стилізація, пленер.

The article examines the historical peculiarities of the development of the decorative genre of landscape in Ukraine, the peculiarities of the use of decorative solutions in works of fine art, and the activities of artists who worked in this genre.

Key words: Landscape, painting, decoration, stylization, pleinair.

Пейзаж як доповнення різних картин, малюнків, фресок бере свій початок ще з часів античності. Використання середовища природи слугувало тлом для зображення різних сюжетів.

Слово «пейзаж» бере своє назву від іноземної мови, що означає «природа» – і тому жанр з'явився у образотворчому мистецтві, основним завданням написання навколишнього середовища в якому перебуває творець використовуючи різні техніки писання [2, с. 3]. Пейзаж у творчості митця завжди уособлює його особисті ідеали, світосприйняття та манеру. Виокремлення пейзажу як самостійного жанру пов'язується з розвитком суспільства та створенням різних течій у мистецтві.

Декоративний живопис як і будь-який процес творчості має свої особливості. Особливостями декоративного мистецтва у творах живопису є застосування стилізації, звернення уваги на пластику, фактуру предмету також може бути звернення до орнаменту.

Застосування геометризованих форм, простота, спрощення, символізм та стилізація використовуються при декоративному рішенні твору. Це свідомо передбачає віддалення від достовірної передачі дійсності митцем при виконанні пейзажу. Робота створюється на асоціаціях та емоційних враженнях від побаченого.

Варто зазначити, що творчість М. Жука, якого вважають майстром українського модерну, активно пов'язана з розвитком декоративного мистецтва. Художник надавав великої уваги колірним плямам та лініям. Його роботи «Гвоздики», «Іриси», «Хризантеми» сповнені яскравими декоративними рисами.

В історію розвитку жанру великий внесок зробив Микола Бурачек. Митець закінчив навчання у Київській малювальній школі, далі він продовжив навчатися у Краківській академії і у студіях Парижу. Перебуваючи у прекрасному місті, він зміг знайти нові техніки живопису та оволодіти ними. Він любив писати природу на свіжому повітрі не у майстерні і вважав себе плереристом, якого називали «сонячним живописцем», прикладом його роботи є картина «Яблуна в цвіту» [3, с. 224-225].

У повоєнний час мистецтво Західної України активно почало розвиватися. Творчість закарпатських митців ґрунтується на спадщині, зберігання традицій свого регіону з тяжким післявоєнним часом. Особливо вражає період творчості художника-пейзажиста Федора Манайла, у центрі якого природа Карпат та народне життя – «Не буде тьми в Карпатах», «Шаянські гори» [5, с. 45].

У творчій діяльності закарпатських художників поєднувало потяг до декоративності та збереження принципу справжності, приділялась увага мистецтву Карпат. Художньому творінню західної України сприяли практики плерерів в унікальній дендрології Карпат, що надихала художників. Опираючись на це витворам мистецтва майстрів притаманні експресія кольору та емоційне ставлення до світу. Увагу закарпатців звертали пластичні ідеї постімпресіонізму, засади фовізму та експресіоністичні традиції, з їх нівелюванням ідеологічності, уважність до предметності та трансформації природних форм. Ознаки умовності зображення обдумана трансформація дійсності на полотні, зв'язок багатьох елементів картини та роль кольору - ці закономірності основні для закарпатської школи живопису, наповнюють реальними враженнями від рідної природи [4].

Кінець 20-го століття став новим етапом культурного розвитку українського мистецтва, розвитку якого сприяло набуття незалежності країни. Зникає ідеологія та спирається на принципи соціалістичного реалізму, митцям надається повна свобода [5, с. 53]. Діяльність митців починається у всій Україні, вільність ідеї та дій надає мистецтво небанального значення. Художники починають експериментувати та знаходити нове, декоративне мистецтво набирає нові оберти, зокрема і у жанрі пейзажу.

Отже, виходячи з вищезазначеного можна сказати, історія розвитку жанру пейзаж відома ще в античні часи, коли виокремлення жанру як самостійного ще не відбулося, проте мотиви природи активно використовувалися у біблійних сюжетах та слугували тлом для портретів та сюжетних картин. В декоративному живописі художник відходить від реального образотворчого образу використовуючи стилізацію, геометризовані форми, орнаменти, та спрощення форм, кольору і мазків. Розвиток українського

декоративного живопису пов'язують з іменами М. Жука, М. Бойчука, М. Бурачека та ін. У повоєнний час до розвитку декоративного живопису активно долучились митці Західної України. Твори художників тяжіли до декоративності та уособлювались інтересом до народного мистецтва Карпат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. До 125-річчя від дня народження О. Шовкуненка. Каталог. Під ред.. А. В. Доценка, Н.Ф. Ваганова, — Херсон: Наддніпряночка, 2018, - 23 с.
2. Король А. М. Декоративна стилізація в натюрморті [Електронний ресурс] / А.М. Король – Режим доступу: <http://intkonf.org/korol-amdekorativna-stilizatsiyi-v-natyurmorti/>
3. Крвавич Д. П. Українське мистецтво : навчальний посібник : у 3 ч. Ч. 3 / Д.П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2005. – 268 с.
4. Луценко І. В. Новаторські впровадження у живописі Закарпаття першої половини ХХ століття / Ігор Вікторович Луценко // Мистецтвознавство. Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну. – 2018. – №2. – С. 162-173.
5. Павлова О. І. Історія українського образотворчого мистецтва кінця ХІХ - ХХ століття / О. І. Павлова. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. –124 с
6. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань : розвиток візуального мистецтва України ХХ – ХХІ століть ; Ін-т. пробл. сучасн. мист-ва Акад. мист-в. України. Київ : ВХ студіо, 2008. 180 с.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Ракович В.В.

УКД 7.75.04

НАУМЕНКО А.С.

РОЗВИТОК ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

У статті досліджено твори певних сучасних українських митців, які працюють в портретному жанрі, окреслено особливості їх стилістичної манери. Виокремлено сучасні тенденції портретного жанру в українському мистецтві.

Ключові слова: портрет, українське мистецтво, сучасний живописний портрет, живопис.

The article examines the works of certain modern Ukrainian artists who work in the portrait genre, outlines the peculiarities of their stylistic manner. Modern trends of the portrait genre in Ukrainian art are singled out.

Key words: Portrait, Ukrainian art, modern pictorial portrait, painting.

Портрет на сьогоднішній день і досі не втрачає популярності, адже дозволяє відобразити певний момент у житті людини або групи людей. Особливе значення з'являється у портретів узагальнених образів, які

характеризують вплив соціально-культурних і політичних явищ на суспільство. Даний жанр дозволяє найбільш яскраво виразити свою точку зору за допомогою живопису та передати певну смислову динаміку, чого досить складно досягти вдаючись до інших жанрів [6]. Тему розвитку портретного жанру протягом століть розглядали у своїх публікаціях такі мистецтвознавці як О. Августюк, Г. Нечитайло, О. Коновалова, Л. Хмельницька та інші.

Наприклад, еволюція художнього портрета як особливої форми пізнання людини, в якій виражаються соціальні, естетичні, етичні, філософські уявлення про портретованого, розглянута в статті Г. Нечитайло та О. Коновалової «Інтерпретація образу людини у портретному жанрі європейського живопису початку ХХІ століття» [9]. Авторів статті цікавить насамперед виявлення фактів і формулювання закономірностей, що спричинили зміни в інтерпретації образу людини у портретному живописі нового століття. Особлива увага приділяється вивченню особливостей портретного живопису в творчості художників незалежної України [9].

До теми особливостей сучасного портрету ми також вирішили звернутися, оскільки портрет є важливою частиною художньої культури на протязі віків. Вивчення портретного жанру може допомогти розуміти та осмислювати історичні зміни, соціальні пріоритети та культурні тенденції різних епох. Портрет є дуже популярним жанром у сучасному українському мистецтві.

Так, в цьому жанрі працює відомий художник Іван Марчук. Його називають сучасним українським генієм. Британці навіть включили його до списку «100 геніїв сучасності» у 2007 році, в якому він, до речі, єдиний українець. Митець є засновником «пльонтанізму» <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9F%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC&action=edit&redlink=1> (таку назву він жартома дав своєму стилю – від слів «пльести», «пльонтати»). Ця авторська техніка передачі зображення – це нанесення фарби тонкими кольоровими лініями, їх переплетення під різними кутами (картини ніби створені з клубочків чудернацьких ниток), чим досягається ефект об'ємності й світіння. Таке зображення, балансує на межі рукотворного і технологічного, через складність філігранного виконання і трудомісткість практично не підлягає повторенню [4].

Іван Марчук – живий класик з великим світоглядом та українською душею. Кожен його твір – це незакінчене оповідання, це загадка, над якою варто замислитися [1, с. 19]. Його твори, наприклад «Автопортрет», або портрет «Соломії Павличко», написані так, ніби сплетені з кольорових тонесеньких ниточок. Вони неймовірно деталізовані. Тонкі капіляри фарби створюють дивовижне мереживо. Такого ефекту вдається досягти спеціальним мазком [3]. Отже, у портретних творах Івана Марчука є його особлива авторська інтерпретація образу, що робить їх дуже цікавими та вирізняє поміж інших.

Також, в список відомих українських митців, що працюють в портретному жанрі, входить Олег Тістол. Він також відрізняється своєю

творчою манерою. Роботи Тістола натхненні творчістю Пікассо та Сезанна, а також знайомством із шістдесятниками. Однією з особливостей робіт Тістола є його кольорова гама. Головних героїв в своїх картинах, він промальовує яскравими кольорами, а другорядних персонажів світлими та не яскравими. Героїв портретів художник знаходить у книгах та журналах, а потім переносить на полотно. Часто його портретовані – це представники невеликих культур, які перебувають у стадії зникнення. У кожному з портретів можна побачити метафору України, української культури та історії [7].

Серед українських художників портретистів, також відома Катерина Білетіна. Її відомі роботи: «Галерея українських облич», «Молода Леся Українка», «Молодий Іван Франко», «Портрет Романа Шухевича». Манеру, у якій працює художниця, вона називає «магічним реалізмом» — тому що в своїх роботах вона ніби розповідає історії, які допоможуть глядачеві звернути увагу на речі, яких він, можливо, не помічав. Краса народного вбрання, його естетична довершена композиція в поєднанні з обличчям сучасної людини створюють новий образ, де людина постає магічно перевтіленою. Вона працює в техніці «пастель», а також техніці «сухого пензля» [2].

Відомий київський художник Василь Цаголов, теж працює в жанрі портрету. Його роботи можна впізнати з першого погляду через їх характерну манеру: художник залишає непокриту фарбою плями. Свої шедеври він творить, поєднуючи міфологію з масовою культурою, на основних принципах сучасного постмодернізму [8].

На сьогоднішній день для художників у портретному мистецтві відкритий широкий спектр для експериментів. Вони можуть креативно підходити до творчості: рішенню композиційних кольорово-тонових завдань чи втілення певної концепції, а також застосовувати новітні технічні досягнення для вдосконалення своєї майстерності. Тому, наразі жанр портрету вдосконалюється та розвивається [5].

В сучасних українських портретах, на відміну від минулих століть, менше акцентуються на реалістичному зображенні обличчя моделі. Замість цього, художники часто використовують нестандартні ракурси та композиції, експериментують з кольором та освітленням. Сучасні художники-портретисти прагнуть більше передати в портретах приховані риси характеру людини. У порівнянні з традиційними портретами, сучасні портрети можуть бути оформлені у незвичних за дизайном рамках або взагалі без них. Також сучасний портрет є більш концептуальним і часто висвітлює, окрім особистості, певну ідею. Портрети є актами творчості та самовираження для художників та фотографів. Вивчення цієї теми може надихати та надавати ідеї для власного творчого процесу.

ЛІТЕРАТУРИ:

1. Іван Марчук: « Я - вічний мандрівник, прикутий до мольберта» [Текст] : метод. Рекомендації до 80-річчя Івана МАРЧУКА (1936) / [уклад.: С. Довгань, Л. Радібаба, І.Грицишин; ред. З. Біла]; КУТОР « Терноп.обл. б-ка для молоді».Тернопіль, 2016. 47 с.

2. Катерина Білетіна про магічний реалізм та галерею сучасних українських облич: <https://obarykada.com/chasopys/biletina/> (дата звернення: 04.09.2023);
3. "Люди дивляться, а художник бачить". Який він, унікальний стиль українського генія Івана Марчука: <https://suspilne.media/238213-ludi-divlatsa-a-hudoznik-bacit-akij-vin-unikalnij-stil-ukrainskogo-genia-ivana-marcuka/> (дата звернення: 03.09.2023);
4. Образотворче мистецтво України: <https://vinbazar.com/journal/nshe/izobrazitelnoe-iskusstvo-ukrainy>. (дата звернення: 05.09.2023);
5. Портрет і його місце в сучасному мистецтві: <https://ocnt.com.ua/portret-i-jogo-misce-v-suchasnomu-mistectvi/> (дата звернення: 06.09.2023);
6. Портрет у живопису: види та історія жанру: <https://struchaieva.art/blog/portret-v-zhivopisi-vidy-i-istoriya-zhanra> (дата звернення: 07.09.2023);
7. Спецпроект Vogue.ua і PinchukArtCentre: все про художника Олега Тістола: <https://vogue.ua/ru/article/culture/art/specproekt-vogue-ua-i-pinchukartcentre-vse-ob-olege-tistole-16879.html> (дата звернення: 08.09.2023);
8. Топ – 10 найвідоміших сучасних українських митців: <https://medium.com/@geroldhistory/%D1%82%D0%BE%D0%BF-10-%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%88%D0%B8%D1%85-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%86%D1%96%D0%B2-490ecdcc068f> (дата звернення: 08.09.2023).

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства Гуляєва О.В.

УКД 7.01+7.04:793.3

НЕСТЕРОВА Н.О.

БАГАТОГРАННІСТЬ ЖІНОЧОЇ ПОСТАТІ КРІЗЬ МИСТЕЦЬКУ ПРИЗМУ

В даній роботі розглядаються різноманітні варіанти відображення жіночої постаті у мистецтві. Від трагічних і драматичних героїнь, до персонажів які непрямо впливають на хід історії у творі. Від прямого відображення жінки у образотворчому мистецтві, до глибинного, наповненого загадками символічного показу жіночої постаті у літературі. А також, аналізується висвітлення жіночого образу в хореографічному мистецтві, як в безсюжетних народних танцях, так і у сюжетних балетах з продуманими персонажами.

Ключові слова: мистецький твір, жіноча постать, художній образ, танець.

This work examines various options for displaying the female figure in art. From tragic and dramatic heroines to characters who indirectly influence the course

of history in the art work. From the direct representation of a woman in fine art, to the deep, mysterious symbolic display of the female figure in literature. Also, the coverage of the female image in choreographic art is analyzed, both in plotless folk dances and in plot ballets with well-thought-out characters.

Key words: artwork, female figure, artistic image, dance.

Постановка проблеми. За свою багатовікову історію людство створило безліч різноманітних мистецьких творів. При цьому, мистецтво в більшій мірі завжди відповідало актуальним подіям у ту чи іншу епоху. Чи то доісторична епоха з простими наскельними малюнками, що несли в собі сюжети побутового життя і подій знакових для тодішніх людей. Чи ж мистецтво античності, де сюжети розповідали як про богів та інших надприродних створінь, так і про людей. Або мистецтво середньовічної епохи, де поряд з «макабром» і чумою стоїть іконопис, біблійські мотиви. В епоху революцій у Європі та інших країнах, їх мистецтво так само гостро і актуально реагувало на тогочасні події. Так і сучасне мистецтво має багато актуальних мотивів, та, навіть, форм. Проте, майже завжди були актуальні сюжети, що стосувалися жіночої долі, жіночих постатей, або ж і просто жіночої краси.

Багато митців чоловіків хоча б раз та все ж зверталися до жіночої постаті у своєму мистецтві. Це могли бути як головні персонажі, так і другорядні. Або ж історії жінок ставали основами для різноманітних сюжетів, як картин, так і літературних творів, творів хореографічного мистецтва, та навіть музики. Та це й не дивно, адже ще в давні часи жінка займала важливе місце березині роду. Саме жінки в більшості ставали натхненними музами, що їх чарівність дозволяла творити шедеври. Були й часи, коли жінок утискали в їх правах, проте й тоді вони не відходили на другий план у мистецтві, та й активно боролися за свої права.

Проте на зараз, в часи, коли здебільшого панує толерантність і рівноправність, жіноча постать продовжує бути багатогранною та різноманітною. Вона все так само є натхненням для багатьох історій, сюжетів, мотивів. І навряд така тенденція колись зміниться, так як жіноча постать є більш емоційно відкритою від природи, а місце її у суспільстві складно переоцінити.

Аналіз досліджень і публікацій. Тематика на даний час є доволі актуальною, тому і кількість різноманітних робіт по ній є достатньою. Так, тему жіночого образу у мистецтві розглядали такі вітчизняні дослідники як Чорна Д., Ісаєнко К., Бесараб О., Гладіщенко О., Шаркіна А., Бугайчук К., Король А., Мерлянова О., Огульчанська О., Максимчук-Макаренко С., Тіханова Р. та інші. Також, цю тему аналізували закордонні дослідники: Барсоті С., Вестерен В., Целік С., Фінглас П., Льюїсон С. та інші. Частина з найбільш цікавих робіт і статей ми розглядаємо та аналізуємо у даній роботі.

Мета статті. Показати глибину і різноманіття жіночої постаті, її вплив на мистецтво.

Виклад основного матеріалу. Як в українському мистецтві так і у світовому жіночий образ має широку варіативність. На полотнах художників і

у скульптурах творців жінка повставала в образах величних богинь чи істот хтонічного характеру, любительок розваг чи «фатальних» героїнь. В літературі жінка відображалася в не менш широкому спектрі: від простої людини з важкою долею, до містичних істот з надприродними силами. Не відстає від різнобічності представлення жіночих персонажів і хореографічне мистецтво, зокрема балет, в якому жінка дуже часто відіграє найважливіші ролі, як головні, так і другорядні.

Проте, одні з перших жіночих образів були створені у казках і усних оповіданнях. У статті С. Барсотті «The fairy tale: recent interpretations, female characters and contemporary rewriting. Considerations about an «irresistible» genre» детально розглядається специфіка жіночих образів у казках. Та й не тільки у казках, а й наприклад архетипний образ жінки-оповідача цих самих казок. Він існує у будь-якого народу, так само як і існує усна народна творчість, той досвід, що в оповіданнях передавався з покоління в покоління. То для нашого суспільства таким образом є бабуся, яка читає казки на ніч своїм онукам. Далі у своїй статті авторка розбирається з образами феї та відьми у казках. Перша є позитивним жіночим персонажем, якій характерні добрі справ, інколи навіть робить рятівні вчинки. Друга – персонаж з негативним і шкідливим для оточуючих характером. Тим не менш, як зазначає Барсотті, важливо мати на увазі, що обидві ці постаті на початку не мали таких чітких розрізень. Адже обидві мають походження від античних і язичницьких богинь[4, с. 73-74]. Тож, виходить так, що в часи середньовічного мистецтва ці образи отримали свої характерні, відомі нам зараз риси та особливості.

У роботі В. Вестерен «Strong female characters»? An analysis of six female fantasy characters from novel to film» [6] наведений дуже змістовний і детальний аналіз шістьох різних жіночих персонажів. При цьому, ці образи були задіяні у двох видах мистецтва: літературному, як персонажі оповідей і романів; кінематографічному, як головні та другорядні герої фільмів. Тож, Вестерен аналізує шість жіночих постатей: Дороті Гейл («Чарівник країни Оз»), Сьюзен Певенсі («Принц Каспіан»), Арвен Евенстар («Володарьперснів»), принцеса Лютик («Принцеса-наречена»), Герміона Грейнджер («Гаррі Поттер і філософський камінь») та Аннабет Чейз («Персі Джексона та Викрадач блискавок»). Одночасно з аналізом персонажів, авторка також розглядає таке поняття – «сильний жіночий персонаж».

Отож, термін «сильний жіночий персонаж», як пише Валарі Вестерен, часто використовується в критиці та коментарях до фантастичних історій, які є як у літературі, так і в кіно. Але він має різне значення для різних людей, тому важко дати точне визначення. Для одних, особливо тих, хто близький до академізму, цей термін є позитивним і описує характер жінки, яка кидає виклик гендерним стереотипам, дає аудиторії повноважні жіночі моделі для наслідування. На противагу цьому, поп-культура може бути куди менш захоплена цим терміном: YouTube сповнений різними відео, які зневажають цей термін, стаття у Вікіпедії присвячена цьому терміну має найбільшим розділом – розділ «Критика». Навіть деякі феміністки, такі як Софія Мак Дугалл з «New

Statesman» і Келлі Фейрклот з блогу «Jezebel», висловлювалися проти цього терміну через його занадто спрощений сенс.

Точні описи того, що цей термін означає, а що не означає, відрізнятимуться для обох сторін дискусії. Загалом авторка наводить дві основні існуючі інтерпретації цього архетипу: «сильний жіночий персонаж» у літературі та кіно – активна, комплексна, гідна захоплення героїня і недорозвинений кінематографічний стереотип, який являє собою «надсильний» жіночий персонаж [6, с. 2-4].

Іноді жіночий образ в мистецтві представляється куди більш зухвало. Наприклад, у сатиричних або абсурдних мистецьких творах, чи ж таких, які просякнуті чорним гумором. Так, у книзі «Little Tales of Misogyny» за авторством П. Хайсміт, представлені різноманітні історії, що тим чи іншим чином «крутяться» навколо жінки. В частині представлених у книзі історій сатири піддаються наслідки активної жіночої сексуальності, в особливості позашлюбній. Проте цей чорний гумор більше спрямований на патріархальні стереотипи, що тоді, та і в якійсь мірі зараз існують у суспільстві. Тож у цьому випадку жіночий образ висвітлюється задля демонстрації трагічних наслідків такої об'єктивізації жінки [5, с. 114-115].

Не менш різноманітно жіночі образи демонструє А. Кронін у романі «Зірки дивляться вниз». У цій книзі Кронін детально зображає значну кількість жіночих персонажів, що різні за характерами, мають різні зовнішні умови життя, наділені власними індивідуальностями. Серед цих персонажів наявні як жінка-матір, так і жінка-авантюристка. Аналізу цього твору і їх жіночих образів О. Огульчанська приділила свою статтю «Галерея жіночих образів у романі А. Кроніна «Зірки дивляться вниз»». Вона наводить персонажа на ім'я Дженні, як приклад одного з найяскравіших відображень непростого жіночої постаті. Тож, у романі Дженні є дівчиною з небагатої, навіть бідної, родини. Вона сповнена рішучості будь-що змінити своє життя на краще. Аби передати усі тонкощі образу Дженні, автор акцентує увагу на жестах і міміці персонажу, опису інтер'єру який її оточує, а також звертає уваги на думки і міркування дівчини. При цьому, з-поміж різних подій, виборів і ситуацій, в які автор ставить Дженні, вона має одну з ключових ролей у розкритті двох інших персонажів чоловічої статі [3, с. 113-114]. В цілому, вбачаємо в цьому ще один популярний сюжет, в якому жінка займає місце як суб'єкту кохання, так і закоханої особи. Одночасно не втрачаючи власних особливостей характеру, тобто стереотипна ситуація не паплюжить образ, а слугує лише способом повноцінно розкрити характер і глибину вказаної жіночої постаті.

В українському мистецтві палітра жіночих образів не менш багатоманітна. Яскраве висвітлення жіночої постаті можна знайти майже у всіх українських письменників, у великої частини художників, та і хореографічне мистецтво в цьому плані не стоїть осторонь. У дисертації О. Мерлянової «Жіночі танці в українській народній хореографії» [2] детальна увага приділяється дослідженню як фольклорного танцю, так і народно-сценічного. Проте останній цікавить нас більше. Якщо у фольклорному танці складно

виділити сценічний образ як такий, бо цей танець є «живим», тобто танцем для танцівників, а не для глядачів, то народно-сценічний танець існує на сцені і для глядача. А отже, має у собі якісь образи і персонажів, які несуть різноманітне сюжетне та емоційне навантаження. В такому випадку, жіночий народно-сценічний танець так само потребує розробки жіночого образу. Навіть якщо така розробка не включає в себе створення сюжету, тим не менш, створення «характеру» персонажів буде невід'ємною частиною роботи над таким танцем. Таким чином, ми можемо ширше поглянути на таке поняття як «жіночий образ у мистецтві».

Коли ж мова йде про більш означений образ у хореографічному мистецтві, нам необхідно звернутися до сюжетних танцювальних постановок. І гарним прикладом використання конкретних жіночих образів буде балет. Як зазначає А. Король: «жіночі образи в українських балетах національної тематики тісно пов'язані з українською літературою та обрядово-побутовою культурою, переважно фольклором, яким притаманна складна система символів» [1, с. 315]. Також, авторка зазначає про те, що одним з найяскравіших жіночих образів в українському балеті прийнято вважати Лілею, з неї ж починають «виводити ... галерею жіночих образів». Проте, і в найпершому, як прийнято вважати, українському національному балеті «Пан Каньовський» був представлений глибокий і комплексний жіночий персонаж – Бондарівна. При цьому, її образ не тільки трагічний, а й волелюбний. Що відображається в усій українській нації. Так само і головний жіночий персонаж «Лілеї» є прикладом глибоко продуманого трагічного образу, який віддзеркалює у собі ідею національно-визвольної боротьби. Та й багато інших українських балетів так чи інакше відображають різноманітність жіночої постаті. Одночасно з цим передаючи в цих образах якусь глибинну, неосяжну на поверхні ідею.

Висновок. Аналізуючи різноманіття жіночих образів у світовому і українському мистецтві, можна виявити деякі цікаві деталі. Так, відображаючи постать жінки автори і митці, інколи, не просто створюють жіночого персонажа чи ж використовують образ, а намагаються вкласти в нього глибшу ідею. Так само є й приклади, коли жінка у авторському творі виступає і окремим повноцінним героєм, і «каталізатором» для розкриття інших персонажів. Або ж наявні твори, в яких жіночий образ існує якби на фоні історії, одночасно з цим являючись її важливою частиною. Тобто, може напряду майже не з'являтися у діях, але саме її існування впливає на хід цих самих дій. Не можна не згадати і про сатиричне висвітлення жіночої постаті. При цьому, це може бути як легке висміювання стереотипів пов'язаних із жінками, що вже викорінилися у суспільстві, так і у форматі історії з «чорним» гумором, що посилається на актуальні та гостросоціальні теми. Звичайно, таке різноманіття можливих варіантів висвітлення жіночої постаті у мистецтві не виникло з «чистого аркушу», а, скоріше, є відображенням тої дійсності, в якій існує людство, суспільство. Тож, актуальне сприйняття жіночої постаті у суспільстві впливатиме й на митців цього соціуму, а саме на те, яким чином вони

відображають цю саму постать у своїй творчості, які образи розробляють і яких персонажів втілюють.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Король А. Художня образність та символічність жіночих партій у балетах української тематики середини ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки*. – Київ: 2018. – Том 33. – С. 314-320.
2. Мерлянова О. Жіночі танці в українській народній хореографії: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.1 – Київ: 2009. – 21 с.
3. Огульчанська О. Галерея жіночих образів у романі А. Кроніна «Зірки дивляться вниз». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. – Одеса: 2019. – Вип. 39, том 1. – С. 113-116. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.1.27>
4. Barsotti S. The fairy tale: recent interpretations, female characters and contemporary rewriting. Considerations about an “irresistible” genre. *Ricerche di Pedagogia e Didattica — Journal of Theories and Research in Education*. – Bologna: Dipartimento di Scienze Dell’Educazione «Giovanni Maria Bertin», 2015. – Vol 10, № 2. – P. 69-80.
5. Celik S. Misogynistic Representations of Dance and The Female Dancer in Patricia Highsmith’s «The Dancer». *KOSBED*. – 2015. Vol. 30. – P. 113-122.
6. Western V. "Strong Female Characters"? An Analysis of Six Female Fantasy Characters from Novel to Film. *Honors Projects*, 145. – 2020. – 95 p. URL: <https://digitalcommons.spu.edu/honorsprojects/145>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Терешенко Н.В.

УКД 378:781.21+786:24

НІКОЛЕНКО О.О.

ЗНАЧЕННЯ ФОРТЕПІАННО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізується роль фортепіанно-виконавської підготовки як основного підґрунтя для подальшої концертмейстерської діяльності студентів – здобувачів вищої мистецької освіти. Наведено комплекс фахових якостей, компетенцій й чинників, належних до структурних складових професійної підготовки майбутніх концертмейстерів.

Ключові слова: концертмейстер, фортепіанно-виконавська підготовка, акомпанування, компетентність.

The article analyzes the role of piano performance training as the main basis for further concertmaster activity of students of higher art education. The article presents a set of professional qualities, competencies and factors that belong to the structural components of the professional training of future concertmasters.

Key words: concertmaster, orchestral performance training, accompaniment, competence.

Постановка проблеми. Актуальним питанням в середовищі сучасної мистецької освіти, являється професійна підготовка піаніста-концертмейстера. Враховуючи ряд особливих завдань, які виникають у ході навчання, розвиток комплексу необхідних навичок й компетенцій мабутнього фахівця являє собою досить складний і довготривалий процес. Успішне оволодіння згаданими вміннями й навичками можливе за умови застосування мультикомплексного підходу до процесу інструментально-виконавської підготовки піаністів-концертмейстерів.

Аналіз останніх досліджень. Проблема підготовки та подальшої виконавсько-творчої діяльності концертмейстерів широко досліджена у працях таких дослідників як В. Пустовіт, К. Виноградов [1], А. Любінського, І. Могилевської, Є. Шендеровича [6], Т. Молчанової [3], Д. Мура, О. Лсової, Л. Ніколаєва, С. Сиренко та ін

Мета дослідження – Розкрити значення фортепіанно-виконавської підготовки здобувачів вищої мистецької освіти як основи для подальшої концертмейстерської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наявність фахівців, здатних на професійному рівні застосовувати як теоретичні, так і практичні навички інструментального виконавства є обов'язковою умовою сучасної мистецької освіти. На сьогодні, лєвова частка піаністів, після завершення фахової підготовки реалізуються на професійному ринку, переважно, у якості концертмейстерів, як одного з найбільш розповсюджених видів діяльності музиканта-виконавця. Популярність цього професійного напрямку роботи піаніста пов'язана, у першу чергу, із запитами закладів музичної освіти, на кшталт ВНЗ, училищ або ж коледжів, театрів, філармоній тощо. Формування відповідних кафедр або ж підрозділів, спрямованих на концертмейстерську підготовку та подолання проблем взаємодії акомпаніатора та соліста зацікавили ряд науковців, що зумовило постійне й комплексне вивчення даного питання і, як наслідок, появу значної кількості теоретичного матеріалу й відповідних методичних напрацювань.

Досліджуючи відповідну літературу, можемо зробити висновок, що в сучасному мистецькому середовищі поняття «концертмейстер» та «акомпаніатор» ототожнюються і несуть максимально подібне смислове навантаження. Згідно словника, авторства В. Даля, термін «акомпанемент» визначається як супровід, підголосок, підігрування. Вже у ХХ столітті термін тлумачиться більш чітко, позначаючи музичний супровід, який виконує роль доповнення основної мелодії, фундаменту, ритміко-мелодичної опори солісту, що дозволяє поглибити художній зміст музичного твору або ж окрему інструментальну партію, яка триває в супроводі ансамблю [4].

Загалом, поняття «концертмейстер» (нім. – оркестровий майстер) використовується для позначення першої скрипки в межах оркестру, яка з

легкістю може замінити як диригента, так і піаніста, а також перевіряє загальне налаштування музичних інструментів[3, с. 47].

Концертмейстерство, у якості професійної практики, вимагає від піаніста комплексу знань, вмінь й навичок. Специфіка супроводу полягає у постійній відповідності гри музиканта визначеним смакам партнера а також загальним художнім задачам. Саме тому, під час виконання твору, такі аспекти як ритміка, динаміка, виразність штрихів, агогіка тощо, - мають відповідати реальному виконанню соліста.

Основна мета фортепіанно-виконавської підготовки майбутнього фахівця реалізується шляхом формування у нього відповідних вмінь і навичок, засвоєнні набору теоретичних, практичних й методичних особливостей інструментального виконавства та їх подальшому свідомому застосуванні. Згадана підготовка спрямована на розвиток як практично-виконавських так і теоретико-методичних компетентностей. Останні являють собою здатність розрізняти стильові напрями й жанри, вільно аналізувати музичний репертуар та активно застосовувати засвоєну теоретичну базу[6, с. 87].

Отже, процес розвитку базових теоретичних вмінь і навичок являється основним чинником для подальшої реалізації виконавських, практичних компетентностей здобувачів вищої мистецької освіти. Засвоєні навички реалізуються через професійне виконання музичного репертуару різного рівня складності, як в навчальному класі, так і під час сценічного виступу.

Досягнення відповідного професійного рівня для майбутнього концертмейстера у процесі його підготовки можливе за умови оволодіння останнім наступного комплексу професійних якостей:

1. висока ансамблева майстерність, яка досягається за рахунок високого рівня володіння інструментом, досконалих навичок виконання музичних творів, вміння відчувати поєднання партії соліста та акомпанементу;
2. розуміння образної складової наявного репертуару та вміння її майстерного інструментального виконання;
3. «вільна» читка з листа, що дозволяє швидко й безпомилково орієнтуватись в партитурі й виділяти головні та другорядні аспекти твору;
4. розуміння специфіки й навичок диригування, особливостей диригентського жесту, схем, нюансів оформлення музичного супроводу, здатність виділяти найбільш значущі моменти партії соліста [1];

Важливим чинником у ході фортепіанно-виконавської підготовки майбутніх концертмейстерів, згідно твердження дослідників являється виконавська увага, що має поєднувати ряд вимог до виконавця та комплексу його професійних компетентностей. У своїх дослідженнях науковці наводять такі вимоги як активність та швидкість, саморегуляція, мобільність та концентрація.

Звісно ж, формування згаданих вмінь та навичок можливе за умови професійної підготовки, що має у своїй структурі наступні складові:

1. опрацювання комплексу методичних й теоретичних основ діяльності концертмейстера та подальше оволодіння ними;

2. постійна робота над розвитком творчих й професійних здібностей (уявлення, сприйняття, пам'ять) та поступове засвоєння знань, вмінь й навичок, пов'язаних з читанням з листа, акомпануванням колективу, солісту, або ж ансамблю, транспонуванням, підбором «на слух», спів тощо;
3. засвоєння особливостей роботи концертмейстера шляхом вивчення композиційної структури музичного твору, позначення особливостей фактури, навички роботи з інструментальними або ж вокальними творами, з урахуванням специфіки супроводу тощо, здатність аналізувати музичний текст й вдало співвідносити інструментальний супровід з поетичним образом [4];
4. виховання виконавської надійності, яка пов'язана з «... довготривалою та моторною настановами, які сприятимуть успішному виконанню творів на сцені...» (згідно дослідженню А. Чехуніної) [5, с. 56], і забезпечує повноцінне оприлюднення будь-якого виду музичної й концертмейстерської творчості, оскільки остання безпосередньо залежить від емоційної сфери людської особистості (згідно досліджено Н. Гунько) [2, с. 225];
5. вивчення репертуару пісенних творів, що входять до програми ДМШ а також відомих творів, належних до інструментальної, вокально-хорової, симфонічної або ж оперної музики, належної до різних культурних епох;
6. формування філософсько-естетичного світогляду й постійне естетичне виховання;
7. розвиток навичок сценічних виступів й концертного виконавства;

Підсумовуючи вищевказане, з урахуванням дослідженої літератури, можемо зазначити, що фортепіанно-виконавська підготовка майбутніх концертмейстерів в межах сучасних закладів вищої мистецької освіти являє собою багатогранний, комплексний процес, що складається з багатьох етапів і забезпечує високий рівень професіоналізму здобувачів. На сьогодні, професійна діяльність концертмейстера вимагає від здобувачів освіти досконалої виконавської майстерності, оволодіння комплексом професійних виконавських навичок, високого рівня художньо-естетичної культури тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов К. О специфике творческих взаимоотношений пианиста-концертмейстера и певца. *Музыкальное исполнительство и современность*. Вып.1. М.: Музыка, 1988. С. 156-178.
2. Гунько Н. О. До проблеми формування вокально-виконавської надійності майбутнього-педагога-музиканта. *Збірка наукових праць. Педагогічні науки*. Вип.61. Херсон: ХДУ. 2012. С. 220-225.
3. Молчанова Т. Мистецтво піаніста-концертмейстера у культурно-історичному контексті: історія, теорія, практика. Монографія. Львів: Ліга Прес, 2015. 588 с.
4. Повзун Л. Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста концертмейстера: автореф. ... дис. канд. мистецтвознавства за спец. 17. 00. 03. – музичне мистецтво). Київ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. 2005. 23 с.
5. Чехуніна А. О. Психологічна настанова як базовий аспект музичного навчання. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. Вип. 76. Т. 3. С.54-59. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf

6. Шендерович Е.М. В концертмейстерском классе: Размышления педагога. М.: Музыка, 1996. 206 с.

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства, доцентка Чехуніна А.О.

УКД 793.3

ОВЧАРЧИН О.Я

ЧАРІВНИК ТАНЦЮ ВОЛОДИМИР ПЕТРИК

В статті коротко розкриваються основні етапи життя генія хореографії Прикарпаття Володимира Петрика та створених ним танців, які і сьогодні продовжують своє існування в репертуарі українських колективів.

Ключові слова: хореографія Прикарпаття, танці Гуцульщини, В. Петрик.

In the article, the main stages of the life of the Carpathian choreography genius Volodymyr Petryk and the dances he created are briefly described. These dances continue to be a part of the repertoire of Ukrainian groups today.

Key words: Carpathian choreography, Hutsul dances, V. Petryk.

Прикарпаття, з його горами, лісами та чистими річками, є не лише природним скарбом України, а й непересічним джерелом культурної спадщини. Цей регіон є домом для численних етнографічних груп, кожна з яких має свою унікальну історію, традиції, мову та звичаї. Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Покуття та Опілля – ці імена вже давно стали символами автентичної української культури.

Серед численних проявів культури цих етнографічних груп, особливе місце займає народна хореографія. Танці Прикарпаття – це не просто естетичне задоволення від гармонії руху та музики, це також своєрідний код, який зашифровує в собі столітні традиції, світогляд та філософію життя місцевого населення.

Від веселих і швидких гуцульських танців до мелодійних і ліричних бойківських мелодій, від енергійних лемківських кроків до елегантних покутських вирізьблень, народна хореографія Прикарпаття відображає різноманітність життя, духовності та культури цього регіону.

Вивчення і збереження цих танців є важливим не лише для Прикарпаття, а й для всієї України, оскільки вони є частиною національної ідентичності, непересічним скарбом, який слід передати наступним поколінням.

Тому, коли ми дивимося на виконання цих танців, ми не просто спостерігаємо за красою руху та мелодією музики. Ми стаємо свідками живої

історії, яка виразно розповідає про багатство духовності та культури нашої землі.

Складний шлях у велике мистецтво пройшов балетмейстер ансамблю Володимир Петрик. Понад чверть століття існував творчий колектив і чверть століття танцював у ньому. Він прилучився до мистецтва ще хлопчиною. На сільських вечорах, у різних аматорських гуртках він був і музикантом, і хористом, і танцюристом.

Вересень 1939 круто змінив долю сільської музики. Він стає активним учасником гуртків, сам співає в хорі, танцює, грає ролі у виставах. А влітку 1940 випадок звів Володимира Петрика з відомим уже тоді на Прикарпатті балетмейстером і танцюристом Ярославом Чуперчуком, який помітив його талант і запросив до колективу щойно організованого Гуцульського ансамблю пісні і танцю. То був незабутній день для юнака.

Блискуче обдарування соліста балету Володимира Петрика розкрилося найсильніше у післявоєнні роки. Побувавши на батьківщині славного ватажка опришків Олекси Довбуша в Печеніжені, він ставить танець «Аркан», а згодом складніший хореографічний твір – «Опришки Олекси Довбуша», – яким дебютував як балетмейстер.

Володимир Петрик – добрий знавець народної гуцульської творчості. Він знає, як і що танцюють у кожному селі, які особливості народного одягу кожного району. Досвідчений хореограф буває на весіллях, слухає старших людей, а потім побачене й почуте використовує для поповнення репертуару ансамблю.

Саме так була створена його чудова «Прикарпатська полька», в основному якої покладено танцювальні рухи, записані в Ямниці, що біля Івано-Франківщини. Цей життєрадісний танець зачаровує виразністю і легкістю. В яскравий барвистий квітник перетворюється сцена, коли на ній кружляють, сплітають примхливі візерунки дівчата в національних костюмах. У цьому, як і в інших танцях поставлених балетмейстером Володимиром Петриком розкривається мужність і відчувається душевне багатство і поетичність гуцулів. Лірика, жарт, героїка – усе знаходить своє втілення в енергійних, темпераментних, м'яких рухах танцюристів.

Характерною рисою танців, створених Володимиром Петриком є їх глибока народність. Поставлені ним «Чабани», «Гуцулка», «Космачанка» та інші танці сповнені невимушеності, безпосередності. Кожен з цих танців своєрідний, але для всіх характерна творчість.

Якось Петрик побачив, як в одному верховинському селі танцювали лісоруби. Балетмейстер не залишився байдужим до танцю. Він бере за основу побачені танцювальні рухи і ставить колоритний з гірським темпераментом «Танець карпатських лісорубів». В селі Чортовець записав народний танець «Сербик», на Гуцульщині – «Космачанка».

Народний колорит, здоровий гумор у кожному танці, свіжість хореографічного малюнка, різноманітність танцювальних рухів свідчать про невтомні творчі пошуки балетмейстера.

Його робота над постановкою ряду гуцульських танців була відзначена високою урядовою нагородою орденом «Знак пошани», йому присвоєно звання заслуженого артиста України РСР.

Учень корифея і генія, який сам став генієм і корифеєм хореографічної культури, людина яка повністю віддала себе мистецтву, ціле життя підіймала гуцульський фольклор, людина яка надихалася грою скрипки, цимбали і сопілки, танцюрист, балетмейстер і етнограф Володимир Васильович Петрик.

Геній гуцульської хореографії народився 30 серпня 1921 року село Ворона, Тлумацький повіт (тепер Коломийський район), Станіславська (тепер Івано-Франківська) область у сім'ї звичайних селян.

З 1928 по 1933 рік Володимир навчається в початковій школі у рідному селі. Наділений від природи майбутні корифей уже змалку проявляв надзвичайну музикальність, мав хорошу пластику і чітку танцювальність, гарно співав і мав широку фантазію. Завжди брав участь у всіх заходах, що проводились у селі і ніколи не боявся брати на себе ініціативу. Ходив на три гуртки і не тільки виступав. Уже з дитинства проявилась постановницька діяльність генія. Першими постановками був танець із батіжками «Чумацький» і «Катерина». Напевне це і був той перший головний і вирішальний крок, який і вирішив подальшу долю Володимира Петрика.

З 1947 року стає балетмейстером-постановником Гуцульського ансамблю.

Постійна дослідницька діяльність відкриває нові знання для митця, і у 1950 році народилися три нові постановки гуцульських танців: «Гуцулка», «Трясунка» і «Тропачок», декілька постановок танців народів світу, хореографічна композиція «Фрізієр» (Перукар).

Володимир Васильович не зупиняється, і успішно проводить експедицію для пошуку нового фольклорного матеріалу. Продовжуючи також і постановницьку діяльність, на основі зібраних матеріалів Володимир Петрик здійснює постановку танцювальної композиції «Будь здорова, Батьківщино», яку в 1951 році представляє на «Декаді української літератури і мистецтва в Москві».

Продуктивна дослідницька діяльність дала новий поштовх, і у 1953 році у ансамблі з'являється нова програма, і у березні цього ж року спільно із Чуваським мистецьким ансамблем АРСР у Станіславській обласній філармонії проходить їх спільний виступ де вони презентують сюїту танців під назвою «Нова Верховина».

У 1964 році Володимир Петрику присвоєно почесне звання Заслуженого артиста УРСР за здобутки у розвитку української танцювальної культури за указом Президії Верховної Ради УРСР.

Завдяки плідній праці керівництва учасників ансамблю, колектив і далі гастролював. Спершу Україною, у 1974 році відвідали Прибалтику, в 1979 Сибір.

26 травня 2002 року геній і корифей не тільки хореографії, а й мистецтва в цілому, помирає.

Ольга Бігус, що є дослідницею у даній сфері, логічно стверджувала: «Якщо вважати Ярослава Чуперчука зачинателем народної сценічної хореографії у Прикарпатському краї, то Володимир Петрик був її основоположником. Продовжуючи справу, розпочату своїм наставником і вчителем Я.М. Чуперчуком, Володимир Васильович удосконалював гуцульський танець, відшліфовував його, популяризував, підносив до академізму» .

Про Володимира Петрика можна багато чого написати, він багато років працював в ансамблі і став справжнім вихователем талановитих артистів-танцюристів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бігус О.О. Народно-сценічна хореографія Прикарпаття: стан і перспективи розвитку // Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. 2013. Вип. 28. С. 19-27.
2. Бігус О. О. Феномен балетмейстерської творчості Володимира Петрика. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв: зб. наук. праць. 2010. Вип. 24. С.32-38.

Науковий керівник доцент Васяк В.А.

УКД 780.6:7.03'04+035

ОСАДЧУК С.В.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ГІТАРНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається питання становлення західноєвропейської гітарної виконавської школи упродовж XVIII – XX століть. Починаючи з кінця XVIII століття гітара відіграла значну роль в мистецькому просторі досліджуваної епохи, а її невпинний розвиток був можливий завдяки плідній діяльності багатьох відомих тогочасних композиторів.

Ключові слова: гітара, виконавська школа, гітарний репертуар, гітаристи-віртуози.

The article analyzes the formation of the Western European guitar performance school during the eighteenth and twentieth centuries. Starting from the late eighteenth century, the guitar played a significant role in the artistic space of the studied era, and its continuous development was possible due to the fruitful activity of many famous composers of that time.

Key words: guitar, performing school, guitar repertoire, virtuoso guitarists.

Постановка проблеми. На сьогодні, гітара вважається одним з найбільш розповсюджених музичних інструментів та займає важливе місце в середовищі сучасного мистецтва. Упродовж свого довготривалого розвитку цей інструмент проходив періоди злету і падіння власної популярності, але завжди йшов поряд із загальносвітовими мистецькими тенденціями. Простежити особливості розвитку й академізації гітари в мистецькому середовищі Західної Європи можливо лише за умови дослідження ретроспективи становлення даного інструмента.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження питання ретроспективи становлення гітари та її традицій в європейському культурному просторі знайшло місце у роботах багатьох мистецтвознавців, зокрема: Б. Вольмана [2], М. Вайсборда [1], С. Барвіка, Ю. Цигареллі, Е. Шернассе [4], Ж. Дедусенко [3], М. Михайленко та ін.

Мета статті – визначити особливості становлення й розвитку Західноєвропейської гітарної школи упродовж XVIII-XX ст.

Виклад основного матеріалу. Докладна характеристика розмаїття напрямків і традицій, які сформувались упродовж розвитку гітари, можлива лише за умови дослідження шляху становлення відповідного мистецтва гри на території Західної Європи.

Досліджуючи літературу, можемо зазначити, що назва інструменту походить від грецького слова «κίθára» (кіфара) або ж латинського «cithara» і вказує на струнний, щипковий музичний інструмент з дерев'яним корпусом різноманітних форм-факторів, резонаторним отвором (розеткою) та грифом, на якому встановлюють металеві, ладові поріжки (від 19 до 24 шт.). Сучасні гітари можна умовно поділити за наступними типами: класичні та фламенко гітари; акустичні, напівакучичні, «jazz manouche»; електрогітари; бас-гітари, тощо [2, с. 9].

Найближчим попередником гітари серед дослідників традиційно вважають лютню, яка була розповсюджена на території Європи ще з середньовіччя. У свою чергу, однією з найстаріших згадок про гітару є її зображення в одному з європейських храмів, яке датується 1180 роком. На території Іспанії, де гітара вперше змогла витіснити лютню, як інструмент народного музикування, її зображення досить часто зустрічається як елемент окремих пам'яток архітектури та літературних творів XVII століття. Найбільш подібного до сучасного вигляду гітара набула вже у XVIII столітті.

У царині музикознавства, період найвищого розвитку класичного гітарного мистецтва, який датується початком XIX століття і продовжується до кінця 30-х – 40-х рр., традиційно називають «золотою епохою гітари». Тоді інструмент потрапляє в поле зору таких відомих композиторів як Г. Берліоз, Ф. Шуберт, К.В. Вебер тощо. У цей час відбувається формування й становлення виконавської школи а також удосконалюються виконавські можливості. Серед відомих гітаристів-віртуозів слід згадати Н. Паганіні, авторству якого належать більше тридцяти творів, зокрема різноманітні ансамблеві форми, сонати тощо [2].

Період з кінця XVIII до середини XIX століття у розвитку гітарного мистецтва позначився появою плеяди талановитих композиторів, завдяки яким останнє набуло значного поширення й професіоналізації. Серед найвідоміших можна згадати Д. Агаудо, Ф. Сора, М. Джуліані, А. Діабеллі, Л. Боккеріні, Н. Коста, Л. Леньяні та ін.

Одним з найбільш видатних гітаристів-віртуозів й композиторів першої половини XIX століття вважають іспанського мистця – Ф. Сора, – засновника іспанської гітарної виконавської школи, автора об'ємного творчого доробку, серед якого п'єси (сонати, рондо, фантазії, етюди), насичені складними технічними прийомами, колоритними засобами виразності. Важливо, що саме Ф. Сор, упродовж власного творчого шляху, трактував гітару як поліфонічний інструмент, не обмежуючись виключно мелодією та акомпанементом. Авторству видатного віртуоза й композитора також належить трактат 1827 р., («Гітарна школа Сора») присвячений техніці й особливостям тогочасного гітарного виконавського мистецтва [2].

Іншим видатним віртуозом, завдяки якому гітара з'явилась на великій естраді, на думку дослідників-музикознавців, являється М. Джуліані – засновник італійської гітарної виконавської школи. До творчого доробку композитора, окрім численних п'єс належать також унікальні концерти для гітари та струнного квартету. Завдяки діяльності М. Джуліані а також його послідовників – Ф. Карулі, М. Карассі та Р. Леньяні, в італійському гітарному мистецтві утворився особливий виконавський стиль, визначений сучасниками як «блискучий».

Становлення європейського гітарного мистецтва упродовж 40-х – 80-х рр. XIX століття позначилось певним занепадом, що простежується шляхом аналізу виданої навчальної літератури, серед якої левову частку займали збірники низькопробних п'єс, попури з відомих опер а також значна кількість салонних або ж камерних творів. Подібне становище було викликане, в першу чергу, активною популяризацією фортепіано й появою плеяди віртуозних виконавців-піаністів а також значного композиторського доробку. Крім того, конструктивні особливості тогочасних гітар не дозволяли використовувати даний інструмент в повноцінному оркестрі, через «слабкий звук». Враховуючи жильні струни, відсутність нігтевої виконавської техніки а також невеликий корпус – гітара залишалась інструментом, призначеним для невеликих залів й камерного виконання. Поряд з цим, труднощі професіоналізації виконавської техніки та відсутність якісного репертуару перешкоджали відкриттю гітарних класів на базі тодішніх навчальних закладів, внаслідок чого навчання гри на інструменті, здебільшого, мало приватний характер. У мистецьких колах гітара не мала «авторитету» і вважалась інструментом для міщанського музикування, а концерти влаштовувались доволі нечасто (про що неодноразово згадували сучасники) [4, с. 26].

Серед найвідоміших митців періоду «занепаду» гітарного виконавства, слід зазначити Н. Коста, І. Мертца, Г. Шерцера, І. Архузена тощо. Авторству

вищезгаданих митців належить значна кількість творів, що дозволило дещо збагатити згаданий період гітарного виконавського мистецтва.

Найбільш швидко з «кризи» гітарного виконавства вдалось звільнитись Іспанії, чию виконавську школу доповнила творчість талановитих композиторів – Е. Гранадоса, І. Альбеніса та Ф. Таррегі. Діяльність усіх згаданих митців справила неабиякий вплив на майбутні покоління виконавців, змінивши підхід до розуміння гітари, як національного інструменту. Творчість цих авторів була насичена народними мотивами та ритмами фольклору, які відбивалися в унікальний репертуар, успішно перекладений для гітари [2]. Це створило підґрунтя для формування «... психологічних засад музичної творчості та формування національної специфіки музичного мистецтва» [5, с. 87] Іспанії, одним із інструментів-символів якої була саме Гітара.

Авторству Ф. Таррегі належать близько 80 оригінальних творів, а також переклади доробків Й.С. Баха, Ф. Шопена, Л. Бетховена а також гітаристів-сучасників. Саме Таррега зміг візуалізувати усі переваги шестиструнної гітари та довів, що досконала гра не залежить від постійних конструктивних змін інструмента, а здобувається шляхом кропіткої й наполегливої модернізації виконавських навичок гітариста. Саме тому діяльність Ф. Таррегі відіграла значну роль на тлі періоду гітарного «занепаду», в другій половині ХІХ століття.

Дослідники розвитку гітарного мистецтва одноставно доводять, що одним з найважливіших гітарних виконавців й педагогів наступного періоду – ХХ ст., слід вважати А. Сеговію – віртуоза, чия творчість виконавська манера й творчий доробок довершили іспанську академічну гітарну школу, викликавши революційні зміни. Його виконавський вплив дозволив виховати плеяду талановитих послідовників, таких як Д. Вільямс, А. Діас, О. Гілья, Д. Брім тощо. Завдяки творчості Сеговії поступово змінюється ставлення до класичної гітари в тогочасному мистецькому середовищі, оскільки саме йому вдалось звернути увагу тодішніх композиторів на розвиток гітарного репертуару. Серед останніх були такі відомі імена як: М. де Фалья, Ф. Моррено-Торроба, А. Барріос Мангоре, М. Кастельнуово-Тодеско, Х. Родріго та ін [1, с. 22].

Таким чином, розвиток західноєвропейської гітарної школи періоду, кінця ХVІІІ-ХХ століть, був пов'язаний з творчістю плеяди талановитих композиторів й виконавців, які зробили власний внесок у процес вдосконалення конструктивних особливостей інструмента та популяризацію гітарного мистецтва. Наявна спадщина відомих гітаристів-віртуозів продовжує приваблювати увагу молодих виконавців, мотивуючи на створення нових гітарних шедеврів, упродовж їх творчого шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайсборд М. Андрес Сеговия и гитарное искусство ХХ века. М. : Советский композитор, 1989. С. 22–23.
2. Вольман Б. Гітара і гітаристи : нарис історії шестиструнної гітари. Л. : Музика, 1968. 187 с.

3. Дедусенко Ж. Школа і традиція у виконавському мистецтві / *Культура України*: зб. наук. пр. Харк. держ. акад. культури. Х., 2000. Вип. 7: Мистецтвознавство. С. 158.
4. Чехуніна А. О. Феномен психологічної установки у визначенні національно-стильової специфіки музики. Науковий вісник Одеської державної консерваторії ім. А.В.Нежданової «Музичне мистецтво і культура» / головн. ред. О. В. Сокол. Одеса: «Друкарський дім», 2009. Вип. 10. С. 87-98.
5. Шарнассе Е. Шестиструнна гітара (від витоків до наших днів). М. : Музика, 1991. 61 с.

Науковий керівник кандидатка мистецтвознавства, доцентка Чехуніна А.О.

УКД 351.858; 351.858:379.8

ПОКОТИЛЮК Н.В.

ЕСТЕТИКО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ АВАНГАРДНОГО КІНО

У статті досліджується естетико-культурний аспект авангардного кіно та його розвиток у культурі. Доведено, що питання авангардної культури та кінематографа постійно перебувають у полі зору українських та зарубіжних учених мистецтвознавців, істориків та культурологів.

Ключові слова: авангард, кіно, режисер, культура, мистецтво, розвиток, естетико-культурний аналіз.

The article examines the aesthetic and cultural aspect of avant-garde cinema and its development in culture. It has been proven that the issues of avant-garde culture and cinematography are constantly in the field of view of Ukrainian and foreign academic art critics, historians and culturologists.

Key words: avant-garde, cinema, director, culture, art, development, aesthetics and cultural analysis.

Авангардне кіно в контексті культурології є доволі цікавою областю для досліджень, оскільки воно представляє собою важливий аспект сучасної культурної історії та впливає на сприйняття, розуміння мистецтва та суспільства, загалом.

Доцільно зазначити, що авангард виник на початку ХХ століття і відображав багато новаторських підходів. Це був етап активних творчих пошуків, мистецьких експериментів та новітніх відкриттів, стрімкої появи і несподіваних згасань художніх стилів та напрямів. Також це був час народження і становлення нового мистецтва – кінематографа, що відразу здобув мільйони прихильників по всьому світу.

Вивчаючи сучасні проблеми художньої освіти в Україні, науковиця Л. Іщенко зазначає: «Розглядаючи проблематику авангарду в кінематографі 1920-х, необхідно розуміти, що цей вид мистецтва знаходився на етапі зародження. Кіно перебувало у конфлікті пошуку самоідентичності в якості

виду мистецтва. Найвиразніші приклади авангарду спрямовані на відверту відмову синтезувати кіноз такими важливими видами мистецтва як театр, література та живопис» [3, с. 222].

Тож, актуальність цієї статті зумовлена потребою в дослідженні світового художньо-культурного процесу, зокрема, авангардного кінематографа, що заклав підвалини режисерського, авторського та арт-хаусного кіно.

Докторка мистецтвознавства, українська вчена Г. Погребняк, визначаючи світоглядні засади художнього відтворення картини світу та створюючи модель інтелектуального авторського кіно, зазначає та ставить акцент на факті того, що «...представники режисерського кіно використовували основні засоби кіномови: поділ сцен на короткі фрагменти, зняті планами різної крупності, чіткі ракурси, раціональну композиційну побудову кадру. Особлива увага приділялася застосуванню так званого «географічного» експерименту К. Кулешова. Робота акторів-героїв (їх міміка, жести, погляди) в сусідніх кадрах організовувалася у такий спосіб, щоб у монтажі створювався візуальний ефект безперервності дії в єдиному кінематографічному просторі» [4, с. 28].

Питання авангардної культури та кінематографа першої третини ХХ століття перебуває в дослідницьких пріоритетах низки зарубіжних та українських учених мистецтвознавців, культурологів, істориків.

Зазначена проблема знайшла своє відображення у наукових розвідках Е. Алієва, О. Мусієнко, Д. Попова, О. Савельєвої, М. Стебакова, М. Хренова, А. Якимович та ін.

Доцільно зазначити, що у кіно авангарді всі явища і терміни набувають нових сенсів та трактувань. З наукової позиції Л. Іщенка «...у контексті цих «містичних перевтілень» режисер виступає в якості художника. Тут і виникає питання стосовно ідентичності художника. Якщо ми маємо на увазі художника у класичному розумінні слова, то це, перш за все, живописець, графік або скульптор, тобто митець, обов'язковим атрибутом якого є пензель, або як мінімум олівець. Але Модерн змінив стосунки художника з мистецтвом. Художник почав більш активно рефлексувати явища оточуючого світу, граючись з напрямками, течіями і жанрами, перетворюючись на митця вільного, визволеного від усіляких заборон (у тому числі політичних, ідеологічних тощо)» [3, с. 224].

Український науковець Е. Алієв, досліджуючи авторський кінематограф та його особливості, підкреслює, що саме авторське кіно протягом ХХ століття і до теперішнього часу є одною з небагатьох форм протистояння масовій культурі. Жан-Люк Годар вважає, що комерційне кіно чинить насильство над глядачами, а режисерка Жанна Лабрюн зазначає, що масовий кінематограф не здатний знищити авторське кіно. Зазвичай, авторські фільми це кіно інтелектуальне, не для всякого глядача. Тому ці фільми показують не у всіх кінотеатрах. Слід також зауважити, що такі фільми хочеться переглянути по декілька разів, тому що з першого разу, все дрібниці вловити практично нереально. У цих фільмах дуже багато символів, які потрібно вміти прочитати.

Авторське кіно відноситься до елітарної культури. Воно змушує глядача задуматися над своїм життям, над своєю поведінкою і над тим, що відбувається навколо нього. Отже, авторське кіно – це кіно, яке цілком робить сам режисер. У цьому кіно, як завжди, головне місце займає ідея творця. Режисер ставить за мету не отримання вигоди, а донесення до глядача своїх поглядів, переконань. Одержимі режисери, дуже часто навіть не замислюються над тим, чи сподобається масовому глядачеві його фільм» [1; 5]. Поділяємо думку науковців (Е. Алієв, І. Коньков), які спрямовують свої погляди на дослідження авторського кіно, яке вважають складним феноменом, що сприяв і продовжує сприяти розвитку світового кінематографа.

Тож, не можна не погодитися з думкою вчених, які переконані в тому, що авангард початку ХХ століття зробив відкриття – вивів мистецтво за межі презентаційно-музейного простору в життя, зробивши його інструментом художника-теурга, перетворювача дійсності. Символісти на духовній основі та конструктивісти у матеріалістичному ключі затверджували художнє перетворення навколишнього світу, ставлячи естетичні засади на промислово-виробничі рейки. Епоха творчості почала набувати конкретних обрисів. Проте новаторський дух першовідкривачів авангарду розчинився у саморефлексії модернізму. Гегелівський абсолютний дух, що втілювався і дійшов до меж свого власного уявлення в мистецтві до початку ХХ століття, так і не прийшов до себе в новому синтезі перетвореної мистецтвом технократичної дійсності та сутнісних основ художньо-естетичної свідомості.

Таким чином, в експериментах авангарду творилося не лише мистецтво. Слушною є думка, що авангард руйнував кордони між художнім та нехудожнім. Отже, він був набагато більшим ніж мистецтво. В новітніх експериментах авангарду втілювалася творчість культури, загалом.

Тема досі залишається актуальною, оскільки вона сприяє створенню інноваційних фільмів і важливих дискусій у світі кіно та мистецтва. Режисери продовжують експериментувати зі стилем і формою, намагаючись виразити власні ідеї та бачення через мистецтво кіно.

Л. Іщенко підкреслює факт того, що художні кінотвори 20-х не втрачають своєї актуальності у сучасному мистецтві. А також, на думку авторки, саме авангардистські доробки В. Еггелінга, Г. Ріхтера, М. Рея, і звичайно, М. Дюшана та Ф. Леже стали початковою платформою для кіномитців. Для тих кіномитців, які, в свою чергу, почали активно експериментувати у 60–70-х, під час поширення доступної відеотехніки, яку можна було придбати за помірну ціну. Початково ж, художникам просто не вистачало формату полотна. Їхні кіноексперименти насправді, у незначній мірі, вплинули на подальший розвиток кінематографа: ці твори нагадують радше відео-арт, а ніж кіно, і представляють собою рухомі зображення, дотичні до проблематики ритму, руху та оптичних явищ в цілому. Окрім того, технічні аспекти монтажу та кілотехніки активно досліджувались авангардистами, що спричинило відкриття нових можливостей побудови екранної композиції [3].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що кіно авангард вплинув на подальший розвиток кіномистецтва і відіграв важливу роль у створенні нових форм і жанрів. Його експерименти зображенням, звуком та монтажем відкрили нові можливості для кінематографу і дали початок багатьом інноваціям, які зараз вважаються стандартними в індустрії кіно.

На нашу думку, авангард і його вплив продовжують існувати і сьогодні, спонукаючи й далі культурні інституції до пошуку нових засобів та ідей. Часто авангард відзначається незвичайними образами, абстракцією та новаторством, що впливає на сприйняття глядача і створює унікальну естетичну динаміку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коньков И.Е. Эпоха творчества и кинематограф начала XX века. Концепт. 2016. № 11. С. 131–137.
2. Хренов Н.А. Синтез искусство как синтез культур в художественном авангарде. Часть 1. Человек. Культура. Образование. 2018. № 2 (28). С. 132–151.
3. Іщенко Л. Експерименти художників в авангардистському кінематографі 1920-х. Сучасні проблеми художньої освіти в Україні. 2012. Вип. 7. С. 221–231.
4. Погребняк Г.П. Світоглядні засади художнього відтворення картини світу. Модель інтелектуального авторського кіно (Частина 3). Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2014. Вип. 32. С. 26–35.
5. Алієв Е. Авторський кінематограф та його особливості. Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків : ХНПУ, 2018. Вип. 50. С. 132–137.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Лимаренко Л.І.

УКД 792.821.112.2

РОМАНОВА М.О.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ВІЙНИ ТА ЕМІГРАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ Е.М. РЕМАРКА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ В КАРТИНІ

У статті досліджена та порівняна тема еміграції людей у воєнний стан, схожі ситуації та вимушені обставини.

Ключові слова: еміграція, люди, війна, розмови.

The article examines and compares the topic of immigration of people in a state of war, similar situations and forced circumstances.

Key words: immigration, people, war, talk.

Проза німецького письменника Еріха Марія Ремарк ніколи не була висунута на номінації високих нагород. На рахунок Нобелівської премії – це точно не про цю прозу. Але книги Ремарка мають велику цінність не тільки для звичайних, простих читачів, а й для літературознавців у всьому світі. Численні

постановки в театрах, екранізації і переклади по всьому світу на різних мовах, звеличують письменника на вершини всіх вершин. Автор не просто письменник, а мистецтво.

«Ніч в Лісабоні» останній роман Ремарка, за часів його життя. У творі автор піднімає важливу тему, яка актуальна у сьогоденні, люди змушені емігрувати в наслідок воєнних дій. Здається що твори письменника ніколи не втратять актуальність, диктатори та війна, вимушене переміщення в пошуках спасіння [3, с. 9].

Темна, наповнена ненавистю і неправдою з однією сторони та тваринним страхом з іншої сторони – таким видається роман. Світ стоїть на порозі Другої світової війни. Європа роздавлена нацизмом, коли все вже було розграбовано у людей відбирали останнє – честь та достоїнство, заставляли тікати з рідної землі, яка має бути для всіх них обороною, замком, стіною. Єдине що в них залишалась – це надія. Віра в те, що існує бог і фашизм буде переможений.

Герої роману «Ніч в Лісабоні» емігранти, тікаючі від полум'я, яке захопило Європу. Строкатий натовп біженців всіх національностей, але є і серед них нацистська влада німецьких громадян, до слова сам письменник також емігрував, коли до влади прийшов Гітлер. Пам'ятаємо, що під час Другої світової війни, а роман саме про 1942 рік, деякі європейські держави підтримали Гітлера і з задоволенням повертали німецький народ, наприклад євреїв, яких їм вдавалось зловити на своїх територіях. Біженці направлялись до морських портів, щоб лишити цей ад позаду.

У романі розповідається, що в одну літню ніч в Лісабоні випадково зустрілись два емігранта з Німеччини, один з них намагався роздобути американську візу та білети на пароплав, для себе і своєї дружини, а інший це все мав, але в один момент втратив дружину і вже не думав нікуди відправлятись. Єдина умова, провести ніч в компанії щасливої людини, у якої є документи на виїзд, вислухавши його довгу історію мандрівок. Цей весь роман, детальна та повна трагізму історія еміграції Йосипа Шварца. Але це він так назвався, ця особа змінила багато документів та і навіряд це його справжнє ім'я, бо він почав свої мандрівки ще задовго до війни.

Велику чашу розчарувань та бідності, він спробував сповна. Але напередодні війни він таємно, від усіх, відвідав Німеччину, щоб забрати з собою хвору раком дружину. Разом вони прориваються до кордону, щоб поїхати в Америку. Але він втратив її все його життя...більше він не бачить сенсу тікати далі. Свою історію він вирішує розповісти незнайомій, випадковій людині, пообіцявши слухачу віддати свої документи та документи своєї дружини. Його слова, розповіді, мають якийсь терапевтичний ефект, все наболівше за цей період його відпускає. Але і його неговіркий співрозмовник не лишається без участі, він від всього серця співчуває йому та паралельно переживає з ним його життя.

На батьківщині персонажа з мандрівною історією дивувала нацистська пропаганда

«Передові газети були жахливі – брехливі, кровожерливі. Весь світ за кордонами Німеччини показувався дегенеративним, дурним та підступним. Виходило, що світу нічого не залишається, як бути захопленим Німеччиною.» [4, с. 45]. Тоді німецькому народу не було варіантів порівнювати з чимось іншим, тому що на закордонні джерела інформації була жорстка цензура. Герой роману ще й довго наважувався на такий відважний крок, зв'язатись з дружиною одразу не вистачало сміливості та він подзвонив другу – лікарю. Той друг і пояснив положення на той момент у країні [1, с. 97-99].

«Загалом погано, Йосиф. Все погано. Але зовні все виглядає блискуче.» [4, с. 50]. І хоча в 1938 році Мюнхенський пакт подарував багатьом легковажність та надію, Гітлер одразу порушив свою обіцянку зайняти лише Судети, а не всю Чехословакію. Невдовзі те саме почалось з Польшею, війна насувалась. Лікар допоміг подружжю зустрітись. Олена докоряла Шварцу, що він саме поїхав без неї, залишивши її з невимовно докорною сім'єю. Герой провів з нею, в їх квартирі, ніч та день. А вже у ввечері з'явився Георгій, в той же час Шварц схопив ніж канцелярський та заховався у шафу. Коли брат пішов, Олена швидко взялась відвозити чоловіка до готельного номера і в той же час вирішила, що хоче і варто поїхати з чоловіком з цього пекла. Вже через деякий час, вона збрехала брату що їде в Цюрих на огляд до лікаря, показатись для подальшого лікування, щоб одразу не почали її шукати та був час для втікання [5, с. 299-300].

Йосиф і в цей раз намагався перетнути кордон незаконно, через річку Рейн, але в цей раз його спіймали. Але лист написаний його дружиною, начебто від її брата, врятувало її чоловіка і його прийняли за співробітника з особливою місією. Тоді Шварц і вирішив поїхати потягом до Цюриха.

Подружжя деякий час намагались провести в Швейцарії, а вже потім у Францію перебрались. Тоді вже за деякий час по Олену приїжджав уповноважений її брата, а невдовзі і сам брат вирішив навідати свою сестру. Але от проблема для нього, поки у Францію не зайшли нацисти він не міг захопити чоловіка своєї сестри та її саму повезти з собою.

Сім'я «була людьми» до вересня 1939 року, потім Шварца і Олену арештували та відправили в різні лагерь. Чоловік попереджав про це свою дружину, німецькі іммігранти волочать жалюгідне існування за кордоном, перебиваються від одного заробітка до іншого, ця правда жахлива, але як бачите вона є. Хоча вже зараз, чоловік може назвати це щасливим часом в Ліссабоні, бо найжахливіший французький лагер в багато тисяч разів краще німецького концлагера [6, с. 39-41].

«В неприємних спогадах є одна хороша сторона: вони переконують людину в тому, що вона тепер щаслива, навіть якщо секунду назад він в це не вірив» [4, с. 70].

Аналізуюче вище сказане, робимо висновок, що в житті Шварца стільки болю та безвиході, здається, що доля вимірляла для подвійну чи потрійну дозу. Довга та чорна ніч безвиході і страждання здається триває безкінечно, ми як читачі вже можемо виносити цю біль, але Ремарка це не зупиняє, він додає

печалю. Розповідаючи історію свого життя, Шварц багато мислить про життя, щастя та самотність.

«В неприємних спогадах є одна хороша сторона: вони переконують людину в тому, що він тепер щасливий, навіть якщо секндк назад він в це не вірив. Печально, але факт» [4, с. 99].

Отже, «Ніч в Ліссабоні» є одним з найкращих у світовій літературі приклад еміграційного роману. Як висновок хочемо сказати, може здатись парадоксальним, але, не дивлячись ні на що, герой роману як ніхто інший і вміє цінувати мить радості та спокою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрій Романишин. Психологія бою., 2022. С. 97 – 99;
2. Деніел Канеман, Кас Санстейн, Олів'є Сібоні. Шум. Хибність людських суджень., 2020. С.63 – 64;
3. Євген Васильєв – Еріх Марія Ремарк, біографія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=5930>
4. Еріх Марія Ремарк. Ніч в Ліссабоні., 1961.
5. Катерина Диса, Гітлер і Сталін. Тирани і Друга світова війна., 2020. С. 299 – 300;
6. Литовченки Т. і О. Від війни до війни. Книга Спустошення., 2018. С. 39 – 41.

Науковий керівник доцент Курак С.П.

УКД 793.3

САПОНЬКО І.Г.

ВПЛИВ РІЗНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ НА РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЇ

Стаття розглядає вплив різних культурних традицій на елементи хореографії, включаючи рухову мову, ритміку та музичний супровід. Дослідження надає важливі висновки щодо того, як різноманітні культурні впливи формують сучасне хореографічне мистецтво.

Ключові слова: Хореографічні елементи, Культурні впливи, Рухова мова та жести, Ритміка та музичний супровід, Сучасна хореографія.

The article examines the influence of different cultural traditions on elements of choreography, including movement language, rhythm, and musical accompaniment. The study provides important insights into how diverse cultural influences shape contemporary choreography.

Key words: Choreographic elements, Cultural influences, Movement language and gestures, Rhythm and musical accompaniment, Modern choreography.

Зв'язок між хореографією та культурною різноманітністю сягає глибоко в історію. Кожна культура має свій унікальний спосіб вираження емоцій, ідей та сприйняття світу через рух та танець. Саме тут, у різноманітті цих виразних мов, відбувається найбарвистіше взаємодія культур. В сучасному світі, де глобалізація набула нестримного розмаху, а зв'язки між народами ніколи ще не були такими міцними, як зараз, розуміння та уважне ставлення до культурної різноманітності стає ключовим завданням для кожного творця хореографічного мистецтва.

Аналіз попередніх досліджень щодо впливу культурних традицій на хореографію відкриває важливі та цікаві відомості про цю тему. Дослідники у цій області відзначають, що культурна різноманітність має глибокий вплив на кожний аспект хореографії, починаючи від рухової мови і закінчуючи сюжетними лініями та інтерпретацією. Нижче я наведу деякі дослідження, які охоплюють цю тематику

"World Dance Cultures: From Ritual to Spectacle" – автор Patricia Leigh Beaman.

Ця книга була написана у 1996 році, та доповнена у 2017 р.

У цій книзі детально описані традиції народів Азії, Океанії, Карибів, Іспанії, Туреччини та Американських континентів. Вона містить тематичні дослідження – розгляд ключових деталей культурного, історичного та релігійного контексту танцювальної форми.

"Dance Across Borders: Perspectives on Dance, Young People and Change" – автор: Helena Wulff. Ця книга була опублікована у 2009 році.

Це освітній підручник, який включає розділи, в яких представлені різні теоретичні погляди на танець та культурне розмаїття, а також опис конкретних випадків, що показують ці погляди у конкретному культурному середовищі.

"Contemporary Choreography: A Critical Reader" – редактор: Jo Butterworth, Liesbeth Wildschut. Ця книга була опублікована у 2010 році (у 2017 відредаговано та випущено 2 версію книги).

Ця книга є збіркою статей та есе, які аналізують сучасну хореографію з критичної перспективи. У книзі, в тому числі досліджують, як сучасні хореографи інтегрують та адаптують елементи різних культурних традицій у свої роботи.

Отже, останні дослідження демонструють, що вплив культурних традицій на хореографію є комплексним та важливим аспектом сучасного танцю. Вони надають нам можливість краще розуміти та оцінювати цей неперевершений мистецький процес в контексті світової культурної спадщини.

Метою даної статті є аналіз впливу різних культурних традицій на формування та розвиток хореографії, в різних танцювальних стилях. Важливо визначити спільні риси, а також унікальні особливості, що впливають на танцювальну культуру різних країн, та сучасні хореографічні напрямки.

Розглянемо вплив різних культурних традицій на рухову мову танцю. Танець завжди був і залишається важливою частиною культурної спадщини

різних народів, і він відображає їхню історію, віру, соціальні структури та цінності.

Індійські танці відомі своєю елегантністю та символізмом. Класичні танці, такі як бхаратанат'ям та катхак, мають глибокі коріння в індійській міфології та релігійних текстах. Рухи та жести в індійських танцях мають конкретні значення і допомагають розповісти історію.

Танці, такі як сальса, танго та фламенко, мають корені в різних культурах Іспанії та Латинської Америки. Вони відображають гарячий та виразний характер цих регіонів, використовуючи широкі рухи, імпровізацію та пристрасть.

Традиційні танці в Китаї, Японії та Кореї відзначаються плавними та ритмічними рухами. Вони часто поєднують елементи бойових мистецтв та медитації, виражаючи гармонію і спокій.

Ритміка та музикальний супровід. Культурні традиції також впливають на ритміку та музичний супровід танцю. Африканські танці часто супроводжуються ритмічною перкусійною музикою, такою як джембе та дундуна. Тут ритміка та темп музики грають важливу роль, і вони відображають енергію та спільноту африканських традицій. Що має чітке відображення у сучасних стилях, що пішли від африканських народів.

Латиноамериканські танці, такі як сальса і румба, супроводжуються веселими латиноамериканськими ритмами. Тут музика відображає пасіонарність та виразність цього регіону. Використання національних музичних інструментів та ритми чітко проглядаються у сучасних бальних латиноамериканських танцях.

Класичні індійські танці використовують музику, що базується на ритмах та мелодіях індійських раг. Ритміка та мелодія грають ключову роль у вираженні індійських традицій та релігійних тем.

Танці, такі як ірландський степ і шотландський танець, часто супроводжуються традиційною кельтською музикою, яка використовує фідли, бодрани та інші інструменти. Ритміка цих танців і музика і досі підкреслюють відчуття приналежності до кельтської спадщини.

Розглянемо сюжетні лінії.

Японський ногаку – театральна форма, де актори виконують танці в костюмах та масках. В сюжетних лініях ногаку відтворюються легенди, міфи та історичні події Японії. Визначні моменти включають драматичні сцени та ритуали.

Бхаратанат'ям, один із класичних індійських танців, розповідає історії з індійських епічних поем та релігійних текстів. Сюжетні лінії можуть включати розповіді про богів, міфи та легенди. Визначні моменти включають в себе граціозні рухи та міміку.

У багатьох африканських культурах ритуальні танці є важливою частиною обрядів і свят. Сюжетні лінії можуть включати поклоніння богам, вираження радості чи смутку та інші обряди, пов'язані з культурою та віруваннями.

Фламенко, традиційний танець Іспанії, часто виражає емоції, пристрасть і сексуальність. Сюжетні лінії можуть розповідати про романтику, ревності, свободу або суспільні питання.

Глобалізація в культурі.

Культури по всьому світу взаємодіють, вчаться від одна одної та впливають на розвиток танцю.

Африканські культурні традиції надали неймовірно великий вплив в розвитку безлічі сучасних напрямів у хореографії.

Джаз-танець має своє коріння в африканських ритмах та рухах (до якого відносять і лінді хоп, чарльстон, бугі-вугі, джиттербаг, шег, бальбоа, блюз, джайв, рок-н-ролл, West Coast Swing тощо). Але, наприклад, у 1950-х з'явився новий жанр джазового танцю – сучасний джазовий танець або джаз-модерн, коріння якого йшло з традиційного Карибського танцю. У кожному окремому стилі джазового танцю можна простежити коріння одного з цих витоків.

Візьмемо, наприклад, Фламенко. На сьогодні він нерозривно пов'язаний з такими музичними інструментами як гітара та кахон. Але своєю чергою кахон народився в Перу у ХІХ ст. Пізніше став невід'ємною частиною перуанської та кубинської музичної культури. І лише у сімдесятих роках двадцятого століття потрапивши до відомого гітариста Пако Де Лусії. Згодом представивши кахон у музиці фламенко, його звук став міцно асоціюватись і з цим напрямком, у тому числі він вплинув на танець фламенко, додавши до нього експресії.

Таким чином вивчення впливу різних культурних традицій на хореографію виявляється надзвичайно важливим для розуміння розвитку цього мистецтва. Продовження досліджень у цьому напрямку може призвести до інновацій та збагачення хореографічного спадку. Сучасні хореографи стають справжніми амбасадорами культурного обміну. Вони не тільки вивчають різні культурні традиції, а й інтегрують їх у свої роботи, створюючи унікальні поєднання та синтези. Цей процес дозволяє не тільки збагачувати сучасну хореографію новими елементами та ідеями, але й відкриває нові можливості для взаєморозуміння та відкриття для глядачів різних культур.

Крім того, вивчення впливу культурних традицій на хореографію дозволяє нам поглибити своє розуміння власної культури. Порівнюючи та аналізуючи рухи та елементи різних традицій, ми можемо краще розкрити та осмислити сутність власного хореографічного досвіду.

Таким чином, культурна різноманітність у хореографії є не лише справою мистецтва, але й справою глибокого міжкультурного спілкування. Вона надає можливість кожному хореографу вносити унікальний внесок у світову культуру та розширювати горизонти розуміння та сприйняття мистецтва.

Отже, культурна різноманітність у хореографії є джерелом невичерпного натхнення та творчості. Розуміння впливу різних культурних традицій дозволяє хореографам створювати унікальні та неповторні танцювальні композиції, що збагачують світову культуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії, Джазовий танець URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джазовий_танець(дата звернення 04. 09. 23).
2. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії, Кахон (історія виникнення та поширення) URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кахон> (дата звернення 04. 09. 23).
3. Jo Butterworth, Liesbeth Wildschut, Jo Butterworth, Liesbeth Wildschut. Contemporary Choreography: A Critical Reader: Routledge, 2017. 56, 59-63 с.
4. Charlotte Svendler Nielsen, Stephanie Burrige. Dance Across Borders: Perspectives on Dance, Young People and Change: Routledge, 2019. 28, 87, 93, 115-118 с.
5. Patricia Leigh Beaman. World Dance Cultures: From Ritual to Spectacle: Routledge, 2017. 32, 56, 74, 194-205 с.

Науковий керівник кандидат філологічних наук, доцент Кузнєцов С.В.

УКД 008(1-6)

СКАЛОЗУБОВА Н.С.

ГАСТРОНОМІЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

У статті розглянуто розвиток сучасної гастрономічної культури, як невід'ємної частини культури України. На сьогоднішній день культура українського народу стрімко розвивається і гідно представляє її в усіх країнах світу. Проаналізовано гастрономічні фестивалі, які проводяться на території України.

Ключові слова: гастрономічна культура, гастрономічні фестивалі.

The article examines the development of modern gastronomic culture as an integral part of Ukrainian culture. To date, the culture of the Ukrainian people is developing rapidly and is worthily represented in all countries of the world. Gastronomic festivals held on the territory of Ukraine have been analyzed.

Key words: gastronomic culture, gastronomic festivals.

Гастрономічна культура – це культурно специфічна система норм, принципів і зразків, що втілюється в способи приготування їжі, наборі прийнятих в даній культурі продуктів і їх поєднаннях, практиці споживання їжі, а також рефлексії над процесами приготування і вживання їжі.

Слід підкреслити, що гастрономічна культура багатофункціональна. Функція самоідентифікації несе в собі приналежність індивіда до певної спільноти, його місце в соціальній структурі виявляється і підтверджується за допомогою їжі.

Трансляційна функція пов'язана з передачею соціального і культурного досвіду за допомогою кодування його в харчових категоріях. Специфіка даної функції особливо чітко проглядається на прикладі святкової їжі, яка пов'язана

зі зверненням до первинної, а тому стає способом збереження ключових для даної культури смислів. До числа таких значень належать відносини спорідненості, сакральності природи і культури та низка інших. Однак трансляційна функція властива і повсякденній їжі. Прикладами реалізації трансляційної функції, поряд зі святковими застіллями і ритуальними трапезами, можуть служити сімейні обіди.

Щодо *комунікативної функції*, гастрономічна культура забезпечує особливу невербальну мову комунікації. Знаками цієї мови є продукти і страви, обставини приготування їжі (хто і в яких умовах готує), застільні ритуали, склад співтрапезників та інше. Крім того, їжа може стати приводом для комунікації, а прийняття їжі, в цьому випадку, створює комунікативну ситуацію. З цим пов'язаний феномен інтелектуальних застіль, яскравим прикладом яких слугують давньогрецькі сімпосії. У більш пізні епохи ми регулярно стикаємося з рудиментами даної функції, звертаючись до досвіду артистичних кафе або сучасного ділового обіду.

Таким чином, комунікативна функція гастрономічної культури реалізується двояко: через надання мови спілкування і через створення ситуації комунікації [2].

Український народ має свій неповторний уклад життя, свої обряди, звичаї, танці, пісні, легенди, що відбиваються і в кулінарії. Гастрономічні звички, способи готування їжі й прийоми подачі страв склалися в нашого народу протягом століть. Саме тому, гастрономічна культура світу є об'єктом вивчення не лише істориків, а й культурологів. Активний розвиток культури на сучасному етапі викликає нагальну потребу глибше вивчити особливості приготування страв, кулінарні традиції та просування гастрономічної культури.

Гастрономічна культура України – явище самобутнє, унікальне, зі своєю історією. Нині їжа розглядається як феномен культури, а не тільки як спосіб задоволення біологічної потреби.

На сьогоднішній день зацікавленість культурою наших предків зросла в рази. Ми прагнемо довести, що українська нація є самобутньою та незалежною, а наші звичаї та традиції передавалися з покоління в покоління і належали саме нашим пращурам – українцям. Також спостерігається підвищення інтересу до історії, національного становлення, ідентичності української нації[1].

1. У сучасному глобалізованому світі кухня часто стає першою «точкою дотику» до культури країни, її історії, традицій, способу життя. Їжа об'єднує людей і створює контекст для розмови, що важливо не лише у дружньому чи родинному колі, а й у дипломатичній сфері. Вигляд страв, посуд, атмосфера, декорування столу – усе це є частиною досвіду, який гості отримують під час трапези.

В Україні функціонують такі види гастрономічних фестивалів: кавові; рибні; м'ясні; фруктові; овочеві; медові; страв та напоїв; змішані; домашньої консервації.

Для таких фестивалів територія є основним фактором, тому що вона зумовлює ландшафт, культуру, унікальні продукти харчування, технологію,

етнічні страви. Саме територія визначає гастрономічну ідентифікацію, що слугує зручним засобом розкриття специфіки культурних традицій певної місцевості через локальну кухню.

Найбільша кількість фестивалів проходить у вересні, червні, травні, жовтні та серпні. Тобто, найбільш активний сезон проведення таких свят – це літо й осінь. Серед гастрономічних фестивалів і свят можна виділити фестивалі національної кухні, вуличної та міської їжі; фестивалі, присвячені певній страві (борщ, галушки, деруни, ріплянка, голубці тощо); ягодам (черешня, чорниця, полуниця тощо) та овочам (гарбуз, огірок, помідор); фестивалі алкогольних напоїв (віскі, вино, пиво та ін.); меду й солодоців.

У таблиці 1 представлено гастрономічні фестивалі та свята, які проводяться в Україні.

№	Область проведення	Назва гастрономічного фестивалю або свята	Місце проведення	Час проведення	Напрямок фестивалю
1.	Закарпатська область	Гуцульська бриндзя	Рахів	Вересень	Побут, традиції і гуцульська культура
2.	Полтавська область	Сорочинський Ярмарок	Великі Сорочинці	Серпень	Унікальні національні страви, можна придбати рідкісні та екологічні продукти
3.	Закарпатська область	Закарпатське Божоле	Ужгород	Листопад	З'їжджаються винороби з усіх околиць
4.	Запоріжжя	Фестиваль домашньої консервації	Запоріжжя	Вересень	Ексклюзивна консервація, крафтові продукти
5.	Закарпатська область	Червоне вино	Мукачеве	Січень	Старовинні закарпатські традиції виноробства
6.	Львівська область	Львівський кавовий фестиваль	Львів	Вересень	Культура приготування та споживання ароматного напою
7.	Луцька область	Фестиваль національної кухні	Луцьк	Вересень	Частування національними українськими стравами, майстер-класи від кращих кухарів
8.	Одеса	Свято полуниці	Одеса	Травень	Нестандартні страви з полуниці

9.	Київ	Вулична їжа	Київ	Раз на місяць	Кухні різних країн світу
10.	Тернопільська область	«Галицька дефіляда»	Тернопіль	Січень, квітень, липень, жовтень	Готуються страви, які готували ще батьки та бабусі
11.	Закарпатська область	«Конкурс різників свиней – гентешів»	Геча	Січень	Майстри по заготівлі свинини та приготування страв з неї
12.	Закарпатська область	«Біле вино»	Берегово	Березень	Об'єднує краших місцевих виноробів
13.	Херсон онлайн	Херсонський фестиваль «Таврія – Борщ»	онлайн, КривийРіг	Вересень	Приготування борщу, нові унікальні рецепти борщу
14.	Хмельницька область	Свято вареників	Хмельницьк	Вересень	Приготування вареників з різними видами начинки
15.	Полтава	Полтавська галушка	Полтава	Вересень	Майстер-класи з приготування галушок

Таблиця 1. Гастрономічні фестивалі та свята в Україні.

Отже, на нашу думку, розширення географії місць проведення гастрономічних фестивалів, допомагає ширше дізнатися про культуру, звичаї, традиції та обряди. Гастрономічна культура українців – це культура, яка необхідна для сучасного і майбутнього суспільства, щоб зберегти цінності українського народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мазуркевич О.П., Дячук В.П. Звичасві норми етикету в традиційній культурі українців: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 218 с.
2. Ніколенко В.В. Українська гастрономічна культура як соціальний феномен. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2016. Вип. 36. С. 75-81.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Лимаренко Л.І.

СОКОЛОВА Т.В.

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНИХ ОБРАЗІВ У БАЛЕТІ

У статті розглядаються особливості поєднання літератури та хореографії у балетній виставі; здійснено ретроспективний огляд балетних вистав, створених на основі літературних першоджерел; визначено найбільш уподобані балетмейстерами-постановниками літературні сюжети.

Ключові слова: драматичний балет, літературний балет, Джон Ноймайєр, Ролан Петі.

The article examines the peculiarities of the combination of literature and choreography in a ballet performance; a retrospective review of ballet performances created on the basis of literary primary sources was carried out; literary plots most liked by choreographers-directors are determined.

Key words: dramatic ballet, literary ballet, John Neumeier, Roland Petit.

Хореографічне мистецтво та література стикалися та перетиналися протягом століть. Але їхнє справжнє злиття відбулося лише в ХХ столітті та знаменувалося виникненням драмбалету, який досягнув апогею у своєму розвитку в творчості Джона Ноймайєра, хореографа з чуттям і знаннями філолога, якому належить авторство унікального жанру літературного балету. Щоб з'ясувати передумови виникнення цього мистецького феномену, варто згадати деякі епізоди з історії взаємодії балету та літератури [1].

Одна з перших «зустрічей» літератури та танцю відбулася у XIII столітті у французькій віршованій легенді «Про жонглера Богоматері». Жонглерами в Середньовіччі називали не просто циркових трюкачів, а універсальних акторів, які співали, музикували, розігрували діалоги, танцювали, показували фокуси та виконували акробатичні вправи. У легенді оповідається про жонглера, який став ченцем, та вирішив потішити Богородицю, станцювавши перед статуєю Святої Діви. Богоматір прихильно прийняла його підношення, спустившись із п'єдесталу і обтерла піт із чола артиста. Вистава, яка складалася переважно із рухів під музику, стала змістом літературного твору [4, с. 263].

Антологію народних та придворних танців, відомих в Англії до XVI століття, можна скласти за творами Шекспіра. Особливо багата в цьому сенсі п'єса «Сон літньої ночі», яка у ХХ столітті стала найцікавішим прикладом літературного балету Джона Ноймайєра [5, с. 45].

Театр бароко висунув на перший план нового сильного та активного героя, особистість, яка любить життя та отримує від нього задоволення. Головний інтерес у глядачів того часу викликала лицарська тема. Балетмейстери-постановники шукали натхнення та цікавих ідей у творах великих поетів італійського Відродження – Торквато Тассо та Лудовіко Аріосто.

Так, у 1617 році при королівському дворі у Луврі відбулася прем'єра балету «Звільнення Рено» за поемою Тассо «Звільнений Єрусалим».

Новий етап взаємодії літератури та балету спровокував Людовік XIV, коли взяв «під своє крило» Мольєра та його акторську трупу. Драматург у відповідь на любов'язність короля звернувся до балету – найаристократичнішого з тогочасних театральних мистецтв, великим шанувальником якого був сам монарх. Мольєр хотів «з'єднати комедію та балет в одне ціле», та поєднати їх сюжетно [1]. Ця ідея відкривала балету шлях до драматизації танцю.

У 1844 році хореограф Жюль Перро звернувся до роману Віктора Гюго «Собор Паризької Богоматері» і написав на його основі балет «Есмеральда». Гейне написав сценарії двох балетів – «Богиня Діана» та «Доктор Фауст». «Фауст» взагалі став одним із найпопулярніших балетних сюжетів того часу. Так, у 1828 на сцені паризького театру Порт Сен-Мартен була показана мелодрама «Фауст» із Фредеріком Леметром у ролі Мефістофеля.

XX і XXI століття – епоха великої літератури у балеті. 1965 року Ролан Петі поставив балет на культовий для Франції твір – «Собор Паризької Богоматері» Віктора Гюго. «Собор Паризької Богоматері» – модерністський балет, у якому кожна секунда віддана танцю. Сам танець на 100% дієвий, а тіло танцівника функціональне і цілком працює на образ [5, с. 134].

У 1978 році Джон Ноймайєр поставив свій головний хіт – «Даму з камеліями» за романом Олександра Дюма-сина, виявивши здатність хореографії розкривати та відображати глибинні переживання. Танець та пластика в «Дамі з камеліями» – це не лише образ, а й психологічний стан, який рухає героями та рухає сюжет.

В 1990 році Анжелен Прельжокаж здійснив цікавий експеримент, поєднавши в одному балеті Шекспіра і Оруелла («Ромео і Джульєтта»). «Замість протистояння кланів – конфлікт тоталітарного режиму і свободи особистості, замість розлогих жанрових сцен – маршева хореографія насильства, замість середньовічної площі – стіни, обнесені колючим дротом» [3, с. 130].

Фантазмагорія Льюїса Керолла мовою класичного балету – це надзвичайно складне завдання, яке знаходиться на межі неможливого, але з яким впоралися сценарист Ніколас Райт, хореограф Крістофер Вілдон і Королівський балет Великобританії («Аліса у країні чудес», 2011 рік). Як і у Керолла, у постановці є мислиме і немислиме. Команда, яка працювала над «Пригодами Аліси в країні Чудес», задіяла задля цього весь арсенал засобів, придатних для сцени [1].

На завершення хотілося б перерахувати найбільш популярні твори світової літератури, за мотивами яких були створені балети, а саме: «Гамлет» (20 звернень), «Собор Паризької Богоматері», «Сон літньої ночі», «Ромео і Джульєтта», «Дон Кіхот», «Звільнений Єрусалим», «Фауст», «Анна Кареніна», «Євгеній Онегін», «Пер Гюнт», «Чайка», «Кармен». Серед рідкісних творів – «Сентиментальна подорож» (Іван Вальберх), «У пошуках втраченого часу» (Ролан Петі), «Смерть у Венеції», «Парсифаль», «Трамвай «Бажання» (всі –

Джон Ноймайер), «Дама з собачкою» (Майя Плісецька), «Цар-риба» (Сергій Бобров) та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляєва Е. Як балет відкривав велику літературу. URL: <http://ptj.spb.ru/archive/81/walk-with-classics/kak-balet-osvaival-bolshuy-u-literaturu/> (дата звернення: 25 травня 2023).
2. Бернадська Д.П. Розвиток неокласичного балетного стилю в хореографії ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих учених Дрогобич. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Дрогобич, 2014. Вип. 8. С. 77-82.*
3. Гутник І.М. Специфіка постановки одноактних балетів за мотивами літературних творів при вивченні дисципліни «Мистецтво балетмейстера». *Художня творчість як об'єкт естетико-мистецтвознавчого аналізу*. 2018. С. 124-133.
4. Лукашов В.О. Втілення літературних образів на танцювальній сцені. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 261-265.
5. Чепалов О.І. Хореографічний театр Західної Європи ХХ ст.: монографія. Харків: ХДАК, 2007. 344 с

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор Левченко М.Г.

УКД 172.15:322.17:37.017.4

ТРЕГУБ Я.Ю.

ПРИНЦИПИ ПОСТМОДЕРНУ У БАЛЕТНОМУ МИСТЕЦТВІ ДЖЕРОМА РОББІНСА «АНТИЧНІ ЕПІГРАФИ»

У статті розглядається про використання принципів постмодерну в балетному мистецтві загалом та їх виявлення в балеті Джерома Роббінса «Античні епіграфи». Стаття звертає увагу на використання змішаного стилю та перетин жанрів, зокрема, поєднання античних мотивів із синтезом класичного та сучасного танцю.

Ключові слова: сюжети давньогрецької міфології, Джером Роббінс, балет «Античні епіграфи», постмодерн.

The article discusses the use of postmodern principles in ballet art in general and their discovery in Jerome Robbins' ballet Ancient Epigraphs . The article draws attention to the use of mixed style and the intersection of genres, in particular, the combination of antique motifs with the synthesis of classical and modern dance.

Keywords: plots of ancient Greek mythology, Jerome Robbins, ballet "Ancient epigraphs", postmodern.

Давньогрецька міфологія є однією з найбільш популярних тем у мистецтві. Її персонажі та історії часто використовуються в літературі, живописі, скульптурі, архітектурі та в балетному мистецтві.

При розробці нашої кваліфікаційної роботи, яка має назву «*Антична хореографічна культура та грецька міфологія в світовому балетному мистецтві*», ми почали з вивчення матеріалів іноземних діячів та їх творів.

Перші балети за темою давньогрецької міфології використовувались в Європі ще з XVII століття. Так можна назвати «Критський лабіринт», який був створений композитором Жаном Батистом Люллі в 1676 році. У цьому балеті використовувалися образи з грецької міфології, такі як Мінос, Аріадна та Тесей [2, с.23].

Пізніше, у XVIII столітті, балет за мотивами давньогрецької міфології «Орфей та Еврідіка» був поставлений французьким хореографом Жан-Жоржем Новером. На музику німецького композитора Крістофа Віллібальда Глюка. У цьому балеті використовувалися образи з міфу про Орфея та його кохану Еврідіку [5, с. 16]. Балет мав більш складну сюжетну лінію, ніж попередні балети, і представляв собою історію про кохання, втрату та пошук.

XIX століття відзначається балетами Маріуса Петіпа «Гідра», «Ахіллес», «Лабіринт» і «Тесей». У цих балетах міфи використовувалися як основа для створення складної хореографії та глибоких символів.

Давньогрецька міфологія продовжує інспірувати хореографів і в XX столітті, але тепер більш фокусувалася на візуальному ефекті та музичному настрої. «Аполлон Музагет» – балет Джорджа Баланчіна про Аполлона та його муз, відомий як один з найяскравіших представників того століття [7, с. 45].

Друга половина XX століття – це розвиток напряму постмодерн. Він характеризується відхилом від традиційних естетичних та художніх концепцій. У балеті постмодерн проявляється через використання експериментальних танцювальних технік, нестандартних форм вистав та сюжетів, а також змішування різних стилів танцю [3, с.39]. Саме за цим напрямом нашу увагу привернула творчість американського балетмейстера Джерома Роббінса зі своїм балетом «Античні епіграфи».

Джером Роббінс всесвітньо відомий балетмейстер. Один з кращих хореографів і законодавців американського балету XX століття. Балети «Вестсайдська історія» та «В ночі» двічі отримали премію «Оскар» [1, с. 20]. В творчості Джером Роббінс був натхнений французькою поезією про життя та міфами давньої Греції. Саме образи античної міфології знайшли своє відображення в балеті «Античні епіграфи».

Балет "Античні епіграфи" Джерома Роббінса, який був створений у 1984 році для компанії Нью-Йорк Сіті Балет, може бути розглянутий як приклад того, як в постмодерній культурі поєднуються елементи традиційної та сучасної мистецької форми.

«Античні епіграфи» – це остання прем'єра Джерома Роббінса в Нью-Йорк Сіті Балет. Він створений в 1984 році. Балет складається з 7 епізодів, кожен з яких заснований на грецьких міфах та легендах [8, с. 22]. Як приклад твору течії постмодерн, балет містить поєднання елементів традиційної та сучасної мистецької форми.

Один з принципів постмодернізму, який використовується в «Античних епіграфах», – це поєднання різних стилів та епох. Хореографія має власний неординарний стиль [1, с. 13]. У балеті Дж. Роббінса використовуються як класичні, так і сучасні танцювальні техніки, а також він містить елементи комедії та трагедії. Цей синтез різних елементів допомагає створити неочікуваний та цікавий вигляд твору.

Ще одним принципом постмодернізму, що використовується у «Античних епіграфах», є елементи метатеатральності, коли танцюристи виступають як актори, що репетирують та готуються до вистави, а також елементи самопародії, що допомагають показати тонку грань між серйозним та гумористичним підходом до мистецтва [4, с. 27].

Крім того, у «Античних епіграфах» використовуються елементи деконструкції, який є ще одним принципом постмодернізму. У балеті Роббінса традиційні ролі героїв та героїнь міфів змінюються, створюючи новий та оригінальний погляд на знайомі історії. Балет не повторює або відтворює класичні історії та міфи, а навпаки створює нові інтерпретації.

У своїх виставах Джером Роббінс використовував музику французького композитора XIX століття Клода Ашіль Дебюссі. Клод Дебюссі вважається першим, хто ввів в музичну традицію тенденцію імпресіонізму [9, с. 33]. Першу шість розділів балету виконуються під «Шість античних епіграфів» Клода Дебюссі. Сьома частина балету танцюється під сиринкс, мелодію для флейти без супроводу. Це було вдалим рішенням та яскраво підкреслено своєрідністю та новаторством балету. Хоча «Античні епіграфи» не отримали такої популярності, як інші балетні твори Дебюссі, вони все ще широко виконуються і залишаються важливим прикладом використання музики для передачі давньогрецької культури та міфології.

Отже, як висновки ми могли зазначити що загальними рисами постмодернізму в балетному мистецтві є поєднання різних традицій та стилів, відмова від лінійної сюжетності та зосередження на процесі творення та взаємодії між виконавцями. У балеті «Античні епіграфи» Джером Роббінс використовує такі постмодерні принципи як де-конструкція, культурний контекстуалізм та еkleктика.

По-перше, Роббінс використовує прийоми «метатеатралізації», тобто усвідомленого наголошення на самому процесі театрального виступу. У «Античних епіграфах» це виражається, зокрема, у використанні декорацій та костюмів, що вказують на те, що ми дивимось не на реалістичну передачу давньогрецького світу, а на його театральну інтерпретацію.

По-друге, Роббінс використовує елементи пародії та іронії, що характерні для постмодерністської естетики. Наприклад, він створює комічні епізоди, які нагадують гротескні пародії на класичний балет.

По-третє, Роббінс звертається до змішання різних елементів та стилів. Він комбінує класичний балет з сучасним танцем, використовує різноманітні ритми та музику, а також включає сучасні елементи театральної техніки, такі як мікрофони та проектори.

В результаті Джером Роббінс створив вражаючу і динамічну інтерпретацію давньогрецької міфології, яка відображає сучасні тенденції в мистецтві та підкреслює її вічну актуальність та універсальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Garafola, L. (2005). "Jerome Robbins and the intersections of ballet and Broadway". In: *Ballet and Modern Dance: A Concise History*. Princeton: Princeton University Press, pp. 254–271.
2. Jowitt, D. (2004). "Robbins's Postmodernism: From the Greeks to the Jukebox". *Dance Research Journal*, 36(1), pp. 11-27.
3. Kisselgoff, A. (1984). "Dance: Jerome Robbins' 'Antique Epigraphs'". *The New York Times*.
4. Martin, J. (1999). "Jerome Robbins and the classical tradition". In: *Defining Dance*. Oxford: Oxford University Press, pp. 271–289.
5. Mazo, J. (2007). "Jerome Robbins: a life in dance". New York: Simon & Schuster.
6. Robinson, J. (2013). "Jerome Robbins: Something to Dance About". PBS Documentary.
7. Schorer, S. (1983). "Jerome Robbins". New York: Simon & Schuster.
8. Vaughn, D. (1997). "The Choreography of Jerome Robbins". Cambridge: Cambridge University Press.
9. Wood, A. (2005). "Jerome Robbins: His Life, His Theater, His Dance". New York: Simon & Schuster.

Науковий керівник доцентка Рехліцька А.Є.

УКД 008(1-6)

ШЕВЧЕНКО А.О.

СОЦКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ, ПОРОДЖЕНИХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

У статті аналізується роль вітчизняного мистецтва та митців в процесі протидії загарбницькій агресії з боку російської федерації.

Ключові слова: мистецтво, твір, митець, культура.

The article analyzes the role of domestic art and artists in the process of countering the invading aggression on the part of the Russian Federation.

Key words: art, work, artist, culture.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток України, саме розвиток, пов'язаний з важкими подіями окупаційної війни. Населення держави об'єдналось для протистояння «російської» навали. В цей вир подій були втягнуті всі прошарки і верстви населення. Важкі умови існування на лінії зіткнення та в прифронтовій зоні і в тилу, дали поштовх для розвитку мистецтва у різних його проявах.

Починаючи з 2014 року з'явилися автори, виконавці нової української реальності які висвітлювали у своїх творах ті події які відбувались в державі. А

з 2022 року мистецтво стало тим джерелом яке допомагало людині у важких життєвих обставинах вистояти та перебороти усі тяготи війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток мистецтва під час війни впливає на формування ставлення до цього мистецтва, що визначається в працях культурологів, мистецтвознавців, соціологів, митців та ін.. Так, особливості сучасної літератури в своїх працях розглядали Шелюх О.М., Легка Я.М. Живопис в умовах війни розглядали Прокопович Т.А., Галькун Т.Д.. Теоретичні питання розвитку мистецтва стали площиною дослідження Чебикіна А.В., Федорука О.К., Побожого С.І. та інших. Завдяки їхнім дослідженням було підготовлено підґрунття для дослідження соціокультурних особливостей мистецьких творів в умовах російської агресії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розвиток теоретичного підґрунття у дослідженні мистецтва дає можливість деталізувати його роль і значення в період повномасштабного вторгнення на територію України.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво один з видів людської діяльності. Якщо звернутись до тлумачних словників, то можемо зазначити, що «Мистецтво — галузь людської культури, в якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються його узагальнені сенси. Зазвичай, воно має певний розподіл на літературу, образотворче мистецтво, декоративно-ужиткове, сценічне, музику та архітектуру тощо. Водночас, мистецтво охоплює різноманітний спектр людської діяльності та її результати, що включає творчий або уявний талант, який виражає технічну майстерність, красу, емоційну силу або концептуальні ідеї...» [1].

Тож, із зародженням та розвитком, людство відчувало потребу у певних мистецьких практиках, адже їх використання мало для людини ряд значень, а саме: комунікативне, утилітарне, естетичне, психо-терапевтичне та інтелектуальне і т.д. Так, інформативна – визначала передачу значної кількості інформації за допомогою мистецтва, сугестивна – вплив на людську психіку, рекреативна – розглядається як засіб психологічного розвантаження, усамітнення від життєвих негод і т.д.

У світлі сучасних подій люди все частіше звертаються до мистецьких практик які допомагають їм пережити важкі випробування. Можливість звернутись до мистецьких творів поринути у світ співпереживання, дає людині шанс виокремити себе та свої почуття з вороху накопичених проблем та протиріч.

Натомість існують інші погляди на мистецтво яке було породжено війною. Так, на думку Олега Покальчука, ... «Мистецтво ніколи не було терапією. Воно було продуктом шаманізму - магії - релігії або ремісництвом на замовлення. І побічний ефект такої діяльності іноді давав фізичне полегшення. Вхідження в резонанс із авторським задумом, якщо він талановитий, дає відчуття немарності власних страждань і на певний час позбавляє страху самотності. На цьому терапевтичний ефект і закінчується» [2].

З іншої сторони, в історичному минулому нашої країни, знайдеться значна кількість прикладів, коли криваві події на полі бою ставали мистецькими творами – піснями, віршами, сагами і т.д., а їх автори були безпосередніми учасниками тих подій. Події російсько-української війни, яка розпочалась у 2014 році, вже знайшли своє відображення у мистецьких творах та стали доступні усьому світу. А з повномасштабним вторгненням російської федерації в 2022 році, з новою силою залунали мистецькі твори.

Саме мистецькі твори стали відображенням того, що зараз відбувається в Україні, того що відчуває кожен громадянин держави. Саме завдяки мистецьким творам українці мають можливість розказати світу про свої переживання та страждання.

На думку Сергія Дацюка, «... культура ніколи не може бути осторонь війни. Ніколи не буває так, що в країні іде війна, а культура знаходиться поза війною. Культура, якщо це справжня культура, зобов'язана воювати у війні на боці осмисленості, перспективи, всезагального добра» [3]. І митці, як складова частина суспільства також не можуть залишатись поза подіями війни і висловлювати у своїх творах ставлення до сьогоднішніх подій.

Умовно можна поділити суспільство на кілька груп, митці, які взяли у руки зброю і сьогодні відвойовують території нашої держави. Митці, які займаючись волонтерською діяльністю, підтримують ЗСУ. А є приклади, коли людина відвертається від власного народу, заявляючи, що вони поза політикою, поза кордонами власної держави, поза можливостями спілкуватись з власним народом.

Висновки. Отже, розвиток мистецтва в нашій державі періодично був пов'язан з військовими діями. І сьогодні, коли йде загарбницька війна, мистецтво – як зброя, використовується у боротьбі з ворогом, мистецтво – як психо-терапевтичний засіб використовується для зняття напруги і переживань. Окрім цього, мистецтво використовується як прояв філософської позиції суспільства, що гартується в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільна енциклопедія // <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Покальчука Олега Українське мистецтво сплітає національний візерунок соціальної етики <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/dlja-choho-potribne-mistetstvo-pid-chas-vijni.html>
3. Дацюка Сергія Культурна політика війни <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/54b8d821ea894/>
4. Шелюх О. М., Легка Я. М. Жанрово-тематичні особливості сучасної літератури про гібридну війну на сході України.. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71) № 2 Ч. 2 2021. С.138 – 143.
5. Історія мистецтва : конспект лекцій / укладач. – Суми: Сумський державний університет, 2021. – 70 с.
6. Прокопович Т. А., Галькун Т.Д. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Лимаренко Л.І.

ШУНДЕЛЬ М.С.

ВЕСНЯНКОВА ОБРЯДОВІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті узагальнено погляди вітчизняних етнографів, фольклористів та балетмейстерів щодо українського танцювального фольклору України; розкрито еволюційний шлях хореографічного фольклору; виявлено взаємозв'язок веснянкової обрядовості та українського танцювального фольклору.

Ключові слова: українська культура, український танець, хореографія, хореографічний фольклор, обрядовість, веснянкова обрядовість.

The article summarizes the views of domestic ethnographers, folklorists and ballet masters regarding the Ukrainian dance folklore of Ukraine; the evolutionary path of choreographic folklore is revealed; the interrelationship between freckle rituals and Ukrainian dance folklore was revealed.

Key words: Ukrainian culture, Ukrainian dance, choreography, choreographic folklore, rites, rites of spring.

Сьогодні ми є свідками того, як глобалізація все більше і більше набирає обертів, а національне мистецтво, в тому числі й танець, втрачає свої позиції. Слід зазначити, що масова культура дедалі сильніше витісняє фольклор, а зокрема, національний традиційний танець і він починає втрачати свою самобутність та популярність. Тому сьогодні як ніколи стоїть питання щодо необхідності збереження народних традицій. Адже саме вони є одним із інструментів формування духовної культури сучасної людини. Одним з видів мистецтва яке відображає національні традиції є хореографія.

Хореографія – це унікальне мистецтво постановки танцю. Також цей термін вживається у певних видах спорту.

Народні танці стали невід'ємною частиною художнього життя України і світової хореографії. Вони продовжують свій розвиток на сучасній сцені. Хороводи - один із найдавніших видів народного танцювального мистецтва. Їх виконання раніше пов'язувалося з обрядовими діями, пов'язаними з традиційними зустрічами весни, Нового року, літніми святами.

Фольклорний танець – це стихійний прояв почуттів, настрою, емоцій. З точки зору хореографічної фольклористики не досліджений: його основи, функції, особливості пластики, жестової мови. Слід визнати, що хореографічний фольклор – нині один із найменше розвинених наукових напрямів в Україні.

Метою статі є висвітлення місця веснянкової обрядовості в українській народній культурі.

Завданнями статті є:

- проаналізувати джерельну базу з обраної теми
- розкрити сутність фольклорної хореографії
- дослідити взаємозв'язок фольклорної хореографії та весняної обрядовості.

В. Верховинця вважають одним з перших дослідників українського народного танцю, який обґрунтував педагогічне значення фольклорного матеріалу як засобу формування національної культури молоді, розробив теоретичні засади розвитку і методик опанування українського народного танцю, інноваційний напрям комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у виховному процесі, заснував нові синтетичні жанрові форми (рухливу музичну гру, театралізовану пісню).

Значний внесок у розвиток досліджень української народної хореографії вніс А. Гуменюк. По-перше, він поділив фольклорно-хореографічний матеріал на три великі групи: хороводи, побутові та сюжетні танці. По-друге, визначив та охарактеризував танцювальну культуру п'яти локальних регіонів України, дослідив стилістичні особливості українських танців, їх жанри і тематичний розподіл.

До сьогодні залишається актуальними фольклорні розвідки Є. Зайцева, репрезентовані у праці «Основи народно-сценічного танцю» (1976 р.).

«Фольклорний танок – пройшов великий шлях розвитку від простих масових вуличних танців до сценічного танцю. Народно-сценічний танець, джерелом якого є народна творчість, оброблений для сцени та доповнений новими виразними засобами при збереженні основних національних особливостей.» [4, с. 21].

Хореографічне мистецтво, особливо фольклорне, взагалі пройшло складний шлях еволюційного розвитку, відображення світогляду наших предків були ритуальні і тотемічні танці. У процесі розвитку обрядовості та формування образної виразності різних видів первісної культури відбувається перехід танцю із категорії ритуального (релігійного) до фольклорного.

Першим танцем було набір різноманітних рухів, жестів, що пов'язувались з трудовими процесами, спостереженнями людини за тваринами, природою в цілому, враженнями від погоди чи пори року.

Одним з факторів, який спонукав до формування хореографічних традицій українців, була обрядова культура (як християнська, так і язичницька). Ці танці придумані для забезпечення добробуту, здоров'я сім'ї, великої врожайності, на приплоду худоби, тощо.

Найбільшу увагу ми приділили веснянкам. Це один з видів хороводу, обрядовий, український танець, який виконувався групами людей. Хороводи – є старинним видом української народної творчості і являється основою української народної хореографії.

Веснянка – це вид танцю, який відповідає відповідній порі року, певному обряду, наприклад: заклик весни, зустріч, великодні свята, весілля, прощання з весною. Ці самі хороводи, за словами Валентини Сапіги, в Західній Україні

називаються гаївками, і їх грали лише у Великодній тиждень коло церкви [9, с. 23]. Інші назви веснянок чи гаївок: гаїлки, гагілки, ягілки, галагілки, риндзівки.

Веснянки були закличними піснями, до певного дійства. Беручись за руки дівчата утворюють коло, або інші схеми і рухаються під ритм пісні, а темп руху залежить від темпу пісні. Воропаєв О. наводить свій варіант розгортання веснянки. Співаючи дівчата здебільшого творять «ключ» і рухаються швидко – «бігають з підстрибом», а коли стануть у коло, то рухаються повільніше і також повільніше співають [2, с. 207-208]. Пісні з радісним змістом відображають відродження природи, після тривалої і холодної зими, також тему кохання тощо. Багато дослідників схильні до думки, що веснянки всюди й завжди починалися з «Кривого танцю». Ось так описує М. Грушевський: Крім руху, ніякого смислу в грі немає, головна мета танцю – сприяння пробудженню енергії рослин, ріст яких імітується. Однак з часом початковий зміст ритуалу був втрачений, а танець виконували більш задля розваги молоді.

Також своє бачення змісту веснянки-хороводу «Кривий танець» С. Килимник пояснив так: в цих танках учасники, беручись за руки, завертаються в коло та пробігають по піднятими руками останньої пари, що, пропустивши під арку зі своїх рук увесь хоровод, завертаються самі під своїми ж руками. Таким чином складається «живописний тин», як його, зокрема, називає В. Скуратівський [10, с. 82].

При аналізі різних хороводів, можемо помітити основні пластичні мотиви таких хороводів, як «Кривий танець», «Шум», «Тинок», «Горох», «Огірочки» виступає імітація завивання рослин. У цих танцях можемо побачити первісний магічний ритуал, покликаний пробудити сили природи. М. Грушевський писав: «Сей мотив – хороводними, імітаційними рухами пособляти зростові потрібних рослин, – очевидно, лежить в основі різних веснянкових дій, і я думаю, що вони були... магічними діями, виконуваними старшими, перше ніж зійшли на гри молодіжці. Такі забави ... колись стояли, мабуть, в дуже тісній зв'язку з магічними, вегетаційними танками, церемоніями, діями, котрих серія починалася з початком соняшного року і переходила через весь господарський сезон, пильнуючи розбудити, зміцнити, можливо, розвинути природні явища добродійні, корисні, потрібні, а знейтралізувати ворожі і шкідливі» [2, с. 133].

Підсумовуючи зазначимо, що:

1. Українські балетмейстери дуже добре дослідили і зробили вагомий внесок у розвиток народної хореографії, зокрема у збереження її національного колориту.

2. Хореографічне мистецтво, особливо фольклорне, взагалі пройшло складний шлях еволюційного розвитку. Першоджерелами танцю були різноманітні рухи, жести, що пов'язувались з трудовими процесами, спостереженнями людини за природою, враженнями від навколишнього світу. Таким чином, бачимо, що люди черпали ідеї для рухів у природи. Яскравим прикладом цього є особливості обрядових танців у нашого народу – пов'язаність з природним циклом. Тому вони у хороводах, супроводжуваних

піснями з простим змістом, прагнули своєю енергією, своїм запалом і головне вірою в краще, вплинути на природу в бажаному їм напрямі.

3. Варто підкреслити, що початком формування хореографічних традицій українців, стала обрядова культура (як християнська, так і язичницька). Танцям цієї сфери властивими є мотиви забезпечення добробуту і здоров'я сім'ї, приплоду худоби, врожайності полів, основних селянських турбот. Обрядові танці в Україні називають веснянками, гаївками, танками. Для них прийнято загальну назву – хороводи. Хороводи являють собою синкретичний вид народної творчості, де поєднується поезія, музика, хореографія.

Отже, синкретичний механізм хороводів відображає первіснообщинну добу практично-магічній меті: закликання весни, прогнати зиму, наворожити багатий літній урожай, напроорокувати молоді щасливе обрання пари й весілля. Живучи серед природи, перебуваючи в постійній залежності від неї, людина на ранніх етапах свого розвитку уважно придивлялась до її явищ і ставилася до них суто практично. Все це можемо помітити на особливостях хороводів календарної обрядовості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховинець В.: Теорія українського народного танцю, 5-е вид. доп. Київ: Музична Україна, 2008. 150 с.
2. Грушевський М. С. Історія української літератури : у 6-х т. Київ : Либідь, 1993. Т. 1. 392 с.
3. Гуменюк А. І. Українські народні танці. Київ : Наукова думка, 1969. 612 с.
4. Зайцев Є, Колесниченко Ю. Основи народно-сценічного танцю: Навч. посібн. для вищ. навч. закл. культ і мист. I-IV рівнів акредитації / Вид.2-е, доопрацьов. I доп. Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 416 с.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Том 2: Весняний цикл. Вінніпег ; Торонто : Укр. Нац. Вид. Ком. 1959. 254 с.
6. Ковальська В. Український народний танець як невід'ємна частина світової хореографії в українознавстві. 2012. № 1. С. 120-126.
7. Купленик В. Нариси до історії українського народного танцю. Київ: ІЗМН, 1997. 63 с.
8. Лісовська Ніна Юріївна. Теорія та методика народно-сценічного танцю: навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей: 024 Хореографія; 014 Середня освіта. Хореографія. 2 вид. доповнене. Одеса: ПНПУ імені К.Д.Ушинського, 2021. 178 с.
9. Сапіга В.: Українські народні свята та звичаї, Київ: Знання, 1993. 112 с.
10. Скуратівський В. Дідух: свята українського народу. Київ: Освіта, 1995. 272 с.
11. Український обрядовий фольклор західних земель: Музична у 45 антологія / Відп. ред. Г.А.Скрипник; упоряд. та вступ, стаття А.І.Іваницького. Вінниця: Нова Книга, 2012. 624 с.

Науковий керівник доцент Васяк В.А.

ЯГЕЛЬ А.В.

ПОЕТИЧНА ТЕМАТИКА В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті висвітлюється вплив поезії на розвиток хореографічного мистецтва. Поетичний твір як стимул, що надихає балетмейстера на постановку хореографічного твору. Автор акцентує увагу на одному з досягнень хореографії – створенні самостійних концертних номерів, хореографічних композицій, балетних вистав на поетичну тематику. Розглядається взаємозв'язок хореографічного мистецтва з поезією.

Ключові слова: хореографія, поезія, мистецтво, балетмейстер, драматургія, розмовна та танцювальна мова.

The article highlights the influence of poetry on the development of choreographic art. A poetic work serves as a stimulus that inspires the choreographer to stage a dance piece. The author emphasizes one of the achievements of choreography - the creation of independent concert numbers, choreographic compositions, ballet performances on poetic themes. The interrelation between choreographic art and poetry is explored.

Key words: choreography, poetry, art, ballet master, dramaturgy, spoken and dance language.

Творчу діяльність балетмейстера неможливо уявити без постійного пошуку та відбору нових тем, їх ідей на значимість свідчать про його зрілість, світогляд та громадянську позицію. Народження нового хореографічного твору, співзвучного нашій епосі – процес багатогранний, до якого необхідно докласти велику кількість зусиль у творчих шуканнях. Однією з головних частин у низці художніх комунікацій необхідних для створення танцю, хореографічної сцени, вистави, можна вважати комунікацію хореографа з літературним твором.

У хореографічному мистецтві завжди досить активно використовувалися окремі образи, сюжети з літературних творів та драматургія художнього твору. Відомих діячів хореографічного мистецтва завжди вабили образи, створені видатними письменниками та поетами. Ще на початку свого розвитку, балет, як самостійний вид мистецтва спирався на прозаїчні художні твори, а ще більше на поезію. Танець висловлює ті відтінки почуттів, які не доступні слову. Поезія мала значний вплив на становлення балету та хореографічного мистецтва в цілому. В балетних спектаклях часто-густо використовувалася драматургія літературних сюжетів. Балет навчався у драми.

Зміст хореографічного твору розкривається через виразні засоби, до яких належать: жести, пантоміма, хореографічний текст; мізансцена та малюнок; фабула, сюжет, події та музика.

Танець це один з видів мистецтва, що в постійному розвитку. Він виражає не тільки емоційний стан, але й дію. Важко уявити собі танець без виразних рухів, пластики людського тіла, які є невичерпними. Танець, як хореографічний номер, може бути поставлений для одного виконавця, в такому випадку розгортається лінія поведінки одного героя, розвивається тільки один образ. Набагато складніше створювати хореографічний діалог, де в органічному взаємозв'язку в умовах взаємодії розвивають власні характери два образи, діючи кожен по-своєму. І ще складніше працювати з великою кількістю учасників над створенням дієвого танцю, коли важливо не порушуючи єдності всієї композиції загалом зберегти характери кожного героя. Ця складна робота потребує великої професійної майстерності.

Танцювальний твір являє собою основу всього хореографічного дійства. Драматургія хореографічного твору містить у собі риси, наближені як до музичної драматургії так і до драматичного театру. Саме через драматургію танець поєднується як з театром так і з літературою. Сценарій хореографічного твору уявляє собою не тільки театральнo-хореографічне явище, але й літературне. Досить часто в основу сценарію лягають поетичних творів, тому тут наочно розглядається взаємозв'язок з поезією.

Якщо хореографічний твір, в основу якого покладено поезію, не відповідає задуму поета, то причина, скоріше за все, полягає в тому, що автор балетного сценарію не зміг знайти рішення, адекватного першоджерелу. Навіть якщо зазначено, що балет створено лише за мотивами поетичного твору, він має зберегти його ідею, особливості розвитку дії, характери героїв. У світі хореографічного мистецтва не так багато яскравих та вдалих танцювальних постановок, створених на поетичну тематику.

На відміну від драматичної трагедії другорядні деталі в балеті відходять на другий план, а події зближуються і танець висвітлює ті відтінки почуттів, які не доступні слову. Танцювальні вистави не повинні бути спрощеною ілюстрацією поезії, це самостійне прочитання, відкриття своєї власної творчої теми. Вплив поезії на хореографічне мистецтво є досить суттєвим.

Створення балетних вистав на основі відомих поетичних творів збагатило танцювальне мистецтво і стало одним із його найважливіших досягнень. Танець втілює літературну думку опосередковано: по-перше, танець передає думку через почуття, що прямо відбито в різній танцювальнo-пластичній мові; по-друге, танець висвітлює думку через життєві ситуації та конфлікти (через драматургію), укладені в хореографічній дії. Драматургію варто роздивлятися як один із художніх засобів створення і подання змісту сценічного танцювального твору.

Будь-яка обрана балетмейстером тема потребує сценічного втілення в образах. Образи, створені уявою хореографа-драматурга та записані у партитурі, надалі перекладаються автором на виконавців у системі мови хореографічного мистецтва. Засобами обробки життєвого матеріалу є поетичні, літературні прийоми: метафора, порівняння, епітет, метонімія, літота та ін.

Форма та зміст хореографічного твору завжди перебувають у єдності,

викликаючи в уяві тисячі асоціацій, народжуючи красу, яка живе і буває вічно нова і вічно стара, і думаєш, чи може бути художником балетмейстер, який не вміє мислити асоціативно.

Форма – це видимість внутрішньої сутності явища. Пошуки взаємної відповідності форми та змісту досягаються ступенем обдарованості, світогляду, освіченості та пристрасності натури автора у досягненні мети. Перейнятися ідеєю, темою, полюбити її, освоїти внутрішньо – це ще не означає освоїти художні методи та втілити сюжетну лінію сценічно.

Будь-яке хореографічне полотно, кожна сценічна танцювальна композиція поєднує в собі енергетику різних творчих пошуків, наведених хореографом-драматургом до єдиного «знаменника», стилю:

- епохи (часу);
- ідеї, теми;
- музичного оформлення;
- знакової системи, мови образів виконавців;
- чуттєвого мислення автора, сценографії;
- естетики твору загалом.

Отже, танцювальна мова хореографії, як і розмовна а та літературна, складається з фраз, в які вкладається найважливіше. Якщо є танцювальна мова, то, вона є і текстом хореографічного твору. Для повноцінної творчої діяльності хореографу необхідно постійно відкривати світ справжнього мистецтва, звертатися до шедеврів минулого, розширюючи, в такий спосіб, свій кругозір. Тільки глибоке значення хореографічної спадщини та розуміння його цінності здатне сформуванати ту основу, на якій можлива творчість професійно грамотного балетмейстера. Досягнення великих майстрів балету в плані створення форми хореографічного твору, вдосконалення специфічних виразних засобів найчастіше залишаються поза увагою постановників-початківців, особливо в аматорських колективах.

Українські балетмейстери досить часто звертаються у своїх роботах до поетичних творів. Вірші видатних українських поетів (Т.Г. Шевченка, Лесі Українки, Ліни Костенко та інших) стають сюжетом для танцювальних постановок.

Сучасну українську культуру і мистецтво неможливо уявити без імені Тараса Григоровича Шевченка, яке відомо у всьому світі. Не можливо навіть уявити світові надбання культури і мистецтва без творчості Великого Кобзаря. В наш час ми не знайдемо жодного українця, який би не знав хоча б маленького вірша або уривка з твору Т.Г. Шевченка.

Деякі відомі балетмейстери отримали творче натхнення від поезії Великого Кобзаря. Але необхідно зазначити, що балетний театр у міру об'єктивних і суб'єктивних причин мало використовував твори поета для сюжетів хореографічних вистав, на відміну від драматичного театру. Варто відзначити хореографічні постановки в цьому напрямку таких балетмейстерів, як: Галини Березової, Євгена Вігілева, Вахтанга Вронського, Германа Ісупова, Роберта Візиренко-Клявіна, Анатолія Шекери, Олександр Плахотнюка.

У відомому героїко-романтичному балеті «Лілея» Костянтина Данькевича в постановці Галини Березової, були синтезовані класичний й український народний танець. Лібретист Всеволод Чаговець в основу літературного сценарію балетної вистави поклав твори Т.Г. Шевченка «Лілея», «Сліпий», «Русалки», «Утоплена», «Марина», «Княжна», «Відьма».

До поеми Т.Г. Шевченка «Відьма» у своїх творчих пошуках звернувся львівський балетмейстер Анатолій Шекера під час роботи над експериментальною балетною постановкою трилогії «Досвітні вогні», яку було реалізовано разом з Михайлом Заславським на сцені Львівського театру опери і балету.

Своєю поетичністю та нереальністю образної структури, філософськими узагальненнями виявилася близькою до балетного театру творчість Лесі Українки. Найчастіше успіх балетних постановок залежав від того, наскільки точно балетмейстер відображав драматургічну структуру творів та не вдавався до прямого перекладення літературної мови на мову танцю, та наскільки творчо осмислював поезику слова у хореографічних образах. Найбільш популярною серед творів Лесі Українки для балетних постановок стала драма-феєрія «Лісова пісня» М. Скорульського. Вперше цю постановку здійснив С. Сергєєв ще у 1946 році. З усіх численних балетних постановок цього твору (Н. Скорульська, Є. Хасянова, А. Пантукін, В. Ковтун, В. Литвинов та ін.) вважається найкращою інтерпретація В. Вронського (1958 р.) через найбільше наближення до ідейно-філософського змісту твору Лесі Українки, збереження його композиційно-архітектонічної цілісності; психологічну переконливість образів та симфонізацію хореографії. Не такими популярними, але значущими для розвитку українського балетного театру стали вистави «Камінний господар» В. Губаренка (1969) та «Досвітні вогні» Л. Дичко (1967) (перша – за однойменною драмою Лесі Українки, а друга – за однойменним віршем). Обидві ці балетні вистави вперше були поставлені А. Шекерою.

Як і всі види мистецтв, мистецтво танцю постійно розвивається, оновлюючись складнішими формами. Народжуються нові великі балетмейстери, а на сцену приходять свіжі сили молодих та талановитих виконавців. Приплив у хореографію нових літературних сюжетів, образів породжує безліч проблем. Як показує практика: удача приходить тоді, коли перетин танцю з художньою літературою дає щось з погляду хореографії, нове, самостійне і водночас впізнаване і правдиве з погляду літературного першоджерела.

Для хореографії наших днів у її взаєминах із поезією найбільш властиві такі поняття як вільна фантазія, версія. Танець може передати головний драматичний конфлікт літературного твору, його ідею та образність. Балетмейстер прагне дати його власне прочитання, висунути свою концепцію. Однак художні втрати в хореографічній версії часом бувають такі великі, що зводять нанівець найсміливіші задуми. В окремих випадках танець стає надто самостійним твором і втрачає будь-який зв'язок з літературною основою.

Щоб у пластиці танцю достовірно втілити тему, ідею, образи без

художньої шкоди, хореографічний вигадка має виконати основне своє призначення: розкриття змісту літературного твору в глибинному осягненні, бути оригінальним. Зазвичай це відбувається коли балетмейстер створює яскравий хореографічний образ. Це передбачає неспрошені стосунки з текстом художньої літератури.

Хореографії в повному обсязі доступне пряме втілення літературного сюжету, що полягає у словесному тексті. Є літературні твори, для хореографії більш сприятливі і несприятливі. Проте, балетній виставі можуть бути доступні будь-які ідеї, які стосуються сенсу життя. Ув'язнені у літературі лише тоді, коли балет, зберігаючи основний образний конфлікт і враховуючи слово, водночас, не переказує літературний сюжет і намагається підмінити собою слова, роблячи його незалежним твором. У цьому плані будь-який літературний твір може стимулювати та надихати балетмейстера на постановку нового хореографічного твору.

Отже, вплив поезії на розвиток хореографічного мистецтва є досить потужним, оскільки це збагачує світ танцю. Створення балетних спектаклів, хореографічних композицій та самостійних концертних номерів на поетичну тематику – одне із найбільших досягнень хореографії.

Збагачення та удосконалення балетмейстерського мистецтва спостерігається у творчому поєднанні із спорідненими музами та у співдії із іншими мистецтвами, де хореографія робить плідний внесок у розвиток такої співпраці, не розчиняючись в них, а зберігаючи свою ідентичність. Найкращим хореографічним творам притаманна художня цілісність, в основу якої покладено принцип єдності мистецтв. У такому поєднанні складаються засоби та форми танцювально-пластичної дії, що дозволяють створювати такі хореографічні твори, які є пропорційними визначним досягненням інших мистецтв. Запорука успіхів хореографічного мистецтва в освоєнні та розвитку досвіду хореографічних постановок на поетичну тематику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арістотель. Про мистецтво поезії. - М: ГПЛ, 1957.
2. Паламарчук О. Музичні вистави Львівських театрів (1779-2001) / О.Паламарчук. - Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. - 448 с.
3. Плахотнюк О. Творчість Тараса Шевченка на балетній сцені. – Львів. Вісник Львівського університету. Серія мист-во. 2014. Вип. 15. С. 171–176
4. Станішевський, Ю.О. Балетний театр України: 225 років історії / Юрій Станішевський. - Київ : Музична Україна, 2003.
5. Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької : офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http:// opera.lviv.ua/ua/](http://opera.lviv.ua/ua/)

Науковий керівник доцент Васяк В.А.

РОЗДІЛ II

**ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ
НАУКИ**

**ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ,
ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ**

АДІЛОВА З.К.

ГЕОГРАФІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ

Географічне моделювання є однією з найбільш комплексних пізнавальних дій для учнів. Формування ключових компетентностей за допомогою географічного моделювання, включає п'ять основних етапів: діагностико-прогностичний; етап планування навчальної діяльності щодо створення географічних моделей; дослідно-експериментальний етап створення географічних моделей; аналітичний етап та етап подання результатів навчання.

Ключові слова: географічне моделювання, компетентності, моделі.

Geographical modeling is one of the most complex cognitive actions for students. The formation of key competencies through geographical modeling involves five main stages: diagnostic-prognostic, planning stage of educational activities for creating geographical models, research-experimental stage of creating geographical models, analytical stage, and presentation of learning outcomes.

Keywords: geographical modeling, competencies, models.

Шкільна географія сьогодні - це не лише сукупність предметних знань, необхідних сучасній освіченій та культурній людині, а й основа практичного та повсякденного життя кожного, хто навчається для подальшої самоосвіти, розумної та продуктивної діяльності на користь суспільства. Особливе місце в цьому процесі займає формування ключових географічних компетентностей.

Аналізуючи стан досліджуваної проблеми у шкільній практиці, відзначимо, що основна школа потребує розробки інструментарію для цілеспрямованого формування компетентностей. В той же час вивчення досвіду роботи школи показує, що більшість вчителів розуміють область застосування географічних моделей, як засобів наочності, недооцінюючи той факт, що моделювання є однією з умов досягнення мета предметних результатів навчання та основних компетентностей у природничих науках та технологіях.

Методика формування компетентностей за допомогою географічного моделювання у процесі навчання географії передбачає:

1. Формування банку завдань спрямованих на створення географічних моделей з ціллю формування відповідних компетентностей.
2. Планування видів діяльності відповідно до методики поетапного формування відповідних компетентностей.
3. Формування діагностичного матеріалу порівняння результатів експерименту.
4. Порівняння та аналіз показників педагогічного експерименту.

5. Перевірки гіпотези дослідження, згідно з якою формування природничих компетентностей у процесі навчання географії буде успішним, якщо:

- географічне моделювання буде однією з умов формування компетентностей;

- формування компетентностей здійснюватиметься на основі поетапної методики;

- самі моделі співвідноситимуться зі змістом шкільних курсів географії;

- концептуальні положення будуть реалізовані в системі практичних завдань;

- отримано характеристики компетентностей, які формуються в курсі географії основної школи.

Створення географічних моделей ми розглядаємо як один із ефективних інструментів формування компетентностей. Впровадження такого роду діяльності дозволяє вчителю організувати навчальну діяльність з використанням інформаційних технологій, розвивати у школярів необхідні навчальні дії для самостійної роботи з різними джерелами, у тому числі, електронними засобами (довідково-інформаційними системами), використовувати мультимедійні технології, підвищувати мотивацію та творчу активність, посилювати інтеграційну складову навчання, оскільки надалі учні зможуть застосовувати набутий досвід в інших областях. Неодмінною умовою формування компетенцій на основі географічного моделювання в навчальному процесі є наявність заздалегідь вироблених уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапах проектування та створення моделі, включаючи його осмислення та рефлексію результатів діяльності учнів.

Базуючись на вище викладених положеннях, що відображають стан проблеми у практиці навчання та теоретичних підходах, нами була розроблена модель формування компетентностей у процесі навчання географії за допомогою моделювання, яка включає п'ять основних етапів: діагностико-прогностичний; етап планування навчальної діяльності щодо створення географічних моделей; дослідно-експериментальний етап створення географічних моделей; аналітичний етап створення географічних моделей та етап подання результатів навчання [3, 5].

Перший етап – діагностико-прогностичний. Основним завданням цього етапу є розробка цільових орієнтирів, що включають систематизацію наукового знання з різних галузей методики викладання географії та методологічних досліджень, узагальнення передового педагогічного досвід вчителів географії. Основним напрямним компонентом даного етапу можна назвати виявлення індивідуальних здібностей учнів, їх бажання та вміння вчитися, визначення орієнтирів подальшої освіти.

Провідний напрямок даного етапу - особисті цінності, які забезпечують:

- формування готовності до саморозвитку та безперервного освіти;

- проектування індивідуального шляху розвитку в освітньому середовищі.

На цьому етапі відбувається розвиток особистісних якостей учня, які є необхідною вимогою до результатів навчання у умовах реалізації НУШ, та забезпечують як ціннісно-смыслову орієнтацію школярів, і їх орієнтацію у соціальних ролях і міжособистісні відносини. Щодо діяльності зі створення географічних моделей провідними особистісними результатами навчання є [7, 8]:

- особистісне, професійне, життєве самовизначення;
- дії сенсоутворення, тобто встановлення учнями зв'язку між метою навчальної діяльності, мотивами, усвідомлення того, що спонукає діяльність, навіщо вона здійснюється;
- формування відповідального ставлення до навчання, готовності та здібності учнів до саморозвитку та самоосвіти на основі мотивації до навчання та пізнання;
- усвідомленому вибору та побудові подальшої індивідуальної траєкторії освіти у світі професій з урахуванням стійких пізнавальних інтересів.

Роль вчителя на даному етапі визначається в умінні застосовувати діалог та дискусію в освіті дітей, розвивати тенденцію до індивідуального вибору школярами форм та змісту власного вчення, включати школярів у процес діяльності. Така діяльність сприяє значному зближенню педагогів та учнів.

Однією з ознак сформованості особистісної складової в учнів слід вважати усвідомлення можливості розвитку особистості та її самореалізації, готовність до безперервної освіти [1].

На другому етапі планування навчальної діяльності щодо створення географічних моделей, основними завданнями є: відбір змісту шкільної географічної освіти, використання різних методів, технологій навчання та форм навчальної діяльності, таких як навчальний практикум, проектна діяльність, позаурочна діяльність, навчальна географічна гра, які дозволяють формувати пізнавальні, регулятивні та комунікативні компетентності, необхідні для планування навчально-пізнавальної діяльності та взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Роль вчителя: консультування учнів щодо відбору змісту, організація індивідуального, індивідуально-групового, групового напрямки їх діяльності, пропозиція ідеї, висловлювання припущень, і навіть спостереження над роботою учнів.

Слід зазначити, на цьому етапі особлива увага приділяється розвитку як пізнавальних, регулятивних, так і комунікативних компетентностей.

Третій етап формування компетентностей у вигляді створення географічних моделей - дослідно-експериментальний, де за основу взято географічні знання для створення моделей: про зовнішній вигляд географічного об'єкта, про властивості географічних об'єктів та явищ, про структуру та склад географічних об'єктів явищ та процесів, про розміщення географічних об'єктів у просторі, про зв'язки у географічних процесах та явищах [2, 4].

У міру систематизації географічного матеріалу вирішуються задачі визначення кінцевого продукту моделювання: збір та уточнення інформації

(основні інструменти: інтерв'ю, опитування, спостереження, експерименти тощо), виявлення «мозковий штурм» та обговорення альтернатив, що виникли під час виконання роботи; вибір оптимального варіанта створення моделі; поетапне виконання навчальних завдань щодо створення географічної моделі.

Завдання учнів: поетапна діяльність із створення географічних моделей. Завдання вчителя: спостереження, здійснення непрямого керівництва діяльністю щодо створення географічних моделей.

Особливого значення в ході роботи зі створення географічних моделей набуває розвитку комунікативних компетентностей, які забезпечують соціальну відповідальність та врахування позиції інших людей; вміння слухати та вступати в діалог; брати участь у колективному обговорення проблем; інтегруватися в групу однолітків та будувати продуктивну взаємодію та співпрацю з однолітками та дорослими.

Для аналітичного етапу створення географічних моделей характерна оцінка проведеної роботи та формулювання основних висновків. На цьому етапі учні оформляють результати діяльності зі створення географічних моделей аналізують отриману інформацію.

Вчитель аналізує результати діяльності учнів. В ході аналітичного етапу школярі вчать оцінювати виконану роботу зі створення моделей і формулюють основні висновки.

На останньому п'ятому етапі представлення результатів створених географічних моделей основним завданням є встановлення форми організації навчальної діяльності. Такими формами можуть бути: захист навчальних проєктів, виставка навчальних здобутків, круглий стіл, конференція.

Подання результатів діяльності може бути встановлене традиціями школи, учителем географії. Учні готують звіт про перебіг роботи зі створення географічних моделей з поясненням отриманих результатів (включаючи аналіз причин одержання негативних результатів).

На даному етапі, важливо відзначити, така компетентність як рефлексія. Рефлексивно-оцінна діяльність учнів передбачає усвідомлення ними всіх компонентів навчальної діяльності у ході географічне моделювання.

Діяльність, спрямована на виконання завдань, спрямованих на створення географічних моделей, що сприяє вихованню індивідуальної відповідальності за прийняте рішення, формування всіх блоків компетентностей та є інструментом формування творчої активності учнів [6].

Оцінюючи успішності пройденого «шляху» зі створення географічних моделей, ми вважаємо, що найбільш значущою оцінкою для школяра є громадське визнання спроможності (успішності, результативності). Будь-який рівень досягнутих результатів учнів повинен заохочуватись вчителем, оскільки позитивна мотивація, спрямована на успіх створює умови у розвиток творчої діяльності.

Стримуючим фактором для широкого використання географічного моделювання для формування компетентностей у навчанні географії є недостатнє методичне забезпечення цього процесу. Створення моделі

поетапного формування компетентностей дозволяє розширити можливості використання географічних моделей у навчальному процесі Цілеспрямоване використання електронних освітніх ресурсів, визначає розвиток просторово-часових уявлень учнів та сприяє формуванню ключових предметних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биков В.Ю., Богачов Ю.М., Жук Ю.О. Моніторинг рівня навчальних досягнень з використанням інтернет-технологій: монографія. Київ. Педагогічна думка, 2008. 128 с.
2. Бондаренко Т.С. Особливості формування інформаційно-комунікативної компетентності в учнів основної школи. *Педагогічні науки*. Полтава, 2019. Вип 74. С. 5-9.
3. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчальний посібник. Київ. Навчальна книга. 2005. 319с.
4. Ковчин Н. А. Моделювання педагогічного процесу в ході вивчення географії учнями загальноосвітньої школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2011. № 32. С. 513–520
5. Крученко Н.А. Сучасний урок: застосовуємо ІТ-технології. *Інформатика в школі*. 2019. №7. С.5-30.
6. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки*. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>
7. Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Молікевич Р.С., Войтюк О.В. Інтерактивне навчання і ресурси інформаційно-комунікаційних технологій у географічній освіті. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки*. Херсон, 2021. №15. С. 77-85. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-15-8>
8. Молікевич Р.С. Структурні особливості категорії «медико-демографічна ситуація» з позиції суспільної географії *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки*. Херсон, 2014. №1. С. 36–44.

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.

УКД [576.33:57.053]:591.044

АНДРЮЩЕНКО О.П.

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЙНИХ ЗМІН У КЛІТИНАХ В УМОВАХ СТРЕСУ

Реакція клітинного стресу є відповіддю на зміни або коливання позаклітинних умов, які пошкоджують структуру та функцію макромолекул. Різні стресори викликають різні клітинні реакції, а саме ініціюють механізми відновлення клітин, індукують клітинні відповіді, які призводять до тимчасової адаптації до деяких стресорів, провокують аутофагію або викликають загибель клітин. Постійний клітинний стрес часто підвищує сприйнятливість до раку, діабету, серцево - судинних та нейродегенеративних захворювань.

Ключові слова: клітинний стрес, адапційна відповідь, стресові чинники.

The cellular stress response is a response to changes or fluctuations in extracellular conditions that damage the structure and function of macromolecules. Different stressors trigger different cellular responses, namely, they initiate cell repair mechanisms, induce cellular responses that lead to temporary adaptation to certain stressors, provoke autophagy, or cause cell death. Constant cellular stress often increases susceptibility to cancer, diabetes, cardiovascular and neurodegenerative diseases.

Key words: cellular stress, adaptive response, stress factors.

Клітини піддаються впливу багатьох внутрішніх та зовнішніх подразників, коли вони є частиною нормальної тканини або коли ростуть у культурі, деякі з яких спричиняють стрес. Стресори можуть викликати різні стресові реакції. Залежно від тяжкості і тривалості стресу клітини або відновлюють клітинний гомеостаз до колишнього стану, або приймають змінений стан в новому середовищі. Наприклад, подразники можуть пошкоджувати внутрішньоклітинні макромолекули, включаючи білки, ДНК, РНК та ліпіди. Це призводить або до відновлення клітин, або їх загибелі [1]. Існує чотири основні типи відповідей. Стресові чинники можуть ініціювати механізми репарації клітин, індукувати клітинні реакції, які призводять до тимчасової адаптації, викликати аутофагію або призводити до загибелі клітин [2]. Більшість заходів спрямовані на відновлення нормальної фізіології клітин. У процесі можуть використовуватися значна кількість ресурсів. Найменш систематично повідомляється про реакції, що призводять до тимчасової адаптації до стресу. Тим не менш, багато біологічних та біомедичних дослідників в цій області незалежно документували адаптивні реакції організмів після впливу низьких доз стресорів [2]. Наприклад, невелика доза мутагена захистила б від пошкодження при подальшому впливі того ж, а іноді й іншого мутагена [3, 5].

Інші приклади адаптації до низьких доз стресорів включають повідомлення про вплив низьких доз радіації, та інших хімічних речовин [4]. Крім того, ефекти багатьох стресорів, що омолоджують і продовжують життя, таких як, обмеження калорій, вказують у тому ж напрямку [5].

Зовнішні та внутрішні стресори можуть ініціювати клітинну адаптацію до стресу. Потужними індукторами клітинного стресу всередині та зовні клітин є надмірні кількості окислювачів. Оскільки деякі активні форми кисню є необхідними для нормального функціонування організму, саме окислювальний/антиоксидантний дисбаланс призводить до клітинного стресу [9]. Зв'язок між внутрішньоклітинним подразником та потенційною адаптацією встановити ще важче. Стресори можуть викликати клітинні реакції як усередині неї так і з боку імунної системи. Відповіді на подразник неімунних клітин іноді

описуються як внутрішня реакція, тоді як стресові реакції імунної системи називаються зовнішньою стресовою реакцією [6].

Транскрипція багатьох генів, що беруть участь в імунній відповіді, регулюється NF-κB, який є фактором, що сприяє зростанню та поділу, і, таким чином, може перетворюватися на онкоген. Внутрішніми стресами можуть бути пошкодження ДНК, гіпоксія, низький рівень глюкози та амінокислот, втручання у мітохондріальний та рибосомальний біогенез, дія деяких токсинів, тощо. Білок 53, пов'язаний із трансформацією фактора транскрипції (p53). P53 також регулює багато генів, які запобігають пошкодженню ДНК або допомагають у відновленні ДНК. Гіпоксія, рівні глюкози, мітохондріальний та рибосомальний біогенез регулюються взаємодіями генів шляху p53 з траєкторіями інсуліноподібного фактора росту 1 (IGF-1)/mTOR та регуляцією ендосомального компартменту генами, що індуюються p53 [7]. На додаток до своїх функцій як фактор транскрипції в ядрах, цитоплазматичний p53 має транскрипційно-незалежну активність [8]. P53 неактивний у ненапружених клітинах. Сигнал стресу призводить до підвищення рівня p53 за рахунок посттрансляційних модифікацій, які вибірково активуються різними сигналами стресу. Це призводить до транскрипції різних наборів генів які в свою чергу спричиняють зупинку клітинного циклу, апоптозу або клітини втрачають здатність до поділу (старіють). Активація шляхів, що включають p53 або NF-κB є взаємовиключною в клітинах. Посилення діяльного стану p53 призводить до уповільнення гліколізу та відновлення окисного фосфорилування, в той час як активація шляху NF-κB ініціює клітинний поділ та утилізує велику кількість глюкози [6].

Висновки. Зіткнення зі стресорами є нормальним наслідком життя у мінливому навколишньому середовищі; отже, клітини виробили механізми пом'якшення стресу чи пристосування до нього. Це досягається за рахунок усунення пошкоджень, адаптації, повторного використання ресурсів та обмеженої загибелі клітин. Життя зі стресорами неминуче у житті організмів і клітин, тому їм доводиться задіювати принаймні частину своїх ресурсів з інших шляхів, щоб упоратися з наслідками стресу. Наші клітини добре адаптовані до дії легкого стресу протягом короткого часу, але вплив тривалого стресу може призвести до потенційно серйозних наслідків. Тому, розкриття докладних механізмів реакцій клітин на подразник важливо для благополуччя нормальних клітин і може стати основою для розробки профілактичних заходів та методів лікування захворювань, на які значною мірою впливає постійний стрес, таких як рак, діабет, серцево-судинні та нейродегенеративні захворювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Milisav I. Sabine Wislet-Gendebien., редактор. Реакції клітинного стресу, досягнення регенеративної медицини. 2011. ISBN: 978-953-307-732-1, InTech. Режим доступу: <http://www.intechopen.com/articles/show/title/cellular-stress-responses>
2. Calabrese EJ. Отримання дози – неправильна відповідь: чому гормезис став маргіналізованим, а порогову модель прийнято. Арк. Токсикол. 2009 рік; 83 (3):227–247. [PubMed] [Google Scholar]

3. NCBI [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4362434/>
4. Olivieri G, Bodycote J, Wolff S. Адаптивна відповідь лімфоцитів людини на низькі концентрації радіоактивного тимідину. Наука. 1984 рік; 223 (4636):594–597. [PubMed] [Google Scholar]
5. Хаффман Д.М. Вправи як імітатор обмеження калорій: наслідки для покращення здорового старіння та довголіття. Інтердисцип Топ Геронтол. 2010 рік; 37 :157–174. [PubMed] [Google Scholar]
6. Ak P, Levine AJ. p53 і NF-КВ: різні стратегії реагування на стрес призводять до функціонального антагонізму. FASEB J. 2010; 24 (10):3643–3652. [PubMed] [Google Scholar]
7. Сенгупта С., Петерсон Т.Р., Сабатіні Д.М. Регуляція шляху комплексу mTOR 1 поживними речовинами, факторами росту та стресом. Mol Cell. 2010 рік; 40 (2): 310–322. [Безкоштовна стаття РМС] [PubMed] [Google Scholar]
8. Spreidel D. Незалежний від транскрипції апоптоз p53: альтернативний шлях до смерті. Trends Cell Biol. 2010 рік; 20 (1):14–24. [PubMed] [Google Scholar]
9. Полжак Б., Мілісав І. Занедбане значення «антиоксидативного стресу» читайте в Oxid Med Cell Longev 2012. 2012 480895. doi: 10.1155/2012/480895 [безкоштовна стаття РМС] [PubMed] [Google Scholar]

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Шкуропат А.В.

УКД 575:616-056.7

БІРКУН В.В.

ГЕНЕТИЧНА СКЛАДОВА БАГАТОФАКТОРНИХ ХВОРОБ

Найрозповсюдженими хворобами серед населення є ішемічна хвороба серця, фібриляція передсердь, діабет 2 типу, запальні захворювання кишечника та раку молочної залози. Всі ці хвороби за своєю природою, як і всі хвороби середнього віку, є багатofакторними полігенними. А отже, мають генетичну складову, яка за сприятливих умов, викличе розвиток цих хвороб. Наявність певних генів, що приймають участь у розвитку хвороби дозволяють до початку розвитку хвороби виокремити групу ризику серед популяції за допомогою генетичного скринінгу.

Ключові слова: генетика, багатofакторні хвороби, вплив середовища

The most common diseases among the population are coronary heart disease, atrial fibrillation, type 2 diabetes, inflammatory bowel disease and breast cancer. All these diseases by their nature, like all diseases of middle age, are multifactorial polygenic. And therefore, they have a genetic component that, under favorable conditions, will cause the development of these diseases. The presence of certain genes involved in the development of the disease allows to identify a risk group among the population using genetic screening before the onset of the disease.

Key words: genetics, multifactorial diseases, environmental influence

Актуальною задачею медицини сьогодення є виявлення людей, які мають високий рівень виникнення певної хвороби, тобто мають схильність до розвитку тієї чи іншої хвороби. Це все створює необхідність скринінгу на поширені хвороби та розробки профілактичних заходів для певних категорій населення. Більшість поширених хвороб у своїй етіології мають генетичний компонент, тобто є багатофакторними моно- або полігенними [1, 2]. Багатофакторні хвороби - це хвороби, для виникнення яких індивід повинен в своєму генотипі мати певний алель конкретного гени, або алелі, та потрапити в певні умови (середовище існування, харчування, шкідливі звички, спосіб життя тощо). До таких хвороб відносяться гіпертонічна хвороба, вроджені вади розвитку, шизофренія, маніакально-депресивний синдром, ішемічна хвороба серця, цукровий діабет, псоріаз, різні онкологічні хвороби, тощо [2, 3].

Отже, метою нашого дослідження стало вивчення генетичної складової багатофакторними захворювань.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, аналіз інформації в базах даних біологічних послідовностей.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із важливих методів скринінгу багатофакторних хвороб – це генетичне дослідження наявності в геномі алелів генів, про які наразі відомий зв'язок із розвитком багатофакторної хвороби.

Генетичний скринінг, який проводиться серед населення зараз, в основному зосереджений на пошуці моногенних хвороб, які мають високий ризик виникнення. Моногенні хвороби - це хвороби, виникнення яких пов'язано із конкретним одним геном. (наприклад, фенілкетонурія, адреногенітальний синдром, вроджений гіпотиреоз, галактоземія I типу, муковісцидоз, тощо). Такий скринінг проводиться серед новонароджених і в Україні з 2022 року включає визначення 27 хвороб [3]. При показаннях цей спектр досліджень може бути доповнений. Проте, розповсюджені багатофакторні хвороби є неохопленими генетичним скринінгом.

Проте, для багатофакторних полігенних захворювань притаманне висока частота прояву в популяції. Так, для моногенної хвороби частота прояву складає 1/10000 і нище. Для багатофакторних хвороб така частота складає 1/1000 і нище [2-4]. Своєчасне встановлення певних алелів генів, що пов'язані із виникненням тієї чи іншої багатофакторної хвороби допоможе визначити людину в зоні ризику. Означеним людям можна буде запропонувати додаткові скринінгові дослідження (наприклад, біохімічні маркери, інструментальні обстеження), а також запропонувати міри профілактики та певний спосіб життя, який повинен попередити розвиток хвороби або розвитку серйозних ускладнень.

Так, наприклад варіант гену CYP2C9 - ферменту, що метаболізує в печінці багато нестероїдних протизапальних та непрямих антикоагулянтів, може призводити до ускладнень при застосуванні таких препаратів. Так,

застосування антикоагулянту варфаміну для профілактики тромбоутворення при певних патологіях серцево-судинної системи може викликати варфамін-асоційований некроз шкіри. Але таке ускладнення виникає тільки у носіїв певного алеля гену CYP2C9. В популяції європейців частота цього алелю складає близько 20%. Застосування експрес діагностики на наявність такого варіанту гена за допомогою, наприклад, метода ДНК-чипів, дозволило би виокремити групу ризику розвитку варфамін-асоційований некрозу шкіри та застосувати для таких людей інший антикоагулянт [5].

Для таких хвороб, як ішемічна хвороба серця, фібриляція передсердь, діабету 2 типу, запальних захворювань кишечника та раку молочної залози встановлено, що вони є багатофакторними та полігенними. Тобто, для розвитку такої хвороби потрібно певне поєднання певних алелей генів та умов оточуючого середовища, способу життя, дієти тощо [1-5]. Але для розвитку хвороб потрібно наявність не одного певного алеля гена, а кілька, тобто виникнення полігенної хвороби залежить від наявності кількох генів, що виявляють адитивний характер. Такі хвороби як правило мають різний ступінь розвитку, що і залежить від кількості мутантних алелей в геномі.

Наразі, ідентифіковані деякі алелі генів, що за сприятливих умов існування, викличуть розвиток вищезазначених хвороб. Проведення скринінгу на носійство цих генів та використання математичного моделювання дозволило би окреслити людей групи ризику в популяції та отримати ними необхідні рекомендації для профілактики захворювання.

Висновки: більшість хвороб середнього віку та психіатричних хвороб відносяться до багатофакторними полігенних захворювань, а отже запровадження генетичного скринінгу та окреслення груп ризику дозволило би зменшити кількість цих хвороб до моменту початку їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Grinberg, K., Sela, Y., & Nissanholtz-Gannot, R. (2020). New Insights about Chronic Pelvic Pain Syndrome (CPPS). *International journal of environmental research and public health*, 17(9), 3005. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093005>
2. Janssens, A. C. J. W., & Joyner, M. J. (2019). Polygenic Risk Scores That Predict Common Diseases Using Millions of Single Nucleotide Polymorphisms: Is More, Better?. *Clinical chemistry*, 65(5), 609–611. <https://doi.org/10.1373/clinchem.2018.296103>
3. Khera, A. V., Chaffin, M., Aragam, K. G., Haas, M. E., Roselli, C., Choi, S. H., Natarajan, P., Lander, E. S., Lubitz, S. A., Ellinor, P. T., & Kathiresan, S. (2018). Genome-wide polygenic scores for common diseases identify individuals with risk equivalent to monogenic mutations. *Nature genetics*, 50(9), 1219–1224. <https://doi.org/10.1038/s41588-018-0183-z>
4. Liu, L., & Kiryluk, K. (2018). Genome-wide polygenic risk predictors for kidney disease. *Nature reviews. Nephrology*, 14(12), 723–724. <https://doi.org/10.1038/s41581-018-0067-6>
5. Shkuropat, A.V., Shvets, V.A., Golovchenko, I.V., Prosiannikova, Ya.M.. Influence of biologically active substances on synthesis function and cellular destruction of hepatocytes in vitro // *Fiziol. Zh.* ISSN 2522-9028, 2022. - 68(5). - С. 60-66 <https://doi.org/10.15407/fz68.05.060>

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Шкуропат А.В.

ГОЛОВІЙ М.А.

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ БІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

У статті розглянуто особливості організації та проведення нетрадиційних уроків біології в основній школі. Обґрунтовано, що нестандартні уроки біології дозволяють урізноманітнити форми та методи роботи вчителя, поряд з цим дозволяють враховувати специфіку навчального предмету та індивідуальні властивості школярів основної школи в умовах сучасного освітнього простору.

Ключові слова: нетрадиційні форми навчання; алгоритм організації та проведення; нетрадиційний урок; біологія; сучасний освітній простір.

The article discusses the peculiarities of organizing and conducting non-traditional biology lessons in primary school. It is substantiated that non-standard biology lessons allow to diversify the forms and methods of teachers work, at the same time, they allow to take into account the specifics of the subject and individual characteristics of primary school students in the conditions of the modern educational space.

Key words: non-traditional form of education; algorithm of organization and conduct; non-traditional lesson; biology; modern educational space.

Постановка проблеми. Класно-урочна система, відігравши у свій час надзвичайно прогресивну роль, поступово почала гальмувати свій розвиток фактично припинила його в сучасному освітньому просторі. В реаліях сьогодення, коли основна мета освіти полягає у всебічному розвитку особистості, урок у сучасному його «закостенілому» стані став перешкодою на шляху реалізації поставленої мети. Вирішенням даної проблеми стало введення у навчально-виховний процес нетрадиційних уроків, головною метою яких є збудження та підвищення пізнавального інтересу школярів [5, с. 2].

Нетрадиційний урок – має невстановлену структуру та незвичайний задум й організаційну структуру. Введення нестандартних уроків в шкільну систему освіти є неоднозначним, тому що одні вчителі бачать в цьому прогрес, а інші, навпаки, вважають такі уроки неприйнятними (уроки, що порушують педагогічні принципи). Саме тому, нестандартні уроки досить повільно впроваджуються у практику вчителів. Основні теоретичні та методичні положення є недостатню обґрунтованими та потребують достеменного вивчення.

Мета дослідження полягає у: визначенні загальних підходів до конструювання різних видів нетрадиційних уроків біології в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Нестандартні форми організації навчання дозволяють наблизити навчальний процес до реалії життя, захоплюють учнів та формують в них стійкий інтерес до навчання. Поряд з цим нетрадиційні уроки спонукають школярів до пошуку оптимальних шляхів вирішення нестандартних ситуацій, формують уміння творчо використовувати свої знання та створюють картину загального позитивного впливу на школярів.

Нетрадиційні організаційні форми не тільки урізноманітнюють навчальний процес, а й викликають у школярів задоволення від самого процесу своєї діяльності. Особливе місце нетрадиційні уроки посідають у шкільному курсі біології, так як словесна розповідь або усне пояснення не у всіх випадках є результативними. Але варто відмітити, що вибір, підготовка та проведення нестандартних уроків в шкільному курсі біології потребує певної методичної підготовки.

При виборі тієї чи іншої форми нетрадиційного уроку варто враховувати те, щоб ці заняття передбачали тісну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, яка спрямована на пошук ефективних способів розв'язання поставленої проблеми [3, с. 341].

Серед основних ознак нетрадиційних уроків варто виділити:

1. Нетрадиційна структура заняття;
2. Оригінальне оформлення місця проведення;
3. Використання різноманітних інтерактивних засобів навчання (мультимедійне обладнання, відеофрагменти та музика);
4. Раціональне поєднання різних способів навчальної взаємодії школярів (групова, індивідуальна чи колективна);
5. Створення атмосфери творчого пошуку;
6. Висока активність кожного школяра та оригінальний підсумок заняття.

При розробці нетрадиційного уроку з біології варто враховувати вікові особливості школярів, специфіку навчального предмету, дидактичні цілі конкретного заняття, а також наявність умов та засобів для його проведення у шкільних умовах.

Нетрадиційні уроки мають ряд переваг та недоліків. Серед основних переваг нетрадиційних уроків з біології: підвищується інтерес до вивчення біологічних об'єктів; підвищується активність в пізнанні та творчості; підвищується самостійність пошуку оптимальних шляхів вирішення проблем; використовуються інформаційно-комунікативні технології навчання.

Поряд з перевагами використання нетрадиційних уроків в шкільному курсі біології, варто виділити його недоліки: затрати більшого часу на підготовку нетрадиційного уроку; організаційні труднощі (особливість навчальної дисципліни); ускладнена система оцінювання навчальних досягнень школярів; проблеми у навчально-методичному та матеріально-технічному забезпеченні шкільного кабінету біології. Не дивлячись на наявність великої кількості недоліків, нестандартні уроки є досить перспективними в шкільному

курсі біології, так як сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу [4, с. 160].

У шкільному курсі біології зазвичай використовують наступні типи уроків: (а) урок формування знань; (б) урок вдосконалення знань та вмінь; (в) урок використання знань, вмінь та навичок; (г) урок узагальнення та систематизація знань; (д) урок контролю та корекції знань, вмінь та навичок; (е) комбінованих урок.

Вибір типу уроку обирається вчителем біології в залежності від місця цього заняття в межах теми, його змісту та завдання, власного досвіду. Кожне із перерахованими нами занять можна проводити в різних нетрадиційних формах. Запропонуємо нетрадиційні форми організації основних типів уроків в шкільному курсі біології [2, с. 35]:

1. Уроки змістовного спрямування (у вигляді конференції, семінарів, дискусій).
2. Уроки на інтегрованій основі (у вигляді міжпредметного уроку у вигляді вікторини, аукціону, КВК та інші форми організації).
3. Уроки контролю та корекції знань (у вигляді консультацій, заліку, екзамену).
4. Урок вдосконалення біологічних знань (у вигляді усного діалогу, диспуту, роздуму, прес-конференції).
5. Уроки театралізовані, які можна використовувати для будь-якого типу стандартного уроку (урок-виставка, урок – концерт).
6. Уроки експедицій та дослідження (лабораторні заняття, наукові дослідження).
7. Уроки-ігри, які можна використовувати для будь-якого типу стандартного уроку (у вигляді прес-конференції, урок-нарада, засідання суду).

Обов'язковою умовою при виборі форми нетрадиційної організації шкільного заняття з біології є те, що він має бути результативним в сучасних умовах навчання.

Нетрадиційний урок має в собі три основні етапи [1, с. 14]:

- Підготовчий етап. На даному етапі висувається проблема, виявляється ступінь готовності до знаходження шляхів її вирішення та досягнення поставленої мети.
- Основний етап. На даному етапі вчитель повідомляє учням новий матеріал, формує в школярів знання за допомоги різних «нестандартних» форм організації.
- Заключний етап. Даний етап відповідає за формування у школярів вмінь та навичок, в якому контроль зазвичай не виділяється, а «розчиняється» у кожному із попередніх.

Ефективність нетрадиційного уроку оцінюють за підсумками навчання, виховання та розвитку школярів, а також за загальною картиною спілкування (емоційний тонус заняття з біології).

Нетрадиційні уроки з біології дозволяють урізноманітнити форми та методи роботи вчителя, а це в свою чергу дозволяє врахувати специфіку

навчального предмету та індивідуальні особливості школярів основної школи. Поряд з цим нетрадиційні форми організації навчання допомагають сформувати в учнів творчі здібності та значно підвищують рівень самостійної пізнавальної діяльності, саме тому використання традиційних уроків при вивчення біології є недостатнім.

Узагальнюючі дидактичні рекомендації щодо удосконалення алгоритму організації та проведення нетрадиційного уроку з біології можуть бути сформовані наступним чином [3, с. 342]:

1. Організація навчального процесу нестандартного уроку біології повинна відповідати новим досягненням освітньої парадигми;

2. Під час проведення нетрадиційного уроку біології важливо забезпечувати зворотній зв'язок, який дозволить вчителю співвідносити проєктовані результати навчання з реальними, та за потреби зробити корективи.

3. Повинні панувати атмосфера доброзичливості та взаємодопомоги серед школярів, в поєднанні з розумною вимогливістю та відповідальністю за результати їх діяльності.

Організація освітньої діяльності школярів на нетрадиційному уроці біології визначається переважно принципами групової взаємодії, тобто коли учні мають змогу активно спілкуватися, обмінюватися навчальною інформацією та при цьому формувати особистісні взаємовідносини. Тобто на уроках біології перевага надається груповій або колективній формі, що передбачатиме одночасну роботу в парах, групах чи командах.

Отже, нетрадиційний урок біології повністю або частково не вкладається у межі традиційного підходу до цієї форми організації навчання. Організація та проведення нетрадиційного уроку в шкільному курсі біології повинно відбуватися чітко у відповідності до методичних рекомендацій проведення таких нетрадиційних форм роботи з школярами.

Нестандартні уроки в шкільному курсі біології дозволяють урізноманітнити форми та методи роботи поряд з цим позбавляють шаблонів та організовують навчання школярів на новому більш якісному рівні. Нетрадиційні форми організації підбираються із врахуванням психологічних та вікових особливостей школярів, що в свою чергу сприяє посиленню інтересу до вивчення біології, розвиває творче та логічне мислення учнів. Нестандартні уроки покликанні формувати у школярів ключові та предметні компетентності, тим самим покращують якість знань з навчального предмету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабченко, Р. П. Інтегрований нетрадиційний урок з біології, основ екології, медико-санітарної підготовки. Сучасний урок. Біологія. 2005. № 28. С. 12-14.
2. Гвоздій С. П. Інноваційні технології навчання біології та основ здоров'я: метод. вказівки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів магістерського рівня за спеціальністю 014.05 Середня освіта. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 68 с.
3. Гвоздьова Л.А. Використання інноваційних технологій при вивченні біології. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2018. №51. 465 с.

4. Збірник методологічних та дидактичних авторських розробок учасників Всеукраїнського семінару-практикуму для голів обласних методичних об'єднань біологічного напрямку з теми «Сучасні методи навчання у процесі викладання біології» (Великий біологічний колоквиум). / за заг. редакцією доктора педагогічних наук, професора В.В. Вербицького. Серія: Біологічні науки. 2022. 229 с.
5. Шемовнева Л. О. Використання інноваційних методів на уроках біології. Біологія: наук.-метод. журн. 2011. № 3. С. 2-8.

Науковий керівник кандидат біологічних наук, доцент Спринь О.Б.

УКД [004.774:(316+502/504+33)]:37.016:91

ЄФРЕМЕНКО М.А.

ОНЛАЙН-РЕСУРСИ З ПРОБЛЕМАТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ

У статті проаналізовано можливості застосування онлайн-ресурсів в освітньому процесі з географії під час розгляду питань, присвячених сталому розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, онлайн-ресурси, освітній процес, географія.

The article analyses the possibilities of using online resources in the educational process of geography when considering issues of sustainable development.

Key words: sustainable development, online resources, educational process, geography.

Географія має традицію досліджувати взаємодію людини та навколишнього середовища, і географічна освіта є життєво необхідною для того, щоб зрозуміти сталий розвиток [6]. Мальчикова Д. С. та Мезенцев К. В. зазначають [7], що у зростанні публічного іміджу географії важливе значення мають геопросторові технології як основа великого бізнесу з багатьма досягненнями, що сприяють економічному розвитку, зростанню та плануванню. Але також варто відзначити, що географія має надзвичайний потенціал для висвітлення проблематики сталого розвитку і це теж може підвищувати її роль у суспільстві. На жаль, в рамках шкільних курсів географії проблематика сталого розвитку розглядається опосередковано не тільки в Україні, але іноді і у світовій практиці.

Наприклад, як засвідчило дослідження [2], багато вчителів географії в Китаї мають достатні знання з географії та міждисциплінарні знання, і вони можуть використовувати підручники та інші методи навчання для навчання

сталому розвитку, але успішність учнів у вибірці з чотирьох ключових шкіл була визнана «задовільною» із суттєвими можливостями для покращення.

У дослідженні [1] ще у 2007 році проаналізовано, як сталий розвиток формулюється, реалізується та представлено в підручниках з географії (для учнів віком від 14 до 16 років) та деяких інших навчальних матеріалах у Сполучених Штатах. Зазначається, що тексти майже завжди обговорюють теми сталого розвитку об'єктивно, пропонуючи протилежні точки зору практично на кожне екологічне питання, незважаючи на те, що певні точки зору можуть підтверджуватися більшістю наукових доказів або досліджень. Оскільки на той час проблематика сталого розвитку не підтримувалася шкільною програмою чи підручниками, інші громадські та приватні групи створили та розповсюдили матеріали, які підтверджують їхні власні точки зору. Відповідні додаткові матеріали, спеціально розроблені для викладання та вивчення сталого розвитку, було рекомендовано для досягнення цілей десятиліття освіти для сталого розвитку ООН.

Після світової кризи, пов'язаної з пандемією COVID19, коли карантинні обмеження суттєво посилили роль і значення онлайн-освіти та дистанційних технологій, суттєво зросла потреба у використанні освітніх інтернет-ресурсів і їх поєднання із традиційними підходами навчання.

В сфері висвітлення знань про концепцію сталого розвитку людства, про цілі сталого розвитку, в останнє десятиріччя з'явилося дуже багато якісних за контентом, зручних за інтерфейсом користувача і цікавих за підходом подачі матеріалу онлайн ресурсів [3, 4, 5 тощо]. На жаль, в їх числі переважно англійськомовні ресурси. Але рівень англійськомовної підготовки суттєво зростає і сучасні можливості автоматичного перекладу дозволяють без обмежень користуватися ними.

Наш світ у даних (Our World in Data) [3] – це проект Global Change Data Lab, започаткований некомерційною організацією та зареєстрований благодійною організацією в освітньому секторі Англії та Уельсу. Його мета полягає в тому, щоб просувати освіту щодо того, як глобальні умови життя та навколишнє середовище на Землі змінюються, шляхом створення та підтримки загальнодоступних онлайн-ресурсів. Цей ресурс зосереджено на збільшенні використання даних і доказів для досягнення прогресу в боротьбі з найбільшими проблемами світу. Усі онлайн-ресурси

Атлас цілей сталого розвитку 2023 [4] представляє собою інтерактивну розповідь і візуалізацію даних про 17 цілей сталого розвитку. У ньому висвітлюються тенденції для вибраних цілей у межах кожної цілі та вводяться концепції про те, як вимірюються деякі ЦСР. Атлас базується на базі даних Світового банку «Індикатори світового розвитку», а також на основі різноманітних відповідних джерел даних, включаючи міжнародні організації, науковців та інших дослідників у всьому світі.

Індикатори світового розвитку [5] – це основна колекція показників розвитку Світового банку, зібрана з офіційно визнаних міжнародних

джерел. Він представляє найновіші та найточніші доступні дані про глобальний розвиток, а також національні, регіональні та глобальні оцінки.

Звичайно, для максимально ефективного формування компетентностей в сфері освіти для сталого розвитку, ідеї цілей сталого розвитку повинні бути інтегровані в повсякденне життя і вчителя, і учнів. Варто також надавати більшу кількість практичних завдань, покращувати розуміння проблем сталого розвитку за допомогою сучасних комунікаційних технологій і онлайн-ресурсів, наявних у вільному доступі у всесвітній мережі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bednarz, R. S., Petersen, J. F., & Bednarz, S. W. Geography and Education for Sustainable Development in the United States: The Need for Educational Resources. *Internationale Schulbuchforschung*, 2007, 29(2), Pp. 171–184. <http://www.jstor.org/stable/43056778>
2. Guo, F.; Lane, J.; Duan, Y.; Stoltman, J.P.; Khlebosolova, O.; Lei, H.; Zhou, W. Sustainable Development in Geography Education for Middle School in China. *Sustainability* 2018, 10. doi: 10.20944/preprints201809.0491.v1.
3. Our World In Data [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ourworldindata.org/>
4. Pirlea, A. F., U. Serajuddin, D. Wadhwa, M. Welch, eds. 2023. Atlas of Sustainable Development Goals 2023. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. <https://datatopics.worldbank.org/sdgateatlas/>.
5. World Development Indicators [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0037712/World-Development-Indicators>
6. Мальчикова Д.С. Професійна підготовка вчителів географії у контексті освітніх реформ і викликів глобалізації // Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму: Матер. Міжнар. конф., присвяченої 100- річчю НАН України. К.: ПП Лисенко М.М., 2018. С. 225-227.
7. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід України і світу // Український географічний журнал. 2022. № 1. С. 53–63.

Науковий керівник докторка географічних наук, професорка Мальчикова Д.С.

УКД [911.2:556]:551.43

ЖАЙВОРОНОК Д.В.

ІСТОРІЯ ПЕРШИХ БЕРЕГОЗАХИСНИХ КОМПЛЕКСІВ М. ОДЕСА

У статті розглянуто функціонування берегової зона Чорного моря. Це унікальна природна система яка активно освоюється людиною. Проаналізовано, які фактори впливають на складності розвитку берегової зони на тлі однобічного інженерного підходу. Описано сучасні підходи щодо захисту морських берегів відповідно до природних форм рельєфу та об'єктів берегозахисту.

Ключові слова: берегова зона, узбережжя, море, захисні споруди.

The article examines the functioning of the coastal zone of the Black Sea. This is a unique natural system that is actively mastered by man. It was analyzed which factors affect the complexity of the development of the coastal zone against the background of a one-sided engineering approach. Modern approaches to the protection of sea shores are described in accordance with the natural relief forms and coastal defense objects.

Key words: coastal zone, coast, sea, protective structures.

Одесу було побудовано на відносно рівному плато. Близьче до берегової частини будувалися в основному дачні будинки полегшеного типу. Однак з часом, під впливом інтенсивної техногенної діяльності, активізувалися небезпечні геологічні процеси – абразія (розмив берегів), зсуви, підтоплення. На сьогоднішній день зареєстровано понад 5 тис. зсувів, найбільших втрат зазнали рекреаційні берегові території. Протизсувні та берегозахисні заходи рекреаційні берегові території. У геоструктурному відношенні Одеса перебуває у межах північного схилу причорноморської западини. Прибережне плато, де розташоване місто, причорноморської западини, поступово знижується у південно-східному напрямку у бік Чорного моря. Плато перерізане невеликими балками (Водна, Крива, Аркадійська, Фонтанська, Чорноморська та інші). До моря місто прилягає своєю східною і південно-східною стороною зі ступінчастими уступами або піщаними пересипами [4]. Одеса перебуває в зоні сучасної сейсмічної активності. Епіцентри підземних поштовхів знаходяться на стику Східних і Південних Карпат, у горах Вранча (Румунія) на глибині 100-150 км. У районі гір їх сила досягає 8-10 балів. Сейсмічні хвилі поширюються на територію Одеського регіону, їх сила зменшується в східному напрямку. Землетруси в Одесі бувають, але досить рідко [5].

У 1963 р. на ділянці від Ланжерона до Аркадії почалося будівництво першої черги берегоукріплювальних споруд: було проведено терасування схилів та їх черги берегоукріплювальних споруд, намито пляжі. Друга черга (мис В. Фонтан) будувалася з 1968 по 1986 рр. і включала терасування схилів з висадкою кущів і дерев, які з часом переросли у паркові рекреаційні зони. Ці споруди були розраховані на 25 років, а минуло вже 45 протизсувні споруди потребують ремонту та реконструкції [1].

В Одесі спостерігаються просідання земної поверхні та провали, що пов'язано з рухливістю порід над підземними пустотами — катакомбами. Ці пустоти, що виникли при розробці вапняку-черепашнику, мають протяжність понад 1500 км та глибину залягання від 4 до 45 м. Внаслідок цього відбуваються деформації фундаментів будівель та споруд, порушення дорожнього покриття та комунікацій. Ситуація потребує невідкладних заходів: переходу до спорудження переривчастих хвилеломів, збереження схилів як рекреаційних зон, контролювання будівництва в прибережній зоні [2].

Берегова зона перетворена людиною є складною природно-технічною системою, тому потребує комплексного дослідження її та навколишнього середовища. В даний час в тій чи іншій мірі піддалися руйнуванню близько 20% берегозахисних споруд. Сумарна довжина берегової лінії пляжів складає 4,7 км. Тобто на зазначеній ділянці берега тільки 78% довжини берега представлено пляжами. Інші 22% це берегозахисні, технологічні і портові споруди та ділянки берега без пляжових наносів. Для пляжів характерне переважання середньозернистих піщаних відкладень з деякою часткою черепашководетритового матеріалу. Штучний намив пісків більш дрібної фракції привів до зміни гранулометричного складу пляжових пісків Одеського узбережжя, а також до зміни екосистем літоралі [3].

Одним із головних шляхів поліпшення стану штучних пляжів Одещини є відновлення робіт по будівництву ПЗС, нанос пляжів із відповідним гранулометричним складом та подальше дослідження даної території. Вивчення впливу людини на навколишнє середовище ще довгий час буде важливим і актуальним завданням. Це викликано безупинно зростаючою і ускладнюючою взаємодією людини і природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дослідження природних ресурсів на території Одеської області та оптимізація природокористування. Звіт з науково – дослідженої роботи (заключення), розділ II. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова: Керівник Пилипенко Г. П. - № ДР 01040000499. Одеса, 2006. – 393 с.
2. Кліматичний кадастр України. Український гідрометеорологічний центр: веб-сайт: URL <https://www.meteo.gov.ua> (дата звернення 25.09.2023)
3. Кліматичний кадастр України. Центральна геофізична обсерваторія: веб-сайт. URL: <http://www.cgo-sreznovskyi.kyiv.ua> (дата звернення 01.10.2023).
4. Світличний О. О. Основи геоінформатики: Навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006.
5. Чому морське узбережжя перетворюється на кам'яні джунглі. Суспільство: веб-сайт: URL <http://www.golos.com.ua>.

Науковий керівник докторка географічних наук, професорка Мальчикова Д.С.

УКД 632.7+373:57

КАЛАУС О.Ю.

КАШТАНОВА МІНУЮЧА МІЛЬ (CAMERARIA OHRIDELLA DESCH. & DIMIC) ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ БІОЛОГІЇ

У статті розглянуті основні напрямки можливого використання в якості об'єкта досліджень у шкільному курсі шкідника-філофага листків гіркокаштану – каштанової мінуючої молі (Cameraria ohridella). Визначено

основні переваги використання її для формування знань та навичок роботи з натуральними біологічними об'єктами. Проаналізовано шкільний курс біології, надано методичні рекомендації щодо застосування цього шкідника як об'єкту вивчення.

Ключові слова: каштанова мінуюча моль, біологія в школі, шкідник, чужорідні види, філофаг, гіркокаштан звичайний.

The paper considers the possibilities of using a pest of bitter chestnut leaf phyllophage – the chestnut transient moth as an object of research in the school course. The main advantages of using it for the formation of knowledge and skills of working with natural biological objects are determined. The school biology course was analyzed, methodological recommendations were given for the use of this pest as an object of study.

Key words: chestnut passing moth, biology at school, pest, phyllophage, common bitter chestnut.

Key words: horse chestnut leaf-miner, biology at school, pest, alien species, phyllophage, horse chestnut.

Cameraria ohridella Desch. & Dimic – найпомітніший шкідник листяного покриву дерев гіркокаштану звичайного (каштану кінського). Оскільки в свій час цей вид дерев широко використовувався в озелененні парків, скверів, прибудинкових територій та придорожніх смуг, а зараження шкідником листя відмічено на ста відсотках дерев і досить легко візуалізується, спостерігати за розвитком та оцінювати особливості поширення цього шкідника-філофага досить легко навіть молодшим школярам.

Важливість вивчення шкідників важко переоцінити – фітофаги не тільки порушують цілісність частин дерев знижуючи їх декоративну цінність. Вони також знижують їх стійкість до інших захворювань та продуктивність, зокрема вироблення кисню [5].

Охридський мінер небезпечний також і тим, що його поширення відбувалося дуже швидкими темпами (епідемія) і, відповідно, рослини та ентомофаги ще не встигли адаптуватися до цього. Саме тому на сьогодні зараженість листя гіркокаштану складає від 95% до 100%. За нашими дослідженнями до моменту плодоношення більша частина листових пластин уражена повністю або більше половини [4]. Біологічні особливості цього шкідника на сьогодні вивчені досить детально [1]. Розроблені засоби боротьби з цим шкідником – використання ін'єкцій системних інсектицидів, обприскування інсектицидами листя та механічне видалення листя з подальшим пропарюванням. Серед перелічених найбільш ефективним але і дороговартісним вважають ін'єкції в стовбур [3]. Усе це водночас робить цього шкідника зручним модельним об'єктом досліджень не тільки вченими, а і студентами та школярами.

До переваг мінуючої каштанової молі як об'єкта досліджень в шкільному курсі біології можна віднести:

- ✓ легкість пошуку, оскільки заражені усі дерева гіркокаштану, більшість стадій локалізуються в середині листка та обмежено рухливі;
- ✓ знаходження шкідника всередині листової пластини дозволяє провести дослідження в лабораторних умовах, а також зафіксувати листя в якості гербарних зразків.
- ✓ класичний для метеликів життєвий цикл, кожен зі стадій якого – яйця, личинку-гусінь, лялечку та доросле імаго можна знайти та розрізнити;
- ✓ легкість розрізнення стадій життєвого циклу – личинки кожного віку мають поведінкові особливості при формуванні пошкодження «листової міни»;
- ✓ відносно невеликі розміри шкідника дозволяють його оглянути як неозброєним оком так і за допомогою ручної лупи;
- ✓ лялечки знаходяться в товщі листка у щільному «коконі» (екзувії), відносно легко виймаються та зберігаються у лабораторних умовах до виходу імаго;
- ✓ метелики хоч і дрібні за розмірами, але широко поширені в період вильоту та яскраво виглядають під збільшенням;
- ✓ дрібні розміри шкідників дозволяють відпрацювати навички кропіткої роботи та розвивати дрібну моторику і зосередженість, водночас їх масове поширення шкідника та відсутність необхідності його «збереження» дають можливість багатократного повторення досліджень;
- ✓ декілька генерацій на сезон дають можливість повторити дослідження, а також проводити порівнювання тривалості розвитку генерацій між собою;
- ✓ існування на листових пластинах одночасно з мінером ще і паразитичного гриба
- ✓ історичний аспект епідеміологічного поширення – ріст чисельності відбувався стрімко, дрібні лялечки цієї молі поширювалися, зокрема, на колесах автотранспорту;
- ✓ сучасні відомі методи боротьби або малоефективні, або дорогі, тож пошук дієвого та відносно недорогого способу подолання епідемії каштанового мінера є важливим з практичної точки зору.

Пропонуємо розглядати каштанову мінуючу міль в шкільному курсі безпосередньо на заняттях, під час тематичних екскурсій, так і в гуртках і в якості теми досліджень МАН. Проаналізувавши шкільну програму, далі буде зазначено основні теми де було б доцільно згадати цього шкідника.

Біологічні поняття розглядаються школярами ще в початковій школі в складі інтегрованого курсу «Я пізнаю світ» (змістовна лінія «Людина і природа») відповідно до навчальних програм 1-4 класів [6]. Під час процесу вивчення матеріалу, у дітей формуються поняття про рослини, їх органи, шкідники рослин. Враховуючи що каштани – поширені рослини, то питання про причину зміни кольору їх листя також виникає і потребує пояснення. В середній школі (5–6 клас) відповідно до навчальної програми нової української школи (НУШ) «Пізнаємо природу» [6] каштанова мінуюча міль може бути використана як приклад при формуванні уявлень про взаємодію організмів між собою, харчові ланцюги, як об'єкт практичного завдання та при формуванні навичок роботи з лабораторним знаряддям. Модельні навчальні програми

«Біологія» 7–9 класи НУШ [6] продовжують формувати та закріплювати біологічні поняття та уявлення. В якості об'єкту шкідника-філофага можна використовувати у наступних темах: «Членистоногі», «Біологічні системи», «Індивідуальний розвиток», «Середовище існування», «Популяція». Для старшої школи програми ще не були оновлені, тож відповідно до програми «Біологія та екологія» 2017 року [2] крім розвитку сформованих понять можливо залучати наш об'єкт дослідження для вивчення таксономічного положення біологічних об'єктів, адаптації до паразитичного способу життя, дослідження структури екосистеми.

Відповідно до Державного стандарту програмами впроваджено не тільки класно-урочний підхід, а і позаурочна робота школярів з оточуючими натуральними об'єктами, то можна вважати доцільним дослідження мінуючої каштанової молі і в цьому напрямку. Вивчення розвитку мінера можна використати як тему навчального проекту та об'єкт дослідження в ході навчальних екскурсій для стимулювання пізнавальної діяльності (STEM освіта). Серед можливих напрямів дослідження можна виділити декілька: фенологічні дослідження кількості генерацій та тривалості онтогенезу кожної генерації, дослідження впливу інтенсивності пошкодження шкідником на продуктивність гіркокаштана (кількість та якість насіння), дослідження інтенсивності льоту імаго молі при різних температурних умовах (пастки та візуальний огляд), розрахунок економічної доцільності використання різних методів боротьби зі шкідником (ін'єкції, механічна обробка, виведення нових сортів), робота з математичними моделями в прогнозуванні епідеміологічного поширення шкідників, вивчення понять інвазійності та конкуренції грибковими захворюваннями каштанового листа тощо.

Таким чином, мінуюча каштанова міль є зручним об'єктом дослідження під час реалізації навчальних програм з біології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биология каштановой минирующей моли – *Cameraria ohridella* (Lepidoptera: Gracillariidae) а Украине / Акимов И.А., Зерова М.Д., Нарольский Н.Б., Свиридов С.В., Коханец А.М., Никитенко Г.Н., Гершензон З.С. Весник зоологи. 2006. № 40 (4). С. 321-332.
2. Біологія і екологія 10-11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. 2017. 15 с.
3. Гамонова О. М. Захист гіркокаштана звичайного від каштанової мінуючої молі. Карантин і захист рослин. 2013. Вип. 59. С.45-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zikr_2013_59_9
4. Калаус О., Орлова-Гудім К. До питання фенології *Cameraria ohridella* в умовах міста Херсон. Збірник наукових праць ЛОГОС. 2021. С. 79–80. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-14.05.2021.v1.24>
5. Кундельчук О.П., Орлова-Гудім К.С., Іосипчук А.М. Екологічна паразитологія. Навчально-методичний посібник. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2021. 224 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/15072>
6. Освітні програми / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (Дата звернення 29.09.2023)

Наукові керівники кандидат біологічних наук, доцент Спринь О.Б., Орлова-Гудім К.С.

ЛІФЕНЦОВА О.Ф.

ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПРИ ВИВЧЕНІ ТЕМИ «БІОЛОГІЯ – ОСНОВА БІОТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ»

Наукове підґрунтя біотехнології сьогодення є дуже складним для розуміння пересічною людиною. Через це біотехнології інколи зустрічають негатив у суспільстві. Це створює необхідність поглибити розуміння біологічних процесів, що лежать в основі біотехнологій на уроках біології через розвиток біологічних понять.

Ключові слова: біологічна освіта, урок, методи навчання, біотехнологія

The scientific basis of today's biotechnology is very difficult for the average person to understand. Because of this, biotechnologies are sometimes met with negativity in society. This creates a need to deepen the understanding of biological processes underlying biotechnology in biology classes through the development of biological concepts.

Key words: biological education, lesson, teaching methods, biotechnology

У сучасному світі біотехнологія та селекція відіграють важливу роль у підвищенні врожайності, полегшення сільського господарства, розробки нових методів лікування та діагностики в медицині та науці. Сучасна біотехнологія спирається на складних новітніх знаннях в молекулярній біології, генетиці та інженерії. Передача цих складних концепцій на уроках біології важлива, оскільки вони є фундаментальними для розуміння впливу продуктів біотехнології на сучасний світ.

Мета дослідження: розглянути розвиток біологічних понять в контексті теми «Біотехнологія та селекція» на уроках біології.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. Через необхідність розуміти сучасні досягнення у галузі біотехнології та селекції, вчитель біології повинні забезпечити учнів необхідними знаннями та розумінням основних понять. Вивчення основних понять, що дозволяють зрозуміти основні концепції біотехнології, відбувається при вивченні таких тем в шкільному курсі, що входить у розділ «Біологія – основа біотехнології та медицини»[1-3]:

Тема 1 «Поняття про селекцію. Введення в культуру рослин. Методи селекції рослин.»

Тема 2 «Одомашнення тварин. Методи селекції тварин.»

Тема 3 «Огляд традиційних біотехнологій.»

Тема 4 «Основи генетичної та клітинної інженерії»

Тема 5 «Роль генетичної інженерії в сучасних біотехнологіях і медицині. Генетично модифіковані організми».

При вивченні теми 1. Вчитель знайомить учнів з поняттям «селекція». Селекція - це процес вибору та сортування організмів з метою поліпшення певних характеристик. На уроках біології, учні вивчають основи селекції, починаючи з розуміння генетичного різноманіття в популяціях організмів. Вони навчаються визначати спадкові закономірності, які впливають на ознаки та властивості, що піддаються селекції [3-5].

Однак сучасна селекція також включає в себе використання біотехнології. Учні розглядають методи генетичної інженерії, які дозволяють модифікувати геноми організмів для досягнення певних цілей (тема 4, 5). Це може бути поліпшення продуктивності сільськогосподарських культур, створення лікарських препаратів або навіть модифікація геному для лікування генетичних захворювань [6].

Тема 4 та 5 включає розгляд біотехнологічних технологій. Біотехнологія охоплює широкий спектр технологій, які використовують біологічні системи та організми для вирішення різних завдань. На уроках біології, учні знайомляться з основами біотехнології, такими як генетична інженерія, клонування, імобілізовані ферменти, тощо.

Зокрема, вони дізнаються про важливість біотехнології в сучасному сільському господарстві, де вона допомагає створити стійкіші сорти культур та підвищити врожайність. Учні також досліджують медичне застосування біотехнології, такі як виробництво інсуліну для лікування діабету та генну терапію для боротьби з різними захворюваннями [3-7].

В результаті уроків біології з біотехнології та селекції, учні розвивають розуміння про важливість цих понять у світі сьогодні та навчаються застосовувати їхні знання для вирішення реальних проблем і викликів нашого часу.

На уроках біології також необхідно включати обговорення етичних і екологічних аспектів біотехнології та селекції. Учні вивчають питання, пов'язані з впливом модифікованих організмів на навколишнє середовище, біорізноманіття та здоров'я людей. Вчать аналізувати інформацію з масових джерел щодо ГМО [3-5].

Це дає можливість учням обговорювати моральні та екологічні ділеми, пов'язані з використанням біотехнології. Вони вчать зважати плюси та мінуси впровадження нових технологій та розглядають можливі шляхи збалансування наукового прогресу зі збереженням природного середовища.

Для розвитку біологічних понять при вивченні теми «Біологія основа біотехнології та селекції» можна застосовувати різні педагогічні методи та прийоми. Наприклад, може включати експериментів по отриманню таких продуктів біотехнології, як йогурт, квашені овочі, квас, тощо. Ці практичні дослідження допомагають учням зрозуміти, як теоретичні знання можна застосовувати на практиці [4-6].

Для розуміння теоретичного матеріалу можна проводити уроки-лекції та уроки-дискусії: вчитель може проводити лекції, де він роз'яснює ключові поняття біології та їх зв'язок з реальними явищами. Після лекції важливо

організовувати обговорення, де учні можуть задавати питання та обговорювати концепції.

Одним із методів покращення засвоєння понять є використання візуальних матеріалів. Графіка, діаграми, мультимедійні презентації та відео можуть допомогти візуалізувати складні поняття та спростити їх розуміння.

Метод проєктів та групова робота: Робота в групах та створення проєктів, пов'язаних із біологією, сприяють співпраці та дозволяють учням досліджувати конкретні аспекти теми.

Використання онлайн-ресурсів, симуляцій та мобільних додатків може зробити навчання біології більш цікавим і доступним для учнів. Використання платформ для створення інтерактивних вправ і тестів дозволяє студентам самостійно перевіряти знання та отримувати зворотний зв'язок. Деякі онлайн-ресурси надають можливість виконувати віртуальні лабораторні роботи, де учні можуть проводити експерименти та спостерігати за реакціями безпосередньо в онлайн-середовищі. Багато мобільних додатків і веб-сайтів пропонують інтерактивні ігри, додаткові матеріали та віртуальні екскурсії для вивчення біології. Організація вебінарів і онлайн-конференцій з доповідями від експертів у галузі біології може розширити знання учнів та надати їм можливість ставити питання. Цікавими є завдання, де учні повинні досліджувати біологічні питання в Інтернеті, користуючись відкритими джерелами та науковими статтями [2].

Комбінація цих методів може створити ефективну та цікаву навчальну програму для розвитку біологічних понять серед учнів.

Висновки: розробка уроків біології з розділу "Біологія - основа біотехнології та медицини" глибоко впливає на розвиток учнівського розуміння сучасних наукових досягнень і розкриває їх потенціал для зміни світу навколо нас. Навчання цих понять на уроках біології сприяє підготовці молодого покоління до розв'язання складних проблем сьогодення та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Shkuropat, A. V., Golovchenko, I. V., & Rudyshyn, S. D. (2021). СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, (3), 19-26.
2. Абрамчук М. Ю., Антанюк Н. А. Місце і роль біотехнологій в еколого-економічному розвитку суспільства. *Механізм регулювання економіки*, 2011, № 4. С. 44-49.
3. Головченко І.В. Формування здоров'язбережувальних компетентностей в учасників освітнього процесу. Теоретико- методологічні основи модернізації навчання: компетентнісний підхід: колективна монографія. Херсон, 2020, С. 254–268.
4. Грицай Н.Б. Зміст та особливості біологічних предметів у загальноосвітній школі URL: <http://grytsai.rv.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%9BD0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-2.pdf>.
5. Пожарова, О. Б. Особливості викладання курсу «Основи здоров'я» у 8 класі під час дистанційного навчання.
6. Шкуропат А.В., Гасюк О.М. Ефективність віртуальних лабораторних практикумів з фізіології людини і тварин у структурі підготовки фахівця-біолога. *Інформаційні технології в освіті*, 2018. № 1. С. 62–70
7. ШКУРОПАТ, А. В., ГОЛОВЧЕНКО, І. В., & ЮРІНА, Ю. М. (2021). Формування компетентностей у майбутніх вчителів біології та основ здоров'я у закладі середньої

освіти. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки", (2).

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Шкуропат А.В.

УКД 001.891:582.23(477.87-751.2)

МАЗУР Н.А.

ЗНАХІДКИ ЛИШАЙНИКІВ З ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «СИНЕВІР»

Дослідження і моніторинг рідкісних таксонів живих організмів, в тому числі лишайників, є одним із головних завдань фахівця-біолога. Збереження біорізноманіття має велике значення для підтримання як окремих біоценозів, так і біосфери. У статті розглянуто морфологічні особливості та локалізацію представників ліхенобіоти, що знаходяться під охороною в НПП «Синевір».

*Ключові слова: Червона книга України, Національний природний парк «Синевір», *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm., *Usnea florida* (L.) Web. in Wigg.*

Research and monitoring of rare taxa of living organisms, including lichens, is one of the main tasks of a biologist. Preservation of biodiversity is essential for maintaining both individual biocenoses and the biosphere. The article examines the morphological features and localization of lichen biota representatives, which are under protection in the "Synevyr" NPP.

*Key words: Red Data Book of Ukraine, Synevyr National Nature Park, *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm., *Usnea florida* (L.) Web. in Wigg.*

У третьому виданні Червоної книги України (2009 р.) є відомості про 52 види представників ліхенобіоти [4]. Найбільша кількість видів з Червоної книги України зростає на корі дерев в Карпатському регіоні. Проте відомості про поширення цих видів потребують сучасних досліджень, тому що лісовий менеджмент та глобальні кліматичні зміни суттєво вплинули на популяції рідкісних видів лишайників.

Одним з найбільш вивчених в ліхенологічному аспекті Національних природних парків Карпат є НПП «Синевір», де відомо 183 види лишайників [1]. Серед цього різноманіття, ліхенологи відмічають п'ять видів, що включено до Червоної Книги України, зокрема *Lobaria pulmonaria*, *Gyalecta herculina*, *Melanelixia elegantula*, *Leptogium saturninum*, *Parmeliella triptophylla*. Проте для парку актуальним залишається виявлення нових локалітетів рідкісних видів лишайників.

Матеріалами для нашої роботи стали дослідження, які були проведені в Національному природному парку «Синевір» з 20 по 26 червня 2023 року. Були обстежені ділянки навколо озера Синевір, Дике та букові ліси біля полонини Красна. Було складено 15 описів лишайникових угруповань на корі дерев *Abies alba*, *Acer pseudoplatanus* та *Fagus sylvatica*. Назви лишайників наведено за «Продромус спорових рослин України: лишайники» [3].

В результаті досліджень видового складу ліхенобіоти букових пралісів Українських Карпат, було виявлено нові місцезнаходження *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm. та *Usnea florida* (L.) Web. in Wigg. в межах НПП «Синевір». Останній вид виявився новим для Парку.

Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm.

Слань листувата з невеликими заглибленнями, нижня поверхня майже вся опушена. Органами прикріплення слугують ризини. Плодові тіла – апотеції, зрідка формуються соралі [2].

Місцезнаходження: Національний природний парк «Синевір», озеро Синевір, на *Acer pseudoplatanus*, 19.06.2023, Н. Мазур та О. Ходосовцев (hum. observ.).

Usnea florida (L.) Web. in Wigg.

Слань куциста. Мають суцільний осьовий циліндр. Плодові тіла представлені апотеціями з світлими дисками, оточених війками [2].

Місцезнаходження: Національний природний парк «Синевір», на *Acer pseudoplatanus*, 19.06.2023, Н. Мазур та О. Ходосовцев (hum. observ.).

Отже, виявлені нові місцезнаходження лишайника *Lobaria pulmonaria* (L.) Hoffm. та виявлення нового для Національного природного парку «Синевір» виду *Usnea florida* (L.) Web. in Wigg., що уключено до Червоної книги України, додають нових знань щодо поширення рідкісних видів в межах Карпат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національний природний парк «Синевір». Історія та сьогодення / кол. авторів; за ред. О.Б. Колесника, О.Г. Радченка. – Ужгород : ТДВ «Патент», 2019. – 440 с. : іл.
2. Окснер А.М. Флора лишайників України. – К.: Наук. думка, 1956. – 495 с.
3. Продромус спорових рослин України: лишайники [Текст] : [монографія] / С. Я. Кондратюк [та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України П. М. Царенка ; [НАН України, Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного]. - Київ : Наукова думка, 2021. - 726 [3] с. : табл. - Текст укр., латин. - Бібліогр.: с. 670-706.
4. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Науковий керівник доктор біологічних наук, професор Ходосовцев О.Є.

МАТЯШ В.О.

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглянуто принципи та методи корекції знань учнів на уроках географії. Проаналізовано методи корекції, а також роль вчителя в цьому процесі та показники ефективності корекції в учнів.

Ключові слова: корекція знань, контроль знань, географія.

The article discusses the principles and methods of correcting students' knowledge in geography lessons. It analyzes correction methods, the role of the teacher in this process, and indicators of the effectiveness of correction in students.

Key words: knowledge correction, knowledge assessment, geography.

В сучасному світі, орієнтуватися в географічних аспектах стає все більше актуальною необхідністю. Знання про земну поверхню, її географічні особливості та взаємозв'язки між природними та соціальними процесами є важливими для розуміння подій на світовому етапі. Відомо, що знання учнів у сфері географії формуються на уроках цього предмету, і саме тому актуальним стає питання про принципи та методи корекції знань на уроках географії.

Географія, як навчальний предмет, постійно вдосконалюється та змінюється, оскільки світ теж знаходиться у стані постійного розвитку. Політичні, економічні, екологічні та соціокультурні події впливають на географічну картину світу, і це ставить перед вчителями завдання не тільки передавати основні знання, але й навчати учнів розуміти зміни та аналізувати глобальні тенденції.

Корекція знань - це процес виявлення, оцінки та виправлення недоліків, помилок та неправильних уявлень, які учні мають щодо певної теми або предмету. Корекція знань на уроках географії спрямована на покращення розуміння географічних явищ та понять, а також на підвищення рівня компетентності учнів у даній галузі науки.

Види корекції знань на уроках географії можуть включати [3, 7]:

1. *Оцінювальну корекцію*: оцінка рівня засвоєних знань за допомогою тестів, контрольних робіт, аналізу домашніх завдань тощо. Цей вид корекції дозволяє вчителю виявити слабкі місця учнів і надати їм додаткову допомогу.

2. *Методичну корекцію*: використання різних методів навчання та навчальних матеріалів для пояснення та уточнення певних аспектів географії. Може включати в себе додаткові пояснення, демонстрацію ілюстрацій або використання навчальних відеороликів.

3. *Індивідуальну корекцію*: спрямовану на виправлення особливих недоліків конкретного учня. Це може бути індивідуальні консультації, робота зі спеціальними підручниками або інші індивідуалізовані методи навчання.

Методи корекції знань на уроках географії можуть включати:

1. Повторення та резюмування: використання повторення попереднього матеріалу для закріплення знань і створення бази для нового навчального матеріалу.

2. Активні методи навчання: включення учнів у діяльність, таку як дебати, проекти, екскурсії, що дозволяє їм застосовувати отримані знання на практиці.

3. Використання сучасних технологій: використання комп'ютерів, програмного забезпечення для географічного моделювання та географічних інформаційних систем для наглядного представлення матеріалу.

Засоби корекції знань можуть включати [1]:

- підручники та навчальні посібники: використання як основних, так і додаткових джерел інформації для покращення розуміння та засвоєння матеріалу.

- інтерактивні картки та географічні атласи: засоби для вивчення географічних об'єктів та взаємозв'язків.

- відеоматеріали та мультимедійні презентації: використання візуальних засобів для наглядного представлення інформації та підтримки навчання.

- онлайн-ресурси та веб-додатки: використання веб-сайтів, географічних додатків та інтерактивних ресурсів для поглибленого вивчення географії.

Зазначені принципи, методи та засоби корекції знань на уроках географії допомагають створити сприятливі умови для якісного навчання, розвитку критичного мислення та формування глибокого розуміння географічних явищ учнями.

Таким чином, питання корекції знань на уроках географії стає надзвичайно важливим і вимагає розробки ефективних принципів та методів, які допоможуть формувати у школярів глибоке розуміння географічних понять і явищ, а також розвивати їх критичне мислення і аналітичні навички. У даній статті ми розглянемо основні принципи та методи корекції знань на уроках географії та обговоримо їхню роль у формуванні компетентної географічної освіти [4].

Роль вчителя в процесі корекції знань на уроках географії є надзвичайно важливою та впливовою. Вчителеві доводиться виступати як основний керівник навчання, ментор і фасилітатор, сприяючи формуванню компетентності учнів у галузі географії. Ось деякі ключові аспекти ролі вчителя при корекції знань:

1. Діагностика недоліків: вчитель повинен активно виявляти недоліки та неправильні уявлення учнів щодо географічних понять і явищ. Це може включати аналіз письмових робіт, тестів, усних відповідей та інших завдань.

2. Індивідуалізація підходу: вчитель має розуміти, що кожен учень унікальний, і враховувати індивідуальні особливості кожного з них. Важливо надавати додаткову допомогу саме тим учням, які її потребують.

3. Створення сприятливого навчального середовища: вчитель повинен створювати навчальну атмосферу, в якій учні відчувають комфорт та можливість задавати питання, виражати свої думки і співпрацювати з іншими.

4. Застосування різноманітних методів: використовуючи різні методи навчання, вчитель може підібрати той, який найкраще допоможе учню зрозуміти матеріал. Це може бути пояснення, вправи, групова робота, демонстрація тощо.

5. Посилення мотивації: Вчитель має бути вмілим мотиватором. Заохочення та підтримка можуть значно підвищити інтерес учнів до географії і мотивувати їх до подальшого вивчення предмету [2, 5].

Ефективність різних форм корекції знань на уроках географії може бути різною залежно від індивідуальних потреб учнів. Додаткові індивідуальні консультації корисні для учнів, які мають серйозні недоліки або потребують додаткового часу для розуміння матеріалу. Вона дозволяє вчителю зосередитися на конкретних проблемах кожного учня. Групова робота може бути ефективною для учнів, які вчаться краще в колективному середовищі. Вона дозволяє обмінюватися знаннями та взаємною підтримкою між учнями. Використання інтерактивних технологій для технологічно обізнаних учнів може бути дуже ефективним. Віртуальні ресурси та інтерактивні додатки можуть робити навчання більш захопливим і доступним. Додаткові завдання і проекти для обдарованих учнів корекція може включати додаткові завдання та проекти, які стимулюють розвиток їхніх географічних навичок та дослідницьких здібностей. Портфоліо навчання - збір та оцінка робіт, створених учнем протягом навчального року, може бути корисною формою корекції для багатьох учнів.

Таким чином, питання корекції знань на уроках географії стає надзвичайно важливим і вимагає розробки ефективних принципів та методів, які допоможуть формувати у школярів глибоке розуміння географічних понять і явищ, а також розвивати їх критичне мислення і аналітичні навички.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гільберг Т. Г. Завдання для оцінювання досягнень учнів з географії. Фізична географія України. 8 клас. // Т. Г. Гільберг, Г. В. Думанська – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2001. – 148 с.
2. Ковальова К. І. Методика використання комп'ютерно-орієнтованих засобів у процесі вивчення фізичної географії у загальноосвітній школі. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. АПН України, Інститут педагогіки. Київ. 2005. 292 с.
3. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід Педагогіка і психологія. 2003. № 1. С. 108–116.
4. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>
5. Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Молікевич Р.С., Войтюк О.В. Інтерактивне навчання і ресурси інформаційно-комунікаційних технологій у географічній освіті. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №15. С. 77-85. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-15-8>

6. Молікевич Р.С. Ієрархічний підхід до суспільно-географічного визначення змісту категорії «медико-демографічна ситуація»/ Р.С. Молікевич // Часопис соціально-економічної географії. Харків. 2015. №18(1). С. 170 – 177.
7. Назаренко, Т. Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика. Монографія. 2013. Київ. Педагогічна думка. 230с.

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.

УКД 304.3:623.437.1(477.72-22)

МУЗИКА І.В.

**СЕЛО, ЛЮДИ І ВЕЛОСИПЕД: РОЛЬ ВЕЛОСИПЕДНОГО
ТРАНСПОРТУ У ЖИТТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
С. ЧОРНОБАЇВКА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У цій статті аналізується досвід використання велосипедів у повсякденному житті мешканцями с.Чорнобаївка (Херсонська обл.) в період довоєнних часів і з початком бойових дій, досліджується динаміка змін у використанні велосипедів після початку широкомасштабного вторгнення та окупації села російськими військами у лютому 2022 р. На основі отриманих результатів, надані рекомендації щодо можливих заходів для покращення ситуації, зокрема, стосовно підтримки місцевих ініціатив з використання велосипедів як засобу транспорту та розваги.

Ключові слова: велосипед, велоінфраструктура, сільське населення, Херсонська область, війна Росії в Україні.

This article analyzes the experience of using bicycles in everyday life by residents of the village of Chornobaivka (Kherson Region) in the pre-war period and with the beginning of hostilities, and examines the dynamics of changes in the use of bicycles after the beginning of the large-scale invasion and occupation of the village by Russian troops in February 2022. Based on the results, recommendations were made on possible measures to improve the situation, in particular, regarding the support of local initiatives for the use of bicycles as a means of transport and entertainment.

Key words: bicycles, bicycle infrastructure, rural population, Kherson region, Russia' swar in Ukraine.

У 1884 році англійський винахідник Джон Кемп Старлі вперше представив на суд громадськості транспортний засіб, який максимально нагадував те, що зараз ми називаємо велосипедом. Як це нерідко буває, спочатку чудернацький винахід викликав у людей скепсис та розгубленість, проте, хто б з них міг подумати, яке майбутнє чекає на цю двоколісну залізяку.

Саме спілки велосипедистів були першими, хто почав вимагати покращення стану доріг, саме винахід ровера став основою для розвитку авто, мотоциклів і навіть літаків. А крім того, велосипеди ще й зіграли неабияку роль у подальшій емансипації жінок, адже завдяки ним у 1890-х роках в моду увійшли жіночі шаровари, що допомогло звільнити жінок від корсетів та іншого сковуючого одягу.

Проте це все історія, яка відома не кожному. А от що навряд чи зможе заперечити кожен українець, так це те, що, зазвичай, велосипеди є найрозповсюдженішим і найзвичнішим транспортом у наших селах. Його доступність, легкість у використанні та позитивний вплив на здоров'я міцно забезпечили йому головну роль у питанні пересування сільського населення.

Але особисто для мене велосипед вже давно перестав бути лише транспортом. Ні, для мене байкінг – це спосіб ментального перезавантаження №1, мистецтво, у якому я розвиваюсь і досягаю нових вершин, пригода, яка щоразу розпалює мене з неймовірною силою. Ніщо і ніколи так не могло сконцентрувати мене, як нескінченна дорога перед очима, стиснуті на кермі руки і відчуття руху, швидкого, але ритмічного та плавного. Навіть їздити на велосипеді я навчився, взагалі не помітивши того. Після багатьох невдалих спроб і страху впасти, я хвилин десять сидів засмучений, аж поки рефлекторно від нічого робити сів на велосипед і поїхав. Поїхав, роздумуючи взагалі про щось десяте, і отямився тільки коли на мій новий навичок з подивом вказала сусідка. Через декілька років нашим основним житлом стала квартира у Херсоні, а велосипед у план переїзду не входив, тому він став для мене стихійним явищем. Проте навіть така періодичність використання не згасила в мені любов до крутіння педалей. У 14 чи 15 років я, як завжди перевезений батьками на все літо у Чернобаївку, вперше наважився приїхати велосипедом у місто, щоб побачитись з друзями, за якими сумував. Йшли роки, я дорослішав, і те, що вперше здавалось лячною авантюрою, стало достатньо звичним явищем, навіть попри те, що через поганий технічний стан та непристосованість мого велосипеда до таких поїздок я міг опинитися у достатньо неприємній ситуації.

Повернення додому з Миколаєва, куди ми переселилися після деокупації Херсона, ознаменувалося новим розділом мого життя. Я почав заробляти гроші, і це дозволило мені придбати сучасний нормальний велосипед, з яким я остаточно почав потроху, у міру безпечності крокувати до своєї мрії – займатися велотуризмом. Та поки наша земля здригається від щоденних обстрілів, я вирішив, що написання статті саме на цю тематику буде корисною справою. Ще більше впевненості у цьому додало те, що намагаючись отримати хоч якусь інформацію для цієї статті у Чернобаївській сільській раді, я був спантеличений відповіддю, що жодних таких даних просто нема. Ніяких документів, досліджень, статистики – нічого, лише суб'єктивні думки і концепція розвитку, до якої я повернуся в кінці роботи. Так не можна залишати. Тож, проаналізувавши відкриті інтернет-джерела та опитавши два десятки мешканців села різного віку, статі та досвіду користування різними типами

роверів, саме роль велосипедів у розвитку сільського населеного пункту в умовах воєнного конфлікту та соціально-економічних змін стали темою мого дослідження. Я вважаю це питання актуальним, оскільки дослідження цієї теми однозначно стане в нагоді для визначення важливості велосипедів як засобу мобільності в умовах післявоєнної відбудови. Завдання роботи такі:

1. Проаналізувати досвід використання велосипедів у повсякденному житті мешканців Чорнобаївки у довоєнні часи та з початком бойових дій;
2. Дослідити динаміку змін використання велосипедів після початку широкомасштабного вторгнення та окупації села російськими військами;
3. Оцінити перспективи подальшого розвитку використання велосипедів у Чорнобаївці та надати рекомендації для покращення ситуації.

Як зрозуміло зі вступу, в основу методології есею, було покладено автоетнографічний метод, тобто аналіз власного досвіду та власних спостереження. Додатково було проведено опитування 20-и мешканців села Чорнобаївка різного віку, статі та досвіду користування різними типами роверів, та опрацьовано інтернет-джерела, що стосуються задач дослідження.

Почати хотілось би з небагатьох спогадів, якими зі мною поділилися люди, які бачили наші сільські вулиці ще задовго до мого народження. Мені стало цікаво, яку роль у житті невеликої на той час Чорнобаївки відігравали велосипеди років тридцять, сорок, а то і шістдесят-сімдесят тому. Як це виглядало, наскільки звично було, чим відрізнялося від сучасності? Саме ці питання я ставив літнім людям, яких пощастило зустріти. І нарешті, систематизувавши усе почуте, можу розказати про це тут.

Перше, що я помітив, і на що хотілось би вказати – з 1950-их до поч.1970-их рр. я не зміг виокремити жодних радикальних змін у значенні велосипедів для наших селян. З'являлися нові або модифікувалися старі моделі, але їхня доступність та відповідно – розповсюдженість у нас зростала поступово та достатньо повільно. Так, ті, хто застав п'ятдесяті роки розповідали, що окрім культових «Мінськ» та «Україна» (які були поза всякою конкуренцією впродовж наступних десятиліть, і навіть зараз залишаються популярними серед сільського населення по всій Україні), достатньо поширеними також були й трофейні велосипеди, привезені солдатами з Німеччини. Далі, як я вже зазначив, наші люди знайомилися з новими моделями і модифікаціями, які дещо покращували їхній функціонал і за сучасною логікою, мали б також дещо розширювати можливості використання. Але чому я вважаю цей момент не таким важливим, як комусь може здатися? Справа в тому, що всі респонденти в один голос вказували на те, що впродовж зазначених мною років способи використання будь-яких велосипедів не змінювались. На них їхали на роботу або за покупками, і на цьому власне все. Вже потім з початком масового виробництва і розповсюдження, велосипеди почали впевнено завойовувати головну роль у переміщенні селом, навіть тоді, коли це раніше зробили б пішки. Люди почали їздити на більші дистанції, почали їздити на відпочинок (на риболовлю або просто прогулянку), велосипеди стали все частіше потрапляти у дитячі руки, хоча до цього випросити у батька покататися на велосипеді було

дуже сміливим, і у певній мірі -навіть нахабним кроком, чого зараз просто важко уявити. Йшли роки, і вже у 1980-1990-ті велосипедом навряд чи когось можна було вразити. Із справжньої розкоші, вони стали звичайним атрибутом майже кожної сім'ї.

Величезним кроком вперед для байкінгу у нашому селі стала розбудова впродовж 2015-2018 рр. якісних доріг на 3 важливих вулицях (якими можна було дістатися до найпопулярніших точок призначення: центра села, Миколаївського шосе та сусіднього селища Степанівка). Але повністю задовольнити комфорт користування велосипедом це, звісно ж, не змогло, оскільки асфальт (новий чи старий, але ще придатний для більш-менш зручної їзди) все одно був відсутнім, як мені здається, навіть на третині сільських вулиць. Переважна частина наших вуличних доріг – це суцільний ґрунт з цілими шарами каміння різних розмірів. Їздити такими (з мого досвіду – навіть на сучасному гірському велосипеді) не те, що неприємно – інколи просто небезпечно. Тому нема абсолютно нічого дивного в тому, що саме жахлива якість доріг була найпопулярнішою відповіддю респондентів на запитання про недоліки використання велосипедів у нашому селі. Слід додати, що ця проблема цікавить людей набагато більше, аніж створення в селі велодоріжок або іншої велоінфраструктури (стоянок, навісів чи спеціалізованого магазину для ремонту та обслуговування). На додаток, відсутність асфальту спричиняє ще одну вкрай неприємну проблему. На узбіччях(якими велосипедисти якраз і їдуть згідно правил руху) неасфальтованих та польових доріг у наших степах усюди рясно проростає найбільш ненависна нами рослина – якірці. Без жодних сумнівів, ці рослини з колючими плодами є найголовнішими причинами купівлі нових камер, або декількох заплаток на старих. Особливо гостро це питання стоїть для пенсіонерів, які не користуються герметиком або просто не можуть самотужки постійно латати камеру. Ще однією величезною проблемою села є часті випадки велокрадіжок. До початку 2000-их років, коли Чорнобаївка ще не була настільки великою, і усі один одного знали, таке явище було достатньо рідкісним. Але сьогодні ніхто з молоді або дорослих не наважується залишити велосипед без захисту або нагляду на тривалий час. У когось їх кралипо декілька штук прямо з подвір'я, комусь було достатньо залишити велосипед буквально на пів хвилини, а на очах у одного хлопця вкрали його велосипед, який стояв у воріт стадіону, коли той пішов за м'ячем на інший край поля. Але навіть попри всі ці проблеми, велосипед все одно залишався у нас транспортним засобом №1, в найпершу чергу – через свою простоту та беззбитковість у використанні. Для нього не потрібен бензин, не потрібні ніякі документи, не потрібне складне технічне обслуговування. Ти сідаєш – і їдеш, куди тобі потрібно.

Ця перевага стала рушійною у ще більшій популяризації велосипедів серед чорнобаївців після початку повномасштабного вторгнення та окупації у перші дні нової реальності. Один чоловік, з яким мені пощастило ґрунтовно поспілкуватися, розповів, що під час окупації велосипед був набагато безпечнішим транспортом, ніж автомобіль або мотоцикл. Люди продовжували

їздити на ньому на роботу, за покупками або у своїх справах. А інколи знаходилися й відчайдухи, які на велосипеді виїжджали на вільну частину України, зокрема – у Криворізьку область. Для окупантів він не був таким привабливим об'єктом конфіскації, як той самий автомобіль. Натомість завдяки мобільності, невибагливості у використанні та меншій помітності, велосипед став використовуватися тими, хто до війни тривалий час не витягав його з сараю. З іншого боку, значно ускладнилася проблема доступності велосипедів, яка була достатньо гострою ще до 24 лютого. Як я вже згадував, у селі ніколи не було спеціалізованого магазину для обслуговування велосипеду. Тому при необхідності, наприклад, дістати нову деталь, люди або їздили до Центрального ринку Херсона (що з початку війни є ризикованою ідеєю), або замовляли все у інтернет-магазинах. Обидва варіанти були і є вартісними, на що особливо жаліються пенсіонери.

Але попри всі негаразди і оточуючі обставини, я все ж схилиюсь до думки, що роль велосипедів у найближчому майбутньому Чорнобаївки навряд чи зазнає якихось принципових змін. Причому, окрім мене, таку ж позицію висловлювали і більшість опитаних. Але це не означає, що у наших людей немає запиту на післявоєнне покращення ситуації (в першу чергу – з дорогами). Саме тому під час зустрічі представників Програми розвитку ООН та представниками сільської ради (21 серпня 2023 року), одним з прийнятих рішень стало подальше створення у Чорнобаївці велоінфраструктури шляхом розширення доріг для велодоріжок, встановлення стоянок, залучення у процес експерта-урбаніста та спроби організувати у селі спеціалізований бізнес. Цілком ймовірно, що саме такі зміни остаточно забезпечать нашим велосипедистам комфортність і безпечність їзди, гідні європейської країни. Я, і багато інших людей, вважаємо велосипед найбільш універсальним і ефективним транспортом для українських сіл. Вважаємо, що з цих причин він не втрачатиме своєї популярності у майбутньому. Але разом з тим, ми також стверджуємо, що для подальшого зростання ролі велосипедів з усіма позитивними наслідками (зниження навантаження на дорожнє покриття, збільшення тривалості життя населення через фізичну активність, менша ймовірність летальних ДТП тощо) Чорнобаївці обов'язково потрібен розвиток відповідної інфраструктури!

ЛІТЕРАТУРА:

1. <https://elitebike.ua/istoriya-izobreteniya-velosipeda-uk> [Електронний ресурс] / Історія винаходу велосипеда/
2. <https://vn.20minut.ua/Nashe-mynule/istoriya-vinahodu-veliki-pokatushki-abo-koli-zh-buv-vinaydeniy-velosip-10295294.html>[Електронний ресурс] /Історія винаходу. Великі «покатушки». Або коли ж був винайдений велосипед?/
3. <https://veliki.ua/ua/noviny-ta-akcii/pravila-dorozhnogo-rukhu-ta-insha-korysna-informatsiya-dlya-velosipedystiv.html>[Електронний ресурс] /Правила дорожнього руху та інша корисна інформація для велосипедистів/
4. <https://xtreme.ua/blog/12-prichin-vikoristovuvati-velosiped-yak-transport>[Електронний ресурс] /12 причин використовувати велосипед як транспорт/
5. Громадська організація "Вело Херсон", Фейсбук сторінка. Пост за 25 квітня 2023 року.

Науковий керівник кандидат соціологічних наук, доцент Гоманюк М.А.

УКД 37.01:004.853

НАСТЮК І.В.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ ЗА ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У даній статті аналізується стан проблеми використання великих мовних моделей (технологій штучного інтелекту) у освітньому процесі. Проведено порівняльний аналіз наукових та науково-методичних джерел із питань застосування технологій Open science та Artificial intelligence у освітньому процесі та науковій діяльності.

Ключові слова: методи навчання, технології штучного інтелекту, освіта.

This article analyzes the state of the problem of using large language models (artificial intelligence technologies) in the educational process. A comparative analysis of scientific and scientific-methodical sources on the application of Open science and Artificial intelligence technologies in the educational process and scientific activity was carried out.

Key words: teaching methods, large language models, artificial intelligence technologies.

«Штучний інтелект – це галузь комп’ютерних наук, що займається автоматизацією розумного поведіння агентів, які одержують в результаті актів сприйняття інформації про навколишнє середовище і виконують дії, що реалізують функцію від результатів сприйняття і попередніх дій. Метою штучного інтелекту є розробка комп’ютерних систем, що мають можливості, які традиційно пов’язують з людським розумом: розуміння мови, навчання, здатність міркувати, вирішувати проблеми, планувати і т.д.» [7]. Таке визначення штучного інтелекту у 2002 році було сучасним і вичерпним. Через 20 років те, що було лише у розробках і планах, стало реальністю, яка багато в чому перевищила самі амбітні плани.

Момент випуску ChatGPT у листопаді 2022 року [6] став своєрідною революцією у академічних, педагогічних колах та і у суспільстві в цілому. Цей чат-бот на основі штучного інтелекту взаємодіє з користувачами в розмовній формі, використовуючи людську мову, щоб відповідати на запитання та створювати зміст. Його також навчають створювати комп’ютерний код.

ChatGPT відстежує попередні підказки та відповіді, виправляючи та адаптуючи наступні відповіді відповідно до послідовності введення та виведення інформації. ChatGPT працює на основі LLM, типу моделі глибинного навчання, яка з'явилася приблизно в 2018 році [4]. Ці моделі навчаються на величезних обсягах загальнодоступних текстових даних, таких як книги, статті та вебсторінки, щоб генерувати людські відповіді в розмовах [5].

Вочевидь, майбутнє за використанням таких технологій і той вчитель чи науковець, який не буде заперечувати користь від AI, чи намагатися заборонити його використання, а зможе ефективно його використовувати – буде найбільш успішним.

Метою нашого дослідження вивчення особливостей використання технологій AI в освіті і, зокрема, методів навчання біології за підтримки технологій штучного інтелекту.

Для проведення такого дослідження були комплексно використані наступні методи: порівняльний аналіз наукових та науково-методичних джерел із питань застосування технологій *Open science* та *Artificial intelligence* у освітньому процесі та науковій діяльності. Розглянуто взаємозв'язки між поняттями, що вивчаються, проведено синтез та узагальнення отриманої інформації. Також розглянуто наявні методичні підходи і методи використання технологій штучного інтелекту в освіті в цілому, та при вивченні біології зокрема.

Наводимо перелік сервісів AI, які вже зараз можна використовувати у повсякденній роботі вчителя [1; 2; 8]:

1. **Deerai** – AI для оптимізації творчого процесі на заняттях. Він містить інструменти, які можуть за текстовими запитом створювати картинки.
2. **Paintbytext** – дозволяє редагувати фотографії для урізноманітнення матеріалів для презентацій.
3. **Talk to Books** – дуже цікавий AI, який здатен генерувати відповіді на запитання, використовуючи цитати з відомих книжок.
4. **Bedtimestory** – більш розважальний застосунок, для створення казкових розповідей, які можна читати дітям перед сном.
5. **MakeMyTale** — платформа, схожа за функціоналом на пункт 4, але додатково дозволяє створити ілюстрації до вашої оповіді.
6. **Kaiber** – AI, для створення анімованих роликів із заданих зображень.
7. **Pictory** – AI, який дозволяє виокремлювати та виймати контент із записів вебінарів на Zoom, Teams тощо.
8. **ChatGPT** – здатен до створення будь-яких текстів. Дуже чутливий до формулювання запитів, тож, в залежності від того як ви поставили запит, результати будуть дуже відрізнятися. Може допомогти у створенні вправ на заняття, тестів тощо.
9. **Microsoft Designer** – створює різноманітні візуалізації як для уроків, так і для просвітницьких цілей [1].

Звичайно, що цими продуктами не вичерпується уся різноманітність AI, але навіть цей список дозволяє зробити уявлення про можливості AI для освіти.

Перевагами використання AI в освітній галузі є те, що він адаптивний щодо потреб і рівня кожного учня та здатен враховувати їх сильні та слабкі сторони, може аналізувати поточний стан учня та надавати необхідну підтримку. Дуже корисною є здатність оцінювати описові відповіді, а не тільки тести, а також отримувати зворотний зв'язок real time для внесення необхідних правок. AI можна обмежено використовувати навіть для молодших дітей, створюючи інтерактивні ігри тощо [2; 8].

Однак використання штучного інтелекту у навчанні має і певні ризики. Це питання академічної доброчесності (спокуса видати роботу, створену AI, за власну дуже велика), ризики несправедливого та упередженого оцінювання, генерація AI недостовірної інформації, надмірна залежність від AI [3; 8].

Найбільш відомим та обговорюваним у педагогічних колах є ChatGPT, тож ми, спільно із цим AI [6], розробили кілька рекомендацій та прикладів його використання при викладанні біології:

1. Пояснення складних концепцій: ChatGPT може надати прості та зрозумілі пояснення складних біологічних тем, щоб допомогти дітям краще розуміти матеріал.

2. Інтерактивні уроки: Створення інтерактивних уроків або вікторин за моєю допомогою, щоб стимулювати активну участь учнів.

3. Запитання та відповіді: Допомога у складанні питань та відповідей для самоперевірки або навчальних тестів.

4. Дослідницькі проекти: Надання ідей дослідницьким проектам з біології.

5. Створення конспектів: Автоматизація процесу створення конспектів для уроків та лекцій.

6. Графіки та діаграми: Допомога у створенні інформативних графіків та діаграм для візуалізації біологічних процесів.

7. Порівняння видів: Надання порівняльних характеристик різних видів живих істот.

8. Еволюція: Пояснення концепції еволюції та надання прикладів.

9. Екологія: Допомога у вивченні екологічних концепцій, циклів та взаємодій у природі.

10. Анатомія та фізіологія: Надання інформації про будову та функції органів різних організмів.

Також були розроблені конкретні приклади за певними темами, які викладаються у курсі біології.

ЛІТЕРАТУРА:

- 11 технологій штучного інтелекту, які допоможуть зробити навчання ефективнішим. Назва з екрану. <https://osvitanova.com.ua/posts/5953-11-tekhnologii-shtuchnoho-intelektu-ia-ki-dopomozhut-zrobyty-navchannia-efektyvnishym>
2. Awasthi, S., & Soni, Y. (2023). Empowering Education System with Artificial Intelligence: Opportunities and Challenges. Shodh Samagam, 6 (1). <http://www.shodhsamagam.com/admin/uploads/Empowering%20Education%20System%20with%20Artificial%20Intelligence%20%20Opportunities%20and%20Challenges.pdf>

3. Educational Research, Cambodian Journal. (2023). ChatGPT for education and research: A review of benefits and risks. 3. 110-121.
4. Manning CD. Human language understanding & reasoning. *Daedalus*. 2022;**151**:127–138. doi: 10.1162/daed_a_01905.
5. Meyer JG, Urbanowicz RJ, Martin PCN, O'Connor K, Li R, Peng PC, Bright TJ, Tatonetti N, Won KJ, Gonzalez-Hernandez G, Moore JH. ChatGPT and large language models in academia: opportunities and challenges. *BioData Min*. 2023 Jul 13;16(1):20. doi: 10.1186/s13040-023-00339-9.
6. OpenAI. ChatGPT. Computer software. 2022. <https://openai.com/blog/ChatGPT>. Accessed 23 Apr 2023.
7. Глибовець М.М. Штучний інтелект. Підручник для студентів ВНЗ / М.М.Глибовець, О.В.Олецький – К.: Видавничий дім «КМ Академія». – 2002. – 364 с.
8. Мар'єнко М. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті [Текст] / М. Мар'єнко, В. Коваленко // Фізико-математична освіта : науковий журнал / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Фізико-математичний факультет ; [редкол.: М. П. Вовк, М. Гр. Воскоглу, Т. Г. Дерека та ін.]. – Суми : [СумДПУ імені А. С. Макаренка], 2023. – Вип. 1 (38). – С. 48–53. – DOI: 10.31110/2413-1571-2023-038-1-007

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Гасюк О.М.

УКД 372.857

НЕМЦАНУ А.М.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З КУРСУ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» ЯК ПРОПЕДЕВТИКА ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

У статті аналізується науковий пошук змісту географічної освіти, відповідно до нових завдань, що постали перед суспільством у час зміни освітніх векторів. Встановлення значення курсу «Природознавство» у всебічному розвитку учнів, формуванні уявлення про навколишній світ, географічні об'єкти та явища, розвитку пізнавального інтересу, вихованні екологічної культури, здатності і готовності до використання базових географічних знань та умінь у повсякденному житті учнів тощо. Здійснено аналіз змісту та структури навчальної програми з курсу природознавства, що дало змогу з'ясувати відмінні характерні зрушення та покращення освітнього процесу, та в свою чергу виявлення недоліків у зміні освітньої програми у період 2017 року.

Ключові слова: природознавство, програма, шкільна освіта.

The article is devoted to the development of scientific content of geographical education in accordance with the new tasks that have appeared before society in such a difficult time. The role of “Nature study” course in the comprehensive development

of pupils' knowledge about environment, geographical objects and phenomena, development of cognitive interest, education of ecological culture, ability and readiness to use basic geographical knowledge and skills in the everyday life of students, etc. The analysis of content and structure of study programs is performed in nature study course. It gave us an opportunity to find out the distinctive characteristic changes and improvements in the educational process and in turn to identify shortcomings in the change of educational programs in the period from 2017.

Key words: Nature study, program, education school.

Модернізація в Україні шкільної освіти є пріоритетним напрямком у сучасному розвитку освітньої сфери. На сьогодні актуальними завданнями та вирішенням належних питань є оновлення системи базової середньої освіти, покращення та вдосконалення навчальних програм, запровадження новітніх педагогічних технологій, цим і займається Міністерство освіти і науки України. Саме шкільний курс «Природознавство» займає одне з провідних місць у розвитку особистості: формує уявлення про навколишній світ, розвиток допитливості школярів, пізнавального інтересу, виховує екологічну культуру, формує цілісну природничо-наукову картину світу, удосконалює здатність проводити експерименти, дослідити та спостереження, надає здатність і готовність до використання базових природничих знань та умінь у повсякденному житті учнів тощо [3].

Вивчення розвитку навчання природознавства учнів дає можливість спостерігати зміни та вдосконалення навчальних програм, сучасного процесу оновлення методичних посібників, планів, підручників, дидактичних матеріалів, а також докладне пізнання та аналіз методів та засобів навчання.

Метою статті є аналіз програм з «Природознавства», як основних документів у яких відображається структура та зміст початку навчання географічних дисциплін, у період 2017 року.

Остання програма навчального предмету «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти з урахуванням Держстандарту початкової загальної освіти та відповідно до положень «Концепції НУШ»(2016 р.) [3]. Зміст навчальної програми структурований за спіралью-концентричним принципом, тобто розширює та поглиблює знання, повторює вивчення окремих тем для більш вдалого їх засвоєння, відбувається розуміння сутності процесів та явищ, які відповідають віковим особливостям учнів 5-го класу. Програма має інтегрований зміст, а саме поєднує пропедевтику різних природничих і не тільки предметів: географії, астрономії, фізики, хімії, екології та біології.

Основною метою навчального предмета «Природознавство» - є розвиток допитливості та пізнання інтересу до вивчення освітньої галузі природничих дисциплін; виховання цілісного позитивного ставлення до навколишнього середовища, прагнення взаєморозуміння з природою відповідно до екологічних норм поведінки.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти затвердженою у 2018 році навчальний предмет «Природознавство» включає в себе не лише вивчення теоретичного матеріалу та його опрацювання, а має додаткові 6 годин резервного навчального часу на розсуд учителя, який може бути використаним для проєктної діяльності, проведення екскурсій, спостережень, дослідів, роботи з додатковими джерелами інформації.

Відповідно до змісту програми базової середньої освіти з предмета «Природознавство» має наступні ключові компетентності: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя.

Відповідно до Держстандарту базової середньої освіти навчальна програма з курсу «Природознавство» має такі змістові лінії: «Методи пізнання природи. Природознавство – комплекс наук про природу»; «Об'єкти і явища природи. Природні й штучні системи»; «Земля — планета Сонячної системи. Умови життя на Землі»; «Людина і природа. Природне середовище і життя людини. Охорона і збереження природи» [3, с. 7].

Усі розділи навчальної програми курсу передбачають проведення досліджень та спостережень за природою, метою цього є вироблення практичних умінь та навичок у процесі розв'язання різних завдань природничого та географічного спрямування.

Для узагальнення вивченого матеріалу та поглиблення знань, майже кожний розділ містить навчальний проєкт, на який виділяються додаткові години. Проведення орієнтованого проєкту вимагає інтеграції знань, а також передбачає застосування активних методів навчання на уроках природознавства.

Тематика та проведення проєктів може змінюватись учителем відповідно до матеріально-технічного забезпечення, підготовленості класу, підбору додаткової літератури, належних погодних умов.

Змінився розподіл годин на вивчення окремих тем, так спостерігаємо різницю між навчальними програмами курсу 2014 та 2017 рр., як то:

Кількість годин на вивчення тем навчальних програм з курсу
«Природознавство»

Було	Стало
Вступ	
5 годин	6 годин
РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС	
14 годин	15 годин
РОЗДІЛ ІІ. ВСЕСВІТ	
11 годин	8 годин
РОЗДІЛ ІІІ. ЗЕМЛЯ – ПЛАНЕТА СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ	
16 годин	16 годин
Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів	
15 годин	15 годин
Тема 3. Людина на планеті Земля	
6 годин	7 годин
Резервний час	
3 години	6 годин

** побудовано автором*

Першочергове значення учитель надає дослідженням, спостереженням, демонстраційним і фронтальним дослідом, практичним роботам, виготовленню моделей явищ природи, роботі в команді, висловлюванням ідей, роботі з картографічними джерелами. Велика увага приділяється проектній діяльності, усі запропоновані проекти мають інтегрований та короткотерміновий зміст.

Отже, аналізуючи навчальні програми та типову освітню програму ЗЗСО ми помітили, що курс з «Природознавства» містить суттєву складову щодо отримання учнями перших географічних знань. Навчальна програма має на меті сприяти формуванню природознавчої компетентності дітей шляхом засвоєння системи інноваційних знань про природу і людину в цілому, має надати уявлення про екологічні проблеми своєї місцевості, створення умов для прояву проактивності та ініціативи під час презентації дослідів, проектів та спостережень і найголовніше – усвідомлення власної відповідальності за збереження навколишнього середовища та свого здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державні стандарти базової і повної загальної середньої освіти. Освіта України, 2004, №5 (500).
2. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>
3. Мельничук, О. І. "Аналіз чинних навчальних програм із курсу "Природознавство" як пропедевтика вивчення географії." URL:

<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/5707/%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9E.pdf?sequence=1>

4. Програма з природознавства для 5 класу / Укл. Т. Г. Гільберг, І.П.Крячко, Т. В. Сак (Загол. з екрану) URL: <https://pimg17.vn.ua/wp-content/uploads/2022/06/pryrodoznavstvo.-navchalna-prohrama-dlia-zahalnoosvitnikh-zakladiv-5-klas.pdf>
5. Програма з природознавства для 5 класу / Укл. Гільберг Т. Г., Крячко І.П., Сак Т. В., Бескова Н. В., Фіцайло С. С. (Загол. з екрану) URL: https://geographer.com.ua/sites/default/files/programa_prirodoznavstvo_5_klas.doc

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.

УКД 612.13: 612.172

ПЕРЕТЯЧЕНКО М.О.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СЕРЦЕВО–СУДИННИЙ ГОМЕОСТАЗ

У статті висвітлено зміни серцево-судинної системи та її рівноваги при фізичних навантаженнях в умовах здоров'я підтримуючих тренувань. Фізичні вправи мають значний вплив на стан серця та судин і можуть призводити до численних корисних змін. Очевидним є те, що регулярні дозовані фізичні навантаження можуть допомогти знизити артеріальний тиск, що зменшує ризик розвитку гіпертонії та інших серцево-судинних захворювань. Біохімічні зміни стосуються складу крові та зменшують ризик утворення атеросклерозу, знижується рівень запальних маркерів в організмі, що також допомагає запобігти серцевим захворюванням. Регулярні фізичні вправи сприяють збереженню нормальної ваги або зменшенню зайвої ваги, покращується функція ендотелію, розширюються судини і поліпшується кровообіг. Фізичні вправи можуть допомогти знизити рівень стресу та покращити психічне самопочуття, що також може мати позитивний вплив на серце та судини.

Ключові слова: серцево-судинна система, атеросклероз, холестеринові бляшки, підтримання гомеостазу, пульс, тиск, зниження ризику смертності, шкала SCORE.

The article discusses changes in the cardiovascular system and its balance during physical exertion in the context of health-maintaining workouts. Physical exercises have a significant impact on the state of the heart and blood vessels and can lead to numerous beneficial changes. It is evident that regular moderate physical activity can help reduce blood pressure, reducing the risk of developing hypertension and other cardiovascular diseases. Biochemical changes relate to blood composition and reduce the risk of atherosclerosis formation, lowering the levels of inflammatory markers in the body, which also helps prevent heart diseases. Regular physical

exercises contribute to maintaining normal weight or reducing excess weight, improve endothelial function, dilate blood vessels, and enhance blood circulation. Physical exercises can help reduce stress levels and improve mental well-being, which can also have a positive impact on the heart and blood vessels.

Key words: cardiovascular system, atherosclerosis, cholesterol plaques, maintenance of homeostasis, pulse, pressure, reduction of mortality risk, SCORE scale.

Серцево-судинні захворювання залишаються однією з основних причин смерті в світі. Фізична активність визнана важливим фактором для підтримки здоров'я серця та судин. Однак різні види фізичної активності можуть мати різний вплив на серцево-судинну систему. Фізичне навантаження має значний вплив на серцево-судинну систему і може бути корисним для здоров'я за умов дотримання т.зв. програми тренувань. Загалом, стабільні фізичні вправи посилюють витривалість. Доведено, що займання спортом має позитивний ефект на фактори ризику атеросклерозу (так зване утворення холестеринових бляшок). Результати медичного обстеження ЦПМСД Бориспіль підтверджують позитивний вплив нормованого фізичного навантаження на серцево-судинну систему та загальне здоров'я. Зокрема, виявлено ознаки зміцнення серця. Регулярна фізична активність підвищує міцність серцевого м'яза, що робить його більш ефективним у перекачуванні крові (затрачується менше зусиль для перекачування крові через судини, і це зменшує ризик серцевих захворювань). Також відбувається покращення кровообігу. Фізична активність сприяє покращенню кровообігу. Рухи м'язів під час тренувань допомагають збільшити об'єм крові, який може бути перекачаний за одне серцеве скорочення. Це знижує навантаження на серце [1, 3].

Регулярна фізична активність може допомогти знизити артеріальний тиск, що є фактором ризику для гіпертонії та інших серцевих захворювань. Фізичне навантаження розширює судини і знижує опір крові, що покращує кровообіг та знижує тиск.

Разом з тим, регулярне фізичне навантаження може допомогти знизити ризик захворювань судин, таких як атеросклероз. Воно сприяє зниженню рівня «поганого» холестерину (містить ліпопротеїди високої щільності) та підвищенню рівня «хорошого» холестерину (ліпопротеїди низької щільності), що сприяє здоров'ю судин [2].

Фізична активність допомагає утилізувати надмірні калорії і підтримувати здорову масу тіла. Це важливо для запобігання ожирінню, яке може бути фактором ризику для серцевих захворювань. Не менш важливим є те, що фізичне навантаження підвищує аеробну фізичну форму, що означає покращення здатності серця і легенів постачати кисень до м'язів. Це підвищує витривалість і споживання кисню, що є корисним для міокарду. На додачу, фізична активність сприяє виробленню ендорфінів, які полегшують стрес і підвищують психічний стан [4].

За умов виконання фізичних вправ м'язи нашого тіла починають потребувати більше кисню, а отже посилюється кровопостачання, а серце працює активніше. При кардіо-тренуваннях розширюються дрібні судини, знижується опір стінок судин та пришвидшується повернення крові до серця, одночасно посилюється скорочення серця та серцевого м'яза. Таким чином наростає серцевий викид (тому коли ми тренуємося то відмічаємо зростання пульсу та тиску). При виконанні силових тренувань серцевий викид зростає переважно за рахунок збільшення частоти скорочень серця. Регулярні фізичні вправи підтримують серцевий м'яз у тонусі та дозволяють відпрацювати з високою ефективністю, а стінки та самі судини стають гнучкішими та еластичнішими, що є важливим для контролю артеріального тиску [2].

Можна нашкодити самому собі якщо почати займатися спортом без попередньої підготовки з надмірним рівнем навантаження. Перед початком спортивних вправ обов'язково необхідно проконсультуватись у лікаря-кардіолога та пройти кардіологічне обстеження. Мета даного підходу – вірно оцінити стан здоров'я людини перед початком стабільного фізичного навантаження, визначити індивідуальні фактори ризику (зависокий рівень загального холестерину, наявність цукрового діабету та серцево-судинних захворювань серед близьких родичів) та ризик ураження серцево-судинної системи за шкалою SCORE. Завдяки цим даним спеціаліст зможе індивідуально порекомендувати вид спорту та його інтенсивність з мінімальним ризиком для здоров'я [1].

Загалом, регулярна фізична активність є важливою для підтримки серцево-судинного здоров'я і зменшення ризику серцевих захворювань. Однак перед початком нового режиму фізичних вправ завжди рекомендується проконсультуватися з лікарем, особливо за умов певних медичних станів або проблеми зі здоров'ям. Оцінивши показники та поєднавши результати інших систем організму можна порекомендувати вид спорту з метою отримання найбільшої користі з мінімальним ризиком. У будь-якому випадку, для підтримання сили серцевого м'язу, гнучкості та еластичності судин потрібні стабільні фізичні навантаження. Подальший моніторинг показників серцево-судинної системи дають можливість вчасно оцінити ступінь здоров'я для заняття спортом та зрештою забезпечити зниження ризику серцево-судинної та загальної смертності серед населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боряк, Х. Р. (2020). Визначення зв'язку реакції серцево-судинної системи та вегетативної регуляції на фізичне навантаження у осіб з різною масою тіла. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії, 20(2 (70)), 108-113.
2. Вовкодав, О. В. (2014). Математична модель динаміки пульсу та тиску при оцінці толерантності серцево-судинної системи до фізичного навантаження. Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки, (4), 41-44.
3. Гребняк, М. П., & Якимова, К. О. (2013). Критеріальні ознаки серцевого ритму в оцінці здоров'я студентів. Медицина сьогодні і завтра, (3), 41-44.

4. Корнійчук, Я. А., & Березнюк, А. О. (2015). Визначення стану роботи серцево-судинної системи та вплив на неї таких факторів, як навантаження, грип, гіподинамія. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ, (2), 424-431.

Науковий керівник кандидат біологічних наук, доцент Бесчасний С.П.

УКД 372.853:371.26

РОСІНЕЦЬ Т.А.

**РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ
З ТЕМИ «ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ІЗ ЗОВНІШНІМ
СЕРЕДОВИЩЕМ. СЕНСОРНІ СИСТЕМИ»**

Дана стаття присвячене актуальній темі розвитку дослідницьких вмінь сучасних школярів. Розкрито зміст поняття «дослідні уміння» і розглянуто шляхи та прийоми їх розвитку. Показано, що вивчення функціонування сенсорних систем має великий потенціал для формування дослідних компетентностей.

Ключові слова: школярі, досліді, дослідницькі уміння

This article is devoted to the current topic of the development of research skills of modern schoolchildren. The meaning of the concept of "research skills" is revealed and the ways and methods of their development are considered. It is shown that the study of the functioning of sensory systems has a great potential for the formation of research competences.

Key words: schoolchildren, experiments, research skills

Розвиток освіти в Україні спрямований на те, щоб намагатися створити для кожної дитини умови для формування, розвитку та самореалізації як громадянина України, як особистості, яка здатна розвиватися і самовдосконалюватися протягом життя та набувати навичок і компетенцій, які необхідні в тих чи інших умовах мінливого та непередбачуваного сьогодення та майбутнього. Саме такі амбітні і жеттедайні цілі має Національна доктрина розвитку освіти України [2]. Також треба відмітити, що концепція Нової української школи (НУШ) передбачає всебічне застосування діяльнісного підходу, тобто віддає перевагу активній, пошуковій діяльності над простим слуханням і спогляданням [6].

Дослідницька діяльність людини є надзвичайним феноменом і має суттєві відмінності від будь-якої діяльності тварин. Для людини пізнання є життєво необхідним процесом, без якого отримання нових знань, досвіду є неможливим. «В основі дослідницької діяльності людини лежить важлива потреба в новій інформації, нових враженнях і знаннях, у нових результатах діяльності. Ця потреба є невід'ємною складовою особистості» [7].

Більш активне уведення дослідницьких методів у освітню траєкторію учнів пропонувалося досить давно. Мабуть одними з перших ідею експерименту як найкращого дослідницького метода запропонували Армстронг Р., Гексли Т., Менделем Г., Гарвейгом У. Їм належить також ідея застосування дослідницького експериментального методу в процесі вивчення та дослідження біологічних процесів й явищ, але саме зараз такі методи необхідні для розвитку креативності, творчого пошуку та самостійності дітей шкільного віку [3; 6]. Але не слід забувати, що дослідницька діяльність потребує керування та м'якого спрямування, що сприяє створенню таких умов, щоб пробудити в особистості інтерес до дослідницької діяльності та сформувати «individual style» творчої діяльності [3; 7].

Тож, стає зрозумілим, що сучасна школа повинна не тільки і не стільки дати учням ґрунтовні та змістовні знання основ наук, а в першу чергу забезпечити учням можливості для всебічного розвитку та плекати індивідуальність кожної дитини. Це можна зробити лише виявивши її природні здібності, на основі яких будуть сформовані її інтереси і потреби. А вже все вищевикладене стане базисом для патріотичного, суспільно-морального, екологічного виховання і формування сучасного наукового світогляду [3]. Вочевидь, досягти всього цього неможливо без формування потягу до самостійного набуття знань та самостійного оволодіння необхідними навичками, тобто без формування дослідницьких умінь та здійснення дослідницької діяльності.

Ще одним викликом для сучасної системи освіти став повсемісний перехід до дистанційної форми навчання, що значно звузило можливості проводити досліди та формувати ті самі практичні навички дослідної роботи.

Розглядаючи і аналізуючи шкільну програму у пошуках тем, при вивчення яких можна проводити досліди не тільки у безпосередній присутності вчителя, але і дистанційно, використовуючи відповідний роздатковий матеріал, ми звернули увагу на тему «Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Сенсорні системи» [4]. Аналіз змісту «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів» з біології для 8-го класу [5], а точніше теми «Сенсорні системи», показав, що теми уроків містять досліди («Визначення акомодатції ока», «Виявлення сліпої плями на сітківці ока» «Вимірювання порога слухової чутливості») та дослідницький практикум «Дослідження температурної адаптації рецепторів шкіри», які вчитель має можливість використовувати при вивченні нового матеріалу та під час узагальнення вже пройденого матеріалу.

Дослідницькі вміння, які повинні бути сформовані згідно навчальної програми для 8-го класу, вчитель та учні мали можливість реалізувати за допомогою означених лабораторних досліджень та дослідницького практикуму [1; 5]:

- На уроці за темою: «Сприйняття світла, кольору, простору» проводять лабораторні дослідження «Визначення акомодатції ока» та «Виявлення сліпої плями на сітківці ока»;

- На уроці за темою: «Слухова сенсорна система. Вухо. Захист слуху», застосовується лабораторне дослідження «Вимірювання порога слухової чутливості»;
- На уроці за темою: «Сенсорні системи рівноваги, руху, дотику, температури, болю» використовується цілий дослідницький практикум «Дослідження температурної адаптації рецепторів шкіри» [1].

Ми пропонуємо розширити спектр лабораторних і практичних робіт за означеною темою, і для цього були розроблені.

- На уроці за темою: «Сприйняття світла, кольору, простору» пропонується на вибір також проводити лабораторні дослідження «Зорові ілюзії» та «Особливості сприйняття кольору (тест на кольоровий зір)»;
- На уроці за темою: «Слухова сенсорна система. Вухо. Захист слуху», ми також пропонуємо застосовувати лабораторне дослідження «Передача звуку на відстань»;

– На уроці за темою: «Сенсорні системи рівноваги, руху, дотику, температури, болю» ми розробили лабораторний дослідницький практикум Дослідження функцій вестибулярного апарату».

Доцільність застосування подібних розробок ми вбачаємо в тому, що вини є простими у виконанні, не потребують складного обладнання чи приладів та дозволяють проведення в умовах дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бакун, Ірина Віталіївна. Методика організації дослідницької діяльності учнів на уроках «біології людини». Наукові записки молодих учених, [S.l.], n. 9, чер. 2022. ISSN 2617-2666: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1925>
2. Грицай Н.Б. Методика позакласної роботи з біології. Дистанційний курс : навч. посіб. – Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2010. – 164 с. <http://grytsai.rv.ua/wp-content/uploads/2016/05/pozklas.pdf>
3. Дослідницька робота школярів з біології: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. к.б.н. С М . Панченка, Л.В. Тихенко. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. - 368 с. https://library.udpu.edu.ua/library_files/425064.pdf
4. Електронні версії підручників. Біологія 8 клас. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/8-klas/bologya-8-klas/>
5. Навчальні програми для 6-9 класів. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
6. Нікітченко, Л. (2023). Біологічний експеримент у теорії і методиці шкільної біологічної освіти. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук, (4), 29–36. <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2023-4-29-36>
7. Ягенська Г.В., Степанюк А.В. Формування дослідницьких умінь школярів у галузі природничих наук (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 282 с. [http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23521/1/Yahenska Stepanyuk Form dosl umi n_mon.pdf](http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23521/1/Yahenska%20Stepanyuk%20Form%20dosl%20umi%20n_mon.pdf)

Науковий керівник кандидат біологічних наук, доцент Бесчасний С.П.

САЛАТЕНКО М.М.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ШКІЛЬНОМУ ГЕОГРАФІЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ

У статті розглянуто проблеми використання інформаційно-комунікативних технологій у шкільному краєзнавстві. Відмічено недостатність методичного забезпечення та ключові проблеми впровадження технологій в навчання географії.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, краєзнавство, географія

The article addresses the issues of using information and communication technologies in school regional studies. It highlights the lack of methodological support and key challenges in implementing technology in geography education.

Key words: information and communication technologies, regional studies, geography.

Важливим вектором розвитку освіти стає не лише передача необхідного запасу знань від вчителя до учня, а включення учнів до діяльності, спрямованої на самостійний пошук необхідної інформації, її переробку та використання в навчальних та реальних ситуаціях. Це стає важливим атрибутом культурної людини сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз практичної діяльності вчителів показав, що вчителі та учні виявляють інтерес до використання інформаційно-комунікативних технологій щодо вивчення рідного краю. Але їх використання в освітньому процесі ускладнюється низкою причин:

- відсутність цілісної методичної системи використання інформаційно-комунікативних технологій у шкільному географічному краєзнавстві;

- брак навчальних програм, посібників та методичних рекомендацій, які забезпечують впровадження інформаційно-комунікативних технологій у вивчення географії свого регіону, у тому числі за допомогою передпрофільних елективних курсів [1, 5].

Внаслідок цього склалася низка протиріч, на вирішення яких спрямоване наше дослідження:

- між високим потенціалом шкільного географічного краєзнавства у використанні інформаційно-комунікативних технологій та фрагментарністю їх застосування, оскільки відсутня цілісна методична система;

- між необхідністю розробки методичних умов використання інформаційно-комунікативних технологій та недостатністю розкриття цієї методичної проблеми у практиці географічного краєзнавства 8 класу [2, 6].

Географічне краєзнавство сприймається як важливий елемент загальної культури людини, що базується на: комплексних знаннях про природу, населення, господарство та культуру свого краю (країнознавчий підхід), сучасних методах його пізнання (в т.ч. геоінформаційному методі); ціннісному відношенні; практико-творчої діяльності.

У методичних дослідженнях запропоновано напрями розвитку інформаційно-комунікативних технологій та досвіду їх застосування у географічній освіті:

- організація різних видів навчальної діяльності з роботи з навчальною інформацією на основі використання технології мультимедіа, ресурсів телекомунікаційних мереж;

- здійснення імітації та моделювання будь-чого, що піддається опису процесів, для створення навчальних тренажерів, максимально наближають діяльність того, хто навчається до реальності;

- розробка віртуальних світів, які виступають за ставлення до реального світу як схеми чи моделі, що стимулюють динаміку досліджуваних процесів чи закономірностей з наступним аналізом з боку учня та виявленням тенденцій їх розвитку [3].

У концепції інформаційно-комунікативні технології поєднують інформаційні (цифрові) та комунікативні технології. Таким чином, технологічний компонент будується на комбінації інформаційних та педагогічних технологій, що відображають комунікативну взаємодію особистості та навколишнього інформаційно-освітнього середовища. До таких відносять діалогову, проектну, модульну педагогічні технології. У дослідженні запропоновано, розкрито та обґрунтовано критерії та параметри для перевірки сформованості інформаційно-комунікативної компетентності. Таким чином, можна зробити висновок про те, що це дослідження спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних з впровадженням та використанням інформаційно-комунікативних технологій у шкільної географічної освіти. Наше дослідження базується на представлених результатах, розвиваючи їх стосовно географічного краєзнавства.

Застосування засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі дозволяє індивідуалізувати та диференціювати процес навчання, реалізуючи інтерактивний діалог, надаючи можливість самостійного вибору режиму навчальної діяльності та комп'ютерної візуалізації об'єктів, що вивчаються. Фронтальна форма роботи та орієнтація на середнього учня в таких умовах себе не виправдовують і призводять до втрати інтересу до того, що відбувається на уроці у найздібніших і неможливості для найслабших активно включитись у навчальний процес. Індивідуальна робота учня за комп'ютером створює умови комфортності під час виконання завдань, передбачених програмою.

Наявність програмно-методичного забезпечення, орієнтованого на підтримку викладання географії, а також навчального та демонстраційного обладнання, що сполучається з комп'ютером, дозволяє організувати у

навчальному процесі дослідницьку діяльність, забезпечити можливість самостійної навчальної діяльності та предметної діяльності із засобами нових інформаційних технологій. Так, робота в ГІС дозволяє учнями самостійно обирати необхідні програми для вирішення поставленого завдання, здійснювати самостійний підбір необхідної інформації для подальшого її розміщення на картографічній основі.

Комп'ютер дозволяє якісно змінити контроль над діяльністю учнів, забезпечуючи при цьому гнучкість управління навчальним процесом. Працюючи на комп'ютері кожен учень може обмірковувати відповідь стільки часу, скільки йому потрібно; знімається питання про суб'єктивну оцінку знань під час опитування, оскільки оцінку виставляє комп'ютер, підраховуючи кількість правильно виконаних завдань; відбувається миттєвий аналіз відповіді, що дає можливість опитуваному або утвердитися у своїх знаннях, або скоригувати неправильно введену відповідь, або звернутися за допомогою до вчителя.

Використання презентацій та навчальних фільмів дозволяє надати коротку інформацію у вигляді картинок, фотографій схем, відеофрагментів, створення власних навчальних фільмів та презентацій демонструють географічні процеси та об'єкти (зсуви, карст та ін.), географічні відкриття видатних географів України.

Використання ГІС-програм (QGIS, ArcGIS) дозволяє візуалізувати (подати у вигляді цифрової карти) великі обсяги статистичної інформації, що мають географічну прив'язку. Програми дозволяють створювати та редагувати карти всіх масштабів, дешифрувати космічні знімки, обробляти карти з наступною векторизацією. Також необхідна база даних космічних знімків, які можуть бути зроблені різними супутниками, у різну пору року за кілька років. Так, наприклад, використання тематичних космічних знімків (водних, лісових, біологічних ресурсів, метеорологічних даних та ін.) дозволить здійснити аналіз, простежити динаміку розвитку природних та екологічних процесів та явищ, зробити прогноз на майбутнє.

Побудова тривимірної моделі місцевості – особлива дидактично цінна функція ГІС. Її використання сприяє розвитку просторового мислення учнів, дозволяє показати інформацію, що розміщена на площині, в об'ємному тривимірному вигляді. При накладенні на тривимірну модель тематичних карт або шарів з'являються додаткові можливості аналізу екологічних проблем. У системі комплексного використання інформаційних технологій навчання необхідно відзначити застосування ресурсів Інтернет. При вивченні географії рідного краю це застосування включає пошук і вивчення наявної літератури, що дає можливість дізнатися, які сторони проблеми вже достатньо вивчені, з яких ведуться наукові дискусії, що застаріло, а які питання ще не досліджено. Пошук інформації здійснюється із застосуванням браузера та різних пошукових систем. У мережі Інтернет публікуються електронні версії газет і журналів, а також є бази рефератів, дисертацій, курсових та дипломних робіт, енциклопедії, електронні тлумачні словники, і особливий інтерес є електронні бібліотеки.

В результаті аналізу методичної літератури нами зроблено висновок про те, що відповідно до стандарту географічної освіти зміст шкільних підручників авторами включені завдання які передбачають використання інформаційно-комунікативних технологій, проте вони фрагментарні та недостатні. Недостатньо і методичних розробок, які б забезпечували єдність змісту, технологій та послідовність використання інформаційно-комунікативних технологій. Це обумовлено обмеженим часом, відведеним на вивчення предмета, а також відсутністю методичної системи використання інформаційно-комунікативних технологій у шкільному географічному краєзнавстві. Водночас нормативними документами наголошується важливість та актуальність використання інформаційно-комунікативних технологій у шкільному географічному краєзнавстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко В., Сапога Л. Інформаційно-комунікаційні технології на уроках географії. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.). Мелітополь: ТДАТУ, 2021. 581 с., 26.
2. Гуревич Р.С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. для студ. пед. вищ. навч. закл. і слухачів ін-тів післядиплом. пед. освіти. Вінниця. Планер. 2005. 366с.
3. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>
4. Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Молікевич Р.С., Войтюк О.В. Інтерактивне навчання і ресурси інформаційно-комунікаційних технологій у географічній освіті. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №15. С. 77-85. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-15-8>
5. Молікевич Р.С. Ієрархічний підхід до суспільно-географічного визначення змісту категорії «медико-демографічна ситуація». Часопис соціально-економічної географії. Харків. 2015. №18(1). С. 170 – 177.
6. Надтока О.Ф., Кушнарєнко Н.Г. Краєзнавчі дослідження на заняттях фізичної географії з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Комп'ютер в школі та сім'ї. Київ. 2015. №3. С. 15-19.

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.

СЕМЕНЧЕНКО Д.О.

СТРЕСОРЕАКТИВНІСТЬ ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дане дослідження присвячене актуальній тематиці вивчення стресових станів та стресостійкості у підлітків. За допомогою психофізіологічних та фізіологічних методів діагностовано актуальний стан нервово-психічного напруження у досліджуваних осіб. З'ясовано, що у більшості досліджуваних спостерігається стан нервово-психічного напруження та зниження адаптаційних резервів організму.

Ключові слова: підлітки, стресостійкість, нервово-психічне напруження.

This study is devoted to the current topic of studying stressful conditions and stress resistance in teenagers. With the help of psychophysiological and physiological methods, the actual state of neuropsychological stress in the studied persons was diagnosed. It was found that the majority of the subjects were in a state of neuropsychological tension and a decrease in the adaptive reserves of the body.

Key words: teenagers, stress resistance, neuropsychological tension.

Воєнний стан, вимушена зміна місця життя, перебування в окупації, життя у прифронтових населених пунктах докорінно змінили життя більшості українських підлітків. Невизначеність, страх, безпорадність – ось перші відчуття, з якими зіткнулися діти та дорослі на початку війни. Багато сімей було роз'єднано, умови життя суттєво (часто докорінно) змінилися. Зараз, на другому році війни, ці проблеми не зникли, а деякі навіть посилилися.

Багатьма дослідженнями доведено, що війна суттєво впливає на виникнення та тяжкість психічних розладів, які спостерігаються у цивільного населення. Зокрема, найпоширенішими станами є посттравматичний стресовий розлад, депресія та тривога. Причому, такі наслідки можуть спостерігатися як у дорослих, так і у дітей. Треба зауважити, що підлітки є досить уразливою категорією щодо стресових впливів, адже стрес-фактор діє в умовах гормональної перебудови організму та вікових криз становлення особистості [3, 5, 6, 9].

Метою даного дослідження було вивчення нервово-психічної сфери підлітків, а саме рівня їх спресованості та стресостійкості в умовах тривалого воєнного стану.

Відомо, що стресовий фактор є нейтральним за своєю природою, тобто сам по собі стресор може викликати, а може і не викликати стрес чи еустрес. Саме індивідуальні відмінності та реакції викликають як тривогу, так і еустрес [1].

Ідея фізіологічної реакції на стрес еволюціонувала від поняття відновлення системи до початкового стану до концепції алостазу, в якій стресовий досвід інкорпорується для формування нової гомеостатичної та динамічної заданої точки для забезпечення фізіологічної рівноваги та розвитку [10]. Отже, стрес все частіше сприймається як кардинальний механізм росту і розвитку, а не просто як загроза гомеостазу [2]. Нові концепції та результати досліджень вказують на те, що життєвий досвід, генетика та поведінка впливають на характер реакції на стрес, підкреслюючи здатність окремих стресорів викликати помітно різні фізіологічні та психологічні реакції, які відрізняються у різних людей [4].

Гормональні, серцево-судинні та інші реакції на стрес є біологічно адаптивними, вони готують організм до дії і можливої травми, але посилена або тривала реакція, особливо в контексті сучасних стресорів, які не вимагають боротьби або втечі, сприяє біологічному зносу, що може формувати нові траєкторії здоров'я [11, 13, 14].

Реакція на стресові фактори дає уявлення про ризики, пов'язані зі здоров'ям, які неможливо отримати з вимірювань у стані спокою. Наприклад, функціонування парасимпатичної нервової системи - системи відпочинку та живлення організму - не відрізняється у стані спокою між депресивними та недепресивними людьми, але відмінності з'являються при зіткненні зі стресором [7].

Ранній соціальний досвід дітей формує їхню неврологічну та біологічну системи, що розвиваються, на краще чи на гірше. Наприклад, коли діти народжуються у світі, де ресурси обмежені, а насильство є постійною загрозою, нейробіологічні зміни можуть зробити їх настороженими та пильними, і їм, швидше за все, буде важко контролювати свої емоції, зосереджуватися на виконанні завдань і формувати здорові стосунки. На жаль, ці адаптивні реакції на хронічний стрес погано допомагають їм у таких ситуаціях, як навчання та робота, де вони повинні зосереджуватися та співпрацювати, щоб досягти успіху. Але завдяки пластичності мозку та інших біологічних систем, що розвиваються, нейробіологічну реакцію на хронічний стрес можна пом'якшити і навіть змінити на протилежну, особливо коли ми втручаємося на ранніх етапах життя дитини. Зокрема, теплі та дбайливі стосунки між дітьми та дорослими можуть слугувати потужним оплотом проти нейробіологічних змін, які супроводжують стрес, і втручання, які допомагають побудувати такі стосунки, виявилися особливо багатообіцяючими [12].

Однією з головних причин відсутності досконалого вимірювання та включення психологічного стресу в моделі здоров'я може бути хибне припущення, що стрес є надто широким і розпливчастим поняттям, щоб його можна було точно виміряти. Вчені дуже часто не уточнюють, що вони мають на увазі, коли використовують термін "стрес" або інші варіанти, такі як "стресор", "гострий стрес", "реакція на стрес" і "біомаркер стресу". Спеціалісти із соціальних та поведінкових наук, як правило, використовують цей термін вільно, часто не даючи йому чіткого визначення в рукописах і використовуючи

його для позначення цілого ряду переживань, від життя в бідності до публічного виступу і поточного негативного настрою. Kagan J. (2006) [8] вказав на цей брак конкретики, надаючи справедливую критику стану досліджень. Хоча за останні десятиліття дослідники психологічного стресу досягли значних успіхів у диференціації різних форм стресу, проблема полягає скоріше в тому, що мова, яка використовується в журнальних статтях, не завжди точно відображає ці досягнення - і ці досягнення залишаються в межах невеликої, спеціалізованої підгрупи дослідників.

За дослідженням Столярчук О.А. (2023), «відстежено домінування втомив як полідетермінованого феномену, що супроводжує навчання більшості підлітків. Цей стан у поєднанні з потужними стресовими реакціями учнів основної школи пояснює тенденцію суб'єктивного переживання ними ускладнення навчання та може стати підґрунтям для адаптаційних розладів» [16]. Також показаний негативний вплив повномасштабного російського вторгнення на психологічний стан підлітків, особливо ті підлітки, що перебували/перебувають у зоні бойових дій чи окупації, але і ті діти, які перебувають у відносно безпечних умовах підтвердили випадки порушень власної стресостійкості [16]. Схожі результати показує і дослідження Журби К. (2022) Нею доведено, що переживання війни підлітками викликає стрес, депресію, тривожність, посттравматичні розлади, діти часто обирають своєрідну соціальну ізоляцію [15].

Нами проведено дослідження стану нервово-психічної сфери підлітків, а саме рівня їх спресованості та стресостійкості в умовах тривалого воєнного стану. З'ясовано, що найвищі показники стресового стану мають підлітки, які залишилися у Херсоні та області. Але вони мають і вищі показники стресовитривалості на відміну від підлітків, які знаходяться у західних та центральних областях України, або виїхали за кордон.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bhardwaj M., Leli N.M., Koumenis C, Amaravadi R.K. (2020) Regulation of autophagy by canonical and non-canonical ER stress responses. *Semin Cancer Biol* 66: 116-128. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7325862/>
2. Crum A.J., Jamieson J.P., Akinola M. Optimizing stress: An integrated intervention for regulating stress responses *Emotion*, 20 (2020), pp. 120-125
3. Farhood L., Dimassi H., Lehtinen T. Exposure to war-related traumatic events, prevalence of PTSD, and general psychiatric morbidity in a civilian population from southern Lebanon. *J Transcult Nurs.* (2006) 17:333–40.
4. Forkosh O., Karamihalev S., Roeh S., Alon U., Anpilov S., Touma C., Nussbaumer M., Flachskamm C., Kaplick P.M., Shemesh, Chen A. Identity domains capture individual differences from across the Y. behavioral repertoire *Nat. Neurosci.*, 22 (2019), pp. 2023-2028
5. Frounfelker R, Gilman S.E., Betancourt T.S., Aguilar-Gaxiola S, Alonso J, Bromet E.J., et al. Civilians in world war II and DSM-IV mental disorders: results from the world mental health survey initiative. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* (2018) 53:207–19.
6. Helpman L., Besser A., Neria Y. Acute posttraumatic stress symptoms but not generalized anxiety symptoms are associated with severity of exposure to war trauma: a study of civilians under fire. *J Anxiety Disord.* (2015) 35:27–34.

7. Hu M.X., Lamers F., de Geus E.J., and Penninx B.W. (2016). Differential autonomic nervous system reactivity in depression and anxiety during stress depending on type of stressor. *Psychosomatic Medicine*, 78(5), 562–572
8. Kagan J. (2006) An overly permissive extension. *Perspectives on Psychological Science* 11(4): 442–450.
9. Karam E.G., Mneimneh Z.N., Dimassi H., Fayyad J.A., Karam A.N., Nasser S.C., et al. Lifetime prevalence of mental disorders in Lebanon: first onset, treatment, and exposure to war. *PLoS Med.* (2008) 5:e 61.
10. Mc Ewen B.S., Stellar E. Stress and the individual. Mechanisms leading to disease *Arch. Intern. Med.*, 153 (1993), pp. 2093-2101
11. Mc Ewen B.S (1998). Stress, adaptation, and disease: Allostasis and allostatic load. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 840(1), 33–44.).
12. Thompson, Ross A. "Stress and Child Development." *The Future of Children*, vol. 24, no. 1, 2014, pp. 41–59. JSTOR, URL: <http://www.jstor.org/stable/23723382>
13. Turner A.I., Smyth N., Hall S.J., Torres S.J., Hussein M., Jayasinghe S.U. (2020). Psychological stress reactivity and future health and disease outcomes: A systematic review of prospective evidence. *Psychoneuroendocrinology*, 114, 104599
14. Гасюк, О. М., and С. П. Бесчасний. "Інтерлейкіновий профіль дітей в умовах слухової сенсорної депривації." *Український журнал медицини, біології та спорту* 1 (2016): 126-129. <https://jmbs.com.ua/pdf/1/1/jmbs0-2016-1-1-126.pdf>
15. Журба К. Війна як чинник впливу на смисложиттєву сферу сучасних підлітків // *Нова педагогічна думка*. 2022. 2 (110) URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732806/1/457-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1291-1-10-20221109.pdf>
16. Столярчук О.А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. URL: <http://www.psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/download/98/194>

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Гасюк О.М.

УКД 57.017.32

СТЕБЛЕЦЬКА К.В.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Метою даного дослідження було вивчення низки пізнавальних процесів у дітей молодшої школи. Для досягнення мети були використані наступні методики дослідження: «Оцінка обсягу динамічної уваги за таблицями Шульте», «Дослідження короточасної вербальної (зорової та слухової) й образної (зорової) пам'яті». З'ясовано, що досліджувані молодші школярі мали певні особливості когнітивних процесів.

Ключові слова: когнітивні процеси, діти молодшого шкільного віку, увага, пам'ять.

The purpose of this study was to study a number of cognitive processes in children studying in junior high school. To achieve the goal, the following research methods were used: «Estimation of the volume of dynamic attention according to Schulte's tables», «Research of short-term verbal (visual and auditory) and figurative (visual) memory». It was found that the studied younger schoolchildren had certain features of cognitive processes.

Key words: cognitive processes, children of primary school age, attention, memory.

Кожен віковий період має певні особливості у прояві когнітивних функцій. Ці прояви зумовлені як генетичними факторами, так і середовищними. Розвиток когнітивної сфери завжди є об'єктом цікавості вчених, хоча акценти з часом зміщуються. Зокрема, дослідження часто стосуються розвитку проспективної пам'яті та зосередженості у молодших школярів [4], розвитку пізнавальних процесів у дітей із дериваціями [5]. Також цікавими є дослідження зв'язків розвитку пізнавальних процесів пам'яті і уваги в залежності від успіхів у математиці в учнів молодшої школи [3]. Досліджуються і великі вікові періоди у розвитку пізнавальних процесів [1]. Але проведення дослідження базових властивостей пізнавальних процесів є також актуальним і важливим.

Для дослідження типу працездатності, якостей розподілу і переключення уваги було проведено тест «Оцінка обсягу динамічної уваги за таблицями Шульте» [6]. Результати наведено на рисунку 1. Отже, ми отримали кілька типів кривих, які характеризують розвиток уваги у часі та, певним чином, характеризують динаміку працездатності досліджуваних школярів.

Перший тип має відносно низькі вихідні показники та невеликий період підняття показників в середині та зниження показників на завершальних етапах роботи. Другий тип має досить низькі показники на початку виконання завдання та виражений спад продуктивності у середині. Проте на 4 та 5 таблицях відбувається зростання показників таким чином, що кінцеві показники перевищують початкові майже на 20%.

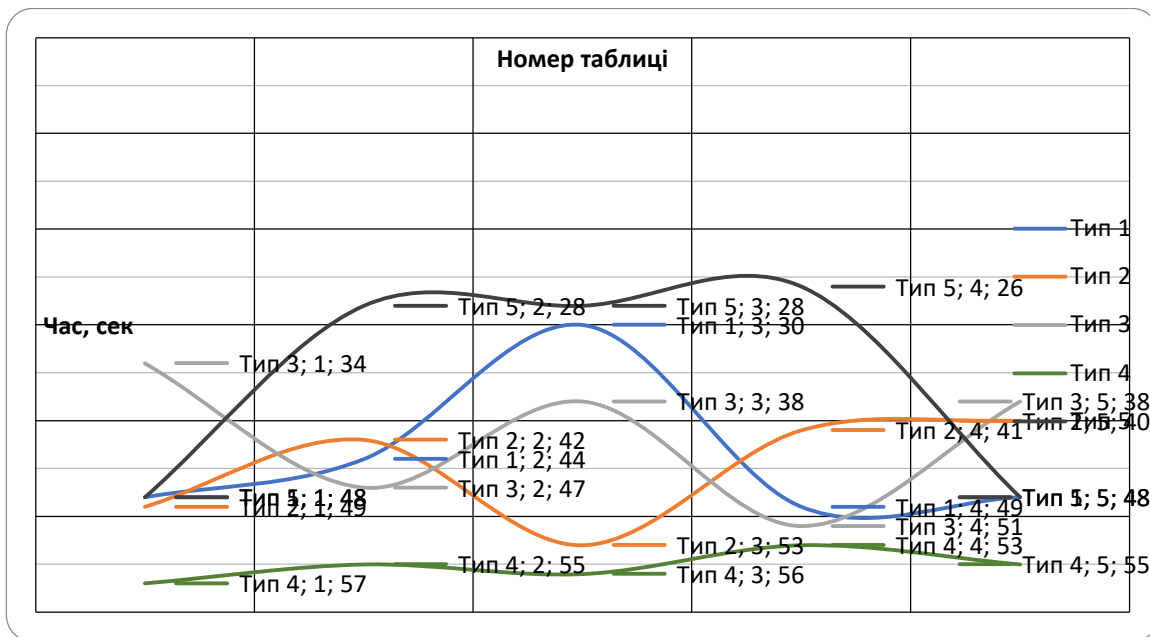

Рис. 1. Динаміка процесу обробки інформації та здатність до перемикання уваги досліджуваних дітей

Натомість, третій тип демонструє коливання швидкості обробки інформації та перемикання уваги іншого типу. Слід звернути увагу та те, що даний тип має високі вихідні показники на початку, у середині та наприкінці виконання завдання.

Четвертий тип можна охарактеризувати як слабкий тип – низькі показники протягом всього терміну виконання завдання із незначними коливаннями.

П'ятий тип ми вважаємо найбільш оптимальним. Він характеризується відносно низькими вихідними показниками, достатньо тривалим періодом впрацювання та зниженням показників на завершальному етапі роботи.

Ми проаналізували відсоткове співвідношення різних типів працездатності і здатності до перемикання уваги серед досліджуваних школярів. Тип 1 спостерігається у 15%, тип 2 ми діагностували у 33% дітей, тип 3 мають 12 %, тип 4 діагностовано у 27% школярів, а тип 5 у 13% дітей.

Ми вважаємо, що подібні показники зумовлені не тільки індивідуально-типологічними особливостями, але й відображають соціально-психологічні фактори, які впливають на дітей.

Індивідуальні особливості пам'яті кожної дитини певним чином пов'язані із відмінностями сили збудження та гальмування нервових процесів, ступені їх врівноваженості та рухливості. Однак, самі по собі ці когнітивні особливості змінюються під впливом умов життя та діяльності. Показники пам'яті на різномодальні стимули у досліджуваних школярів були наступні:

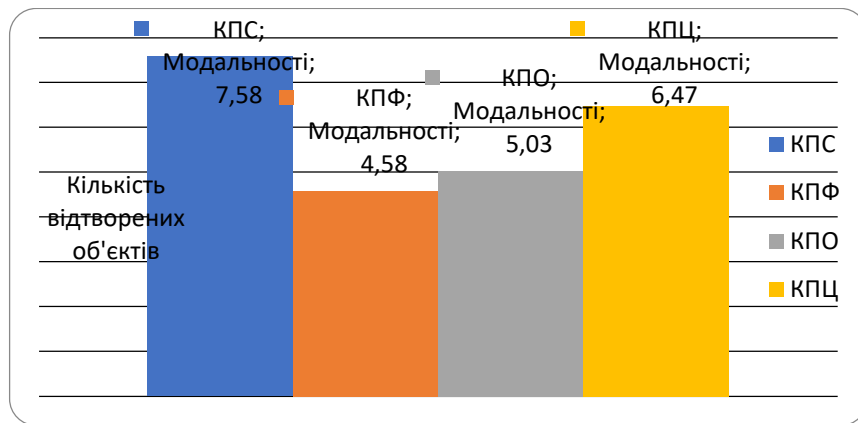

Рис. 2. Показники короткочасної пам'яті молодших школярів на стимули різної модальності

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що у досліджуваних дітей показники короткотривалої пам'яті не виходять за межі вікових норм [2]. Найбільшими є показники короткочасної пам'яті на слова та на цифри, а трохи гіршими – на фігури та на образи. Молодші школярі краще запам'ятовують той матеріал, який переважно залежить від вміння осмислювати та вербалізувати отриману інформацію. Такі особливості можна пояснити переходом до шкільного навчання та становленням регуляторних мозкових механізмів, що вибірково полегшують послідовно здійснювані операції з селекції, осмислення та збереження інформації[2].

Тож, зміни умов навчання, стрес, який неможливо не враховувати у сучасних умовах, визначають особливості окремих показників пам'яті і уваги у молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ahmed, S. F., Ellis, A., Ward, K. P., Chaku, N., & Davis-Kean, P. E. (2022). Working memory development from early childhood to adolescence using two nationally representative samples. *Developmental Psychology*, 58(10), 1962–1973. <https://doi.org/10.1037/dev0001396>
2. Farber, D.A., Beteleva, T.G. Development of the brain's organization of working memory in young schoolchildren. *Hum Physiol* 37, 1–13 (2011). <https://doi.org/10.1134/S0362119710061015>
3. Iglesias-Sarmiento, V., & Deaño, M. (2011). Cognitive Processing and Mathematical Achievement: A Study With Schoolchildren Between Fourth and Sixth Grade of Primary Education. *Journal of Learning Disabilities*, 44(6), 570-583. <https://doi.org/10.1177/0022219411400749>
4. Matthias Kliegel, Caitlin E.V. Mahy, Babett Voigt, Julie D. Henry, Peter G. Rendell, Ingo Aberle, The development of prospective memory in young schoolchildren: The impact of ongoing task absorption, cue salience, and cue centrality, *Journal of Experimental Child Psychology*, Volume 116, Issue 4, 2013, Pages 792-810, ISSN 0022-0965, <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2013.07.012>.
5. Гасюк, О. М. Порівняльна характеристика психофізіологічних показників здорових дітей та дітей із вадами слуху / О. М. Гасюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнтяка. Серія: Біологія. – Тернопіль, 2000. - № 4 (11). - С. 59-62. <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8172>
6. Практикум із загальної психології: робочий зошит: Методичні рекомендації до лабораторних занять з курсу «Практикум із загальної психології» / [уклад.

Науковий керівник кандидат біологічних наук, доцент Бесчасний С.П.

УКД 504.062.2

СТОЛЕЦЬКА О.О.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається світовий досвід впровадження зелених технологій: архітектури, переробки зі збереженням ресурсів, альтернативної енергетики, затримки вуглецю в країнах Європи, США, Канади, Південної Кореї, країн Скандинавського півострову

Ключові слова: зелені технології, інновація, збереження ресурсу, енергія, вуглець

The article describes the world experience of implementation of green technologies such as architecture, recycling with a focus on resource saving, alternative energy, carbon capture in Europe, USA, Canada, South Korea, Scandinavian countries.

Key words: green technologies, innovation, preserving the resource, energy, carbon

На сьогодні зміна клімату та викиди вуглекислого газу вважаються одними з найактуальніших глобальних проблем планети. Прикладено багато зусиль, спрямованих на зменшення екологічних небезпек: захист екосистем та видів, що знаходяться під загрозою зникнення; збереження обмежених природних ресурсів, шляхом розробки та реалізації альтернативних джерел енергії та технологій, як широкої категорії методів, процесів і продуктів, що охоплюють кілька форм відновлення навколишнього середовища. Серед основних видів GreenTech є:

1. Сонячна та вітрова енергії – одні з найдешевших джерел енергії, а сонячні батареї доступні для власників будинків у великому масштабі. Інші альтернативи, такі як геотермальна енергія та енергія припливів, ще мають бути розгорнуті у масштабах. Також відома практика встановлення вітрових електростанцій. Відновлювані джерела енергії є запорукою впровадження зелених технологій та загально визнаним способом декарбонізації енергетики та економіки внаслідок значного впливу викопного палива на зміни клімату. Світові інвестиції у 2020 році перевищили 300 мільярдів доларів. За даними управління енергетичної інформації, сонячна та вітрова енергія разом склали 70% енергетичної потужності, доданої у 2021 році [1].

2. Електротранспорт. За даними Агентства з охорони навколишнього середовища, майже третина викидів парникових відходів у світі припадає на транспорт. Багато компаній шукають шляхи зменшення викидів шкідливих газів від автомобілів та літаків, створюючи економічні двигуни або переходячи на електрику. Однак тут є недолік – електромобілі потребують низки інновацій в інших сферах, таких як акумулятори великої ємності та зарядна продукція. Крім того, переваги електромобілів обмежені тим фактом, що багато електромереж все ще покладаються на викопне паливо.

3. Стале сільське господарство. Сільське господарство та тваринництво мають значний вплив на навколишнє середовище, від високої вартості використання землі та води до екологічних наслідків пестицидів, добрив і відходів. В наслідок цього, існує безліч можливостей для зелених технологій у сфері сільського господарства. Наприклад, органічне землеробство зменшує шкоду, спричинену виснаженням ґрунту, а інновації у виробництві кормів знижують викиди метану.

4. Переробка – збереження обмежених ресурсів шляхом повторного використання матеріалів або пошуку стійких заміників. Пластикові, скляні, паперові та металеві відходи є найвідомішими формами переробки, більш складні операції можуть бути використані для відновлення дорогої сировини з електронних відходів або автомобільних деталей. Кілька країн започаткували ініціативи щодо ліквідації одноразового пластику, що вимагає значних інвестицій у альтернативи, такі як замітники паперу, біопластик або технології переробки. Сінгапур, наприклад, пообіцяв досягти 70% переробки до 2030 року. Відомий бренд Соса-Сола у 2021 році оголосив про свій проєкт покриття доріг у Пакистані, оскільки він заохочує циклічну економіку використання відходів.

5. Затримка вуглецю – процес, що відноситься до групи експериментальних технологій, спрямованих на видалення та поглинання парникових газів з атмосфери. Цю технологію активно просуває індустрія викопного палива, хоча вона ще не дала значних результатів. Найбільша установка для затримки вуглецю може поглинати 4000 тонн CO₂ на рік, що є мізерною кількістю у порівнянні з річними викидами.

6. Зелена архітектура – ініціативи, що включають посадку рослин на даху і стінах, сприяючи зменшенню викидів вуглецю.

Оскільки кліматична криза триває та наближається звітний рік щодо цілей сталого розвитку, науковці та інженери працюють разом, щоб запропонувати нові рішення для зберігання та використання енергії, одночасно сприяючи циркулярній економіці. ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку) закликає уряди та бізнес-спільноти інвестувати у складніші та екологічні сектори, розвивати технічні навички та збільшувати інвестиції в технологічну інфраструктуру, необхідну для розвитку зелених галузей [2,4].

Фінляндія та Данія мають великий потенціал зі створення альтернативних енергетичних джерел, в той час як Ізраїль має справу з дефіцитними енергетичними ресурсами і обмеженими водними, використовує для потреб мешканців сонячні батареї як джерело енергії. Велика Британія є шостою за

інвестиційною привабливістю та другою у рейтингу Ernst&Young. Канада має найбільшу у світі практику встановлення вітрових електростанцій. США створила екологічно переробну модель екосмартфону Terocube. У Нідерландах компанія Avantium виробляє пластик рослинного походження, який на 100% придатний для вторинної переробки [3].

Зараз настав час для країн, що розвиваються, отримати більше цінностей, створених у революції зелених технологій і використати це для розвитку економіки, зробити їх більш стійкими до потрясінь і зменшити нерівність. Технологічні інновації сприяють неймовірним змінам споживчого способу життя та продуктивності [1, 4].

На жаль, неможливо відбудувувати та відновлювати пошкоджені екосистеми на території України у воєнний період. Повернення раніше окупованих територій означає не лише відбудову інфраструктури, а й впровадження та реалізацію зелених технологій для забезпечення людей і природи основними природними ресурсами [5].

Висновок. Щодня ми чуємо про зелене майбутнє. Але так чи інакше це майбутнє, здається, постійно відкладається або його важко передати словами чи образами. Зелені технології нова сучасна ланка у розвитку науки, техніки, історії розвитку цивілізації. Використовуючи передовий досвід багатьох країн, планета Земля стане безпечним місцем для людства та майбутніх поколінь. Звичайно, як і будь-яка нова технологія, поряд з уявними перевагами завжди є недоліки. Проте, як і на початку революції парових двигунів, лише шляхом проб і помилок у реальних умовах ми можемо просунути до найекологічніших інновацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 10 Green Technologies that will Change the World URL:<https://medium.com/climate-conscious/10-green-technologies-that-will-change-the-world-9f7a709c1a15> (дата звернення: 15.09.2023)
2. Technology and innovation report 2023 URL: <https://unctad.org/tir2023> (дата звернення: 17.09.2023)
3. Green Technology: The 10 leading countries URL: https://labexkorea.files.wordpress.com/2010/08/top10_verde.pdf (дата звернення: 16.09.2023)
4. Which Countries Are Best Prepared For The Green Tech Transition? URL: <https://www.statista.com/chart/29789/map-of-countries-preparation-for-frontier-technologies/> (дата звернення: 18.09.2023)
5. Потрібне чітке бачення. Якою повинна бути "зелена" відбудова України? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/19/689310/> (дата звернення: 20.09.2023)

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Сараненко І.І.

ТАНСЬКА М.Є.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються актуальні аспекти при підготовці фахівців-екологів у закладах вищої освіти щодо використання комплексу знань, умінь та навичок по застосуванню методів екологічних досліджень. При розв'язуванні екологічних проблем будь-якого масштабу варто акцентувати увагу на комплексному підході вибору ефективних методів екологічних досліджень.

Ключові слова: методи екологічних досліджень, фахівець-еколог, заклад вищої освіти, освітня програма, екологічна освіта.

The article discusses actual aspects in the training of ecologists in higher education institutions regarding the use of a complex of knowledge, skills and abilities in the application of environmental research methods. When solving environmental problems of any scale, it is necessary to focus attention on an integrated approach to choosing effective methods of environmental research.

Key words: methods of ecological research, ecologist, higher education institution, educational program, environmental education.

Постановка проблеми. Беручи до уваги те, що екологічні проблеми з початком повномасштабного вторгнення стрімко накопичуються у навколишньому природному середовищі, актуальність питання щодо підготовки висококваліфікованих фахівців-екологів зростає.

Під час підготовки фахівців-екологів важливо акцентувати увагу не лише на досягненні відповідного рівня знань, а й вмінні застосовувати ці знання на практиці. Майбутні екологи, окрім того, що повинні мати базові знання з природничих наук, мають добре володіти знаннями з комплексних підходів щодо оцінки стану навколишнього середовища. Вміння правильно дібрати методи для аналізу екологічних проблем дозволить у повній мірі виконати аналіз стану досліджуваної території та підібрати комплексні методи для ефективної мінімізації наслідків негативного впливу на екосистеми.

Тому, на нашу думку, актуальним є необхідність приділити особливу увагу формуванню у здобувачів вищої освіти комплексу знань, умінь та навичок, саме, з методів екологічних досліджень для застосування їх в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо фахової екологічної освіти, її модернізації та проблем у вищих навчальних закладах досліджуються у працях багатьох вітчизняних науковців (Койнова Б.І., Мандрик О.М., Мальований М.С., Сафранов Т.А., Білецька Г.А., Шахман І.О.,

Бистрянцева А.М., Акопян В.Г., Демьохіна О.О., Федоряк Р.М., Діденко Є.О., Юркова Т.Ф., Кірейцева Г.В., Нікітюк М.Р. та ін.).

Професор Сафранов Т. А. приходиться до висновку, що наразі в Україні не приділяється належної уваги проблемі екологізації вищої освіти в Україні. Також, на його думку, держава проявляє значно нижчу зацікавленість ніж раніше у підготовці висококваліфікованих фахівців-екологів. Окрім того, що за останній час досить мало розроблено законопроектів щодо вдосконалення вищої екологічної освіти, починаючи з 2016 року значно скоротилось кількість державних місць на спеціальність 101 «Екологія» [6, 7, 8].

У своїх працях доценти Шахман І. О. та Бистрянцева А. М. висвітлюють проблему належної підготовки фахівців-екологів, акцентуючи увагу на їх підготовці для вирішення питань раціонального природокористування за допомогою використання комплексних методів дослідження, а саме математичних [1, 9, 10, 11].

Науковці Кірейцева Г.В. та Нікітюк М.Р. вважають, що «у зв'язку з входженням України в єдиний європейський освітній простір, українська вища професійна екологічна освіта виявилась на порозі нового етапу – міжнародної уніфікації. Одним з перспективних завдань є оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації з урахуванням світового досвіду та принципів сталого розвитку» [3].

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження сучасної екологічної освіти в Україні в напрямку опанування актуальними методами екологічних досліджень

Виклад основного матеріалу. Починаючи з кінця ХХ століття, спостерігається стрімка світова тенденція розвитку екологічного законодавства, політики, екологічної освіти. Стокгольмська Конференція ООН з питань навколишнього середовища у 1972 році, створення Програми ООН з довкілля (ЮНЕП) та Міжнародної комісії з питань охорони довкілля, Саміт Землі 1992 року у Ріо-де-Жанейро – всі ці події на міжнародному рівні дали потужний поштовх для розвитку стратегій та планів щодо захисту довкілля, вирішення екологічних проблем та розвитку екологічної освіти суспільства [2, 3].

Україна була безпосереднім учасником усіх міжнародних зібрань з питань екологічної безпеки населення та на законодавчому рівні робила все можливе задля поступової реалізації екологічної освіти населення у своїй державі.

Так, ще до здобуття незалежності України, була запроваджена реалізація у закладах освіти професійної екологічної освіти в країні шляхом введення перших курсів екологічного спрямування. Згодом у 2001 році був прийнятий найважливіший законодавчий документ – «Концепція екологічної освіти в Україні», який повністю модернізував освіту в Україні в напрямку екологічної освіти. Концепція дала змогу якнайкраще реалізувати стратегії щодо виховання екологічно свідомого населення шляхом безперервної екологічної освіти

незалежно від віку та статі, а також сформувані та розробити більш ґрунтовно освітні програми для майбутніх фахівців-екологів [2, 3, 5].

На сьогодні «Концепція екологічної освіти в Україні» № 13/6-19 від 20.12.2001 року залишається основним фундаментальним затвердженим нормативно-правовим документом, який врегульовує питання екологічної освіти населення. Враховуючи нові законодавчі вимоги та загальноєвропейські тенденції розвитку екологічної освіти, можемо зазначити, що на сьогодні дана концепція потребує модернізації. Особливо це стосується розділу, який визначає критерії екологічної освіти у вищих навчальних закладах.

Значні зміни для покращення екологічної освіти в закладах вищої освіти приніс процес прискорення євроінтеграції. Окрім того, що було прийнято низки нормативно-правових документів таких як: Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», також 4 травня 2023 року Наказом Міністерства економіки України № 1111-22 відбулося затвердження професійного стандарту «Еколог». Цей процес удосконалення законодавства є важливим кроком для модернізації освітніх програм для першого та другого рівнів вищої освіти, що допоможе у подальшому вирішити проблеми, які пов'язані з екологічною освітою. Адже у даному стандарті зазначені основні умови допуску до роботи та визначені умови первинної професійної підготовки, чітко визначена необхідність обґрунтованого застосування усього комплексу методів екологічних досліджень при підготовці фахівців-екологів [4, 9, 10, 11].

Так при дослідженні результатів роботи науковців в науково-практичному журналі «Екологічні науки» з 2012 по 2019 роки Шахман І.О. та Бистрянцева А.М. визначили, що серед опрацьованих публікацій математичний метод, як один із методів екологічних досліджень, використаний лише у третині наукових статей. Такий підхід до оцінки стану навколишнього природного середовища унеможлиблює оцінку реальних результатів екологічних досліджень. Також ускладнює можливість розробити конкретні рекомендації щодо подальшого плану дій, як, наприклад, у рубриках «Екологія природних ресурсів» і «Зміна клімату» даного журналу, що є вкрай необхідним [11].

У свою чергу, під час наукових досліджень здобувачі вищої освіти також не завжди використовують комплексні підходи для визначення, вивчення і вирішення порушених питань. Часто це призводить до ускладнень при проведенні аналізу роботи та унеможлиблює надання об'єктивних, ґрунтовних висновків проведених досліджень [1, 9, 10, 11].

Висновки. На основі виконаного аналізу поточного стану вищої екологічної освіти можна зробити висновки про те, що сучасна концепція екологічної освіти у вищих навчальних закладах потребує модернізації. На нашу думку, при модернізації освітніх програм для першого та другого рівнів вищої освіти потрібно приділити особливу увагу впровадженню переліку знань, умінь та навичок, формуючи його на основі переліку трудових функцій

професійного стандарту, для того аби навчити майбутніх фахівців-екологів виявляти та аналізувати закономірності у природі, вміти раціонально добирати методи екологічних досліджень та обробки отриманої інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрянцева А. М., Шахман І. О. Математична підготовка як один зі складників під час формування професійних компетентностей майбутнього еколога. Збірник наукових праць “Інноваційна педагогіка”. Випуск 10, Том 1. Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019. С. 90–92.
2. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях: наук.-метод. посіб. для вчителів / О. І. Бондар та ін. ; ред. О. І. Бондарь. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 228 с.
3. Кірейцева Г. В., Нікітюк М. Р. Етапи становлення професійної екологічної освіти в Україні. 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/234-1.pdf> (дата звернення: 24.09.2023).
4. Про затвердження професійного стандарту «Еколог»: Наказ Міністерства економіки України № 1111-22 від 04.10.2022 р. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/421-pakaz_1111.pdf (дата звернення 09.09.23).
5. Про концепцію екологічної освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#top> (дата звернення 08.09.23).
6. Сафранов Т. Вища екологічна освіта України: становлення і сучасний стан. Освітологічний дискурс. 2021. № 1 (32). С. 39–51.
7. Сафранов Т. Стандарти вищої екологічної освіти України: історія становлення, сучасний стан та проблеми впровадження. 2019. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6979/1/Safranov_SBO_2019.pdf (дата звернення: 24.09.2023).
8. Стандарти вищої екологічної освіти України: сучасний стан та проблеми реалізації / Т. А. Сафранов та ін. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна серія «Екологія». 2017. № 16. С. 141–149.
9. Шахман І. О., Бистрянцева А. М. Актуальність формування математичної компетентності у навчанні майбутніх фахівців-екологів. Загальна педагогіка та історія педагогіки. 2022. Т. 2, № 54. С. 142–145.
10. Шахман І. О. Актуальні аспекти формування складових професійної компетентності майбутнього еколога. Збірник наукових праць “Педагогічні науки”. Херсон. 2018. Вип. 81, Т. 3. С. 220–223.
11. Шахман І.О., Бистрянцева А.М. Математичний підхід до оцінки результатів екологічних досліджень Екологічні науки: науково-практичний журнал. К.: ДЕА, 2019. № 4(27). С. 124–128.

Науковий керівник кандидатка географічних наук, доцентка Шахман І.О.

ШАПОВАЛ А.В.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ САМОСТІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГІОНУ»

У статті розглянуто проблему методики організації самостійних та практичних робіт при вивченні розділу "Природа та населення свого адміністративного регіону" у 8 класі. Оскільки єдиних матеріалів для вивчення цього розділу немає, то досить часто спостерігається спрощене опрацювання цієї теми.

Ключові слова: самостійна робота, практична робота, географія рідного краю

The article addresses the issue of organizing independent and practical work when studying the section "Nature and Population of One's Administrative Region" in the 8th grade. Since there are no uniform materials for studying this section, simplified processing of this topic is often observed.

Key words: individual task, practical task, geography of the native region.

Проблема самостійної роботи учнів знайшла широке відображення в психолого-педагогічній та методичній літературі. У практиці викладання географії у школі застосовуються різні види самостійних робіт. Але при цьому немає певної системи, усвідомлюється їх об'єктивна складність, тому нерідкі випадки, коли учням дають завдання, з якими вони справитись не можуть або навпаки, занадто легкі, не викликають зусиль і інтересу. Часто спостерігається підміна самостійної роботи учнів різними видами тренувальних вправ, участю у розмові, де не потрібно пошук нового, а лише відтворюється, повторюється відоме.

Досі практичні роботи, передбачені програмою, проводяться не у всіх школах, виконуються учнями без відповідної підготовки. Недостатньо використовуються і можливості домашньої самостійної роботи у навчально-виховному процесі. У нашому дослідженні розглядається проблема самостійної роботи учнів щодо географії рідного краю.

Це пояснюється такими причинами:

1. Серед завдань, вирішуваних у школі, важливе місце належить вивченню регіонального компонента змісту географічного освіти, складовою якого є географія рідного краю.

2. Принципово нові підходи, закладені у програмі курсу географії, ставлять і нові методичні завдання перед курсом "Природа та населення свого адміністративного регіону".

3. Місце цієї теми як завершальної в курс географії України дозволяє орієнтуватися на досить високий рівень самостійності учнів і значно підвищити роль самостійної роботи у засвоєнні питань географії рідного краю, оскільки попередніх та основному курсі школярі отримали достатню підготовку.

4. Незважаючи на велику кількість методичних досліджень, проведених з окремих питань методики вивчення свого регіону, проблема організації самостійної роботи учнів щодо географії рідного краю повинна бути предметом спеціального дослідження.

Існуюче протиріччя між необхідністю систематичного використання самостійних та практичних робіт у процесі огляду географії та відсутністю їх системи та методики виконання щодо географії рідного краю зумовило актуальність теми дослідження.

Високий рівень знань учнів та виховне значення шкільної географії нерозривно пов'язані з удосконаленням методів освіти. Головне завдання такого вдосконалення полягає у тому, щоб максимально розвинути розумову активність учнів та навчити їх самостійно здобувати знання з різних джерел. Для вирішення цього завдання велике значення мають самостійні роботи. Проблема самостійних робіт - одна з найбільш розроблених у методиці навчання географії. У методичній літературі висловлюється одностайна думка про величезне значення самостійних робіт учнів у вивченні географії. Так, Н.Н. Баранський називає самостійну роботу над підручником та іншими матеріалами "одним із цінних видів класної роботи" (Баранський, 1990). Т.С. Панфілова вказує, що самостійна робота школяра при оволодінні новими знаннями, з одного боку, забезпечує більш свідоме та повне засвоєння матеріалу, відкриваючи багато нових сторін та властивостей фактів і явищ, що вивчаються, з іншого боку - розвиває його мислення, привчає до систематичної розумової діяльності та сприяє встановленню зв'язку теорії з практикою (Панфілова, 1960).

Підкреслюючи роль самостійної роботи у навчальному процесі, А.В. Даринський зазначає, що самостійні роботи за правильної їхньої організації сприяє розвитку в учнів інтересу до знань, більше міцному та свідомому засвоєнню матеріалу, сприяє вивченню різних географічних карт та атласів, а також спонукають їх до читання додаткової літератури для самоосвіти. Крім того, самостійні роботи сприяють активізації та розвитку творчої діяльності учнів, що у свою чергу є найважливішою умовою підвищення ефективності уроку. І нарешті, самостійні роботи є потужним засобом активізації розумової діяльності та засвоєння знань. (Даринський, 1961).

Самостійні роботи - важливий засіб формування наукового світогляду учнів. Вони допомагають засвоїти причинно-наслідкові зв'язки між географічними явищами, що сприяють формуванню особистого ставлення до матеріалу, що вивчається, направляють школярів на узагальнення знань, що розвивають їх мислення (Васильєв, Васильєва, 1990). Таким чином, самостійні роботи є найважливішою умовою успішного формування знань, наукового

світогляду, розвитку пізнавальних здібностей та виховання учнів, підготовки їх до праці.

Багато методистів розглядають самостійну роботу лише як діяльність учнів без безпосередньої допомоги з боку вчителя. Тут головна ознака самостійної роботи – самодіяльність учня. Простота і чіткість цієї ознаки приваблюють переважна більшість методистів та вчителів географії, які вважають самостійною будь-яку роботу, де учень діє сам. Щоправда, при цьому додаються слова "активно", "творчо", "свідомо". Але зазвичай критерії активності, свідомості, творчості не виділяються, тому встановити, чи справді робота самостійна, неможливо.

Інші методисти та вчителі вважають самостійною роботою учня діяльність, яка потребує розумової напруги. Найбільш вдале (це визнається більшістю педагогів) визначення поняття самостійної роботи учнів характеризується такими ознаками:

- а) наявністю завдання вчителя;
- б) наявністю часу для виконання;
- в) наявністю результату у вигляді усних відповідей, письмових, графічних та інших робіт;
- г) необхідністю розумової напруги [5].

За цими ознаками значно важче відрізнити самостійну роботу від несамостійної. Зрозуміло, те й інше розуміння самостійної роботи правомірні. Однак перше обмежено зовнішньою стороною навчання, його організацією, тоді як друге глибше розкриває внутрішні процеси навчання. Однак ці найпоширеніші тлумачення самостійної роботи учнів вирішують проблему лише частково. Враховуючи все сказане, необхідно виділити таку ознаку самостійної роботи учнів, яка мала би безпосередній зв'язок з її основною педагогічною функцією - навчання творчому застосуванню знань та вміння добувати нові.

У практиці школи до самостійних робіт нерідко відносять практичні роботи, що виконуються учнями фронтально під керівництвом вчителя. Істотна різниця між цими поняттями полягає в тому, що перед ними стоять різні цілі. До практичних робіт з географії відноситься різна робота з картою, цифровими показниками, спостереження у природі тощо. Все це направлено здебільшого на ознайомлення учнів із методами географічних прийомів навчальної роботи, що лежать в основі формування умінь та навичок, передбачених програмою. Зміст практичних робіт та використовувані джерела знань мають особливу географічну специфіку. Але сама назва "практична робота" ще не визначає співвідношення діяльності вчителя та учня, робота може виконуватися учнями як фронтально, з участю вчителя, і самостійно. Таким чином, практичні роботи відносяться до категорії змісту, час, як самостійні роботи є пізнавальною діяльністю учня [1, 4].

Самостійна робота - поняття, яке лежить як би в іншій площині і відбиває не характер, а форму діяльності школяра. Теоретична та практична роботи можуть виконуватися самостійно та несамостійно. У логічній термінології

«самостійна робота» та «практична робота» – поняття часткового збігу, перехрещуються [6].

У навчанні географії свого регіону як складника географії України є деякі об'єктивні умови, які дозволяють широко використовувати самостійні роботи учнів під час первинного засвоєння знань [3].

Учні перед вивченням географії свого регіону володіють різноманітними прийомами та складними видами розумової діяльності, необхідні виконання самостійних робіт. У курсах фізичної географії вони працюють із загальними та тематичними фізико-географічними картами і опановують такі специфічні для географії складними видами розумової діяльності, як складання по картами характеристики географічного оточення території, окремих елементів природи (рельєфу, клімату, внутрішніх вод, ґрунтів, природних зон) та комплексної фізико-географічної характеристики території. При вивченні соціальної та економічної географії України учні знайомляться з економічними картами та картосхемами, з економічною та демографічною статистикою і опановують деякі специфічні для економічної географії складніші види розумової діяльності, такими, як характеристика економіко-географічного положення території, господарська оцінка природних умов та природних ресурсів, складання характеристики галузей господарства, району та ін.

У ході виконання самостійних та практичних робіт з географії свого регіону ускладнюється характер пізнавальної діяльності учнів, вони вчаться користуватися різними джерелами інформації: картографічними (карти, картосхеми, картодіаграми), статистичними (таблиці, графіки, діаграми тощо), текстовими (текст підручника, додаткова література, матеріали періодичного друку тощо). Вимоги до різного характеру пізнавальної діяльності відображені у формулюванні змісту тієї чи іншої практичної роботи. Школярі вдосконалюють уміння складати географічні характеристики (в т.ч. та порівняльні) шляхом аналізу різних джерел інформації. При цьому багато завдань вони виконують на вищому рівні самостійності, застосовуючи знання та вміння самостійно за умов нових навчальних завдань [2, 7].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, вивчення досвіду роботи школи з цієї проблеми дозволяє зробити висновок про те, що самостійна робота учнів педагогічно ефективна, якщо проводиться постійно та на основі науково-обґрунтованої системи завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жемеров О. О. Робота з підручником географії у загальноосвітній школі. Харків: ХНУ, 2010. 20 с
2. Загальна методика навчання географії: підручник. О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. К.: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.
3. Ковальова А.П. Самостійна робота як засіб залучення учнів до пошукової діяльності. Географія і сучасність. 1999. Вип. 2. С. 179-184.
4. Лаврентієва Г. П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. К.: ІТЗН, 2007. 76 с

5. Ламекіна Г.О. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів 6-8 класів у процесі вивчення фізичної географії : автореф. дис... канд. пед. наук:13.00.02 / Г.О. Ламекіна ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.
6. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>
7. Молікевич Р.С. Структурні особливості категорії «медико-демографічна ситуація» з позиції суспільної географії Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2014. №1. С. 36–44.

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.

**ФАКУЛЬТЕТ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК,
ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ**

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В УЧНІВ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЕКЗОПЛАНЕТ,
ПОТЕНЦІЙНО ПРИДАТНИХ ДО ЖИТТЯ**

«Я нічого не вчу своїх учнів,
я лише створюю умови,
в яких вони самі навчаються»
Альберт Ейнштейн

У статті проаналізовано можливості формування дослідницької компетентності на уроках астрономії, під час вивчення теми «Екзопланети».

Ключові слова: освітній процес, дослідницька компетентність, астрономія, екзопланети.

The article analyzes the possibilities of forming research competence in astronomy lessons, during the study of the topic "Exoplanets".

Key words: educational process, research competence, astronomy, exoplanets.

Ще нещодавно вважалося, що вміння проводити дослідження були необхідні лише фахівцям, які працюють у вузах, наукових установах або правоохоронних органах. Однак сьогодні суспільство та економіка зазнали таких змін, що практично для кожної молоді людини, яка йде на навчання до вищого навчального закладу або починає свою професійну кар'єру, здатність до наукових досліджень стала важливою навичкою, якою вона повинна володіти.

Важко назвати освіченою дорослу людину, якщо вона не вміє працювати з різноманітною інформацією, не розвинула аналітичне мислення, не вміє визначати проблеми, розробляти пропозиції для їх вирішення і не має досвіду захисту своїх ідей.

Актуальною задачею для нової освіти є навчання учнів методам збору та обробки інформації через самостійну дослідницьку практику, в межах компетентнісного підходу. Це завдання передбачає цілеспрямований розвиток дослідницької компетентності учнів, що сприяє розвитку їх активного ставлення до навчання та зміцненню інтересу до власного пізнання [4].

Метою статі є дослідження можливостей розвитку дослідницької компетентності на уроках астрономії на прикладі обраної теми «Екзопланети».

Василь Сухомлинський виділяв важливість дослідницького підходу в педагогічній діяльності, стверджуючи, що вона має творчий характер за своєю логікою та філософською основою [3]. Василь Беспалько класифікував процес навчання на три види: репродуктивний, продуктивний і творчий. Він вважав, що людина має унікальну здатність виконувати різні види діяльності, включаючи репродукцію вже відомої інформації, генерацію нових знань та творчий процес [1]. Компоненти дослідницької компетентності включають:

потребу та інтерес до пошукової діяльності, знання з предметної області, знання про методи з предметної області, знання про способи пошуку та використання інформації, вміння проводити мисленнєву продуктивну діяльність, включаючи логічні операції, вміння виконувати навчальні досліди віртуально або в реальному середовищі за інструкціями, здатність робити висновки на основі проведеного дослідження, навчального або наукового, оцінка результатів власної навчальної або наукової діяльності.

Уроки фізики та астрономії надають великі можливості розвивати дослідницьку компетентність, включаючи виконання експериментів, роботу над проєктами, виконання робіт для МАН, а також лабораторні дослідження як на уроках, так і вдома.

Розвиток дослідницької компетентності на уроках астрономії може бути важливим завданням для учнів. Ось деякі шляхи, які можна використовувати для цього:

1. **Проведення астрономічних спостережень:** Дозвольте учням використовувати телескопи або біноклі для спостереження небесних тіл. Навчіть їх визначати зорі, планети, та інші об'єкти на небі. Це допоможе розвинути їхні навички спостереження та аналізу.

2. **Лабораторні роботи:** Проводьте лабораторні дослідження з астрономії, де учні можуть вимірювати різні параметри, такі як яскравість зір, відстань між планетами, або рух планет. Це допоможе їм розвивати вміння збирати дані та аналізувати їх.

3. **Проєкти та дослідження:** Дайте учням можливість обирати теми для проєктів або досліджень з астрономії. Наприклад, вони можуть досліджувати зоряні системи, планети або космічні місії. Підтримуйте їх у виборі методів дослідження та виконанні дослідів.

4. **Використання технологій:** Використовуйте астрономічне програмне забезпечення або веб-сайти для вивчення астрономії. Це може включати в себе використання астрономічних програм для відслідковування руху планет, дослідження космічних фотографій або аналіз космічних даних.

5. **Подорожі та відвідування обсерваторій:** Якщо це можливо, організуйте відвідування астрономічних обсерваторій або планетаріїв. Це дасть змогу учням отримати практичний досвід та взаємодіяти з фахівцями у сфері астрономії.

6. **Дослідження історії астрономії:** Вивчення історії астрономії та великих вчених у цій галузі може стимулювати інтерес до науки. Розповідайте про важливі відкриття та досягнення астрономії.

7. **Участь у конкурсах та олімпіадах:** Залучення учнів до астрономічних конкурсів і олімпіад може бути мотивуючим і допомогти розвинути їхні дослідницькі навички.

8. **Групові дослідження:** Сприяйте співпраці між учнями у рамках групових проєктів та досліджень, де вони зможуть обмінюватися ідеями та навичками.

Загалом, розвивати дослідницьку компетентність на уроках астрономії важливо за допомогою практичних досліджень, проектів та заохочувати учнів бути активними дослідниками у цій захоплюючій галузі науки.

Дослідження екзопланет (планет поза нашою Сонячною системою), придатних для життя, є однією з центральних тем у астрономії і науці про космос та стане цікавою для учнів під час дослідження та реалізації вище зазначених підходів.

Екзопланети стали об'єктом інтенсивного дослідження в астрономії, оскільки вони можуть допомогти нам зрозуміти, чи існують інші місця у Всесвіті, де може існувати життя. За допомогою різних астрономічних методів, таких як метод транзитів і метод радіальних швидкостей, астрономи виявили тисячі екзопланет, і багато з них перебувають в "зоні життя" своїх зір, де умови можуть бути сприятливими для життя [2]. На сьогоднішній день було виявлено тисячі екзопланет, і деякі з них можуть мати умови, сприятливі для розвитку життя, хоча конкретні докази ще потребують подальших досліджень. Детальну інформацію про екзопланети можна знайти в спеціальних астрономічних каталогах. Існує кілька каталогів екзопланет, де зберігається інформація про виявлені позасонячні планети. Один з найбільш відомих та широко використовуваних каталогів екзопланет це "NASA Exo planet Archive" (Архів позасонячних планет NASA). Учням можна запропонувати виконати групове дослідження екзопланет за цим каталогом, та дослідити які з них придатні для життя, за наступними характеристиками:

1. **Зона життя:** Екзопланета має перебувати в так званій "зоні життя" навколо своєї зорі, де температура дозволяє існування рідкої води. Вода вважається ключовим компонентом для життя, і вона може існувати у різних станах на різних планетах.
2. **Тип зорі:** Тип та характеристики зорі, навколо якої обертається екзопланета, мають велике значення. Менш яскраві та стабільні зорі, подібні до Сонця, є більш сприятливими для розвитку життя.
3. **Атмосфера:** Якість атмосфери планети також важлива. Наявність атмосферного шару, який може утримувати тепло і захищати від шкідливого випромінювання, є важливою для життя.
4. **Магнітне поле:** Екзопланета має мати стабільне магнітне поле, яке захищатиме її від шкідливого космічного випромінювання та сонячного вітру.
5. **Геологічна активність:** Присутність геологічної активності, такої як вулканічна діяльність, може створювати умови для життя, наприклад, підтримувати теплові джерела та інші необхідні умови.

Пошукова діяльність в групі має численні переваги та користі, оскільки команда може спільно працювати над вирішенням завдань і досягати більш якісних результатів. Серед переваг – *швидше досягнення результатів* (робота в команді може допомогти в швидшому розгляді і аналізі інформації, що зменшує час, необхідний для завершення завдання); *спільне навчання* (під час пошукової діяльності в групі учасники можуть вчитися один від одного, обмінюючись

знаннями та досвідом); *креативність та інновації* (різноманітність думок і підходів може призвести до виникнення нових ідей і інноваційних рішень); *підвищення мотивації* (робота в групі може підвищити мотивацію учасників завдяки взаємній підтримці та відповідальності перед командою); *зменшення ризику помилок* (група може виявляти і виправляти помилки швидше та ефективніше завдяки колективній експертизі).

Використавши запропонований підхід з учнями ми можемо зробити наступні висновки: під час астрономічних досліджень було помічено підвищення активності учнів на уроці, оскільки вони енергійно виконували завдання та активно обговорювали отримані результати; незважаючи на простоту і розповсюдженість інформації, яка використовувалась, воно викликало зацікавленість учнів та стимулювало їх до пошуку відповідей на поставлені питання; обговорення отриманих результатів вимагало більше часу, ніж проведення самих досліджень, тому потрібно розглядати альтернативні способи презентації отриманих результатів; оцінка якості роботи учнів здійснювалася через використання рівневих контрольних завдань. Результати цих завдань підтвердили, що використання досліджень сприяє підвищенню рівня знань учнів та позитивно впливає на їх інтелектуальний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько В.П. Параметри критерії діагностичної цілі. Шкільні технології, 2006. №1. С. 118 – 128.
2. Биков М.С. Екзопланети [Текст] / М.С. Биков, Д.М. Чумак // Перший крок у науку: матеріали VI студентської конференції фак-ту електроніки та інформаційних технологій, м. Суми, 7 грудня 2014 р. / Відп. за вип. С.І. Проценко. — Суми: СумДУ, 2014. — С. 136.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Вибрані твори в п'яти томах. Т.4. К.: Радянська школа, 1977. С. 393 – 628.
4. Шарко В.Д. Сучасний урок фізики: технологічний аспект: посібн. для вчителів та студентів / В.Д. Шарко. – Херсон: Олді-Плюс, 2004. – 190 с

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор Кузьменков С.Г.

УКД 373.5

ЗАПОРОЖЕЦЬ К.О.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ

У статті проаналізовано поняття відеоконтент, рекомендації та можливості щодо використання відеоконтенту на уроках фізики.

Ключові слова: освітній процес, онлайн ресурси, відео-ресурс, відеоконтент, дистанційне навчання.

The article analyzes the concept of video content, recommendations and opportunities for using video content in physics lessons.

Keywords: educational process, online resources, video resource, video content, distance learning.

У сучасних умовах, коли інформаційні технології розвиваються дуже швидко, стає необхідним створення нового навчально-виховного середовища. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій стає актуальним і на уроках фізики. Серед сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання можна виділити такі:

- *Інтернет-технології*, які включають в себе можливості використання мережі Інтернет для пошуку інформації, комунікації та співпраці.
- *Мультимедійні програмні засоби*, які дозволяють використовувати відео, зображення, аудіо та інші мультимедійні елементи для навчання.
- *Офісне та спеціалізоване програмне забезпечення*, яке може бути використане для організації навчального процесу та обробки даних.
- *Електронні посібники та підручники*, які надають доступ до навчального матеріалу у електронному вигляді.
- *Системи дистанційного навчання*, які дозволяють навчатися та спілкуватися з викладачами та однокласниками віддалено, без потреби фізичного присутності в аудиторії.

Дослідники все частіше розглядають питання використання аудіо та відео технологій у навчальному процесі у своїх наукових дослідженнях, так О.Дущенко класифікує типи освітнього відео контенту, включаючи професійні навчальні фільми, студійні та натуральні відео лекції, відео скрайбінг, відео інфографіку, скрінкасти, демонстрації, інтерактивні відеоролики, 3D-візуалізацію, псевдо-відео, відео-таймлайн та відео масштабування [1]. З іншого боку, Л. Варченко-Троценко та інші автори розробляють вимоги до навчального відео контенту для електронних курсів і розкривають етапи його створення з метою подальшого використання у навчальному процесі, особливо з використанням технології мікро-навчання [2].

Аналіз науково-методичної літератури вказує на те, що відеоурок може бути розглянутий як частина більш загального поняття, а саме "відеоресурс". У нашому дослідженні ми опираємося на визначення Я. Глинського, який розглядає відео ресурс як особливий електронний ресурс, побудований на основі відеоданих [3].

Перед використанням будь-якого відеофільму, вчитель повинен розглянути, чи він відповідає цілям уроку та вимогам дидактики. При огляді фільму, вирішіть, чи потрібно використовувати його в цілому чи частково.

Якщо ви вибрали використання окремих фрагментів, після перегляду фільму виберіть необхідні фрагменти та визначте послідовність їх показу, так, щоб вони ілюстрували ваше викладання, не руйнуючи послідовності навчального матеріалу.

Також зверніть увагу на якість дикторського тексту та його відповідність цілям та завданням уроку. Ви можете вирішити показувати фільм із звуком або без нього, якщо звук не відповідає меті відеопоказу, розгляньте можливість додаткових коментарів.

Якщо ви вирішили показати відеофільм повністю, вам потрібно підготувати учнів до цього. Сформулюйте мету перегляду та встановіть зв'язок між фільмом і темою уроку, визначивши ключові моменти, які важливо засвоїти учням. Щоб зробити перегляд осмисленим, можна поставити учням питання або завдання під час перегляду.

Для оптимального використання відеофрагментів важливо враховувати їх частоту використання. Щоб учні звикли до них і не відволікалися, рекомендується використовувати їх регулярно, але не надто часто, наприклад, 3-4 рази на тиждень [4, 5].

Також слід враховувати, що учні краще запам'ятовують кадри, переглянуті на початку уроку, менше - в середині та гірше - в кінці уроку. Тривалість відео фрагментів не повинна перевищувати 4-6 хвилин, і кількість фрагментів на одному уроці не повинна перевищувати трьох.

Після перегляду фрагменту обов'язково дайте учням коротку паузу, оскільки напруга під час перегляду велика.

Відео фрагменти можна використовувати на різних етапах уроку і з застосуванням різних методів викладання:

- як ілюстрацію до пояснень вчителя під час вивчення нового матеріалу;
- як активно-евристичний інструмент, коли учні самостійно шукають відповіді у фільмі на запитання, поставлені вчителем;
- як засіб постановки проблеми, розкриття мети та завдань уроку, що допомагає залучити інтерес учнів;
- на етапі повторення та узагальнення вивченого матеріалу.

Загалом, відеофрагменти можуть бути важливим інструментом для покращення якості навчання, сприяти кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу учнями. Під час опитування вчителів з Херсонської області було запропоновано оцінити відео-канали за допомогою трьох-бальної шкали (3 - часте використання, 2 – не часте використання, 1 - нульове використання). Додатково, вчителям було задано запитання про те, чому деякі канали були оцінені на 1 бал, що дозволило провести класифікацію каналів на три групи в залежності від їхнього рівня застосування на уроках фізики.

Бал	Назва каналу	Посилання
3	Цікава наука	https://www.youtube.com/@cikavanauka
	Valery Alimovich	https://www.youtube.com/@valeryalimovich7484/videos
	Фізика це просто	https://www.youtube.com/@user-yj8tz7qp4t
	Фізика Онлайн	https://www.youtube.com/@Physics Online
2	Топ Школа	https://www.youtube.com/@TopShkolaUA
	Всеукраїнська школа онлайн	https://www.youtube.com/@user-cu2je9cb2x
	GetAClass - Physics	https://www.youtube.com/@getaclass_physics

1	Павел ВИКТОР Creative Learning Jefferson Lab Physics with Elliot	https://www.youtube.com/@pvictor54 https://www.youtube.com/@creativelearning3d/videos https://www.youtube.com/@JeffersonLab/videos https://www.youtube.com/@PhysicswithElliot
---	---	--

3 бали: Деякі відео-канали отримали оцінку 3 бали, що свідчить про те, що вчителі часто використовують ці ресурси на уроках. Відео може використовуватися для візуалізації складних фізичних явищ, демонстрації експериментів або надання ілюстрацій до теоретичних матеріалів.

2 бали: Деякі відео-канали були оцінені на 2 бали, що може означати, що вчителі використовують їх рідше. Це може стосуватися відео, які не є основним джерелом навчального матеріалу, але вони можуть використовуватися для розширення знань учнів або для різноманітності уроків.

1 бал: Вчителі не використовують іноземні відео та українські канали, оцінені на 1 бал. Це може бути через ряд причин, серед яких: недостатність відповідних матеріалів, незручні у використанні; відсутність відповідних програмі тем; займає багато часу для перегляду; немає необхідних демонстрації експериментів або анімацій для пояснення певних фізичних явищ; є інші альтернативні короткі відео (до 5-6 хвилин) на інших каналах. Довгі за часом відео, які містять необхідний для вивчення матеріал учителі пропонують учням для самоосвіти.

Використання відеоматеріалів на уроках фізики позитивно впливає як на **учнів** (*обговорення відео під час занять та розв'язання проблемних питань підвищує мотивацію до навчання, розвиває критичне мислення; перегляд відеоматеріалів під час самостійного опрацювання вдома у зручному темпі, з паузами, навіть декілька разів сприяє глибшому засвоєнню матеріалу*) так і на **вчителів** (вони більш залучені до активного навчання учнів, під час обговорення відео; дозволяє фокусуватися на виявленні труднощів, які виникають у процесі засвоєння матеріалу, об'єднувати віртуальну взаємодію з кожним учнем з реальним спілкуванням через запитання та обговорення; отримання інструменту для сприяння розвитку мислення учнів (зокрема мисленевих операцій: аналіз, синтез і оцінювання). Але використання відео на уроках, потребує детальнішого вивчення та ознайомлення з наявними відеоматеріалами в інтернеті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дущенко О. С. Особливості використання відеосервісу youtube у навчальному процесі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Вип. 4 (99). С. 95–106. URL: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.4\(99\).2019.95–106/](https://doi.org/10.35433/pedagogy.4(99).2019.95–106/).
2. Варченко-Троценко Л., Тютюнник А., Терлецька Т. Використання відеоматеріалів в електронних навчальних курсах. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, 2019, С. 375382. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29872/1/L_Varchenko_A_Tiutiunyk_T_Terletska_OPENEDU_SE_NDLIO.pdf.
3. Адамова І., Головарчук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. Витоки педагогічної майстерності. Полтава, 2012. Випуск 10. С. 3-6.

4. Глинський Я.М., Федасюк Д.В., Ряжська В.А. Розроблення і використання електронних відео ресурсів навчального призначення. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 58. №2. С. 67-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_58_2_9
5. Дрозд В. Відео урок та програми для його створення при підготовці майбутніх учителів технології. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/konferentsii/fizyka-tekhnohiiinavchannia/70-2015/teoriia-ta-metodyka-tekhnohichnoi-osvity/251-videourok-ta-prohramy-dlya-yoho-stvorennya-pry-pidhotovtsi-maybutnikhuchyteliv-tekhnohiiy.html>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Гончаренко Т.Л.

УКД 373.5

КОЛЕСНИК А.В.

ЗМІСТОВНИЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті висвітлені основні компоненти методики формування екологічної компетентності школярів під час викладання фізики у закладах базової середньої освіти.

Ключові слова: освітній процес, компетентність, екологічна компетентність.

The article highlights the main components of the methodology for the formation of environmental competence of schoolchildren during the teaching of physics in institutions of basic secondary education.

Key words: educational process, competence, environmental competence.

Процеси, які відбуваються сьогодні, та результат діяльності людства істотно впливають на навколишнє середовище. Саме тому необхідно прищеплювати учням не тільки любов до природи, а уміння її уберігати. Здійснювати екологічне виховання можуть вчителі на більшості шкільних дисциплін. Але фізика, як одна з провідних природничих наук, надає можливість озброїти учнів такими знаннями, які допоможуть їм не тільки пояснити наслідки екологічних катастроф, а й сформувати ціннісне ставлення до навколишнього середовища.

Реалізувати зазначені цілі надає можливість компетентнісний підхід, методика використання якого під час викладання фізики знайшла відображення у роботах багатьох науковців, серед яких Н. Бібік, Т. Засєкіна, О. Ляшенко, М. Головка, Н. Голуб, О. Пометун та інші.

Компетентнісний підхід, у сучасних умовах розвитку суспільства найбільше відповідає умовам ринкової економіки, оскільки дозволяє сформувати у школярів не тільки знання, уміння та навички, а й компетентності, яких вимагає суспільство від кожного її члена [1].

Узагальнюючи підходи до вивчення поняття «компетентнісний підхід», ми прийшли до висновку, що цей підхід є спрямованістю освітнього процесу на формування та розвиток здатності здобувача практично діяти та використовувати набуті знання, уміння, навички та життєвий досвід.

Кожен учитель у межах своєї дисципліни може формувати ключові та предметні компетентності. Але, формування та розвиток саме екологічної компетентності є провідною ідеєю основних нормативних документів, які регламентують освітній процес з фізики у закладах базової середньої освіти (Державний стандарт базової середньої освіти, Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, Національна доктрина розвитку освіти, програма з фізики).

Проблемі формування та розвитку екологічної компетентності на уроках фізики присвячені роботи багатьох науковців, серед яких Н. Баюрко, Ю. Бойчук, С. Ключка, С. Грищенко, Т. Миронюк та інші. У своєму дослідженні ми спираємося на визначення екологічної компетентності Н. Баюрко, яка визначає екологічну компетентність як інтегративну характеристику особистості, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді, ціннісних орієнтаціях та визначає готовність до екологічної діяльності [2].

У процесі дослідження було виділено три компоненти екологічної компетентності, а саме: когнітивний (лежить в основі екологічного світогляду, виражається у світосприйнятті та світорозумінні), діяльнісний (забезпечує опанування учнем світоглядних знань у процесі формування природничо-наукової картини світу на основі наукових знань), емоційно-ціннісний (передбачає усвідомлення особистості як частини природи).

На уроках фізики вчитель має широкі можливості для формування та розвитку екологічної компетентності. Саме тому, нами була розроблена методика формування та розвитку екологічної компетентності учнів на уроках фізики на прикладі розділу фізики 8 класу «Електричні явища. Електричний струм».

Розроблена методика формування екологічної компетентності учнів 8 класу включала три компоненти: цільовий, змістовий та технологічний [3]. Так, цільовий компонент методики формування екологічної компетентності школярів узгоджується із нормативними документами, які лежать в основі освітнього процесу у закладах базової середньої освіти та описують результат освітньої діяльності учнів.

Оскільки методика формування екологічної компетентності учнів 8 класу повинна забезпечити глибину знань та високий рівень усвідомленості вивченого навчального матеріалу школярами, необхідно чітко визначити зміст цієї методики. При виборі змісту необхідно використовувати міжпредметні зв'язки, які будуть забезпечувати необхідний рівень оволодіння учнями екологічними знаннями [4]. У зв'язку з цим, нами був проведений аналіз навчальної програми з фізики та виділені теми уроків, на яких доцільним є використання навчального матеріалу екологічного змісту. Окрім цього, нами

був підібраний початковий матеріал екологічного змісту, який може бути використаний вчителем на уроці (таблиця 1).

Таблиця 1

Змістове наповнення деяких уроків розділу «Електричні явища. Електричний струм» з позиції формування екологічної компетентності учнів 8 класу

Тема уроку	Змістове наповнення екологічного змісту	Джерела інформації
Електричні явища. Електризація тіл. Електричний заряд	Електризація на виробництві та в побуті.	https://tvir.biographiya.com/elektrizaciya-til-na-virobnictvi-ta-v-pobuti/ https://naukozavr.info/fizuka/elektryzatsiya-til/ https://ppt-online.org/22522
Електричне поле	Атмосферна електрика, її виявлення і вплив на людину	https://tvir.biographiya.com/atmosferna-elektrika-korotko/ https://uk.wikipedia.org/wiki/Атмосферна_електрика https://avdiivka.ptu.in.ua/news/08-39-12-29-10-2020/
	Вплив електричного поля на живі організми	https://prezi.com/ft120iczlppq/presentation/ https://www.slideshare.net/ssuserce62aa/ss-38822211 https://gdz4you.com/prezentaciyi/fizyka/vplyv-elektrychnogo-polya-na-zhyvi-organizmy-5625/ https://buklib.net/books/30158/
Електричний струм. Дії електричного струму	Вплив електричного струму на живі організми	https://futurenow.com.ua/diya-elektrychnogo-strumu-na-organizm-lyudyny-prosto-pro-skladne/ http://op.rv.ua/article/diya-strumu-na-organizm-lyudyny https://joiner.org.ua/okhorona-pratsi/vydy-elektryky-vplyv-elektrychnoho-strumu-na-orhanizm-liudyny.html https://buklib.net/books/35194/

До технологічного компонента методики формування та розвитку екологічної компетентності учнів 8 класу увійшли форми, методи та засоби, які сприяють досягненню поставленої цілі.

Основними формами роботи учнів на уроках фізики у процесі формування та розвитку у них екологічної компетентності були виділені наступні: індивідуальна, групова та колективна форми роботи, а також урочна

та позаурочна. До основних методів, які сприяють досягненню поставленої мети, нами були віднесені задачний, проблемно-пошуковий, дослідницький та метод проектів. Основними засобами були виділені такі як: тексти задач, контрольні роботи, навчальні матеріали екологічного змісту з підручників та мережі Інтернет, мобільний телефон, комп'ютер.

Враховуючи виділені форми, методи та засоби навчальної діяльності школярів на уроках фізики, нами були розроблені задачі екологічного змісту, плани виконання фізико-екологічних проектів, а також розроблені конспекти уроків, які містять навчальний матеріал екологічного змісту.

Наведемо приклади задач екологічного змісту, які можуть бути запропоновані учням 8 класу при викладанні розділу «Електричні явища. Електричний струм»:

- Для видалення льоду з електричних дротів залізничної магістралі, що утворюється під час ожеледі, по дроту пропустили струм силою 450 А. Скільки льоду при $t=0$ °С плавалося кожну хвилину? Напруга в лінії 600 В. ККД приведенного способу очищення дроту 50%.
- Чому вітрові й сонячні електростанції не набули поки що широкого використання в нашій енергетиці? Чи властиві екологічно небажані чинники гідроелектростанціям?

Учням також можна запропонувати фізико-екологічні проекти, які можуть бути як короткотривалі так і довготривалі. Орієнтовна тематика навчальних проектів наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Тематика фізико-екологічних проектів для учнів 8 класу

<p>Вплив електричного струму на організм людини</p>	<p><i>Можливі об'єкти дослідження:</i> організм людини, електричний струм. <i>Ключові питання (проблема):</i> Дії електричного струму. Безпечний та вражаючий струм. Електрика самої людини.</p>	<p>http://www.npblog.com.ua/index.php/lyudina/dija-elektrichnogo-strumu-na-organizm-ljudini.html http://www.npblog.com.ua/index.php/meditsina/tsiljuschi-strum.html http://nydmond.com.ua/skilki-elektriki-viroblyaye-lyudina/ http://library.if.ua/book/9/981.html http://posibnyky.vntu.edu.ua/o_p/6-1.html http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/fizika-liudini.html</p>
<p>Використання енергозберігаючих ламп: переваги та недоліки.</p>	<p><i>Можливі об'єкти дослідження:</i> енергозберігаючі лампи <i>Ключові питання (проблема):</i></p>	<p>https://prote.ua/ua/preimushhestva-i-nedostatki-jenergoberegajushhih-lamp.html https://dani-info.com/perevagi-ta-nedoliki-energozberigayuchih-lamp/</p>

	Область використання енергозберігаючих ламп; Види та характеристики ламп;	http://iskra.com.ua/index.php/uk-UA/novyny-ta-statti/item/39-enerhozberihayuchi-lampy-za-i-proty https://prometr.com.ua/strojmaterialy/energozber-gayuch-lampi-vidi-harakteristiki-zastosuvannya-plyusi-ta-m-nusi/
--	--	--

Метод проблемно-пошукового навчання був використаний нами під час розробки конспектів уроків з фізики для учнів 8 класу.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що вчитель фізики має широкі можливості щодо формування екологічної компетентності школярів. Розроблена методика формування та розвитку екологічної компетентності учнів 8 класу була впроваджена до освітнього процесу. Результати педагогічного експерименту засвідчили наявність позитивних результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мендерецький В., Муравський В. Методика реалізації компетентнісного підходу в процесі вивчення фізики. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, 2016. Т. 1, №4, С 161-164.
2. Баюрко Н. В. Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Вінниця, 2017. 256 с.
3. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання*. Київ, 2010. №9 (16). С. 16-29.
4. Куриленко Н. В. Методична система формування екологічної компетентності учнів основної школи у процесі навчання фізики. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. Херсон, 2014. Вип. 66. С. 142-150.

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Коробова І.В.

УКД 37.016

КОРШУН Ю.К.

РОЛЬ АЛГЕБРАЇЧНОГО АПАРАТУ У РОЗВИВАЮЧИХ ІГРАХ

У статті висвітлено роль використання алгебраїчного апарату в розвиваючих іграх та аналізується ефективність застосування технології ігор з алгебраїчною методологією у шкільній програмі старшої школи.

Ключові слова: алгебраїчний апарат, розвиваючі ігри, алгебраїчні методи, методології, старша школа, методичні особливості.

The article highlights the role of the use of algebraic apparatus in educational games and analyzes the effectiveness of the application of the technology of games with algebraic methodology in the school curriculum of high school.

Key words: algebraic apparatus, educational games, algebraic methods, methodologies, high school, methodological features.

Мета статті. Висвітлити роль алгебраїчних методів у математичних іграх для старшої школи та показати важливість застосування в математиці розвиваючих ігор як ефективний засіб засвоєння навчального матеріалу.

Постановка завдань. Аналіз теоретичних основ використання алгебраїчних методів. Дослідження шкільної програми з математики старшої школи щодо застосування в навчальній практиці алгебраїчних методів в розвиваючих іграх.

Актуальність дослідження полягає у тому, що досліджувана нами роль алгебраїчного апарату в розвиваючих іграх матиме великий вплив на полегшення засвоєння учнями матеріалу з геометрії. Щоб формувати основні предметні компетенції учнів, треба час від часу застосовувати техніку розвиваючих ігор з алгебраїчною методологією розв'язку. Адже, за даними навчальної освітньої платформи Всеосвіта більшість школярів стверджують, що алгебра засвоюється краще ніж геометрія. Враховуючи сучасний вид онлайн навчання та активне використання учнями інтернет – технологій, можна без перешкод знайти заданий алгоритм в Інтернеті та виконати обчислення, або, не гаючи часу, за допомогою ChatGPT в один клік отримати розв'язок. З геометрією такий процес не завжди коректний, тому що, в програмі трапляються завдання, котрі не зводяться до загальних алгоритмів, та вимагають від учнів самостійної побудови, а сам розв'язок залежатиме від її правильності [1].

Розвиваючі ігри із вмістом алгебраїчного апарату, стануть шляхом до покращення розумових здібностей школярів, поліпшення сприйняття та засвоєння учнями матеріалу з геометрії у формі гри.

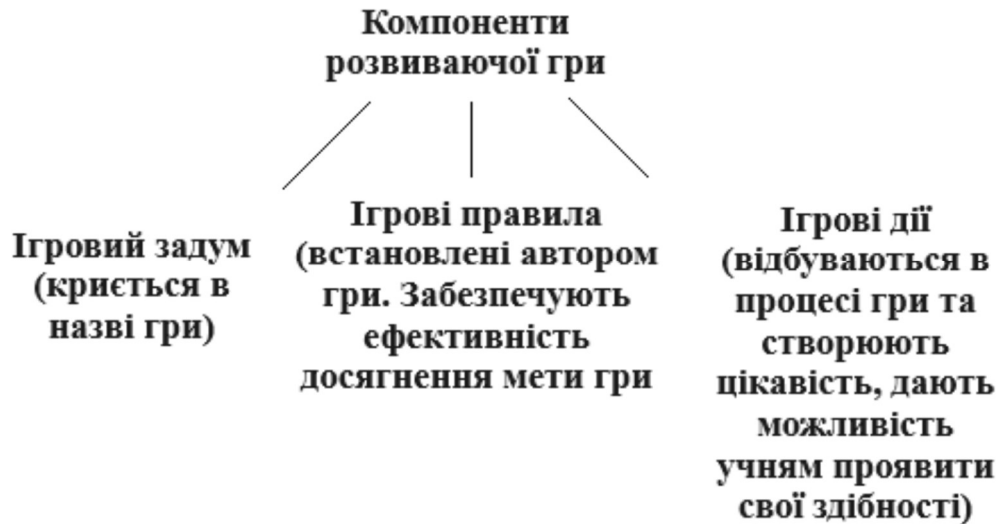
Аналіз останніх джерел і публікацій. Вивченням розвиваючих ігор займалися Хомич О., Заволокіна Т.В «Дидактичні ігри на уроках математики», Беседін Б.Б., Максименко І.О. «Педагогічні умови використання дидактичної гри на уроках математики»; алгебраїчним апаратом – Ткаченко О.Д. «Методика навчання алгебраїчного методу» та інші.

Виклад основного матеріалу. За словами В.О. Сухомлинського гра – це шлях до освіченості дитини, вікно у розумовий і духовний світ юнаків. Не використовуючи методи гри ми позбавляємо себе і учнів допитливості і цікавості в нашому предметі. Розвиваючі ігри поєднують у собі як виховання учнів, так і навчання. При їх реалізації на уроці ми розширюємо коло інформації, де школярі зацікавлюються темою уроку, починають розвивати свій інтелект. Якщо порівняти подачу матеріалу від серйозного викладу сухого тексту і цікавої захоплюючої гри, ми матимемо зовсім різні результати, адже

ще з дитинства гра розслаблює, стимулює зниження психічного навантаження, й саме це дає поштовх до реалізації мети уроку.

Розвиваючі ігри допомагають в процесі навчання як форма вивчення матеріалу, так і засіб закріплення знань. Головна ціль таких ігор – досягнення мети уроку [6].

Щоб створити чи інтерпретувати розвиваючу гру, треба скористатися структурними компонентами гри. А саме:

Мета алгебраїчного методу зводиться до того, щоб правила гри спрощували систему геометричних побудов до алгебраїчного рівняння: заміна повної побудови до одного чи декількох ідентичних фрагментів. Для вирішення гри використовуємо отримані дані цих фрагментів, підбираємо потрібну формулу та обчислюємо. Завдяки цьому через використання певної кількості разів вказаних фрагментів ми досягаємо мети гри.

Розв'язок розвиваючих ігор на побудову алгебраїчним методом поділяють на такі етапи:

- 1) робимо припущення, що гру вже розв'язали; будуємо на малюнку шуканий елемент до визначення якого зводиться розв'язок гри.
- б) знаходимо відповідне теоретичне обґрунтування та складаємо співвідношення, які зв'язують невідомі з даними в задачі величинами;
- в) розв'язуємо відповідні співвідношення рівняння;
- г) досліджуємо отримані розв'язки.

Мною запропоновані приклади розвиваючих ігор з використанням алгебраїчного апарату для застосування в навчальному процесі математики 10 – 11 класів:

- **Гра: найщільніше пакування куль у двовимірному просторі.** Суть гри полягає у тому, що в коробку треба упакувати 41 кульку діаметром 1 сантиметр. Реалізація алгебраїчного методу здійснюється через зведення побудови конструкції з'єднуючої центри 41 кола до алгебраїчного рівняння.
- **Головоломка Слотобера – Граатсми.** Відома як найменше нетривіальне 3D упакування, де треба створити куб із шести блоків і трьох .

- **Головоломка «Кубики Сомы».** Вважається 3D аналогією поліміно, де наявні сім фігур, шість з яких складені із по чотири різно змодельовані кубики та один із трьох. Завдання гри: треба скласти куб розмірами . Найцікавіше те, що існує 240 варіантів інтерпретації результату гри, як і варіантів алгебраїчних рівнянь.
- Аналогічні розвиваючі ігри: головоломка Конвея, куб Бедлама, диявольський куб – здійсненні на основі полікубів.

Висновки. Здійснений нами аналіз, дає змогу дійти висновку, що розвиваючі ігри мають вплив на розвиваючу, виховну та пізнавальну діяльність учнів. Розвиваючі ігри дають можливість досягти мети уроку та спрощують систему геометричних побудов. Згідно розробленої нами методики використання розвиваючих ігор на уроках математики, застосування гри під час уроку потребує наочного моделювання гри та використання алгебраїчного апарату для скорочення процесу обчислення. Ця методологія розвиває психолого – активні види пам'яті: рухову, образну, словесно-логічну, що покращує сприйняття матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алгебра чи геометрія. URL: <https://vseosvita.ua/user/id135231/blog/algebra-chy-geometriia-87211.html>
2. Бартіш М. Я., Роман Л. Л. Теорія ігор. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2005. — 120 с.
3. Бевз Г.П. Алгебра: Проб. підр. для 7–9 кл. серед. шк. – 2- ге вид. – К.: Освіта. 1997. – 303с.
4. Бевз Г.П. Методика викладання математики: Навч. посібник. – 3-те вид. – К.: Вища шк., 1989. – 367 с.
5. Бевз Г.П.. Методика розв'язування алгебраїчних задач у 6-8 класах. -Київ. “Радянська школа”, 1975.- 240 с.
6. Бурда М.І. Розв'язування задач на побудову.-К.: «Радянська школа», 1986.-112 с.
7. Гра – це прогресивний засіб навчання. URL: <https://www.schoollife.org.ua/gra-tse-progresyvnyj-zasib-v-protsesi-na/>
8. Головань М.С. Розвиток пізнавальної активності учнів в процесі навчання алгебри і початків аналізу на основі НІТ. Дис. канд. пед. наук. - К.НПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. - 190 с.
9. Дослідження операцій. Ч. 3. Ухвалення рішень і теорія ігор / М. Я. Бартіш, І. М. Дудзяний. — Львів: Видав. центр Львівського національного університету ім. І.Франка, 2009 . — 277 с.
10. Жалдак М.І. Комп'ютер на уроках математики: Посібник для вчителів. – К.: Техніка, 1997. – 303 с.
11. Кушнір І.А. Методи розв'язання задач з геометрії.- К.: Абрис, 1994.- 464с
12. Печерський С.Л., Беляєва А.А. Теорія ігор для економістів, 2001
13. Субботін. А. Ігор теорія. Політична енциклопедія. Редкол.:Левенець Ю., Шаповал Ю. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.273

Науковий керівник доктор фізико-математичних наук, професор Савченко О.Г.

КУЛИК В.В.

**ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ
ГЕОМЕТРІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

В статті розглядається питання застосування різноманітних графічних методів при вивченні стереометрії у старших класах загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: викладання стереометрії, графічні методи, розв'язування конструктивних задач.

The article examines the issue of the application of various graphic methods in the study of stereometry in senior classes of secondary schools.

Key words: teaching stereometry, graphic methods, solving constructive problems.

Графічні методи відіграють важливу роль в навчанні стереометрії у старших класах та мають ключове значення для розвитку уяви та мислення здобувачів. Вони допомагають здійснювати візуалізацію складних просторових зв'язків таких, як перетини площин, об'ємні фігури та їх властивості. Це допомагає здобувачам краще розуміти геометричні концепції, які є досить важливими у стереометрії [2]. Також графічні методи стимулюють розвиток просторового мислення здобувачів. Вони допомагають їм уявляти тривимірні об'єкти, їхню форму, розміри та розташування у просторі. Це розвиває їхню здатність сприймати та аналізувати об'єкти в тривимірному вигляді. Використання графічних методів може зробити навчання стереометрії більш цікавим та захопливим для здобувачів. Вони бачать конкретні візуальні результати своєї роботи, що може збільшити їхню зацікавленість у предметі. Крім цього, графічні уявлення можуть полегшити вивчення та розуміння теоретичних концепцій у стереометрії. Вони можуть допомогти здобувачам побачити, як абстрактні поняття переносяться на реальні об'єкти та явища у тривимірному просторі. Створення графічних схем та моделей може стимулювати креативність здобувачів. Вони можуть розробляти власні методи відображення об'єктів та демонструвати їхні знання через творчі підходи, що сприяє розвитку їхньої проблемної думки. Усі ці переваги графічних методів обумовлюють їх значну роль у викладанні стереометрії та визначають актуальність питання застосування цих методів при викладанні дисциплін геометричного циклу.

Графічним методом вважається такий підхід у навчанні або дослідженнях, що передбачає застосування графічних засобів (схем, діаграм, малюнків тощо) з метою візуалізації та структурування інформації, що мати можливість більш зрозуміло подавати та аналізувати різноманітні концепції,

процеси або дані. Питанням застосування графічних методів присвячено значну кількість робіт вітчизняних педагогів та методистів. Так, психологічні аспекти формування графічних знань, навичок та умінь досліджували у своїх працях Д. Ельконін, О. Кабанова-Меллер, П. Гальперін [1]. Методичні аспекти залучення графічних методів до процесу навчання математики визначені у роботах Л. Левенберга, В. Лисенка, питання, які стосуються формування просторових уявлень, – у працях О. Власової, Н. Мадько та ін. [3].

Графічні методи дуже ефективні для розв'язання різноманітних задач у стереометрії. Ось кілька видів стереометричних задач, які можна вирішувати за допомогою графічних методів:

1. Задачі на побудову геометричних фігур: графічні методи можна використовувати для побудови тривимірних геометричних фігур, таких як призма, піраміди, конуси, циліндри тощо. Вони дозволяють створювати точні графічні представлення об'ємних фігур.

2. Задачі на знаходження об'ємів та площ поверхонь: графічні методи можуть бути використані для знаходження об'ємів призм, пірамід, конусів та інших об'ємних фігур. Вони також можуть візуалізувати поверхні та допомагати в знаходженні площ їх поверхонь.

3. Задачі на перетин площин: графічні методи можна використовувати для візуалізації та знаходження перетинів різних площин. Вони можуть показати, які частини площин перетинаються та в яких точках.

4. Задачі на проекції та перерізи: графічні методи допомагають в розумінні проекцій та перерізів об'єктів у тривимірному просторі. Вони можуть візуалізувати, як об'єкти проектуються на площину та як вони перетинають один одного.

5. Задачі на побудову та аналіз розгортки: графічні методи дозволяють побудувати розгортки об'єктів та аналізувати їх геометричну структуру. Це корисно при виготовленні моделей.

6. Задачі на проекції в перспективі: графічні методи можуть використовуватися для намагання намалювати об'єкти у тривимірному просторі так, як вони виглядають з певного кута чи відстані. Це може бути корисно для розуміння перспективи.

7. Задачі на взаємне розташування об'єктів: графічні методи можуть допомагати визначити, чи перетинаються об'єкти, чи вони знаходяться в одній площині. Це корисно при розв'язанні геометричних задач на розташування об'єктів у просторі.

8. Задачі на перетин ліній та відрізків в тривимірному просторі: графічні методи можуть використовуватися для визначення точок перетину ліній та відрізків у тривимірному просторі, що може бути важливо для різних практичних застосувань.

Графічні методи допомагають вирішувати ці задачі, надаючи можливість здобувачам бачити та розуміти геометричні зв'язки у тривимірному просторі через візуальні зображення та схеми. Це робить навчання стереометрії більш доступним та зрозумілим для здобувачів. Основний підхід застосування

графічного методу в стереометрії полягає в тому, що створення різноманітних графічних зображень (проекцій, перерізів, розгорток тощо) допомагає аналізувати та розуміти конфігурації та взаємне розташування об'єктів у просторі. Основною метою графічного методу в стереометрії є спрощення візуалізації просторових структур і полегшення розв'язання завдань, пов'язаних з геометричними об'єктами у тривимірному просторі. Відмінною рисою графічного методу виступає його наочність, яка значно спрощує процес доведення результатів проведеного аналізу умови задачі для широкого кола здобувачів. Для правильного наочного відтворення заданих даних необхідно дотримуватись техніки та методики побудови зображень фігур.

Узагальнюючи усе вище зазначене, можна відмітити, що графічні методи в навчанні стереометрії не тільки сприяють засвоєнню конкретних математичних концепцій, але й розвивають критичні навички здобувачів, такі як уявлення, мислення та творчість. Вони створюють можливості для здобувачів вивчати математику у вигляді живих та захоплюючих інтерактивних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Добровольский В.В. Графічний метод в школі / В.В. Добровольский. – К.: Добровіт, 2015. – 158 с.
2. Моторина В.Г. Теорія і практика розвитку графічної грамотності / В.Г. Моторина. – Х.: ХДПУ, 1997. – 156 с.
3. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія / Світлана Олексіївна Сисоєва. – К. : Поліграфкнига, 1996.– 406 с.
4. Arcavi, A. (2003). The role of visual representations in the learning of mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 52(3), 215-241.

Науковий керівник кандидат фізико-математичних наук, професор Кузьмич В.І.

УКД 004.75

ЛЕВИЦЬКИЙ С.О.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІГРОВОГО ДИЗАЙНУ В UNITY ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ

Більшість людей, які розробляють комп'ютерні ігри, стикаються з різними викликами у процесі розробки дизайну, сюжету і персонажів гри. Оскільки індустрія постійно змінюється, розробники ігор мають відповідати сучасним тенденціям. Наприклад, дослідження Global Web Index показує, що ринок хмарних ігор зростає; VR розвивається, оскільки Play Station надає віртуальну реальність звичайним геймерам, а недавній випуск Valve значно підвищив інтерес до цієї платформи. Якісно розроблена гра має враховувати стислі терміни релізу, вузькі місця у виробництві та залежність від тиску

стейкхолдерів, зміна технічного завдання упродовж життєвого циклу розробки. Процес розробки гри включає кілька етапів, таких як планування, дизайн, розробка, тестування, виправлення помилок, виробництво, просування та оновлення.

Ключові слова. Ігровий дизайн, розробка гри, життєвий цикл гри, Unity, музика гри.

Most people who develop computer games face various challenges in the process of developing the design, scenarios and characters of the game. As the industry is constantly changing, game developers have to keep up with the current trends. For example, Global Web Index research shows that the cloud gaming market is growing; VR is on the rise as PlayStation brings virtual reality to casual gamers, and Valve's recent release has greatly increased interest in the platform. A well-designed game should take into account tight release deadlines, bottlenecks in production and dependence on stakeholder pressure, changing the technical task during the development life cycle. The game development process includes several stages, such as planning, design, development, testing, debugging, production, promotion, and updating.

Key words. Game Design, Game Development, Game Lifecycle, Unity, Game Music.

Розробка кожної комп'ютерної гри починається з етапу планування, що включає вибір платформи, як-от Windows, Android, iOS тощо, ігрового движка для всіх потреб гри, створення візуальної моделі гри, вирішення, чи це гра 2D чи 3D, жанр, ігровий процес, механіки, персонажі та локації та вартість майбутніх ігор. Також передбачений сценарій, коли гра має власну історію. У грі завжди має бути описаний кожен процес, кожна ігрова механіка, включно з кольором волосся головного героя.

Мета статті – розглянути особливості розробки ігрового дизайну в UNITY для користувачів з використанням музичного супроводження.

Після планування йде дизайн – процес створення ігрових візуалізацій, наприклад 3D-моделей або 2D-спрайтів, всіх сцен у грі, моделювання даних, де можна візуально представити свій код гри, обробка даних. На цьому етапі здійснюється розробка роликів, якщо вони є в грі, аудіорозділ, де музиканти створюють усі звуки та музику для гри (рис. 1).

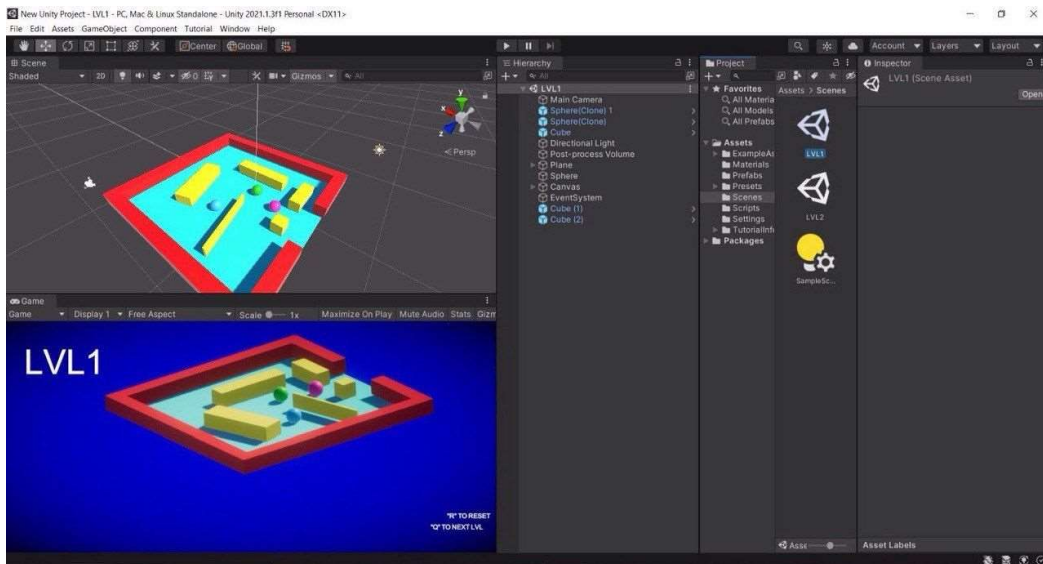

Рис. 1. Перший етап розробки гри

Після завершення дизайну починається етап розробки (рис. 2). Дизайнери створюють і оновлюють свої графічні частини, а програмісти реалізують це в багатьох різних сценаріях залежно від сценарію. Вони також розробляють всю ігрову механіку та геймплей. При необхідності додаються всі сцени в потрібних місцях для підготовлених звуків і музики.

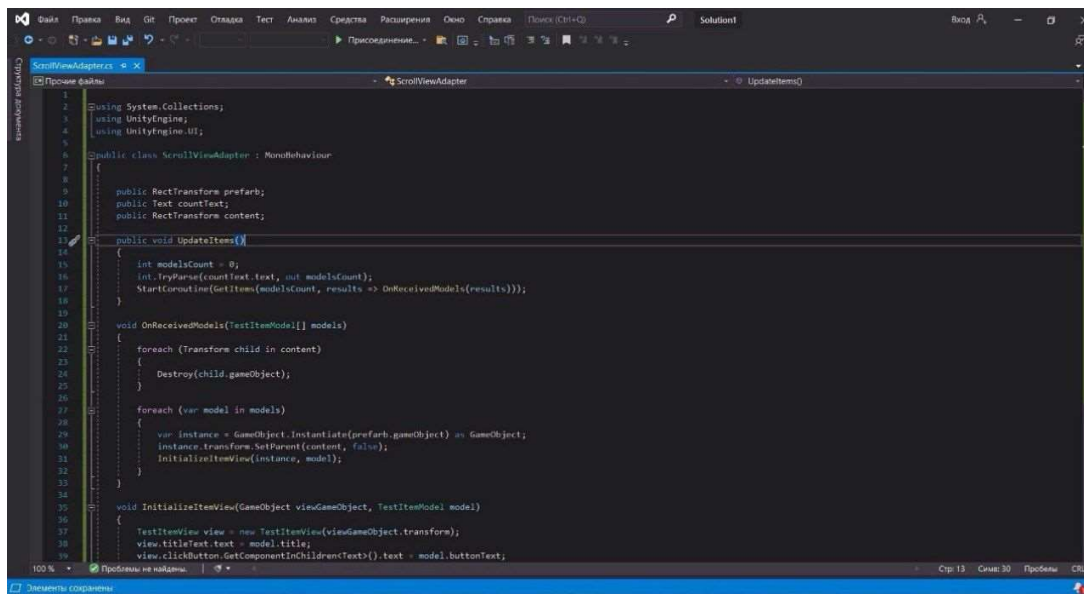

Рис. 2. Етап кодування розробки гри

Після завершення розробки починається тестування. Як правило, ця фаза може виконуватися одночасно з попередніми фазами розробки. Під час цього етапу тестувальники починають тестувати гру, щоб переконатися, що вона працює правильно, і перевірити, чи зроблено все необхідне.

У разі виявлення помилок вони переходять на наступний етап «Усунення несправностей». Цей етап подібний до етапу розробки, за винятком того, що

цей етап призначений лише для виправлень. Зазвичай ці три фази відбуваються майже одночасно, щоб прискорити розробку гри.

Після завершення всіх попередніх процесів наступним кроком є виробництво (випуск). Під час цього процесу створюється остаточна гра, що публікується в магазині ігор, такому як Steam або Google Play Store безкоштовно (free) чи платно (бізнес модель freemium). Інвестори зможуть вкласти гроші в розробку гри, користувачів можуть придбати гру чи внутрішньоігрові предмети за валюти цієї гри.

Останнім етапом є постійне оновлення гри для виправлення нових помилок або додавання нових функцій. У різних типах ігор ця фаза може відрізнятися, в одиночних іграх завершення цієї фази може тривати деякий час після створення, а в безперервних іграх оновлення може тривати постійно. Розуміння мети і послідовності бізнес процесів кожного відділу допоможе працювати ефективніше та зменшити час підготовки гри до релізу. Випуск нового змісту є притаманне сучасній ігровій індустрії, оскільки це підвищує цінність гри, утримання та залученість гравців (рис. 3).

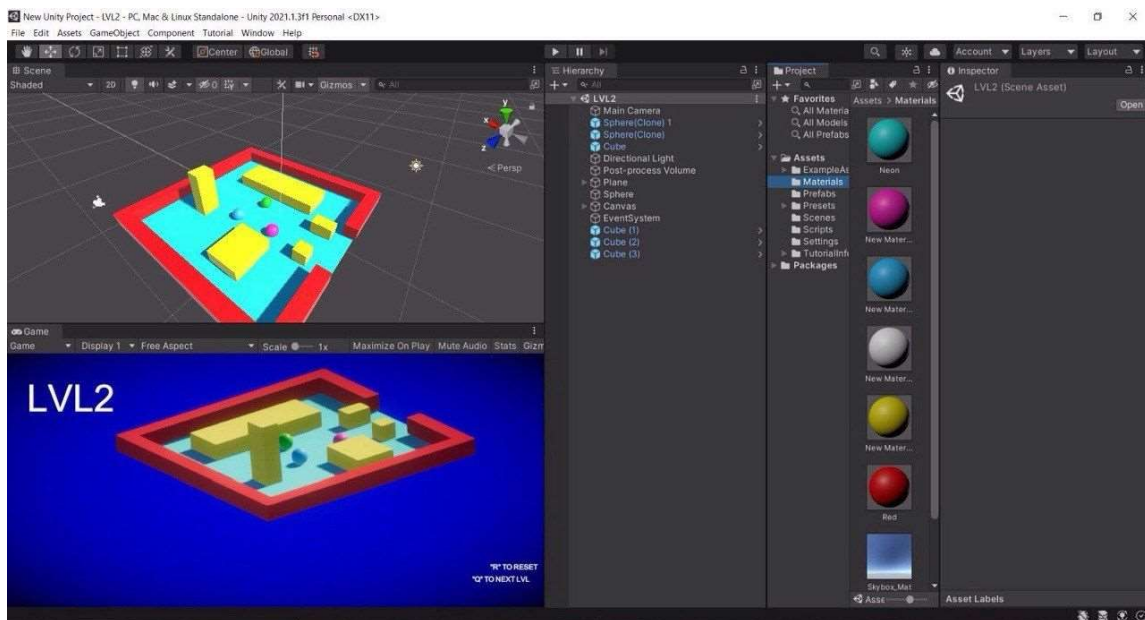

Рис. 3. Розробка другого рівня

Створення музики для відеоігор

Кроки для створення музики для відеоігор (рис. 4):

1. Обрати одну цифрову звукову робочу станцію (digital audio workstation, DAW): Ableton Live, Logic Pro X, Pro Tools, Cubase, FL Studio, Garageband
 - Зробити музику відеоігор простою для початку
 - Створити музику з відеоігор, яка повторюється
 - Навчитися створювати настрій за допомогою музики
 - Оцінити створену музику

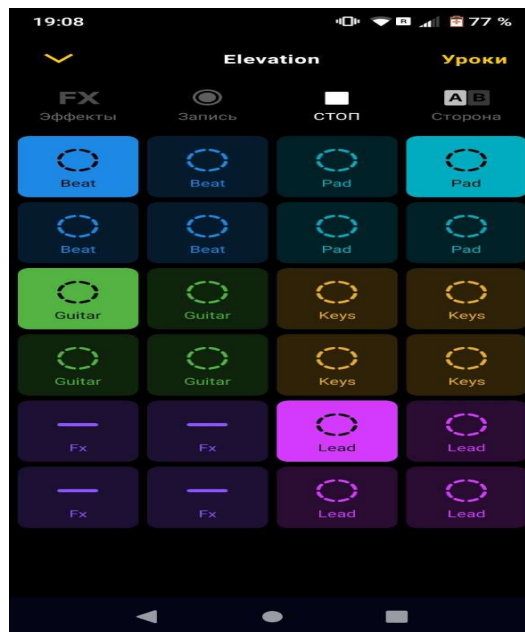

Рис. 4. Створення музики для головного меню

2. Створення музики для відеоігор у DAW за допомогою зразків. Зразки – це попередньо записані короткі петлі, які можна комбінувати в музику і які можна використовувати у проектах, не турбуючись про порушення авторських прав.
3. Створення музики для відеоігор у Piano Roll з вертикальним піаніно ліворуч, куди перетягуються ноти, щоб створити музичний твір (рис. 5).

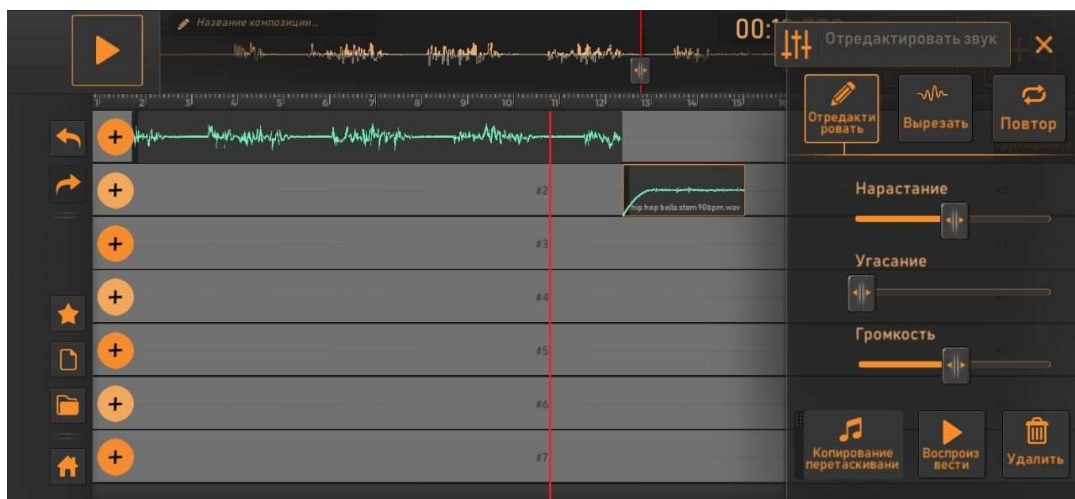

Рис. 5. Створення зразка

4. MIDI-рекордери виглядають як традиційні клавіатури, але не мають власних вбудованих звуків, а працюють лише при підключенні до таких програм, як Logic Pro X або Ableton, які мають бібліотеку інструментів, на яких можна грати через MIDI-контролер.
5. Запис справжніх інструментів за допомогою аудіоінтерфейсів, мікрофонів та інструментів, які необхідні для запису.

Далі слідує мікшування звуків – процес балансування рівнів звуку всіх інструментів таким чином, щоб найважливіші елементи виділялися. Створюючи пісню, необхідно перевіряти, чи кожен інструмент дійсно покращує пісню, чи вона звучить так само добре без цього інструменту.

Відеоігри є чудовим інструментом для викладання та навчання. Вони розважають користувачів, знімають стрес, покращують творчі здібності, навички вирішення проблем, розуміння прочитаного. Концепції досвіду, залучення та веселощів є основоположними як для гравців, так і для розробників. Гравці прагнуть розваг, які можуть тимчасово відволікти їх, перенести в інший світ або провести час з користю для себе під час черги в супермаркеті тощо. Для розробників ігор задоволення гравців безпосередньо залежить від успіху гри.

Розробник ігор несе гуманітарну місію: покращувати реальне життя та вирішувати реальні проблеми користувачів, комп'ютерні ігри усіх видів є терапією, оскільки ігри можуть допомогти спілкуватися зі світом у творчій та змістовній спосіб, орієнтований на користувача. Ці навички можна перенести в інші сфери розробки, такі як розробка програм або веб-розробка. Сьогодні ігровий дизайн став окремою галуззю дослідження і деякі ІТ фахівці зосереджуються виключно на проектуванні, а не на написанні коду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 5 основних етапів процесу розробки гри. URL: <https://innovecs.com/blog/game-development-process/>
2. 7 етапів розробки гри. URL: <https://www.g2.com/articles/stages-of-game-development>
3. Створення музики для відеоігор. URL: <https://gamedesignlounge.com/creating-music-for-video-games/>
4. Зробіть свою власну гру. URL: <https://www.buildbox.com/make-your-own-game/>
5. Повний посібник із дизайну відеоігор. URL: <https://www.gamedesigning.org/>
6. Як створити гру. URL: <https://gamevacademy.org/how-to-make-a-game/>
7. Спеціальні моделі в UNREAL 5 і GOOGLE MAPS з використанням Cesium. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aKilQ3JRn7U>.
8. Ігри для людей з вадами розумового розвитку. URL: <https://www.baddour.org/blog/posts/top-5-video-games-for-people-with-intellectual-disabilities>
9. Speelman, E.N., Escano, E., Marcos, D., Becu, N. Serious games and citizen science; from parallel pathways to greater synergies. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 2023, 64: 101320. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2023.101320>.
10. Connolly, T.M., Boyle, E.A., MacArthur, E., Hainey, T., Boyle, J.M. A systematic literature review of empirical evidence on computer games and serious games. *Comput Educ* 2012, 59: 661-686.
11. Hammady, R., Arnab, S. Serious gaming for behaviour change: a systematic review. *Information* 2022, 13:142.
12. Khaled R., Vasalou A. Bridging serious games and participatory design. *Int. J. Child-Comput Interact.* 2014, 2: 93-100.
13. Long, B., Simson, J., Buxó-Lugo, A., Watson, D.G., Mehr, S.A. How games can make behavioural science better. *Nature* 2023, 613: 433-436.

14. Kobets, V., Osypova, N.V. Identification of factors for providing the higher education quality assurance for students (2023) International Journal for Quality Research, 17 (1), pp. 195-208. DOI: 10.24874/IJQR17.01-12.
15. Kravtsov, H., Kobets, V. Implementation of stakeholders' requirements and innovations for ICT curriculum through relevant competences (2017) CEUR Workshop Proceedings, 1844, pp. 414-427. <https://ceur-ws.org/Vol-1844/10000414.pdf>.
16. Osipova, N., Kobets, V., Bazanova, T. Design, development and use of decision support systems in the study of economic disciplines in higher education (2017) CEUR Workshop Proceedings, 1844, pp. 191-206. <https://ceur-ws.org/Vol-1844/10000191.pdf>.

Науковий керівник доктор економічних наук професор Кобець В.М.

УКД 371.315

МАСОНОВ О.І.

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО УЧНІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З АДИТИВНОЮ ТЕОРІЄЮ ЧИСЕЛ

В статті розглядається можливість вивчення питань адитивної теорії чисел в шкільному курсі алгебри та значення цього процесу для розвитку здобувачів.

Ключові слова: викладання алгебри, теорія чисел, адитивна теорія чисел.

The article considers the possibility of studying the issues of additive theory of numbers in the school algebra course and the importance of this process for the development of students.

Keywords: teaching algebra, number theory, additive number theory.

Адитивною теорією чисел є розділ математики, що вивчає властивості арифметичних операцій додавання в контексті цілих або натуральних чисел. Основна ідея теорії полягає в тому, щоб вивчати, як можна розкласти числа на складові елементи (наприклад, прості числа) та яким чином можна комбінувати ці складові для отримання інших чисел.

На початку свого виникнення основними проблемами адитивної теорії чисел були такі питання, як:

1. Розклад чисел, тобто визначення, чи існує єдиний спосіб розкласти будь-яке число на прості множники. Це питання вирішено теоремою про факторизацію [1].

2. Діофантові рівняння. Це рівняння з цілими розв'язками. Основні питання були пов'язані з тим, чи має таке рівняння розв'язки, та як їх знаходити.

Проте і на сьогодні деякі проблеми адитивної теорії чисел залишаються актуальними, крім того, враховуючи тенденції сьогодення, до теорії додаються і нові аспекти. Серед невирішених проблем адитивної теорії чисел найбільш

відомими є гіпотеза Гольдбаха, яка стверджує, що кожне парне натуральне число більше 2 можна подати як суму двох простих чисел [2] (ця гіпотеза залишається непідтвердженою для всіх чисел, її досі не вдалося довести або спростувати), а також гіпотеза, яка висловлює здогадку про можливість подання кожного цілого числа як суми обмеженої кількості кубів цілих чисел [2] (ця гіпотеза залишається однією з відкритих проблем адитивної теорії чисел). Що стосується нових аспектів, які приєднуються до невирішених питань адитивної теорії чисел, то одним із прикладів є зв'язок теорії чисел та криптографії. У зв'язку із розвитком криптографії адитивна теорія чисел використовується для розв'язання проблем, як пов'язані з шифруванням та безпекою інформації, таких, як задача факторизації великих чисел для криптосистем, які базуються на RSA [3].

Ці та інші питання залишають адитивну теорію чисел однією з найважливіших і актуальних галузей математики сьогодні.

Адитивна теорія чисел відіграє важливу роль у шкільному курсі алгебри, хоча питання адитивної теорії можуть бути досить базовими і не глибоко вивчатися на цьому етапі навчання. Наведемо декілька ключових аспектів адитивної теорії чисел, які можуть бути включені до шкільного курсу алгебри:

1. Діофантові рівняння. У старших класах учні можуть вивчати розв'язання діофантових рівнянь, таких як $ax + by = c$, де a, b, c, x і y – цілі числа. Це може служити введенням у поняття лінійних діофантових рівнянь та навчає здобувачів застосовувати алгебраїчні методи до задач, де невідомими є лише цілі числа.

2. Конгруенції. Адитивна теорія чисел включає в себе вивчення конгруенцій – властивостей чисел, які мають однакову остачу при діленні на деяке число. Конгруенції можуть використовуватися в теорії чисел та комп'ютерних науках. Крім того, вивчення конгруенцій має практичне застосування у криптографії, де важливо працювати з числами, які мають певні арифметичні властивості.

3. Розширені властивості чисел. У школі можна вивчати такі поняття, як числа Фібоначчі, дослідження властивостей чисел за допомогою модульної арифметики та інші специфічні характеристики чисел [1]. Це допомагає здобувачам розуміти глибокі математичні концепції та розвивати їх абстрактне мислення.

4. Рівновеликі та рівноскладені фігури в геометрії. При вивченні планіметрії можна пропонувати здобувачам задачі на розрізання фігур та рівновеликі фігури; завдання такого плану забезпечуть засвоєння здобувачами істотних властивостей та ознак окремих видів чотирикутників, правильних багатокутників і навчити застосовувати здобуті знання до розв'язування різних видів задач.

5. Криптографія. У деяких спеціалізованих курсах математики в старших класах можна вивчати основи криптографії, які включають поняття простих чисел, факторизації та застосування адитивної теорії чисел у криптосистемах та

для створення ключів і шифрування інформації. Розуміння цих концепцій допомагає учням зрозуміти принципи захисту інформації в сучасному світі.

Хоча усі ці зазначені аспекти можуть не бути досить глибоко розглянуті у стандартному шкільному курсі математики, проте деякі з них можуть бути включені до більш спеціалізованих курсів для здобувачів, які цікавляться математикою або комп'ютерними науками. Крім того, адитивна теорія чисел може бути надзвичайно корисною для розвитку здобувачів та допомагати їм усвідомити міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами. Так, вивчення адитивної теорії чисел вимагає від здобувачів аналізу та застосування логіки для розв'язання проблем. Це розвиває їх логічне мислення, навички аналізу та розв'язування складних завдань. Задачі адитивної теорії чисел часто мають багатозначний характер та можуть мати багато можливих розв'язків. Вони вимагають від здобувачів творчого мислення та здатності знаходити нові підходи до розв'язання задач. Також можна відмітити, що оскільки адитивна теорія чисел застосовується в реальних ситуаціях (криптографія, оптимізація і розподіл ресурсів), то вивчення цих концепцій може навчити здобувачів застосовувати математичні знання для розв'язання реальних проблем. Крім того, ця теорія має зв'язки з іншими науками, такими як інформатика (в криптографії), фізика (при вивченні хвильових процесів), інженерія (в теорії оптимізації). Вивчення цих зв'язків може допомогти здобувачам усвідомити, як математика використовується в різних областях науки і техніки, а також може бути корисним для здобувачів, які планують обрати кар'єру в математиці, інформатиці, інженерії, криптографії, фінансах або інших науках і технічних галузях.

Отже, адитивна теорія чисел не тільки розвиває математичні навички здобувачів, але й допомагає їм усвідомити широкі можливості застосування математики в реальному світі та її зв'язки з іншими науками та галузями знань, надає математичний фундамент для важливих концепцій в курсі алгебри, допомагаючи здобувачам розвивати свої навички розв'язування складних математичних задач та застосовувати їх в різних галузях знань та технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук В.І. Алгебра і теорія чисел. Університетська математика: основні курси / В.І. Андрійчук, Б.В. Забавський. – Львів: ВНТЛ, 1998. – 324 с.
2. Завало С. Т. Алгебра і теорія чисел [Текст]: в 2 ч. / С. Т. Завало, В. Н. Костарчук, Б.И. Хацет. – К.: Вища шк., 1976. – Ч. 2 – 383 с.
3. Вербіцький О.В. Вступ до криптології / О.В.Вербіцький. – Львів: ВНТЛ, 1998. – 246с.

Науковий керівник доктор фізико-математичних наук, професор Савченко О.Г.

ОНОПРИЄНКО Д.Р.

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФЗИКИ

У статті представлені переваги використання додатків Google в освітньому процесі з фізики у закладах базової середньої освіти.

Ключові слова: освітній процес, додатки Google.

The article presents the advantages of using Google applications in the educational process of physics in basic secondary education institutions.

Key words: educational process, Google applications.

Соціальні процеси, які відбуваються у суспільстві вимагають здійснювати освітній процес у змішаному форматі, але у більшості освітніх закладів учні навчаються все ж таки дистанційно. З метою якісної організації освітнього процесу вчителі використовують різноманітні можливості, у тому числі й можливості мережі Інтернет. При цьому вчителі мають можливість формувати у школярів компетентність у галузі використання сучасних інформаційних технологій. На це також звертається увага у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні» [1] – пріоритетним для держави є виховання в особистості інноваційного типу мислення та культури через забезпечення виконання завдань, одним із яких є забезпечення умов для розвитку сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо).

Питання використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі висвітлено у роботах багатьох науковців, серед яких В. Кухаренко, С. Литвинова, Н. Рашевська, В. Биков, В. Вембер, А. Гуржій, М. Жалдак, Н. Морзе та інші.

Одними із найпоширеніших засобів інформаційних технологій є сервіси Google, які використовуються для спілкування, обміну думками та отримання інформації. Серед основних продуктів корпорації Google, яким можна працювати комплексно та окремо, є: Gmail – безкоштовна служба електронної пошти; Classroom – підтримка навчання; Drive – файловий хостинг, заснований з використанням хмарних технологій; Calendar – календар, який надає можливість раціонально планувати свій час; Vault – архівація та керування інформацією користувача; Docs – набір інструментів для створення та роботи з офісними файлами; Sheets – опрацювання даних, які знаходяться в табличному вигляді; Forms – створення он-лайн форм для опитування; Slides – створення презентацій, незалежно від наявного пристрою; Sites – платформа для хостингу та конструктор для створення сайтів; Hangouts – інтерактивне спілкування та підтримка відео-конференцій [3].

За результатами опитування, проведеного серед вчителів фізики м. Херсон, найпоширенішими додатками для організації освітньої діяльності з фізики були визначені такі базові сервіси Google: диск Google Drive, веб-пошук інформації Google, Classroom, Slides, Forms.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив виділити переваги використання сервісів Google в освітньому процесі, а саме:

1. висока функціональність та надійність, зручний україномовний інтерфейс; способи комунікації та оприлюднення інформації; зручність та зрозумілість системи;

2. індивідуальний доступ до ресурсів і сервісів, значний обсяг хмарного простору, який надається користувачеві;

3. можливість формування груп користувачів за категоріями; форуми, опитування, коментарі, виправлення персональних повідомлень сприяють можливості активної співпраці користувачів;

4. інтеграція з іншими програмними засобами закладів базової середньої освіти, можливість доступу до акаунту не тільки з персонального комп'ютера, а й з мобільних пристроїв [2].

Основні шляхи використання сервісів Google в освітньому процесі можна поділити на три групи, які представлені на рисунку 1.

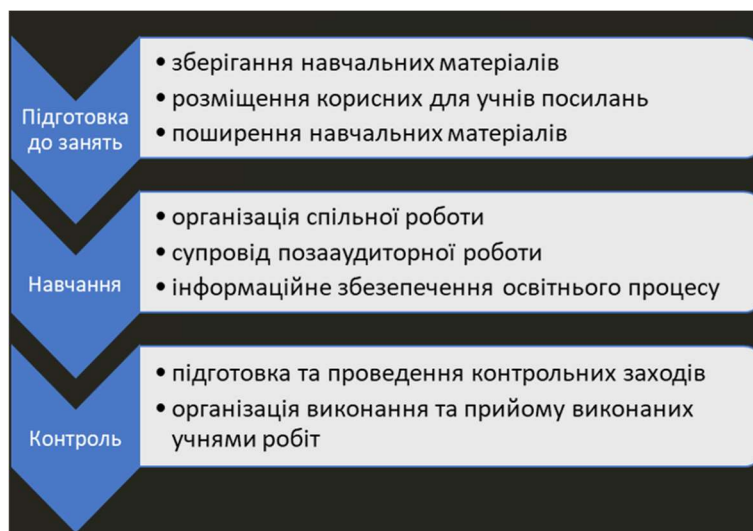

Рисунок 1. Сервіси Google в освітньому процесі.

У сучасних умовах здійснювати освітній процес у більшості шкіл України вчителі фізики змушені у дистанційному режимі. Для того, щоб здійснити планування, довести до відома учнів навчальний матеріал вчителі використовують такий сервіс як Google Classroom, оскільки не всі школи мають власні платформи для організації якісного освітнього процесу.

Серед основних переваг сервісу Google Classroom необхідно виділити такі:

- налаштування класу – для кожного класу створюється унікальний код, який учні можуть використовувати для приєднання до спільноти, при цьому не потрібно створювати додаткових реєстрів для учнів;

- інтеграція з Google Drive – при створенні Google Classroom, на диску Google вчителя автоматично створюється папка «Клас», у якій відображають всі матеріали для кожного класу;
- організація – при використанні учнями Google Classroom, на їхньому диску Google також створюються папки із вкладеними папками для кожного класу, до якого вони приєднані;
- автоматизація – при створенні одного завдання у вигляді Google-документа, платформа буде створювати і поширювати копії цього документа для кожного учня в класі;
- строки – при створенні завдань вчитель може зазначити терміни його виконання. При виконанні учнем завдання до встановленого терміну, його документіві присвоюється статус «Перегляд», що полегшує вчителю здійснювати сортування;
- робота над документом/ виправлення – при виконанні учнем роботи, вчитель може забезпечити зворотній зв'язок, в той момент коли учень переглядає свою роботу;
- зручний огляд – всі учасники освітнього процесу (вчителі та учні) можуть бачити всі завдання на головному екрані Google Classroom, що дозволяє контролювати роботу відразу у декількох класах;
- зв'язок – завдяки поєднанню дошки оголошень, створених вчителем, і можливістю для учнів залишати свої коментарі, можна здійснювати зворотній зв'язок.

При використанні в освітньому процесі Google Classroom в умовах дистанційного навчання, змінюється також роль вчителя. Окрім того, що вчитель є носієм інформації, він також координує роботу учнів та консультує тих школярів, які не могли вчасно приєднатися до он-лайн уроку.

Але, окрім значних переваг використання сервісів Google, є також ряд недоліків, на які також треба звертати увагу:

- ✓ значні зусилля та витрати часу, яких вимагає від вчителя організація та підтримка освітнього процесу в умовах дистанційного навчання;
- ✓ значна кількість факторів, які присутні у мережі, можуть відволікати школярів від основної освітньої діяльності.

Однак, не зважаючи на певні недоліки та складнощі роботи вважаємо, що використання в освітньому процесі сервісів Google сприяє підвищенню якості навчання учнів через оволодіння ними навичками спільної роботи; використання відкритих, безкоштовних і вільних електронних ресурсів.

Перспективою подальшої роботи є розробка методики використання додатків Google під час викладання фізики на етапі базової середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf> (дата звернення 26.09.2023).
2. Єчкало Ю. Базові сервіси Google у навчанні фізики студентів вищих навчальних закладів. URL: <https://core.ac.uk/reader/77241110> (дата звернення 20.09.2023)

3. Ткаченко А.В., Миндрул Б.І. Сучасні гаджети та служба Google Classroom як засіб формування мотивації вивчення фізики. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки.* 2018. №. 168. С. 248-252.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Гончаренко Т.Л.

УКД 371.315

ПРЯДКО А.С.

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ УЗАГАЛЬНЕНОЇ ЗБІЖНОСТІ
ПРИ ВИВЧЕННІ ЧИСЛОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ
ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ І РЯДІВ
У КУРСІ МАТЕМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ
В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

В статті розглядається питання застосування методів узагальненої збіжності числових та функціональних послідовностей та рядів при викладанні математичного аналізу у закладах вищої освіти.

Ключові слова: викладання математичного аналізу, числові послідовності, функціональні послідовності та ряди, методи узагальненої збіжності.

The article deals with the application of methods of generalized convergence of numerical and functional sequences and series in teaching mathematical analysis in institutions of higher education.

Key words: teaching mathematical analysis, numerical sequences, functional sequences and series, methods of generalized convergence.

Підсумовування рядів є однією із найстаріших задач математичного аналізу та бере свій початок ще з античності. Ця задача завжди мала два спекти, практичний та теоретичний, тобто перед тим, як обчислювати суму нескінченного ряду, слід домовитися, що розуміти під цією сумою. В часи Ейлера поняття суми ряду не було чітко визначено, що призводило до досить широкого спектру напрямків у визначенні цього поняття та дозволило підсумувати досить значну кількість розбіжних у звичному сенсі ряди [2]. З появою строгого поняття границі більшість математиків відмовилися від застосування розбіжних рядів, проте досить швидко з'ясувалося, що без розбіжних рядів неможливо обійтися, що призвело до створення теорії розбіжних рядів та до появи методів їх підсумовування [1].

Дослідження методів узагальненої збіжності послідовностей та рядів є актуальною темою в математиці та математичному аналізі. Ця галузь

займається розглядом умов, при яких можна розширити діапазон застосування класичних теорем збіжності рядів на більш загальні класи функцій. Низка математиків працювали над цією темою, серед них можна відмітити наступних: Армандо Г. Пікардо (він вивчав асимптотичну поведінку рядів та їх узагальнену збіжність на основі аналізу асимптотичних рівнянь); Стефан Банах (він досліджував узагальнену збіжність рядів в просторах функцій, зокрема в банахових просторах, що нині називаються просторами Банаха [3]); Колмогоров А.М. (він також вніс вагомий вклад у дослідження узагальненої збіжності рядів та вивчав такі питання, як підсумовування рядів із загальними членами); Гардінер Г. Харді (його роботи також відіграли значну роль у розвитку теорії узагальненої збіжності рядів [4]). Результати цих досліджень полягають у формулюванні та доведенні різних теорем, які визначають умови, за яких ряди можуть збігатися узагальнено (наприклад, у розумінні підсумовування Коші або інших методів підсумовування). Ці теореми встановлюють зв'язок між збіжністю рядів та властивостями функцій, що дозволяє розширити діапазон застосування класичних результатів.

Вивчення рядів та послідовностей є важливою частиною курсу математичного аналізу у вузі з кількох причин:

1. Ряди та послідовності – це базові поняття в математиці, і вивчення їх допомагає здобувачам вищої освіти засвоїти основи математичної логіки. Вони навчають студентів формулювати і доводити математичні твердження за допомогою строгих логічних аргументів.

2. Розвиток аналітичних навичок – одна з ключових переваг вивчення рядів та послідовностей. Вони вимагають уважності до деталей та вміння працювати зі складними математичними виразами.

3. Застосування в природничих та соціальних науках: ряди та послідовності широко застосовуються в фізиці, інженерії, економіці та інших науках для моделювання та розв'язання реальних проблем.

4. Аналіз функцій: ряди допомагають в розумінні властивостей функцій, їх збіжності та апроксимації. Це основа для подальшого вивчення диференціальних та інтегральних рівнянь.

Отже, вивчення рядів та послідовностей не тільки формує основи математичної грамотності, а й розвиває аналітичне та логічне мислення, що є важливими навичками для будь-якої наукової чи інтелектуальної діяльності.

Існує декілька методів узагальненої збіжності рядів, які дозволяють розширити діапазон застосування класичних теорем збіжності рядів на більш загальні класи функцій. Ось деякі з цих методів:

1. Метод Коші: цей метод може підсумовувати ряди, які не є збіжними за класичними поняттями, якщо ряд є абсолютно збіжним. Він використовує середнє арифметичне значення частинних сум ряду для обчислення "суми" ряду.

2. Метод Абеля: цей метод спирається на розклад Абеля для перетворення ряду, що може допомогти в підсумовуванні рядів, які раніше були незбіжними. Він застосовується до рядів, які є абсолютно збіжними.

3. Метод Бореля: цей метод спирається на ідею аналізу асимптотики функцій, що з'являються в результатах підсумовування. Він може бути застосований до рядів, які мають комплексні асимптотичні структури.

Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, а їх вибір залежить від конкретних властивостей ряду та функцій, які вивчаються. Узагальнені методи збіжності нерідко використовуються в аналізі асимптотики, теорії резюме, теорії поля та інших галузях математики та фізики, де зустрічаються незвичайні або складні ряди. Включення методів узагальненої збіжності рядів у курс математичного аналізу в університеті може бути корисним, оскільки це дозволяє здобувачам вищої освіти отримати більш глибоке розуміння поведінки рядів, які не збігаються класичними методами. Додавання таких методів допомагає розширити знання студентів і підготувати їх до аналізу більш складних математичних та наукових проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барон С. Введение в теорию суммируемости рядов / С. Барон. – М. : Учпедгиз, 1965. – 128 с.
2. Бевз В. Г. Практикум з історії математики: навчальний посібник для студентів фізико-математичних педагогічних університетів. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 312 с.
3. Михалін Г. О. Професійна підготовка вчителів математики у процесі навчання математичного аналізу. – К., 2003. – 124 с.
4. Харди Г. Х. Расходящиеся ряды / Г. Х. Харди. – М. : Просвещение, 1951. – 386 с.

Науковий керівник кандидат фізико-математичних наук, професор Кузьмич В.І.

УКД 373.5

СИЧ Є.А.

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ «ЗМІНА РОТАЦІЙ» ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ У 10 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуті можливості використання онлайн-платформ для реалізації моделі змішаного навчання “зміна ротацій”, наведені приклади використання моделі “зміна ротацій” на уроках фізики під час дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, змішане навчання, зміна ротацій за видами освітньої діяльності.

The article examines the possibilities of using online platforms for the implementation of the "change of rotations" model of blended learning, examples of

the use of the "change of rotations" model in physics lessons during distance learning in institutions of general secondary education are given.

Key words: distance learning, mixed learning, change of rotations by types of educational activity.

Активний розвиток технологій змішаного навчання почався у 90-х роках ХХ століття. Синонімами до терміну змішане (гібридне) навчання - англійською *blended (hybrid) learning* - є технологічно спрямоване, веб-покращене навчання [1].

У методичній літературі під поняттям змішане навчання розуміють підхід до навчання, який суміщає навчальні онлайн-матеріали, можливості для онлайн-взаємодії (вчитель-учень або учень-учень) з навчанням у реальному класі (рис.1).

Алгоритми реалізації такого підходу залежать від вибору моделі змішаного навчання. У сучасних методичних джерелах наводять від близько чотирьох моделей змішаного навчання. Розглянемо моделі змішаного навчання за Х.Стейкер та М.Хорном [2]:

- ротаційна;
- гнучка;
- самостійного змішування;
- поглиблена віртуальна.

Ротаційна модель є найпопулярнішою і передбачає поділ класу на групи: одна група учнів може працювати з вчителем, учні другої групи вивчають матеріал самостійно онлайн, учні в третій групі разом працюють над спільним завданням. Через встановлений час відбувається ротація - учні переходять з однієї групи до іншої.

Рис. 1. Компоненти змішаного навчання

Ротаційна модель поділяється на пов'язані між собою, але разом з тим самостійні підмоделі:

- перевернутий клас;
- ротація за місцем освітньої діяльності;
- ротація за видами освітньої діяльності;

- індивідуальна ротація.

Методика роботи з моделлю перевернутий клас досить поширена, і вже накопичено досить багато методичних розробок з використанням такого підходу до навчання. Ротація за місцем освітньої діяльності передбачає обов'язкову присутність учнів у навчальних класах (маються на увазі зміна локації навчання: лекційна аудиторія чи клас, бібліотека, фізична лабораторія тощо).

Тому більш детально розглянемо ротацію за видами освітньої діяльності. Вона передбачає виконання частини завдань онлайн, а частини у класі, якщо мова йде про міксування дистанційного навчання та навчання у класі. Цю модель можна легко адаптувати до умов повного дистанційного навчання за допомогою можливостей онлайн-платформ (Google-meet, Zoom) та допоміжних віртуальних додатків.

Елементи моделі ротації за видами освітньої діяльності можна використовувати для моделі індивідуальної ротації, так як остання модель передбачає виконання різних завдань за індивідуальним графіком і не обов'язково всіх видів завдань. На нашу думку, таку модель найкраще використовувати для інклюзивного навчання.

Розглянемо застосування моделі ротація за видами освітньої діяльності на уроках фізики на прикладі вивчення теми “Прямолінійний рівноприскорений рух” у 10 класі. Згідно навчальної програми [3] ця тема передбачає:

- знаннєвий компонент - учень оперує характеристиками прямолінійного рівноприскореного руху, термінами переміщення, миттєва швидкість, прискорення;

- діяльнісний компонент - учень розв'язує задачі на використання формул прямолінійного рівноприскореного руху, вміє аналізувати та будувати графіки руху;

- експериментальна робота (фронтальна лабораторна робота чи лабораторний практикум) “Дослідження прямолінійного рівноприскореного руху”.

На нашу думку, для реалізації моделі ротація за видами освітньої діяльності доцільно групи учнів розділити наступним чином:

- самостійна робота з теоретичним матеріалом (знаннєвий компонент);
- робота з вчителем, що передбачає спільне розв'язування задач;
- спільна робота учнів над експериментальним дослідженням.

Ми пропонували застосовувати ротаційну модель за видами освітньої діяльності учням 10 класу Херсонського академічного ліцею імені О.В. Мішукова Херсонської міської ради при Херсонському державному університеті. Освітній процес у ліцеї станом на 2022-2023 роки є дистанційним, відбувається на платформі Zoom. Уроки виставлені парами тривалістю 60 хвилин кожна. Перед парою учні отримали чітку інструкцію роботи і розподіл по групам.

Організація роботи на уроці

Посилання на конференцію			
Час	Група 1	Група 2	Група 3
10.20-10.40	Самостійна робота параграф 6, ОК 2	Робота з вчителем	Експериментальна робота
10.40-11.00	Експериментальна робота	Самостійна робота параграф 6, ОК 2	Робота з вчителем
11.00-11.20	Робота з вчителем	Експериментальна робота	Самостійна робота параграф 6, ОК 2

На початку пари всі учні переходять по посиланню на конференцію. І приєднуються до кімнат (breakout rooms).

Охарактеризуємо кожен з видів діяльності і перебування учнів в кімнатах конференції (рис.2).

Самостійна робота - учні працюють з підручником та опорним конспектом, виписують у зошит основні формули прямолінійного рівноприскореного руху. У цей момент учні перебувають у загальній кімнаті конференції з вимкненими мікрофонами та камерами, щоб не заважати один одному, або ж можуть покинути конференцію з умовою, що приєднаються в чітко регламентований час для ротації.

Рис. 2. Кімнати учнів на уроці

Робота з вчителем - учні під керівництвом вчителя розв'язують задачі з теми уроку. Для цього вони переходять в кімнату “Робота з вчителем” і працюють на спільній онлайн-дошці та у своїх зошитах. У верхньому правому кутку дошки наведений перелік необхідних формул (прискорення, переміщення, швидкості та координати для прямолінійного рівноприскореного руху).

Експериментальна робота - учні розподіляються на міні-групи (3-4 учні) по кімнатах “Варіант 1”, “Варіант 2” і “Варіант 3” і виконують фронтальну лабораторну роботу “Дослідження прямолінійного рівноприскореного руху”.

Необхідно зазначити, що 20 хвилин мало для виконання цієї роботи, тому цьому уроку передувало домашнє завдання по ознайомленню теоретичного матеріалу та ходу роботи. Учні дивляться відео з експериментом (для кожного варіанту підібране відео з різними даними), записують на чернетку дані, отримані в результаті вимірювань на відео - переміщення кульки, час руху кульки, знаходять середнє значення вимірних величин, обчислюють прискорення та похибки, роблять висновки.

Домашнім завданням після такого уроку буде оформити у зошит лабораторну роботу та розв'язати додаткове завдання до неї (завдання пропонуємо у вигляді задач).

Варто зазначити, що такий підхід до вивчення теми “Прямолінійний рівномірний рух” є доцільним з огляду на розподіл матеріалу у навчальних програмах [3, 4]. Останній вивчений розділ фізики у 9 класі “Рух і взаємодія. Закони збереження” передбачав вивчення понять рівноприскорений рух та прискорення. Тому порядок виконання різних видів діяльності не впливатиме на сприйняття матеріалу - базою мають бути залишкові знання не так давно вивченого матеріалу. Таким чином, модель змішаного навчання ротація за видами діяльності у 10 класі можна використовувати протягом вивчення розділу “Механіка”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Blended learning. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Blended_learning
2. M. Horn, H. Staker. Models of blended learning. URL: <https://www.blendedlearning.org/wp-content/uploads/2014/11/1-Models-of-Blended-Learning.pdf>
3. Фізика 10-11. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, профільний рівень)/ авторський колектив під керівництвом Локтева В.М. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
4. Навчальна програма з фізики для загальноосвітніх навчальних закладів, 7-9 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
5. Zoom: що таке кімнати для сеансів і як ними користуватися. URL: <https://blog.webtech360.com/uk/>

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Коробова І.В.

ЧЕРНИШ Я.М.

ЗАДАЧА ПРО НАЙКОРОТШІ ШЛЯХИ У ОРІЄНТОВАНОМУ ГРАФІ

У статті розглядаються завдання про найкоротші шляхи у графі для виконавця з обмеженими ресурсами.

Ключові слова: завдання про найкоротші шляхи у графі, алгоритм Флойда, алгоритм Дейкстри, ресурс виконавця.

The article considers the problem of shortest paths in a graph for an executor with limited resources.

Key words: task on the shortest paths in a graph, Floyd's algorithm, Dijkstra's algorithm, resource of the executor.

Завдання щодо знаходження найкоротших шляхів в орграфі широко відоме та досліджується протягом багатьох років. Воно є складовою частиною навчання для студентів інформаційних спеціальностей у всьому світі, зокрема в курсах дискретної математики у університетах.

Для вирішення цього завдання існують різні алгоритми, такі як алгоритм Е. Дейкстри для одного варіанта задачі та алгоритм Р. Флойда (відомий як Флойд-Уоршела або Роя-Флойда) для іншого варіанта. Поряд із цими алгоритмами також розглядають окремі випадки та їх модифікації. Наприклад, алгоритм транзитивного замикання орграфа є одним з таких варіантів.

Крім того, іноді задачу про найкоротші шляхи можна інтерпретувати як задачу перемноження матриць над замкнутими півкільцями. Це відкриває можливість застосовувати ефективні алгоритми перемноження матриць для її вирішення.

Проте різні узагальнення задачі про найкоротші шляхи рідко розглядаються у дослідженнях. Мета цієї роботи полягає в тому, щоб привернути увагу науковців і викладачів до одного з природних узагальнень цієї задачі.

Наше узагальнення полягає в тому, що ми розглядаємо виконавця алгоритму (мандрівника), який має обмежені ресурси, і витрачає їх в дорозі. Ці ресурси можуть бути поповнені в деяких вершинах графа. Нашою метою є знайти найкоротший шлях, по якому виконавець може досягти цільової вершини, правильно використовуючи та поповнюючи свої ресурси.

У роботі ми розглядаємо узагальнення алгоритмів Флойда і Дейкстри для випадків обмежених ресурсів та кількох ресурсів. Нижче наведено формулювання та процедуру алгоритму Флойда для позитивних цін шляхів:

Дано орієнтований граф G , ребра якого відзначені позитивними числами, званими вартістю. Вартість представлені матрицею C . Тож виходить. Якщо

ребро у графі відсутнє, поставимо . Поставимо також . Вартість шляху = у графі називається сума .

Зауважимо, що, оскільки кількість ланок простого шляху не перевищує , вартість будь-якого простого шляху, у тому числі й шляху найменшої вартості (найкоротшого шляху), менше, ніж . Оскільки два ребра графа можуть бути з'єднані різними шляхами, серед таких шляхів існує шлях найменшої вартості. У варіанті завдання потрібно знайти найменші шляхи для всіх можливих пар вершин . Це завдання вирішує алгоритм Р. Флойда, наведений у процедурі Floyd. Вартість таких шляхів – суть елементи результату процедури - матриці . Зазначимо, що вся інформація про графу в присутності в матриці , а інформація про найкоротші шляхи – в матриці . Зокрема, якщо вершини графа з'єднані деяким шляхом, . Якщо ж шлях з в відсутній - .

Const Size = 10000;

Type

Table = Array[1..Size, 1..Size] of Real;

Procedure Floyd(n:Integer, var C, A, D: Table);

Begin

A:=C;

For i:=1 to n do

For j:=1 to n do D[i,j]:=0;

For k:=1 to n do

For i:=1 to n do

For j:=1 to n do

If A[i,k]+C[k,j]<A[i,j]Then Begin

A[i,j]:=A[i,k]+C[k,j]; D[i,j]:=k

End

End;

У матриці представлені всі найкоротші шляхи наступним чином: якщо останнє ребро найкоротшого шляху з доє , . Легко бачити, що найкоротший шлях з до може бути вилучений за лінійний час.

У [1] класичний алгоритм Флойда зводиться до алгоритму перемноження матриць у замкнутому півкільці з операцією додавання та операцією множення. У [1] показано, що, де

. [1]

У цьому формулюванні алгоритм Флойда можна представити одним циклом:

A := C;

For i := 1 to n do A := CAC

У [1] також показано, що операція замикання, визначена в [1], за тимчасовою складністю еквівалентна операції перемноження двох матриць.

Ресурси виконавця. Наведемо приклад однієї з очевидних додатків алгоритму Флойда. Нехай граф представляє мережу автомобільних доріг

деякого регіону, а вартості ребер – суть довжини автомобільних доріг, які безпосередньо з'єднують населені пункти – вершини, виражені за кілометри. Виконавець алгоритму – автомобіль. Його основний ресурс – запас палива, виражений у кілометрах шляху. Саме автомобіль може проїхати км на своєму запасі палива. У вершинах підмножини (тобто деяких населених пунктах) обладнано заправки паливом. У цих вершинах можна повністю заправитись. На початку автопробігу автомобіль заправлений повністю незалежно від того, у якій вершині він знаходиться. У задачі потрібно знайти найкоротші шляхи в графі за умови, що відстані між послідовно розташованими вершинами підмножини на цьому шляху не перевищує.

Узагальнення: Завдання, яке аналізується у цій статті, входить до категорії задач оптимізації. В цьому контексті добре відомі такі завдання, як задача лінійного програмування або, в загальному вигляді, математичне програмування. У даній задачі є чітка система обмежень і визначений критерій оптимальності рішення. Тому виникає питання, чи можливо звести цю задачу до одного з відомих завдань оптимізації.

Аналогічні узагальнення можуть бути застосовані і до інших графових задач. При цьому схема розв'язання, яка наведена в цій статті, може бути використана і для задачі комівояжера. Очевидно, класичні алгоритми Флойда і Дейкстри відіграють важливу роль як базові алгоритми у різних формулюваннях задачі про найкоротші шляхи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dijkstra E. W. A note on two problems in connexion with graphs (англ.) // Numerische Mathematik / F. Brezzi — Springer Science+Business Media, 1959. — Vol. 1, Iss. 1. — P. 269—271.
2. Томас Х. Кормен, Чарльз И. Лейзерсон, Рональд Л. Ривест, Клиффорд Штайн. Алгоритмы: построение и анализ = Introduction to Algorithms. — 2-е изд. — М.: «Вильямс», 2006. — С. 1296.
3. Левитин А. В. Глава 9. Жадные методы: Алгоритм Дейкстры // Алгоритмы. Введение в разработку и анализ — М.: Вильямс, 2006. — С. 189—195. — 576 с.

Науковий керівник доктор фізико-математичних наук, професор Львов М.С.

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА

ЛИХОШЕРСНА К.О., ПОЛЯКОВА О.Д.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПРИГОДНИЦЬКИХ ТУРІВ

У статті розглянуто особливості розробки пригодницького туру за допомогою концептуалізації туристичного продукту, охарактеризовано сучасного споживача та його потреби.

Ключові слова: пригодницький туризм, концептуалізація, туристичний продукт, турист

The article examines the peculiarities of developing an adventure tour using the conceptualization of a tourist product, characterizes the modern consumer and his needs.

Key words: adventure tourism, conceptualization, tourism product, tourist

На сучасному етапі індустрія туризму перетворилася на стратегічний сектор економіки багатьох країн світу. Туризм став невід’ємною складовою суспільного життя, вважається соціокультурним феноменом нашого часу. Показники його розвитку характеризуються динамічним зростанням. Водночас загострення конкурентної боротьби на ринку туристичних послуг актуалізує питання формування пропозиції, яка б враховувала зростаючі вимоги споживачів.

Сучасний турист стає більш вибагливим до змісту туристичної продукції. Він зацікавлений у пошуку нових, нестандартних видів відпочинку, які б відповідали його особистим уподобанням та ціннісним орієнтирам. Задоволення його потреб вимагає урізноманітнення вражень під час подорожі. Це змушує організаторів подорожей постійно удосконалювати туристичний продукт, використовувати нові форми та методи залучення потенційного споживача.

Для багатьох туристичних дестинацій гостро стоїть питання про використання інноваційних підходів до формування локального туристичного продукту, створення його привабливого іміджу, який би сприяв генеруванню туристського потоку. Оригінальність і впізнаваність продукту виступають запорукою туристичної привабливості будь-якої території.

Одним із важливих напрямів диверсифікації туристичної пропозиції вважається створення концептуальних турів, що нині набувають популярності серед споживачів. У їх основі лежить «концепт» — інноваційна ідея, що вміщує творчий смисл. Концептуалізація туристичного продукту є унікальним засобом підвищення атрактивності територій без вираженого туристського інтересу. В основі концептуального туристичного продукту лежать концептуальні туристично-рекреаційні атрактори— комплекс об’єктів, штучно створених або

актуалізованих завдяки застосуванню інновації, що містить концепцію творчої ідеї, предмету або технології [1, с. 37].

На наш погляд, сприятливий ґрунт для концептуалізації туристичного продукту надає пригодницький туризм — один із перспективних видів сучасного туризму. Пригодницький туризм — це різновид відпочинку, що поєднує у собі характерні риси активного, екстремального та екологічного туризму, і пов'язаний з подорожами, що передбачають активну рекреаційну діяльність, використання нетрадиційних транспортних засобів та перебування у екологічно чистих, природних і часом екзотичних резерваціях [2, с. 44]. Пригодницький вид туристичних подорожей виник як реакція на прискорену урбанізацію, поширення міського способу життя, пов'язані з цим деструктивні фізичні та психічні процеси. Він дозволяє відірватися від повсякденності, порушити узвичаєні поведінкові шаблони, випробувати свої можливості в нестандартних умовах, подолавши низку перешкод і труднощів, освоїти нову соціальну роль. Нинішній турист прагне віднайти нову реальність, наповнену справжніми відчуттями, переживаннями та емоціями. Пригоди ваблять людину до чогось незвичного, нетипового, що дозволяє вийти за межі рутини та зони комфорту. Пригодницький туризм став ефективним заміником реальності в мандрах.

Зацікавленість у пригодницькому туризмі зародилася в західних країнах, у першу чергу в молодіжному середовищі. Така тенденція пояснюється відносною стабільністю способу життя, досить високим рівнем доходів місцевого населення. Але інтерес до пригодницьких видів подорожей останнім часом виявляється й у середовищі вітчизняних рекреантів. Підтвердженням попиту на відповідний туристичний продукт можна вважати результати опитування, проведеного нами серед мешканців Херсонщини в 2021 році, у якому взяли участь понад 180 респондентів. У відповідь на питання «Чи вирушили б Ви у пригодницьку подорож (тур)?», 83,9 % респондентів підтвердили своє бажання взяти участь у пригодах (рис. 1).

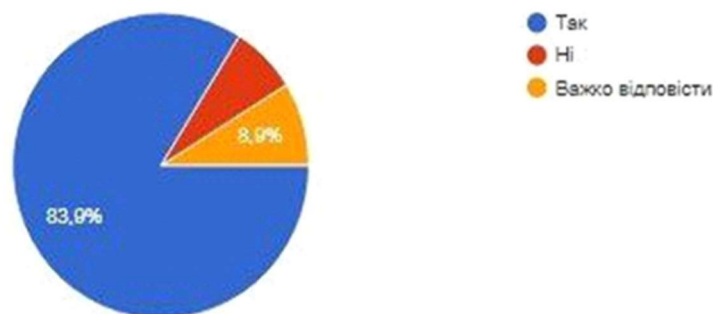

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «Чи вирушили б Ви у пригодницьку подорож (тур)?»

Спектр рекреаційних занять під час пригодницьких турів досить широкий і різнобічний, що дозволяє охопити достатньо великий сегмент потенційних споживачів, з різними смаками та вподобаннями.

Спробуємо виокремити види пригод, які пропонує пригодницький туризм, виходячи з потреб сучасних споживачів (рис. 2):

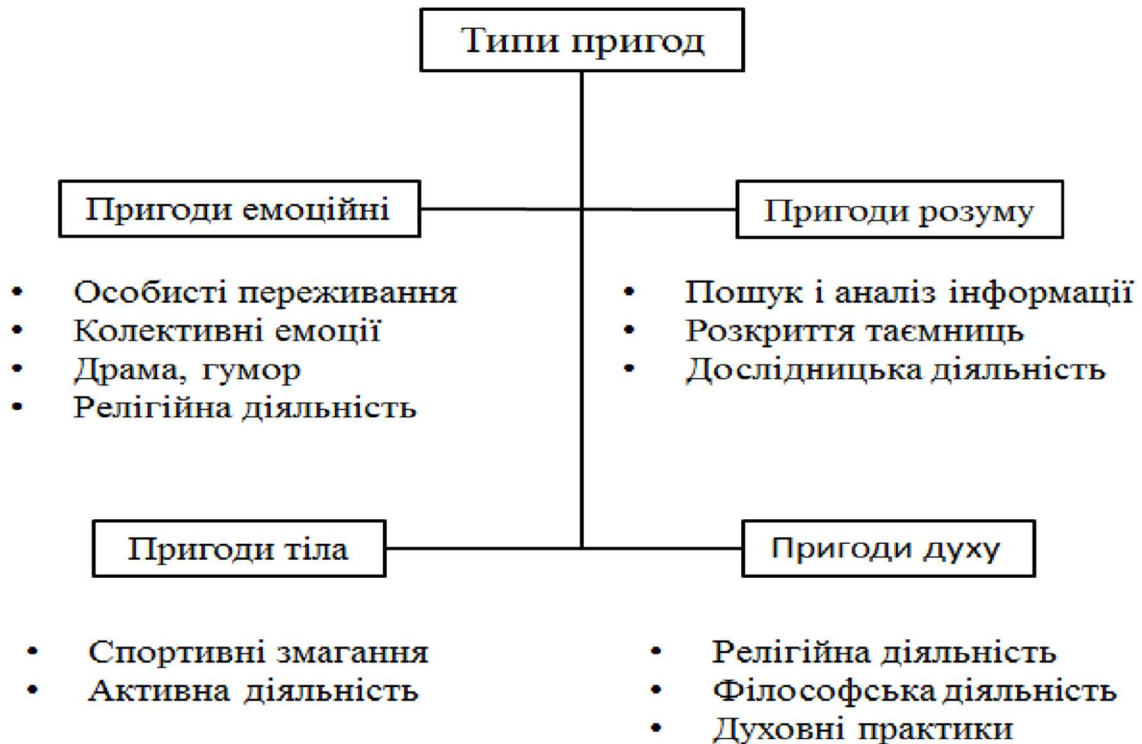

Рис. 2. Типологізація пригод [3].

Можна скласти портрет сучасного туриста — потенційного споживача пригодницьких турів, виділивши головні риси його особистості, що пояснюють його лояльність до відповідної продуктової пропозиції:

- здебільшого офісний працівник, утомлений від рутини повсякдення, ритму міського життя;
- стійке прагнення до здорового способу життя;
- тягіння до атрибутів природного середовища, екологічності в житті;
- жага до різних активностей, подолання перешкод, змагань з труднощами;
- схильність до нестандартних форм організації дозвілля.

Сама по собі «пригода» передбачає певний творчий контекст, наявність сценарію з відповідною тематикою, навколо якої будується низка поєднаних між собою дійств, що націлені на реалізацію конкретної мети. Це створює передумови для застосування так званого «драматургічного підходу» в туристичних практиках. За думкою Т. Еденсора, драматургічний підхід формує туризм як комплекс сценічних подій та реквізитів, а також перформативних технік та диспозицій [4, с. 20].

Концептуальна пригодницька подорож, побудована на використанні сценічного дійства, ігрових практик і відповідних їм реквізитів, гарантує

вибагливому туристові занурення в атмосферу справжніх емоцій. Постановка та реалізація сценаріїв пригодницьких подорожей дозволяє не лише зазирнути у потаємні куточки дестинацій, але й додати неповторного колориту подорожі за рахунок запрограмованої взаємодії із культурним середовищем, занурення у світ символічних образів, атрибутів інших культур. Концептуальні пригоди дарують унікальні та незвичні відчуття.

Отже, пригодницький відпочинок з огляду на існуючий споживчий попит є перспективним і вигідним для реалізації у сфері туристичного бізнесу.

У 2021 р. автори доповіді були залучені до підготовки проекту культурно-туристичного продукту «Скарби Гілеї Дніпровської» у межах грантової програми Українського культурного фонду. Розроблені ними концептуальні пригодницькі тури — «Світи Дніпровської Гілеї» та «Таємниці зміїного царства» — стали важливою складовою конкурсної пропозиції, поданої на розгляд до Українського культурного фонду.

Обидва пригодницькі тури були орієнтовані на ознайомлення з культурно-історичною спадщиною Херсонщини через призму життя різноманітних народів шляхом створення атмосфери пригод, випробувань, змагань та іншої активної дозвілєвої діяльності для туристів і рекреантів.

Робота на організацією концептуальних пригодницьких турів дозволили виявити низку проблем, вирішення яких безпосередньо впливає на перспективи їх комерційної реалізації суб'єктами туристичного бізнесу. Серед таких проблем:

- відсутність розробленої теоретико-методологічної бази розвитку концептуального туризму;
- нерозвиненість відповідної туристичної інфраструктури, придатної для організації концептуальних турів в обраних дестинаціях;
- брак підготовлених для реалізації пригодницьких сценаріїв професійних кадрів — фахівців туристичного супроводу, гідів, інструкторів та ін.;
- необхідність забезпечення додаткових заходів безпеки учасників відповідних туристичних подорожей;
- відносна обмеженість сегменту цільової аудиторії концептуальних турів, що потребує активізації маркетингової діяльності виробників продукції.

Отже, концептуальний пригодницький туризм виступає ефективним засобом диверсифікації туристичної пропозиції, забезпечує можливість підвищення туристичної привабливості територій без вираженого туристичного інтересу. Реалізація концептуальних пригодницьких турів за умови вирішення наявних організаційно-методичних проблем дозволить задовільнити потреби сучасного туриста у корисному та змістовному відпочинку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григорьева Д.К. Концептуальный туристский продукт как основа развития территорий без выраженного туристско-рекреационного потенциала: монография. СПб.: Скифия-принт, 2016. 218 с.

2. Петренко С. Поняття пригодницького туризму. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Умань, 2019. С.44-45.
3. Пригодницький туризм. URL: https://www.wikiwand.com/uk/%20Пригодницький_туризм
4. Столбовая Ю. В. Формирование туристического образа территорий: брендинговый и драматический подходы. Лабиринт: журнал социально-гуманитарных исследований. 2015. №1. С. 17-25.

Науковий керівник кандидат історичних наук Макієнко О.А.

УКД 338.48

МІШИНА Н.О.

ФЕСТИВАЛЬ МОЛОДОГО ВИНА «БОЖОЛЕ НУВО» ЯК РЕСУРС ІВЕНТИВНОГО ГАСТРОТУРИЗМУ

Гастрономічні події виступають важливими атракторами, що спонукають туристів до подорожей. Одними із найпопулярніших об'єктів івентивного гастротуризму є винні фестивалі. У статті розглянуто фестиваль молодого вина «Божоле Нуво» як потужний ресурс для привернення уваги гастролюбителів з усього світу.

Ключові слова: гастрономічний туризм, подієвий туризм, гастрономічний фестиваль, фестиваль молодого вина, «Божоле Нуво».

Gastronomic events are important attractors that encourage tourists to travel. Wine festivals are one of the most popular areas of event gastrotourism. The article examines the Beaujolais Nouveau young wine festival as a powerful resource for attracting the attention of food lovers from all over the world.

Key words: gastronomic tourism, event tourism, gastronomic festival, young wine festival, "Beaujolais Nouveau".

Відвідування фестивалів є органічною частиною сучасного івентивного та гастрономічного туризму. Фестивальні заходи користуються посиленою увагою споживачів туристичних послуг.

Без різноманітних фестивалів вже неможливо уявити розвиток сучасного подієвого туризму. Наразі подієвий (івентивний) туризм за оцінкою Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) є одним з найперспективніших видів туризму у світі. Серед інших видів туризму він вражає насиченістю програми перебування туристів, видовищністю, яскравістю та атмосферою івентивних заходів. Важливою особливістю цього виду туризму є практична невичерпність ресурсної бази [1].

Фестивалі виступають одним із популярних атракторів у гастрономічних подорожах. Вони є важливою складовою ресурсної бази сучасного гастрономічного туризму.

Як визначає Т. Трададенко, “гастрономічний туризм – це подорож по країнах і континентах для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями з метою скуштувати унікальні для приїжджої людини страви або продукт” [4].

Гастрономічні події традиційно викликають інтерес у багатьох туристів, стимулюючи відвідування ними різних місць з метою отримання неповторних вражень від локальних страв та напоїв, особливостей місцевої культури, традицій тощо. Вони дозволяють залучати у регіони додатково значну кількість фінансових ресурсів від ведення туристичного бізнесу [3]. Організація гастрономічних фестивалів сприяє розвитку індустрії гостинності, а також загалом впливає на формування позитивного туристичного образу відповідної місцевості. Крім того, гастрономічні події є допоміжним інформаційним ресурсом, який дозволяє пізнати культурну спадщину країн та регіонів, адже страви національної кухні є одним із елементів, що відображають спосіб життя та традиції населення.

Наразі спостерігається тенденція домінування серед гастрономічних івентів саме винних фестивалів. Яскравим прикладом такої події є фестиваль «Божоле Нуво», який є одним із найвідоміших фестивалів молодого вина у світі. Він проходить щорічно в третій четвер листопада у французькому регіоні Божоле, являючи собою найважливішу культурну подію даної місцевості. «Божоле Нуво» – це свіже червоне вино з сорту винограду Гаме, яке починає реалізуватися до завершення повного процесу ферментації.

Проведення цього фестивалю стало регулярним уже більше ста років тому. У дні проведення фестивалю можна насолодитись приємним смаком та ароматом молодого вина та поринути в атмосферу свята. Головною подією фестивалю є відкриття першої бочки Божоле Нуво, після чого всі гості фестивалю можуть спробувати молоде вино [2].

У межах фестивалю проходять різноманітні заходи, такі як екскурсії по виноградниках, дегустації вин та закусок до них, музичні виступи та інші розваги. Фестиваль Божоле Нуво є важливим заходом не тільки для виноробів та гурманів, але й визначною туристичною подією, яка залучає тисячі відвідувачів з усього світу.

Фестивалі молодого вина проводяться не тільки у Франції, але й по всьому світу. Вони регулярно відбуваються у таких країнах, як Італія, Іспанія, Португалія, Аргентина тощо. Фестивалі молодого вина поки не є поширеними в Україні, хоча деякі вітчизняні виноробні виробляють вино, подібне за смаковими якостями до Божоле Нуво.

Україна має досить розвинену виноробну галузь, що в перспективі дозволить проводити на регулярній основі фестивалі вина, де можна продегустувати різноманітні сорти напою та насолоджуватися різними стравами, що добре поєднуються з вином.

Наразі найбільш відомими фестивалями вина в Україні є фестиваль «Одеські вина» у місті Одеса та «Ужгородський винний фестиваль» у місті Ужгород. На цих фестивалях можна не тільки насолоджуватися смаком різних сортів вин, але й більше дізнатися про особливості їх виробництва, відвідати виноградники та діючі виноробні.

Після перемоги над ворогом та звільнення лівобережжя Херсонщини від окупантів, зручним майданчиком для проведення гастрономічних івентів може стати ПАТ «Виноробне господарство князя П.М. Трубецького». Ця дестинація має достатньо атрактивних ресурсів, які необхідні для успішного проведення фестивалю молодого вина «Божоле Нуво по-херсонськи». В перспективі це створить можливості для зростання туристичного потоку в регіоні, швидкого відновлення туристичної галузі та відродження після війни економіки Херсонщини загалом.

Отже, фестивальні заходи слугують потужним ресурсом для розвитку івентивного гастротуризму. Фестивалі молодого вина є важливим атрактором гастрономічного туризму, адже дозволяють привабити велику кількість туристів в регіон, подарувати їм унікальні враження від пізнання нових смаків, традицій та культури. Винні фестивалі є популярними у багатьох країнах світу. Україна і, зокрема, Херсонщина також має значний винно-туристичний потенціал і перспективи для проведення аналогічних гастро-туристичних подій у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. UNWTO Tourism Highlights, 2017. URL: <http://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>.
2. Гастрономічні фестивалі як форма подієвого туризму та розвитку ресторанного бізнесу. *Ресторанно-готельний консалтинг. Інновації*. Грудень 2019. №2(2). С. 213-222.
3. Олійник, В.В., Шикіна, О.В. Сучасний стан та перспективи розвитку подієвого туризму на території України. *Globalni ta natsionalni problemi ekonomiky*, 2016, №12, С. 460-463.
4. Грададенко Т., Верес К. Гастрономічний туризм: перспективні напрями. *Наукові здобутки молоді - вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: програма і матеріали 80 Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (10-11 квітня 2014 р.)*. К.: НУХТ, 2014. Ч.3. С.563-564.

Науковий керівник кандидат історичних наук Макієнко О.А.

ПОЛЯКОВА О.Д.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглядається актуальна проблематика організації туристичної діяльності та розвитку в'їзного туризму на території України в умовах запровадження воєнного стану

Ключові слова: в'їзний туризм, воєнний стан, дестинація, туризм, проблема.

The article examines the current problems of organizing tourist activities and the development of inbound tourism on the territory of Ukraine in the conditions of the introduction of martial law. On the basis of analytical and statistical data from STDA, the Ministry of Foreign Affairs, and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the main problems related to the peculiarities of tourism in the territories whose boundaries are fixed in the Constitution have been identified.

Key words: inbound tourism, martial law, destination, tourism, country, problem, development.

Туризм – один із видів соціально-економічної діяльності, які є надзвичайно вразливими до криз різного походження. Зокрема, це стихійні явища, пандемії, політичні та економічні кризи, збройні конфлікти. Вони в значній мірі впливають на дестабілізацію ситуації всередині країни. Хоча це стосується і в'їзного, і виїзного туризму, найбільше через це потерпає саме перша із вказаних форм туризму. Привабливість та створення певних умов для перебування міжнародних туристів є ключовим аспектом розвитку туристичної галузі як загалом, так і як сфери економіки країни [2].

В'їзний туризм – це діяльність іноземних мандрівників, які відвідують певну країну з метою відпочинку та рекреації. Він займає вагому частку в економічному розвитку багатьох країн світу. Крім того, це ефективний інструмент культурного обміну та міжнародного співробітництва. Але, основними перевагами, в першу чергу, є економічні вигоди. Іноземні гості, які відвідують певні регіони, роблять вагомий внесок в місцеву економіку завдяки тому, що вони витрачають кошти на різні послуги і товари в межах реалізації туру. Зокрема, на транспорт, дозвілля, готелі, кафе та ресторани, на придбання сувенірної продукції та інше. Це дозволяє створювати нові робочі місця, а також відкриває великі можливості для розвитку бізнесу, залучення як вітчизняних, так і міжнародних інвесторів [7].

Для України такий вид туризму допомагає диверсифікувати економіку, а також створити нові можливості для підприємств різних галузей

(обслуговування, логістика, харчування, дозвілля). Важливість в'їзного туризму важно переоцінити. Він забезпечує:

- культурний обмін та презентація культурної та історичної спадщини;
- розвиток загальної і спеціальної інфраструктури;
- популяризацію туристичних дестинацій;
- стимулювання іноземних інвестицій [3, с. 6-7].

В Україні в'їзний туризм займав вагоме місце в економіці країни та приносив значні прибутки останніми роками, про що свідчать статистичні дані від Державного агентства розвитку туризму (рис. 1). Адже це період найбільшого застою та стагнації, пов'язаний з пандемією COVID-19.

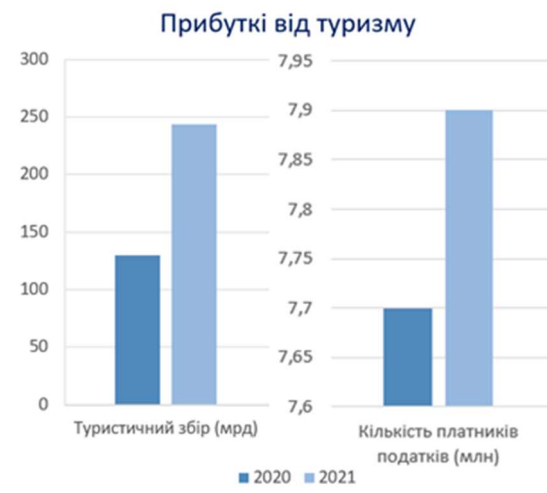

Рис. 1. Надходження до бюджету від в'їзного туризму [4].

Виклики, які взяв на себе туристичний сектор, були надзвичайно важкими, але їх вдалося подолати шляхом пошуку нових можливостей, інструментів та форм проведення дозвілля. Утім, в 2022 р. українській економіці довелося стикнутися зі значно більшими проблемами, коли вона пережила справжній крах.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року в Україну залишило руйнівний вплив на всіх сферах діяльності. Найбільший ефект в перші місяці збройної агресії стосувався економіки, зокрема і туризму. Подорожі на деякий час не просто перестали існувати як один із способів дозвілля та рекреації, але й були надзвичайно небезпечними. Окупація частини східних, північних та південних областей, постійні ракетні обстріли, терор та збройні зіткнення перешкоджали організації і проведенню подорожей, адже не було можливості гарантувати безпеку туристів, що є ключовим аспектом туристичної діяльності. Значно постраждав в'їзний туризм: було зупинене авіасполучення, зачинилася консульства та посольства, закрилися кордони. Міжнародним туристам, які перебували в Україні, радили негайно звернутися до найближчого посольства, а тим, хто планував подорожі, утриматись від відвідування країни на невизначений термін.

Повний занепад туристичної галузі у період з лютого до серпня 2022 року був безпосередньо пов'язаний з невизначеністю суспільства і не впевненістю у

тому, що країна зможе вистояти та протистояти збройній агресії Російської Федерації. Але опір Збройних сил України та інших військових формувань дав можливість багатьом сферам перезапуститися та почати функціонувати для підтримки вітчизняної економіки. Туризм не став виключенням.

Адаптація, мобілізація ресурсів та пошук нових рішень дозволили перезавантажити в'їзний туризм, давши можливість економіці далі працювати та підтримувати джерела фінансування в державний бюджет країни. За статистикою Державного агентства розвитку туризму України через рік після повномасштабного вторгнення, до державного бюджету від туристичної галузі надійшло 383 млн. грн. Порівняно з даними 2022 р., це на 39% менше [5]. Цей показник є підтвердженням того, що туризм зберігся як економічне явище, він адаптувався до сучасних умов, подолавши велику кількість існуючих викликів. Але довготривале перебування країни в умовах воєнного стану призвело до появи певних проблем та обмежень, які існують досі і які будуть існувати в найближчі роки.

З початком збройної агресії в'їзному туризму довелося стикнутися з певними труднощами. Це проблеми, вирішення яких мають глобальне значення, адже на внутрішньому рівні усунути їх буде неможливо. Основна проблема – безпека. Якщо раніше на офіційних сайтах Міністерства закордонних справ іноземних держав можна було побачити рекомендації щодо відвідування України та список найбільш привабливих місць, то зараз перша фраза, яка одразу ж кидається в очі – це: «Travel to Ukraine, including Kiev, is discouraged due to the unstable security environment and an ongoing military conflict. In addition, the entire country is under a state of emergency and martial law has been imposed» (пер. з англ.: поїздки в Україну, включаючи Київ, не рекомендуються через нестабільне середовище безпеки та триваючий військовий конфлікт. Крім того, на всій території країни введено надзвичайний стан і воєнний стан) [6]. В сучасних умовах рівень безпеки для міжнародних подорожей оцінюється як 30 зі 100 можливих. Наприклад, в Афганістані такий показник дорівнює 14, а в Албанії – 75 [8].

Серед інших проблем, які мають не менш вагомий вплив, слід виділити наступні:

1. Проблема логістики. Небо над Україною офіційно закрито з 22 лютого 2022 р. Авіасполучення було зупинено, тому дістатися країни повітряним транспортом неможливо. Окупація південних регіонів та замінування територіальних вод унеможлиблює використання водного транспорту, а постійні ракетні обстріли обмежує пересування залізничним та автомобільним транспортом.

2. Проблема розміщення іноземних туристів. Велика кількість готелів, санаторіїв, хостелів та інших закладів розміщення перепрофілювалися на реабілітаційні центри та приймають постраждалих від війни [2]. А до тих закладів, які продовжують працювати для туристів, надаються певні умови функціонування, зокрема, обов'язкова наявність бомбосховищ.

3. Фактор ціноутворення. Собівартість турів до України, зважаючи на підвищений фактор безпеки, є досить високою.

4. Планування турів відповідно до графіку комендантської години, яка була запроваджена у всіх областях, підконтрольних Україні [2].

5. Висока замінованість території. За даними ДСНС, у Україні заміновано 30% території, що складає близько 174 тисячі квадратних кілометрів [1]. Зокрема, це східні, південні та північні регіони країни, відвідування яких туристами небезпечне.

6. Знищення та забруднення цілих рекреаційних зон, пам'яток культурної та історичної спадщини, заповідних територій, ареалів проживання рідкісних видів тварин. Зокрема, острів Джарилгач (Херсонська обл.), виноробне господарство князя П. Трубецького (Херсонська обл.), біосферний заповідник «Асканія-Нова» (Херсонська обл.), музей Марії Приймаченко з безцінною колекцією витворів мистецтва (Київська обл.), музей Г. Сковороди (Харківська обл.), національні парки «Олешківські піски» і «Нижньодніпровський» (Херсонська обл.) та інше. Найбільш велика техногенна катастрофа з часів вибуху на ЧАЕС – підриг дамби Каховської ГЕС (Херсонська обл.) значно вплинула на екологію південних регіонів України. Крім величезних збитків, були повністю знищені тисячі гектарів унікальних та заповідних зон, що унеможлиблює розвитку екологічного, зеленого та активного туризму в найближчі роки.

7. Організація страхування. Міжнародним туристам, які прагнуть відвідати Україну, часто не надають повноцінного страхового пакету через підвищені ризики.

8. Окупація східних та південних регіонів. Території, які не є підконтрольними українській владі, є потенційно небезпечними для відвідування іноземними туристами. Крім того, це також є порушенням Конституції України, Кримінального кодексу та низки інших законів України.

Територія України має надзвичайно великий потенціал для розвитку в'їзного туризму. Але у 2022 році галузь зазнала значних потрясінь, зустрілася із викликами, які ускладнюють проведення туристичних подорожей. Напружена військова ситуація, руйнування інфраструктури, закриття повітряного простору – це лише невелика кількість тих проблем, з якими довелося стикнутися вітчизняному туризму в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андаліцька І. Заміновано 30% території України: у МВС розповіли, як усунуть загрозу. URL: <https://www.unian.ua/weapons/u-rozminuvanni-teritoriy-ukrajini-zadiyut-bezpilotniki-shcho-viyavlyatimut-vorozhi-mini-mvs-12266343.html>.
2. Зарубіна А.В., Сіра Е.О., Демчук Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>.
3. Кудли Д.Ю. В'їзний туризм та методи його стимулювання в Україні. К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2023. – 37 с.
4. Офіційний сайт «Державного агентства розвитку туризму». URL: <https://www.tourism.gov.ua/>.

5. Подорожі навіть під час війни: інтерв'ю з головою Державного агентства розвитку туризму. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynyy-maraton/podorozhi-navit-pid-chas-viyny-interv-iu-z-holovoju-derzhavnoho-ahentstva-rozvytku-turyzmu>.
6. Guía de viaje de Ucrania: Todo lo que necesitas saber para visitar Ucrania en 2023. URL: <https://es.ivisa.com/ukraine>.
7. Kochar D. The Economic Benefits of Inbound Tourism: Boosting Local Economies. URL: <https://www.longdom.org/open-access/the-economic-benefits-of-inbound-tourism-boosting-local-economies-99108.html>.
8. ¿Qué Tan Seguro es Viajar a Ucrania? URL: <https://www.travelsafe-abroad.com/es/ucrania/>.

Науковий керівник: кандидат історичних наук Макієнко О.А.

УКД 372.8:378.4

САУХ К.О.

СУТНІСТЬ ТЕОРІЇ КОНСТРУКТОРСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У НАВЧАННІ ГРАФІЦІ

У статті надається визначення сутності теорії конструкторсько-технологічного навчання. Навчання рішенню конструкторсько-технологічних задач, тобто конструюванню та технології, займає важливе місце у професійній підготовці здобувачів вищої освіти. Одним з дійових шляхів розвитку конструкторсько-технологічних знань здобувачів освіти є зближення процесів пізнання й навчання.

Ключові слова: конструкторсько-технологічне навчання, конструювання, технології, технічна творчість людини.

The article provides a definition of the essence of the theory of design and technological education. Learning how to solve design and technological problems, that is, design and technology, occupies an important place in the professional training of students of higher education. One of the effective ways of developing the design and technological knowledge of education seekers is the convergence of the processes of cognition and learning.

Key words: design and technological training, construction, technologies, human technical creativity.

Сучасні напрями розвитку суспільства обумовлюють необхідність удосконалення підготовки висококваліфікованих фахівців професійної освіти. У теперішній час на ринку праці роботодавці зацікавлені фахівцями, що володіють професійними здібностями, відповідають рівню розвитку сучасних проєктно-конструкторських технологій. Особливе місце в сучасному виробництві відводиться технологіям проєктування об'єктів професійної діяльності. Таким чином, графічна підготовка стає значущою складовою

конструкторсько-технологічних знань. Тому виникає необхідність теоретичних і методичних основ формування графічної компетентності фахівців професійної освіти.

Питання розробки теорії конструкторсько-технологічних знань в наукових та педагогічних працях розглядають у різних аспектах. Основні методичні аспекти викладання нарисної геометрії висвітлені в працях Г.Р. Гаврищак, О.М. Джеджули; методику навчання креслення розглядають С.В. Білевич, П.Г. Буянов та інші; формування графічних знань і вмінь – С.В. Білевич, Н.О. Голівер, М.М. Козяр та інші.

В умовах здійснення реформи професійної (професійно-технічної) освіти підвищується актуальність розробки теорії конструкторсько-технологічних знань як складової частини професійного навчання.

Виявлення теоретичних передумов досконалості змісту навчання і продуктивної праці здобувачів освіти допоможе цілеспрямовано розв'язувати актуальні проблеми їх професійної підготовки.

Такі науковці як В. Качнев, Б. Ханін, А. Кирилов вважають, що сутність теорії конструкторсько-технологічного навчання складається з наступного: у гносеологічному (пізнавальному) підході до побудови процесу навчання; соціально-економічних вимог, що пред'являються до підготовки молоді на сучасному виробництві; науково-технічних та виробничих задачах; психолого-педагогічних вимог, які визначають характер професійної підготовки здобувачів освіти різних вікових груп; дидактичних основах, які визначають зміст форм та методів навчання здобувачів освіти [1].

Аспекти перераховані вище дійсно мають сенс у визначенні сутності теорії конструкторсько-технологічного навчання, а відповідно і конструкторсько-технологічного підходу, тому розглянемо кожен з них.

Гносеологічний аспект процесу професійного навчання складається з пізнавальної, навчально-практичної діяльності здобувачів освіти. При включенні здобувачів освіти у творчу трудову діяльність рекомендується використовувати у професійному навчанні принцип проблемності, припускаючи послідовну постановку конструкторських, технологічних, розрахунково-графічних та інших задач.

Соціально-економічні вимоги, характер сучасного виробництва визначає необхідність розширення підготовки його працівників, на сам перед, за робочими професіями. Аналіз трудової діяльності робочих масових професій дозволяє визначити направленість змісту, форм та методів професійної підготовки здобувачів освіти. Зміст праці здобувачів освіти наближається до виробничої діяльності працівника ведучої ланки важкої промисловості – машинобудування. В цій, як і вбудь якій іншій ланці сучасного виробництва інтегруються всі новітні науково-технічні досягнення, широко використовуються в трудових процесах новітні досягнення техніки, технології та організації виробництва.

Включення здобувачів освіти у трудовий процес з такими засобами праці, як автоматика, електроніка, робототехніка, потребує послідовного підведення

їх до розуміння новітніх технічних пристроїв (за допомогою їх моделювання, виконання монтажних робіт та інше) на заняттях з дисципліни «Інженерна та комп'ютерна графіка» [2].

Дидактичний аспект теорії конструкторсько-технологічного навчання потребує при побудові освітнього процесу керуватися теорією усвідомлення знань, формування вмінь та практичних дій. Процес навчання здобувачів освіти праці проходить такі етапи:

- впровадження основних технічних понять, які розкривають сенс майбутніх трудових дій – в процесі інструктажу;
- формування та закріплення понять, розумових та практичних дій – за допомогою системи вправ;
- розвиток трудових вмінь та навичок – в процесі практичних та самостійних робіт [2].

Ефективні результати у освітньому процесі досягаються на основі сукупності методів навчання – пояснень та демонстрацій, вправ та практичних робіт, самостійних робіт та виконання завдань, рішення задач (проблемних, творчих та інше).

Методи професійного навчання збагачуються сукупністю різноманітних прийомів. Основні з них взаємопов'язані з розумовою діяльністю. Це – узагальнення, абстрагування, конкретизація, систематизація, аналіз, синтез та інші.

Головна особливість занять з професійного навчання, їх принципова відміна від уроків загальноосвітніх дисциплін – орієнтація здобувачів освіти на виробничу працю, зміст якої визначається характером трудових завдань. Сутність цих завдань залежить від видів об'єктів праці як дидактичних засобів навчання. В свою чергу, ефективність їх використання залежить від вибору системи професійного навчання.

В сучасній практиці роботи викладачів професійного навчання застосовуються такі системи – операційно-комплексна, технологічна та конструкторсько-технологічна. Ведучою системою є конструкторсько-технологічна. Нові програми з дисциплін професійного навчання для здобувачів освіти розроблені на основі цієї системи.

Основна ідея конструкторсько-технологічної системи – органічне поєднання виконавчої та творчої діяльності здобувачів освіти, засвоєння на об'єктах праці не лише операцій, а і елементів технічного конструювання.

В процесі навчання здобувачів освіти за конструкторсько-технологічною системою головним є напрямок праці здобувачів освіти на утворення ними ряду ускладнюючих виробів – від найпростіших до більш складних предметів типу технічних конструкцій. Як дидактичні засоби, ці об'єкти праці використовуються з метою навчання здобувачів освіти процесам праці, формування у них трудових вмінь та навичок, а також вмінь з конструювання [5].

Під час функціонування конструкторсько-технологічної системи повніше реалізується політехнічний принцип, що досягається за допомогою об'єктів праці, технічних конструкцій в процесі ознайомлення здобувачів освіти з

науковими основами техніки, освоєння сутності технології, оволодіння навичками організації праці і роботи з найпростішими інструментами.

Підвищення рівня теоретичної підготовки, необхідної для рішення трудових завдань, здійснюється на основі:

- глибокого вивчення принципу дії та призначення об'єктів праці, в тому числі інструмента, пристроїв, посібників, моделей, механізмів, а також машин, процесів, осмислення їх сутності на основі науково-технічного обґрунтування конструкцій;
- усвідомлюваного опанування трудовими вміннями, навичками, розкриття їх характеру та засобів досконалості.

Процес формування будь яких навичок складається з декількох етапів. На першому попередньому етапі здобувачі освіти шляхом спостереження ознайомлюються з методом дії, тобто отримують знання. Знаннями ми називаємо уявлення та поняття, які формуються у людини в процесі відображення об'єктивної дійсності. Знання можуть виступати і у формі чуттєвих образів, які відображають одиничні предмети, і у формі узагальнюючого відображення суттєвих властивостей предметів (явищ) та зв'язку між ними. Звичайно, глибина знань у цих двох випадках неоднакова [3, с. 81].

Знання, які формуються в процесі вивчення різноманітних дисциплін, існують в свідомості здобувача освіти не ізольовано один від одного. Вони так чи інакше взаємодіють. В одних випадках вже засвоєнні знання допомагають формуванню нових, в інших – можливе їх негативне явище. Звідси витікає, що в процесі навчання необхідно, повідомляючи будь яке нове знання, враховувати міждисциплінарні зв'язки [4].

На другому етапі – аналітичному – здобувач освіти практично оволодіває окремими елементами дії. Як правило, він здійснює всі рухи відокремлено, через більш чи менш значні проміжки часу. При цьому спостерігаються зайві, не оправдані рухи і напруженість пози. Темп діяльності у починаючого здобувача освіти не стійкий і погано підкоряється його волі.

Третій етап є синтетичний. На даному етапі відбувається об'єднання окремих рухів в цілісне дійство. Механізм об'єднання являє собою ланцюг асоціацій, почуттів, які виникають від кожної дії. Дякуючи асоціації почуттів виникає «рушійна формула навиків», яка стає як би «нотами», які існують в мозку людини, за ними і «розігрується» дія. Чим краще закріплена «формула», тим швидше та легше вона виконується.

Методи навчання навичкам повинні враховувати закономірності їх формування та відповідати перерахованим етапам.

В процесі повідомлення знань та визначені правил необхідно дати ретельний аналіз складу дії, тобто пояснити, з яких дій воно складається (наприклад, якою повинна бути поза всього тіла здобувача освіти, яке положення правої і лівої рук, які рухи і в якій послідовності виконуються кожною рукою). Важливо розкрити сенс кожного правила, обґрунтував, чому треба робити так, а не інакше.

Розповідь про прийоми роботи з тим чи іншим інструментом необхідно супроводжувати показом цих прийомів. Показ розбивають на три моменти. З початку демонструють окремі елементи чи акти, потім всі дії у сповільненому темпі. Це дозволяє здобувачам освіти докладно розглянути кожен елемент і прослідкувати їх послідовність. Потім дію яку показуємо виконують у звичайному темпі. Сполучення цих трьох компонентів дає здобувачам освіти достатньо повну уяву про дію, яку вони виконують.

Аналіз дії повинен закінчуватися визначенням «формули» дії, яка розкриває послідовність виконання його елементів.

Показ у сполученні з розповіддю дає уяву про навик. Але самі навик формуються лише в русі вправ, в процесі виконання практичних робіт. Навчання навичкам потребує сполучення фронтальної роботи з індивідуальною, так як рух утворення навиків залежить від індивідуальних можливостей здобувачів освіти.

Кожен вид діяльності включає до себе більш чи менш складну систему навичок, на основі якої формуються вміння. Вміння не зводиться до примітивної суми навичок. Воно уявляє собою більш складне явище. У загальному розумінні вміння – є придбана готовність усвідомлено вирішувати ту чи іншу задачу.

Вміння припускає необхідний орієнтир в нових умовах. Воно вмикає елементи творчості. Діяти вміло – означає діяти «з розумом» [6, с. 11], самостійно планувати весь хід роботи, знаходити більш раціональні засоби рішення поставлених задач.

Звідси можна зробити висновок, що для формування вмінь необхідно організовувати заняття таким чином, щоб кожна вправа вимагала від здобувачів освіти рішення нових задач, тобто творчості. В процесі навчання вмінню необхідно широко використовувати завдання, уникаючи одноманітності тренування, корисно також систематично включати цікаві задачі, які б змогли активізувати творчу думку учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Качнев В.И. Методика формирования трудовых умений и навыков у учащихся 5-7 классов: Пособие для учителя. - К.: Рад. шк., 1989. – 144с.
2. Методика формирования трудовых умений и навыков у учащихся 5 – 7 классов / под. ред. Качнева В.И. – К.: Рад. Шк. 1989. – 270 с.
3. Кудрявцев Т.В. Якиманская И.С. Развитие технического мышления учащихся. – М.: Высш. Шк.. 1964. – 96 с.
4. Казаков В.Г., Кондратьева Л.Л. Психология: Учеб. пособие для индустр. пед. техникумов. – М.: Высш. шк., 1989. – 383 с.
5. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1992. – 288 с.
6. Чепок В.И. Подготовка студентов общетехнических дисциплин факультетов педвузов к формированию пространственного мышления школьников. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – К.: 1988. – 212 с.

Науковий керівник докторка економічних наук, доцентка Петренко В.С.

ТИМЧУК К.Р.

ОСОБЛИВОСТІ СЕРВІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САФАРІ-ТУРІВ

У статті розглядається значущість сервісного забезпечення у сфері сафарі-турів. Авторка вказує на важливість забезпечення високоякісного обслуговування, яке відповідає потребам клієнтів, з метою забезпечення комфорту і безпеки під час сафарі-подорожей. Підкреслюється необхідність дотримання принципів сталого туризму та відповідального відношення до довкілля для збереження природних резерватів. Дослідження містить інноваційний підхід до виявлення тенденцій у розвитку туристичного продукту на ринку.

Ключові слова: сервісне забезпечення, сафарі-тур, цільова аудиторія, туристичні послуги, ринок туристичних послуг, екологічна відповідальність.

The article discusses the significance of service provision in the field of safari tours. The author emphasizes the importance of ensuring high-quality service that meets the needs of clients to provide comfort and safety during safari journeys. It underscores the necessity of adhering to the principles of sustainable tourism and environmental responsibility for the preservation of natural reserves. The research incorporates an innovative approach to identifying trends in the development of tourism products in the market.

Keywords: service provision, safari tour, target audience, tourism service, tourism service market, environmental responsibility.

Одним із перспективних продуктів на світовому ринку туристичних послуг є сафарі-тури. Цей різновид екотуризму користується зростаючим інтересом у туристичній аудиторії (рис. 1). Сафарі-тури відрізняються від інших продуктів туризму специфічною рисою: спостереженням дикої природи та взаємодією з дикими тваринами у їхньому природному середовищі. Це особливий вид туризму, який акцентується на дикій природі, екології, пригодах і незабутніх враженнях у віддалених регіонах [5]. На сучасному етапі найбільша кількість актуальних маршрутів сафарі-турів розташована в дестинаціях Африканського туристичного регіону.

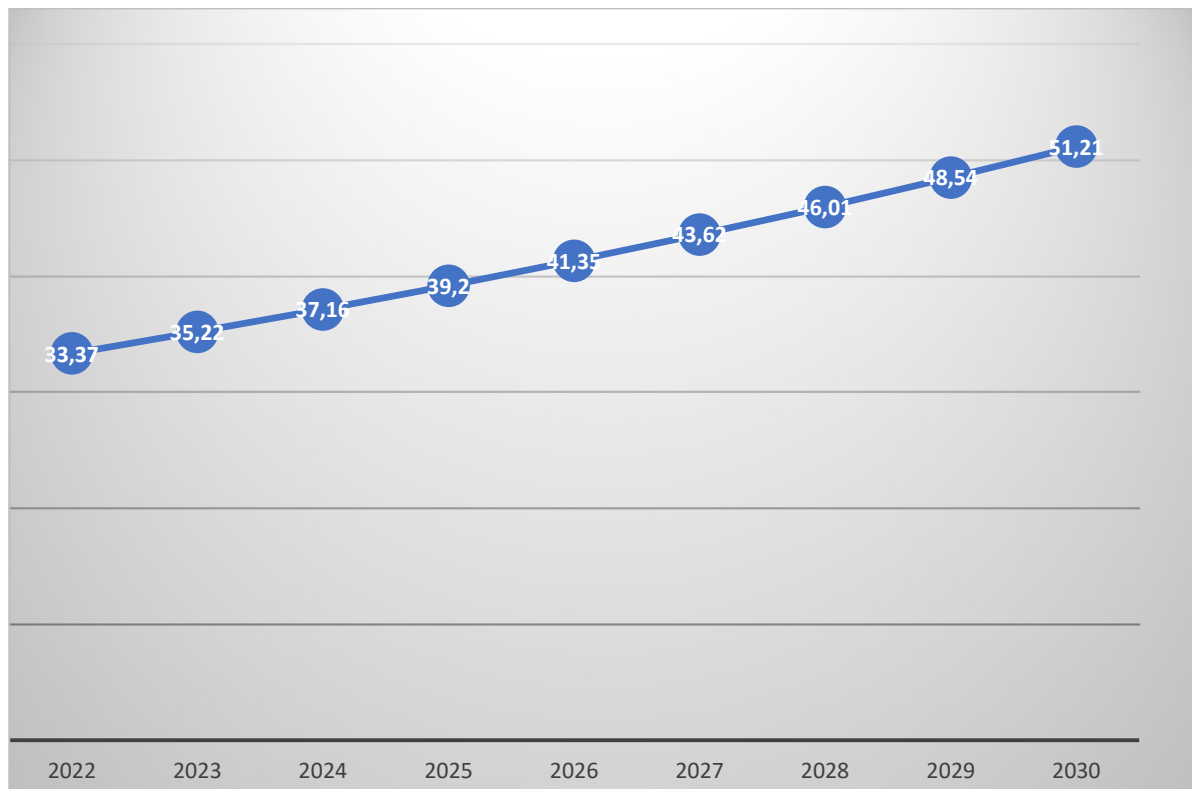

Рис. 1. Прогноз розвитку ринку сафарі-турів [7]

До цільової аудиторії сафарі-турів можна віднести різноманітних туристів: перш за все це люди, які шукають екстремальні враження і пригоди, та хочуть побачити у природному середовищі диких тварин, таких як леви, слони, жирафи тощо. Крім того, це люди, які цінують природу та екологічно чистий відпочинок. Професіональні та аматорські фотографи можуть вирушати в сафарі-тури для можливості зняти унікальні фото тварин і природних пейзажів. Організатори екскурсій і групових подорожей можуть також бути цільовою аудиторією сафарі-турів, оскільки вони можуть включати такі атрактори в свої програми.

Важливим елементом організації сафарі-турів є їх сервісне забезпечення. Сервісне забезпечення – це обслуговування туристів в офісі під час продажу пакетів турів і на маршрутах. Сервісне обслуговування сафарі-турів є важливою складовою успішного проведення подорожей до природних резерватів та національних парків, де клієнти можуть насолоджуватися вивченням дикої природи та спостереженням за дикими тваринами. Основним завданням такого обслуговування є забезпечення комфорту, безпеки та задоволення клієнтів під час сафарі-подорожі[1, 3].

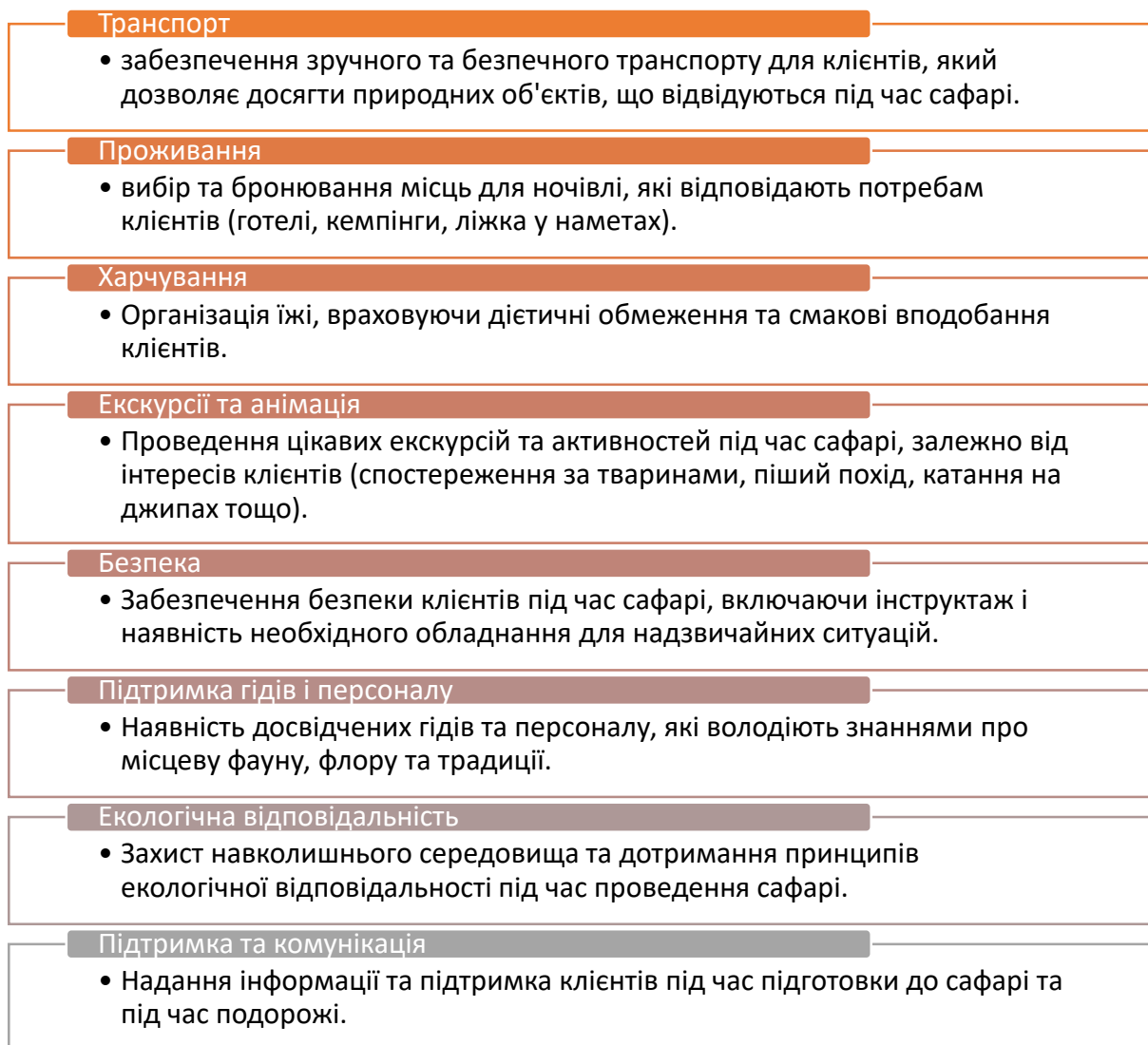

Рис. 2. Компоненти сервісного забезпечення сафари-турів

Сервісне обслуговування сафари-турів має бути добре організоване і відповідати нормативним вимогам і очікуванням клієнтів, щоб забезпечити їм незабутні враження від дикої природи (рис. 2). Також важливо дотримуватися принципів сталого туризму та екологічної відповідальності для збереження природних резерватів і біорізноманіття [2].

У сафари-тури вирушають, як правило, досвідчені туристи, які прагнуть абсолютно нових вражень від подорожей. Однак, до такої екзотичної пригоди необхідно бути підготовленим, адже разом із феєрверком запаморочливих емоцій на сафари мандрівників чекає чимало небезпек. Саме тому варто уважно вивчити правила поведінки в сафари-турі, підійти відповідально до вибору гіда і суворо дотримуватися всіх його рекомендацій. Найчастіше вже в аеропорту туристів зустрічає місцевий гід на сафари-джипі. Висока прохідність даного транспорту дозволить екскурсійній групі без проблем дістатися найвіддаленіших куточків національних заповідників та природних парків. Завдяки панорамним вікнам та даху мандрівники повною мірою зможуть насолодитися неповторним світом дикої природи та на власні очі спостерігати

звички африканських тварин у їхньому природному середовищі. Усі гідри мають сертифікат, який гарантує не лише кваліфіковане проведення екскурсійної програми, а й безпеку туристів під час сафарі-туру. Саме тому гідри настільки вимогливі до дотримання основних правил поведінки у турі [3]:

- Залишати транспортний засіб можна лише у певних місцях і лише з дозволу гідри.

- У сафарі-турі бажано утриматися від куріння, адже у диких тварин дуже розвинене почуття нюху, і порушувати їхнє природне середовище сторонніми запахами вкрай небезпечно. Але якщо все ж таки в екскурсійній групі присутні затяті курці, то перекури потрібно влаштувати тільки в місцях, дозволених гідром.

- Заборонено видавати гучні звуки, особливо, перебуваючи поряд із дикими тваринами. Не варто забувати, що це їхня територія, а будь-які відвідувачі порушують їхню зону комфорту. Тому чим менше уваги привертають до себе туристи, тим краще для їхньої безпеки. Те ж саме стосується спалахів фотокамер. Зайві відблиски можуть викликати у хижаків стан агресії, тому знімки краще робити без спалахів.

- Заборонено годувати тварин та кидати у їх бік будь-які предмети. Не варто забувати про те, що ціною за вдало зроблену фотографію може бути безпека всіх учасників екскурсійної програми.

- Для прийому їжі та відпочинку учасників сафарі-туру організуються привали. У безпечних місцях на лоні природи туристи мають можливість насолодитися їжею, приготованою на відкритому вогні.

Найчастіше мандрівникам пропонують скуштувати національні страви колоритної африканської кухні та ближче познайомитись із традиціями місцевого населення. Для зупинок на ночівлю існує кілька варіантів:

Найбільш бюджетний – ночівля у закритому спальному фургоні. Так, при такому розміщенні туристам гарантована безпека, але про комфорт доведеться забути, тому що ні душа, ні більш-менш обладнаного туалету у фургоні просто немає. Та й охорона групи під час сну досить часто організована за участю самих мандрівників. Варіант найдешевший, але розрахований на дуже невибагливих туристів [4].

Кращий варіант – кемпінги. Вони є наметовими містечками з організацією кухні, душових і туалетних кімнат. Кемпінги в основному охороняються, а туристам запропонують тут повноцінний сніданок із чудовим краєвидом на африканський світанок.

Більш комфортабельними є готелі-лоджії. В еко-готелях ночівля туристів організована в просторих бунгало, що окремо стоять, оснащених усім необхідним для комфортного проживання. Територія подібних готелів дуже добре охороняється, тому спокійний сон мандрівників після вражаючого сафарі забезпечений. Ресторани готелів славляться не лише своєю екзотичною кухнею, а й яскравою атмосферою [6].

Одяг для сафарі-туру краще підбирати виходячи з власної зручності та погодних умов. Досвідчені гідри рекомендують не брати дітей віком до 10 років.

По-перше, дітям складніше ніж дорослим дотримуватись правил поведінки на сафарі. По-друге, тривалі переїзди національними парками та заповідниками досить стомлюючі. Ну, і по-третє, дитина в такому ранньому віці просто не запам'ятає запаморочливі емоції від знайомства з диким світом Африки [4, 5].

У сучасному світі індустрія сафарі в Африці стикається з низкою викликів і обмежень, які впливають на її функціонування. Основні проблеми, які впливають на цей сектор, включають до себе забезпечення екологічної стійкості, взаємодію з місцевими спільнотами, досягнення збалансованого розвитку та захист дикої природи. Однією з проблем розвитку сфери сафарі в Африці є потреба забезпечення екологічної стійкості. Постійне збільшення кількості туристів може призвести до перенаселення природних резерватів і парків, що спричинить негативний вплив на навколишнє середовище. Збільшена активність туристів може впливати на забруднення водних ресурсів, руйнування рослинності, перешкоджати міграційним маршрутам тварин і порушувати екосистемні баланси. Крім того, транспортні засоби, що використовуються в сафарі, такі як автомобілі і літаки, можуть призводити до забруднення повітря та шумового забруднення. Іншим значущим викликом є взаємодія з місцевими спільнотами. Багато сафарі-парків розташовані на землях, що належать місцевим спільнотам, які мають власні права на землю та ресурси [2].

Безумовно, залишитися байдужим після сафарі-туру просто неможливо. Кожен турист тут відкриває собі інший бік життя, осмислює по-новому філософію повсякденного буття. Їх враження у значній мірі будуть залежати від рівня якості сервісного забезпечення туристичного продукту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Wei D., Feng A., Wu M.. Analysis of the resource value of Three-River-Source National Park based on ecological civilization. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 8 (3) (2020), pp. 173-1842.
2. Tarvera R., Cohenb K., Klyvec D., Liseki S.. Sustainable safari practices: Proximity to wildlife, educational intervention, and the quality of experience. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 25 (2019), pp. 76-834.
3. Shkurti F. National Marine Park Karaburun – Sazan and today's trends for tourism development. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 7 (1) (2019), pp. 1-14.
4. Sarker M.S.R., Sayem S.M., Saha M., Dhar A.R., Tusher T.R. Food security through employment generation in Safari parks of Bangladesh: Empirical study from socio-economic perspectives. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 9 (3) (2020), pp. 285-293.
5. Newsome D., Rodger K., Pearce J., Chan K.L.J. Visitor satisfaction with a key wildlife tourism destination within the context of a damaged landscape. *Current Issues in Tourism*, 22 (6) (2019), pp. 729-746
6. Hossain M.I., Khanal B.P. SWOT analysis of forest protected area based sustainable tourism development: A case study in the Lawachara National Park, Bangladesh. *Journal of Tourism&Hospitality Education*, 10 (2020), pp. 71-89.
7. Safari Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Adventure Safari, Private Safari), By Group (Friends, Families, Couples, Solos), By Booking Mode, By Region, And Segment Forecasts, 2023-2030.

ХАНДУСЬ А.А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ

У статті розглянуто особливості розвитку критичного мислення майбутніх викладачів закладів професійно-технічної освіти за допомогою ментальних карт.

Ключові слова: ментальні карти, критичне мислення, візуалізація інформації, ефективність навчання

The article examines the features of the development of critical thinking future teachers of vocational and technical education institutions with the help of mental maps.

Key words: mental maps, critical thinking, visualization of information, effectiveness of training

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку людства, відновлення всіх сфер його суспільного та духовного життя потребує якісно нового рівня професійно-технічної освіти, що відповідає міжнародним стандартам. Основне завдання викладача - вибір різних прийомів, форм та засобів подачі навчального матеріалу. Щоб краще й цікавіше донести навчальний матеріал, викладачі зазвичай використовують сучасні інформаційні технології. Нині ментальні карти - один із способів розвитку критичного мислення майбутніх викладачів закладів професійно-технічної освіти, однак ця технологія ще не до кінця освоєна та зрозуміла викладачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання ментальних карт в освітньому процесі розглядаються у роботах таких вчених як Т. Б'юзен, В. Гриньова, О. Резван, О. Романовський, Б. Санто, Б. Твісс, Р. Фостер, В. Хартман, Й. Шумпетер та ін.

Мета статті - проаналізувати особливості розвитку критичного мислення майбутніх викладачів закладів професійно-технічної освіти за допомогою застосування ментальних карт.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, критичне мислення - це здатність ставити нові, сповнені сенсу питання, виробляти різноманітні аргументи, приймати незалежні рішення. Актуальність у критичному мисленні існує, тому що основне завдання сучасної освіти – якісні знання для подальшого розвитку учнів. Критичне мислення – основа для творчого мислення, для розвитку логіки та творчості, аналізу здобутого знання (рефлексії). Наприклад, у вивченні іноземних мов критичне мислення дуже доречно. Мета технології розвитку критичного мислення - формування в учнів здатності формулювати

питання, аргументувати відповіді та приймати незалежні продумані рішення. Складання ментальних карт на уроці – дієвий спосіб вирішення цього завдання. Використання цих прийомів дозволить підвищити надійність освіти, оскільки вона набуває усвідомленого, рефлексивного характеру. Учень сам конструює процес навчання, визначає кінцевий результат, підвищується комунікативний потенціал особистості, здатність реагувати зовнішні зміни.

Ментальна карта – це творчий продукт у результаті критичного мислення. Цей прийом має індивідуальний характер і використовується під час занять у співпраці вчитель - учні чи учні - учні. Ментальні карти краще не складати задалегідь, тільки на занятті за активної співпраці з учнями. Знання у підручнику – це основа, схема. Ментальна карта дозволяє дивитися на проблему глобально, рухомо. Використання ментальних карт вимагає певної підготовки, але вони допомагають систематизувати наявні знання.

Mind Mapping – спосіб систематизації знань за допомогою схем у особливому графічному вигляді. Вони сприймаються краще, ніж списки, графіки, таблиці. Ментальні карти потрібні для

- запам'ятовування матеріалу;
- систематизації матеріалу;
- планування дії;
- підготовки до виступу;
- пошуку рішення;
- розгляду різних варіантів вирішення завдань.

Складання карти - заняття цікаве як вчителя, так учнів, оскільки несе у собі неабияку частку спонтанності, імпровізації, творчої активності.

Ідея цього методу належить Тоні Бьюзену, британському психологу, автору та співавтору понад 100 книг про властивості мозку, інтелекту, пам'яті, креативності та швидкості читання. Його роботи «Книга ментальних карт - розгалужене мислення», «Навчіть себе думати», «Підключи свою пам'ять» та інші, опубліковані більш ніж у 100 країнах і перекладені 28 мовами.

Суть зображення полягає в наступному: у центрі малюємо ядро (основне поняття, тема, ключовий образ). Від центру відходять промені, вони мають бути різного кольору та товщини залежно від важливості аспекту. Починаємо їх проводити з правого верхнього кута за годинниковою стрілкою. Отже, спочатку проводимо гілки першого рівня. На них слова, які розкривають проблему. Від гілок першого рівня відходять гілки другого рівня, уточнення. Слова пишуться друкованими літерами. Записуємо тільки ключові слова, не речення. В ідеалі довжина слова має збігатися із довжиною гілки. Різні рівні, чи гілки, пишуться різними кольорами. Потрібно використовувати гнучкі гілки, на одній лінії – одне слово, усі складні поняття зводити до простих. Можна додавати малюнок, піктограму та символи, пов'язані з ключовим словом. Використання малюнків та кольорів дуже важливе, оскільки зображення по суті своїй є засобом взаємозв'язку та асоціації. Дослідження, проведені в Лондонському Університеті, показали, що люди, які використовують колір і зображення в “розумній карті”, запам'ятовують матеріал набагато краще. Тобто, ментальна

карта - це універсальний прийом, його можна використовувати на індивідуальних заняттях, у парах, групах, класах [2, с. 105].

Ментальні карти доповнюють таблиці, графіки та конспекти, а не замінюють їх, і замість лінійного запису нового матеріалу в них застосовується радіальна, яка акцентує увагу на центральній проблемі вивчення. Відповідно до цієї методики фіксуються лише ключові слова, слова-асоціації, а зв'язки (гілки) асоціативні, а не ієрархічні, що роблять її незабутньою та індивідуальною.

Слід наголосити, що ментальні карти використовуються на різних етапах навчання (можна застосовувати при повторенні матеріалу, для візуалізації контенту, для самостійної роботи слухачів, які вивчають матеріал, який не був висвітлений у ході лекційних, семінарських, практичних занять тощо). Такі ресурсні можливості ментальних карток дозволяють викладачеві:

- формувати метапредметні зв'язки;
- контролювати та відстежувати ступінь освоєння слухачами нового матеріалу;
- розвивати креативне мислення формувати інформаційно-правову компетенцію, пов'язану із сприйняттям, переробкою та обміном інформацією [1, с. 194].

Ментальні карти розвивають системне мислення, допомагають учням систематизувати як навчальний матеріал, а й свої оціночні судження. Вчать виробляти і висловлювати свою думку, розвивають навички одночасного розгляду кількох позицій, виявляють здатність до творчої переробки інформації. Їх можна використовувати на будь-якому етапі уроку, на стадіях виклику, осмислення, рефлексії, а також як базову стратегію проведення уроку. Ці прийоми критичного мислення є найбільш доступними у повсякденній практичній роботі.

Отже, застосування ментальних карт є ефективною освітньою технологією майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти. Ментальні карти як прийом критичного мислення допомагають вирішувати насущні освітні та виховні завдання. активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, підвищити її результативність, дати можливість групі працювати в єдиному проблемному полі, перенести акцент навчання з оволодіння готовим знанням на його вироблення, що є одним із завдань сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оксентюк Н.В. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. *Технології навчання*. Рівне: НУВГП. 2015. Вип. 15. С. 194–208. URL: <https://ksu24.kspu.edu/s/EEFfew> (дата звернення: 24.09.2023).
2. Ткачук Г.В. Ментальні карти як засіб засвоєння технічних знань у процесі практико-технічної підготовки майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Вип.17. 2018. С.105-112. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/162502> (дата звернення: 24.09.2023).

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Блах В.С.

МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ОДАРЧЕНКО Д.О.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕРОБКИ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

У статті показані основні проблеми утилізації твердих побутових відходів та шляхи реалізації комплексу заходів і технічних рішень, спрямований на вирішення актуальних проблем міста. Такий підхід дозволяє не тільки забезпечити екологічне благополуччя міста, але і організувати отримання біогазу з вторинної сировини для виробництва.

Ключові слова: тверді побутові відходи, сміття, переробка.

In this article shows the ways of implementing a complex of measures and technical solutions aimed at solving the city's current problems. This approach allows not only to ensure the ecological well-being of the city, but also to organize the production of biogas from secondary raw materials for production.

Key words: solid household waste, garbage, recycling.

Промислові та тверді побутові відходи надають негативний вплив на всі компоненти навколишнього середовища: літосферу, гідросферу, атмосферу, тваринний та рослинний світ. Це створює певну загрозу здоров'ю та життю населення, особливо великих урбанізованих центрів. Сучасне виробництво вимагає залучення до господарського обороту всіх нових і нових матеріальних, енергетичних, природних, трудових та інших ресурсів. Світове їх споживання досягло величини, порівнянної із запасами з корисними копалинами. Те, що створювалося природою протягом кількох епох, сьогодні витрачається людством за кілька десятиліть. Причому лише 5-10% сировини, що надходить у виробництво, переходить у промислову продукцію, решта потрапляє у відходи виробництва. Вони забруднюють навколишнє середовище, порушують екологічну рівновагу в різних регіонах планети[1, с. 2].

У зв'язку зі зміною промислового виробництва, зміни рівня життя населення, збільшення послуг ринкового виробництва змінився якісний і кількісний склад твердих відходів. Зі зростанням населення і рівнем споживання матеріальних благ у побуті і на виробництві зростають і обсяги відходів. Кількість вироблених відходів залежить від того, наскільки дбайливо люди ставляться до стану природного середовища, в якому вони живуть, і з кожним роком цей стан погіршується. Нині більшість сміття відвозяться на полігони твердих побутових відходів (ТПВ). Полігон це одна з найбільших причин виникнення екологічно кризової ситуації у світі. Тому наше завдання позбавлятися полігонів ТПВ і знаходити такі шляхи вирішення утилізації сміття, які могли б ефективно, швидко і без шкоди для навколишнього середовища позбавити людей від купи сміття. Найбільш сучасним рішенням цього завдання є розгляд методів, які дозволять використовувати сміття вдруге.

Від пори року та від багатьох інших факторів залежать не тільки від країни та місцевості склад та обсяг побутових відходів надзвичайно різноманітні. Папір та картон представляють значну частину ТПВ (до 45% у розвинених країнах). Другою за величиною категорією є так звані органічні відходи: скло, метал і пластик складають до 10 % від загальної кількості відходів. Приблизно до 6 % посідає текстиль, дерево, гума тощо. Кількість муніципальних відходів збільшується. Також відмічаємо, що склад їх у західних країнах наближається до складу ТПВ з відносно великою часткою паперових відходів та пластику, особливо у великих містах [3].

На загальне накопичення ТПВ впливають такі фактори:

- ступінь благоустрою будівель, системи опалення, теплової енергії для приготування їжі, наявність сміттєпроводів, водопроводу та каналізації;
- розвиток мережі громадського харчування та побутових послуг;
- культура торгівлі та рівень виробництва товарів масового попиту;
- рівень охоплення комунальним очищенням культурно-побутових та громадських організацій;
- кліматичні умови [2].

У кожному місті є основні так звані поточні проблеми. У Херсоні таких багато. Одна із проблем – утилізація сміття, зокрема твердих побутових відходів. Утилізація сміття у місті Херсон відбувається шляхом складування на полігонах. На даний момент цей метод є найактуальнішим простим і невитратним. Результати руйнівного впливу полігонів ТПВ таким методом утилізації на природу не видно відразу, до того ж це дозволяє позбавитися великої кількості ТПВ одноразово. Але надалі це призводить до великих екологічних проблем у місті.

Крім екологічних проблем існують ще й економічні проблеми міста. Одна з найважливіших проблем утилізації сміття в тому, що кількості сміття багато, і підприємства, що займаються вивезенням сміття, не справляються зі своїм завданням. Керуючі компанії, займаючись оборотом з твердими побутовими відходами, ніколи не отримують прибуток від цього виду діяльності, а навпаки, завжди зазнають багато збитків. Чому так відбувається? По-перше, велика частина населення просто не хочуть платити за послуги збору, вивезення та складування відходів. По-друге, сторонні організації (муніципальні установи, індивідуальні підприємці та інші організації) відмовляються укладати договори з керуючими компаніями на послуги збору, вивезення та складування відходів. По-третє, методи поводження з відходами є не економічними: невикористання нових технологій, відсутність більше сучасної спеціальної техніки, мала кількість дипломованих фахівців даної галузі. В результаті, діяльність із поводження з відходами стає збитковою. Звідси випливає ще низка так званих проблем [2, с. 3].

Від контейнерів та обладнання для вивезення мусора також залежить ефективність утилізації.

Недоліки контейнерів:

- велика маса;

- мала корозійна стійкість;
- відносно висока вартість;
- не забезпечуються належних заходів санітарії [1].

Сміттевози теж потребують модернізації, тому що вміщують у собі дуже мало сміття, так, і кількість самих автомашин мала, тому керуючі компанії просто не встигають вивозити все сміття, що утворилося на контейнерних майданчиках міста.

Висновки. Аналіз існуючих методів і світового досвіду утилізації ТПВ дозволив виділити з них найбільш перспективні: вторинна переробка з отриманням сировини з ТПВ, а також отримання біогазу на полігонах ТПВ.

Для вирішення проблеми з майданчиками тимчасового накопичення ТПВ запропоновано налагодити регулярне вивезення сміття, привести у відповідність кількість баків для ТПВ, розділити баки для накопичення ТПВ на відходи, наприклад, біорозкладні з наступним роздільним вивезенням.

Для утилізації несанкціонованих великих сміттєзвалищ пропонується використовувати мобільно-стаціонарний комплекс сортування ТПВ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучерявий В.М. Урбоекологія. Львів: Вид-во "Світ", 2001. 440 с.
2. Петрук В. Г. та ін. Управління та поведження з відходами. Тверді побутові відходи. Вінниця: ВНТУ, 2015. 100 с.
3. Беззубко, Б. І. Беззубко, Л. В. Перехід до європейських стандартів в сфері вивозу твердих побутових відходів. Вісник Харківського національного університету імені Каразіна, 2022. №102. С. 23-31. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-03>.

Науковий керівник кандидатка біологічних наук, доцентка Пилипчук Л.Л.

УДК 544.77:66.06:663.2

РОСИНЕЦЬ Т.А.

ВИКОРИСТАННЯ ХІМІЧНИХ СТАБІЛІЗАТОРІВ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ВИННО-КОНЬЯЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

В роботі проаналізовано роль та особливості використання традиційних і новітніх стабілізаторів на етапах підготовки виноматеріалу при виробництві продукції вино-коньячного асортименту. Проведено порівняльну фізико-хімічну та технологічну характеристику реагентів стабілізаторів і обрано групу речовин, які спрогнозовано надають додаткові можливості підвищити якість продукції в процесах підготовки виноматеріалів.

Ключові слова: хімічні стабілізатори, виноматеріали, неорганічні і органічні стабілізатори, коагулянти, флокулянти.

This work analyzes the role and features of using both traditional and modern stabilizers at the stages of wine material preparation in the production of wine and brandy products. A comparative physicochemical and technological characterization of stabilizer reagents is conducted, and a group of substances is selected, which is predicted to provide additional opportunities to enhance the quality of products in the processes of wine material preparation.

Key words: chemical stabilizers, wine materials, inorganic and organic stabilizers, coagulants, flocculants.

Якість продукції винно-коньячного асортименту залежить в значній мірі від таких показників, як вміст спирту, цукру, кислот, сульфітної кислоти, домішок ціаністих сполук, сполук плумбуму, купрум, стануму, а також активністю мікрофлори та показниками органолептичного аналізу. Роль речовин-стабілізаторів у виробництві продукції винно-коньячного асортименту полягає в забезпеченні нормативних хімічних та фізичних параметрів якості продукції, таких як, седиментаційний показник (контроль над осадам), збереження кольору та смаку, контроль над газоутворенням та запобіганням кристалізації.

В роботах [1, 5, 7] показано, що для забезпечення нормативних показників якості даної продукції застосовують реагенти-стабілізатори на різних етапах виробництва виноматеріалу. Більшість виробництв, що спеціалізуються на виробництві вин та коньяку, використовують традиційні стабілізуючі речовини, наприклад, для контролю гідролізу та окислення фенольних сполук у винограді на етапах збору та обробки винограду, в процесах розжинування додаються стабілізатори для підтримки стабільності ферментації, на етапі фільтрації та очищення стабілізатори підсилюють фільтраційні властивості системи для видалення небажаних осадів, а в процесі купажування додавання спеціальних стабілізаторів забезпечує необхідний смак та аромат продукції.

З цією метою використовують групу традиційних хімічних стабілізаторів, таких як, сульфур (IV) оксид, аскорбінова кислота, тіоксантини (сполуки, що містять ангідрид сульфітної кислоти), таніни [8]. Найбільш широке застосування належить стабілізатору сульфур (IV) оксиду, який через недороговартість та доступність застосовується для знешкодження мікроорганізмів і бактерій з метою запобігання окисленню сировини. Проте надмірне його використання може надавати виноматеріалу небажані органолептичні властивості, такі як, смак та аромат [2]. Для усунення процесів кристалізації компонентів вина традиційно додається в систему калій гідрогентартрат, роль якого полягає в уповільненні процесів формування кристалічних структур тартратів та глюкози. Даний стабілізатор зазвичай проявляє свій вплив на етапі ферментації та на етапі зберігання вина [4]. В якості типового адсорбента на етапі очищення сумішей виноматеріалу від суспензій побічних продуктів, таких як, білки та дріжджі, застосовують природні гідроалюмосилікати, які мають розвинуту поверхню і великий показник адсорбції [3].

Однак зазначені традиційні стабілізатори мають також низку недоліків пов'язаних з необхідністю точного дозування, довготривалістю проходження хімічних реакцій, неоднозначним впливом на смакові та ароматичні властивості виноматеріалу та ін. Тому на сьогоднішній час актуальним є пошук, відбір та застосування новітніх, більш ефективних стабілізаторів із седиментаційною стабільністю, з поліпшеними диспергувальними, адсорбційними властивостями, стійкістю до окиснення та зміни температурних режимів, а також стабільністю при транспортуванні.

Аналіз публікацій [1] дозволив відокремити групи стабілізаторів нового покоління, які поєднують в собі комплекс властивостей природних органічних, неорганічних та синтетичних речовин і, таким чином, їх ефективність забезпечується синергізмом дії хімічно-активних речовин.

Так, препарат-стабілізатор «Полікейс – комплекс» знайшов широке застосування на закордонних підприємствах для зменшення вмісту речовин фенольної природи в процесах підготовки виноматеріалів. Переваги даного комплексу в порівнянні з традиційним сульфур (IV) оксид пояснюються хімічним складом препарату, який містить розчинний казеїн, полівінілполіпірролідон (ПВПП) та гідроалюмосилікат, що забезпечує швидку роботу даного комплексу по видаленню із розчинів поліфенолів.

Компоненти препарату стабілізатору «Полипресс АF» (рослинний протеїн, полівінілполіпірролідон (ПВПП), бентоніт (гідроалюмосилікат), желатин, активоване вугілля) забезпечують пришвидшення процесу формування осаду з речовинами-домішками, що впливає на зниження втрат виноматеріалу. Тому застосування рослинних протеїнів, отриманих із зернобобових і зернових культур, для освітлення виноматеріалів у виробництві вина може бути більш ефективним альтернативним способом порівняно з обробкою желатином [5].

Серед новітніх стабілізуючих препаратів на основі риб'ячого клею слід зазначити порошкоподібний реагент «Кристалін» та рідкий готовий до користування стабілізатор «Кристал». Завдяки посиленій коагулюючій дії спрямованій на утворення грубодисперсних флокул в розчині, процеси фільтрації для розділення осаду від розчину з використанням даних препаратів відбуваються швидше і ефективніше, що забезпечує блиск і прозорість готової продукції [7].

«Танигал», як стабілізуючий препарат з антисептичними властивостями, сприяє осадженню та видаленню надмірних білкових речовин в розчинах виноматеріалів, виконуючи при цьому роль інгібітора процесу росту мікроорганізмів та утворюючи стійкі комплекси з антоціанами та лейкоантоціанами [6].

В практиці виноробства для проведення технологічних обробок з метою вилучення білків із розчинів виноматеріалів успішно використовується препарат «Бентосил», в склад якого входить група гідроалюмосилікатів, які ефективно адсорбують всі типи осадів присутніх у винограді і тим самим заважають спиртовому бродінню. Желатин, як активна діюча речовина, володіє

значними когезійними властивостями, і тим самим сприяє забезпеченню високих показників освітлювання виноматеріалу. Важливо зазначити, що комплексне оброблення виноматеріалів декількома дисперсними мінералами, такими як, бетоніт палигорськіт і гідрослюда, демонструє у рази більшу ефективність у плані освітлення розчинів, ніж окреме використання кожного з них.

Щодо модифікованих полісахаридів, які можуть використовуватися у виробництві продукції винно-коньячного асортименту, можна відзначити препарат стабілізатор «Кітосан», який в якості реагента додається для кларифікації та стабілізації вина, і в порівнянні з желатином дозволяє значно скоротити час видалення надлишкових білків і таніну [9].

Таким чином, за результатами проведеної роботи, можна зазначити, що речовин-стабілізатори, які традиційно використовуються на виробництві по виготовленню продукції винно-коньячного асортименту, наряду з позитивним впливом на якість готової продукції, мають також ряд недоліків, які призводять до додаткових витрат матеріалів, уповільнюють час проведення технологічних операцій тощо.

В ході роботи обрано групу новітніх реагентів-стабілізаторів, таких як, «Полипресс АФ», «Полікейс», «Бентосил», «Танигал», «Кітосан», «Кристалін» та «Кристал», які поєднують в своєму складі комплекс корисних адгезійних, когезійних, адсорбційних властивостей хімічних речовин органічної, неорганічної та синтетичної природи і тим самим, забезпечують в процесі підготовки виноматеріалів нормативні показники якості готової продукції вино-коньячного асортименту. Питання вивчення стабілізуючої дії реагентів на технологічних етапах підготовки виноматеріалів залишається актуальним з метою оптимізації процесів на виробництві та створення ресурсо- і енергозберігаючих технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Способи підвищення та збереження біологічної цінності червоних столових вин. Біоресурси і природокористування / М. В. Білько та ін. Київ, 2018. Т. 10. № 3-4. С. 228-234.
2. Банковська М. Г., Мелешко Л. Ф., Чебаненко Є. П. Фітопатологічна оцінка сортів винограду селекції інституту виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова. Виноградарство і виноробство: міжнар. тематич. наук. зб. К. : Аграрна наука, 2002. Вип. 40. С. 27-34.
3. Домарецький В. А., Прибильський В. Л. Інноваційні технології продуктів бродіння і виноробства: навч. посіб. Київ :Наука, 2012. 487 с.
4. Мамай І. О., Сльозко Г. Ф., Стоянова О. В. Хімічний і технологічний контроль виноробства : навч. посіб. Київ: Інкос Київ. 2004. С. 224-228.
5. Конєва К. В., Ящук Н. І. Напої. Технології та інновації : міжнар. спец. наук.-аналіт. журнал. Київ : Дрінкс Гелері. 2015. № 6. С. 28-30.
6. Нікончук Н. В. Технологія переробки винограду: курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2014. 58 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3212/1/Nikonchuk_N.TPV_KL.pdf
7. Чурсіна О. О. Розвиток наукових основ технології колоїдної стабілізації вин : дис. докт. техн. наук : НААН України. Ялта, 2012. 290 с.

8. Чумак О. П. Технології продуктів бродіння і виноробства : дис. докт. техн. наук. Харків, 2019. 337 с.
9. Ткаченко О. Б. Хімія ароматів вина. Харчова наука та технологія. Київ, 2015. Т. 1. № 30. С. 42-50.

Науковий керівник доктор хімічних наук, професор Близнюк В.М.

**ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ**

БУЗАК Т.О.

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ХДУ

У статті розглянуті історичні передумови створення в ХДУ факультету фізичного виховання та спорту, його становлення, розвиток, ключові імена, події.

Ключові слова: факультет фізичного виховання та спорту, історія

The article examines the historical prerequisites for the creation of the Faculty of Physical Education and Sports at KSU, its formation, development, key names, and events.

Key words: faculty of physical education and sports, history

Актуальність. Невід’ємною і важливою ланкою освітянської галузі в Україні є функціонування вищих закладів освіти. На півдні України – це Херсонський державний університет. Університет сьогодні не тільки є осередком навчання та науки, але й перспективним, розвиненим та сучасним місцем олімпійського спорту. Актуальним дослідження може бути з огляду на те, що саме у 2024 році факультет фізичного виховання та спорту ХДУ буде святкувати 30-річчя свого створення.

Мета і завдання дослідження: узагальнити, простежити та показати процес створення, становлення та подальшого розвитку факультету фізичної культури та спорту ХДУ.

Результати дослідження. У 1991 році, коли Україна стала незалежною країною, в системі фізичної культури і спорту розпочався новий етап розвитку. Його характерною ознакою був занепад, що виник внаслідок економічної та фінансової кризи початку 90-х років минулого століття.

У науковій праці В. Вербицького «Про історію становлення та розвитку фізичної культури в Україні» наведені факти щодо зменшення кількості спортивних організацій та людей, які займалися масовим та професійним спортом в Україні часів початку незалежності.

Стан системи фізичного виховання в Україні протягом 90-х років було охарактеризовано у державній програмі «Фізичне виховання – здоров’я нації», яка була затверджена Указом Президента України (1 вересня 1998 р.). Зокрема, у ній зазначалося, що за період з 1991-1998 років «...кількість організацій та установ, у яких проводилася фізкультурна робота, зменшилась на 15,5 тис. одиниць, на 5,7 тис. осіб скоротилась кількість спортивних інструкторів, більше ніж на 56 % зменшилась чисельність робітників, які займалися спортом» [1, с. 227].

Саме наприкінці 80-х років розпочався процес зниження кількості залучення дітей і підлітків до занять у спортивних секціях та ДЮСШ. На початку 1990-х років минулого століття кількість такої молоді скоротилося на 620 тис. осіб [1, с. 227].

Важке економічне становище змусило змінити свою професійну сферу діяльності або виїхати за межі України велику кількість тренерів та інструкторів зі спорту, а також діючих спортсменів.

Значне обмеження, подекуди і взагалі відсутність фінансування галузі спорту, призвели до занепаду, пошкодження та руйнування стадіонів, спортивних залів та інших спортивних об'єктів.

Масове зuboжіння населення України в ті роки призвело до применшення престижу здорового способу життя та деградації фізичної культури і спорту.

В. Вербицький у праці «Історія фізичної культури та спорту в Україні» наводить такі цифри: «Згортання спортивної роботи негативно вплинуло на здоров'я трудового населення, дітей та підлітків – майже 90 % дітей та молоді мали відхилення у здоров'ї, 50 % – незадовільну фізичну підготовку, близько 70 % дорослого населення – низький та нижчий, ніж середній, рівень фізичного здоров'я» [1, с. 227].

Не зважаючи на проблеми розвитку фізкультурно-спортивної роботи на початку становлення незалежної України, у 1994 році в Херсонському державному педагогічному інституті ім. Н.К. Крупської було відкрито факультет фізичного виховання та спорту. Розглянемо передумови, що сприяли цьому рішенню.

Перше десятиріччя розвитку фізичної культури і спорту після оголошення незалежності у країні в цілому та в області зокрема характеризується значними проблемами, пов'язаними, в першу чергу, з глибокою економічною кризою. Але не зважаючи на різні соціальні, економічні, політичні та інші чинники фізкультурно-спортивний рух у Херсонській області продовжував розвиватися та збагачувався [5, с. 8].

Не дивлячись на такі негативні тенденції студентський спортивний рух на Херсонщині мав певні успіхи. Не була осторонь і спортивна спільнота ХДУ.

Науковці С. Степанюк та В. Коваль у свої дослідженнях констатували, що Херсонщина завжди славилася своїми спортивними традиціями.

Вони зазначили, що водні види спорту, легка атлетика, стрільба з лука, кульова стрільба тощо протягом значного часу були представлені херсонськими спортсменами на змаганнях різного рівня: Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи, всесоюзних змаганнях, Спартакіадах народів СРСР [4, с. 110-113].

Відомі багатьом імена та прізвища херсонських спортсменів: Іван Сотніков, Валерій Борзов, Сергій Чухрай, Сергій Пострехін та їх тренерів: Михайло Сотниченко, Борис Войтас, Едуард Колибельников та інших.

1983-84 роки для спортивного колективу інституту стали особливо «врожайним» на нагороду.

У 1984 році збірна команда Херсонського державного педагогічного інституту імені Н.К. Крупської з веслування на байдарках і каное отримала

золоті нагороди на студентських іграх та на чемпіонаті серед вищих навчальних закладів УРСР. Також студенти-спортсмени ХДП імені Н.К. Крупської завоювали срібло у фінальній частині студентських ігор із веслування, що проходили у Литовській РСР. Там змагалися вищі навчальні заклади колишнього СРСР [2, с. 32].

Тренерами цієї команди були: заслужений тренер УРСР В. Батенко, майстер спорту міжнародного класу В. Савченко.

У своїй науковій роботі С. Степанюк звертає увагу на чинники, завдяки яким було досягнуто високих результатів у студентських змаганнях, учасниками яких були представники херсонського вишу.

Колектив дослідників зазначає: «Командним успіхам веслувальників сприяли високі спортивні результати переможців студентських ігор: триразового чемпіона світу, майстра спорту міжнародного класу Сергія Колоколова, майстра спорту Вадима Батенка, Олега Куктина, Володимира Гавриленка» [2, с. 32].

З огляду на спортивні успіхи, що здобули студенти ХДП імені Н.К. Крупської у 1988 р., при Херсонському державному педагогічному інституті відкрили Центр олімпійської підготовки з веслування на байдарках і каное.

Заразом однією з передумов створення зазначеного вище центру було намагання поєднати навчальний процес із тренувальним спеціально для висококваліфікованих спортсменів.

«Говорячи про досягнення ХДП в галузі фізичної культури й спорту на той час, слід відзначити, що подібний ЦОП в УРСР, окрім Херсона, існував лише в Києві (Київський інститут фізичної культури і спорту)» [2, с. 32]. Наведені факти свідчать про те, що керівництво ХДП приділяло велику увагу фізичній культурі, спорту та їх розвитку і професійному зростанню в стінах рідного інституту.

Активну роботу з лобювання відкриття факультету фізичного виховання та спорту при ХДП проводив голова спортивного клубу Херсонського державного педагогічного інституту Валентин Сабадаш.

Валентин Іванович Сабадаш – з 1975 по 1994 роки займав посаду голови Спортивного клубу ХДП ім. Н.К. Крупської. Він є Заслуженим тренером України з веслування на байдарках і каное. Необхідно зазначити, що робота спортивного клубу під його керівництвом, була неодноразово визнана найкращою серед педагогічних закладів СРСР й УРСР, за що ХДП ім. Н.К. Крупської був неодноразово нагороджений Центральною радою добровільного спортивного товариства «Буревісник» дипломами I ступня та перехідним Червоним прапором.

Також в 90-х роках минулого століття на Херсонщині гостро постало питання підготовки фахівців фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл. Річ у тім, що таких фахівців здебільшого готував Миколаївський державний педагогічний інститут на факультеті фізичного виховання та спорту. І

переважна більшість херсонців, які закінчували цей факультет не поверталися на малу батьківщину, а залишалися працювати на Миколаївщині.

Наприклад, дворазова чемпіонка Олімпійських ігор у Барселоні Тетяна Лисенко, випускниця Херсонського училища олімпійського резерву, але закінчила Київський державний інститут фізичної культури. Срібний призер Олімпійських ігор у Сеулі Сергій Кірсанов закінчив Миколаївський державний педагогічний інститут ім. В.Г. Белінського. Бронзова призерка у командному заліку Олімпійських ігор у Барселоні Людмила Аржаннікова закінчила Львівський державний інститут фізичної культури [7, с. 8,13,26].

Саме такі обставини стали передумовою для рішення про відкриття факультету фізичного виховання та спорту в ХДПІ.

У результаті спільної праці керівництва вишу та Херсонського обласного управління освіти у 1993 році було відкрито спеціальність «ПМСО. Біологія та фізичне виховання».

А вже у 1994 році на базі цієї спеціальності було відкрито факультет фізичного виховання та спорту. Факультет фізичного виховання та спорту почав функціонувати на базі кафедри фізичного виховання ХДПІ. В той час очолював згадану кафедру Геннадій Овчаренко, який мав тоді спортивне звання майстра спорту [4, с 110-112].

На створеному факультеті запрацювали нові кафедри: теорії та методики фізичного виховання та спортивних дисциплін.

Завідуючим кафедри теорії та методики фізичного виховання став майстер спорту, кандидат педагогічних наук, доцент О.Б. Пришва [4, с.112]. Склад кафедри: доктор педагогічних наук, професор Л.П. Сергієнко, кандидати наук: В.В. Бевзюк, Г.П. Голобородько, В.М. Дворецька, О.Г. Лановенко, старші викладачі І.В. Маляренко та Т.І. Микерчук викладач О.М. Гетьманська.

Завідуючим кафедри спортивних дисциплін став майстер спорту, кандидат біологічних наук, доцент В.С. Бевзюк.

Згодом до кафедри спортивних дисциплін, за рішенням керівництва вишу, приєдналася кафедра фізичного виховання, яка мала тоді статус загальноінститутської. Цю кафедру очолював старший викладач М.Д. Недбайло.

Кафедра була у складі: доцент В.І. Сабадаш, доцент В.Ф. Петриченко, В. Скворцов – майстер спорту міжнародного класу, старший викладач. Майстри спорту – С.О. Дубровна, І.І. Зайцев, С.І. Куцегуб, О.О. Смоленський, О. Еделєв Ю.М. Франкевич, Ю.М. Ємельянов, Ю.Воронцов, який мав звання Заслужений тренер України. Працював на кафедрі і керівник спортивного клубу М. Одинцов, а також ветерани кафедри: О.В. Бороменський, Є.І. Безгребельна, Л.В Гаврильченко, О.Г. Шалар, М.І. Швидкий [4, с.112].

Вже через два роки після створення факультету фізичного виховання та спорту його студенти Андрій Борзуков, В'ячеслав Куліда, Катерина Юрченко приймали участь у XXVI Олімпійських іграх 1996 року в Атланті. [6, с. 8-9]

У 1998 році відбувся перший випуск молодих фахівців факультету фізичного виховання та спорту. Випускниками були 37 спеціалістів. В школи Херсонської області було направлено 32 випускники.

Цікаву статистику щодо перших випускників наводять у своєму дослідженні С. Степанюк та В. Коваль.

«Слід відзначити, що серед перших випускників 6 студентів мали звання майстер спорту міжнародного класу, 18 – майстер спорту, 7 – кандидат в майстри спорту, 1 першорозрядник. У наступному, 1999 році, 34 фахівців з 42 випускників розпочинають трудову діяльність в школах та в ДЮКФП міста та громадах області» [4, с. 112].

Висновки: Передумовами створення факультету фізичного виховання та спорту у Херсонському державному педагогічному інституті було зумовлено: розвитком спортивного руху на Херсонщині; досягнення Херсонського державного педагогічного університету у спортивно-масовій роботі; необхідність підготовки спеціалістів у галузі фізична культура і спорт з числа мешканців Херсону та Херсонської області для забезпечення навчальних закладів, спортивних шкіл, спортивних товариств якісними та фаховими спеціалістами; надання можливості висококваліфікованим спортсменам поєднання навчання по спеціальності у поєднанні з тренувальним процесом. Створення факультету було зумовлено намаганням розвитку спортивного руху Херсонщини. Забезпечення навчальних закладів, спортивних шкіл, спортивних товариств якісними та фаховими спеціалістами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицький В.А. Бондаренко В.А. Історія фізичної культури та спорту в Україні: навчальний посібник. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 340с. URL: <https://is.gd/3CzrWd>
2. Степанюк С.І., Городинська І.В., Грабовський Ю.А. Розвиток фізкультурно-спортивного руху в Херсонському державному університеті. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: Зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. /Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2012. С.31-33.
3. Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В. Ткачук В.П. Історія фізичної культури: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеню вищої освіти «бакалавр» денної та заочної форм навчання спеціальностей 014.11 середня освіта (фізична культура), 017 фізична культура і спорт. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2016. 272 с. URL: <https://is.gd/wN7Gzk>
4. Степанюк С.І., Коваль В.Ю. Факультет фізичного виховання та спорту ХДУ – історія і сучасність. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Випуск 4 URL: <file:///D:/493820.pdf>
5. Спорт на Херсонщині: рек. покажч./ Херсонський державний університет; //Л.М. Кончак, О.М. Блінова; ред. Н.А. Арустамова; бібліогр. ред. Л.С. Воїнова. Херсон: ХДУ, 2013. 31 с. URL: <https://is.gd/adibTy>
6. Олімпійська гордість Херсонщини Біобібліографічний довідник Херсон, 2013. URL: <https://unalib.ks.ua/files/unalib/File/resources/olimp.pdf>.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Грабовський Ю.А.

ВАЗАНОВА О.С.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА ХЕРСОНЩИНІ

В розвідці розглядаються історико-соціальні умови, що сприяли розвитку спорту неповносправних в місті Херсоні та області.

Ключові слова: історія спорту, інклюзія, спорт інвалідів, спорт Херсонщини, спорт неповносправних.

The investigation examines the historical and social conditions that contributed to the development of sports for disabled people in the city of Kherson and the region.

Key words: history of sports, inclusion, sports of the disabled, sports of the Kherson region, sports of the disabled.

Актуальність. Херсонська область виховала не одне покоління спортсменів, які кожного року дивують міжнародну спортивну спільноту, особливо це стосується спортсменів з обмеженими можливостями, чия жага до вищих спортивних досягнень, життєлюбство та неймовірна сила духу захоплює та надихає всіх нас. Але є зрозумілим, що спортивні досягнення неповносправних йдуть пліч-о-пліч із проблемами соціальної сфери, котра далеко не завжди є сприятливою, і, тим не менш, ті досягнення, які ми спостерігаємо, стали цінним здобутком Херсонщини, тому тим більш важливим вважається вивчення та аналіз історичних умов, за яких відбувався розвиток і спортивного руху осіб з інвалідністю, і досягнення ними тих спортивних здобутків та висот, які назавжди закріпили за Херсонщиною статус колиски спортивного руху півдня України.

Аналіз історичної та спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що дане питання є недостатньо вивченим, тим не менш, його актуалізація вбачається особливо актуальною та корисною зараз, коли різко збільшилася кількість осіб з інвалідністю, яким потрібна мотивація та позитивний історичний і сучасний приклад.

Мета роботи – проаналізувати особливості зародження та розвитку спорту осіб з обмеженими можливостями на Херсонщині та узагальнити здобутки херсонських неповносправних спортсменів на міжнародній арені.

Для вирішення поставленої мети нами були використані такі **методи дослідження**: вивчення наукових джерел; аналіз історичних та архівних матеріалів; живі бесіди, а також вивчення й аналіз досвіду видатних діячів фізкультурно-спортивного руху Херсонщини.

Результати дослідження та їх обговорення. Як свідчить світова статистика, кожна шоста людина на планеті має нозології різного ступеня

тяжкості, і саме спорт є тією важливою ланкою, яка допомагає людині почуватися повноправним членом суспільства, сприяє соціалізації та реабілітації, що є надзвичайно важливим, як для окремої соціальної групи, так і для суспільства в цілому, а також розвитку регіонів.

З березня 1993 року функціонує Херсонський обласний центр з фізичної культури та спорту інвалідів «Інваспорт», який за 30 років свого існування став гарантом забезпечення та виконання цільових та комплексних програм з питань спортивно-реабілітаційної роботи з інвалідами різних нозологій та вікових категорій.

За 30 років роботи «Інваспорту» було об'єднано більше 500 спортсменів з вадами слуху, зору, фізичного і розумового розвитку, ураженнями опорно-рухового апарату, що представляють Херсонщину в таких видах спорту: вільна та греко-римська боротьба, легка атлетика, плавання, паверліфтинг, шашки, шахи, параканое та академічне веслування, баскетбол, волейбол, футбол, футзал, голбол, кульова стрільба, стрільба із лука, настільний теніс.

В 2012 році під головуванням Р.А. Малашенко було організовано філіал «Спеціальної Олімпіади» в Херсоні, де виховувались спортсмени, що представляли область та країну на всеукраїнських та міжнародних змаганнях.

Кінець 2015 року відзначився відкриттям ГО «Херсонська Федерація Параолімпійських, Дефлімпійських та неолімпійських видів спорту», до компетенції котрої входила організація неповносправних спортсменів з Херсонщини для участі у спортивних змаганнях.

Дитяча юнацька спортивна школа для інвалідів, котра до 2015 року існувала під егідою спортивного центру, з 2015-го здобула юридичну незалежність, і до тепер є оплотом виховання нового покоління спортсменів-інвалідів з Херсону, що дуже достойно представляють місто та країну та всеукраїнській та світовій спортивній арені.

Кожен із синів і доньок Херсонщини, що знайшов в собі спортивний дух не лише представляти рідне місто, а й долати при цьому фізичний недуг, достойний уваги, пошани і вивчення, ми ж згадаємо найяскравіших:

Сергій Крук – переможець і бронзовий призер XX Дефлімпійських ігор 2005 р. з легкої атлетики; чемпіон Європи 2007 р. та чемпіон світу 2008 р.; чемпіон Дефлімпійських ігор 2009 р. у Пекіні.

Вікторія Кравченко – дворазова срібна призерка XIII Параолімпійських ігор 2008 р. в Пекіні з легкої атлетики; срібло XIV Параолімпійських ігор 2012 р. у Лондоні.

Володимир Турков – чемпіон XXI Дефлімпійських ігор 2009 р. у Тайвані; чемпіон Європи 2011 року; чемпіон світу 2012 р. з легкої атлетики; срібло XXII Дефлімпійських ігор 2013 р. у Софії.

Наталія Урсулєнко – чемпіонка Європи 2008 р.; срібло та бронза ЧС 2012; чемпіонка Європи 2012 р.; дворазова бронзова призерка XXII Дефлімпійських ігор 2013 р. у Софії; дворазова чемпіонка Європи з легкої атлетики 2015 р.; срібна та бронзова призерка чемпіонату світу 2016 р.

Єлизавета Мерешко – чотириразова чемпіонка та дворазова срібна призерка Чемпіонату Європи з плавання 2014 р.; триразова чемпіонка та дворазова срібна призерка Чемпіонату світу 2015 р. у Великобританія; володарка чотирьох золотих та бронзової нагород 2016 р. на XV Літніх Параолімпійських іграх у Ріо-де-Жанейро.

Сергій Григорчук – срібний призер Всесвітньої шахової Олімпіади 2012 р. в Індії; володар Кубку світу 2013 р.

Катерина Морозова – бронзова призерка XIV Параолімпійських ігор 2012 р. у Лондоні з академічного веслування; чемпіонка світу 2013 р.

Яна Лебедева – срібло чемпіонату світу в Лондоні 2017 у штовханні ядра; срібло ЧС 2019 у метанні диска; срібна призерка Параолімпійських ігор 2020 у Токіо з метання диску.

Висновки. Спортивна історія Херсону та області – це історія не про «завдяки чому», а скоріше «всупереч», особливо це стосується наших спортсменів з інвалідністю, що, маючи обмежені фізичні можливості, виявляють безмежну нескореність духу та жагу до життя. Плекаємо надії на відновлення повноцінної роботи фізкультурно-спортивних виховних центрів для неповносправних спортсменів на Херсонщині та продовжуємо слідкувати за новими здобутками вихідців з херсонських степів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Степанюк С., Малашенко Л. Козіброда Л., Ломака Ж. Історія розвитку спорту осіб з інвалідністю на Херсонщині // Наук Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). К., 2018. Вип. 2 (96). С. 91-94.
2. Римар О.В. Спорт неповносправних: історія та сучасність. Львів, 2001. 56
3. Історичні, організаційні та соціальні аспекти розвитку спорту інвалідів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту / [С.Ф. Матвеев, Ю. А. Бріскін, І. О. Когут та ін.]. Київ: Асконіт, 2011. 250 с.
4. Бріскін Ю.Л. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі. Л.: «Край», 2006. 346 с., іл.
5. Кулинич Б. Г. Витоки паролімпійського руху в Україні // Гуманітарний Вісник. Число 33. Випуск 17. 2020. С. 54-66. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/3142>

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Степанюк С.І.**

ГАВРИЧЕНКО В.С.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ШАХІСТІВ ДО ТРЕНУВАЛЬНОЇ ТА ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається психологічна підготовленість шахістів до тренувальної та змагальної діяльності, а також вплив подвоєної кількості занять з психологічної підготовки на ефективність гри шахістів.

Ключові слова: шахісти, психологічна підготовленість.

The article deals with the psychological readiness of chess players for training and competitive activities, as well as the impact of a doubled number of psychological training sessions on the effectiveness of chess players.

Key words: chess players, psychological preparedness.

Вступ. У світі інтелектуальних видів спорту, шахи займають особливе місце, єднуючи в собі глибоке стратегічне мислення, витончену тактику та велику психологічну напругу. Шахісти постійно знаходяться під впливом психічних навантажень, починаючи від стратегічного планування ходів і закінчуючи реакцією на ходи суперника. У цьому контексті питання психологічної підготовленості шахістів стає особливо актуальним та вимагає докладного дослідження. Тоді як більшість науковців та тренерів звертає увагу на розробку нових стратегій та тактичних прийомів, психологічний аспект гри часто залишається в тіні. Враховуючи глибоку психологічну складову шахів, потрібно приділити особливу увагу дослідженню психологічної підготовленості шахістів до тренувальної та змагальної діяльності, щоб краще розуміти, як підвищити їхню продуктивність та ефективність у грі.

Мета роботи: основною метою цього дослідження є вивчення рівня психологічної підготовленості шахістів до тренувальної та змагальної діяльності, визначення ключових факторів, які впливають на психологічний стан гравців під час гри, та розробка рекомендацій для покращення психологічної стабільності та готовності шахістів. Через дослідження є прагнення отримати відповіді на питання про те, як психологічна підготовка впливає на продуктивність гравця, які психологічні бар'єри найчастіше заважають шахістам досягати найкращих результатів та як можна оптимізувати психологічний підхід до тренувань і змагань.

Шахи – це інтелектуальний спорт, де психологічна стійкість і підготовленість грають критичну роль. Зростаюча потреба в дослідженні психологічної підготовленості шахістів викликана не тільки конкурентними вимогами, але й зростанням уваги до духовного здоров'я спортсменів у сучасному світі.

Незважаючи на численні дослідження в галузі спортивної психології, питання психологічної підготовленості шахістів залишається недостатньо вивченим. Зокрема, велика увага приділяється теоретичній та практичній підготовці спортсменів, тоді як психологічна стійкість часто залишається за рамками основних тренувальних програм [1, с. 2].

Шахісти, які брали участь у цьому дослідженні, показали різні рівні психологічної підготовленості. Основні показники, які були вивчені, включали здатність зосереджуватись, стресостійкість та адаптацію до непередбачених обставин під час гри. Виявлено, що досвід гри, регулярні тренування та психологічна підтримка позитивно впливають на психологічну стійкість шахістів.

Психологічна підготовка в шахах завжди відіграла ключову роль у досягненні високих результатів. Останніми роками акцент в дослідженнях в цій області став на оптимізації процесу підготовки шахістів. На основі цієї концепції в Херсонській ДЮСШ з шахів і шашок Херсонської міської ради було запропоновано збільшити кількість годин психологічної підготовки для групи базової підготовки 3 року навчання (ГБП-3) вдвічі.

Робота на магістерською тривала з вересня 2022 р до серпня 2023 р. Експериментальна частина та оцінка результатів тривала 6 місяців (січень-серпень 2023 р.). Вартує відзначити, що план підготовки був розроблений на основі плану підготовки групи базової підготовки 1 року навчання (ГБП-1), оскільки тренер групи базової підготовки 3 року навчання (ГБП-3) працює сумісником. Хоча офіційних турнірів в програмі навчання не передбачалося, учасники регулярно грали навчально-тренувальні партії.

Для об'єктивної оцінки прогресу шахістів було розроблено систему тестування. Перший етап тестування пройшов у січні, на початку дослідження. Далі був проміжний етап в квітні-травні. Заключне тестування було проведено після участі у двох офіційних онлайн турнірах: 22 липня – Відкритий міський онлайн турнір з шахів, присвячений Дню шахів та 24 серпня – Відкритий міський онлайн турнір з шахів, присвячений Дню Незалежності України.

Очікувалось, що після збільшення кількості годин на психологічну підготовку підвищиться загальна психологічна готовність шахістів до змагань. Результати дослідження підтвердили цю гіпотезу. Ключове питання, на яке потрібно знайти відповідь, полягає в тому, чи достатньо збільшити кількість годин психологічної підготовки вдвічі для покращення загальної готовності шахістів до тренувальної та змагальної діяльності.

На підставі анкетного опитування ГБП-3 можемо зробити такі висновки. З отриманих даних стає зрозуміло, що велика частина шахістів грає вже мінімум 7 років. Переважна більшість шахістів бере участь в навчально-тренувальних змаганнях. Що стосується методів підготовки, то аналіз партій та теоретичні заняття є найбільш затребуваними. Багато шахістів акцентують на важливості позитивного мислення та візуалізації в якості основних психологічних інструментів. Чимало учасників відчувають напругу на початку партії, що підкреслює необхідність методики управління емоціями. Хоча більшість

визнають важливість психології в шахах, не всі звертаються до тренерів та/ або професійних психологів за допомогою. Ті, хто користується психологічною допомогою, відмічають покращення у своїй змагальній активності.

Ці дані підтверджують величезний вплив психології на високопрофесійний рівень шахової гри. Враховуючи глибину та стратегію шахів, здатність ефективно реагувати на стрес, зосереджуватися та приймати вірні рішення в критичних моментах є есенційною. Проте, як демонструють результати, не всі шахісти включають психологічні практики в свою підготовку, що може свідчити про їхню неповноту. Це особливо важливо для молодших та недосвідчених гравців, які, можливо, не відчують всіх нюансів психології конкурентної гри. Більше уваги до психологічних аспектів може допомогти цим гравцям покращити свої показники, знизити стрес та отримувати більше задоволення від змагань.

Результати анкетування за методикою STAI перед першими турнірами демонструють різноманітність рівнів тривожності серед десяти шахістів. Троє з них показали високий ступінь зосередженості та комфорту, що свідчить про гарну психологічну готовність до змагань. Однак, двоє проявили великий рівень тривожності, який може негативно позначитися на їх виступах. Їхні реакції на питання, пов'язані зі страхом та напругою, вказують на можливі психологічні перешкоди під час гри. Решта групи демонструє помірний рівень тривожності, що свідчить про їх неоднозначні почуття щодо своєї підготовленості. Загалом, такі дані акцентують на необхідності звертати увагу на психологічний аспект у підготовці до змагань, дозволяючи тренерам та психологам адаптувати підготовку під конкретного спортсмена.

Аналіз результатів опитування за тією ж методикою після проміжних та фінальних турнірів демонструє відчутну позитивну динаміку. Це свідчить про підвищення психологічної стабільності шахістів, що може бути наслідком ефективної психологічної підготовки. Ті шахісти, які на початку дослідження відчували велику тривожність тепер показували більш стабільний емоційний стан, що сприяє кращому виступу на турнірах.

Ці покращені результати являються переконливим доказом важливості психологічної підготовки та її позитивного впливу на психологічний стан спортсменів. За допомогою належних стратегій та методик тренування розуму, шахісти змогли покращити свій рівень тривожності та досягти вразливих результатів на змаганнях.

Після аналізу результатів методики ACSI для десяти шахістів, було виявлено, що середні бали опитуваних розташовуються у діапазоні від 44 до 61 балу. Більшість шахістів отримали від 50 до 60 балів, що свідчить про високий загальний рівень їхніх психологічних навичок. Зокрема, щодо категорії "Подолання труднощів", середній бал становив приблизно 7,5, що свідчить про те, що більшість шахістів володіють стратегіями подолання труднощів під час змагань. У категорії "Тренованість", більшість гравців отримали бали від 6 до 9, вказуючи на високий рівень підготовки. Середній бал для "Сконцентрованості" становив приблизно 8, що є важливим аспектом для

шахістів. Більшість гравців також показали високий рівень "Впевненості та мотивації досягнень" і "Постановці цілей та психологічній підготовці", отримуючи бали від 6 до 9. "Досягнення піку під тиском" показало, що більшість шахістів здатні ефективно виступати в стресових ситуаціях з балами від 6 до 9. "Контроль рівня тривожності" вказав, що шахісти вміють керувати своєю тривожністю під час змагань, отримуючи бали від 6 до 8.

Узагальнюючи, шахісти проявили сильні психологічні навички, зокрема в аспектах концентрації, впевненості та контролю тривожності, що свідчить про їхню готовність до високих досягнень у світі шахів.

Висновки. Подвоєння часу, відведеного на психологічну підготовку, дало можливість глибше працювати над ключовими аспектами психіки спортсмена: стресостійкість, концентрація уваги, самоконтроль та адаптація до несподіваних ситуацій. Зокрема, шахісти показали покращення в умінні зосереджуватися на тривалій період часу, швидше реагувати на зміни в ситуації на дошці та зберігати спокій під час критичних моментів гри.

У підсумку, експеримент з подвоєнням часу на психологічну підготовку підтвердив його ключову роль у підготовці шахістів. Цей підхід не тільки сприяє покращенню технічних навичок гри, але й розвиває психологічну витривалість, яка є необхідною для успіху в шахах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Височіна Н.Л. Самооцінка кваліфікованих шахістів та її вплив на результати спортивної діяльності: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання та спорту: [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт»/Н.Л. Височіна: Нац. ун-т фіз-го виховання і спорту України, - Київ, 2011. – 20 с.
2. Воронова В.І. Психологія спорту: навч. посіб./В.І. Воронова. – 3-тє вид., без змін. – К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – 272 с.
3. Гринь О., Воронова В. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту [Текст]/ Гринь О., Воронова В.// Спортивний вісник Придніпров'я – Дніпро, 2015. – № 3 С.29-34
4. Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності: кол. моногр./[Т.В. Петровська, В.І. Воронова, О. Р. Гринь та ін.]: за заг. ред. Т.В. Петровської. – К.: Видавець Позднішев, 2021. – 166 с.
5. Шалар О. Г. Практикум з педагогіки та педагогіки спорту: Навчально-методичний посібник. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – 154 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Коваль В.Ю.

ГОЛЬТЕР В.О.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ КІКБОКСЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті аналізується удосконалення загальної та спеціальної витривалості кікбоксерів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Тренування витривалості на етапі спеціалізованої базової підготовки допомагає підготувати кікбоксерів до інтенсивних тренувань та боїв, забезпечує оптимальну реакцію організму на навантаження та підвищує ефективність їхньої спортивної діяльності.

Ключові слова: кікбоксинг, спортсмен, загальна витривалість, спеціальна витривалість.

The article analyzes the improvement of general and specific endurance of kickboxers at the stage of specialized basic training. Endurance training during the specialized basic training stage helps prepare kickboxers for intense workouts and fights, ensures the optimal response of the body to loads, and enhances the effectiveness of their sports activities.

Keywords: kickboxing, athlete, general endurance, specific endurance.

Постановка проблеми. У галузі спорту, особливо в бойових мистецтвах, ефективність тренувального процесу є ключовим елементом досягнення успіху та високих результатів [3]. Кікбоксинг - це вид спорту, який вимагає від спортсменів не тільки фізичної сили, але й чіткої техніки, швидкості реакції та витривалості [4, 5]. Ця робота спрямована на вирішення проблеми неефективності та недостатньої адаптованості тренувального процесу для кікбоксерів-спеціалістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Вона має на меті розробити та впровадити удосконалені методи та стратегії тренувань, спрямовані на покращення загальної та спеціальної витривалості кікбоксерів. Ця проблема має важливе значення для спортивного співтовариства, оскільки успішна оптимізація тренувального процесу може позитивно позначитися на результативності спортсменів у змаганнях та підвищити ефективність їхньої спортивної діяльності.

Аналіз літературних джерел. Для досягнення високих показників у спортивній галузі кікбоксингу потрібна якісна підготовка спортивного резерву, яка включає в себе всі аспекти, такі як фізична, технічна, тактична, інтелектуальна, психологічна, морально-вольова сторони. Експерти вважають, що постійне підвищення вимог до підготовки кікбоксерів передбачає пошук ефективних засобів оптимізації тренувального процесу спортсменів на всіх етапах багаторічної спортивної підготовки [2, 6]. Як стверджують автори: раціональна організація тренувального процесу потребує теоретико-

методологічного розгляду, проведення спеціальних досліджень, уточнення методики навчання, врахування потенційних можливостей організму спортсменів, їх вікових особливостей [1, с. 134.].

Виклад основного матеріалу. Педагогічний експеримент проведено впродовж 3 місяців: з червня по серпень 2023 року. В ньому прийняли участь 24 кікбоксера з навчальних груп спеціалізованої підготовки. Вік спортсменів був від 16 до 21 року, спортивна кваліфікація – Кандидат у майстри спорту, Майстер спорту. Для включення до дослідження були обрані такі критерії: участь у 80% тренувань, задовільний стан здоров'я.

Спортсменів поділили на дві групи: контрольну групи (n=12), які займалися згідно навчальної програми за традиційною методикою (Кікбоксинг ВАКО, 2012), та експериментальну групу (n=12), які займалися за запропонованою програмою з удосконалення техніки кікбоксингу «Кікбоксинг оновлення».

Враховуючи рекомендації експертів і висновки науковців щодо ефективності тренувальної методики "Кікбоксинг ВАКО, 2012" для досвідчених кікбоксерів, була розроблена програма покращення витривалості "Кікбоксинг оновлення". Ця програма базується на збалансованому поєднанні навантаження та відпочинку, з урахуванням передових вимог у змагальній діяльності кікбоксерів у цьому віковому діапазоні. В тренувальний процес експериментальної групи впроваджено програму вдосконалення загальної фізичної підготовки «Кікбоксинг оновлення».

В ході експерименту виявлено значущі зміни показників загальної витривалості у кікбоксерів експериментальної групи у порівнянні з контрольною групою, які показані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати по виконанню нормативів двома групами

Вправи	Період дослідження	Група	SD	min	max	Зміни у %
Біг на 2000 м	До	КГ	22.15	575,42	642,80	8,95
	Після		20.85	529,33	591,35	
	До	ЕГ	17.15	571,15	633,69	15,53
	Після		15.01	489,25	541,13	
Стрибки через скакалку за 1 хв	До	КГ	8,63	82,38	107,87	8,58
	Після		9,49	88,97	118,87	
	До	ЕГ	4,68	86,95	102,09	17,25
	Після		4,73	104,61	118,72	
Біг на 300 м	До	КГ	0,23	4,11	4,78	8,47
	Після		0,23	3,72	4,43	
	До	ЕГ	0,20	4,19	4,79	9,45
	Після		0,20	3,87	4,45	
Нанесення ударів за 30 с	До	КГ	1,52	18,12	22,85	8,98
	Після		1,69	19,59	25,25	
	До	ЕГ	1,67	18,73	24,00	16,02
	Після		1,89	22,03	27,92	

У ході експерименту покращення в інших показниках тестування загальної та спеціальної фізичної підготовленості були відзначені в обох групах, але вони не досягли статистично значущої різниці між групами ($p > 0,05$). Порівняння динаміки функціональних показників підтвердило їх статистично значуще покращення в обох групах. Проте, в результаті експерименту не було виявлено статистично значущої різниці між групами за показниками стану серцево-судинної системи та рівнем адаптації до навантажень.

Висновки. Було продемонстровано ефективність експериментальної програми покращення витривалості, відомої як "Кікбоксинг оновлення", для кікбоксерів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Проте, незважаючи на підвищення загального та спеціального рівня витривалості у експериментальній групі, значного зростання енергопотенціалу організму кікбоксерів не відбулося. Це свідчить про те, що методика даної програми може бути корисною у навчально-тренувальному процесі підлітків. Однак важливо враховувати вікові обмеження та обережно використовувати її для інших категорій спортсменів.

Дане дослідження може бути пов'язане з науковими програмами, планами і темами, спрямованими на розвиток фізичної підготовки спортсменів, особливо у контексті їхньої специфіки у галузі кікбоксингу, боксу та єдиноборств в цілому. Дослідження може адаптуватися до програм, спрямованих на підвищення ефективності тренувань у єдиноборствах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вострокнутов Л., Яровий, М., Цимбалюк, Ж., Руденко, А., & Шутєєв, В. (2023). Удосконалення витривалості боксерів на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Єдиноборства*, (3 (29)), С.133-144.
2. Агєєв, П.М., & Запольський, Д.П. (2021). Особливості адаптації спортсменів до специфічних рухових дій у боксі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*, 5 (136), С.15-17.
3. Кіприч, С. В. (2018). Удосконалення спеціальної фізичної підготовки боксерів високої кваліфікації в річному тренувальному циклі. *Редакційна колегія*, 80.
4. Pityn, M., Okopnyu, A., Tyravska, O., Hutsul, N., & Ilnytskyu, I. (2017). Dynamic of indexes of technical and tactical actions of qualified kickboxer individual fighting style. *Journal of Physical Education and Sport*, 17, 1024-1030.
5. Санжарова, Н. М., Огарь, Г. О., & Креньов, Р. М. (2018). Методика спеціальної фізичної підготовки юних кікбоксерів. *Єдиноборства*, (4), 41-51.
6. Ситнік, Р.С. (2020). Особливості тренувального процесу кікбоксерів на етапі попередньої базової підготовки.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Грабовський Ю.А.

ГОРЬ М.В.

ЗНАЧЕННЯ АВТОРИТЕТУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання значення авторитету в педагогічній діяльності.

Ключові слова: авторитет, школярі, загальноосвітні заклади, педагогічна діяльність.

The article examines the importance of authority in pedagogical activity.

Key words: authority, schoolchildren, general education institutions, pedagogical activity.

Вступ. Як відомо, слово «вихователь» перекладається як людина, тобто той, хто веде за собою інших. Але щоб успішно керувати іншими, треба «спрямувати» себе на розумнішу, цікавішу та освіченішу людину, тобто триматися напрямку шляху до влади. Авторитет – надзвичайно важливий показник професіоналізму вчителя фізичної культури, і чи не найважливіший фактор успішності його діяльності.

Формування нової генерації фахівців орієнтується не лише на впровадження нових технологій і методик, а й на розвиток науково інтенсивного інноваційного процесу в сучасній освіті, що вимагає спеціальної підготовки та формування професійного стилю вчителів фізичної культури. У психолого-педагогічній літературі зростає інтерес до формування особистості вчителя-професіонала, особливо в останні роки з розвитком суспільно-гуманістичних напрямів, розробкою та реалізацією індивідуальних, діяльнісних і системних концепцій, що стосуються саморозвитку особистості вчителя та її розвитку. Особливої уваги заслуговує науковий підхід З.Н. Курлянд до особистості вчителя, який розкриває особливості його професійного саморозвитку, акцентуючи увагу на мотиваційному, емоційно-вольовому, особистісному та професійно-педагогічному компонентах [2].

Мета: охарактеризувати значення авторитету в педагогічній діяльності.

Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою **методів:** аналіз літературних джерел.

Професія вчителя виникла на ранньому етапі розвитку людства через необхідність передавати набутий досвід молодим поколінням. Успішне вирішення виховних і виховних завдань залежить від особистості педагога, його морального статусу, професійної майстерності, ерудиції, культури, тобто його авторитету [1]. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко про виховний авторитет говорить так: «Авторитет учителя – це загально визнана учнями і батьками важливість заслуг учителя, на яких

ґрунтується його виховний вплив на дітей. До цих переваг належать: високий авторитет учителя, як особливий вимір його морально-практичної поведінки, пов'язаний із власними властивостями і характеристиками особистості, особливо її ціннісними орієнтаціями, окреслює особливий і єдино можливий простір особистих морально-практичних дій, які фактично діють відповідально чи безвідповідально в житті. Учні настільки довіряють своїм вчителям, що іноді авторитет родичів відступає в їхніх переконаннях перед авторитетом учителя, його словами [4].

Авторитет є критерієм для визначення того, наскільки вчитель активний у своїх сучасних технологіях і наскільки він залучений до громадського та політичного життя. Ми сприймаємо його як результат соціальної та регулятор міжособистісних стосунків [5].

Ставлення учнів до авторитетного вчителя завжди позитивне. Воно емоційно забарвлене та насичене. І чим вищий авторитет у вчителя, тим важливіші предмети для дітей, які він викладає. І тому справедливіші його вимоги, тим значущіші його слова та вчинки. «Слово, сказане улюбленим учителем, розуміється зовсім інакше, ніж слово, сказане тим, кого діти зневажають» [2]. Діти добровільно йдуть за своїми шановними вчителями. По іншому виховні відносини встановлюються на основі форми і зовнішніх вимог, а це втрачає позитивне виховне значення і породжує негативні наслідки. Звернення учня до вчителя за порадою є визнанням авторитету вчителя. Саме тоді коли він стикається з труднощами, не може знайти вихід і потребує допомоги дорослих [1].

Антон Макаренко. в своїх працях розмежував істинний та хибний авторитет. Істинний авторитет, на їх думку, – це таке ставлення до вчителя, яке спонукає учнів бути молодшими товаришами для нього. До завоювання хибного авторитету призводить небажання вчителя працювати над собою, дещо завищена самооцінка власних можливостей. При утвердженні дубового, фальшивого авторитету, людині приписують більше заслуг, ніж вона має насправді. Хибний авторитет створюється і підтримується хитрою людиною, яка вміє користуватися знаннями та здібностями інших людей. Але з часом це розкривається і цей помилковий авторитет руйнується. Хибний авторитет базується на прагненні вчителя добиватись покірності від учнів. Такий авторитет виховує в учнів негативні якості: ворожість, брехливість, цинізм, тривожність, безсердечність, пристосованість, може викликати комплекси неповноцінності. Іноді помилковий авторитет особистості створюється і підтримується іншими, у власних корисливих цілях [5].

Саме авторитетний вчитель має можливість ефективно впливати на поведінку учнів. Тому що авторитетного педагога більше поважають, йому довіряють, саме до нього звертаються за допомогою, і його намагаються наслідувати.

Висновки. Отже, успішність діяльності вчителя фізичної культури залежить від ставлення до нього учнів та колег. А саме ставлення вимірюється його авторитетністю, то він має піклуватись про свій авторитет. Авторитет

можливий лише при високому професійному рівні та внутрішній культурі педагога. А також наявності у нього особистісних позицій, любові до дітей, педагогічного такту та неформального підходу до виконання своїх обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каплінський В., Асаулюк О. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: Навчальний посібник. Вінниця: ПП «ТД «Сдельвейс і К», 2014. 294с.: іл.
2. Курлянд З. Н. Формування професійної усталеності викладача вищої школи (Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в ХХІ столітті: теорія і практика). Одеса : 2002. С. 17-24.
3. Підласий І. П. Виховання замовляли? / Х.: Основа, 2012. 112с.
4. Професійно важливі якості вчителя фізичної культури. Режим доступу: https://studopedia.su/8_50722_profesiyno-vazhliivyakosti-vchitelya-fizichnoi-kulturi.html
5. Психологічні основи професійної майстерності вчителя фізичної культури. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-10562-2.html>

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Степанюк С.І.**

УКД 371.125.3.037

ДАЦЮК І.М.

СТАН ВІДНОШЕННЯ УЧНІВ ДО РІЗНИХ ВИДІВ ФІТНЕС-ПРОГРАМ

В статті розглядається важливість використання засобів фітнес-технологій на уроках фізичної культури. Проведене дослідження характеризує ставлення учнів до занять фізичною культурою, відношення до різних видів фітнес-програм.

Ключові слова: фітнес, фітнес-програми, фізична культура, учні.

The article examines the importance of using fitness technologies in physical education classes. The conducted study characterizes the attitude of students to physical education classes, attitude to various types of fitness programs.

Keyword: fitness, fitness programs, physical culture, students

Постановка проблеми. Останнім часом рівень здоров'я підростаючого покоління знижується, що за даними досліджень пов'язано з довготривалими карантинними обмеженнями, воєнним станом, підвищенням емоційно-психічного напруження, зменшенням рухової активності та іншими факторами [4].

У зв'язку з цим, особливої уваги надається впровадженню в освітній процес закладів загальної середньої освіти здоров'язберігаючих технологій у вигляді різних фітнес-програм. В сучасних реаліях реформування Нової

української школи шкільний урок з фізичної культури набуває оздоровчої спрямованості, тому, новітні оздоровчі фітнес-методики можна застосовувати на уроках щодо підвищення активності та інтересу до занять фізичними вправами, а також збереження та зміцнення здоров'я [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науково-методичній літературі простежуються пошуки використання різних засобів фітнес-технологій в різних формах фізичного виховання (урочних та позаурочних), які знайшли своє відображення в наукових працях (Бойко А., Дубинська О. [1], Єлісеєва Д. [2], Качан О. [3], Цвік О. [4] та інші).

Однією з причин впровадження фітнес-технологій фахівці вважають зниження інтересу учнів до уроків фізичної культури, що призводить до знаходження шляхів вдосконалення змісту фізичного виховання (Безверхня Г, Круцевич, Т., Москаленко Н., Сороколіт Н. та інші).

Мета дослідження – визначити відношення учнів до уроків фізичної культури та ставлення їх до різних фітнес-програм.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи використовувались аналіз науково-педагогічної літератури, анкетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході проведення дослідження розроблено і здійснено анкетування щодо відношення учнів до різних видів фітнес-технологій. В анкетуванні приймали участь учні 8 класів Спеціалізованої школи №82 м. Києва, серед яких 20 дівчат та 16 хлопців, всього 36 респондентів.

Згідно аналізу отриманих результатів анкетування учнів 8 класів було з'ясовано їх ставлення до уроку фізичної культури. Результати анкетування засвідчили, що 55 % опитуваних дівчат із задоволенням відвідують уроки фізичної культури, а 45 % - негативно ставляться до занять фізичною культурою на уроках. Серед опитаних хлопців 8 класів цей показник відрізняється від дівчат; «так» відповіли 72% хлопців; «ні» - 28 % відповідно.

Відповіді на запропоновані запитання анкети дали змогу з'ясувати прояв інтересу учнів 8 класів до уроків фізичної культури. Причини щодо появи інтересу до уроку фізичної культури у хлопців та дівчат різні. Аналіз одержаних результатів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Прояв інтересу учнів 8 класів до уроку фізичної культури

№	Причини	Респонденти	
		Хл. (n=16)	Дів. (n=20)
1	Задовольнити потребу в рухах	25%	15%
2	Зміцнити здоров'я	50%	40%
3	Покращати настрій	5%	10%
4	Отримати позитивну оцінку	20%	35%

Серед причин прояву інтересів до уроків фізичної культури у більшості учні 8 класів зазначили (50% - хлопців; 40% - дівчат) - «зміцнити здоров'я».

Найменший відсоток респондентів (5 % - хлопців; 10% - дівчат) пов'язують причину прояву інтересу до уроків фізичної культури з отриманням настрою та задоволення.

У ході дослідження було запропоновано учням відповісти на запитання щодо визначення більш привабливих для них фітнес-програм, які, на їх погляд, можна було б включити до змісту уроків фізичної культури.

Одержаний аналіз результатів анкетування представлено у табл. 2.

Аналіз результатів анкетування визначив, що перевагу серед фітнес-програм 75 % опитаних хлопців надають силовим видам фітнесу, а 55 % дівчат – аеробним видами фітнес-програм, 10 % хлопців та 20 % дівчат бажали б займатись пілатесом та йогою, стретчингу віддають перевагу 10 % - опитаних хлопців і 15 % - дівчат. На діаграмі (Рис.1) більш наочно відображено ставлення учнів 8 класу (хлопців та дівчат) до різних фітнес програм.

Таблиця 2

Ставлення учнів 8 класу до різних фітнес-програм

№	Види фітнес-програм	Респонденти	
		Хл. (n=16)	Дів. (n=20)
1	Аеробіка	5%	55%
2	Силовий фітнес	75%	10%
3	Пілатес та йога	10%	20%
4	Стретчинг	10%	15%

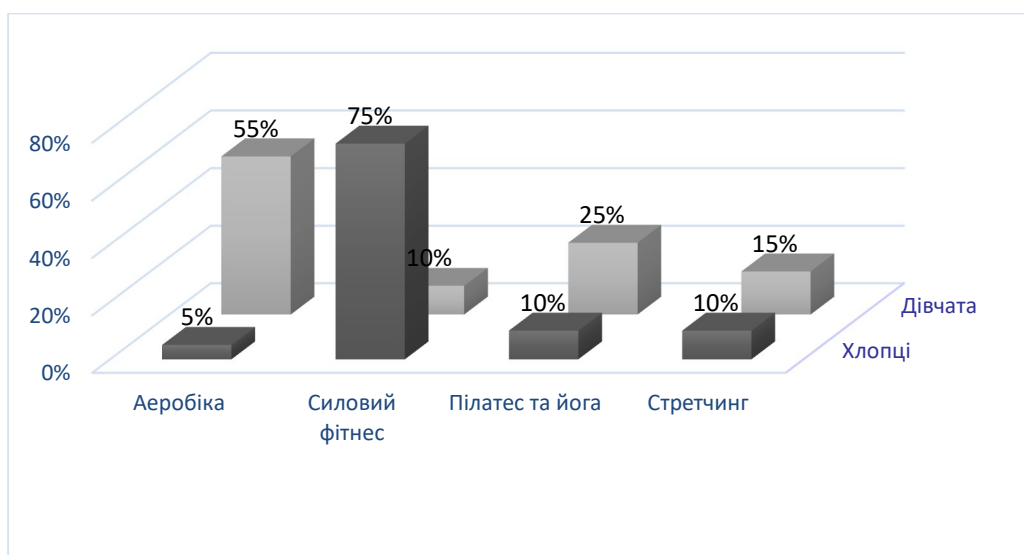

Рис. 1. Розподіл інтересів учнів 8 класів серед різних фітнес-програм

На запитання «Які Ви знаєте різновиди аеробіки?» у більшості респондентами були названі танцювальна та степ-аеробіка. Силовий фітнес хлопцями характеризується тільки заняттями на спеціальних силових

тренажерах, про різновиди інших фітнес-програм силового спрямування не ознайомлені.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило про можливість використання засобів фітнес-технологій на уроках фізичної культури. За аналізом анкетування учні 8 класів із задоволенням відвідували б уроки з силового фітнесу (хлопці), з аеробіки та пілатесу, йоги (дівчата).

Перспективами подальших досліджень вбачаємо вивчення впливу засобів фітнес-технологій на фізичну підготовленість учнів та підвищення їх інтересу до занять фізичними вправами як на уроці так і у вільний час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А.С., Дубинська О.Я. Оздоровчий фітнес у системі фізкультурної освіти молодших школярів. Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: матеріали XII Всеукр. наук. практ. конф. молодих учених з міжнар. участю. Суми, 2012.Т1.С.26-30
2. Єлісеєва Д. Інноваційна технологія зміцнення здоров'я дітей старшого шкільного віку в процесі самостійних занять фізичним вихованням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. та спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних верств населення». Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Дніпро, 2016. 21 с.
3. Качан О. Упровадження інноваційних технологій у фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Витоки, 2017. 138 с.
4. Цвік О. С. Фітнес-технології на заняттях фізичної культури. Збірник статей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної онлайн конференції. за ред. проф. В.М. Пристинського, Т.М. Пристинської. Слов'янськ, 2021. С. 254 – 258

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Городинська І.В.

УКД 796.8: 37.015

ЖИЖКО З.Ю.

ВПЛИВ МЕТОДІВ ПСИХОРЕГУЛЯЦІЇ НА ПРОЯВ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОГО НАПРУЖЕННЯ СПОРТСМЕНІВ-РУКОПАШНИКІВ

В статті розглядаються питання вивчення впливу психологічної регуляції на прояв нервово-психічного напруження спортсменів-рукопашників.

Ключові слова: психорегуляція, нервово-психічне напруження, спортсмени-рукопашники.

The article examines the issue of studying the influence of psychological regulation on the manifestation of neuropsychological stress in arm wrestling athletes.

Key words: psychoregulation, neuropsychological stress, arm wrestling athletes.

Вступ. Прагнення людини постійно задовольняти свої потреби в руховій активності, розвивати фізичні якості сприяє тому, що фізичні вправи поступово диференціювалися у сучасні види спорту. Таким чином, різні фізичні вправи відокремлюються до окремого виду людської діяльності, у спортивну діяльність, котра відрізняється своїми специфічними особливостями [1, 2].

Рукопашний бій як вид єдиноборств пред'являє досить високі вимоги до психіки спортсмена. Відомо, що значно легше досягнути встановленого рівня фізичної та техніко-тактичної готовності до турніру, ніж чим високої готовності психологічної [3].

Психологічна підготовка рукопашника - це постійний цілеспрямований процес досягнення та прояву максимальних психічних можливостей людини досить ефективно діяти проти будь-якого свого супротивника за умов сучасного бою [3].

Мета роботи: вивчення впливу методів психорегуляції на прояв нервово-психічного напруження у спортсменів-рукопашників.

Розглянемо результати впливу методів психорегуляції на прояв нервово-психічного напруження у спортсменів-рукопашників. Спортсменам пропонувалося систематично використовувати методи аутогенного тренування та психом'язового тренування індивідуально у домашніх умовах (10-15 хвилин) протягом трьох місяців під час тренувального процесу, так і під час змагань (10-15 хв).

Ми визначали рівень нервово-психічного напруження у групах спортсменів з різним рівнем спортивної кваліфікації до та після впровадження методів психологічної регуляції.

В результаті дослідження виявлено, що у групі II-III розрядників як під час тренувань, так і під час змагальної діяльності змінилася кількість осіб з проявом детензетивного нервово-психічного напруження після впровадження методів психорегуляції рівно на 8,3%, тобто на одного спортсмена виявилось менше з детензетивним НПН. Збільшилася кількість осіб, яким було характерне інтенсивне (тобто позитивне) нервово-психічне напруження, а саме під час тренувань відсоток спортсменів збільшився із 50 до 58,3% та під час змагань збільшився із 25% до 50%. Відсотковий показник кількості осіб з екстенсивним НПН у групі I-II розрядників під час тренувань залишився без змін на рівні 16,7%, тоді як під час змагань кількість осіб з екстенсивним НПН зменшилася з 41,7% до 25%.

У групі I розрядників та КМС під час тренувань і змагань після впровадження методів психорегуляції спостерігається збільшення кількості осіб з інтенсивним НПН: під час тренувань з 68,8% до 81,7% та перед змаганнями – з 68,8% до 75%.

Це може свідчити, що систематичне використання методів психологічної регуляції під час тренувань та змагальної діяльності сприяє збільшенню

інтенсивного, тобто позитивного нервово-психічне напруження, і в свою чергу зменшення екстенсивного НПН (негативного, що викликане, в першу чергу, нервовою перевтомою).

Аналіз кількості осіб I розрядників та КМС з детензетивним нервово-психічним напруженням показав, що під час тренувань їх кількість зменшилася з 4 до 3 осіб (на 6,3%), а перед змаганнями, навпаки збільшилася на одну особу з 3 до 4 осіб (те ж 6,3%). Після впровадження методів психологічної регуляції у групі I-розрядників та кандидатів у майстри спорту як під час тренування, так і перед змаганнями ми не виявили жодної особи з екстенсивним нервово-психічним напруженням.

Проаналізуємо дані, що ми отримали в цілому по групі рукопашників. З отриманих результатів видно, що всього по групі під час тренувань зменшилася кількість осіб з детензетивним нервово-психічним напруженням з 28,6% до 21,4%, збільшення осіб з інтенсивним НПН з 60,7% до 71,4% та зменшення осіб з 10,7% до 7,1%. Стосовно результатів кількісного співвідношення осіб з різним типом нервово-психічного напруження перед змагальною діяльністю до та після використання методів психологічної регуляції, можна відмітити наступне. Ми не спостерігаємо кількісних змін прояву детензетивного НПН до та після впровадження методів психологічної регуляції. В цілому по групі рукопашників під час тренувань після впровадження методів психорегуляції спостерігається збільшення кількості осіб з інтенсивним НПН на 10,7% (3 особи), відповідно з 60,7% до 71,4%. Під час змагальної діяльності ми спостерігаємо збільшення осіб з інтенсивним НПН на 14,3% (4 особи), відповідно з 50% до 64,3%.

У групі спортсменів-рукопашників ми спостерігаємо зниження кількості осіб з екстенсивним нервово-психічним напруженням в результаті впровадження методів психологічної регуляції: під час тренувань на 3,6%, а перед змаганнями на 14,3%.

Окрім відсоткового співвідношення кількості спортсменів з проявами різним видів нервово-психічного напруження ми також провели статистичний аналіз отриманих результатів. Видно, що після застосування методів психорегуляції в цілому ми спостерігаємо збільшення показника нервово-психічного напруження в бік величин характерних для інтенсивного НПН. Так, у групі II-III розрядників на тренуванні до психорегуляції середньогруповий показник становив $69,7 \pm 3,3$ ум.од., а після - $72,8 \pm 2,6$ ум.од. У цій групі під час змагальної діяльності ми спостерігаємо наступні результати: до психорегуляції $68,4 \pm 2,9$ ум.од., а після психорегуляції - $68,6 \pm 2,8$ ум.од.

Аналіз отриманих результатів нервово-психічного напруження у групі I розрядників та КМС показав, що між отриманими показниками НПН до та після психологічної регуляції спостерігаються достовірні різниці. Так, під час тренувань на першому етапі ми спостерігаємо показник НПН на рівні $78,4 \pm 1,9$ ум.од., а на другому етапі - $86,5 \pm 1,8$ ум.од. Під час змагальної діяльності на першому етапі - $71,9 \pm 2,3$ ум.од., а після психорегуляції - $78,2 \pm 2,1$ ум.од.

При обробці статистичного матеріалу за допомогою критерію Стюдента нами встановлено достовірні різниці між показниками нервово-психічного напруження у групі I розрядників та КМС до та після впровадження методів психологічної регуляції як на тренуваннях ($t=3,1$, $p<0,05$), так і під час змагань ($t=2,0$, $p<0,05$).

Висновки. Показано, що систематичне використання методів психорегуляції під час тренування і, особливо, під час змагальної діяльності, сприяє зниженню прояву у спортсменів-єдиноборців різного рівня спортивної кваліфікації детензетивного (викликаного зниженням мотивації) та екстенсивного (викликаного виникненням перевтоми) нервово-емоційного напруження і збільшення прояву інтенсивного (викликає активізацію нервової системи) нервово-емоційного напруження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронова В. І. Психологія спорту : навч. посіб. /К. : Олімпійська література, 2007. 298 с.
2. Гринь О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів. К. : НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2015. 276 с. Режим доступу: <https://reposit.uni-sport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>
3. Сухих В.А Психофізіологічна підготовка бійця рукопашного бою. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 10 (51)' 2014. С. 113-116 Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7421>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Коваль В.Ю.

УКД [613.955:796.015.62]:373.5.015.311-025.18

ЗАМЕСОВ О.В.

ЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РЕЖИМУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються питання значення оптимального режиму рухової активності для зміцнення здоров'я та гармонійного розвитку учнів середнього шкільного віку.

Ключові слова: фізичне виховання, учні, рухова активність, здоров'я.

The article examines the importance of an optimal mode of physical activity for strengthening the health and harmonious development of middle school students.

Key words: physical education, students, motor activity, health.

Вступ. Однією з причин різноманітних відхилень у стані здоров'я дітей є недостатня рухова активність. Це явище має здатність до прогресування з кожним роком. Негативний вплив на фізичний розвиток, стан здоров'я, фізичну

підготовленість учнів середнього шкільного віку має дефіцит рухової активності, обмеження можливостей шкільного режиму. Школа не може вирішити у повній мірі проблеми задоволення біологічної потреби дітей у рухах. На уроках фізичної культури компенсується лише 11-13% необхідного для дитячого організму об'єму рухової активності [2].

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми в учнів середнього шкільного віку, на наш погляд, є заняття фізичними вправами в позакласних формах занять. Саме вони, при правильній організації та раціональній взаємодії з уроками фізичної культури, можуть дати позитивний ефект [1].

Таким чином, актуальною залишається проблема значення оптимального режиму рухової активності для зміцнення здоров'я та гармонійного розвитку учнів середнього шкільного віку.

Мета – розглянути питання значення оптимального режиму рухової активності для зміцнення здоров'я та гармонійного розвитку учнів середнього шкільного віку.

Рухова активність є невід'ємною частиною життя та поведінки дітей. Вона визначається соціально-економічними та культурними чинниками, які залежить від організації фізичного виховання, індивідуальних особливостей, фізичних та функціональних особливостей організму, мотивації до занять, кількості вільного часу, доступу до спортивних споруд і місць відпочинку. Потреба учнів активно рухатись зумовлена анатомо-фізіологічними законами їхнього розвитку [4].

У сучасному суспільстві спостерігається значне зниження рухової активності населення усіх вікових груп. Обмеження рухової активності в останній час спостерігається навіть у дітей, що призводить до зниження функціональних можливостей їхнього організму. Зниження рухової активності школярів зумовлено рядом чинників: збільшенням часу на сприйняття інформації, яка невинно зростає; необхідністю засвоєння великого обсягу знань [3].

Вчені стверджують, що рухова активність є одним із основних чинників, які характеризують рівень фізичного стану дитини. Дефіцит рухової активності, обмеження можливостей шкільного режиму у першу чергу негативно впливають на фізичний розвиток, стан здоров'я і рухову підготовленість школярів [2].

Дослідники наголошують, що обмеження рухової активності супроводжується функціональними і морфологічними змінами в організмі. Обов'язковим наслідком гіподинамії є атрофія скелетних і серцевих м'язів. Атрофія міокарду серця призводить до зниження систолічного об'єму кровообігу, підвищення частоти серцевих скорочень (ЧСС), порушень тонуусу кровоносних судин. Наслідком гіподинамії є порушення структури і функції ЦНС, скоротливого апарату м'язів, зв'язок, сухожилів. При цьому зменшується рухливість у суглобах. Погіршується координація рухів та прояв інших рухових здібностей, а також згасають сформовані рухові навички [3].

Захворюваність школярів в умовах гіпокінезії у 2 рази вище, ніж у їхніх одноліток з нормальним рівнем рухової активності. Крім того, гіпокінезія у дитячому і підлітковому віці є чинником ризику серйозних порушень здоров'я у подальшому.

Щоб досягти оздоровчих ефектів рухової активності школярів, необхідно змінити їх ставлення до свого здоров'я та до фізичних вправ, як засобу його зміцнення [4].

Висновки. Отже, педагогічний процес має на меті формування потреби займатися фізичними вправами. Важливу роль у цьому плані відіграє вчитель фізичної культури, оскільки він може сформувавши в учнів фізкультурні знання, рухові вміння і навички. Для формування потреби займатися фізичними вправами необхідно також враховувати вікові особливості дітей середнього шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ріпак М., Смолінський О., Ріпак І. Рівень залучення учнів середнього шкільного віку до самостійних занять фізичними вправами. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Приступи. Л., 2016. Вип. 20, Т.1, 2. С.294-298.*
2. Томенко О. Рівень рухової активності школярів та шляхи його підвищення в умовах загальноосвітньої школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2008. № 2. С. 141-146.*
3. Цап М., Цап І. Рухова активність, фізичний розвиток і фізична підготовленість в системі моніторингу стану соматичного здоров'я школярів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2014. Вип. 118 (1). С. 370-374.*
4. Столітенко Є. Виховання в учнів 5-7 класів позитивного ставлення до фізичної культури у практиці роботи шкіл. *Фізичне виховання в школі. 2000. №4. С.48-53.*

**Науковий керівник кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Дубачинський О. В.**

УКД 613.13:57.034

КАШЕВКО В.Ф.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БІОРИТМІВ НА ФІЗИЧНУ ТА РОЗУМОВУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ШКОЛЯРІВ

В статті розглядаються питання вивчення біоритмів на фізичну та розумову працездатність школярів

Ключові слова: біоритми, фізична й розумова працездатність, школярі.

The article deals with the study of biorhythms for the physical and mental performance of schoolchildren.

Key words: biorhythms, physical and mental capacity, schoolchildren.

Вступ. Всі живі організми, починаючи від найпростіших одноклітинних та закінчуючи високоорганізованими, як людина, мають свої біологічними ритмами, які проявляються у періодичній зміні життєдіяльності і, як найточніший годинник, відміряють наш час. З кожним роком вчені знаходять нові внутрішні ритми [1].

Біологічні ритми (біоритми) є більш-менш регулярні зміни особливостей та інтенсивності протікання біологічних процесів. Здатність до різних змін життєдіяльності передається у спадок та виявляється практично у всіх живих організмів [1].

Важлива роль належить врахуванню біоритмів під час життя та діяльності дітей і підлітків, що є важливим для збереження та зміцнення їх здоров'я, підвищення їх працездатності та творчої активності. Подібні питання є важливими при розробці індивідуального підходу до режиму дня і відпочинку, навчальної та фізичної діяльності підростаючого покоління [2, 3].

Мета роботи: дослідити вплив біоритмів на прояв фізичної та розумової працездатності школярів.

Визначали фізичну (проба Руфф'є) та розумову (методика В. Анфімова) працездатність, а також психічні станів за показниками самопочуття (С), активності (А) і настрою (Н) учнів 14-15 років під час різних хвиль фізичного біологічного ритму.

Розглянемо детальніше отриману статистичну картину результатів фізичної, розумової працездатності та психічних станів учнів під час підйому q спаду фізичного біоритму

Із результатів дослідження фізичної працездатності, яку ми визначали за показниками індексу Руфф'є в учнів 14-15 років видно, що в обстежуваних обох груп (ми розподілили за статтю) середні показники фізичної працездатності близькі за своїми значеннями. Середньостатистичні показники індексу Руфф'є під час підйому виявилися в хлопців на рівні $9,5 \pm 0,2$ ум.од., а під час спаду фізичного біоритму відмічається погіршення показника до $10,4 \pm 0,3$ ум.од. В групі дівчат показник індексу Руфф'є на час підйому фізичного біологічного ритму спостерігався на рівні $10,2 \pm 0,2$ ум.од., на час його спаду - $10,7 \pm 0,2$ ум.од.

Розумову працездатність ми визначали використовуючи коректурну буквенну пробу В.Я. Анфімова, де для аналізу взяли індивідуальні та середньогрупові показники стійкості та продуктивності уваги. Вцілому можна відмітити, що середньостатистичні показники як під час підйому, так і під час спаду фізичного біологічного ритму кращими виявилися у дівчат порівняно з хлопцями. Під час підйому фізичного біологічного ритму середньостатистичний показник стійкості уваги у групі хлопців становив $0,87 \pm 0,04$ ум.од., продуктивності уваги - $458,1 \pm 12,6$ ум.од., тоді як на момент спаду фізичного біологічного ритму, відповідно - $0,86 \pm 0,05$ ум.од. та $443,7 \pm 10,5$ ум.од.

У групі дівчат, хоча ми спостерігаємо відносно кращі показники розумової працездатності як під час підйому, так і спаду фізичного біологічного

ритму, ніж у хлопців, але вони достовірно між собою не відрізняються. Розглянемо середньостатистичні показники розумової працездатності на різних стадіях фізичного біоритму у дівчат. Так, у цій групі показник стійкості уваги під час підйому фізичного біологічного ритму дорівнював в середньому - $0,92 \pm 0,05$ ум.од., тоді як під час спаду - $0,84 \pm 0,04$ ум.од. Аналогічна ситуація спостерігається і при аналізі отриманих результатів продуктивності уваги у групі дівчат. Так, під час підйому фізичного біоритму середньогруповий показник в них становив $528,1 \pm 17,1$ ум.од., який на недостовірні величини погіршився під час спаду біоритму, і становив - $488,2 \pm 16,5$ ум.од.

Психічні стани вивчали застосовуючи відомий тест із визначення самопочуття, активності та настрою (САН) в групах обстеження на різних стадіях хвилі фізичного біологічного ритму. Під час підйому фізичного біоритму в хлопців середньостатистичний показник самопочуття спостерігався на рівні $5,5 \pm 0,2$ ум.од., під час спаду біоритму цей показник виявився достовірно гіршим - $4,7 \pm 0,2$ ум.од.

Показник активності в хлопців виявився відносно кращим на момент підйому, а ніж під час спаду фізичного біоритму ($4,9 \pm 0,2$ ум.од. – підйом; $4,7 \pm 0,2$ ум.од. - спад), і лише показник настрою в групі хлопців виявився відносно кращим на час спаду біоритму ($4,9 \pm 0,2$ ум.од. – підйом; $5,1 \pm 0,1$ ум.од.).

Окремо ми вивчали середньостатистичні показники психічних станів у дівчат під час підйому, а також і під час спаду фізичного біоритму.

В групі дівчат за всіма показниками відносно кращі результати спостерігалися на час підйому фізичного біоритму. Середні показники самопочуття на різних стадіях дослідження становили: під час підйому $5,2 \pm 0,2$ ум.од., тоді як під час спаду на рівні $4,7 \pm 0,1$ ум.од. ($t=2,27$, $p<0,05$). Показники активності також виявилися достовірно гіршими у групі дівчат на час спаду фізичного біоритму. Зокрема, у групі дівчат під час підйому фізичного біологічного ритму середньогруповий показник спостерігався на рівні $5,4 \pm 0,2$ ум.од., тоді як під час спаду - $4,5 \pm 0,2$ ум.од. ($t=3,21$, $p<0,01$). Середньостастичний показник настрою у групі дівчат у момент підйому фізичного біоритму становив $5,3 \pm 0,2$ ум.од., тоді як під час спаду, відповідно – $4,9 \pm 0,2$ ум.од.

Таким чином ми аналізу отриманих даних фізичної і розумової працездатності, а також окремо й психічних станів варто відмітити наступне. Серед більшості показників, які вивчалися, відносно кращі результати спостерігалися під час підйому фізичного біоритму, лише середньогрупові показники настрою в групі хлопців були кращими на час спаду їх фізичного біоритму. Вцілому дівчата 13-14 років характеризувалися відносно кращими показниками фізичної і розумової працездатності та психічних станів, ніж їх однолітки хлопці, як під час підйому, так і під час спаду фізичного біоритму.

Ми вважаємо, що відносно кращі показники на момент підйому фізичного біоритму слід пояснити певною залежністю біологічних процесів, що відбуваються у організмі людини, а саме підйом фізичного біоритму сприяє

відносно краще проявити фізичну й розумову працездатність і також покращити психічні стани підлітків. З іншого боку, спад фізичного біоритму не дозволяє нам отримувати відносно вищі показники, котрі ми відмічали у підлітків під час підйому їх біоритму. Найбільш тіснішу залежність ми виявили між показниками фізичної працездатності й стану самопочуття, додатково у групі дівчат ще й за станом активності. Усі інші величини відрізнялися між собою, хоча статистичні різниці виявлені не достовірними.

Висновки. Виявлено, що на час спаду фізичного біоритму в учнів 13-14 років як у хлопців, так і у дівчат ми спостерігаємо відносно гірші результати самопочуття, активності, настрою, а також фізичної та розумової працездатності порівняно із аналогічним на час підйому фізичного біоритму. У випадку фізичної працездатності, самопочуття, й активності у групі дівчат ми отримані достовірно вищі результати під час підйому, а ніж під час спаду фізичного біоритму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриневич В.В. Біологічні ритми здоров'я. Наука та життя. К., 2015. №1. С. 13-17.
2. Коцур Н. І., Товкун Л. П. Шкільна гігієна: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2020. 408 с.
3. Плахтій П. Д., Підгорний В. К., Соколенко Л. С. Основи шкільної гігієни і валеології. Теорія, практикум, тести: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2009. 356 с.

**Науковий керівник кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Дубачинський О.В.**

УКД 159.9.07:796.31/32

КОПИЦЯ В.В.

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У СПОРТСМЕНОК-ГАНДБОЛІСТОК

В статті розглядаються питання вивчення взаємозалежності різних психологічних характеристик у спортсменок-гандболісток.

Ключові слова: психологічні характеристики, спортсменки-гандболістки.

The article examines the issue of studying the interdependence of various psychological characteristics in female handball athletes.

Keywords: psychological characteristics, handball athletes.

Вступ. Виходячи із аналізу теоретичних й практичних робіт у царині психології спорту забезпечення та супровід психологічної підготовки спортсменів можна трактувати як систему заходів, що спрямовані на

мобілізацію резервів психіки спортсменів, котрі забезпечують високу ефективність навчально-тренувального процесу, сприяють високій надійності та результативності змагальної діяльності [1-3].

Актуальність й доцільність дослідження визначається необхідністю вивчення ролі психологічних особливостей особистості спортсменок-гандболісток високого класу, як одних із основних чинників, які визначають успішність занять спортом [1-3].

Мета роботи: ознайомитися із психологічними характеристиками та їх взаємозв'язком у спортсменок-гандболісток.

Дослідження різних психологічних характеристик проводилося серед 14 спортсменок-гандболісток за загальноприйнятими методиками у спортивній психології.

В результаті дослідження встановлено, що між деякими показниками, які ми отримали при психодіагностиці особливостей спортсменок, спостерігаються тісні кореляційні зв'язки, а між іншими такий зв'язок менший або зовсім відсутній. Зокрема, показник мотивації за методикою Т.Елерса корелює з показниками мотивації до успіху та страху невдачі за методикою А.Реана. Показник становить $r=0,324$, що є достовірним, хоча при $p \leq 0,05$.

Крім зв'язку з показником мотивації А.Реана, показник мотивації за методикою Т.Елерса в групі спортсменок-гандболісток тісно, але в негативному співвідношенні пов'язаний з показником рівня самооцінки ($r=-0,312$, $p \leq 0,05$). Тобто спортсменки із відносно високим рівнем мотивації до успіху характеризувалися щодо низьким рівнем самооцінки. З іншого боку, ми спостерігаємо, що гандболістки з відносно високим рівнем мотивації до успіху характеризувалися і відносно високим рівнем домагань.

Нагадаємо, що в наших дослідженнях щодо високого рівня мотивації до успіху характеризувалися спортсменки з відносно низьким рівнем спортивної кваліфікації (КМС та I розрядники).

Щодо показників інших психологічних характеристик спортсменок-гандболісток показники мотивації до успіху за методикою Т.Елерса не перебували у тісному зв'язку ($r=0,036-0,194$, $p \geq 0,05$).

З іншого боку, ми спостерігаємо більше тісних кореляційних зв'язків між показниками мотивації до успіху та страху невдачі, які ми отримали за методикою А.Реана, з іншими показниками психологічних характеристик спортсменок-гандболісток. Так, показник кореляції мотивації до успіху та остраху невдачі у групі спортсменок-гандболісток негативно тісно корелював із показниками тривожності при $r=-0,496$ (особистісна тривожність) та $r=-0,564$ (ситуативна тривожність). Можна стверджувати, що спортсменки-гандболістки, яким був властивий високий рівень мотивації до успіху, характеризувалися відносно низьким рівнем, як ситуативної, так й особистісної тривожності. Також слід зазначити, що між показниками мотивації до успіху за методикою А.Реана та показником нервово-психічного напруження існує негативний зв'язок. Тобто відносно високі показники мотивації до успіху у спортсменок-гандболісток корелювали із показниками нервово-психічного

напруження, що характеризувалася як детензитивне. Нагадаємо, що детензитивне нервово-психічне напруження проявляється як зниження зацікавленості, зниження пріоритетів та ін.

Ми також спостерігаємо тісний прямий зв'язок між показниками мотивації до успіху за методикою А.Реана та рівнем самооцінки у спортсменок-гандболісток ($r=0,324$), тобто, найбільш мотивовані спортсменки мали вищий рівень самооцінки. З іншого боку, у наших дослідженнях немає подібного зв'язку між показниками мотивації до успіху та рівнем домагань спортсменок-гандболісток ($r=-0,278$, $p \geq 0,05$), хоча спостерігається деяка тенденція до зв'язку між цими показниками.

Найбільш тісний взаємозв'язок ми спостерігали між показниками ситуативної та особистісної тривожності у групі гандболісток. Так, показник коефіцієнта кореляції становив $r=0,862$ (при $p \leq 0,001$).

З іншими показниками психологічних характеристик гандболісток ми не спостерігали тісних зв'язків. Лише показник особистісної тривожності корелював з показником нервово-психічного напруження групи спортсменок-гандболісток ($r=0,398$, $p \leq 0,05$).

Ще одному випадку ми спостерігаємо тісний кореляційний зв'язок між показниками психологічних характеристик.

Тісний негативний зв'язок спостерігається між показником нервово-психічного напруження та рівня самооцінки у групі спортсменок, які займаються гандболом, при цьому коефіцієнт кореляції становив $r=-0,380$. Тобто ми можемо відзначити, що спортсменами з відносно низьким рівнем самооцінки властиве екстенсивне або, в більшості випадків, інтенсивне нервово-психічне напруження.

Що цікаво, між показниками рівня самооцінки та показниками рівня домагань ми спостерігаємо ніякого кореляційної зв'язку, тобто, спортсменки-гандболістки із відносно низьким рівнем самооцінки не завжди мали відносно високий рівень домагань.

З іншого боку, рівень самооцінки корелював з показником мотивації до успіху за методикою А.Реана ($r=0,324$). Відмічаємо зворотній кореляційний зв'язок між рівнем самооцінки та рівнем домагань з одного боку, з мотивацією на успіх за методикою Т.Елєрса ($r=-0,312$ -- $-0,305$).

В результаті і проведеного кореляційного аналізу ми можемо відмітити, що психологічні характеристики, які вивчалися не всі між собою тісно пов'язані, тмм більше інколи між ними спостерігається зворотний кореляційний зв'язок.

Висновки. При проведенні кореляційного аналізу отриманих результатів експериментального дослідження психологічного забезпечення занять гандболом спортсменок високої спортивної кваліфікації нами виявлено найбільш тісний зв'язок між показниками ситуативної та особистісної тривожності ($r=0,862$, $p \leq 0,001$), між показниками ситуативної тривожності та мотивації. ($r=-0,564$, $p \leq 0,01$), між показниками особистісної тривожності та мотивації за А.Реаном ($r=-0,496$, $p \leq 0,01$), а також між показниками нервово-

психічної напруги та мотивації за А. Реаном ($r = -0,431$, $p \leq 0,01$).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посіб. /К. : Олімпійська література, 2007. 298 с.
2. Гринь О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів. К.: НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2015. 276 с. Режим доступу: <https://reposit.uni-sport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>
3. Шаверський В. Реалізація програми психологічної підготовки кваліфікованих гандболістів у змагальному періоді. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2018. Вип. 5. С. 311-315. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkszn_2018_5_49

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Глухов І.Г.

УКД 796.412

КУШИНА А.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ БОКСЕРІВ В ПРОЦЕСІ ОПТИМІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті представлено шляхи вирішення проблеми підвищення адаптаційних можливостей спортсменів в процесі удосконалення тренувального процесу в боксі.

Ключові слова: бокс, удосконалення, тренувальний процес, адаптаційні можливості.

The article presents ways to solve the problem of increasing the adaptation capabilities of athletes in the process of improving the training process in boxing.

Key words: boxing, improvement, training process, adaptation possibilities.

Вступ. Методологічні підходи до комплексного розвитку координації рухів та швидкості у кваліфікованих боксерів є недостатньо вивченими внаслідок відсутності вичерпного розуміння об'єктивних процесів узгодженого розвитку координації рухів та швидкості у кваліфікованих боксерів, неоднозначності тлумачень про їх структуру та вікові особливості розвитку [1, 2].

Розбіжність вікових періодів, найбільш сприятливих для розвитку швидкості та рухової координації, призводить до неузгодженості механізмів формування інтегральної готовності спортсменів до змагань. При цьому, відсутність критеріїв інтегральної оцінки, рівня розвитку координаційних здібностей та швидкості у боксерів, обумовлює низьку ефективність зворотного зв'язку та діагностування проміжних, а також підсумкових результатів тренувального процесу. Не виявлено особливості технологічних алгоритмів

інтегрального розвитку досліджуваних фізичних якостей у кваліфікованих боксерів на етапі вдосконалення їхньої спортивної майстерності [3, 4]. Практичні тенденції тренувального процесу показують, що узгоджений розвиток координації руху та швидкості створює міцну основу для перспективного досягнення кваліфікованими боксерами високого рівня спортивної майстерності.

Мета роботи. Поглиблене вивчення науково обґрунтованих аспектів щодо розробки технологій пов'язаних з розвитком координації рухів та швидкості у кваліфікованих боксерів.

Матеріал та методи дослідження. В дослідженнях приймали участь 48 боксерів віком 16-20 років. За результатами контрольного тестування на початку дослідження учасники мали ідентичний рівень тренуваності. Було створено 2 групи по 24 осіб: контрольна та експериментальна. Контрольна група використовувала затверджену програму підготовки до змагальної діяльності. Експериментальна група тренувалася за розробленою моделлю координації руху та швидкості кваліфікованих боксерів. В процесі досліджень використовувались наступні методи: теоретичний аналіз дослідницької літератури та документації; узагальнення результатів виступів кваліфікованих боксерів на змаганнях різного рангу; анкетування та педагогічне спостереження; методи математичної статистики.

Результати дослідження. В процесі проведення експериментальних досліджень були отримані результати, які свідчать про те, що основними показниками високої ефективності поєданого розвитку координації рухів та швидкості у кваліфікованих боксерів є високий рівень розвитку швидкості, координації рухів, техніки завдання основних ударів у боксі. Далі за рангом слідують показники: необхідний рівень розвитку сили ударів та швидкісної витривалості у кваліфікованих боксерів, а також спритності та маневреності на рингу. Велике значення мають уміння «тримати» удари та переносити несприятливий вплив різних факторів під час поєдинку, а також готовність функціональних систем організму кваліфікованих боксерів до боїв.

Результати педагогічного експерименту показали перевагу боксерів експериментальної групи на спортсменами контрольної. Рівень розвитку швидкісних якостей, у кваліфікованих боксерів експериментальної групи був вищим, ніж у контрольній. В експериментальній групі виявлено достовірний приріст результатів на 57-69%. У контрольній групі приріст результатів виявився не вищим за 24,4 % від вихідних показників. Підсумки педагогічного експерименту при виконанні тесту на статичну пробу демонструють позитивну динаміку у представників експериментальної групи на 42,0% ($p < 0,05$) та контрольної на 14,9% ($p < 0,05$). В умовах утримання динамічної пози помітний приріст показаний боксерами експериментальної групи становить 17,9% ($p < 0,05$), у контрольній групі лише 6,6% ($p < 0,05$). Результат виконання статичної координації (проби Ромберга) спортсменами експериментальної групи показали позитивну тенденцію до зміни на 48,5%, а серед представників контрольної групи майже в два рази менший. Спортивний результат

проведених після закінчення змагань підтвердив перевагу боксерів експериментальної групи над спортсменами контрольної групи.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було встановлено, що рівень фізичної підготовленості кваліфікованих боксерів залежить від пов'язаного розвитку координації руху та швидкості, що ґрунтується на узгодженому застосуванні відповідних засобів, методів та створенні певних умов тренування з урахуванням індивідуальних функціональних можливостей спортсменів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bastian, M. Arbeitsbericht zur Wettkampfbeobachtung. Weltcup im Amateur-boxen in Chonggihg. Leipzig: IAT, 1998.
2. Bastian, M. Untersuchungen zur Struktur und Dynamik der Wettkampfleistungen im Amateurboxen. Trainertagung des DABV. Frankfurt, Oder, 1998; 42-48.
3. Carroll FJ, Barry B, Rick S, Carson RG. The influence of resistance Training on manual coordination. Soc Neurosci. Abster. 2000;26(1):464.
4. Nazarenko LD, Kolesnik IS. Physiological bases of improvement system of boxers sports training. 2014;11(11s):642-645.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Тітова Г.В.**

УКД 796.412

ЛОЖИЧЕВ О.В.

МОДЕЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ГИРЬОВИКІВ З УРАХУВАННЯМ ЇХ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОРФОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТІЛА

В статті представлено результати щодо розробки інтегральних моделей спеціальної підготовки спортсменів в гирьовому спорті з урахуванням морфометричних параметрів тіла.

Ключові слова: спеціальна підготовка, гирьовий спорт, інтегральні моделі, морфометричні параметри.

The article presents the results of the development of integral models for the special training of athletes in kettlebell sports, taking into account the morphometric parameters of the body.

Key words: special training, kettlebell sport, integral models, morphometric parameters.

Вступ. Індивідуальний підхід до підготовки спортсменів з гирьового спорту передбачає моделювання рівня їхньої фізичної готовності, а також

організацію тренувального процесу з урахуванням їх соматотипів. Для цього потрібне обґрунтування індивідуальних тренувальних завдань для спортсменів [1, 2].

Відсутність методичних рекомендацій щодо організації тренування спортсменів з гирьового спорту з урахуванням їх соматотипів негативно впливає на їхню спортивну кар'єру. Наявні методичні рекомендації щодо організації тренування спортсменів з гирьового спорту мають загальний характер, без урахування індивідуальних особливостей соматотипів [3].

У сучасній методичній та науковій літературі недостатньо уваги приділяється обґрунтуванню індивідуальних засобів та методів тренування для розвитку силової витривалості у спортсменів з гирьового спорту з урахуванням їх соматотипів. Тим часом, спортсмени з гирьового спорту мають різну довжину рук, ніг та тулуба. Це потребує індивідуальної корекції техніки виконання рухів. Тому вирішення завдання підвищення рівня фізичної готовності спортсменів з гирьового спорту на основі оптимізації техніки виконання ними рухів з урахуванням їх соматотипів набуває першорядного значення [4].

Мета роботи. Обґрунтування та розробка інтегральної моделі удосконалення спеціальної силової витривалості у спортсменів з гирьового спорту з урахуванням параметрів їх соматотипу.

Матеріал та методи дослідження. В дослідженнях приймали участь 50 спортсменів, які займаються гирьовим видом спорту. Було створено 2 групи по 25 осіб: контрольна та експериментальна. В кожній з груп були спортсмени з різним видом соматотипу. В процесі досліджень використовувались наступні методи: теоретичний аналіз наукової літератури; аналіз програм з підготовки спортсменів різного рівня тренуваності; узагальнення передового педагогічного досвіду у тренуванні в гирьовому спорті; аналіз результатів участі у змаганнях; анкетування; спостереження; методи математичної обробки одержаних результатів.

Результати дослідження. В результаті проведеного дослідження було розроблено інтегральну модель розвитку силової витривалості у спортсменів з гирьового спорту з урахуванням їхнього соматотипу. У спортсменів з гирьового спорту, з урахуванням їхнього соматотипу визначено вимоги до фізичної підготовленості гирьовиків, а також мету та завдання їх підготовки з урахуванням їхнього соматотипу. В основі даної моделі лежить розробка програми тренування гирьовиків з урахуванням їхнього соматотипу та принципів її проведення, а також їх відображення в індивідуальних завданнях гирьовиків. У моделі розкрито основний зміст тренування спортсменів, з урахуванням їхнього соматотипу та результат тренування – підвищення рівня адаптаційних резервів та рівня резистентності організму спортсменів з гирьового спорту до змагальної діяльності.

Результати педагогічного експерименту показали, що аналіз розвитку силової витривалості у спортсменів під час занять гирьовим спортом показав, що у випробуваних експериментальної групи ці показники були достовірно

кращими, ніж у представників контрольної групи. Швидкість відновлення після фізичного навантаження в учасників експериментальної групи також була достовірно вищою, ніж у обстежених контрольної групи. Об'єктивним показником високої ефективності розробленої інтегральної моделі розвитку силової витривалості у спортсменів з гирьового спорту, з урахуванням їхнього соматотипу, з'явилися результати участі у змаганнях. Випробувані експериментальної групи показали результати в середньому на 12-15% краще, ніж у спортсменів контрольної групи.

Висновки. У ході проведеного дослідження було обґрунтовано показники оцінки готовності гирьовиків до ефективної змагальної діяльності. До них відносяться: високий рівень розвитку силової витривалості та сили; високий рівень технічної готовності до виконання рухів з гирями з урахуванням соматотипу; наявність досвіду участі у змаганнях; високий ступінь емоційно-вольової готовності гирьовиків до змагань; високий рівень розвитку; швидкість відновлення під час змагань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Middleditch A, Oliver J. Muscles of the Vertebral Column. Functional Anatomy of the Spine. Edinburgh: Elsevier ButterworthHeinemann, 2005:96-97.
2. Mirzaei BA, Akbar N. Skill Profile of Elite Iranian Greco-Roman Wrestlers. World Journal of Sport Sciences. 2008;1:P. 8-11.
3. Pelliccia A. Sports Cardiology Casebook. New York:Springer, 2009, 242.
4. Rønnestad BR, Mujika I. Optimizing strength training for running and cycling endurance performance. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports. 2014;24:603-612.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Тітова Г.В.**

УКД 796.015.132

МАТЮШЕНКО Є.М.

СТАН ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА БАЙДАРКАХ ГРУПИ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті розглядаються питання вивчення стану фізичної підготовленості веслувальників на байдарках групи попередньої базової підготовки.

Ключові слова: фізична підготовленість, веслування на байдарках.

The article deals with the study of the state of physical fitness of paddlers in the group of preliminary basic training.

Key words: physical fitness, kayaking.

Вступ. Веслувальний спорт висуває перед спортсменами досить високого

рівня працездатності, фізичної підготовленості, а також технічно досконалого виконання вправ, стійкості нервових процесів, і тому лише врахування вказаних особливостей під час навчання і фізіологічне нормування фізичних навантажень сприятиме своєчасному досягненню високих спортивних результатів, сприятиме збереженню здоров'я юних спортсменів попередить при відхиленні у процесі розвитку організму [2].

Практика підготовки кваліфікованих веслувальників свідчить про те, що сьогоденний рівень спортивних результатів може бути досягнутий за наявності цілеспрямованої діяльності із застосуванням специфічних і неспецифічних засобів. Важлива роль при цьому належить фізичній підготовці [1-3].

Як вказує О. Чичкан для реалізації підходів здійснення фізичної підготовки потрібно в молодому віці, необхідно враховувати вікові особливості організму спортсмена, і використовувати спеціальні підходи до регулювання тренувальних навантажень [3]. З іншого боку, враховуючи досить високу динамічність процесу вікового розвитку, його нерівномірність, виникають труднощі у визначенні спільних критеріїв ефективності у побудові тренувального процесу, а також оцінки фізичної підготовленості спортсмена, зокрема на етапі попередньої базової підготовки [2, 3].

Проблема здійснення належно фізичної підготовки для підвищення підготовленості, високого рівня техніко-тактичних дій веслувальників на етапі попередньої базової підготовки є ще недостатньо вивченою та потребує подальшого дослідження.

Мета роботи: вивчення виконання нормативів з фізичної підготовленості веслувальників 12-14 років групи попередньої базової підготовки.

Рівень фізичної підготовленості у юних веслувальників 12-14 років ми визначали двічі: вихідні дані у вересень 2021 року, на початку підготовчого періоду макроциклу та другий раз після 5-ти місяців тренувань, тобто перед змагальним періодом річного макроциклу (лютий 2022 року). В цей період у навчально-тренувальному процесі веслувальників групи попередньої базової підготовки було передбачена суттєву увагу підвищенню їх фізичної підготовленості. Рівень фізичної підготовленості веслувальників ми оцінювали за трьома рівнями: високий, середній та низький за нормативними шкалами, що використовуються у ДЮСШ із веслування на байдарках.

Проаналізувавши отримані дані нами виділено групу із 5-6 осіб, які виконали норматив на низькому рівні свої нормативи, і відповідно, у протягом нашого експерименту ми їх виділили до експериментальної групи веслувальників, де застосовували індивідуальний підхід у здійсненні фізичної підготовки, який включав 25% диференційованого підходу, а решту часу всі наші обстежувані обох груп працювали за встановленою програмою тренувань для даного віку веслувальників.

З першу розглянемо результати виконання нормативів з бігу на 100 м. веслувальниками групи попередньої базової підготовки. На I етапі обстеження більшість веслувальників виконали цей норматив на середньому рівні – 42,9%, високий рівень ми виявили у 21,4%, а низький – у 35,7% від загальної кількості

спортсменів. На II етапі обстеження, коли вже були виділені дві групи веслувальників контрольна та експериментальна відмічається покращення результатів виконання нормативів, тобто вже більшість виконали це норматив на високому рівні 50,0%, середній рівень був притаманний 42,9%, тоді як низький лише одному спортсменові – 7,1% від загальної кількості обстежуваних.

Далі розглянемо результати виконання нормативу з розвитку загальної витривалості, що визначали за допомогою тесту « Біг на 1500 м». Слід відмітити, що під час I етапу обстеження ми відмічаємо більшість (рівно половина від всіх обстежуваних) виконали норматив на середньому рівнях 50,0%, на низькому рівні – 35,7%, а на високому лише 14,3% від загальної кількості обстежуваних веслувальників. Під час II етапу обстеження ми вже відмічаємо суттєве зростання кількості випадків з виконанням нормативу на високому рівні, зокрема вже 42,9% виконали норматив на високому рівні, 50,0 спортсменів виконали норматив на середньому рівні, і лише 1 спортсмен ще виконує норматив на низькому рівні (7,1%).

Далі розглянемо результати виконання нормативу з розвитку швидкісно-силових якостей. З цією метою ми підібрали тест, який дозволяє визначити рівень швидкісно-силових якостей верхніх кінцівок та м'язів тулуба, так як ці м'язи є важливими для успішного виконання змагальних вправ у веслуванні а байдарках. На I етапі в однаковій кількості розподілилися результати виконання цього нормативу на середньому та низькому рівнях. Таких випадків виявилось по 42,9%, а високий рівень був характерний 14,3% веслувальників від загальної їх кількості. На II етапі обстеження після застосування експериментальної методики вдосконалення рівня розвитку фізичних якостей у веслувальників групи попередньої базової підготовки ми спостерігаємо наступні результати: високий рівень виконання нормативу виявлено у 35,9%, середній у 64,3%, а низький рівень виконання цього нормативу ми не виявили в жодного із спортсменів. Тобто можна в повній мірі можна стверджувати, що впровадження диференційованого підходу у здійсненні фізичної підготовки у групі веслувальників, яким був характерний низький рівень виконання нормативів позитивно вплинув на розвиток швидкісно-силових якостей.

Наступним нормативом із тестів для визначення рівня фізично підготовленості веслувальників групи попередньої базової підготовки був тест «Піднімання тулуба в сід за 30 с» (швидкісно-силова витривалість).

На I етапі обстеження виконали норматив тесту «Піднімання тулуба в сід за 30 с» на високому рівні 21,4%, на середньому рівні – 42,9% (виявилось найбільше серед всіх веслувальників) і на низькому рівні – 35,7% (досить велика кількість обстежуваних на момент вихідних даних). На II етапі обстеження збільшилася кількість виконаних на високому (до 50,0%) та зменшення кількості веслувальників, які виконали норматив на низькому рівні до 7,1%. На середньому рівні у відсотковому співвідношенні змін ми не спостерігали – 42,9%. Можемо також відмітити, що ті веслувальників, які на першому етапі виконували норматив на середньому рівні більшість на другому

етапі виконали норматив на високому рівні, а ті веслувальники, яким під час I тестування був характерний низький рівень виконання цього нормативу – вже виконали норматив на II етапі на середньому рівні.

Далі проаналізуємо результати виконання тесту «Згинання та розгинання рук в упорі лежачи». Під час I етапу обстеження більшість веслувальників виконали норматив на середньому та низькому рівнях - по 42,9%, а на високому рівні лише 14,3%. На II етапі обстеження ми спостерігаємо збільшення кількості виконаних нормативів на високому рівні до 35,7%, і на середньому рівні до 64,3%. Лише один веслувальник виконав норматив на низькому рівні - 7,1%.

Останнім тестом, який дозволяв нам визначити рівень фізичної підготовленості ми використали контрольний норматив із спеціальної фізичної підготовленості за часом долання дистанції на воді у човні. На I етапі обстеження більшість веслувальників виконали даний норматив на низькому рівні, а саме: 50,0%. Високий був властивий лише 14,3%, а середній рівень – 35,7% від загальної кількості веслувальників. На II етапі обстеження, коли ми працювали диференційовано із фізичної підготовки з обстежуваними, враховуючи індивідуальні показники фізичної підготовленості тих веслувальників, які виконували нормативи на низькому рівні, ми вже відмічаємо, що жоден із них не виконав норматив на низькому рівні, а з іншого боку можемо відмітити, серед групи веслувальників більшість виконали норматив на високому і рівні, а саме - 57,1%, на середньому рівні – 42,9% (Табл.2.).

Висновки. Встановлено, що на I етапі обстеження за результатами виконання нормативів нами були сформовані дві групи веслувальників, до першої увійшли веслувальники, які виконали нормативи на високому та середньому рівня, до експериментальної групи увійшли спортсмен, виконали нормативи на низькому рівні. У експериментальній групі ми застосовували диференційований підхід, що передбачав застосування під час тренувальних занять з фізичної підготовки індивідуального підходу для вдосконалення тих фізичних якостей, розвиток яких не відповідав встановленому нормативу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жмуцький П.Л. Вдосконалення фізичної підготовленості веслувальників на етапі попередньої базової підготовки. *Фізична культура, спорт та фізична реабілітація у сучасному суспільстві: зб. наук. праць студентів та магістрантів*. Вінниця. 2016. № 9. С. 75–77.
2. Земляков В.Е. Физические качества и их развитие в гребном спорте (байдарка и каноэ): Метод. рекомендации. Херсон: ХГТУ, 2001. 35 с.
3. Чичкан Оксана Проблема фізичної підготовки юних веслувальниць на байдарках на етапі попередньої базової підготовки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/pdf>

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Глухов І.Г.

МИХАЙЛОВ Д.В.

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються питання сучасних напрямків фізичного виховання школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: фізичне виховання, школярі, загальноосвітні заклади.

The article examines the issues of modern directions of physical education of schoolchildren in general educational institutions.

Key words: physical education, schoolchildren, general educational institutions.

Вступ. Ставлення до фізичного виховання є важливою компонентою життєвих цінностей та інтересів школярів. Критерієм освоєння дітьми багатств духовної і фізичної культури, а також важливою складовою способу життя дітей. Воно визначає ступінь активності школярів під час уроків фізичної культури та міру залучення до виконання вправ під час додаткових форм фізичного виховання у школі та під час дозвілля.

Аналізуючи наукові дослідження ми з'ясували, що в підлітковому віці у передвоєні роки спостерігалось значне зниження рухової активності. Це відбувається на фоні зниження інтересу до уроків фізичної культури в школі та негативним відношенням до занять фізичними вправами взагалі (Круцевич Т.Ю., 2000; Безверхня Г.В., 2008).

Є також і суперечливі дані. Одні науковці стверджують, що незадовільне ставлення до уроку фізичної культури у більшій мірі притаманне для хлопців (Ситник Р., 2009). Інші – що для дівчат (Ріпак М.О., 2010). За даними Шевців У.С. шкільні уроки фізичної культури не приваблюють кожного другого школяра (Шевців У.С., 2007).

Мета дослідження – розглядаються питання сучасних напрямків фізичного виховання школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

У дослідженні були застосовані такі методи дослідження: методи аналізу й узагальнення емпіричних даних і даних літературних джерел.

Рівень здоров'я є однією з умов самореалізації людини у всіх сферах діяльності. Фізичне виховання вважається ефективним засобом зміцнення здоров'я. Проте проблема фізичного виховання учнів з відхиленнями у стані здоров'я сьогодні недостатньо вирішена. Результати досліджень (Т. Круцевич, Є. Приступа, Б. Шиян та ін.) засвідчують, що традиційне фізичне виховання у загальноосвітній школі суперечить гігієнічним нормам, не відповідає індивідуальним, віковим, морфофункціональним і психологічним особливостям учнів. Також не можливо використовувати сучасні прогресивні технології цілеспрямованого удосконалення основних рухових якостей,

психологічних характеристик особистості дитини [3]. Вирішення саме цього питання потребує формування нової стратегії освіти. Вона має відповідати міжнародним договорам у сфері прав людини, реалізації і поширення моделі фізичного виховання дітей. Тому, з метою підвищення рівня рухової активності молоді, формування мотивації до регулярних занять спортом та фізичними вправами, нам необхідно покращити процес фізичного виховання в Україні [2].

Останнім часом у нашій державі відбулося переорієнтування ідеологічних підвалин системи фізичного виховання – відбулося зміщення інтересів з необхідності забезпечення високопродуктивної праці та здатності населення захищати інтереси країни на прагнення забезпечення зацікавлення конкретної людини, такі як: змістовне дозвілля, активне довголіття, профілактика захворювань, зміцнення здоров'я тощо. Це вимагає напрацювання нових ідеологічних підходів та відповідних стратегій, в основі яких лежать інтенції особистості: потреби, можливості, нахили, мотиви, прагнення, наміри та ціннісні настанови особистості, оскільки фізична підготовка в сучасних умовах вже не може слугувати самоціллю виконання фізичних вправ.

Для забезпечення дієвого процесу реалізації фізичного виховання школярів було обґрунтовано ряд стратегій. В усіх сучасних стратегіях фізичного виховання школярів акцентується увага на питаннях здорового способу життя, фізичної підготовленості дітей та підлітків з різними можливостями, передбачаються нові форми роботи з учнями. Вони розроблені і застосовуються під час уроків фізичної культури і в позакласній та позашкільній діяльності [1]. Тільки за останнє десятиріччя було апробовано у практиці діяльності загальноосвітніх шкіл декілька стратегій ефективної реалізації фізичного виховання. Вчені класифікують їх по різному. В. Лях, Л. Кофман, Г. Мейксон, 1992 – виокремлюючи комплексний. В. Лях, Г. Мейксон, 1993 – базово-варіативний освітній. І. Сулейманов, Є. Короткова, 1993 – диференційований. В. Пономарьов, 1993 - спортивно-видовий. Є. Литвинов, М. Віленський, Б. Туркунов, 1996 – тренувальний. В. Бальсевич, 2000 – спортизований напрямки. Проте усі існуючі сьогодні в нашій країні стратегії модифікації шкільного фізичного виховання, даючи позитивні результати, на жаль не вирішують усіх анагальних проблем.

Висновки. Для покращення ситуації зі здоров'ям підростаючого покоління фахівці розробляють нові напрямки шкільного фізичного виховання. Нові підходи (спортивно-орієнтований, особистісно-орієнтований та здоров'яформувальний) дозволяють покращувати ставлення школярів до фізичного виховання і сприяють збільшенню їхньої рухової активності під час дозвілля. Сподіваємося, що нова українська школа даватиме учням не тільки знання й уміння, а й навчить застосовувати їх у повсякденному житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булгаков О. Вплив сучасної системи фізичного виховання на формування в учнів особистісної фізичної культури // Слобожанський науково-спортивний вісник. № 5 (1). 2012. http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Snsv/2012_5/12buappc.pdf

2. Бухановська Т. М., Мальцева Л. О., Андрейчин Л. В. Стан здоров'я сучасних школярів, шляхи його збереження та поліпшення // Україна. Здоров'я нації. К.: Експерт, 2012. № 1. С. 44-51.
3. Москаленко В.Ф. Концептуальні підходи до формування сучасної профілактичної стратегії в охороні здоров'я: від профілактики медичної до профілактики соціальної. К: Авіцена, 2009. 240 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Городинська І.В.

УКД 796.011.1:159.972

ПАНЩИНА Т.О.

ВПЛИВ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНИХ ЗНАТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розглядаються питання впливу фізкультурної освіти батьків на формування фізкультурних знань молодших школярів.

Ключові слова: освіта, школярі, загальноосвітні заклади, батьки.

The article examines the impact of physical education of parents on the formation of physical education knowledge of younger schoolchildren.

Key words: education, schoolchildren, general educational institutions, parents.

Вступ. Вплив батьківської фізкультурної активності на формування знань фізичної культури учнів молодшого шкільного віку є актуальною та важливою проблемою в сучасному світі. Фізична активність та спорт визнаються ключовими компонентами здорового способу життя, і їх вплив на психофізичний розвиток дітей важко переоцінити. Однак, вплив батьків на цей процес має свої особливості і значення.

Мета дослідження – дослідити вплив фізкультурної освіти батьків на формування фізкультурних знань молодшого школяра.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури.

Культура родини і фізична культура є нерозривною єдністю ланки одного цілого. Спільні заняття фізкультурою і спортом завжди укріплювали родину, збільшували «потенціал довіри» сім'ї. Фізкультура і спорт є сферою, яка єднає батьків і дітей, зменшує дефіцит у їхньому спілкуванні та сприяє звиканню до шкідливих звичок [1, 3].

У спільних родинних заняттях фізичною культурою розкриваються величезні можливості для покращення виховного впливу сім'ї та покращення стосунків батьків зі своїми дітьми [2].

Інколи діти відчувають дефіцит спілкування з батьками. Фізична культура і спорт є тією сферою, де зменшується цей дефіцит спілкування. По-друге, саме тут батьки завжди будуть зразком для дітей. Прогулянка, або пробіжка, заміський похід або «лижний десант» – найкращі можливості «всеродинного дозвілля». Ті емоції, які діти отримують від спільних занять фізкультурою і спортом разом з батьками, вони витрачають завжди з позитивом. Відчуття товариства і взаємної симпатії добре знайомо спортсменам – членам загальної команди або секції. Щось подібне, лише на більш високому рівні, виникає і в спортивних сім'ях.

Система оздоровлення і фізичного розвитку довгі роки замикалася на школі або спортивній секції. Батьки, як правило, раділи досягненням своєї дитини, на багаторазових змаганнях. Сьогодні лише при повній взаємодії батьків, вчителів, а також медичних працівників ми можемо сподіватися, що відсоток дітей з відхиленнями в здоров'ї не буде нестримно зростати [1].

У зв'язку з тим, що виникають постійні труднощі, батьки все менше часу приділяють своїм дітям. А у тих, хто все таки, цей час знаходить, не вистачає знань і власного досвіду для правильного виховання дитини. Дуже помиляються батьки, коли вони прагнуть уберегти свою дитину від фізичних навантажень, заховати від впливу довкілля. Саме цим вони уповільнюють адаптацію дитини до життєвих умов. А це, в свою чергу, уповільнює фізичний і розумовий розвиток. За будь-якого, найменшого прояву захворювання часто біжать до лікаря, намагаються ліками «перемогти» хворобу, забуваючи, що найкращий засіб проти хвороби – рух і загартування та здоровий спосіб життя. Зрозуміло, що в разі захворювання необхідний лікарський контроль. Але, як правило, лікарі борються саме з проявами хвороби, а не з причиною, яка її викликала. Обмежуючи дитину в рухах, позбавляючи її фізичних навантажень – пряма дорога до погіршення його здоров'я, оскільки гальмується розвиток організму. Батьки повинні мати в своєму розпорядженні необхідний обсяг знань для того аби зміцнювати здоров'я своєї дитини найбільш ефективними засобами: довкілля, силами природи, гігієнічними факторами і фізичними вправами [3].

Завданням вчителів фізичної культури для батьків – правильно скеровувати фізичне виховання учнів у сім'ї. Для цього він може використовувати такі форми реклами, як регулярні індивідуальні бесіди, відкриті заняття з фізкультури і гімнастики перед школою, виступи на батьківських зборах. Педагог повинен при спілкуванні з батьками направляти їх на заняття фізичними вправами, намагатися сформувати у них правильне ставлення до занять фізичними вправами.

Очевидно, що найкращий спосіб розвинути звичку до фізичної активності – це власний приклад батьків учня та інших членів сім'ї. У сім'ях, де в повсякденне життя інтегровані різноманітні види фізичної культури (походи, лижі, плавання, ранкова гімнастика тощо), діти ростуть сильними, здоровими, активними дітьми, які із задоволенням займаються всіма видами фізичних вправ.

Культура сімейних стосунків і культура спорту є нерозривною єдністю і ланкою одного ланцюга. Спільні заняття фізичною культурою і спортом збільшують «потенціал довіри» сім'ї. Фізкультура і спорт є тією сферою діяльності, яка об'єднує батьків і дітей, зменшуючи дефіцит у їхньому спілкуванні, прищеплює імунітет проти шкідливих звичок.

Висновки. Фізкультурна освіта батьків має значущий вплив на формування цінностей фізичної культури учнів молодшого шкільного віку. Батьки є важливими рольовими моделями, і їхня активність у сфері фізичної активності може сприяти збереженню та розвитку цінностей фізичної культури у їхніх дітей. Тому важливо підтримувати та сприяти фізкультурній освіті батьків, щоб сформувати здорове і активне покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєнко Т. Учитель – батьки – діти: пошук шляхів порозуміння // Шкільний світ. 2005. № 1 (273). С. 2-3.
2. Фіцула М. М. Педагогіка: посіб. для вузів К.: Академія, 2001. 528 с.
3. Хрипкова А. Г. Вікова фізіологія : посіб. для студ. К.: Вища шк., 1982. 272 с.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Степанюк С.І.**

УКД 796.412

ПАСТУХ І.О.

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ В ПЛАВАННІ НА ОСНОВІ КІНЕМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК УДОСКОНАЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПОНЕНТІВ ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті представлено результати ефективності використання кінематичних характеристик направлених на удосконалення технічної підготовки в плаванні шляхом моделювання її системи

Ключові слова: моделювання, плавання, кінематичні характеристики, удосконалення.

The article presents the results of the effectiveness of the use of kinematic characteristics aimed at improving technical training in swimming by modeling its system.

Key words: modeling, swimming, kinematic characteristics, improvement.

Вступ. На сьогоднішній день існує точне уявлення про те, що незалежно від способу спортивного плавання, основними причинами максимальних величин тотальної та ефективної просувних сил у певних фазах циклу гребка є

оптимальні швидкості та прискорення дій, у сукупності з їхньою раціональною гідродинамічною орієнтацією у просторі [1, 2]. Відповідно найбільший інтерес представляє виявлення цих оптимальних величин та показників: або генерують основну просувну силу, або знижують активний і пасивний гідродинамічний опір [3].

Кінематичні характеристики рухів є одними з найінформативніших і найдоступніших показників, які можна використовувати як критерії визначення ефективності та результативності техніки плавання. Найбільше досліджень було спрямовано вивчення кінематики рухів окремих ланок тіла, і загального центру мас [4]. Більше того, саме миттєві коливання значень швидкості протягом циклу гребка є інтегральним показником, що оперативно відображає зміну ефективності взаємодії плавця з водним середовищем. Проблема детермінації спортивно-технічної майстерності та актуальність технічної підготовки у спортивному плаванні не викликає сумнівів. І саме завдяки інструментальним засобам та методам оцінки технічної підготовленості плавців різної спеціалізації та кваліфікації досягається глибше розуміння особливостей взаємодії людини з водним середовищем.

Мета роботи. Розробка та обґрунтування методики контролю та оцінки технічної підготовленості плавців на основі визначення найважливіших кінематичних характеристик, що впливають на фази гребка та його цикли та флуктуації внутрішньо-циклової швидкості.

Матеріал та методи дослідження. В дослідженнях приймали участь 50 плавців різної кваліфікації. В процесі досліджень використовувались наступні методи: вивчення та аналіз науково-методичної літератури, метод гідроакустичної спідграфії, аналіз фрагментів відеозйомки та графіків, візуально-графічна оцінка техніки плавання, хронометрування, методи математичної статистики.

Результати дослідження.

Запропонована методика нормалізації циклів гребків і перерахунку значень миттєвої швидкості за допомогою відповідних рівнянь регресії дозволяє об'єктивувати порівняння фаз, динаміки внутрішньо-циклової швидкості та основних кінематичних характеристик, тим самим уніфікувавши поодинокі цикли гребків і знизивши систематичну погрішність.

Розроблена методика оцінки та контролю спортивно-технічної майстерності плавців, що функціонує на основі якісного (експертної, візуально-графічного) аналізу внутрішньо-циклової швидкості та кількісного підрахунку основних кінематичних характеристик з визначенням відносної тривалості фаз у цілісній структурі циклів гребків, є інформативним та надійним засобом для детермінації ефективності та оптимізації стилів (різновидів) техніки всіх способів плавання.

Більшість кількісних характеристик, що розглядаються окремо, не показують тісного взаємозв'язку з рівнем спортивної майстерності плавців, що пояснюється різновидами техніки спортивних способів плавання та індивідуальними особливостями спортсменів. Статистично достовірно

кваліфікація плавців корелює з такими показниками: у кролі на грудях – $V_{\max_ц}$, $V_{\min_ц}$ и темп ($R_S=0,578$); кролі на спині – $V_{\max_ц}$, $V_{\min_ц}$, $V_{\text{avg_ц}}$, шаг та индекс засобу (ІЗ) у чоловіків ($R_S=0,876$), $V_{\max_ц}$, $V_{\min_ц}$ и $V_{\text{avg_ц}}$ у жінок ($R_S=0,864$); брасом – $V_{\max_ц}$, $V_{\min_ц}$, $V_{\text{avg_ц}}$, в батерфляї – $V_{\text{avg_ц}}$, шаг та ІЗ у чоловіків ($R_S=0,6727$), $SD_{ц}$ у жінок ($R_S=0,669$).

Висновки. При вивченні існуючих підходів кількісної та якісної оцінки технічної підготовленості плавців була виявлена тенденція інтеграції дослідницьких засобів та методів, що забезпечують суттєвий прогрес у розумінні принципів засад спортивно-технічної майстерності. Незважаючи на високу технологічність сучасних інструментальних методик, забезпечення одночасно об'єктивної та суб'єктивної інтерпретації результатів досліджуваних кількісних та якісних характеристик техніки плавання залишається актуальним та затребуваним напрямом наукових праць.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Mooney R, Corley G. Analysis of swimming performance: perceptions and practices of US-based swimming coaches. *Journal of Sports Sciences*. 2016;34(11):997-1005.
2. Naemi R, Sanders RH. A «hydrodynamic» method of measuring the glide efficiency of a human swimmer. *Journal of Biomechanical Engineering*. 2008;130 (6):1-9.
3. Pelayo, P. The history of swimming research. In *World Book of Swimming: From Science to Performance*. New York: Nova Science Publishers, 2011:19-26.
4. Psycharakis SG. Shoulder and hip roll changes during 200-m front crawl swimming. *Medicine and Science in Sports and Exercise*. 2008;40:2129-2136.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Тітова Г.В.**

УКД 796.412

ПИТЛЮК В.Б.

ІНТЕГРАЛЬНА МЕТОДИКА УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В ТХЕКВАНДО З УРАХУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СПОРТСМЕНІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті представлено результати особливостей спеціальної підготовки в тхеквандо з урахування індивідуального рівня резистентності організму спортсменів до навантажень змагальної діяльності використовуючи інтегральну методика

Ключові слова: удосконалення, тхеквандо, спеціальна підготовки, резистентність.

The article presents the results of special training in taekwondo taking into account the individual level of resistance of the athletes' body to the loads of competitive activity using the integral method.

Key words: improvement, taekwondo, special training, resistance.

Вступ. На сучасному етапі стрімкий розвиток виду спорту тхеквондо накладає додаткові вимоги до індивідуальних та універсальних здібностей кваліфікованих тхеквондистів у їхній спортивній діяльності. Головною метою спортивної діяльності кваліфікованих тхеквондистів є постійне прагнення реалізації універсальних завдань у ході змагань. Мотивацією кваліфікованих тхеквондистів є прагнення проявити своїх індивідуальних, універсальних здібностей, вкладених у зростання спортивної майстерності у змагальній діяльності. [1, 3].

Актуальність нашого дослідження визначається наявністю протиріччя між наявною об'єктивною потребою у підготовлених кваліфікованих тхеквондистах та відсутністю наявної науково обґрунтованої педагогічної моделі їх тренування з використанням поєднання спарингів та тулів. Крім того, актуальність цього дослідження зумовлена недостатньою кількістю методичного матеріалу для підготовки у провідних дисциплінах тхеквондо. [2, 4].

Мета роботи. Розробка та обґрунтування експериментальної моделі універсальної підготовки кваліфікованих тхеквондистів на основі поєднання спарингів та тулів в процесі тренувальної та змагальної діяльності.

Матеріал та методи дослідження. У педагогічному експерименті брали участь кваліфіковані тхеквондисти чоловічої статі. Спортсмени були приблизно одного рівня тренуваності. Усі піддослідні пройшли щорічне медичне обстеження у спортивному диспансері та були допущені до тренувального та змагального процесу без обмежень. Контрольна та експериментальна групи були складені по 10 осіб у кожній відповідно. Тренування у групах проводилися 6 разів на тиждень по 2 години. Контрольна група тренувалася за традиційною, затвердженою у спортивних школах, а експериментальна за авторською методикою, заснованою на суміщенні спарингів та тулів. В процесі досліджень використовувались наступні методи: вивчення та аналіз науково-методичної літератури, аналіз методів, методик та програм підготовки кваліфікованих тхеквондистів; загальноприйняті методи (спостереження, анкетування, педагогічний експеримент, аналіз результатів підготовленості кваліфікованих тхеквондистів до змагань), узагальнення педагогічного досвіду, накопиченого провідними фахівцями у сфері фізичної культури та спорту; методи математичної статистики.

Результати дослідження. В процесі дослідження було виявлено, що отримані показники визначають необхідність поєднання спарингів та тулів у ході їх проведення. Було встановлено, що дві дисципліни тхеквондо спаринг та туль (формальні комплекси) сильно відрізняються один від одного. У тулях важливіше саме точність рухів, ритм і баланс, а спарингах набагато

важливішими якостями є швидкість удару, відчуття дистанції і швидкість реакції. Ці показники визначають необхідність суміщення спарингів і тулів у ході проведення тренування кваліфікованих тхеквондистів. У ході дослідження було обґрунтовано психолого-педагогічні умови, необхідні для універсальної підготовки кваліфікованих тхеквондистів на основі поєднання спарингів та тулів.

В результаті проведеного дослідження було розроблено педагогічну модель універсальної підготовки кваліфікованих тхеквондистів на основі поєднання спарингів та тулів. Ця модель включає основні характеристики тренувальної програми кваліфікованих тхеквондистів. У цій програмі сформульовано пріоритетні завдання підготовки кваліфікованих тхеквондистів до змагань за результатами діагностики їх показників. У ній розкрито підготовку кваліфікованих тхеквондистів до змагань: зміст, спрямованість, обсяг та інтенсивність обраних тренувальних засобів, методів та методик з метою впровадження техніко-тактичних схем, що дозволяють реалізувати удари ногами та руками, пересування та маневрування у реальному спарингу.

Висновки. Запропонована педагогічна модель тренування кваліфікованих тхеквондистів на основі суміщення спарингів та тулів підвищила рівень розвитку спеціальних фізичних (швидкісно-силових) якостей, значно збільшила показники техніко-тактичної готовності у спарингу, а в тулях підвищилася виконавська майстерність, точне виконання всіх технічно складних компонентів, правильне виконання ритму; концентрація рухів. Все це є важливим фактором для збільшення результативності змагальної діяльності кваліфікованих тхеквондистів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Casolino E, Cortis C, Lupo C. Physiological versus psy- chological evaluation in taekwondo elite athletes. *International Journal Sports Physiology Performance*. 2012;7(4):322–331.
2. Fong SS, Fu SN, Ng GY. Taekwondo training speeds up the development of balance and sensory functions in young adolescents. *Journal Science Medicine Sport*. 2012;15(1):64–68.
3. Haddad MA, Chaouachi MA, Wong P. Influence of ex- ercise intensity and duration on perceived exertion in adolescent Taekwondo ath- letes. *European Journal Sport Science*. 2014;14: 275–281.
4. López-González DE, Miarka B. Reliability of a new time-motion analysis model based on technical-tactical interactions for wrestling competition. *International Journal of Wrestling Science*. 2013;3 (1):21–34.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Тітова Г.В.**

РЕБІКОВА А.В.

МОТИВИ ВІДВІДУВАННЯ ОСОБАМИ ЗРІЛОГО ВІКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ

У статті розглядаються питання аналізу мотивів відвідування особами зрілого віку фізкультурно-оздоровчих занять.

Ключові слова: мотиви, зрілий вік, фізкультурно-оздоровчі заняття.

The cultural article deals with the analysis of motives for attending physical and health classes by adults.

Key words: motives, mature age, physical culture and health classes.

Вступ. Жінки зрілого віку виконують різноманітні соціальні, політичні, сімейні та виховні функції. Саме на цей період припадає пік їх творчої, соціальної та професійної зрілості. Маючи потужний запас енергії, величезний життєвий досвід та професійні знання, жінки даної категорії мають для суспільства велике значення. Вирішальною умовою ефективного виконання функцій, які на них покладені, є наявність високої працездатності. Саме працездатність базується на міцному фізичному та психічному здоров'ї.

Зміна в умовах існування сучасної жінки, підвищення її ролі в житті суспільства справляють на неї певний негативний вплив. Він пов'язаний зі значними фізичними, психоемоційними та стресовими навантаженням на організм [1, 3]. В наслідок чого, виникає ризик негативних змін, які пов'язані із здоров'ям, оскільки психоемоційний стан жінки є його складовим компонентом [2].

Мета дослідження – проаналізувати мотиви відвідування особами зрілого віку фізкультурно-оздоровчих занять.

Методи дослідження: вивчення і аналіз наукових джерел з проблеми дослідження.

Головним завданням оздоровчих занять у зрілому віці є збереження та зміцнення здоров'я. Обов'язкове підтримування оптимальної життєдіяльності та високої працездатності упродовж основного періоду трудової діяльності [3]. Зрілий вік для жінок знаходиться в межах від 21 до 55 років. Він поділяється на 2 періоди: перший період в межах 21-35 років, другий від 36 до 55 років. Кожний з цих вікових періодів характеризується певними змінами в організмі [1].

Формування мотивів до будь-якої діяльності відбувається під впливом внутрішніх факторів. Використавши поняття «зовнішніх» і «внутрішніх» факторів, які впливають на формування мотивів, можемо виокремити дві групи мотивів. Ці групи мають різне походження і різні психологічні характеристики.

Зважаючи на це, можна визначити мотиви, якими керуються люди, які займаються фізичними вправами, а саме:

- внутрішні мотиви – це мотиви, які пов’язані з процесом та змістом діяльності;

- зовнішні мотиви – це широкі соціальні мотиви:

1. мотив відповідальності та обов’язку перед суспільством, групою, тренером, учителем;

2. мотив самовизначення і самоствердження.

Успішна реалізація таких мотивів викликає у людей задоволення, натхнення, бажання продовжувати заняття за власною ініціативою, тобто мотивацією та інтересом.

Окрім цього людина може керуватися також і особистісними мотивами, зокрема:

- 1) прагнення отримати визнання інших людей (тренерів, товаришів);

- 2) прагнення здобути високий соціальний статус (мотивація престижу – стати чемпіоном, посісти престижну посаду, отримати матеріальну винагороду).

Вивчаючи мотиви, які пов’язані з процесом і змістом діяльності перед нами постає питання, саме за яких обставин людина починає займатися фізичними вправами? Аналіз спеціальної літератури, зокрема праці Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхньої, дав можливість з’ясувати, що основними причинами, які стимулюють людей до занять руховою активністю в спортивних клубах є:

- 1) нормалізація маси тіла, яка турбує багатьох людей (найчастіше в зрілому віці);

- 2) зниження розвитку захворюваності та гіподинамії (хвилює значну частину населення);

- 3) зниження стресу та депресії;

- 4) задоволення (люди відвідують спортивні клуби, щоб отримати від процесу занять фізичними вправами задоволення);

- 5) розвиток самооцінки (завдяки фізичним вправам з’являється впевненість, рішучість);

- 6) спілкування (більшість людей, які починають займатися якимось із видів рухової активності саме тому, щоб мати можливість спілкуватися з іншими людьми) [2].

Вивчаючи проблему мотивації до занять фізичними вправами, І. Ячнюк, Ю. Ячнюк, М. Ячнюк (2008) зазначили, що мотив є внутрішньою рушійною силою, яка спонукає людину до діяльності.

Висновки. На основі вивчення літературної бази ми встановили, що чималу увагу фахівці приділяють у своїх наукових пошуках проблемі мотивів відвідування особами зрілого віку фізкультурно-оздоровчих занять. Аналіз доступної літератури підтвердив, що в мотивуванні відвідування особами зрілого віку фізкультурно-оздоровчих занять важливе значення мають заняття фізичними вправами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богдановська Н. В. Вплив оздоровчої аеробіки на функціональний стан організму жінок 20-30 років. *Вісник запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2013. № 1 (10). С. 89-93.
2. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посібник Олімп. Л-ра Київ, 2010. 248с
3. Кутек Т., Погребенник Л. Оздоровча аеробіка як ефективний засіб зміцнення здоров'я жінок зміцнення 20-30 років. *Молода спортивна наука України*: зб. наук. пр. Львів, 2004. Вип. 8, Т. 3. С. 188-192.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Грабовський Ю.А.

УКД 796.011

САДОВНІЧЕНКО А.С.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СИЛОВИМ ФІТНЕСОМ ТА СТРЕТЧИНГОМ НА ПСИХОФІЗИЧНИЙ СТАН МОЛОДІ

В статті розглядаються питання вивчення впливу занять силовим фітнесом та стретчингом на психофізичний стан молоді.

Ключові слова: силовий фітнес, стретчинг, психофізичний стан.

The article deals with the study of the impact of strength fitness and stretching on the psychophysical condition of young people.

Key words: strength fitness, stretching, psychophysical condition.

Вступ. Соціально-економічна нестабільність, зростання психоемоційного напруження в нашій країні суттєво збільшують вимоги до функціонального й фізичного стану працездатного населення. Збереження та зміцнення здоров'я людей молоді, зокрема осіб 20-30 років має величезне значення, так як саме ця категорія населення є особливою цінністю для суспільства в цілому. Зниження рухової активності, поява надлишкової маси тіла у поєднанні із іншими несприятливими чинниками та шкідливими звичками може призводити до зниження функціональної працездатності, зростання ризику виникнення серцево-судинних захворювань тощо [1-3].

Систематичні заняття різними фітнес-технологіями, здійснюючи рекреаційно-оздоровчу діяльність сприяють позитивному впливу на психічний та фізичний молодого покоління, підвищують їх рухову активність,

Фахівцями в області фітнесу й атлетизму встановлено, що систематичні з раціональним навантаженням заняття фізичними вправами покращуються функціональні й адаптивні резерви їх життєво важливих систем організму [1-3].

Аналіз спеціальної літератури свідчить про те, що залишається актуальним питання наукового обґрунтування та методичного забезпечення системи використання фізичних вправ молоді, зокрема 20-30-річного віку, і потребує подальшого вивчення та удосконалення.

У даний час комерціалізація сфери різноманітних фізкультурно-оздоровчих послуг дозволяє появі різноманітних авторських програм, оцінити які складно через відсутність інформації про їх наукову основу [3].

Мета роботи: обґрунтувати та розробити методики оптимізації психофізичного стану молоді 20-30 років засобами занять фітнесом.

В результаті опрацювання джерел літератури з проблематики вивчення ролі занять силовим фітнесом на фізичний та психічний стан молоді, встановлено, що систематичні із адекватним навантаженням заняття фізичними вправами силового характеру досить позитивно впливають на фізичний розвиток, вдосконалюють силову підготовленість, розширюють функціональні й адаптивні резерви найважливіших систем організму молоді.

Одним із напрямків модернізації системи фізичного виховання дорослого населення є ефективна організація занять за комплексними фітнес-програмами, які можуть стати основною для більш оптимального покращення їх психофізичного стану та протидії негативних наслідків, що можуть виникати у результаті обмеження кількості рухової активності та трудової діяльності.

Нами розроблено експериментальні методики силового тренування для осіб I зрілого віку з метою вдосконалення їх психофізичного стану. Для ЕГ1 чоловіків застосовували різні види вправ силової прогресії в повторно-сетовому режимі змінюючи порядок виконання вправ, для ЕГ2 додатково пропонувалося застосувати наприкінці занять вправи на розтягнення. Для ЕГ1 жінок застосовували повторно-сетовий режим тренувань із великою кількістю повторень із меншими вагами на снарядах дотримуючи силової прогресії, для ЕГ2 жінок додатково пропонувалося застосувати наприкінці занять вправи на розтягнення.

Встановлено, що за період дослідження спостерігається позитивна динаміка показників морфофункціонального фізичного стану, силової підготовленості та гнучкості, а також покращення психічних станів у всіх експериментальних групах обстежуваних.

Виявлено, що експериментальна методика, котра використовувалася у групах чоловіків була спрямована на набір маси тіла посприяла збільшенню маси тіла у обстежуваних, основному за рахунок збільшення м'язової маси, і зниження жирового її компоненту, зменшення часу відновлення ЧСС після дозованого навантаження. Особливо чітко подібна закономірність спостерігалася у ЕГ2 чоловіків, де додатково наприкінці поєднували вправи на розтягнення. Вбачаємо, що комплексне поєднання вправ силового фітнесу з вправами стретчингу більш якісно впливатиме на кількісні та якісні показники маси тіла у обстежуваних, що підтверджуються динамікою показників маси тіла та її компонентів та функціональні можливості серцево-судинної системи у чоловіків ЕГ2 та чоловіків першої ЕГ1 за період між другим та третім етапами

дослідження, коли також пропонувалося виконувати вправи на розтягнення. У ЕГ жінок в результаті застосування вправ силового характеру відмічаємо зниження маси тіла, жирового її компоненту та збільшення частки м'язового компоненту, зменшення часу відновлення ЧСС після дозованого навантаження особливо у представниць ЕГ2, які на тренуваннях поєднували комплекси силових вправ з вправами зі стретчингу.

З'ясовано, що застосування різних за характером програм силового тренування поєднанні з вправами на розтягнення у в експериментальних групах позитивно вплинуло на рівень силової підготовленості й на розвиток гнучкості в експериментальних групах осіб І зрілого віку, особливо чітко у чоловіків та жінок ЕГ2 протягом всього дослідження та чоловіків та жінок ЕГ1 за період між І та ІІ етапами дослідження.

З'ясовано, що під час перших занять силовим фітнесом у всіх групах обстеження відмічається певне погіршення стану самопочуття, активності, настрою, що пов'язане із неналежною адаптацією до тренувальних програм. Під час ІІ і ІІІ етапів дослідження ми відмічаємо вже позитивну динаміку у показниках психічних станів від початку до закінчення тренувального заняття. Ми вбачаємо, що цьому позитивно посприяли саме використання після силового тренування вправи на розтягнення, так як відомо, що вони знижують напруження в м'язових групах, знімають в них больові відчуття, покращують самопочуття тощо.

Висновки. Встановлено, що систематичні, дозовані з адекватним навантаженням відповідно індивідуальним особливостям організму, заняття фізичними вправами силового характеру якісно впливають на морфологічні показники розвитку, вдосконалюють рівень силової підготовленості, здатні розширювати функціональні й адаптивні резерви найважливіших систем організму людей І зрілого віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воловик Н.І. Сучасні програми оздоровчого фітнесу : навчальний посібник. Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 48 с.
2. Осіпов В. Оптимізація фізичного стану жінок зрілого віку засобами інноваційних фітнес-технологій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. праць. 2012. 4 (20). С. 305–309 .
3. Шуба Л. Фітнес-технології в системі розвитку фізичних якостей студентської молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 4. С. 45–52.

**Науковий керівник кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Дубачинський О.В.**

СЕЛЕЦЬКА Я.В.

ТРЕНЕРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються питання тренерського колективу як фактору впливу на мотиваційну сферу особистості.

Ключові слова: мотивація, колектив, загальноосвітні заклади, тренерський колектив.

The article examines the issues of the coaching staff as a factor influencing the motivational sphere of the individual.

Keywords: motivation, team, general educational institutions, coaching team.

Вступ. Одна з першорядних проблем нашого суспільства - це проблема гармонійного розвитку особистості. Величезну роль у розв'язанні цього питання відіграє фізична культура, яка є важливим засобом формування особистості.

Загальні закономірності функціонування фізичного виховання, що відбивають характер взаємодії його із середовищем, можна сформулювати в такий спосіб: фізичне виховання, будучи підсистемою суспільства, формується та змінюється під впливом матеріальних, загальнокультурних та соціальних умов життя суспільства а також обумовленими ними потребами.

Основними факторами, що здійснюють вплив на формування позитивного ставлення школярів, на їх мотиви занять фізичною культурою та спортом вважають засоби масової інформації, заняття фізичною культурою у школі, в секціях, приклад товаришів, поради батьків та ін. [1]. В той же час зовсім не враховується роль тренерського колективу.

Мета дослідження – охарактеризувати тренерський колектив як фактор впливу на мотиваційну сферу особистості

Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою **методів:** аналіз літературних джерел.

В низці виховних факторів, що впливають на формування особистості учнів, значну роль відіграє тренерський колектив. Значущість цього колективу обумовлена тим, що виховання є його соціальною функцією. Об'єктом його виховної діяльності є спортсмен, а результатом – зміни, які відбуваються під впливом застосованих педагогічних засобів, форм та методів тренування [2].

Формуючи особистість нової людини, саме тренерський колектив ефективно справляється із завданнями, які стоять перед ним. Якщо колектив згуртований та цілеспрямований, здібний об'єднати та спрямовувати на спортсмена позитивні впливи школи та оточуючого середовища.

Ефективність впливу тренерського колективу на спортсменів залежить як від майстерності тренерів, їх кваліфікації та відповідальності.

Формування у дітей зацікавленості до занять фізичною культурою то спортом залежить від атмосфери, яка панує в колективі тренерів. Усі тренери та педагоги повинні бути упевнені, що заняття фізичною культурою та спортом збільшують працездатність учнів, виховують їх організованість, волю та позитивно відбивається на успішності [3].

Кожний тренерський колектив повинен прагнути до здійснення позитивного впливу фізичної культури та спорту на збільшення фізичної працездатності учнів, на зменшення захворювань, покращення дисципліни дітей. Але це можливе за умови достатньо високого рівня культури тренерів взагалі, та їх рівня фізичної культури зокрема [1, 2].

Особистість тренера характеризується рисами, одна з яких це його власна загальна культура.

Фізичну культуру тренера можемо розглядати як вище якісне, системне та динамічне утворення особистості. Воно характеризується певним рівнем її освіти та фізичного розвитку, усвідомленням способів досягнення високого рівня. Це утворення викликано мотиваційною сферою та має прояв у різнобічних формах фізкультурно-спортивної діяльності. Структура фізичної культури особистості тренера має наступні компоненти:

1) Мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості спрямовані на активно-позитивне ставлення до фізичної культури та спортивної діяльності;

2) Фізичне вдосконалення особистості, що визначає її психофізіологічні та фізичні можливості; вміння та навички, які необхідні для цього;

3) Діяльнісна сутність фізичної культури. Вона проявляється у широкому діапазоні фізкультурно-спортивної активності, самовихованні, саморозвитку. А також у вдосконаленні педагогічної діяльності та досягнення в ній високих результатів [3].

Про фізичну культуру тренера неможливо судити лише на основі його фізичного розвитку, оволодіння руховими вміннями та навичками. Необхідно враховувати такі компоненти, як: зміст думок та почуттів, ієрархія ціннісних орієнтацій, ступінь розвиненості інтересів та ін. Саме це визначає його соціальну діяльність вчителя [2].

Вирішальною ланкою у формуванні та розвитку інтересу до занять фізичною культурою та спортом у дітей є вміння тренера доволіно володіти такими засобами вербального впливу на свідомість впливу дітей як бесіди, лекції, розповіді та ін. [1, 2].

Щоб успішно здійснювати фізичне виховання учнів, тренер повинен володіти складною технікою педагогічного впливу на вихованця, їх розум, волю та почуття [3].

Висновки. Отже, виховання у дітей мотивації до фізичного вдосконалення буде ефективним лише тоді, коли тренерський колектив ефективно справлятиметься із завданнями, які стоять перед ним. Якщо колектив

згуртований та цілеспрямований, здібний об'єднати та спрямовувати на спортсмена позитивні впливи школи та оточуючого середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безверхня Г.В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту: метод. реком. Умань: Вид-во УДПУ ім. П. Тичини, 2003. 52 с.
2. Проценко Г. В. стиль спілкування тренера, як фактор успішності сумісної діяльності у спортивній команді (на прикладі юних волейболісток): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізич. виховання і спорту: 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Київ, 2010. 20 с.
3. Савиченко О. М. Ціннісно-мотиваційна регуляція розвитку спортивних здібностей у юнацькому віці: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія». Житомир, 2009. 259 с.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту , доцентка
Степанюк С.І.**

УКД 796.012.1:613-053.5

СОЛОВЕЙ І.Є.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

У статті досліджено особливості фізичної активності студентів віком 18-25 років. Проаналізовано причини низької фізичної активності та ймовірні негативні наслідки для здоров'я.

Ключові слова: фізична активність, студенти, здоров'я.

The article explores the features of physical activity of students aged 18-25 years. The reasons of low physical activity and probable negative consequences for health are analyzed.

Keywords: Physical activity, students, health.

Постановка наукової проблеми та її значення. Події, що сталися в світі та нашій країні зокрема, зумовили серед дорослого населення тенденцію до сидячого способу життя. Передусім це було спричинено активному розвитку інноваційних технологій, зокрема в ІТ-галузях. Та все ж останнє значно пришвидшила пандемія коронавірусу, а тоді повномасштабне вторгнення змусило людей обирати: безпека чи робота. Відтак, частина працездатного населення вимушено мігрувала країною, з можливістю зберегти постійне місце роботи, а частина почала опановувати нові спеціалізації, що не потребують постійного виходу в офіси чи то кабінети.

Та все ж попри значні переваги, котрі дають можливість поєднувати навчання, роботу, особисте життя чи хобі, з'явилися значні ризики для здоров'я, котрі передусім пов'язані з недостатнім рівнем фізичної активності. В перспективі це може суттєво вплинути не лише на фізичне здоров'я, а й на психічне.

Мета: дослідити фізичну активність та стан здоров'я молодих людей (студентів) 18 – 25 років.

Виклад основного матеріалу. Особливо гостро проблема недостатньої фізичної активності стосується молодих людей віком 18-25 років. Робочі професії серед молодих людей мають здебільшого малорухомий спосіб життя. Пандемія та воєнний стан знову ж таки посприяли для роботи у домашніх сидячих умовах в інтернеті. Тож нерідко сьогодні можна почути скарги на болі в спині, попереку чи суглобах від студентів.

Проблема недостатнього впливу фізичної активності часто обговорювана на різних форумах та набирає все більшої популярності серед дослідників в галузях психології, педагогіки чи медицини. І дедалі частіше можна зустріти наукові доповіді чи статті, що стосуються не лише повнолітніх осіб, а й дітей. Так, дослідниця Галина Безверхня присвятила статтю проблемі мотивації дітей для занять спортом. У своїх напрацюваннях авторка звернула увагу на фактори, що впливають на формування рухової активності школярів [1].

Інший науковець - Юлія Павлова, зазначає, що фізична активність є необхідною компонентою здорового способу та профілактики неінфекційних захворювань (хвороб системи кровообігу, діабету, раку товстої кишки). Вважають, що фізичні вправи необхідно використовувати не тільки при лікуванні різних хронічних захворювань, а також для поліпшення психічного здоров'я, зокрема подолання депресій, зниження тривожності, покращення ментальних здібностей [2, с. 244]. У цій же статті також звернено увагу на те, що 86 % від усіх смертельних випадків в Україні припадає на неінфекційні захворювання, а саме хвороби системи кровообігу (66,6 % від загальної кількості померлих), онкозахворювання (12,7 %), захворювання органів травлення (3,8 %) та дихання (2,8 %) [1, 2]. Протягом 2006–2010 років чисельність населення нашої країни скоротилася на 1 млн 151 тис. осіб, зокрема за 2010 рік – на 184,4 тис. осіб [там само, с. 241].

Методика дослідження: для дослідження було обрано студентів різних напрямів: як гуманітарних, так і технічних. Інформацію отримали шляхом опитування близько сотні респондентів віком 18 – 25 років. Під час дослідження використовувався метод заочного анкетування. Перелік питань в анкеті:

1. Як Ви оцінюєте рівень вашої фізичної активності від 1 до 10 ? (де 1 - низький рівень активності, 10 – високий).

2. Чи відвідуєте Ви спортивні зали? Якщо так, то скільки часу Ви там проводите?

3. У вільний час Ви віддаєте перевагу активному чи пасивному виду дозвілля?

4. Чи вдається Вам вести активний спосіб життя у в робочий час?

5. Чи маєте Ви проблеми зі здоров'ям внаслідок недостатньої фізичної активності?

6. Якому виду фізичної активності надаєте перевагу (йога, велоспорт, фітнес...)?

7. Чи є заняття фізичною активністю систематичними?

Результати дослідження: соціальний експеримент показав дуже невтішні результати. Із сотні опитаних студентів, лише сімнадцять ведуть активний спосіб життя, та ще дванадцять іноді відвідують спортивні зали. Окрім того, ще четверо осіб зазначили, що можуть час від часу пішки пройтися з роботи / закладу освіти додому пішки, коли є настрій.

Під час опитування, було також з'ясовано, що двоє з сімнадцяти опитаних людей почали займатися активною фізичною діяльністю через певні проблеми зі здоров'ям: хлопець (22 роки) – проблеми пов'язані з хворобами кровоносної системи та дівчина (20 років) – проблеми з надмірною масою тіла.

Таблиця 1.

Фізична активність студентів

Загальна кількість респондентів	Активна фізична діяльність	Нерегулярна вмотивована фізична активність	Нерегулярна невмотивована фізична активність	Відсутні вмотивовані заняття фізичною діяльністю
100	17	12	4	67

Відтак, за підрахунками можемо стверджувати, що лише 33% з опитаних респондентів займаються фізичною активністю (тобтодесь кожен 3). Знову ж таки, шляхом опитування було визначено, що люди, які мають активну фізичну діяльність займаються спортом щодня від 45 до 70 хв. Це включає в себе спортзал, заняття йогою, легкою атлетикою, фітнес, плавання (звісно ж, це загальний перелік того, що озвучували опитані особи).

Серед людей, що мають вмотивовану фізичну активність можна окреслити походи в спортивні комплекси. З 12 осіб таких аж 9, інші 3 займаються фізичною діяльністю вдома, однак через брак часу та самодисципліни ці заняття не стають регулярними.

Невмотивовані нерегулярні фізичні навантаження в опитаних чотирьох людей – це раптові думки про зміну якості свого життя, однак через відсутність мотивації вони так і залишаються раптовими.

Насамкінець люди, котрі не займаються фізичною діяльністю. Їх аж 67. Така цифра відверто лякає. Небажання вести активний спосіб життя респонденти пояснюють наявністю роботи (іноді й двох), навчання і на додачу особистого життя. Соціальні умови та брак часу – головна причина відсутності фізичної активності в студентів.

Окрім цих скарг вище, від респондентів, які не займаються спортом чи іншими видами рухової активності, можна було почути також і про біль у

м'язах, швидко втомлюваність, збільшений ризик до ГРВІ, проблеми з тиском та ожиріння.

Про останнє також існують дослідження в українській педагогіці. Зусиллями В. Пилипчику, М. Августиновича та О. Курінова в 2011 році було написано статтю про надлишкову масу тіла, як проблему поширену серед студентів саме через недостатню фізичну активність [3].

Дуже часто люди переконані, що для того аби вести здоровий спосіб життя та мати достатню рухову активність, потрібні чималі кошти на тренування в спортивних комплексах. Однак це зовсім не так. Рухова активність може включати в себе будь-яку активність, що має на меті обмін енергією, спалювання калорій, тощо. Для цього цілком може підійти звичайна хода чи прогулянки, поїздки на велосипеді та навіть виконання домашньої роботи в саду чи городі.

Для молодих людей активне дозвілля – це запорука здорового та довгого життя, а також чудова профілактика різноманітних захворювань, що можуть вражати чи не усі ділянки тіла не лише на фізичному, а й на психологічному рівні.

Молоді люди дедалі менше дбають про своє здоров'я та згадують про нього вже тоді, коли з'являються перші симптоми тієї чи іншої хвороби. Фізична активність залишається доступним методом профілактики багатьох захворювань.

Висновки. Дослідивши особливості фізичної активності молодих людей, наш соціальний експеримент показав, що далеко не вся молодь веде активний спосіб життя та, на жаль, спостерігається тенденція зменшення фізичної активності та її інтенсивності. В умовах сьогодення зі швидким розвитком інноваційних технологій та нових професій, що не потребують навіть виходу з дому, спорт залишається десь далеко в минулому, в результаті молоді люди стають схильними до різних психічних та фізичних захворювань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безверхня Г. Фактори, що впливають на формування мотивації рухової активності школярів. 2008.
2. Павлова Ю. Рухова активність і якість життя вчителів фізичної культури та основ здоров'я. *ВІСНИК*, 2012, 241.
3. Пилипчук В. Августинович М. Курінов О. Надлишкова маса тіла студентів як проблема метаболізму і фізичної активності. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2011, 4: 122

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Пришва О.Б.

СТЕЛЬМАХ А.О.

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається проблемність реалізації фізичного виховання в умовах інклюзивного освітнього середовища. Проаналізовано переваги впровадження інклюзивного навчання та проблеми включення у фізичне виховання інноваційних методів. Знайдено розуміння необхідності розвитку специфічної сфери освітнього процесу.

Ключові слова: інклюзивне фізичне виховання; проблемність реалізації навчання.

The article deals with the problem of implementing physical education in an inclusive educational environment. The advantages of implementing inclusive education and the problems of including innovative methods in physical education are analyzed. An understanding of the need to develop a specific area of the educational process is found.

Key words: inclusive physical education; problematic realization of training.

Вступ. Говорити про інклюзивне навчання в Україні почали недавно, хоча світова освітня практика вказує на величезний досвід окремих країн у цьому питанні. Є.Н. Приступа, Ю.В. Петришин, І.Р. Боднар [1] стверджують, що у нас не сформований понятійний апарат для розуміння процесу реалізації інклюзивного фізичного виховання. При тому, що законодавча база країни готова до запровадження у заклади освіти інклюзивного середовища [2]. Аналіз розглянутих публікацій показав проблемність готовності вчителів працювати у специфічних умовах [2, 3], і відсутність науково-обґрунтованих технологій поєднання різних завдань фізичного виховання [1]. Вбачаємо у цьому можливості наукового пошуку розуміння проблеми та напрацювання теоретичної бази для розробки програм мінімізації сегрегативності фізичного виховання.

Метою дослідження було теоретично обґрунтувати проблемність сучасного впровадження інклюзивного фізичного виховання у заклади освіти. Для реалізації мети використано теоретичний аналіз останніх досліджень за темою роботи.

Матеріал та методи дослідження: у дослідженні використано наукові публікації за обраною темою, датовані переважно останніми роками. Методика включала аналіз проведених авторами публікацій наукових пошуків, а також синтез переваг та проблем інклюзивного навчання з формулюванням загального умовиводу.

Результати дослідження. Інклюзивне навчання в Україні є новим напрямком формування сфери освітніх послуг для дітей з особливими потребами. Дослідження Г. Гук, І. Боднар [4] констатують на сьогодні повільний темп розвитку інклюзивної освіти, особливо «інклюзивного фізичного виховання». Фізичне виховання в інклюзивному середовищі повинно розглядатись як позитивний чинник для соціалізації людей з особливими потребами [3]. С. Станева [3] акцентує саме на такому підході до впровадження інтегрованого навчання, оскільки переміщення дітей із «неповноцінного середовища» у середовище «не таких» людей впливатиме на їх психічний комфорт. А фізична культура має організаційні та методичні прийоми для створення оптимального середовища «соціалізації» дітей з особливими потребами і має свої переваги для усіх категорій населення [1]. Уже самі зміни в оточенні особливих дітей є, на думку Г. Гук, І. Боднар [4], значним позитивним фактором. Деталізуючи позитивність інклюзії для учасників навчального процесу, І. Когут, В. Маринич, К. Чебанова [2] визначають суттєві перевагами як для вчителів, так і для учнів. Педагоги мають можливості вдосконалення індивідуалізації навчання, діти з особливими потребами – поліпшення моторного, соціального, когнітивного розвитку, а інші діти – виховання толерантного ставитись до людських особливостей [2].

Проте, дослідники вважають процес фізичного виховання найскладнішим в інклюзивному навчанні. Л.Л. Борисенко [5] вказує, що реалізація на практиці уроків фізкультури носить специфічний характер, оскільки включає поєднання двох завдань в одному навчальному просторі: корекційно-компенсаторну частину для дітей з особливими потребами і формуючу частину рівня підготовленості – для інших учнів. До того ж, як зазначає С. Станева [3], предмет фізичної культури позбавлений «теоретизованості» і рухова активність дітей складає основу змісту уроку. До значних проблем Є.Н. Приступа, Ю.В. Петришин, І.Р. Боднар [1] відносять сегрегативність фізичного виховання, де об'єднання дітей для виконання завдань здійснюється тільки у підготовчій та заключній частинах. Суттєвою проблемою інклюзивного фізичного виховання Л.Л. Борисенко [5], Г. Гук, І. Боднар [4], С. Станева [3] називають недостатню рефлексію учителів фізичної культури, особливо що стосується особистого емоційного реагування і поведінки. Значним чинником у готовності вчителів до такої діяльності є недостатнє володіння специфічними методами інклюзивного навчання, таких як узгодження активної роботи і відпочинку різних за рівнем підготовленості дітей та варіативність способів заохочення і мотивації [5]. Часто у вчителів недостатньо знань медико-педагогічного характеру, що впливає на уміння одночасно управляти фізкультурною діяльністю учнів усіх категорій, включаючи особливих дітей [3].

Сучасні дослідники інклюзивного фізичного виховання активно пропонують шляхи вирішення багатьох проблем. Так, Є.Н. Приступа, Ю.В. Петришин, І.Р. Боднар [1] пропонують стратегію наукового підходу до розв'язання проблем інклюзивного фізичного виховання, що включає в себе

розробку концепції організації і формування змісту навчання, обґрунтування технологій та розробки спеціальних програм одномоментної реалізації різних задач. Л.Л. Борисенко [5] вбачає поліпшення стану такої освіти у вдосконаленні організаційних моментів, що включає у себе новітні способи, методи, засоби впорядкування підготовки і реалізації програми. О.П. Пилипчук, І.М. Скрипка [6] пропонують використовувати комплексність фізкультурної діяльності учнів при поєднанні урочної та позаурочної форм роботи. Додатковим стимулом можуть бути, на думку О.П. Пилипчука, І.М. Скрипки [6], введення у навчальний процес блоків тих видів спорту, елементи яких доступно використовувати в ігровому методі підготовки. Г. Гук, І. Боднар [4], доповнюючи попередніх авторів, виступають за домінування у навчанні ігрового методу при проведенні комплексних уроків з поєднання загальнорозвиваючих, корекційних, прикладних вправ. І. Когут, В. Маринич, К. Чебанова [2] висловлюють слушну думку про значну увагу додатковій освітянській підготовці педагогів різних закладів освіти, де впроваджується інклюзивне навчання, що сприятиме набуттю навичок роботи в особливому учнівському середовищі. Для підвищення рівня психологічної готовності до роботи в інклюзивному середовищі С. Станева [3] висуває пропозицію включення у підготовку майбутніх вчителів обов'язкової практики на базі інклюзивних закладів освіти.

Висновки. Отже, інклюзивне фізичне виховання, попри важливість якнайшвидшого його впровадження на вимоги сучасних світових тенденцій, має уповільнений темп розвитку із-за багатьох проблем. Науковці активно працюють над створенням теоретичної, методичної та організаційної бази реалізації спеціальних освітніх програм, розробляючи шляхи та способи впровадження. Це дає перспективи формування розуміння специфіки інклюзивних умов роботи та розробки новітніх підходів управління процесом фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Приступа Є. Н., Петришин Ю. В., Боднар І. Р. Інклюзивне фізичне виховання школярів 1-3 груп здоров'я. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. 1: 62-67. doi:10.6084/m9.figshare.106941.
2. Когут І, Маринич В, Чебанова К. Впровадження інклюзивного навчання у фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020; 1: 117-127. DOI: 10.32652/tmfvs.2020.1.117-127.
3. Станева С. Фізична культура і спорт як чинники позитивної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2022. 60: 166-175. DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-19.
4. Гук Г., Боднар І. Основні проблеми інклюзивного фізичного виховання дітей з особливими потребами. *Педагогічні науки*. 2022. 79: 7-15. DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264512>.
5. Борисенко Л. Л. Фізична культура як інклюзивне середовище: матеріали VI Всеукр. науково-практичної конференції «Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу» (12 грудня 2018 року, Лисичанськ). Лисичанськ. 2018. С. 23-26.

6. Пилипчук О. П., Скрипка І. М. Методика проведення фізкультурно-оздоровчих занять з елементами дзюдо для дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. 1 (129): 83-87. DOI 10.31392/NPU-nc.series.15.2021.1(129).19.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Глухов І.Г.

УКД 796.412

ТИМЧЕНКО В.В.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ УДАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ В КІКБОКСИНГУ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В статті представлено результати використання в процесі оптимізації тренувального процесу в кікбоксингу інтегрального підходу на основі удосконалення ударної підготовки

Ключові слова: інтегральний підхід, кікбоксінг, ударна підготовки, тренувальний процес.

The article presents the results of using an integral approach in the process of optimizing the training process in kickboxing based on the improvement of shock training.

Key words: integral approach, kickboxing, shock training, training process.

Вступ. Відсутнє вичерпне розуміння об'єктивних процесів комплексного розвитку координаційних здібностей, що забезпечують стабільність біомеханічних характеристик ударних атакуючих дій, неоднозначні дані про структуру ударних координацій та вікові особливості їх розвитку. Розбіжність вікових періодів, найбільш сприятливих у розвитку силових і просторово-тимчасових характеристик ударів з урахуванням рухових координацій призводить до неузгодженості механізмів формування інтегральної готовності спортсменів до змагань. Відсутність критеріїв оцінки інтегрального рівня розвитку координаційних та ударно-силових здібностей зумовлює неефективність зворотного зв'язку та діагностування проміжних та підсумкових результатів тренувального процесу [1, 2]. Не виявлено особливостей технологічних алгоритмів інтегрального розвитку досліджуваних фізичних якостей спортсменів-юніорів у кікбоксингу на етапі спортивного вдосконалення у спортивній боротьбі [3, 4].

На даний час у науково-методичній літературі виявлено незначну кількість досліджень, присвячених інтегральному тренуванню, спрямованому на варіативний розвиток координаційних здібностей кікбоксерів-юніорів.

Практичні тенденції тренувального процесу показують, що комплексний розвиток координаційних здібностей створює міцну основу для перспективного досягнення борцями високого рівня спортивної майстерності.

Мета роботи. Розробка та обґрунтування методики розвитку та вдосконалення ударних координацій кікбоксерів-юніорів з використанням комплексних варіативних завдань.

Матеріал та методи дослідження. У педагогічному експерименті брали участь 50 кікбоксерів-юніорів. В процесі досліджень були сформовані дві групи, експериментальна та контрольна, що включають 26 та 24 спортсмени відповідно. До складу груп увійшли кікбоксери-юніори віком 17-18 років. Вік спортсменів відповідав віковій категорії етапу спортивного вдосконалення та вищої спортивної майстерності. В процесі досліджень використовувались наступні методи: теоретичний аналіз літератури з метою формулювання наукових положень дослідження; аналіз програм підготовки у кікбоксінгу; узагальнення передового педагогічного досвіду у сфері підготовки кікбоксерів; загальноприйняті методи (аналіз результатів тестування фізичної та технічної підготовленості, анкетування, спостереження), методи статистичної обробки одержаних результатів.

Результати дослідження. В процесі дослідження було виявлено, що рівень здатності кікбоксерів до підготовки ударів, достовірно покращився у спортсменів експериментальної групи на 21,9%, а в контрольній групі – лише на 9,3%. У тестах на здатність до стійкості ударних дій відмічено покращення показників: в експериментальній групі на 17,5% ($p < 0,05$), у контрольній групі на 11,3% ($p < 0,05$). У тестах на здатність до корекції ударних дій найбільший приріст продемонстровано кікбоксерами експериментальної групи – на 12,8 % ($p < 0,05$), у контрольній групі він становив 6,4 % ($p < 0,05$). Покращення біомеханічних параметрів ударних координаційних здібностей кікбоксерів експериментальної групи в середньому склало 11,9% ($p < 0,05$), випробуваних контрольної групи – 7,2% ($p < 0,05$).

Застосування комплексних варіативних завдань, що створюють умови для переважного розвитку найбільш важливих ударно-балістичних координацій, що забезпечують формування ударної технічної підготовленості, зумовило перевагу спортсменів експериментальної групи перед випробуваними контрольної групи за балістичними показниками ударно-підсікаючих прийомів та дій на 15-23%, що стало істотним внеском у засвоєнні ударної техніки ведення поєдинку кікбоксерами-юніорами.

Висновки. Результати проведеного педагогічного експерименту свідчать про високу ефективність розробленого педагогічного підходу щодо розвитку ударних координаційних здібностей кікбоксерів-юніорів з використанням комплексного тренування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gartland, S., Malik, M.H. and Lovell, M. (2005) A prospective study of injuries sustained during competitive muay Thai kickboxing. *Clinical Journal Sport Medicine*, No. 15, pp. 34–61.

2. Magnus, S. (2014) Attacking the body in mixed martial arts: perceptions, opinions and perspectives in the combat sport of ultimate fighting. *Arts and Humanities in Higher Education*, No. 4, pp. 77–85.
3. Ouergui, I., Hssin, N., Franchini, E., Gmada, N. and Bouhlel, E. (2013) Technical and tactical analysis of high level kickboxing matches. *International Journal of Performance Analysis in Sport* No. 13 (2), pp. 294–309.
4. Said, E.L. Ashker. (2011) Technical and tactical aspects that differentiate winning and losing performances in boxing. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, No. 1, pp. 356–364.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Глухов І.Г.

УКД 615.82:796.015.31/.57

ЧЕПЕЛЯК К.О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МІОФАСЦІАЛЬНОГО РЕЛІЗУ В ЯКОСТІ ПІДГОТОВЧИХ ВПРАВ У ФІТНЕС-ТРЕНУВАННІ

У статті розглядаються питання щодо ефективності використання самостійного міофасціального релізу у підготовчій частині фітнес-тренування.

Ключові слова: самоміофасціальний релізінг, самомасаж, підготовчі вправи, фітнес-тренування.

The article discusses the effectiveness of using self-myofascial release in the preparatory part of fitness training.

Key words: self-myofascial release, self massage, preparatory exercises, fitness training.

Вступ. Розминка є дуже важливою частиною підготовки для кожного спортсмена та будь-кого, хто займається фізичною активністю. Основна мета розминки – підготувати тіло до фізичних навантажень і знизити ризик отримання травми під час тренування. Останнім часом міофасціальний реліз (МФР) стає все більш популярним у спортивних тренуваннях, а також серед любителів фітнесу як засіб для зменшення скутості, збільшення гнучкості та полегшення болю.

Міофасціальна система складається з міцного шару сполучної тканини, що огортає м'язові волокна. Через травми, перетренування, неправильну поставу, погану механіку рухів і недостатнє відновлення в міофасціальній системі можуть накопичуватися хворобливі «тригерні точки». Ці тригерні точки часто описуються як спайки та виникають у місцях напружених м'язів [2, 5]. Це може обмежити рух навколо суглоба, а також створює навантаження на навколишні тканини, які повинні компенсувати слабкість і можуть призвести

до травми [5]. Отже, міофасціальний реліз – це масажна техніка, яка впливає на м'язову та сполучну тканини задля розщеплення спайок і збільшення розтяжності м'язів [1, 5].

Наразі часто в якості інвентарю для релізу використовуються поролонові валики (циліндри) та масажні м'ячики. Саме завдяки цьому міофасціальний реліз отримав приставку «Self» (Self Myofascial Release) – самостійний та індивідуальний [2].

Проте про фізіологічну дію цього самомасажу відомо мало, тому питання ефективності МФР на підготовчому етапі оздоровчо-силових тренувань у фітнесі є дуже актуальним [3].

Мета наукової статті – визначення рівня ефективності застосування самоміофасціального релізу під час розминки у фітнес-тренуванні.

Під час огляду науково-методичної літератури ми побачили, що на сьогодні існує обмежена кількість досліджень щодо тематики наукової роботи.

Спеціалісти вважають, що міофасціальна релаксація – це безпечна та ефективна техніка, яка знімає напругу з фасції, чим допомагає їй повернутися в свій природний стан. Було доведено, що самостійний міофасціальний реліз зменшує біль, покращує діапазон рухів та пропріорецепції, прискорює кровообіг, запобігає травмам, позитивно впливає на внутрішні органи та психоемоційне розвантаження людини [1]. Але постає важливе питання щодо ефективності даної методики задля якісного тренування.

Результати дослідження, опубліковані *Journal of Strength and Conditioning Research*, свідчать про те, що прокатування передньої поверхні стегна на ролик для МФР не зменшувало силу чотириголового м'яза. Оскільки деякі попередні експерименти показали, що масаж та тривале розтягування м'язової тканини можуть зменшити її силу, результатами цих досліджень дослідники були здивовані. Також їх вразило, наскільки значно збільшився діапазон рухів в колінному суглобі після самоміофасціального релізу. В середньому цей діапазон збільшився на 7–10 градусів, а у деяких людей – до 20 градусів [6].

Використання цієї методики самомасажу також було підтверджено дослідженням D'Amico and Morin (2011). Після виконання розминки з поролоновим валіком (15 рухів вперед і назад вздовж м'язів підколінних сухожилів) спортсмени покращили статичну силу, продуктивність стрибків та зберегли діапазон рухів у порівнянні з контрольною групою, де виконували статичне розтягування [5].

Однак це дослідження показує, що механізм збільшення статичної сили та потужності полягає в підвищенні температури м'язів. Таким чином, будь-яка розминка з елементами динамічної розтяжки та рухами низького навантаження можуть забезпечити аналогічний приріст продуктивності [5].

Також було показано, що самоміофасціальний реліз значно збільшує рухливість у поєднанні з традиційними техніками розтяжки [5]. Наприклад, Jeff Alexander (тренер, який розробив персональну методику МФР) вважає, що самомасаж є важливим компонентом розминки, за допомогою якого можна зменшити м'язову напругу, але після нього обов'язково потрібно виконати

багатоплощинні рухи. Це допомагає м'язовій тканині адаптуватися до нової довжини, одночасно контролюючи функцію суглоба [4].

Ще одне дослідження (Козиряцької М. В.) у цьому напрямку показало, що при поєднанні методики міофасціального розслаблення з елементами пілатесу кількість скарг досліджуваних жінок зменшилася на 43%. Загальна фізична підготовка підвищилася з низького ступеня до середнього, а також покращилася гнучкість. У жінок збільшилися показники ротації хребта, амплітуди переднього та бічного згинання. Асиметрія при виконанні нахилів в сторони була зменшена на 62% (при нахилі вліво) і 50% (вправо) [3].

Отже, за останні роки самоміофасціальний реліз набуває все більшої популярності. Але, як ми бачимо, ця методика не є до кінця досліджуваною, що робить її актуальною для подальшого вивчення.

Висновки. В результаті проведеного літературного аналізу, ми визначили, що самим ефективним варіантом використання самостійного міофасціального релізу у підготовчій частині (розминці) у фітнес-тренуванні є правильне поєднання техніки з динамічною розтяжкою. Застосування валиків та м'ячиків для МФР перед вправами на розтяжку покращують рухливість, що впливає як на продуктивність тренування, так і на запобігання травмам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бессарабова О. В., Водяницька К. Р., Бойченко К. Ю. Особливості впливу міофасціального релізу на міофасціальні структури. Innovation in Science and Technology Boston.: Primedia E-launch LLC, 2021. Т. 1 С. 49-54. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/США_сайт.pdf.
2. Гужуман Л. А. Необхідність застосування комплексу гімнастичних вправ у навчальних програмах закладах вищої освіти. «Студент. Здоров'я. Спорт»: збірник наукових праць. Вид-во «Нова Ідеологія» - Дніпро: ДНУ ім. Олеся Гончара, 2019. - С. 28-33.
3. Козиряцька М. В. Застосування міофасціального релізу як частина оздоровчих тренувань / М. В. Козиряцька // Нотатки сучасної науки: електронний мультидисциплінарний науковий часопис. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. – No 3. – С. 54-55.
4. How and When to Use Foam Rollers and Myofascial Release in an Exercise Program URL: <https://www.acefitness.org/continuing-education/certified/december-2016/6163/how-and-when-to-use-foam-rollers-and-myofascial-release-in-an-exercise-program/>
5. Should I use a foam roller in my warm up? URL: <https://excelsiorgroup.co.uk/should-i-use-a-foam-roller-in-my-warm-up/#tmup=/p/3368599-excelsior-athletic-develo/>
6. Badania mówią - foam rolling zwiększa zakres ruchu, a nie wpływa zmniejszenie siły mięśni. URL: <https://www.mobilemed.pl/czy-znasz-juz-foam-roller/>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Коваль В.Ю.

ЧЕПЕЛЯК О.О.

ОЗДОРОВЧИЙ ФАКТОР ТРЕНУВАННЯ ЗА ФІТНЕС-ПРОГРАМОЮ «CURVES»

У статті розглянуто фітнес-програму «Curves», зокрема її оздоровчий вплив на організм жінки, ключові складові програми, а також додаткові засоби отримання поживних речовин організмом.

Ключові слова: здоров'я, жінка, фітнес-програма, Curves, FitBalance

The article examines the «Curves» fitness program, in particular its health-improving effect on a woman's body, the key components of the program, as well as additional means of obtaining nutrients by the body.

Key words: health, recovery, fitness program, Curves, FitBalance

Всесвітньої організації охорони здоров'я має певне трактування щодо терміну «здоров'я людини», він означає стан повного соціального благополуччя, гарного фізичного та психічного самопочуття, а не просто відсутність фізичних недоліків та хвороб [1]. Фізичне здоров'я дає відчуття благополуччя, бадьорості, сили. Психічне здоров'я – дарує спокій і гарний настрій. Вони формуються лише шляхом отримання знань і постійної праці над собою. Здоров'я людини на 20% залежить від генетики, рівень розвитку медицини – 10% та на 20% від умов навколишнього середовища, а 50% – це спосіб життя, тому збереження здоров'я вимагає багато зусиль [4].

Виходячи з цього, здоровим способом життя вважається життя, засноване на моральних засадах, активності, працьовитості, дисциплінованості і водночас на захисті організму від негативного впливу оточуючого середовища, а також забезпечення міцного морального, психічного та фізичного здоров'я до глибокої старості [5]. Воно складається із заходів, які спрямовані на профілактику різних захворювань, зміцнення систем організму й покращення загального самопочуття людини [4].

Тому до основних елементів здорового способу життя відноситься раціональне харчування, рухова активність і загартовування, режим праці та відпочинку, особиста гігієна, інтелектуальний розвиток, відсутність шкідливих звичок (алкоголь, наркотики, куріння), самоконтроль стану здоров'я та позитивні емоції [2].

Сьогодні постійні стреси, неправильний спосіб життя, напружена робота, погана екологія та багато інших негативних факторів стали актуальною проблемою для жінок. Все це безпосередньо впливає на жіноче здоров'я загалом.

Тому метою цієї статті є розгляд фітнес-програми «Curves», її ключових складових, у якості оздоровчого впливу програми на жіночий організм.

Жінкам необхідно приділяти особливу увагу своєму здоров'ю, адже не секрет, що жіноче здоров'я – це здоров'я нації. У сучасному ритмі життя жінки вони часто забувають про те, що самі потребують допомоги та підтримки. Дуже важливо зупинитися і згадати себе. Програма «Curves» саме на це і розрахована, адже це комплексна програма, розроблена для сприяння здоровому схудненню та здоровому способу життя для жінок [6].

Curves заснували Гаррі Гевін та його дружина Діана. Вони відкрили свій перший клуб у Харлінгені, штат Техас, у 1992 році. Така нова ідея програми мала миттєвий успіх [11].

Лабораторія при Університеті Бейлора в Сполучених Штатах у 2002 році почала досліджувати ефективність програми «Curves» та її складової – школи управління вагою. В результаті програма Curves отримала нагороду ESNL у розмірі п'яти мільйонів доларів, а також п'ятирічний грант на запуск ініціативи Curves Women's Health Initiative. Цей грант у 2008 році передали Техаському університету A&M. Численними дослідженнями було показано, що програма Curves спалює жир, нарощує м'язову масу, покращує обмін речовин і аеробну активність. Міжнародна компанія Curves ввійшла в Україну у 2007 році під брендом FitCurves, при цьому зберігаючи свою основну місію – допомагати жінкам розкритися. Протягом 16 років компанія успішно допомагає всім жінкам стати здоровішими та енергійнішими, ефективно та безпечно вирішуючи проблеми схуднення та відновлення обміну речовин [6].

Отже, програма «Curves» має три складові [7]:

1. Безпечне та ефективне тренування – це фітнес, що триває 30 хвилин та задіює всі групи м'язів та допомагає спалити до 500 ккал.
2. Школа управління вагою, яка включає в себе індивідуальний план харчування, метою якого є прискорення метаболізму жінки.
3. Нагляд тренера – стежить за успіхами та підтримує на шляху до них.

Регулярні фізичні навантаження, спрямовані на підвищення та підтримку рівня фізичного розвитку, є дуже важливим аспектом здоров'я жінки. Система кругових тренувань Fitcurves розроблена для жінок з будь-яким рівнем стану здоров'я та фізичної підготовки, від 12 до 85 років. Тренування займає лише 30 хвилин. За ефективністю це альтернатива класичним півторагодинним тренуванням, які проводяться в кожному спортивному клубі. Інвентарне обладнання розроблене з урахуванням всіх особливостей жіночого організму. Тренажери засновані на принципі гідравлічного опору, що дозволяє поступово змінювати діапазон навантажень, а також уникати ударних навантажень на суглоби та сухожилля. Під час тренування жінки спалюють до 500 калорій і задіють усі важливі групи м'язів [7].

Важливою частиною формування та підтримання здорового способу життя жінки є збалансоване харчування, яке насичує організм необхідною кількістю корисних мікроелементів, вітамінів, білків, вуглеводів, жирів і води. За рахунок цього здоров'я підтримується на оптимальному рівні. Відсутність шкідливих звичок є важливою умовою задля гарного самопочуття та здоров'я жінки.

Психічне здоров'я також не варто ігнорувати. Особливо зараз, в умовах постійного стресу й нервового напруження дуже важливо подбати про емоційний стан. Тренування за програмою «Curves» зменшують симптоми депресії та стресу, загалом покращують якість життя, самооцінку, соціальні навички, а також позитивно впливає на навчальну та професійну успішність.

Також компанія Curves пропонує своїм клієнтам різноманітні харчові добавки та вітаміни FitBalance. Це інноваційний український розробник у сфері натуральних продуктів. Компанія виробляє високоякісні натуральні вітаміни, біоактивні речовини, спортивне харчування та косметику [10].

Продукція FitBalance продається не тільки в Україні, а й на міжнародному ринку. Харчові добавки та вітаміни виробляються по всьому світу з сертифікатами відповідності і якості світового зразка. Продукція також проходить випробування в лабораторіях Франції та України. Дієтичні добавки та вітаміни Fitbalance рекомендовані Асоціацією Дієтологів України [10]. При розробці та виробництві продукції відбувається дотримання наступних принципів:

- висока біодоступність;
- безпека;
- інноваційні інгредієнти;
- доведена ефективність.

Постачальники сировини є виробниками світового рівня. Під час виробництва використовуються поживні форми, які швидко включаються в біохімічні процеси організму. Оскільки важливо, щоб поживні речовини засвоювалися та використовувалися організмом, їх проста присутність або споживання великих кількостей є неприйнятними. Кожна клітина нашого організму «налаштована» на споживання сотень поживних речовин на день, необхідних для нормального функціонування. Дефіцит вітамінів і мінералів може швидко негативно позначитися на здоров'ї людини [10].

Дієтичні добавки можуть допомогти покращити здоров'я жінки. Однак, як було сказано раніше, основою є здорове харчування, щоденна фізична активність, повноцінний сон, щорічні медичні огляди та цільові харчові добавки [10]. Наприклад, залежно від віку, для поліпшення стану кісткових тканин і суглобів дуже добре вживати натуральний комплекс «Vitamin D3 + K2 Calcium» і екстракт зеленугубих мідій «Active Life+», для забезпечення нормального функціонування нервової системи, покращення психоемоційного стану слід пити «Complex B+». Щоб зміцнити імунну та серцево-судинну систему, покращити функціональний стан шкіри, волосся, нігтів доречно приймати «Zinc chelate», «OXY+», «Omega 3+».

Висновки. Спорт повинен займати важливе місце в житті кожної жінки. Регулярні фізичні навантаження додають енергії, заспокоюють нервову систему, зміцнюють імунну систему, серцево-судинну та інші системи організму. Також покращують самопочуття та допомагають зберегти тонус фігури [8].

Одним з найкорисніших видів спорту для жіночого тіла є фітнес, і програма «Curves» тому підтвердження. За даними Центрів з контролю та профілактики захворювань, регулярна програма фізичних вправ знижує ризик серцевих захворювань, інсульту, діабету та деяких видів раку. Вправи зміцнюють кістки та м'язи, покращують сон, зменшують біль при артриті та інших захворюваннях суглобів. І на цьому переваги тренувань не закінчуються [9]. Контрольоване і правильно розраховане фізичне навантаження – гарний спосіб зберегти здоров'я, молодість, силу і впевненість [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Здоров'я. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F> (дата звернення: 02.09.2023).
2. Здоровий спосіб життя. URL: <https://nlu.org.ua/event.php?id=1551> (дата звернення: 02.09.2023).
3. Користь спорту для здоров'я, молодості та краси. URL: <https://trystyhii.com.ua/blog/koryst-sportu-dlia-zdorov-ia-molodosti-ta-kрасy/> (дата звернення: 07.09.2023).
4. Основи здорового способу життя. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/2977-osnovi-zdorovogo-sposobu-zhittya/> (дата звернення: 02.09.2023).
5. Проблематика громадського здоров'я. URL: http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_452.html (дата звернення: 04.09.2023).
6. Програма харчування від FitCurves – як схуднути із задоволенням. URL: <https://fitcurves.org/ua/blog/ukr-programa-harchuvannya-vid-fitcurves-yak-shudnuti-iz-zadovolennyam/> (дата звернення: 07.09.2023).
7. Про нас. URL: <https://fitcurves.org/ua/o-fitcurves/aboutus/> (дата звернення: 07.09.2023).
8. Спорт та жіноче здоров'я. URL: <https://isida.ua/uk/article/sport-i-zhenskoe-zdorove/> (дата звернення: 04.09.2023).
9. Як тренування допомагають відновити ментальне здоров'я? Поради фітнес-експерта для самопідтримки. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/07/22/yak-trenuvannya-dopomagayut-vidnovyty-mentalne-zdorovya-porady-fitnes-eksperta-dlya-samopidtrymky/> (дата звернення: 10.09.2023).
10. Fitbalance. URL: <https://fitbalance.ua/uk/> (дата звернення: 12.09.2023).
11. FitCurves. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/FitCurves> (дата звернення: 07.09.2023).

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Коваль В. Ю.

УКД 796.011

ЧУРЮКАНОВ Д.С.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ Й ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

В статті розглядаються питання вивчення формування мотивації й інтересу учнів до занять фізичними вправами на уроках фізичної культури.

Ключові слова: мотивація, інтерес, учні, фізичні вправи, урок фізичної культури.

The article examines the issue of studying the formation of students' motivation and interest in physical exercises in physical education classes.

Key words: motivation, interest, students, physical exercises, physical culture lesson..

Вступ. Проблема формування у підростаючого покоління стійкої мотивації до цінностей освіти, а також здорового способу життя залишається в наш час досить актуальною. Зважаючи на деяке погіршення в розвитку галузі фізичної культури і спорту, що пов'язано із ситуацією в нашій країні, варто наголосити на необхідності подальшого формування в свідомості сучасного суспільства чіткого розуміння значущості фізичної культури як досить дієвого засобу оздоровлення дітей та підлітків. Не дивлячись на появу останнім часом інноваційних підходів й оригінальних розробок, а також досягнень із питань формування позитивної мотивації у підростаючого покоління до занять фізичною культурою й спортом, все рівно дана проблема залишається досить актуальною у аспекті визначення її залежності з пізнавальною активністю учнів [1-3].

Проблема цілеспрямованого формування інтересів в сучасній психології ще мало розроблена, хоча її вирішення відіграють суттєве значення для практики навчання й виховання підростаючого покоління

Відомо, що у сучасній практиці фізичного виховання вже розроблена достатня кількість методик відносно формування в учнів стійкої мотивації до навчальної діяльності, крім цього й потреби до систематичних занять фізичною культурою. Ці підходи є досить дієвими, використовуються під час організації різних форм роботи із дітьми.

Слід констатувати, що розвиток масової фізичної культури в нашій країні залишається поки що на не достатньому рівні. Це може бути пояснене тим, що фізична культура не розглядається на ґрунтовному рівні як досить важливий та значущий засіб оздоровлення людини, як чинник активізації мотивів, зокрема до навчальної діяльності школярів з інших предметів. Досить пасивне відношення суспільства до цінностей впливу систематичних занять фізичними вправами для розвитку організму людини не сприяє також покращенню стану фізичного виховання дітей та підлітків. Майже 90% учнів мають різного характеру та величини функціональні відхилення у стані свого здоров'я, крім цього недостатній рівень фізичної підготовленості та фізичного розвитку. Звичайно, що заняття фізичними вправами є основною й практично єдиною можливістю, котра здатна запобігти фізичній деградації українського суспільства, а також зберегти здоров'я населення [1-3].

Методичні підходи щодо організації процесу фізичного виховання учнів у загальних закладах середньої освіти залишаються поки що на традиційному рівні й потребують свого подальшого удосконалення, зокрема у аспекті

реалізації більш тіснішого взаємозв'язку пізнавальної активності дітей та підлітків із розвитком в них позитивної мотивації до систематичних занять різними засобами фізичної культури.

Вчителям фізичної культури слід наполегливо й цілеспрямовано формувати у школярів звички до самостійних занять фізичними вправами, а також теоретичної самоосвіти відносно фізичної культури та спорту [1-3].

Мета роботи: визначити фактори, які обумовлюють формування мотивації та інтересу учнів до занять фізичними вправами під час уроків фізичною культурою.

Аналіз основних факторних структурних елементів пізнавальних інтересів, який визначався у результаті анкетування дозволив з'ясувати, що після застосування ряду підходів формування пізнавальних інтересів учнів (зокрема, цікаві розповіді, демонстрація відеофільму, лекторій, проведення тематичної години, уроку-тренінгу тощо) в учнів 7-9 класів зростає відсоткове співвідношення кількості осіб, який властивий високий рівень розвитку пізнавальних інтересів на уроках фізичної культури (70,8%-80,9%). Основною метою занять фізичною культурою і спортом визначають досягнення високих спортивних результатів (30,8%-40,0%), удосконалення форм тіла та зниження зайвої маси тіла (33,3%-45,5%).

На другому етапі дослідження більшість учнів у всіх класах відповіли, що відвідують уроки фізичної культури для того, щоб зміцнити своє здоров'я (36,0%-38,1%) та дізнатися щось цікаве (33,0%-37,5%), тоді як на першому етапі – для того щоб, отримати позитивну оцінку (29,2%-40,0%) та уникнути неприємностей у зв'язку з пропуском (28,6%-33,3%).

Учні відмічають, що уроки фізичної культури у дистанційному форматі характеризуються низьким рівнем фізичного навантаження, що знижує задоволеність від умов їх проведення, але мають достатній зміст наповнення уроків.

За результатами анкетування з'ясовано, що на мотивацію учнів до занять фізичною культурою та спортом відіграє роль вчителя фізичної культури (40,0%-58,3%) та позитивний вплив сімейного фізичного виховання (41,7%-52,4%).

При аналізі результатів анкетування учнів 7-9-х класів на питання «Якому з мотивів, що характеризують ставлення до занять фізичною культурою, Ви надаєте перевагу?» можна відмітити, що більшість учнів як серед хлопців, так і серед дівчат домінуючим мотивом занять фізичною культурою і спортом визнали необхідність ці заняття відвідувати. З віком ми спостерігаємо зменшення кількості учнів, які вибрали основний мотив занять фізичними вправами - отримання вражень від суперництва, і підвищується кількість учнів у віковому аспекті основним мотивом називали - мотив бути привабливим для інших.

На думку учнів 7-9-х класів для підвищення мотивацію до занять фізичними вправами в умовах онлайн-уроків є показ відео-уроків з власним прикладом вчителя (42,9%-50,0%), тоді як варіант відповіді «Основними мають

бути теоретичні заняття з фізичної культури» не сприятиме достатньої мотивації до занять фізичним вправами (9,5%-16,7%).

Висновки. Встановлено, що спрямованість пізнавального інтересу учнів чітко залежить від їх схильностей й здібностей. Обов'язковою і необхідною умовою виникнення пізнавального інтересу учнів є їх попередні знання й практичний досвід в певному виді діяльності, яскраве емоційне задоволення. Пізнавальний інтерес до занять фізичною культурою та спортом в учнів середніх класів є результатом дії існуючої виховної системи, котра здійснюється через засоби масової інформації про великий спорт й фізичну культуру, через проведення спортивних заходів в місті, у школі, під цілеспрямованим впливом учителів, батьків й друзів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безверхня ГВ, Цибульська ВВ, Гончар ГІ. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів та студентів [монографія]. Умань: ВПЦ «Візаві»; 2016. 223 с.
2. Закопайло С.А. Формування мотивації та інтересу в учнів загальноосвітніх шкіл до занять фізичною культурою. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Вип.10. 2015. С.140-146.
3. Круцевич Т, Іщенко О, Імас Т. Мотивація учнів 6-9 класів до уроків фізичної культури. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. №2. С68-72.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Коваль В.Ю.

УКД 796.412

ШЕКЕЛЬ В.О.

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ГРЕКО-РИМСЬКІЙ БОРОТЬБІ З УРАХУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ РЕЗЕРВІВ ЇХ ОРГАНІЗМУ

В статті представлено шляхи вирішення проблеми оптимізації тактико-технічної підготовки спортсменів враховуючи особливості адаптаційних змін в їх організмі в процесі тренувальної діяльності.

Ключові слова: оптимізація, боротьба, спортсмени, адаптаційні зміни.

The article presents ways to solve the problem of optimizing the tactical and technical training of athletes, taking into account the peculiarities of adaptive changes in their bodies during training.

Key words: optimization, struggle, athletes, adaptive changes.

Вступ. Результативність виступу спортсмена на змаганнях визначається реалізацією всіх сторін підготовленості, але все ж таки фахівці одноставні на думці, що саме техніко-тактична підготовка відіграє ключову роль у реалізації

підвищення їх рівня тренуваності. Поряд з цим, починаючи з рівня дитячо-юнацького спорту, постійно змінюються умови змагальної діяльності, удосконалюються правила, розширюється програма змагань, загострюється суперництво, що потребує постійного пошуку нових технологій, підходів до управління тренувальним процесом борців та, у свою чергу, визначає вектор дослідницького інтересу та наукового пошуку фахівців не лише сфери фізичної культури та спорту, а й суміжних галузей наукових знань у напрямі підвищення ефективності діяльності [1, 2].

У той же час, незважаючи на широту дослідницького інтересу, в роботах не повною мірою представлено питання щодо вивчення можливостей удосконалення підготовки на основі спрямованого формування технічної майстерності та комбінацій, індивідуалізації техніко-тактичного вдосконалення спортсменів відповідно до характеру змагальної діяльності, що постійно перетворюється, і загостренням суперництва на змаганнях. Обмеженість відомостей у представленій області не дозволяє у всьому обсязі реалізувати досяжний потенціал юних борців та стимулює пошук шляхів оптимізації навчально-тренувального процесу у зазначеному напрямку.

Мета роботи: науково обґрунтувати методіку вдосконалення техніко-тактичної підготовки борців даного стилю на тренувальному етапі та етапі вдосконалення спортивної майстерності на основі спрямованого формування техніко-тактичної підготовки з урахуванням індивідуальних характеристик спортсменів.

Матеріал та методи дослідження. В дослідженнях приймали участь 98 борців віком 14-15 років, які мають II, I спортивний розряд та КМС. Було створено 2 групи по 49 осіб: контрольна та експериментальна. В процесі досліджень використовувались наступні методи: аналіз та узагальнення спеціальної літератури, опитувальні методи, педагогічне спостереження, відеоаналіз поєдинків, аналіз протоколів змагальної діяльності, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Результати дослідження. В процесі проведення експериментальних досліджень були отримані результати, які свідчать про те, що своєрідність персоніфікованої діяльності молодих борців характеризується специфічними параметрами змагальної практики, куди входять:

– вибір способів реалізації техніко-тактичних засобів з урахуванням морфофункціональних показників фізичного розвитку, що детермінують відповідні їм можливості реалізації адаптаційних резервів (факторна вага - 0,844602);

– переважний спосіб і стиль змагальної боротьби, зумовлений особливостями психофізіологічної організації спортсмена (моторний профіль) (факторна вага - 0,874907);

– органічну узгодженість реалізації рухової підготовленості з іншими актуальними здібностями, що відображають операційно-технічну сферу борця (факторна вага – -0,877768);

– специфіку реалізації техніко-тактичних прийомів на основі обліку рухливості нервових процесів (факторна вага – -0,914266) та швидкості реакції (факторна вага – -0,920235);

– реалізацію адаптаційних можливостей через створення значного позитивного досвіду змагальної діяльності, коли техніка стає персоніфікованою, важкою супернику у протиборстві (факторна вага – -0,541942), поряд із результативним аспектом виконання (факторна вага – -0,699324);

– особистісно-психічні особливості борців та обумовленого ними стильового своєрідності ведення змагального поєдинку: мотиваційного (факторна вага – 0,593949), інтелектуального (факторна вага – -0,943125), вольового (факторна вага – -0,557383) та регулятивній сферах, в сукупності, що демонструють економічну індивідуально комфортну керованість рухами. Облік даних змінних забезпечує високий рівень реалізаційної ефективності, і позитивно впливає на техніко-тактичні характеристики борців.

Висновки. Встановлено, що широкий спектр оцінюваних параметрів змагальної практики у контексті успішності реалізації адаптаційних можливостей спортсменів дозволяє аргументовано через співвідношення кількості перемог та кількості сутичок представити відносні показники прогресуючого розвитку змагальної успішності на тлі підвищення рівня тактико-технічної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rahmani F, Mirzaei B. Comparison of the physical fitness traits of azerbaijan and iran senior greco-roman national wrestling teams. *Physical Education of Students*. 2019; 3:155–159.
2. Sikorski W. New approach to preparation of elite judo athletes to main competition. *Journal of Combat Sports and Martial Arts*. 2011; 2(1):57–60.
3. Sterkowicz-Przybycien K. Meta-analysis to determine normative values for the special judo fitness test in male athletes: 20+ years of sport-specific data and the lasting legacy of Stanislaw Sterkowicz. *Sports (Basel)*. 2019;7(8):194.
4. Vasconcelos BB, Protzen GV, Gallian LM. Effects of high-intensity interval training in combat sports: a systematic review with meta-analysis. *Journal of Strength and Conditioning Research*. 2020;34(3): 888–900.

**Науковий керівник кандидатка наук з фізичного виховання та спорту, доцентка
Тітова Г.В.**

ЯВЕЛЯК Х.І.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В статті наводиться аналіз проблеми формування здорового способу життя студентів. Розглянуті шляхи формування здорового способу життя через впровадження різних моделей.

Ключові слова: здоров'я, фізична активність, спосіб життя, студенти.

The article provides an analysis of the problem of forming a healthy lifestyle for students. Ways of forming a healthy lifestyle through the implementation of various models are considered.

Key words: health, physical activity, lifestyle, students.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття особливо гостро постала проблема збереження здоров'я підростаючого покоління, вирішення якої обумовлює стратегічний розвиток держави та подальше існування здорової нації.

Великого значення у формуванні здорового способу життя студентської молоді є система освіти. Актуальність формування знань, умінь та навичок щодо ведення здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів є надзвичайно важливою проблемою не лише на етапі здобуття освіти, а й у подальшому професійному та громадському житті.

Зміст освіти повинен бути оснований на формуванні ключових здоров'язберігаючих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації студентства в суспільстві у майбутньому. Тому, обов'язковим компонентом національної системи вищої освіти повинні бути погляди, способи мислення, погляди, вміння та навички щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я, що визначає здатність особистості успішно провадити здоровий спосіб життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішення питання формування здорового способу життя підростаючого покоління відображено в наукових працях Г. Апанасенко, В. Білик, О. Васічкиної, В. Смоляр, О. Жабокрицької, М. Лук'янченко та ін. Як стверджують фахівці, формування здорового способу життя студентів пов'язана з активним їх залученням до здоров'язберігаючого освітнього простору, створенням у них активних поглядів, життєвих цінностей щодо зміцнення і збереження власного здоров'я.

Мета дослідження – вивчити у сучасній теорії та практиці проблему формування здорового способу життя студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковими дослідженнями встановлено, що стан здоров'я, у більшості, залежить від способу життя

людини. У сучасній психолого-педагогічній літературі вирішуються питання про знаходження моделі здорового способу життя, яка б сприяла до покращання рівня здоров'я різних груп населення. Зазвичай, здоровий спосіб життя сприймається як стиль життя, активна життєдіяльність людини. Основними факторами формування здорового способу життя підростаючого покоління є: дотримання режиму сну відпочинку, принципів здорового харчування, відсутність шкідливих звичок, заняття фізичною культурою та спортом та інші [4]. Узагальнюючи різні твердження цього поняття, можна розглянути здоровий спосіб життя як якість життя людини, що веде до активного довголіття.

За теоретичним аналізом рівень здоров'я є одним із важливіших критеріїв здорового способу життя. Стан здоров'я людини це динамічний процес, який може покращуватись або погіршуватись.

Низка наукових досліджень свідчить, про значне зниження стану здоров'я як школярів, та і студентів. Особливо важливого значення набуває ця проблема на етапі здобуття освіти. Низка наукових досліджень довела до наступних результатів, а саме: з початком здобуття освіти учнів в школі добова рухова активність знижується на 50%, а з переходом до наступних класів (середня, старша школа) рівень рухової активності різко знижується. Така ж сама ситуація простежується й серед студентства, особливо в сучасних умовах дистанційного навчання. Біля 82-85% денного часу більшість студентів перебувають у статичному положенні, довільна рухова активність у них складає 16-19%, а на заняття фізичним вихованням відводиться лише 1-3% загального часу [2, 4].

Фізична активність є ключовою позицією здорового способу життя, важливим чинником збереження та зміцнення здоров'я людини. Фізична активність характеризується як сума рухів, що виконує людина у процесі своєї життєдіяльності. Недостатня фізична активність (малорухливий спосіб життя) призводить до зниження працездатності, збільшення маси тіла або її стабілізації, підвищення стомленості, погіршення настрою та самопочуття. Перехід студентів на дистанційне навчання в наслідок карантинних обмежень та воєнного стану, на думку багатьох фахівців, може спричинити несприятливі функціональні зміни в їх організмі. Отже, руховий режим студентів характеризується відносною гіподинамією, що супроводжується зниженням рівня здоров'я, фізичної підготовленості, послаблення захисних сил організму студентів [3].

Домінуючим набутті знань і навичок здорового способу життя в системі освіти, в основному належить фізичному вихованню як інтегральному предмету. Правильно організований процес фізичного виховання в вищих закладах освіти, на думку багатьох дослідників, може стати рушійною силою освітнього процесу з формування фізичної культури особистості.

Тому, великого значення набуває вивчення педагогічних шляхів формування здорового способу життя у молодого покоління під час вивчення предмету «Фізичне виховання».

Одним із таких шляхів полягає у розробці моделей формування здорового способу життя. Автори Балабанова Л., Перелигіна Л., Бадлабанова К. в науковій роботі проаналізували моделі дослідної групи з навчання здорового способу життя в Манчестерському університеті Е. Чарлтона. За даними вчених таких моделей існує декілька, а саме: когнітивна модель, освітня модель, радикально-політична модель, модель самопідсилення [1].

Когнітивну модель здорового способу життя автори пов'язують з профілактичною діяльністю або модель знань, ставлень, поведінки. Ключовий принцип цієї моделі пов'язано з тим, що якщо людина знає та усвідомлює про небезпеку для свого здоров'я певних дій, стилю поведінки, то вона буде ставитись до такої поведінки негативно й, навпаки, якщо людина усвідомлює про користь фізичних вправ, правильного харчування, відмову від шкідливих звичок та інших способів поведінки, то ці знання автоматично призведуть до позитивного ставлення людини до здорового способу життя.

Освітня модель передбачає формування навичок ведення здорового способу життя. Для формування таких навичок науковці вказують на необхідність прийняття рішень людиною відразу, а не віддаленій перспективі. Рішення приймаються на основі прийнятої інформації, але для цього вкрай необхідно оволодіння вміннями приймати ці рішення. На першому етапі впровадження програми необхідно наочно продемонструвати негативні наслідки для здоров'я того чи іншого стилю поведінки (малорухливий спосіб життя, вживання шкідливих звичок, нераціональне харчування та інші). На другому етапі, людина повинна оцінити ризик негативних наслідків безпосередньо для неї, а на третьому вже звертається увага наслідків соціального значення.

Радикально-політична модель є подальшим шляхом у розробці здорового способу життя й порівняно з вищеозначеними моделями включає в себе зовнішні засоби, що впливають на прийняття людиною відповідних рішень стосовно власного здоров'я. Великого значення набуває внесення державою необхідних законодавчих рішень, субсидії на харчування, наявність доступних занять фізичною культурою та спортом та інші, що створює необхідне середовище, в якому формування здорового способу життя є пріоритетним та цінним.

Наступна модель формування здорового способу життя – *модель самопідсилення*, що об'єднує когнітивний підхід стосовно представлення достовірної інформації, освітню модель, в контексті якої формуються навички для прийняття відповідних рішень, радикально-політичну, яка спрямована на створення середовища, де реалізується здоров'язберігаюча поведінка людини [1].

Саме з таких позицій, на наш погляд, повинні реалізовані шляхи формування здорового способу життя, особливо в молодіжному, студентському середовищі засобами фізичної культури.

Висновки. Аналіз літератури з теми дослідження засвідчив, що здоровий спосіб життя характеризується як спосіб життєдіяльності, спрямований на

збереження і покращення здоров'я людей, котрий забезпечує досягнення високого рівня психічного і фізичного розвитку людини, високу її працездатність і реалізацію генетичного запрограмованого довголіття.

Перспективи подальший досліджень полягають у розробці методики оздоровчої програми для студентів-першокурсників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабанова Л.М., Перелигіна Л.А., Балабанова К.В. Моделі формування здорового способу життя: психологічний аналіз у контексті цінностей і норм. *Український психологічний журнал*. 2018. № 4 (10). С. 7-17
2. Білик В.Г., Ігнатенко С.А., Палієнко К.В., Солнцева В.В., Страшко С.В. Педагогічні аспекти фізичного виховання та спорту у формуванні ставлення до здорового способу життя дітей та підлітків. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Чернігів: ЧДПУ, 2006. Вип. 35. Серія Педагогічні науки. С. 431-434
3. Кошелева О., Татарчекно Л., Рузанов В., Максимов А. Особливості організації рухової активності студентів в умовах дистанційного навчання. *Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал*. №2. 2021. С.51-58
4. Круцевич Т. Двигательная активность и качество жизни человека в современном обществе. *Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал*. 2018. № 1. С. 175-185.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Городинська І.В.

УКД 796.011.3:373

ЯСТРЕБ А.Р.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВИБОРУ ВАРІАТИВНИХ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НУШ

Стаття присвячена дослідженню особливостей процесу вибору змісту уроків фізичної культури. Визначено обізнаність вчителів фізичної культур до нової програми, специфіку вибору варіативних модулів різних регіонів, критеріїв їх вибору.

Ключові слова: фізичне виховання, навчальна програма, варіативні модулі.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the process of choosing the content of physical education lessons. The awareness of physical culture teachers to the new program, the specifics of the selection of variable modules of different regions, and the criteria for their selection were determined

Key words: physical education, curriculum, variable modules.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується освітніми змінами, що пов'язано з впровадженням освітньої реформи «Нова українська школа» [2].

Великого значення набуває організація фізичного виховання у процесі реалізації освітніх нововведень. В останні роки спостерігається зниження інтересу учнів до занять фізичними вправами, що призводить до обмеження їх рухової активності та зниженню рівня здоров'я. Саме проведене реформування освіти спрямовано на нові підходи до організації фізичного виховання учнів, створення сприятливих умов для оптимального фізичного розвитку та рухової активності, формування інтересу та стійкої мотивації до систематичних занять фізичними вправами на уроках та в вільний час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості організації фізичного виховання в реаліях Нової української школи є цікавим об'єктом наукових досліджень сучасності. В сучасній теорії та практиці простежуються спроби щодо вирішення даної проблеми.

Детальний аналіз готовності учителів фізичної культури до реалізації основних положень Нової української школи у фізичному вихованні провела науковець Сороколіт Н., у ході апробації програми курсів підвищення кваліфікації «Модернізація шкільного фізичного виховання Нової української школи»[3]. Дослідження реального стану особливостей процесу фізичного виховання учнів Львівщини проведено науковцем Мандюком А., який проаналізував зміст уроків фізичної культури міських та сільських шкіл [1].

Проте, на сьогодні наукових досліджень з цієї проблематики існує відносно небагата кількість, тому тема набуває актуальності.

Мета дослідження – дослідити процес вибору модулів навчальної програми з фізичної культури на практиці.

Методи і організація дослідження. У ході проведення дослідження використовувались наступні методи: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури та програмних матеріалів, анкетування, методи математичної статистики. Дослідження проводилось на базі закладів загальної середньої освіти Херсонщини та Київщини. В експериментальній частині дослідження взяли участь 28 вчителів фізичної культури 12 закладів загальної середньої освіти, серед яких вчителі вищої категорії 53,5 %, першої категорії – 32,3 %; другої - 14,2 % відповідно.

З метою дослідити практичний стан обізнаності вчителів фізичної культури щодо їх професійної готовності до реалізації Нової модульної програми НУШ було здійснено анкетування визначеного контингенту. На запитання як вчителі ознайомлені з новою модульною програмою фізичної культури НУШ (5-6 класи), варіанти відповідей розподілились наступним чином (Див. Рис.1).

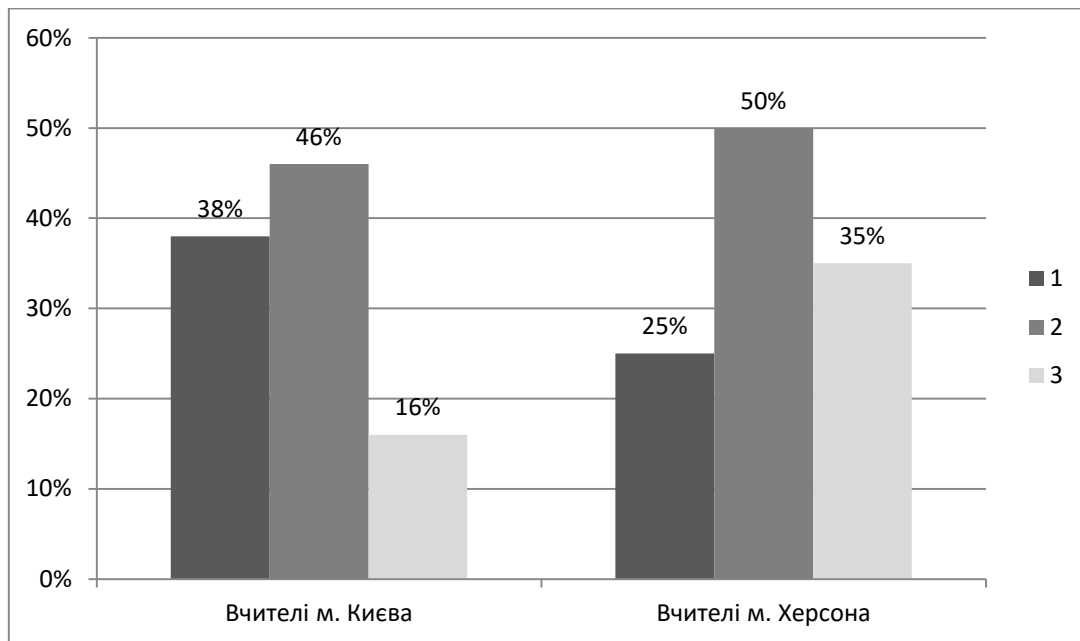

Рис. 1. Розподіл відповідей (%) респондентів на запитання «Ознайомлені Ви з новою модульною програмою фізичної культури?»

- 1 - «Так, проходив/ла курси підвищення кваліфікації»;
- 2 - «Так, але ще не використовував/ла на практиці»;
- 3 - «Ні».

Аналіз отриманих результатів анкетування показав, що 38 % всіх опитаних вчителів київських шкіл та 25 % - херсонських ознайомлені з новою програмою та пройшли вже курси підвищення кваліфікації; 46 % вчителів фізичної культури м. Києва і 50 % - вчителів м. Херсона визначили другу відповідь, а саме: «Так, але ще не використовував/ла на практиці». Стосовно третього питання, то нажаль 16 % м. Києва та 35 % вчителів м. Херсона зовсім не обізнані з новою програмою але знають, що нова програма затверджена для учнів 5-6 класів.

Згідно діючих навчальних програм учням для занять на уроках фізичної культури, пропонується широкий вибір видів спорту та рухової активності, тому на наступному етапі нашого дослідження було визначення найчастішого використання варіативних модулів навчальної програми на уроках фізичної культури в різних регіонах.

На запитання, «Які варіативні модулі навчальної програми найчастіше учні вивчають на уроках фізичної культури?» вчителі фізичної культури відповіли, що в основному використовуються такі види спорту: баскетбол, волейбол, футбол, гімнастика, легка атлетика, плавання, аеробіка, гандбол, настільний теніс, бадмінтон.

Узагальнення результатів анкетування дозволило зробити висновок, що найбільш розповсюджені традиційні види спорту, а саме модулі «Баскетбол», «Волейбол», «Легка атлетика», котрі на 100 % вивчаються як в херсонських так і київських закладах загальної середньої освіти. Наступний вид спорту, який за результатами опитування 90 % (83 %) опитаних вчителів вивчається на уроках

фізичної культури – гімнастика. Досить розповсюдженими видами спорту на уроках фізичної культури в київських школах є плавання 40 %, футбол 60%, аеробіка 55%, в херсонських школах ці модулі також представлені в освітньому процесі в наступному розподілі плавання 10%, футбол 70%, аеробіка 30%.

Щодо модулів «Настільний теніс», «Бадмінтон», можна простежити, що вони використовуються в київських школах в 15% та 10% відповідно, тоді як в херсонських ці модулі не застосовуються зовсім. Модуль «Туризм» 20 % представлено в освітньому процесі тільки херсонських закладів освіти.

Також, важливим для нашого дослідження було з'ясувати за якими критеріями здійснюється вибір варіативних модулів, і що є визначальними факторами щодо їх вибору. Було поставлене запитання «Які фактори домінують при виборі варіативних модулів?» розподіл відповідей вчителів наочно представлено на рисунку 2.

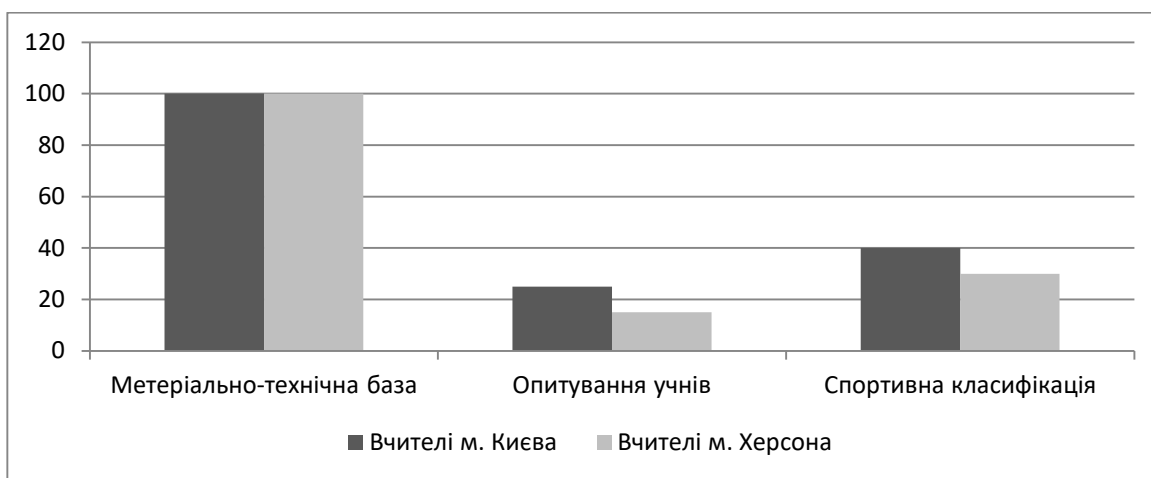

Рис. 2. Розподіл відповідей (%) щодо критеріїв вибору вчителів фізичної культури варіативних модулів

Отримані результати, що представлені на діаграмі, свідчать про те, що вчителі різних регіонів вказують на основний визначальний критерій вибору варіативних модулів – наявна матеріально-технічна база. Звичайно, що реалізувати більшість модулів з різних видів спорту та рухової активності без наявності необхідного спортивного обладнання та інвентарю не можливо, тому, як ми бачимо, переважають більш традиційні види спорту. На другому місці спортивна класифікація вчителя фізичної культури та його руховий досвід й на останньому місці опитування учнів.

Висновки. Аналіз наукових досліджень та існуючої практики засвідчив, що в основному вчителі фізичної культури на уроках фізичної культури застосовують модулі зі спортивних ігор, легкої атлетики та гімнастики, серед критеріїв вибору варіативних модулів переважає наявність матеріально-технічної бази.

Перспективи подальших досліджень. Важливим аспектом подальших досліджень вбачаємо розробці та експериментальній перевірці організаційно-методичного забезпечення варіативних модулів в умовах реалізації нової модульної програми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мандюк А.Б. Особливості процесу фізичного виховання в міських та сільських загальноосвітніх школах (на прикладі шкіл львівської області). *Наука і освіта*. №4, 2015. С.124-128
2. Нова Українська школа. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/NEWSCHOOL.pdf>
3. Сороколіт Н. Готовність учителів фізичної культури до реалізації основних положень Нової української школи у фізичному вихованні. *Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал*. 2021. С.137-146. URL: <http://infiz.dp.ua/misc-documents/2021-02/2021-02-14.pdf>
4. Сороколіт Н., Римар О., Соловей А., Лапичак І. Особливості застосування варіативної складової модульної навчальної програми з фізичної культури у міській та сільській місцевості. *Вісник прикарпатського університету. Фізична культура*. Випуск 31. 2019. С. 153-159 URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8779/1/1553-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3259-1-10-20191204.pdf>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Городинська І.В.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	12
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ.....	13
Аділова З.К. ОНІМИ У СТРУКТУРІ ЗАГОЛОВКІВ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «НУШ»	14
Андрієвська В.І. РОЛЬ КАЗКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ	17
Болдарєва Л.С. ПОНЯТТЯ «ЗАГОЛОВОК» ТА ЙОГО ОЗНАКИ	19
Борщик А.О. АНТИУТОПІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВОЇ МОДЕЛІ.....	23
Домбровська Т.О. ХУДОЖНІ ПОШУКИ УЛАСА САМЧУКА В РОЗКРИТТІ ДИХОТОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ ОДНОАКТІВКИ «СЛУХАЙТЕ! СЛУХАЙТЕ.....	26
Йорж М.В. ДИТИНА І СУСПІЛЬСТВО ЯК ПРОБЛЕМНА СКЛАДОВА ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА.....	29
Кандиба К.О. СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ.....	33
Капінус Н.О. СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. ШЕКЧУКА «ПРИВИД МЕРТВОГО ДОМУ»	36
Крупіна І.С. ОСКАР ВАЙЛЬД ЯК ПЕРСОНАЛІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ АНГЛІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	39
Ларіна О.Р. ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЇВ У РАМКАХ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ	43
Лугова Г.В. ПРИЧИНИ НАБУТТЯ НОВОЮ ЛЕКСИКОЮ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ КОНОТАЦІЙ	46
Макарова А.Л. THE PICTURE OF THE WORLD AS AN OBJECT OF STUDY OF LINGUISTIC AND CULTURAL STUDIES.....	49
Малярєнко М.О. FUNCTIONAL PECULIARITIES OF ENGLISH PROPER NAMES IN WORKS OF ART (BASED ON THE MATERIAL OF P. ROTHFUSS' NOVEL «THE NAME OF THE WIND»).....	52
Мухортова М.В. РИТОРИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ МИСЛЕМОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ.....	55
Ніколайченко К.С. АНАЛІТИЧНЕ ЧИТАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	58
Норченко Ю.О. РОЛЬ ПРОДУКТИВНИХ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	61
Павліченко О.Д. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЛІЦЕЇ	64
Павлюкова Т.А. РОЛЬ МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	66

Письмак А.О. ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛІЗМІВ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ.....	69
Резніченко К.І. СПЕЦИФІКА ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ ЯК ВИДУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	72
Савченко Т.П. МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ВМІНЬ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ В ЗЗСО.....	76
Самойлова Ю. С. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В ХУДОЖНІХ ОБРАЗАХ РОМАНУ ЕМІЛІ СЕНТ-ДЖОН МАНДЕЛ «СТАНЦІЯ ОДИНАДЦЯТЬ»...	79
Снігур П.О. ПРИРОДА МАНПУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ.....	83
Тимошенко В.Ю. ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНУ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ВЕДИ СВІЙ ПЛУГ ПОНАД КІСТКАМИ МЕРТВИХ».....	85
Ткач А.В.. АВТОРСЬКА КАЗКА ЯК ГЕНООДИНИЦЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	90
Федорук М.М. МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ВМІНЬ АРГУМЕНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	94
Шараєва А.А. ТЕМПОРАЛЬНІ СІНОНІМИ У ПОЕЗІЯХ ЛІНИ КОСТЕНКО.....	96
Шотько Є.Є. ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗМІ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ В ЗЗСО.....	99
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ.....	103
Авраменко Л. І. ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	104
Барладіна В.О. АНАЛІЗ ЗАХИСНИХ ОБЛАДУНКІВ ТА НАСТУПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СКІФСЬКОЇ ТА САРМАТСЬКОЇ КУЛЬТУР.....	109
Ващенко В.В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА.....	111
Гаврилюк Г.В. ДІТИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В КРАЇНІ.....	114
Гаврилюк Л.Г. СТРАТЕГІЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	118
Головко Т.В. ПРАКТИКА ВІЙСЬКОВОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	121
Гринь В.А. ВПЛИВ АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА НАСЕЛЕННЯ ПОДНІСТРОВ'Я (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПІЗНЬОСКІФСЬКИХ ГОРОДИЩ).....	124
Данилицька Є.І. ПРОБЛЕМИ УКРАЇНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В М. ОДЕСА ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	127
Даніелян Л.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	130
Домаскін М.Д. ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. С. СОСНОВИМ.....	133
Дунафт Б.Ю. ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОЛЬВІЇ В ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ ТА РИМСЬКИЙ ПЕРІОД ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ.....	136

Єрмоєнко В.С. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЕРАМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ ГОРОДИЩА СКЕЛЬКА ІЗ КОМПЛЕКСОМ ПІЗНЬОСКІФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	140
Загорняк А. Ю. СОЦІОЛОГІЧНІ ОПИТУВАННЯ ПРО СТАН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЧАСІВ ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	142
Зик О.І. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ.....	145
Климовська А.Б. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ПІДХОДІВ У РОБОТІ ЗІ СТРЕСОВИМИ СТАНАМИ.....	149
Кошеля Є.М. РАННІЙ КОНСЕРВАТИВНИЙ ОПІР НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ	152
Павлюк В.В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	155
Перязєва В.К. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ В СИТУАЦІЇ ТРИВАЛОГО ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ	158
Приймак К.С. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ ІТ-КОМАНДИ.....	164
Смешко К.О. ГУМОР ЯК СПОСІБ ПЕРЕЖИВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ДОСВІДУ	167
Степаненко О.О. ВПЛИВ СТАНУ РЕСУРСНОСТІ НА РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ.....	171
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	174
Бабенко С.С. ВИКОРИСТАННЯ ФЛЕШ-КАРТОК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	175
Бабінець І.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСПРАКСІЄЮ.....	177
Білоус О.О. ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	181
Болотських І.В. ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	185
Бондаренко Р.О. КАМІНЦІ МАРБЛС ЯК СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ..	187
Данільченко Н.В. ЕЛЕМЕНТИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	190
Диріва І.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	194
Жигало А.А. ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	197
Жихаренко А.І. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГІПЕРАКТИВНОГО СИНДРОМУ У ДІТЕЙ.....	200
Казакова О.П. ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЇКАННЯ.....	204
Карпенко А. В. РОЛЬ УЯВИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВИМ РОЗВИТКОМ	208

Ковбель А.М. СТАН ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	212
Козирь А.О. СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	215
Корнієнко Є. В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ	218
Кривонос Л.М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СВІДОМОГО РЕАГУВАННЯ НА СИТУАЦІЮ ЗАГРОЗИ.....	222
Лазарук В.Є. ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЕФЕКТИВНОГО ПІДВИЩЕННЯ ЗНАНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	226
Левітан Є.С. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	230
Левченко Т.С. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	236
Ліпіліна Т.О. РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ	241
Макаренко Н.С. МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СФОРМОВАНІСТЮ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	245
Макарова А.П. МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ	249
Макарова Н.С. ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	253
Марценюк Ю.П. ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	256
Мороз І.П. ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	259
Пономаренко В.С. ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	263
Романенко К.В. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	267
Сергійчук В.О. РОЛЬ РОДИНИ В ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКІВ І ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	271
Слісаренко В.О. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	274
Трусілова А.С. ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї: ВАЖЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА	277
Урюпіна І.В. ПОРУШЕННЯ ПОВЕДІНКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	280
Чала К.В. АДАПТАЦІЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	283

Чикор А.А. РОБОТА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА З СІМ'ЯМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ.....	289
Чумаченко Д.Ю. ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	294
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ.....	299
Баран В.В. ІНТЕРНЕТ-ЗМІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	300
Биковець Т.Д. УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ПЕРШООСНОВА ГЕРОЇКО-РОМАНТИЧНОГО РЕПЕРТУАРУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАЛЕТУ	303
Білий О.М. ІДЕАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ КАРМЕН ЗАСОБАМИ БАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ	306
Божок Ю.Ю. НЕВЕРБАЛЬНА МОВА ЖИТТЯ ЧАРЛІ ЧАПЛІНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ МОВИ	309
Борщоговська С.О. СПЕЦИФІКА ТЕАТРАЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ.....	313
Гомен О.В. ВПЛИВ ЕТНІЧНОГО ПОСІДНАННЯ НАРОДІВ МЕКСИКИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТАНЦЮ	316
Грицюк Б.А. БАЛЕТИ ГЕРОЇЧНОЇ ТЕМАТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ	319
Дегтярєва К.В. ХАНС ВАН МАНЕН – АПОЛОГЕТ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАЛЕТУ	322
Деміденко М.М. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТАНЦЮ ТАНГО	324
Зінченко К.А. ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА- МУЗИКАНТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	327
Іванова О.М. РОЛЬ АМАТОРСЬКИХ ТЕАТРІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	332
Ільїна Т.О. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ТЕМИ НА ХУДОЖНІХ БІСНАЛЕ.....	335
Ільницький К.О. ОБРАЗ РОМАНУ В.ГЮГО «СОБОР ПАРИЗЬКОЇ БОГОМАТЕРІ» ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	339
Клапцуняк Т.М. ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНО- ФОЛЬКЛОРНИХ ТРАДИЦІЙ ГУЦУЛЬЩИНИ В ДИТЯЧІЙ ХОРЕОГРАФІЇ.....	342
Кобельчук В.В. ВИДИ НАСИЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВІ	346
Корно А.Є. «БАЯДЕРКА» – ЗНАКОВИЙ БАЛЕТ У ТВОРЧОСТІ	349
РУДОЛЬФА НУРЕЄВА.....	349
Кулікова К.С. СЕТ РІГГС ЯК ТВОРЕЦЬ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ «SPEECHLEVELSINGING».....	351
Лапшина М.В. ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНІЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ В ХОРЕОГРАФІЇ.....	354

Лис Я.В. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕСТРАДИ У ПРОДОВЖ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ХХІ СТ.	357
Ліпей О.В. ВРАР ЯК ЗВЕРНЕННЯ ДО МОДЕРНІЗМУ У СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ ЖИВОПИСІ	360
Магмет В.В. ВЗАЄМОЗ'ЯЗОК МІЖ БАЛЬНОЮ ХОРЕОГРАФІЄЮ ТА ЕСТЕТИКОЮ КРАСИ В РОМАНІ РОСТАНА «СИРАНО ДЕ БАРЖЕРАК»	363
Мальчикова В.А. СПЕЦИФІКА ВИКОНАННЯ СЮЖЕТНОЇ КОМПОЗИЦІЇ В ТЕХНІЦІ АКРИЛОВОГО ЖИВОПИСУ	366
Меч М.В. ОБРАЗ УКРАЇНЦІВ У КІНОМИСТЕЦТВІ ХХІ СТОЛІТТЯ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ	370
Моренець А.М. ДЕКОРАТИВНЕ РІШЕННЯ ПЕЙЗАЖУ У ТЕХНІЦІ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ	373
Науменко А.С. РОЗВИТОК ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ	375
Нестерова Н.О. БАГАТОГРАННІСТЬ ЖІНОЧОЇ ПОСТАТІ КРІЗЬ МИСТЕЦЬКУ ПРИЗМУ	378
Ніколенко О.О. ЗНАЧЕННЯ ФОРТЕПІАННО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	383
Овчарчин О.Я ЧАРІВНИК ТАНЦЮ ВОЛОДИМИР ПЕТРИК	387
Осадчук С.В. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ГІТАРНОЇ ШКОЛИ.....	390
Покотиліюк Н.В. ЕСТЕТИКО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ АВАНГАРДНОГО КІНО	394
Романова М.О. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ВІЙНИ ТА ЕМІГРАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ Е.М. РЕМАРКА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ В КАРТИНІ	397
Сапонько І.Г. ВПЛИВ РІЗНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ НА РОЗВИТОК ХОРЕОГРАФІЇ.....	400
Скалозубова Н.С. ГАСТРОНОМІЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ.....	404
Соколова Т.В. ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНИХ ОБРАЗІВ У БАЛЕТІ	408
Трегуб Я.Ю. ПРИНЦИПИ ПОСТМОДЕРНУ У БАЛЕТНОМУ МИСТЕЦТВІ ДЖЕРОМА РОББІНСА «АНТИЧНІ ЕПІГРАФИ»	410
Шевченко А.О. СОЦКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ, ПОРОДЖЕНИХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	413
Шундель М.С. ВЕСНЯНКОВА ОБРЯДОВІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ХОРЕОГРАФІЇ	416
Ягель А.В. ПОЕТИЧНА ТЕМАТИКА В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ	420
РОЗДІЛ II ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	425
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ.....	426
Аділова З.К. ГЕОГРАФІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ	427
Андрющенко О.П. МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЙНИХ ЗМІН У КЛІТИНАХ В УМОВАХ СТРЕСУ	431
Біркун В.В. ГЕНЕТИЧНА СКЛАДОВА БАГАТОФАКТОРНИХ ХВОРОБ.....	434

Головій М.А. НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ БІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇХ ПРОВЕДЕННЯ	437
Єфременко М.А. ОНЛАЙН-РЕСУРСИ З ПРОБЛЕМАТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОСВТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ.....	441
Жайворонок Д.В. ІСТОРІЯ ПЕРШИХ БЕРЕГОЗАХИСНИХ КОМПЛЕКСІВ М. ОДЕСА	443
Калаус О.Ю. КАШТАНОВА МІНУЮЧА МІЛЬ (CAMERARIA OHRIDELLA DESCH. & DIMIC) ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ БІОЛОГІЇ	445
Ліфенцова О.Ф. ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПРИ ВИВЧЕНІ ТЕМИ «БІОЛОГІЯ – ОСНОВА БІОТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ»	449
Мазур Н.А. ЗНАХІДКИ ЛИШАЙНИКІВ З ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «СИНЕВІР»	452
Матяш В.О. ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ЗНАНЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	454
Музика І.В. СЕЛО, ЛЮДИ І ВЕЛОСИПЕД: РОЛЬ ВЕЛОСИПЕДНОГО ТРАНСПОРТУ У ЖИТТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ С. ЧОРНОБАЇВКА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	457
Настюк І.В. МЕТОДИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ ЗА ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	462
Немцану А.М. ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З КУРСУ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» ЯК ПРОПЕДЕВТИКА ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	465
Перетяченко М.О. ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СЕРЦЕВО–СУДИННИЙ ГОМЕОСТАЗ	469
Росінець Т.А. РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ З ТЕМИ «ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ. СЕНСОРНІ СИСТЕМИ»	472
Салатенко М.М. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ШКІЛЬНОМУ ГЕОГРАФІЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ	475
Семенченко Д.О. СТРЕСОРЕАКТИВНІСТЬ ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	479
Стеблецька К.В. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	482
Столецька О.О. СВІТОВИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	486
Танська М.Є. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	489
Шаповал А.В. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ САМОСТІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГІОНУ»	493

**ФАКУЛЬТЕТ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК,
ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ 498**

Височенко Г.А. ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЕКЗОПЛАНЕТ, ПОТЕНЦІЙНО ПРИДАТНИХ ДО ЖИТТЯ.....	499
Запорожець К.О. ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ.....	502
Колеснік А.В. ЗМІСТОВНИЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	506
Коршун Ю.К. РОЛЬ АЛГЕБРАЇЧНОГО АПАРАТУ У РОЗВИВАЮЧИХ ІГРАХ.....	510
Кулик В.В. ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОМЕТРІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	514
Левицький Є.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІГРОВОГО ДИЗАЙНУ В UNITY ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ.....	516
Масонов О.І. ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО УЧНІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З АДИТИВНОЮ ТЕОРІЄЮ ЧИСЕЛ	522
Онопрієнко Д.Р. ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ	525
Прядко А.С. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ УЗАГАЛЬНЕНОЇ ЗБІЖНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ЧИСЛОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ І РЯДІВ У КУРСІ МАТЕМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	528
Сич Є.А. ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ «ЗМІНА РОТАЦІЙ» ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ У 10 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	530
Черниш Я.М. ЗАДАЧА ПРО НАЙКОРОТШІ ШЛЯХИ У ОРІЄНТОВАНОМУ ГРАФІ	535

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА 538

Лихошерсна К.О., Полякова О.Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПРИГОДНИЦЬКИХ ТУРІВ	539
Мішина Н.О. ФЕСТИВАЛЬ МОЛОДОГО ВИНА «БОЖОЛЕ НУВО» ЯК РЕСУРС ІВЕНТИВНОГО ГАСТРОТУРИЗМУ	543
Полякова О.Д. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	546
Саух К.О. СУТНІСТЬ ТЕОРІЇ КОНСТРУКТОРСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У НАВЧАННІ ГРАФІЦІ	550
Тимчук К.Р. ОСОБЛИВОСТІ СЕРВІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САФАРІ-ТУРІВ	555
Хандусь А.А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ	560

МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	563
Одарченко Д.О. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕРОБКИ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ	564
Росинець Т.А. ВИКОРИСТАННЯ ХІМІЧНИХ СТАБІЛІЗАТОРІВ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ВИННО-КОНЬЯЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	566
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ	571
Бузак Т.О. ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ХДУ	572
Вазанова О.С. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТУ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА ХЕРСОНЩИНІ	577
Гавриченко В.С. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ШАХІСТІВ ДО ТРЕНУВАЛЬНОЇ ТА ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	580
Гольтер В.О. УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ КІКБОКСЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	584
Горб М.В. ЗНАЧЕННЯ АВТОРИТЕТУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	587
Дацюк І.М. СТАН ВІДНОШЕННЯ УЧНІВ ДО РІЗНИХ ВИДІВ ФІТНЕС-ПРОГРАМ	589
Жижко З.Ю. ВПЛИВ МЕТОДІВ ПСИХОРЕГУЛЯЦІЇ НА ПРОЯВ НЕРВОВО- ПСИХІЧНОГО НАПРУЖЕННЯ СПОРТСМЕНІВ-РУКОПАШНИКІВ	592
Замесов О.В. ЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РЕЖИМУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	595
Кашевко В.Ф. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БІОРИТМІВ НА ФІЗИЧНУ ТА РОЗУМОВУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ШКОЛЯРІВ	597
Копиця В.В. ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У СПОРТСМЕНІВ-ГАНДБОЛІСТОК	600
Кушина А.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ БОКСЕРІВ В ПРОЦЕСІ ОПТИМІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	603
Ложичев О.В. МОДЕЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ГИРЬОВИКІВ З УРАХУВАННЯМ ЇХ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОРФОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТІЛА	605
Матюшенко Є.М. СТАН ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВЕСЛУВАЛЬНИКІВ НА БАЙДАРКАХ ГРУПИ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	607
Михайлов Д.В. СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	611
Паніцина Т.О. ВПЛИВ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНИХ ЗНАНЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	613
Пастух І.О. МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ В ПЛАВАННІ НА ОСНОВІ КІНЕМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК УДОСКОНАЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПОНЕНТІВ ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	615
Питлюк В.Б. ІНТЕГРАЛЬНА МЕТОДИКА УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В ТХЕКВАНДО З УРАХУВАННЯ	

ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СПОРТСМЕНІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	617
Ребікова А.В. МОТИВИ ВІДВІДУВАННЯ ОСОБАМИ ЗРІЛОГО ВІКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ.....	620
Садовніченко А.С. ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СИЛОВИМ ФІТНЕСОМ ТА СТРЕТЧИНГОМ НА ПСИХОФІЗИЧНИЙ СТАН МОЛОДІ.....	622
Селецька Я.В. ТРЕНЕРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ.....	625
Соловей І.Є. ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ	627
Стельмах А.О. ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	631
Тимченко В.В. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ УДАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ В КІКБОКСІНГУ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	634
Чепеляк К.О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МІОФАСЦІАЛЬНОГО РЕЛІЗУ В ЯКОСТІ ПІДГОТОВЧИХ ВПРАВ У ФІТНЕС-ТРЕНУВАННІ.....	636
Чепеляк О.О. ОЗДОРОВЧИЙ ФАКТОР ТРЕНУВАННЯ ЗА ФІТНЕС-ПРОГРАМОЮ «CURVES».....	639
Чурюканов Д.С. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ Й ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ.....	642
Шекель В.О. СУЧАСНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ГРЕКО-РИМСЬКІЙ БОРотьБИ З УРАХУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ РЕЗЕРВІВ ЇХ ОРГАНІЗМУ	645
Явеляк Х.І. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	648
Ястреб А.Р. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВИБОРУ ВАРІАТИВНИХ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НУШ.....	651

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск ХХІІІ

**Альманах
2023**

Комп'ютерне макетування – Іванова Т.Я.

Умовн. друк. 67,30 арк.
Видавець і виготовлювач
Херсонський державний університет.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73000, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27(40 років Жовтня, 27).
Тел. (0552) 32-67-95